

Marriage in North-Western Transylvania (2nd half of the 19th century - beginning of the 20th century): external conditionings and marital strategies

Brie, Mircea

Veröffentlichungsversion / Published Version
Monographie / monograph

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Brie, M. (2009). *Marriage in North-Western Transylvania (2nd half of the 19th century - beginning of the 20th century): external conditionings and marital strategies*. Oradea: Ed. Univ. din Oradea. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-329163>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY Lizenz (Namensnennung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY Licence (Attribution). For more Information see:
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Mircea BRIE

CĂSĂTORIA ÎN NORD-VESTUL TRANSILVANIEI

(A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX – ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX)

CONDIȚIONĂRI EXTERIOARE ȘI STRATEGII MARITALE

Prefață de prof.univ.dr. Ioan Bolovan

**Editura Universității din Oradea
2009**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BRIE, MIRCEA

Căsătoria în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX - începutul secolului XX): condiționări exterioare și strategii maritale / Mircea Brie. - Oradea : Editura Universității din Oradea, 2009

Bibliogr.

ISBN 978-973-759-982-7

316.356.2(498.4)"18/19"

Editura Universității din Oradea este acreditată de CNCSIS, cod 149.

CUPRINS

Cuprins	3
Lista de abrevieri	7
Prefață	10
I. Argument	13
II. Izvoare documentare și repere metodologice	17
1. Surse de documentare	17
1.1. Înscrierile bisericești	17
<i>Registrele parohiale de stare civilă</i>	17
<i>Rapoartele parohiale anuale</i>	19
<i>Registrele de conscripție nominală</i>	19
<i>Fondurile autorităților bisericești</i>	20
1.2. Recensămintele	20
2. Repere metodologice ale cercetării	23
III. Cadrul legislativ și contextul mental colectiv al încheierii căsătoriei	33
1. Căsătoria în lumina legislației ecleziastice	34
1.1. Dreptul canonic ortodox al secolului al XIX-lea	34
1.2. Legislația ecleziastică romano-catolică privitoare la căsătorie	39
1.3. Elemente ale dreptului matrimonial greco-catolic	41
1.4. Percepțe ale legislației matrimoniale protestante	45
2. Reglementări privitoare la căsătorie în legislația austriacă și ungară din a doua jumătate a secolului al XIX-lea	47
3. Căsătoria și mentalitatea colectivă. Reglementări cutumiare	53
4. Concluzii	69
IV. Opțiuni maritale și căsătorii mixte la populația greco-catolică din	
Dieceza de Oradea	71
Protopopiatul Ardudsat	72
Protopopiatul Barcău	74
<i>A. Fenomenul marital în parohia Păulești (1860-1880). Studiu de caz</i>	83
<i>B. Fenomenul marital în parohia Sfârnaș (1860-1880). Studiu de caz</i>	87
Protopopiatul Beiuș	92
<i>A. Fenomenul marital în parohia Șuncuiș de Beiuș (1860-1910). Studiu de caz</i>	97
<i>B. Fenomenul marital în parohia Ioaniș (1860-1910). Studiu de caz</i>	102
Protopopiatul Carei	107
<i>Fenomenul marital în parohia Ghenci (1860-1910). Studiu de caz</i>	112
Protopopiatul Crișul Repede	115
<i>A. Fenomenul marital în parohia Borod (1860-1880). Studiu de caz</i>	120
<i>B. Fenomenul marital în parohia Dobricionești (1860-1880). Studiu de caz</i>	125
<i>C. Fenomenul marital în parohia Vadu Crișului (1860-1880). Studiu de caz</i>	128
Protopopiatul Eriu	133
Protopopiatul Holod	136
<i>Fenomenul marital în parohia Drăgești (1860-1880). Studiu de caz</i>	140

Protopopiatul Leta Mare	144
Protopopiatul Lunca	148
<i>Fenomenul marital în parohia Ciutelec (1860-1880). Studiu de caz</i>	153
Protopopiatul Mako	156
Protopopiatul Mădăras	162
Protopopiatul Oradea	165
<i>Imaginea alterității confesionale prin căsătorie în parohia Oradea. Studiu de caz</i>	172
Protopopiatul Satu Mare	175
Protopopiatul Sebiș	179
Protopopiatul Someșeni	183
Protopopiatul Supuru de Jos	186
Protopopiatul Șimand	188
Protopopiatul Șiria	191
Protopopiatul Vășad	193
<i>A. Fenomenul marital în parohia Tarcea (1860-1880). Studiu de caz</i>	198
<i>B. Fenomenul marital în parohia Găloșpetreu (1860-1880). Studiu de caz</i>	202
<i>C. Fenomenul marital în parohia Curtuiușeni (1880-1910). Studiu de caz</i>	206

V. Tendințele maritale în parohiile ortodoxe subordonate

Consistoriului de Oradea. Analiza fenomenului marital	212
Protopopiatul Beiuș	215
<i>A. Fenomenul marital în parohia Feneriș (1860-1910). Studiu de caz</i>	215
<i>B. Fenomenul marital în parohia Forău (1864-1891). Studiu de caz</i>	221
<i>C. Fenomenul marital în parohia Săliște de Beiuș (1870-1910). Studiu de caz</i>	225
Protopopiatul Vașcău	229
<i>A. Fenomenul marital în parohia Vașcău (1870-1910). Studiu de caz</i>	229
<i>B. Fenomenul marital în parohia Hinchiriș (1865-1910). Studiu de caz</i>	236
<i>C. Fenomenul marital în parohia Buntești (1853-1910). Studiu de caz</i>	241
<i>D. Fenomenul marital în parohia Brădet (1871-1895). Studiu de caz</i>	245
<i>E. Fenomenul marital în parohia Poieni de Sus (1870-1900). Studiu de caz</i>	248
<i>F. Fenomenul marital în parohia Lelești (1870-1900). Studiu de caz</i>	251
Protopopiatul Oradea	254
<i>A. Fenomenul marital în parohia Calea Mare (1867-1910). Studiu de caz</i>	254
<i>B. Fenomenul marital în parohia Oradea (1880-1910). Studiu de caz</i>	259
<i>C. Fenomenul marital în parohia Almașu Mic (1860-1910). Studiu de caz</i>	265
Protopopiatul Peștiș	269
<i>A. Fenomenul marital în parohia Tinăud (1853-1910). Studiu de caz</i>	269
<i>B. Fenomenul marital în parohia Lugașu de Sus (1853-1910). Studiu de caz</i>	273
<i>C. Fenomenul marital în parohia Bratca (1865-1882). Studiu de caz</i>	278
Protopopiatul Tinca	280
<i>Fenomenul marital în parohia Gurbediu (1860-1889). Studiu de caz</i>	281
Protopopiatul Beliu	285
<i>Fenomenul marital în parohia Ucureș (1871-1900). Studiu de caz</i>	285

VI. Fenomenul marital în parohiile Episcopiei Romano-Catolice de Oradea 289

<i>A. Fenomenul marital în parohia Sălacea (1860-1880). Studiu de caz</i>	290
<i>B. Fenomenul marital în parohia Ceica (1860-1880). Studiu de caz</i>	295
<i>C. Fenomenul marital în parohia Băița (1850-1873). Studiu de caz</i>	299
<i>D. Imaginea alterității confesionale prin căsătorie în parohia Oradea. Studiu de caz</i>	304
<i>E. Fenomenul marital în parohia Tileagd (1860-1880). Studiu de caz</i>	306
<i>F. Fenomenul marital în parohia Suplacu de Barcău (1860-1880). Studiu de caz</i>	311

VII. Opțiunile și comportamentul marital în parohiile reformate.....	316
A. Fenomenul marital în parohia Finiș (1860-1880). Studiu de caz	316
B. Fenomenul marital în parohia Ioaniș (1860-1880). Studiu de caz.....	321
C. Fenomenul marital în parohia Boiu (1853-1879). Studiu de caz.....	326
D. Fenomenul marital în parohia Balc (1860-1880). Studiu de caz.....	330
E. Fenomenul marital în parohia Abrămuț (1860-1908). Studiu de caz.....	334
F. Fenomenul marital în parohia Fughiu (1860-1890). Studiu de caz	339
G. Fenomenul marital în parohia Sălacea (1860-1880). Studiu de caz.....	343
H. Fenomenul marital în parohia Curtuiuşeni (1880-1910). Studiu de caz	348
VIII. Comportamentul marital în parohia luterană din Oradea.....	354
IX. Căsătoria civilă și diversitatea etno-confesională.....	359
Comportamentul marital în comuna Tiream (1896-1920). Studiu de caz.....	359
X. Determinismele și constrângerile etno-confesionale și socio-profesionale ale căsătoriei	364
2.1. Confesiunea și determinismul acesteia în strategia maritală.....	365
2.1.1. În comunitățile greco-catolice	366
2.1.2. În comunitățile romano-catolice	374
2.1.3. În comunitățile ortodoxe	377
2.1.4. În comunitățile reformate (calvine).....	382
2.1.5. Alteritatea confesională prin căsătorie în comunitățile luterane.....	386
2.1.6. Alteritatea confesională prin căsătorie la nivel regional.....	389
2.2. Etnia și importanța acesteia în realizarea unei căsnicii	390
2.2.1. La români.....	392
2.2.2. La maghiari.....	394
2.2.3. Cazul comunității slovace	394
2.2.4. La germanii	395
2.3. Determinismele socio-profesionale și opțiunile maritale.....	395
2.3.1. Determinismul socio-profesional în raport cu factorul etno-confesional	396
2.3.2. Determinismul socio-profesional în raport cu starea civilă și vârsta celor doi parteneri.....	404
XI. Concluzii.....	409
Abstract	420
Bibliografie.....	430

LISTA DE ABREVIERI

O	– persoană/comunitate de confesiune ortodoxă
GC	– persoană/comunitate de confesiune greco-catolică
RC	– persoană/comunitate de confesiune romano-catolică
CH	– persoană/comunitate de confesiune elvețică, calvină sau reformată
EV	– persoană/comunitate de confesiune evanghelică, luterană
U	– persoană/comunitate de confesiune unitariană
Iz	– persoană/comunitate de religie mozaică, izraelită
CH-EV	– căsătorie între tineri de confesiune calvină, reformată și luterană, evanghelică
CH-GC	– căsătorie între tineri de confesiune calvină, reformată și greco-catolică
CH-Iz	– căsătorie între tineri de confesiune calvină, reformată și izraelită
CH-O	– căsătorie între tineri de confesiune calvină, reformată și ortodoxă
CH-RC	– căsătorie între tineri de confesiune calvină, reformată și romano-catolică
CH-U	– căsătorie între tineri de confesiune calvină, reformată și unitariană
EV-CH	– căsătorie între tineri de confesiune luterană, evanghelică și calvină, reformată
EV-GC	– căsătorie între tineri de confesiune luterană, evanghelică și greco-catolică
EV-Iz	– căsătorie între tineri de confesiune luterană, evanghelică și izraelită
EV-O	– căsătorie între tineri de confesiune luterană, evanghelică și ortodoxă
EV-RC	– căsătorie între tineri de confesiune luterană, evanghelică și romano-catolică
EV-U	– căsătorie între tineri de confesiune luterană, evanghelică și unitariană
GC-CH	– căsătorie între tineri de confesiune greco-catolică și calvină, reformată
GC-EV	– căsătorie între tineri de confesiune greco-catolică și luterană, evanghelică
GC-Iz	– căsătorie între tineri de confesiune greco-catolică și izraelită
GC-O	– căsătorie între tineri de confesiune greco-catolică și ortodoxă
GC-RC	– căsătorie între tineri de confesiune greco-catolică și romano-catolică
GC-U	– căsătorie între tineri de confesiune greco-catolică și unitariană
O-CH	– căsătorie între tineri de confesiune ortodoxă și calvină, reformată
O-EV	– căsătorie între tineri de confesiune ortodoxă și luterană, evanghelică
O-GC	– căsătorie între tineri de confesiune ortodoxă și greco-catolică
O-Iz	– căsătorie între tineri de confesiune ortodoxă și izraelită
O-RC	– căsătorie între tineri de confesiune ortodoxă și romano-catolică
O-U	– căsătorie între tineri de confesiune ortodoxă și unitariană
RC-CH	– căsătorie între tineri de confesiune romano-catolică și calvină, reformată
RC-EV	– căsătorie între tineri de confesiune romano-catolică și luterană, evanghelică
RC-GC	– căsătorie între tineri de confesiune romano-catolică și greco-catolică
RC-Iz	– căsătorie între tineri de confesiune romano-catolică și izraelită
RC-O	– căsătorie între tineri de confesiune romano-catolică și ortodoxă
RC-U	– căsătorie între tineri de confesiune romano-catolică și unitariană
U-CH	– căsătorie între tineri de confesiune unitariană și calvină, reformată
U-EV	– căsătorie între tineri de confesiune unitariană și luterană, evanghelică
U-GC	– căsătorie între tineri de confesiune unitariană și greco-catolică
U-Iz	– căsătorie între tineri de confesiune unitariană și izraelită
U-O	– căsătorie între tineri de confesiune unitariană și ortodoxă
U-RC	– căsătorie între tineri de confesiune unitariană și romano-catolică

CH/CH	– căsătorie între un bărbat calvin, reformat și o femeie calvină, reformată
CH/EV	– căsătorie între un bărbat calvin, reformat și o femeie evanghelică, luterană
CH/GC	– căsătorie între un bărbat calvin, reformat și o femeie greco-catolică
CH/Iz	– căsătorie între un bărbat calvin, reformat și o femeie izraelită
CH/O	– căsătorie între un bărbat calvin, reformat și o femeie ortodoxă
CH/RC	– căsătorie între un bărbat calvin, reformat și o femeie romano-catolică
CH/U	– căsătorie între un bărbat calvin, reformat și o femeie unitariană
EV/CH	– căsătorie între un bărbat evanghelic, luteran și o femeie calvină, reformată
EV/EV	– căsătorie între un bărbat evanghelic, luteran și o femeie evanghelică, luterană
EV/GC	– căsătorie între un bărbat evanghelic, luteran și o femeie greco-catolică
EV/Iz	– căsătorie între un bărbat evanghelic, luteran și o femeie izraelită
EV/O	– căsătorie între un bărbat evanghelic, luteran și o femeie ortodoxă
EV/RC	– căsătorie între un bărbat evanghelic, luteran și o femeie romano-catolică
EV/U	– căsătorie între un bărbat evanghelic, luteran și o femeie unitariană
GC/CH	– căsătorie între un bărbat greco-catolic și o femeie calvină, reformată
GC/EV	– căsătorie între un bărbat greco-catolic și o femeie luterană, evanghelică
GC/GC	– căsătorie între un bărbat greco-catolic și o femeie greco-catolică
GC/Iz	– căsătorie între un bărbat greco-catolic și o femeie izraelită
GC/O	– căsătorie între un bărbat greco-catolic și o femeie ortodoxă
GC/RC	– căsătorie între un bărbat greco-catolic și o femeie romano-catolică
GC/U	– căsătorie între un bărbat greco-catolic și o femeie unitariană
Iz/CH	– căsătorie între un bărbat izraelit și o femeie calvină, reformată
Iz/EV	– căsătorie între un bărbat izraelit și o femeie luterană, evanghelică
Iz/GC	– căsătorie între un bărbat izraelit și o femeie greco-catolică
Iz/Iz	– căsătorie între un bărbat izraelit și o femeie izraelită
Iz/O	– căsătorie între un bărbat izraelit și o femeie ortodoxă
Iz/RC	– căsătorie între un bărbat izraelit și o femeie romano-catolică
Iz/U	– căsătorie între un bărbat izraelit și o femeie unitariană
O/CH	– căsătorie între un bărbat ortodox și o femeie calvină, reformată
O/EV	– căsătorie între un bărbat ortodox și o femeie luterană, evanghelică
O/GC	– căsătorie între un bărbat ortodox și o femeie greco-catolică
O/Iz	– căsătorie între un bărbat ortodox și o femeie izraelită
O/O	– căsătorie între un bărbat ortodox și o femeie ortodoxă
O/RC	– căsătorie între un bărbat ortodox și o femeie romano-catolică
O/U	– căsătorie între un bărbat ortodox și o femeie unitariană
RC/CH	– căsătorie între un bărbat romano-catolic și o femeie calvină, reformată
RC/EV	– căsătorie între un bărbat romano-catolic și o femeie luterană, evanghelică
RC/GC	– căsătorie între un bărbat romano-catolic și o femeie greco-catolică
RC/Iz	– căsătorie între un bărbat romano-catolic și o femeie izraelită
RC/O	– căsătorie între un bărbat romano-catolic și o femeie ortodoxă
RC/RC	– căsătorie între un bărbat romano-catolic și o femeie romano-catolică
RC/U	– căsătorie între un bărbat romano-catolic și o femeie unitariană
U/CH	– căsătorie între un bărbat unitarian și o femeie calvină, reformată
U/EV	– căsătorie între un bărbat unitarian și o femeie luterană, evanghelică
U/GC	– căsătorie între un bărbat unitarian și o femeie greco-catolică
U/Iz	– căsătorie între un bărbat unitarian și o femeie izraelită
U/O	– căsătorie între un bărbat unitarian și o femeie ortodoxă
U/RC	– căsătorie între un bărbat unitarian și o femeie romano-catolică
U/U	– căsătorie între un bărbat unitarian și o femeie unitariană

PREFAȚĂ

De câțiva ani, dr. Mircea Brie este o prezență constantă și activă la conferințele - naționale dar și internaționale - de demografie istorică din spațiul românesc. Dacă mai asociem la această prezență și faptul că Domnia sa a publicat recent o consistentă carte în domeniu (*Familie și societate în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX – începutul secolului XX*, Editura Universității din Oradea, 2008, 495 pag.), atunci putem afirma cu toată convingerea că a devenit deja un „membru cu drepturi depline” în breasla istoricilor demografi. O asemenea opțiune istoriografică a domnului Mircea Brie nu poate fi decât benefică, fiindcă așa cum se știe, renovarea discursului istoriografic din România în ultimele două decenii a însemnat, printre altele, dezvoltarea unei direcții fertile - istoria familiei - care a rămas oarecum la periferia cercetării științifice înainte de 1989.

Tema prezentei cărți este una cu adevărat generoasă, actuală în peisajul istoriografiei românești contemporane, și ea a mai fost abordată parțial și dintr-o altă perspectivă într-o valoroasă lucrare a unui alt universitar orădean (Gheorghe Șișeștean), care s-a oprit mai cu seamă asupra finalului perioadei cercetate de Mircea Brie. Dincolo de acest aspect, lucrarea domnului Mircea Brie este cu atât mai validă cu cât maniera de tratare a subiectului este una efectiv interdisciplinară, nu doar declarativă cum adeseori întâlnim în multe studii; dincolo de perspectiva istorică inerentă, autorul recurge în mod constant la metodele specifice demografiei istorice, antropologiei istorice, antropologiei religioase, istoriei dreptului (laic și ecleziastic), sociologiei. Trebuie să mai spunem că demersul domnului Mircea Brie nu a fost unul facil, complexitatea structurilor etno-confesionale ale populației din aria spațială ce a făcut obiectul de studiu al prezentei cărți reclamând multiple cunoștințe istorice, sociologice, de istoria bisericii etc. despre români, maghiari, germani, evrei, slovaci, ori despre confesiunile, nu puține, asumate de aceștia.

Nu în ultimul rând secvența cronologică asupra căreia a stăruit domnul Mircea Brie este una relevantă pentru istoria generală a provinciei dar și a instituției familiei. Desființarea relațiilor feudale în Transilvania după 1850 a însemnat nu doar construirea unor relații juridice și social-economice diferite, bazate pe economia de schimb și circulația capitalului, a forței de muncă ș.a., dar și începutul altor comportamente matrimoniale și al unor noi relații morale în comunitate. Mobilitatea sporită a populației (înmulțirea persoanelor care călătoreau la muncă sezonieră în interiorul și în exteriorul provinciei, emigrarea, începuturile urbanizării și industrializării etc.) au afectat și în Transilvania, la fel ca în alte arii culturale, relațiile interumane în ceea ce privea aria și criteriile de selecție maritală, ciclul vieții familiale. Ori această „lume în mișcare” și pe plan matrimonial, este atent refăcută în paginile cărții, dincolo de statisticile pe care le întâlnim mai la tot pasul regăsim deopotrivă explicații și interogații, întrebări și răspunsuri, ipoteze și scenarii în legătură cu una dintre cele mai importante etape din viața privată a indivizilor: căsătoria.

În același timp, remarcăm la lucrarea domnului Mircea Brie volumul impresionant de muncă reclamat de „despuierea și exploatarea” (ca să folosim celebra sintagmă din cartea lui L. Henry și M. Fleury care a fundamentat în urmă cu cinci

decenii demografia istorică) a câtorva zeci de registre parohiale și laice de stare civilă păstrate în arhivele din Oradea și Satu Mare. De altfel, o cuantificare vizibilă a acestui travaliu deosebit este dată de dimensiunile impresionante ale cărții, la finele căruia lectorul are o imagine sintetică asupra strategiilor maritale care au condus la formarea familiei în nord-vestul Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX. Astfel, autorul a reconstituit cu mare acribie aspecte referitoare la confesiunea și locul de origine al partenerilor maritali, sezonabilitatea căsătoriei, vârsta medie la căsătorie și recăsătorie etc. Strădania autorului de a analiza comparativ regimul demografic și comportamentul matrimonial pentru numeroasele etnii și confesiuni prezente în arealul delimitat este unul meritoriu, fiindcă pe de o parte pune în evidență ceea ce a fost propriu fiecărei etnii și confesiuni în materie de căsătorie, dar pe de altă parte surprinde și anumite „contaminări” și influențări în ceea ce privește mariajul și piața matrimonială. Aparținând generației tinere de istorici demografi, care are acum alte perspective de evoluție profesională decât puținii „pionieri” din domeniu de la începutul anilor ‘90, domnul Mircea Brie a demonstrat deja că are un cuvânt de spus în demografia istorică românească. Îi dorim cu acest prilej să persevereze pe drumul pe care a pornit pentru ca în viitor să aibă un cuvânt de spus și în demografia istorică europeană.

Prof. univ. dr. Ioan Bolovan

I. ARGUMENT

Plecat de la o cercetare anterioară, ce a văzut lumina tiparului în anul 2008 prin lucrarea *Familie și societate în nord-vestul Transilvaniei (a doua jumătate a secolului XIX - începutul secolului XX)*, demersul nostru se dorește a fi o abordare mai complexă și, totodată, mai consistentă asupra căsătoriei, a determinismelor și constrângerilor de orice natură ce se exercitau asupra acesteia. Valorificarea unor cercetări anterioare ce au putut fi completate și reargumentate printr-o mai amplă și complexă documentare asupra surselor arhivistice a stat drept fundament pentru purcederea noastră în realizarea dezideratului nostru de a pune în prim planul unei lucrări analiza strategiilor maritale, dar și diversele influențe eclesiastice, legislative, comunitare, familiale, etc.

Analiza efectuată asupra căsătoriei, asupra condiționărilor și determinismelor externe și interioare, prin diversele mecanisme familiale sau comunitare, s-a făcut printr-o cercetare asupra *spațiului* denumit de către noi „nord-vestul Transilvaniei”. Pentru evitarea unor confuzii și neconcordanțe conceptuale, precizăm faptul că în lucrarea de față vom folosi, pentru înțelesul formulării „nord-vestul Transilvaniei”, aserțiunea Transilvaniei „lărgite”¹. Teritoriul analizat de noi cu ocazia acestei cercetări se suprapune în linii mari peste spațiul din nord-vestul teritoriului actualului stat român, respectiv zona Bihor-Satu Mare, dar cu referiri la o regiune mult mai extinsă, ce includea, în general, spațiul Episcopiei Unite de Oradea, a cărei întindere mergea în sud până la Mureș, în nord până în zona Țara Oașului, cuprinzând și numeroase localități care astăzi sunt parte a statului maghiar.

Punctul central al lucrării îl constituie *analiza strategiilor maritale* făcută pentru comunitățile confesionale prezente în acest spațiu. Ținând cont de complexitatea subiectului, dar și de proveniența materialului documentar, propunem o analiză a căsătoriilor plecând de la o sistematizare confesională a acestora. Vom încerca în acest sens o abordare paralelă a strategiilor maritale pentru cele mai importante comunități religioase din regiune. În cercetarea noastră trebuie să ținem cont de faptul că nu se poate altfel decât să abordăm spațiul unor entități eclesiastice, asta deoarece majoritatea surselor noastre pentru secolul al XIX-lea sunt înscrisuri bisericești. Acest lucru impune de la sine un accent asupra confesiunii și importanței acesteia. Abordând căsătoria din perspectiva condiționărilor confesionale, dar și etnice, ajungem la o analiză a fenomenului căsătoriilor mixte. De altfel, analiza determinismelor etno-confesionale și socio-profesionale, dar și a altor tipuri de condiționări comunitare sau individuale, poate fi mai ușor făcută în cazul acestor căsătorii mixte². Punctul central al

¹ Transilvania înțeleasă în sens larg: Transilvania intracarpatică, Banatul, Crișana și Maramureșul. Ioan-Aurel Pop, *Românii și maghiarii în secolele IX-XIV. Geneză statului medieval în Transilvania*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1996, p. 8-10; Voicu Bodocan, *Etnie, confesiune și comportament electoral în Transilvania. Studiu geografic*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, p. 8

² În acest caz, în ciuda constrângerilor bisericești, alte determinisme decât cele confesionale îndreptau tinerii spre realizarea unei familii. Aceste condiționări se vizualizează practic mult mai puternic în cazul acestor căsătorii mixte.

analizei noastre îl constituie comportamentul marital al românilor, maghiarilor și germanilor, fără însă a neglija imaginea acestui fenomen și la celelalte grupuri etnice din regiune.

Dorim pentru început să realizăm o analiză a comportamentului marital al diferitelor comunități religioase, pentru ca apoi să aruncăm o privire generală asupra fenomenului marital al întregii populații din regiune³. Așa cum am precizat, această analiză a strategiilor maritale se va face printr-un studiu paralel asupra comportamentului marital al diverselor comunități religioase din regiune. Diversitatea etnică și confesională a populației impune de la sine o comunicare, o interferență, a diverselor comunități etno-confesionale. Întrucât aceste comunități conviețuiau, era firesc ca această „cooperare” să fie vizibilă și în cazul fenomenului marital. Căsătoria mixtă ia, în acest context, forma unui multiculturalism născut din nevoia de a trăi împreună. „Barierile sociale” completează diferențierile etnice și confesionale. Aceste condiționări sociale par a fi mult mai puternice în fața individului ce locuia într-o comunitate mixtă etnic și confesional. Cu timpul, determinismele etnice și confesionale se diluează sub impulsul modernității și emancipării personale. Statul, tot mai puternic odată cu trecerea anilor, s-a impus, iar prin legislația laică a promovat o nouă percepție asupra mariajului mixt.

Proveniența surselor de documentare, dar și specificitatea fiecăreia dintre comunitățile religioase din zonă, ne-a determinat să construim o structură metodologică care să permită evidențierea comportamentelor tuturor entităților confesionale. Căsătoria este pusă astfel în lumina confesiunii, iar mai apoi, prin conexiune, în cea a etnicității. Analiza propriu-zisă asupra căsătoriei se structurează astfel pe mai multe capitole ce permite vizualizarea fenomenului la nivelul fiecărei comunități religioase. În dezbateră noastră, o atenție deosebită este acordată analizei determinismelor etno-confesionale ale căsătoriei. De aici o importanță deosebită îi este atribuită căsătoriei mixte. Aceasta permite descoperirea unor întregi mecanisme de constrângeri și determinisme de tot felul ce s-au exercitat asupra tinerilor în perioada analizată.

Analiza pe care ne-o propunem urmărește fenomenul marital în ansamblul său, făcându-se trimitere la numeroase studii de caz. În dreptul comunității greco-catolice s-a încercat surprinderea unor mecanisme generale printr-o analiză asupra tuturor rapoartelor de stare civilă trimise de preoții greco-catolici episcopiei și păstrate în arhivele naționale. Aceste rapoarte, după cum se va putea observa pe parcursul acestei lucrări, s-au dovedit a fi în numeroase cazuri lacunare și fără relevanță. Datorită unei asemenea realități s-a procedat, acolo unde s-a impus, la realizarea unor studii de caz care să probeze și să înlăture eventualele semne de întrebare cu privire la veridicitatea rezultatelor acestui demers. Întrucât observarea absolut tuturor căsătoriilor nu a constituit obiectul acestui studiu, surprinderea mecanismelor de determinisme și constrângeri externe și interne familiei ce au stat la baza realizării unei căsătorii a putut fi probată în cea mai mare parte de o asemenea metodă de lucru pe care ne-am asumat-o.

Caracterul asimetric este voit asumat printr-o atenție mai mare acordată analizei fenomenului marital, în special a celui mixt inter-confesional, consemnat în

³ Vom folosi pentru o astfel de analiză, nu doar informațiile provenite din sursele bisericești, ci și datele oferite de către statisticile statului maghiar care ne oferă o imagine comparată asupra localității, nu doar asupra unei comunități religioase (așa cum este cazul documentelor ecleziastice).

interiorul comunității greco-catolice. Argumentul pentru o asemenea opțiune metodologică a fost dat de faptul că un asemenea studiu este cel mai în măsură să răspundă nevoilor noastre. Prin poziția sa, Biserica unită se afla între lumea ortodoxă și cea catolică: comunitatea greco-catolică era legată spiritual de comunitatea catolică, dar păstrează puternice trăsături specifice ortodoxiei. În același timp, sub raportul alterității etnice, comunitatea românească greco-catolică era mai deschisă spre „comunicarea” prin actul căsătoriei, odată cu acceptarea partenerilor de alte etnii (nu neapărat și de altă confesiune⁴). Apoi, documentele ecleziastice sunt mult mai bine conservate în cazul acestei comunități în raport cu altele asupra cărora analiza și-ar fi păstrat relevanța și imaginea de ansamblu.

Capitolele care nu fac obiectul analizei fenomenului marital pentru una sau alta dintre unitățile administrativ-ecleziastice le considerăm periferice subiectului (oferind fie repere metodologice, fie informații despre sursele de documentare, despre contextul mental sau legislația laică și ecleziastică) ori au darul de a centraliza, sistematiza sau de a concluziona analiza ampla realizată în capitolele dedicate analizei strategiilor maritale. Un asemenea capitol este și cel intitulat *Determinismele și constrângerile etno-confesionale și socio-profesionale ale căsătoriei* în cuprinsul căruia sunt sintetizate și prezentate referințe cu iz de concluzii la capitolele anterioare.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în nord-vestul Transilvaniei domina o societate rurală tradițională, excepție făcând doar câteva centre urbane și zonele imediat învecinate ale acestora (caracterul urban este dovedit și de analiza comportamentului marital). Satul era o lume a constrângerilor și eșaloanelor la care trebuiau să se conformeze toți indivizii aparținând grupului. Devianțele sociale, de orice natură, erau privite cu scepticism, iar percepțiile morale și religioase reprezentau norme sociale și societale definitorii ale acelor vremuri. Comunitatea controla strict familia, prin diversele „ritualuri” ale imixtiunii în problemele interne ale acesteia. Orice dereglare a relațiilor din familie putea însemna, în condițiile coexistenței în interiorul unei mici comunități a ambelor grupuri de rudenie a celor doi parteneri, o perturbare majoră a mecanismelor comunitare. Tocmai aceste „derapaje” trebuiau evitate. În acest sens, se declanșa o întreagă suită atitudinală și comportamentală colectivă menită să prevină apariția unor asemenea situații. Comunitatea regla, astfel, prin diversele constrângeri și determinisme, întregul mecanism ce asigura respectarea ordinii și normelor sociale. Evenimente majore din viața familiei, precum botezul, căsătoria (inclusiv raporturile prenuptiale ale celor doi parteneri) și înmormântarea, erau strict supravegheate de comunitate. Relația familie-comunitate este una profundă, iar aceasta nu poate fi înțeleasă printr-o analiză fragmentară și secvențială. Din perspectiva familiei, comunitatea este cadrul general ce oferă „modelul”. Pe de cealaltă parte, comunitatea își găsește trăirea emoțiilor și sensibilităților tocmai în momentele cruciale ale vieții de familie.

Punctul de plecare al familiei este căsătoria. Este momentul în care se creează grupul social cel mai important al unei societăți. Comunitatea celebrează prin căsătorie biruința asupra timpului, iar cu această ocazie sensibilitatea umană se apropie de „perfectiunea dorită”⁵. Prin diverse mecanisme reglatorii, comunitatea intervine cel mai profund în viața indivizilor cu ocazia căsătoriei, a nunții. Cei doi sunt învățați și pregătiți să accepte ierarhiile ce asigurau ordinea comunitară. Cu ocazia fiecărei

⁴ Asta, plecând de la faptul că nu toți greco-catolicii din regiune erau români.

⁵ Pierre Chaunu, *Civilizația Europei clasice* (în continuare *Civilizația...*), vol. I, Editura Meridiane, București, 1989, p. 222

căsătorii sunt repetate, nu numai pentru cei doi, ci și pentru restul comunității, elementele definitorii ale relațiilor inter-personale cerute de comunitate. Familia era locul unde trebuiau implementate toate normele de conduită la care se raporta întregul grup comunitar.

În perioada analizată, familiile celor doi tineri nu mai controlau în totalitate actul căsătoriei. Dacă în perioadele anterioare căsătoria era decisă exclusiv de către familiile tinerilor, caz în care sentimentele de afecțiune sinceră treceau în plan secund, acum tinerii au posibilitatea alegerii partenerului. În ciuda acestei radicale transformări de mentalitate, comunitatea are încă pârgurile necesare unui control asupra actului de constituire al unei noi familii. Acest control este mai vizibil la sat, unde caracteristicile unei existențe tradiționale sunt mai puternice, și mai diluate la oraș, unde și relaționarea dintre familie (de regulă nucleară) și comunitate era clădită pe alte norme.

Nu putem să încheiem acest demers introductiv fără a atenționa cititorul asupra faptului că în ciuda numeroaselor studii de caz, realizate atunci când s-a făcut analiza strategiilor maritale, fiecare demers și-a găsit locul și rolul în conturarea imaginii fenomenului marital. Fiecare localitate, mai mult fiecare comunitate religioasă, s-a demonstrat a avea particularitățile sale ce meritau a fi evidențiate. În pofida unui volum imens de muncă ce a presupus acest demers, realizarea unei cercetări măcar asupra unei parohii din fiecare regiune geografică (fie zona montană, fie zonă de deal sau câmpie), din fiecare tip de așezare (oraș, târg, așezare suburbană sau sat), din fiecare colț al episcopiilor, administrate mai mult sau mai puțin de la Oradea, s-a dovedit a fi utilă și de un real folos pentru a putea susține un asemenea edificiu științific. Nu în ultimul rând, au fost introduse în dezbateră noastră parohii învecinate dar diferite din punct de vedere al structurii etno-confesionale a populației. În spatele fiecărei parohii, al fiecărui tabel ce poate părea asemănător și plictisitor, se ascunde o realitate locală ce evidențiază particularitate, specific și nu în ultimul rând alți oameni, asta în ciuda cifrelor reci și seci din tabelele sau reprezentările grafice prezentate.

II. IZVOARE DOCUMENTARE ȘI REPERE METODOLOGICE

1. Surse de documentare

Pentru realizarea unei astfel de cercetări avem la dispoziție documente laice și ecleziastice definite drept „surse supraabundente și lacunare, locvace și mute, zăvorând secretele vieții private”¹. În demersul nostru ne-am folosit de mai multe categorii de izvoare și surse de documentare. Informațiile despre populația din nord-vestul României de azi le avem, pe de-o parte, grație consemnărilor ecleziastice (atât registrele sau rapoartele parohiale, cât și înscrisurile episcopale), pe de altă parte, avem la dispoziție informațiile oferite de către statul austriac și cel austro-ungar. Aceste informații sunt completate de referințele diferitor cercetători, dar nu numai, care iau în discuție în mod direct sau tangențial chestiunea fenomenelor demografice din această regiune.

Informațiile disponibile diferă și în funcție de perioada pe care dorim să o cercetăm. În cazul acestei analize, sursele documentare pentru secolul al XIX-lea sau cele pentru începutul secolului al XX-lea sunt diferite, din multe puncte de vedere, de cele pe care le avem pentru perioada contemporană. Sursele de informare trebuie privite și analizate cu mare atenție deoarece ele nu răspund direct întrebărilor noastre. Informațiile ecleziastice ne oferă o imagine relativ clară asupra familiei și societății. Pe de altă parte, aceste informații trebuie să le analizăm cu mare atenție, dacă este posibil chiar să fie comparate cu informații ce provin din alte surse, deoarece, de cele mai multe ori, aceste informații se referă doar la enoriașii respectivei confesiuni; nu în ultimul rând, putem observa un anumit subiectivism care s-a strecurat atunci când au fost înregistrate aceste date.

O comparație între informațiile provenite din mai multe surse documentare este, considerăm, binevenită în vederea atingerii scopului propus.

1.1. Înscrisurile bisericești

Fără nicio îndoială cele mai importante informații le datorăm izvoarelor ecleziastice. Registrele bisericești sunt singurele în măsură să ne ofere o imagine asupra familiei în mediul rural, cel puțin pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Înscrisurile bisericești, sursele fundamentale pentru cercetarea noastră sunt de două categorii: 1. registrele de stare civilă și rapoartele anuale ale parohiilor; 2. fondurile autorităților bisericești, înscrisurile și procesele verbale consemnate de către episcopii.

Registrele parohiale de stare civilă

Sunt surse complexe pentru cercetătorul interesat de demografia istorică, de istoria socială, dar și de istoria economică, de toponimie, onomastică, etc. Prelucrarea datelor cuprinse în aceste registre necesită o metodologie specifică. Ele ne permit observarea tendințelor ce s-au manifestat pe termen lung în privința evenimentelor

¹ Philippe Ariès, Georges Duby (coord.), *Istoria vieții private*, vol. VII, Editura Meridiane, București, 1997, p. 5

demografice, respectiv: nașterea, căsătoria sau decesul. Aceste registre se prezintă, pentru o lungă perioadă de timp, ca unice surse de documentare în ceea ce privește statutul civil și evenimentele demografice din viața personală a majorității populației. Cercetând aceste registre putem să descoperim importante trăsături ale mișcării naturale a populației, ale fenomenului natalității, ale nupțialității, ale divorțialității sau ale mortalității².

La început, aceste registre nu s-au completat regulat, preoții având libertatea de a întocmi înscrisurile așa cum doreau, neexistând un formular de înregistrare standard³. Primele registre de stare civilă au fost simple consemnări ale preoților cu privire la daniile primite și la taxele percepute de către cler cu ocazia botezurilor, cununiilor și înmormântărilor. De asemenea, nu erau înregistrate toate evenimentele demografice⁴. Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea însemnările de stare civilă s-au făcut foarte sumar și împreună, în ordine cronologică, pentru toate evenimentele demografice; după aceea, s-a trecut la înregistrarea în trei rubrici: pentru botezați, căsătoriți și morți. Dacă în Occident înregistrarea obligatorie a acestor registre de stare civilă s-a făcut destul de timpuriu, statul implicându-se în controlul actelor bisericești, în spațiul românesc ele se impun destul de târziu. Mai devreme în Transilvania decât în Moldova și Țara Românească, aceste registre ajung să fie înregistrate regulat, respectându-se totodată o anumită metodologie de completare a lor. Episcopii confesiunilor din Transilvania, începând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, la intervenția statului austriac, au dat preoților instrucțiuni și modele-tip privind completarea registrelor de stare civilă. Regulamentul de recrutare, emis de către Maria Tereza în anul 1773 și pus în aplicare de către Iosif al II-lea în 1784, prevedea, într-un capitol întreg, instrucțiuni referitoare la întocmirea acestor acte de stare civilă⁵. Este prevăzută de asemenea obligația preoților de a trimite rapoarte trimestriale asupra creșterii sau descreșterii populației. Menționăm aici și următoarele ordine, trimise preoților de către autoritățile de stat: preoții să păstreze registrele matricole (7 ianuarie 1770); registrele matricole trebuie păstrate în locuri ferite de foc, iar în caz de incendiu întâi vor fi salvate aceste registre (10 mai 1774); registrele matricole se vor întocmi în două exemplare, din care unul se va înainta jurisdicției civile (legea 23 din 1827)⁶. Statul cedează bisericii acest rol, însă cere categoric episcopilor să supravegheze întocmirea acestor registre⁷. Până pe la mijlocul secolului al XIX-lea, registrele de stare civilă erau liniate cu mâna de către preoți, deși tipărirea acestor documente începuse încă din 1784. Registrele ortodoxe

² Ștefan Pascu, *L'actualité de la démographie historique*, în volumul colectiv *Populație și societate. Izvoare de demografie istorică*, vol. III, apărut sub redacția lui Ștefan Pascu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 12-13

³ Jaques Duparquier, *Introduction à la démographie historique* (în continuare *Introduction...*), Gamma, Paris – Tournai – Monreal, 1974, p. 53

⁴ La început preoții înregistrau doar copiii care erau botezați, și asta se făcea pentru a avea o evidență a enoriașilor. A urmat înregistrarea cununiilor, respectiv a căsătoriilor, iar în cele din urmă a deceselor. Lipsesc informațiile referitoare la mortalitatea infantilă sau la divorțuri. Lipsesc de asemenea informațiile referitoare la familiile celor care erau protagoniștii acestor evenimente demografice.

⁵ Liviu Moldovan, *Înregistrarea de către biserici a botezaților, cununaților și înmormântărilor în Țările Române în secolele XVIII – XIX*, în volumul colectiv *Populație și societate. Izvoare de demografie istorică*, vol. III, ..., p. 137

⁶ *Ibidem*

⁷ Un exemplu în acest sens este *Ordinul gubernial* din 24 mai 1825 prin care era prevăzută obligația episcopilor de a supraveghea întocmirea registrelor de stare civilă din eparhiile lor.

sunt scrise în limba română și sârbească (în Banat), cele romano-catolice în latină și maghiară, cele ale calvinilor și unitarienilor în maghiară, cele ale luteranilor în germană, cele ale greco-catolicilor în latină și română, iar cele ale mozaicilor în maghiară, germană sau chiar ebraică⁸.

Conținutul registrelor de stare civilă s-a îmbunătățit tot mai mult, în primul rând datorită presiunii statului. Începând cu anul 1850 este introdusă în registrul botezaților o rubrică referitoare la nașcuții-morți, o alta pentru consemnarea legitimității sau nelegitimității nașterii. În registrul cununaților apare o rubrică nouă privitoare la starea cununaților (june, văduvi), iar în registrul morților s-a introdus o rubricatură în care era consemnată cauza morții. În toate registrele o rubrică era rezervată pentru observații și mențiuni speciale.

Rapoartele parohiale anuale

Ca urmare a intervenției statului în chestiunea registrelor de stare civilă, avem la dispoziție rapoartele anuale ale parohiilor, acestea oferindu-ne posibilitatea verificării și completării datelor oferite de primele înscrisuri bisericești (aceasta cu atât mai mult cu cât ambele surse documentare au suferit anumite deteriorări). Aceste rapoarte nu sunt altceva decât consemnări ale aceluiași evenimente demografice, consemnate de altfel și în registre.

Importante sunt acele rapoarte referitoare la cazurile de căsătorii mixte inter-confesionale, concubinaje sau divorțuri, pe care preoții aveau obligația de a le raporta la sfârșitul fiecărui an. Foarte serios trebuie să luăm în considerare variabilitatea datelor de care dispunem. Până la mijlocul secolului al XIX-lea rapoartele despre căsătoriile mixte sunt foarte puține⁹. Cele pe care le avem la dispoziție, prin urmare, nu sunt complete, sunt eronate, multe lipsesc cu desăvârșire. Important de consemnat este și faptul că acest vast material a suferit și multe repetări, aceeași căsătorie a fost consemnată de mai multe ori, chiar în rapoarte ale mai multor parohii. Apoi, corectitudinea și exactitatea datelor suferă și ele o anumită marjă de variabilitate, în funcție de preotul ce completează respectivele registre sau rapoarte. El poate înregistra greșit, sau chiar omite, unele căsătorii; alte registre sau părți din acestea au fost distruse. Rapoartele referitoare la căsătoriile mixte cele mai complete, pentru spațiul Crișana – Maramureș, sunt cele ale Episcopiei Romano-Catolice¹⁰. Relativ bine întocmite și păstrate sunt și rapoartele trimise de către parohii Episcopiei Greco-Catolice de Oradea.

Registrele de conscripție nominală

Listele nominative constituie o altă sursă demografică de prim ordin. Dacă studiul acestora ar fi combinat cu cel al registrelor de stare civilă atunci am obține importante rezultate referitoare la mobilitatea populației, și de aici la studiul

⁸ Liviu Moldovan, *op. cit.*, p. 139

⁹ Rapoartele despre căsătorii mixte sunt puține până la 1866, după această dată ele devin sistematice până în anul 1911.

¹⁰ Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bihor (în continuare A.N-D.J. BH), *Fondul Episcopiei Romano-Catolice Oradea*, dos. 720-768. În aceste dosare sunt consemnate căsătoriile mixte, romano-catolice cu alte confesiuni, din perioada 1850-1900. Dorim a informa cititorul de faptul că în același fond există informații referitoare la căsătoriile mixte pentru tot secolul al XIX-lea și, de asemenea, pentru primii ani din secolul al XX-lea.

migrației¹¹. În Transilvania, astfel de registre de conscripție nominală a sufletelor s-au păstrat în foarte puține cazuri. Explicația este una foarte simplă – au fost înregistrate foarte puține astfel de registre și, evident, o parte a acestora s-a pierdut în cursul anilor¹². Completarea listelor necesita un efort foarte mare din partea preoților. Cele mai multe au fost completate de către preoții reformați. Tot în biserica reformată mai existau și registrele de familii. Din ele, la sfârșitul fiecărui an, se întocmea, pe un formular tip, conscripția de suflete. Și dintre aceste registre de familie o mare parte s-au pierdut, iar numărul celor de care dispunem este foarte redus. Acest gen de conscripții nominale au avantajul că oferă o imagine, fie ea și statică, asupra unei comunități. Putem astfel să obținem informații referitoare la statutul profesional, calificarea, vârsta ori starea civilă a fiecărui individ ce locuia în parohie.

Tot în categoria acestor liste nominative putem încadra și listele anuale de impozite și taxe¹³. Mai cu seamă aceste liste sunt ale capilor de familie (în cele mai multe cazuri de gospodărie!). În aceste liste nu apar, însă, cei care nu plăteau aceste taxe, în special locuitorii săraci ai orașelor.

Fondurile autorităților bisericești

Acestea sunt o altă categorie de izvoare ce cuprind: circulare, dispense, acte de divorț ale tribunalelor matrimoniale, procese verbale ale consiliilor bisericești, informații referitoare la căsătoriile nelegitime, instrucțiuni referitoare la întocmirea actelor de stare civilă, situația demografică anuală a parohiilor episcopiei, starea materială a locuitorilor, rapoarte despre persoanele ce trăiau în concubinaj, ordonanțe cu privire la căsătoria minorilor sau referitoare la logodne, reguli de înmormântare, numărul văduvilor și orfanilor, etc.¹⁴

1.2. Recensămintele

Urmărind cele câteva recensăminte oficiale efectuate de statul austriac și cel austro-maghiar, pentru această perioadă, vom încerca surprinderea aspectelor

¹¹ Jaques Duparquier, *Introduction...*, p. 54

¹² Liviu Moldovan, *op. cit.*, p. 139

¹³ Jaques Duparquier, *Introduction...*, p. 54-55

¹⁴ Referitor la spațiul și timpul pe care îl studiem, avem la dispoziție fondurile episcopale din cadrul A.N-D.J. BH, respectiv :

- *Fondul Episcopiei Ortodoxe Oradea*, unde între altele întâlnim informații referitoare la: cazurile matrimoniale, căsătorie și divorț (dos.: 3637/1852, 39/1854, 43/1857, 44/1858, 46/1859, 50/1860-1863, 52/1866, 56/1869, 103/1875-1881, 104/1875-1878, ș.a.); situația demografică și mișcarea populației (dos.: 47/1860, 168/1884, 187-188/1886, 193/1887, 201/1888, 204/1888, 210-211/1889, 217-218/1890, 270/1897-1902, 289/1900, 295/1901, ș.a.); căsătoriile nelegitime (dos.: 56/1869); copilăria și școala (dos.: 48/1860, 79/1872, 92/1875, 116/1878, 138/1880-1881, ș.a.); crearea unui azil pentru copii (dos.: 201/1888); etc.
- *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, unde între altele întâlnim informații referitoare la: desfăcerea căsătoriei (dos.: 510-521, 541-552, 563-565, 1290, ș.a.); concubinaje (dos.: 521, ș.a.); văduvi și orfani (dos.: 1289/1850-1870, ș.a.); etc.
- *Fondul Episcopiei Romano-Catolice Oradea*, unde între altele întâlnim informații referitoare la: concubinaje și prevenirea acestui fenomen (dos.: 346/1854-1885, 387/1765-1887, ș.a.); dispense, căsătorii mixte, logodne (dos.: 373/1856-1886, 379/1756-1881, 720-768/1850-1900, 2368-2397, 2449-2481, ș.a.); procese matrimoniale, căsătorii desfăcute, incest (dos.: 387/1765-1887, 801/1847-1849, 2368-2397, 2523/1857-1886, 2542/1868-1889, ș.a.); înmormântări (dos.: 411-413, ș.a.); etc.

demografice în evoluția lor. Acest lucru ar înlătura în mare parte, credem noi, neajunsurile pe care le presupune cercetarea fondurilor bisericești (adesea aceste fonduri – ne referim în special la registrele și rapoartele parohiale de stare civilă – sunt incomplete, subiective, multe pierzându-se în decursul timpului, etc.), totodată va face posibilă și punerea în contextul demografic general, al întregii populații ce aparține localităților acestui spațiu¹⁵.

În aceste condiții, am recurs la datele oferite de recensămintele efectuate de statul austriac și austro-ungar în această perioadă¹⁶. Astfel de recensăminte s-au efectuat în anii 1850, 1857, 1869, 1880, 1890, 1900 și 1910¹⁷.

Pe teritoriul Ungariei și al Transilvaniei, după primul recensământ din 1784-1787, o nouă recensare oficială și generală a avut loc doar peste șase decenii și jumătate, la mijlocul secolului al XIX-lea. După înăbușirea revoluției de la 1848/1849 din Ungaria și, în special, după restructurarea politico-administrativă a Monarhiei, a devenit inevitabilă organizarea unui nou recensământ. Era nevoie de acest lucru și în celelalte țări ale imperiului austriac. Comisarul imperial însărcinat cu afacerile civile, Karl Geringer, ordonă, în Ungaria, recensarea pe 24 aprilie 1850.

Recenzarea a demarat în vara anului 1850, dar, din cauza pregătirilor de război împotriva Prusiei, derularea ei s-a întrerupt, ea fiind finalizată doar în vara anului 1851. Probabil că în Transilvania recensarea s-a terminat, în cea mai mare parte, încă din vara anului 1850. Potrivit unor estimări din epocă, din recensământ lipseau 5-6% din populație, însă această marjă de eroare a fost considerată ulterior ca fiind prea mare.

Este folosită naționalitatea ca și criteriu de înregistrare a populației. Instrucțiunile recensământului nu au clarificat sensul noțiunii de naționalitate, astfel că, în momentul completării rubricii respective, în determinarea ei s-au întrepătruns diverse puncte de vedere. De altfel, statisticienii maghiari au receptat, în general cu rezerve, rezultatele înregistrării naționalității, căci, potrivit părerii lor, organul executiv, partinitor, al guvernului absolutist, în constatarea cifrei maghiarilor s-a străduit să obțină o valoare inferioară celei reale.

Întrucât recensământul din 1850 n-a avut în toate privințele rezultatele scontate, Ministerul de Interne austriac a început, aproape imediat, pregătirile unei recensări viitoare. Conform legilor în vigoare, recensământul trebuia să aibă loc cu o periodicitate de trei ani, noul cens devenind scadent în 1854. Datorită reformelor politico-administrative, desfășurarea lui a fost amânată. După ample lucrări pregătitoare, în 23 martie 1857 a fost promulgat patentul imperial privind noul recensământ. Întrebările privitoare la religie și stare civilă au fost formulate în aceeași manieră ca în 1850, însă, în 1857, ca urmare a experienței înregistrării anterioare, nu s-a mai consemnat naționalitatea populației.

¹⁵ Datele referitoare la unitățile administrative din acest spațiu geografic au fost consemnate și în lucrarea Iosif I. Adam, I. Pușcaș, *Izvoare de demografie istorică*, vol. II, *Secolul al XIX-lea – 1914. Transilvania* (în continuare *Izvoare de demografie istorică...*), Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1987.

¹⁶ Am folosit datele oferite de lucrările publicate de Traian Rotariu cu privire la recensămintele din anii 1880, 1900 și 1910, dar nu numai acestea (am avut la dispoziție și lucrarea lui Ioan Russu Șireanu, *Românii din statul ungar*, publicată la Arad în anul 1904, care este o analiză a recensământului din 1900, ș.a.).

¹⁷ Informațiile referitoare la aceste recensăminte pe care le vom prezenta pe scurt au fost culese din Traian Rotariu (coord.), Maria Semeniuc, Mezei Elemér, *Recensământul din 1910. Transilvania*, Studia Censuistica Transsilvanica, Editura Staff, Cluj-Napoca, 1999, p. 693-712.

La religie, de data aceasta, apar pe lângă romano-catolici, greco-catolici, ortodocși, luterani (evangelici), reformați, unitarieni și izraeliți, și rubrici separate pentru armeano-catolici, armeano-gregorienii, precum și pentru alte religii.

În 1863, recensământul, care conform regulamentului trebuia să se repete cu o periodicitate de șase ani, s-a amânat în tot imperiul austriac. După alte amânări, s-a dispus, în fine, prin Legea III din 1869, efectuarea recensământului în Ungaria, sincronizându-se înregistrarea cu cea din partea austriacă a imperiului, devenit între timp bicefal (prin dualismul din 1867). Acest recensământ ne oferă informații despre structura confesională a regiunii studiate, și mai puțin despre grupurile etnice.

Următorul recensământ, cel din 1880, s-a desfășurat deja sub conducerea unui organ autonom cu putere sporită, Institutul Național Regal Maghiar de Statistică, înființat în 1871.

Prin intermediul chestionarelor individuale, recensământul din 1880 a dobândit un caracter mai „personal”. S-a insistat însă ca unitatea recenzării să rămână tot gospodăria, ceea ce s-a exprimat și prin obligativitatea ca, în fișa gospodăriei respective, chestionarele individuale să fie depuse pe locuințe.

Față de aceste modificări, mai mult formale, importanta noutate de conținut a recensământului din 1880 a constatat în introducerea întrebării legate de limba maternă. Astfel, formularul recensământului s-a întregit.

Instrucțiunea referitoare la limba maternă suna astfel: „În rubrica a 6-a se va înscrie limba maternă a persoanei respective. La fiecare se va consemna limba pe care el însuși și-o declară și, această declarație trebuie făcută în mod hotărât și niciun recenzor nu are dreptul să-l influențeze”. Potrivit instrucțiunii, limba maternă a copiilor putea să fie și diferită de cea a părinților. Determinarea naționalității pe baza limbii, precum și interpretarea ad-literam a modalității de identificare a limbii a făcut ca cei care nu puteau vorbi să nu fie trecuți, nici cu ocazia înregistrării, nici a prelucrării, la vreo limbă maternă, ei fiind trecuți într-o rubrică separată. Această rubrică conținea, în mare parte, sugarii (98% în vârstă de 0-2 ani), deci cei care nu puteau vorbi din cauza vârstei. Desigur, acest procedeu a fost greșit, întrucât este evident că și cei înregistrați în această grupă aparțineau unei anumite naționalități. Recunoscând eroarea, ulterior s-a făcut o repartitie proporțională, între diferitele limbi materne, a celor care nu puteau vorbi.

Noul recensământ, cel din 1890, reglementat prin legea IX din 1890 (care avea un conținut aproape identic cu legea recensământului precedent) și având ca moment de referință 31 decembrie 1890, s-a derulat în perioada 1-10 ianuarie 1891. Confesiunea a fost un criteriu important de clasificare a populației. La recensământul din 1890, modul de înregistrare a limbii materne era, în general, identic cu cel din 1880, cu precizarea că în cazul copiilor care încă nu vorbeau, aceștia erau trecuți după limba maternă a mamei.

În deceniul care a urmat recensământului din 1890, au avut loc mai multe evenimente semnificative, cu efecte și asupra viitorului recensământ. Amintim dintre acestea cele două înregistrări importante: recensământul țiganilor din 1893 și cel agricol din 1895. Apoi, efecte semnificative a avut introducerea, începând cu octombrie 1895, a registrelor de stare civilă și legat de acestea, reorganizarea statisticii cu privire la mișcarea naturală, precum și legea XXXV din 1899, care a așezat pe baze mai solide atât recensământul cât și serviciul statistic. Acesta funcționa de acum încolo sub denumirea, care-i reflecta mai bine sarcinile, de Institutul Central de Statistică din Regatul Ungariei.

Păstrând, în general, caracteristicile recensământului din 1890, cel din 1900 a suferit anumite modificări și adăugiri. De această dată, putea fi înscrisă drept limba maternă doar o limbă vie, deci latina, limba Țigănească și ebraica nu au putut fi evidențiate. Rubricile de limba maternă și de religie prezente în volumul întâi al recensământului s-au simplificat prin renunțarea la câte o rubrică.

Ultima inventariere a populației vechii Ungarii s-a desfășurat în baza Legii VIII din 1910. Data de referință fiind fixată pe 31 decembrie 1910; lucrările locale trebuiau derulate, asemenea recensămintelor anterioare, în primele zece zile ale noului an.

O semnificativă inovație tehnică a recensământului a fost introducerea, pe scară largă, a cuvintelor-răspunsuri pre-tipărite. Pentru evitarea, însă, a erorilor și a abuzurilor, limba maternă și celelalte limbi vorbite în afară de aceasta, erau înscrise în continuare în mod tradițional. Condiția preliminară a angajării recenzorilor era, și de această dată, cunoașterea limbii maghiare.

Aceste date oficiale, precum și altele oferite de Biserica Romano-Catolică¹⁸, ne oferă posibilitatea de a corela datele rezultate din cercetarea arhivistică, dar și să urmărim evoluția generală a fenomenului la nivelul întregii regiuni. Datele din recensăminte cuprind informații referitoare la întreaga populație. Având aceste date la dispoziție, munca noastră se simplifică foarte mult.

Pentru a avea o imagine mai clară asupra posibilităților de documentare pe care le oferă recensămintele oferim spre exemplificare o fișă de recensământ model (a se vedea Anexa I). Am ales cazul recensământului din anul 1900, pe de o parte, deoarece este unul mai complex, iar pe de altă parte, îl considerăm relevant pentru studiul nostru. Această fișă a fost întocmită prin dispoziția Legii nr. XLII/1899¹⁹.

2. Repere metodologice ale cercetării

Spațiul la care ne referim are particularitățile sale confesionale, etnice și socio-economice. Considerăm foarte oportun, sub acest raport, o abordare a temei, inclusiv prin intermediul dimensiunii sale istorico-geografice, pentru a evidenția trăsăturile specifice, cadrul general în care este încadrat fenomenul cercetat. Caracteristicile etno-confesionale sunt strâns legate de evoluția istorică. Poziția geografică, multitudinea influențelor culturale, deciziile de natură politică, contextul internațional și multe altele, au conferit acestui spațiu o anumită arhitectură etno-confesională. Această structură a etnicului și confesionalului este influențată de factori, care pot fi externi sau interni. Spațiul de la vest de Carpați a fost pe parcursul anilor obiectul disputelor teritoriale. Această regiune a aparținut direct sau indirect, în secolul al XIX-lea, de Ungaria sau Austria.

Prima fază a cercetării noastre, după cum era normal, s-a consumat prin pregătirea strategiei de investigare a materialului documentar. Acest material documentar, referitor la structura demografică a populației din nord-vestul României de azi, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, păstrat în Arhivele Naționale de la Oradea și Satu Mare, îl avem grație consemnărilor parohiale (avem la dispoziție registrele parohiale de stare civilă, precum și rapoartele

¹⁸ Datele se referă la parohiile Episcopiei Romano-Catolice de Oradea și cuprind referințe privitoare la realitățile demografice consemnate în anii 1842, 1866-1870 și 1896.

¹⁹ *Izvoare de demografie istorică...*, p. 321-325

anuale ale parohiilor, la care se adaugă și alte fonduri ale episcopilor), dar și altor informații oferite de statisticile oficiale ale vremii.

Foarte serios trebuie să luăm în considerare variabilitatea datelor de care dispunem. Până la mijlocul secolului al XIX-lea registrele și rapoartele parohiale sunt foarte puține. Cele pe care le avem la dispoziție prin urmare nu sunt complete, sunt eronate, multe lipsesc cu desăvârșire. Apoi, erori au putut fi introduse în momentul în care a fost cercetat materialul documentar.

Totuși, materialul documentar pe care am reușit să-l investigăm, se pretează în mare măsură să răspundă obiectivului propus, de determinare a elementelor și comportamentelor sociale ale familiei.

Nu în ultimul rând, constrângerile de orice fel, factorii de influență și alte aspecte etno-confesionale sau socio-profesionale au stat în atenția noastră.

În cercetarea noastră, ținem cont de faptul că abordăm spațiul unor entități eclesiastice, asta deoarece majoritatea surselor noastre pentru secolul al XIX-lea sunt înscrisuri bisericești. Acest lucru impune de la sine un accent asupra confesiunii și importanței acesteia.

Alături de confesiune, problemă pe care dorim să o evidențiem, importantă este și etnia. Documentele pe care le avem la dispoziție nu ne permit însă să stabilim cu exactitate etnicitatea celor care locuiesc în acest spațiu. Chiar dacă am dori să evidențiem doar etnia, nu o să putem face acest lucru pentru că la nivelul secolului al XIX-lea nici măcar recensămintele oficiale nu folosesc ca variabilă naționalitatea, ci doar limba maternă.

Registrele sau rapoartele parohiale de stare civilă permit stabilirea identității etnice a unei persoane într-o și mai mică măsură, aici criteriul după care se ține evidența populației este confesiunea. În acest ultim caz, prin stabilirea unei relații între etnie și confesiune, marja de eroare în cercetarea noastră este și mai mare. Documentele eclesiastice sunt însă singurele care ne permit o cercetare a fenomenului, în sensul în care ni-l propunem.

Un loc aparte în cercetarea procesului marital îl au căsătoriile mixte inter-confesionale sau inter-etnice. Această chestiune este mult mai ușor de urmărit, cercetând documentele eclesiastice, astfel putem să stabilim și o legătură (evident din punctul acesta de vedere) între etnie și confesiune sau între confesiune și etnie.

Aspectele etno-confesionale și socio-profesionale scot în evidență și anumite constrângeri asupra constituirii unei familii mixte (noi am luat în discuție, după cum s-a menționat deja, căsătoriile mixte inter-confesionale și de aici o să încercăm să le deducem pe cele inter-etnice). Aceste constrângeri vin din partea familiei, Bisericii și comunității. Totodată, trebuie să avem în vedere faptul că ne referim la spațiul unei regiuni majoritar rurale. Acest mediu este unul tradițional, aici constrângerile sociale ale comunității sunt foarte puternice, iar o căsătorie mixtă este greu acceptată.

O căsătorie între tineri de confesiune greco-catolică și ortodoxă era privită ca aproape normală în unele comunități. Acest lucru se explică și prin faptul că puțini enoriași percepeau diferențele între cele două confesiuni. Totodată, avem în vedere și aspectul etnic, etnia nu poate fi separată în acest caz de confesiune, atât greco-catolicii, cât și ortodocșii, sunt în acest spațiu de etnie română. Putem constata, din acest punct de vedere, același comportament între romano-catolici și reformați, aceștia fiind în majoritate maghiari.

Deducem, prin urmare, importanța pe care o deține factorul etnic. De aceste lucruri trebuie să se țină cont cu atât mai mult cu cât am luat în discuție un spațiu, unde

„legile” cutumiare se suprapun peste cele oficiale. Pe de altă parte, în comunitățile mixte greco-catolice și romano-catolice, căsătoriile inter-confesionale sunt acceptate mai ușor la nivelul „oficial”, aceasta datorită faptului că ambele confesiuni se aflau sub aceeași autoritate ierarhic superioară, respectiv scaunul papal.

Surprinderea structurilor etnice și a dinamicii acestor structuri, a realităților confesionale este importantă pentru a putea avea o claritate în ceea ce privește analiza căsătoriilor inter-etnice sau inter-confesionale. Căsătoria este în fond unul din mecanismele sociale de schimbare a volumului demografic al unor comunități, nu doar în sens cantitativ, ci și calitativ, de schimbare a unor valori tradiționale, spirituale²⁰.

Criteriile prin care se poate determina apartenența etnică în această regiune sunt, pe lângă declarația individuală de apartenență etnică (date de care dispunem însă în mică măsură), limba, religia, precum și numele persoanei (în principal numele de familie). Este evident că, folosind aceste criterii trebuie să ținem cont nu doar de unul dintre acești indicatori. Un individ poate să cunoască sau nu limba poporului de care aparține. El își pierde identitatea religioasă sau, pur și simplu, se convertește la o altă confesiune sau religie. Variabila numelui este și mai relativă, o persoană, cel mai adesea prin căsătorie, își schimbă numele. La începutul secolului al XX-lea se intensifică procesul de modificare lingvistică a numelor sub influența legii Apponyi²¹.

Dar, atunci ce înseamnă identitatea etnică? Un individ care își pierde religia, numele, și limba în mod special, nu își pierde și această identitate etnică? Identitatea etnică, națională este mult mai complexă decât este chestiunea religioasă sau cea lingvistică²². Tocmai, din acest considerent, trebuie să ținem cont de toți factorii și condițiile socio-politice, economice sau culturale care imprimă o anumită realitate de factură etnică.

Este necesar să folosim cel puțin două dintre criteriile amintite. Dacă luăm în considerare religia, putem spune că românii sunt ortodocși și greco-catolici. Nu excludem posibilitatea, chiar se poate dovedi acest fapt, ca unii maghiari să fie greco-catolici sau chiar ortodocși²³. Trebuie să avem în vedere toți factorii, toți indicatorii posibili. Faptul că găsim în documente maghiari greco-catolici sau ortodocși se explică, în mai mică măsură prin convertirea maghiarilor la aceste confesiuni, ci mai mult prin maghiarizarea unor români, dar care nu renunță la religie. Mulți dintre români, maghiarizați fiind, au trecut apoi la romano-catolicism sau protestantism.

O altă problemă, ce intervine în stabilirea identității etnice după religie este în această zonă, dar nu numai, cea a evreilor. La 1880 de exemplu, în plasa Beiuș și Vașcău sunt 621 izraeliți²⁴, iar la 1900, în toată Țara Beiușului, sunt 1.709 izraeliți²⁵.

²⁰ Gheorghe Șișeștean, *Etnie, confesiune și căsătorie în nord-vestul Transilvaniei* (în continuare *Etnie, confesiune și căsătorie...*), Editura Caiete Silvane, Zalău, 2002, p. 8

²¹ *Ibidem*, p. 15

²² Nicolae Bocșan, *Ideea de națiune la românii din Transilvania și Banat - Secolul al XIX-lea*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1997, p. 130

²³ Un bun exemplu în acest sens este cel al localității Șuncuiș de Beiuș, unde, la 1900 erau în localitate 370 români iar numărul greco-catolicilor era de 388, la care se adaugă și cei 19 ortodocși. De aici putem lesne să deducem că o parte dintre cei declarați maghiari, populație majoritară în localitate, erau greco-catolici sau chiar ortodocși. Traian Rotariu (coord.), *Recensământul din 1900; Transilvania*, Editura Staff, Cluj-Napoca, 1999 (în continuare *Recensământul din 1900...*), p. 134-135

²⁴ Traian Rotariu (coord.), *Recensământul din 1880. Transilvania*, Studia Censuistica Transilvanica, Editura Staff, Cluj-Napoca, 1997 (în continuare *Recensământul din 1880...*), p. 50-82

Toți aceștia sunt în fond evrei. În recensămintele efectuate de statul austro-ungar însă, în regiunea amintită nu apare niciun evreu. Majoritatea dintre ei se declară ca fiind de limbă maghiară, dar și română, depinde de situație.

Limba maternă declarată este, nu numai în cazul evreilor, un criteriu discutabil de stabilire a identității etnice. Totuși, limba unei persoane definește mult din identitatea sa etnică. Direcția fenomenului a fost pierderea identității lingvistice a românilor. Un alt aspect, destul de interesant, este cel al declarării limbii materne. Cunoașterea acestui indicator este posibilă pentru anul 1880, când a fost folosită în recensământ o astfel de variabilă. La nivelul zonei Beiușului sunt 1.446 persoane care au limba maternă necunoscută (majoritatea acestora erau copii!)²⁶.

Aceștia ce etnie au? În localități precum Ștei, Lunca sau Buntești unde, ponderea ortodocșilor și a celor care și-au declarat româna ca limbă maternă este covârșitoare, iar numărul celor care au limba maternă necunoscută este destul de ridicat, putem deduce faptul că aceștia erau români.

Folosirea ambelor criterii, asociate cu antroponimele este necesară după cum am văzut. De altfel, se pare că în procesul de pierdere a identității etnice, la început se pierde limba, apoi religia și, în fine antroponimul²⁷.

Realitățile etnice și confesionale din spațiul analizat nu au fost însă subiectul central al preocupărilor noastre. Căsătoria și relaționarea indivizilor cu comunitatea, prin amestecul și controlul comunitar, reprezintă interesul primordial al prezentei cercetări. Toate acestea însă vor fi analizate în strânsă legătură cu determinismele și constrângerile comunitare ocazionate în principal de momentele de maximă intensitate ale amestecului comunitar în viața familiei. Căsătoria este un asemenea eveniment profund trăit deopotrivă de familie și comunitate. Sub acest raport, dincolo de analiza de demografie istorică pe care o considerăm oportună pentru a evidenția diversele tendințe înregistrate, apel se va face la metode și abordări specifice istoriei mentalităților, antropologiei, dar și sociologiei. Cifrele, câteodată mult prea seci, sunt astfel însoțite de exemplificări ce redau profunda trăire, sentimentele, atitudinile și sensibilitățile generate de anumite evenimente. O atare abordare a cercetării impune, dincolo de evenimentele demografice în sine, reconstituirea actului căsătoriei prin intermediul mult mai profund al diverselor mecanisme comportamentale (formale sau informale, conformiste sau deviante) ce sunt în măsură să dea viață înșiruirilor de nume.

Fără nicio îndoială, în atingerea dezideratului nostru de determinare a comportamentelor și mentalităților din sânul familiei tradiționale documentarea cea mai profundă ne-o oferă cercetarea registrelor parohiale de stare civilă.

Datorită metodei moderne de despuire a registrelor parohiale de stare civilă, inițiată de către Louis Henry și Michel Fleury, este posibilă pătrunderea în viața intimă a unei comunități sau a familiei²⁸. De asemenea, folosirea acestei metode face posibilă interpretarea comportamentelor, atitudinilor și a sensibilităților umane în fața celor trei momente fundamentale: nașterea, căsătoria și moartea.

²⁵ Alexandru Ilieș, *Etnie, confesiune și comportament electoral în Crișana și Maramureș*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998, p. 327

²⁶ *Recensământul din 1880...*, p. 50-82

²⁷ Gheorghe Șișeștean, *Etnie, confesiune și căsătorie...*, p. 15-19

²⁸ Sorina Paula Bolovan, *Demografia: metodă de reconstituire a familiei. Considerații istorice și istoriografice privind demografia istorică*, în Ionuț Costea, Valentin Orga (coord.), *Familie și societate*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1999, p. 35

Totodată, descoperim diferite comportamente demografice, tendințe sociale, determinisme etno-confesionale, ș.a., în strânsă conexiune cu actul cununii, dar și al procesului în ansamblul său. Astfel, în cazul cununaților, obținem informații precum: locul nașterii (important pentru a vedea mobilitatea spațială, aria de selecție a partenerilor), religia tinerilor, statutul civil anterior, vârsta la căsătorie, etc. Este evident că toate aceste informații obținute sunt foarte importante; ele nu reflectă însă decât trăsături generale (de o valoare și o validitate de necontestat!) ale unui moment important din viața individului. Dar unde este individul? Unde este familia? Unde este comunitatea?

Tabel nr. 1 – Fișă nenominativă privind repartitia lunară a căsătoriilor în parohia ...

[illegible][illegible]

Tabel nr. 3 – Fișă nenominativă privind vârsta combinată a soților când unul este văduv în parohia...

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	>60	?
< 30						
30-39						
40-49						
50-59						
>60						
?						

Tabel nr. 4 – Fișă nenominativă privind vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi în parohia ...

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	>60	?
< 30						
30-39						
40-49						
50-59						
>60						
?						

Tabel nr. 5 – Fișă nenominativă privind localitatea de origine a soților la căsătorie în perioada ..., parohia ...

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Nr. căsătorii		Nr. căsătorii	

Anexa nr. 6 – Fișă nenominativă privind confesiunea și locul de origine al partenerilor în parohia ...

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei							Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei						
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/H	O/GC	RC/GC	CH/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	O/GC	RC/GC	CH/GC
Total																

De această dată am luat ca și exemplu cazul unei parohii greco-catolice, este evident însă că această fișă nenominativă poate fi adoptată și pentru celelalte parohii

din regiune (ne referim în primul rând la parohiile ortodoxe, romano-catolice, evanghelice și calvine).

În evaluarea determinismelor etno-confesionale, se are în vedere:

- a. situația când bărbatul este de confesiune greco-catolică (GC), iar femeia este de altă confesiune (O – ortodoxă, RC – romano-catolică, CH – confesiune helvetică, calvină sau reformată);
- b. situația când femeia este de confesiune greco-catolică iar bărbatul este de altă confesiune respectiv – O, RC, CH²⁹.

O altă metodă de cercetare, la care am apelat, presupune alcătuirea unei fișe nominative pentru fiecare individ, urmărindu-l din momentul nașterii (botezului), apoi căsătoria și, în fine decesul, moartea. În acest caz obținem foarte multe informații referitoare la originile, trăsăturile, modul de existență, profilul etno-religios, mobilitatea, sănătatea și alte aspecte din viața unui individ. Facem astfel o istorie a individului. În acest caz informațiile despre familia în care a trăit sunt doar sumare. Cunoaștem părinții (în niciun caz frații), câteva informații despre partener (în cazul căsătoriei) și cam atât.

Tabel nr. 7 – Fișă nominativă reprezentând cele trei evenimente demografice

	Botezul	Căsătoria	Decesul
Anul			
Religia			
Domiciliul			
Condiția socială	(a părinților)		

Această fișă poate fi extinsă făcându-se trimitere la fișa nominală a botezului, căsătoriei și decesului. De aici rezultă cea mai complexă metodă, respectiv aceea a cercetării nominative a familiilor. În acest caz căsătoria este punctul de la care pornește studiul nostru. Urmează nașterea fiecărui copil, iar în cele din urmă moartea. În acest fel facem o istorie a familiei, redescoperim diferitele comportamente sociale ale familiei în diferite momente faste sau mai puțin faste. Urmărim familia în momentul nașterii copiilor, dar și în momentul durerii reprezentate de înmormântarea copiilor morți prematur. Un astfel de studiu permite și o înțelegere a comportamentelor familiale atunci când copiii ajung la maturitate, iar căminul părintesc îi „alungă”. O astfel de metodologie presupune însă un vast efort de muncă, iar o simplă nesincronizare a informațiilor, de multe ori vagi și lacunare, înseamnă un mare semn de întrebare în reconstituirea familiei și implicit a cercetării pe care o realizăm. De pildă, ce se întâmplă cu familiile ce trăiesc și există în afara căsătoriei, cu copiii nelegitimi, care în acest caz nu își găsesc locul?

Plecând de la fișa nominală a fiecărui eveniment demografic ajungem la fișa nominativă a familiei.

²⁹ Spre o mai bună vizualizare a fenomenului mariajului propunem, pe de o parte, o metodologie prin care se ține cont atât de sexul cât și de confesiunea partenerilor (exemplu: folosim formularea GC/O – căsătoria dintre un bărbat GC și o femeie O), iar pe de altă parte, o construcție ce ține cont doar de confesiunea partenerilor (exemplu: GC-O – căsătoria dintre două persoane, unul de confesiune GC, iar altul de confesiune O). Aceleași formulări, valabile și în cazul celorlalte confesiuni, vor fi folosite pe parcursul prezentei lucrări.

Tabel nr. 8 – Fișă nominativă pentru căsătorii în parohia ...

	Mirele	Mireasa
Numele și prenumele		
Părinți		
Religia		
Locul nașterii		
Data nașterii		
Starea civilă		
Vârsta la căsătorie		
Recăsătoriri		
Martori		
Observații		
Data încheierii căsătoriei		

Și, în fine, cea mai importantă dintre toate aceste fișe nominative este fișa familiei:

Tabel nr. 12 – Fișă nominativă a familiei

					Soțul			Soția	
Numele și prenumele									
Părinți									
Religia									
Locul nașterii									
Data nașterii									
Vârsta la căsătorie									
Locul căsătoriei									
Data căsătoriei									
Data morții									
Vârsta la moarte									
Data încetării căsătoriei									
Eventuale recăsătoriri									
Copiii									
Nr. crt.	Vârsta mamei	Interv. de la căsătorie	Interv. între nașteri	Prenume	Data			Vârsta	
					Nașterii	Căsătoriei	Morții	Căsătorie	Moarte

Plecând de la fișele nominative și nenominative³⁰, folosite, după caz, atât în procesul de prelucrare a materialului arhivistic, cât și pentru prezentarea rezultatelor cercetării, descoperim așadar o metodologie complexă. Eficiența acesteia, dovedită prin posibilitatea obținerii de rezultate din surse diverse, s-a impus, printr-un studiu comparativ, chiar și atunci când sursele documentare au fost lacunare și lipsite de relevanță.

Dincolo de această cercetare asupra registrelor de stare civilă, se cuvine a se apela și la alte surse de documentare, și implicit la o metodologie de lucru mult mai complexă. Metodologic am ținut cont, atunci când am împărțit materialul investigat, de faptul că s-au efectuat recensăminte ale populației (organizate de stat), iar acești ani, ce oferă posibilități de cunoaștere mai profunde a realităților etno-confesionale (dar nu

³⁰ Originea acestora se află, atât în prelucrarea unor fișe-model propuse de către demografii francezi L. Henry și M. Fleury, cât și în construcția personală, funcție de natura și specificul izvoarelor documentare ce stau la baza cercetării.

numai), i-am luat drept piloni-martor în investigația noastră. De asemenea, avem la dispoziție schematismele episcopale. Pentru acești ani dispunem de statistici privind componența populației pe confesiuni, pe etnii, dar și din punct de vedere socio-profesional. Toate acestea ne-au ajutat să construim cadrul exprimării diverselor comportamente familiale și individuale, dar și să corelăm informațiile provenite din sursele ecleziastice cu alte surse documentare.

În investigația noastră accentul principal a căzut pe studiul și analiza strategiilor maritale, a diverselor comportamente, determinisme și constrângeri comunitar-familiale ce se evidențiază cu ocazia realizării unei căsătorii. Căsătoria, prin diversele constrângeri și determinisme, generate evident de *posibilitatea opțiunii*, este deosebit de relevantă în stabilirea unor legități comportamentale (dacă acestea au existat!?). Dimensiunea pieței maritale, coroborată cu realitățile etno-confesionale și socio-profesionale, a dat particularitate fenomenului marital. Specificitatea a fost introdusă și de exprimările regionale, locale. Obiceiurile, tradițiile, dar și cutumele locale s-au dovedit a fi sub acest raport forțe modelatoare redutabile. Analiza mecanismului „alegerii” este sub acest raport una deosebit de importantă, ce s-a dovedit pe parcursul cercetării una anevoioasă, dar deosebit de fructuoasă.

Comunitatea, căutându-și echilibrul și, adesea, refugiul, impune familiei modele de urmat, norme și reguli pe care toți trebuiau să le respecte. Comunitatea își găsește astfel expresia în familie, iar familia își descoperă solidaritatea în comunitate. O asemenea realitate, pe care ne-o propunem spre analiză, este greu de abordat doar din perspectiva cifrelor. Plecând de la toate acestea, în cercetarea noastră se impune, pe lângă metodologia specifică demografiei istorice, a căror contribuții la cunoașterea familiei s-au dovedit a fi extrem de utile, și apelarea la metodologii specifice unor discipline conexe, apropiate prin sfera comună de cercetare. Ne referim în principal la alte discipline în a căror preocupări intră familia și individul (antropologia, sociologia, istoria mentalităților, a imaginarului, etc.).

Sub raport metodologic se mai impune a se preciza faptul că întregul nostru demers s-a construit ținând cont de delimitările inter-confesionale, de organizarea administrativ-ecleziastică. Proveniența surselor de documentare, dar și specificitatea fiecăreia dintre comunitățile religioase din zonă, ne-a determinat să construim o structură metodologică care să permită evidențierea comportamentelor tuturor entităților confesionale. Căsătoria este pusă astfel în lumina confesiunii, iar mai apoi, prin conexiune, în cea a etnicității. Analiza propriu-zisă asupra căsătoriei se structurează astfel pe mai multe capitole ce permite vizualizarea fenomenului la nivelul fiecărei comunități religioase. În dezbateră noastră, o atenție deosebită este acordată analizei determinismelor etno-confesionale ale căsătoriei. De aici o importanță deosebită îi este atribuită căsătoriei mixte. Aceasta permite descoperirea unor întregi mecanisme de constrângeri și determinisme de tot felul ce s-au exercitat asupra tinerilor în perioada analizată. Din această perspectivă, voit asumat, lucrarea de față are o structură asimetrică, construită în jurul analizei asupra fenomenului marital consemnat în interiorul comunității greco-catolice. Această comunitate a fost aleasă tocmai datorită faptului că a oferit cea mai completă imagine asupra subiectului cercetat: comunitatea greco-catolică era legată spiritual de comunitatea catolică, dar păstrând trăsături specifice ortodoxiei; în același timp această comunitate era alcătuită în majoritate din etnici români.

Analiza pe care ne-o propunem urmărește fenomenul marital în ansamblul său, făcându-se trimitere la numeroase studii de caz. În dreptul comunității greco-

catolice s-a încercat surprinderea unor mecanisme generale printr-o analiză asupra tuturor rapoartelor de stare civilă trimise de preoții greco-catolici episcopiei și păstrate în arhivele naționale. Aceste rapoarte, după cum se va putea observa pe parcursul acestei lucrări, s-au dovedit a fi în numeroase cazuri lacunare și fără relevanță. Datorită unei asemenea realități s-a procedat, acolo unde a fost necesar, la realizarea unor studii de caz care să probeze și să înlăture eventualele semne de întrebare cu privire la veridicitatea rezultatelor acestui demers. Întrucât observarea absolut a tuturor căsătoriilor nu a constituit obiectul acestui studiu, surprinderea mecanismelor de determinisme și constrângeri externe și interne familiei ce au stat la baza realizării unei căsătorii a putut fi probată în cea mai mare parte de o asemenea metodă de lucru pe care ne-am asumat-o.

III. CADRUL LEGISLATIV ȘI CONTEXTUL MENTAL COLECTIV AL ÎNCHEIERII CĂSĂTORIEI

Căsătoria, considerată drept actul constituirii familiei, prin rolul important al acesteia în societate, a stat mereu în atenția legiferatorilor laici și ecleziastici. Zelul acestora, născut cel mai adesea din vechile cutume bisericești, dar și realitatea „mult mai tolerantă”, impun o atenție sporită acestui subiect. Susținem încă de la începutul demersului nostru, referitor la cadrul juridic laic și ecleziastic, necesitatea unei abordări cât mai flexibile a subiectului. Logica acestei incursiuni constă, pe de o parte, în vizualizarea cadrului legislativ, rigid și impregnat cu un evident discurs moralizator, iar pe de altă parte, în surprinderea conformismului, a modalităților de adaptare a individului. Se impune a face precizarea faptului că un studiu în acest domeniu capătă substanță dacă este abordată atât legislația laică, cât și cea bisericească, asta datorită colaborării foarte strânse dintre stat și Biserică în problema dreptului familial. Statul recunoștea cel mai adesea normele matrimoniale stabilite de către Biserică. Acest raport pare a se fi schimbat spre sfârșitul secolului al XIX-lea, când statul a reușit să impună Bisericii respectarea cadrului civil general. Nu putem vorbi însă de o schimbare de conținut, ci doar de una a formei în care era prezentată această chestiune. Biserica și statul continuau să aibă o poziție relativ apropiată. De altfel, comparând textele canonice ale Bisericii cu actele normative ale statului putem observa, cel puțin pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o influență reciprocă în ceea ce privește legislația cu referire la viața de familie. Privit dintr-un alt punct de vedere, cadrul normativ care a oferit temeiul și reperiile legale pentru funcționarea familiei ca și instituție, a cunoscut în perioada modernă semnificative prefaceri. Căsătoria, ca și fundament al instituției familiei, a fost administrată secole de-a rândul de către Biserică. În perioada modernă însă, aceasta va intra tot mai mult sub controlul statului. Secolul al XIX-lea ne apare, din acest punct de vedere, drept perioada unei relații strânse între stat și Biserică în privința administrării vieții de familie. Statul recunoștea Bisericii dreptul de a se ocupa de încheierea căsătoriei, de despărțirea de pat și masă, de divorț, în conformitate cu canoanele fiecărei confesiuni¹. Statul își rezerva însă dreptul de a supraveghea statutul civil și militar, relațiile dintre soț și soție, moștenirea, tutela, problema întreținerii copiilor și a soțiilor², dar și altele. Biserica a recunoscut implicarea statului în problemele demografice majore ale vieții individului.

Peste toate acestea s-au suprapus reglementările cutumiare. Influența comunității, a mentalităților colective, a determinismelor și constrângerilor de tot felul care se exercitau asupra actului constituirii unei familii au întregit și completat șablonul

¹ Studiarea acestor canoane bisericești ni se pare a fi un demers important tocmai din acest considerent.

² Cecilia Cârja, Ion Cârja, *Biserica Unită, dreptul matrimonial și modernitatea în Transilvania (a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX). Schiță pentru o posibilă analiză de caz: căsătoriile mixte*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX* (în continuare *Căsătoriile mixte...*), Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005, p. 35

în care tinerii trebuiau a se încadra pentru a corespunde normelor Bisericii, statului și comunității.

1. Căsătoria în lumina legislației ecleziastice

Încă de la începuturile existenței sale, Biserica s-a preocupat și a fost implicată în toate cele trei momente fundamentale (nașterea, căsătoria și moartea) ale vieții indivizilor ce alcătuiesc o familie. Prin rolul său spiritual, de călăuzitor, Biserica și-a asumat și extins autoritatea asupra comportamentului tuturor membrilor comunității³. Biserica îndruma astfel fiecare individ, prin „normele” sale, spre atingerea valorilor morale și spirituale, „cerute de către Divinitate”.

În lumina percepțelor creștine, căsătoria era cel mai important moment din viața unei familii. Ea trebuia făcută „numai în Domnul”⁴. O astfel de percepție, asupra modului în care este ales partenerul de viață este prezentă în majoritatea „îndrumarelor” bisericești. Biserica creștină, încă din primele secole, făcea distincția între căsătoriile dintre creștini și eretici, schismatici sau păgâni. Căsătoria mixtă constituie din această perspectivă legătura de căsătorie dintre două persoane ce aparțineau unor confesiuni sau religii diferite. Luând în considerare scopul religios al căsătoriei, dar și necesitatea armonizării relațiilor dintr-un cuplu, prin cultivarea sentimentelor religioase (inclusiv prin creșterea și educația copiilor în spiritul valorilor creștine), Biserica primară nu a „încuviințat căsătoriile mixte”, „amestecate”. „Să nu se unească mielul cu lupul și poporul păcătoșilor cu comunitatea lui Hristos”⁵. Poziția Bisericii s-a menținut și în secolul al XIX-lea⁶. Cu toate că nu au fost încuviințate, căsătoriile mixte au existat, ele fiind tolerate de către Biserica ortodoxă de exemplu, pentru a „evita un rău și mai mare”⁷ (se făcea trimitere la concubinaj). În astfel de împrejurări, Biserica, indiferent de confesiune, se asigura de creșterea copiilor în învățatura de credință religioasă.

1.1. Dreptul canonic ortodox al secolului al XIX-lea

Biserica ortodoxă răsăriteană avea, în secolul al XIX-lea, o percepție foarte clară și bine definită asupra familiei, ca instituție lăsată de Dumnezeu. Fără a ieși din tiparul general al dreptului canonic ortodox, în studiul de față ne dorim să aruncăm o privire asupra operei unuia dintre cei mai de seamă slujitori ai Bisericii de rit răsăritean a românilor din Ardeal și Ungaria. Este vorba despre ierarhul transilvănean Andrei Șaguna ce se remarcă prin opera sa canonică. Între lucrările sale referitoare la dreptul bisericesc amintim: *Cunoștințele trebuitoare despre trebile căsătoriilor spre folosul preoțimii și al scaunelor protopopești* (Sibiu, 1854), *Anthorismos sau Deslușire comparativă asupra broșurii „Dorințele dreptcredinciosului cler din Bucovina”*

³ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania. A doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX* (în continuare *Familia în satul românesc...*), Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1999, p. 62

⁴ *Sfânta Scriptură, Întâia Epistolă a lui Pavel către Corinteni*, cap. 7, vers. 39

⁵ Canonul 72 al Sinodului Trulan (691-692), a se vedea în acest sens Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și Comentarii*, Editura Sophia, Sibiu, 1991, p. 138

⁶ Mihai Săsăujan, *Căsătoriile mixte în lumina legislației bisericești ortodoxe, catolice și protestante în monarhia austriacă, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte...*, p. 20

⁷ Apud Mihai Săsăujan, *op. cit.*, p. 20

(Sibiu, 1861), *Compendiu de drept canonic al unei santei sobornicesci și apostolesci Biserici* (Sibiu, 1868), *Enhiridion, adecă carte manuală de canoane ale unei santei sobornicesci și apostolesci Biserici cu comentare* (Sibiu, 1871), *Manual de studiu pastoral compus și edatu de Andreiu baron de Șaguna* (Sibiu, 1872)⁸.

Andrei Șaguna, ca de altfel și alți clerici români ardeleni, a înțeles necesitatea comunicării și cooperării dintre stat și Biserică în chestiunile delicate ale legislației familiei. Această cooperare trebuia să se facă utilă și vizibilă în ceea ce privește evidența populației și controlul asupra principalelor evenimente demografice din viața indivizilor ce formau o anumită comunitate.

Vom încerca în cele ce urmează să surprindem câteva din referințele legislative privitoare la căsătorie găsite în opera înaltului ierarh ortodox transilvănean.

Întemeierea unei familii prin căsătorie este una din subiectele atent dezbătute și analizate de către Andrei Șaguna⁹. Acesta definește căsătoria drept „promisiunea solemnă înaintea preotului și a publicului” a două persoane de sex diferit cu privire la conviețuirea lor. Prin acest act era binecuvântată „legătura însoțirii” pentru toată viața, consfințind formarea unei familii ce avea ca și scop „nașterea și creșterea copiilor”¹⁰. Validitatea încheierii unei căsătorii de către un preot era condiționată de respectarea tuturor „prescriselor bisericești și civile”¹¹. Pentru o mai bună cunoaștere a modului în care era reglementat actul căsătoriei, apoi cum erau rezolvate diversele probleme ale vieții de familie, propunem, la fel cum a făcut-o și Andrei Șaguna, o trecere în revistă a tuturor percepțelor canonice referitoare la instituția familiei, respectiv la etapele constituirii acesteia.

Logodna este acel act, prin care „persoanele căsătorinde se declară înaintea preotului miresei, a părinților sau a tutorilor și a rudeniilor lor pentru a se lua în căsătorie”¹². Pentru ca să fie valabilă, logodna trebuia să fie: o învoială liberă a celor doi, cu consensul părinților sau a tutorilor¹³ și să nu se facă pe ascuns¹⁴. Logodna mai

⁸ *Legislația ecleziastică și laică privind familia românească din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea* (în continuare *Legislația ecleziastică...*), ediție de texte, studiu introductiv și note de Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Elena Holom, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009, p. 22-23, 37-39

⁹ A se vedea Andrei Șaguna, *Compendiu de drept canonic al unei santei sobornicesci și apostolesci Biserici* (în continuare *Compendiu...*), ediția a III-a, Sibiu, 1913, p. 53-85

¹⁰ *Ibidem*, p. 53

¹¹ *Ibidem*. „Prescrisele bisericești se referă la partea sacramentală a căsătoriei, iar cele civile la cea civilă și stau în armonie între sine”

¹² Această declarație se putea face, potrivit lui Șaguna, atât în scris, cât și verbal.

¹³ Textul compendiumului consemnează câteva situații în care consensul părinților sau a tutorilor nu mai este obligatoriu: 1. cazul în care tatăl se afla în robie sau în închisoare; 2. dacă era „neghiob și smintit la minte”; 3. dacă bărbatul care se căsătorea avea propria avere, „agonisită prin osteneala sa”, iar femeia era majoră și poseda avere proprie. În privința consensului mamei era precizată importanța acesteia, dar dacă aceasta diferea de a tatălui atunci „părerea tatălui învinge”. În cazul în care niciuna din aceste situații nu era îndeplinită, iar doi tineri doreau să se căsătorească și fără acordul părinților, Biserica mai „ierta fiilor și ficelor a se lua peste voia părinților, când se dovedește înaintea jurisdicțiunii bisericești și politice, că părinții sau curatorii arată tendință greșită și mârșeavă”. În astfel de situații „tinerii își pot lua refugiu la direcțiunea bisericească și politică, și a cere scutintă în contra tendinței greșite a părinților sau curatorilor”.

¹⁴ Andrei Șaguna, *Compendiu...*, p. 55

trebuia să aibă acceptul și să fie făcută de către preotul miresei. Pentru ca o logodnă să fie validă se mai cerea: ca persoanele care se logodesc să aibă vârsta prescrisă în legea bisericească și civilă¹⁵, să aibă „mintea întreagă”, să fie persoane libere, cei doi să fie de față la încheierea logodnei. Consimțământul celor doi trebuia exprimat verbal¹⁶. Cu ocazia logodnei se impune și hotărârea zestrei¹⁷. Validitatea logodnei era limitată, într-o situație normală, la o perioadă de doi ani¹⁸. Logodna este invalidă: când consensul s-a făcut din frică sau cu silă; când logodna s-a făcut din greșeală; când s-a făcut pe ascuns; când unul din cei doi logodiți era eretic; dacă unul dintre logodiți îmbrățișează tagma monahală; dacă unul dintre tineri ajunge epileptic¹⁹; dacă una dintre persoanele logodite nu are vârsta necesară încheierii acestui act.

Logodna trebuia să fie întărită de acordarea *arvunei*. Acesta era darul pe care mirele sau părinții lui îl făceau miresei, iar mireasa sau părinții ei îl făceau mirelui. Această arvună era pierdută în cazul nerespectării angajamentelor sau al ruperii unilaterale, ori din vina unuia dintre cei logodiți, a actului logodnei.

Logodna trebuia anunțată de trei ori în biserică, deoarece „căsătoriile să nu se facă cu grabă și pripire, ci cu pregândire”. În cazul în care cei doi miri erau de confesiuni diferite, „promulgările” trebuiau făcute în ambele biserici. În această situație, preotul mirelui avea datoria de a anunța în scris pe parohul miresei că a săvârșit promulgarea.

Pentru anumite cazuri speciale, în vederea realizării unei căsătorii ce nu îndeplinea toate cerințele canoanelor bisericești, episcopul putea acorda „dispensațiunea spre deslegarea piedicilor bisericești”²⁰. Pe lângă piedicile bisericești puteau exista și „opreliști civile și militare”. Pentru acestea derogări acordau autoritățile civile și, respectiv, cele militare.

Cununia era etapa ce urma logodnei. Ea reprezenta actul solemn realizat prin plecarea persoanelor ce se căsătoreau, împreună cu „nunul”²¹ și cu oaspeții lor, la biserică „spre a jura dragoste împrumutată și apromisiune, că ele până la moarte vor rămâne în însoțire fără privire la binele sau răul, ce în viață le va întâmpina”. La cununie, Șaguna îi sfătuiește pe preoți să fie atenți în a urmări: tot ceea ce este onest; dacă logodna a fost săvârșită „pe calea legii”; dacă s-au făcut cele trei promulgări în biserică; dacă între tinerii ce se căsătoreau existau relații de rudenie (caz în care căsătoria era interzisă); dacă tinerii aveau dispensă bisericească, civilă sau militară.

¹⁵ Conform Codului civil austriac minoratul înceta la 24 de ani în cazul bărbaților și în momentul căsătoriei pentru femei. Codul amintit sugera ca vârsta optimă pentru încheierea unei căsătorii să fie de 18 ani pentru bărbați și 16 ani pentru femei. Se putea însă acorda dispensă de la vârsta minimă admisă cu condiția ca băieții să nu fie mai mici de 14 ani, iar fetele de 12 ani.

¹⁶ Doar surzilor și muților li se dădea posibilitatea să-și exprime prin semne voința.

¹⁷ Aceasta se va face, potrivit sfaturilor lui Andrei Șaguna, în scris.

¹⁸ Dacă unul dintre cei doi tineri era plecat într-o altă localitate sau dacă era bolnav de epilepsie atunci acest termen se prelungea la trei ani.

¹⁹ Partenerul sănătos trebuia să aștepte trei ani pentru ca logodna să fie declarată invalidă.

²⁰ Andrei Șaguna, *Compendiu...*, p. 64

²¹ Compendiul lui Șaguna definește nunul ca fiind aceea persoană „care ca martor se întrebuințează la logodnă și la cununie, și schimbă inelele tinerilor, și prin aceasta se naște între el și finii lui rudenia spirituală” (vezi Andrei Șaguna, *Compendiu...*, p. 65). Nunul nu putea să fie decât o persoană de „religia noastră”. Dacă totuși nunul era de o altă confesiune creștină, la botezul copiilor familiei ce se întemeia, preotul avea obligația de a rosti Credeul în locul nunului. Călugărul nu putea să fie martor sau nun la o căsătorie, asta și datorită faptului că nunul avea obligația „în caz de lipsă să poată suplini locul părinților finului său”.

În privința *căsătoriilor mixte*, Șaguna are un punct de vedere ce evidențiază înaltul său spirit conciliant. Această atitudine a ierarhului ortodox este născută din nevoia adaptării la modernitate, acceptând comunicarea cu statul, respectând astfel legislația civilă, dar și cu celelalte confesiuni. Prin lucrările și circularele sale referitoare la legislația matrimonială, Șaguna îi îndemna pe preoții ortodocși să „păzească” poporul de mariajele mixte²². Dacă totuși se ajungea la o astfel de căsătorie, Șaguna, în conformitate cu legislația austriacă²³, propunea prin lucrarea *Cunoștințe folositoare despre trebile căsătoriei spre folosul preoșimii și al scaunelor protopopești*²⁴ ca acea căsătorie să fie făcută de către preotul catolic (romano-catolic sau greco-catolic), dar era instituită obligația vestirii ei în ambele biserici²⁵. Șaguna revine la această chestiune, iar în anul 1868, în *Compendiu de drept canonic*, propune realizarea căsătoriei în ambele biserici²⁶. Mai mult, „dacă mireasa este de religia noastră, atunci cununia să o facă preotul nostru pe baza reciprocității confesionale”²⁷. Actul cununiei era însă condiționat de „cele trei promulgări”, iar dacă preotul mirelui nu făcea această vestire, „pentru ca să împiedice cununia fețelor prin preotul nostru” atunci era suficientă luarea unei declarații în scris de la martori²⁸. Pentru a fi evitate orice fel de inconveniente, Șaguna propune ca acest gen de cununii să se realizeze în fața ambilor preoți, „biserica mirelui prin preotul său, și apoi biserica miresei prin preotul ei”. Această învoire era cu atât mai mult acceptată cu cât Biserica ortodoxă nu recunoștea nicio valoare sacramentală actului cununiei celui alt preot. Efectuarea acestei cununii nu putea avea, după Șaguna, niciun efect în condițiile în care ea nu influența, nici pozitiv, nici negativ, actul căsătoriei. Această dublă ceremonie trebuia realizată după „învoirea părților cununându-se”²⁹. Chiar dacă Biserica ortodoxă a început să tolereze astfel de căsătorii, ea încerca totuși să obțină unele avantaje în ceea ce privește creșterea și educația creștină a copiilor rezultați dintr-o astfel de căsătorie³⁰. Din punctul de vedere al Bisericii ortodoxe problema căsătoriilor mixte, care a provocat multă tensiune în sânul bisericilor creștine, părea a se fi rezolvat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cel puțin în teorie.

În privința *căsătoriei preoților*, Șaguna face precizarea că aceasta se putea face doar „înainte de hirotonia lor”, „căci însurându-se ca presbiteri sau diaconi cad din treapta lor”³¹. Recăsătoria preoților, diaconilor sau protopopilor era categoric interzisă

²² Apud Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc....*, p. 78

²³ Codul civil general austriac, intrat în vigoare începând cu data de 1 mai 1853 în Ungaria, Croația, Slovenia, Banatul Timișoarei, iar în Transilvania în urma patentei din 29 mai 1853, cu începere de la 1 septembrie 1853, prevedea în cazul căsătoriei dintre o persoană catolică și una necatolică, ca actul cununiei să se realizeze de către preotul catolic. La cererea părții necatolice putea asista și preotul necatolic.

²⁴ Această lucrare apare la Sibiu în anul 1854, la un an după apariția codului civil austriac și cu patru ani înaintea apariției lucrării *Compendiu de drept canonic*.

²⁵ Andrei Șaguna, *Cunoștințe folositoare despre trebile căsătoriei spre folosul preoșimii și al scaunelor protopopești*, Sibiu, 1854, p. 6-7

²⁶ Apud Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc....*, p. 86

²⁷ Andrei Șaguna, *Compendiu....*, p. 66

²⁸ *Ibidem*

²⁹ *Ibidem*

³⁰ Mihai Săsăujan, *op. cit.*, p. 23

³¹ Andrei Șaguna, *Compendiu....*, p. 67

de către legislația bisericească³². Plecând de la aceste rigori legislative s-a ajuns, în multe cazuri la comportamente „imorale” ale unor preoți. Unii preoți se recăsătoreau clandestin sau trăiau în concubinaj, fapt care avea darul de a scandaliza comunitatea locală și bisericească. Sorina Paula Bolovan ne oferă imaginea preotului Teodor Orlea din satul Cibu, protopopiatul Geoagiu de Jos, care a fost preot timp de 20 de ani în satul amintit, iar după o perioadă de văduvie s-a recăsătorit cu o femeie de altă confesiune, fiind cununoscut de către un preot „de altă lege”³³. Avertismentele Bisericii de a înceta „nelegiuirea” căsătorie nu au avut rezultatele scontate, astfel că el a fost dus forțat la consistoriul diecezan, unde i s-a ras barba, i-a fost tuns părul, fiind destituit din tagma preoției și oprit de la Sfintele Taine până la „pocăință și îndreptare”³⁴. Au existat cazuri de comunități, atât ortodoxe, cât și greco-catolice, care, știind de această reglementare, au trimis petiții în favoarea unor tineri preoți ce au ajuns văduvi și pentru care se cerea acordarea unei dispense în vederea recăsătoririi³⁵. Poziția Bisericii a fost însă una foarte tranșantă: după hirotonisire un diacon, un preot sau un protopop nu se putea căsători, indiferent dacă înainte a fost sau nu căsătorit.

Recăsătoria era acceptată de către Biserica ortodoxă. Aceasta se putea realiza însă respectând anumite reguli: „să nu se facă pe ascuns, ci puțin timp trecând în văduvie, și petrecând în rugăciuni și posturi”³⁶. Femeia văduvă se putea căsători după ce respecta „anul de jale”, hotărât pentru „jalea bărbatului”, pentru „ținerea părstaselor” și ca nu cumva să fie „îngrecată (lăsată însărcinată n.n.) de bărbatul său răposat”. Dacă în schimb femeia naște la câteva luni după moartea soțului ei, ea poate să se recăsătorească și mai repede de un an. Motivația ar consta pe de-o parte în faptul că acel copil era recunoscut ca fiind al soțului decedat, fără a mai exista incertitudinea paternității față de un nou copil, și pentru a asigura protecția și funcția social-economică pentru proaspăta mamă și copilul ei. Văduvilor și văduvelor dacă nu aveau copii, li se acorda posibilitatea de a se recăsători și a treia sau a patra oară, cu condiția ca aceștia să aibă mai mult de patruzeci de ani, dar nu mai mult de patruzeci și cinci de ani. Acelora care aveau copii însă, a treia sau a patra căsătorie le era permisă și dacă aveau peste treizeci de ani. Femeia a cărei bărbat era în străinătate, „ca om de omenie” sau „căzut în captivitate” nu avea voie să se recăsătorească. Dacă, totuși, femeia se căsătorește, declarându-și mort soțul, iar dacă acesta din urmă se întorcea acasă, femeia era obligată să se întoarcă la el. În acest caz, al doilea soț al femeii are dreptul la recăsătorie, socotindu-se că nu a fost vina lui. Persoanelor divorțate le era permisă recăsătoria cu condiția ca divorțul să nu fi fost provocat din vina lor. Nu aveau dreptul de a se recăsători soții care și-au ucis partenerul ori cei care au provocat divorțul cu intenția de a se recăsători. Acceptarea recăsătoririi de către forurile ecleziastice era făcută și din rațiunea evitării concubinajelor, de protejare a copiilor și a văduvilor.

Biserica condamna anumite forme de căsătorie. Era declarată *căsătorie necuviincioasă* acea căsătorie încheiată între rude. În aceeași categorie intrau și căsătoriile încheiate imediat după moartea unuia dintre soți, în perioada doliului. Necuviincioasă era și căsătoria unei văduve de peste șaiszeci de ani cu un bărbat mai

³² Textul Șaguna este foarte clar în această privință: „diaconilor și presbiterilor văduvi nu li-se iartă a doua căsătorie” (*Ibidem*).

³³ Apud Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc*..., p. 87

³⁴ *Ibidem*

³⁵ Iudita Călușer, *Episcopia Greco-Catolică de Oradea*, Editura Logos '94, Oradea, 2000, p. 174

³⁶ Andrei Șaguna, *Compendiu*..., p. 67

tânăr³⁷ sau căsătoria dintre minori. *Căsătorii nelegiuite* erau socotite acelea care se făceau „cu vătămarea legilor civile și militare”³⁸, sau dacă un văduv se căsătorea cu sora, respectiv fratele partenerului decedat, sau dacă un bărbat se căsătorea cu o femeie „ce se afla sub curatela sa”. Căsătorie nelegitimă era socotită și căsătoria cu un eretic sau cu un evreu³⁹. *Căsătorie osândită* era privită legătura dintre un bărbat și o femeie „afierosită spre viața monachală” sau căsătoria unui bărbat cu o femeie după ce înainte de realizarea cununiei a lăsat-o însărcinată pe sora acesteia. *Căsătoriile clandestine* (acele căsătorii făcute pe ascuns, fără logodnă, fără „cele trei promulgațiuni”, printr-un preot „sedus și mituit”) sunt declarate invalide, iar copii care s-au născut din astfel de familii sunt socotiți nelegitimi.

1.2. Legislația ecleziastică romano-catolică privitoare la căsătorie

Dreptul matrimonial și conceptele creștinătății latine au început a fi puternic contestate în momentul dezvoltării și extinderii mișcărilor protestante. Sub impulsul reformator al lui Luther și Calvin (aceștia condamnau sacralitatea instituției familiei, dar și interdicția preoților de a se căsătorii, apoi erau intens condamnate mariajele clandestine, multitudinea obstacolelor existente în dreptul matrimonial al Bisericii romane, neacceptarea ruperii legăturii conjugale în caz de adulter, dar și competența exclusivă a Bisericii în domeniul matrimonial), Biserica romano-catolică a trebuit să ia o atitudine fermă. Prin conciliul din Trident (sesiunea a VII-a din 1547) este reafirmată sacralitatea familiei⁴⁰. În timpul sesiunii a XXIV-a din anul 1563 conciliul a abordat frontal chestiunea dreptului matrimonial. Pentru început erau reafirmate principalele puncte ale doctrinei clasice a Bisericii. O chestiune intens discutată a constituit-o problema căsătoriilor clandestine⁴¹. Punctul de vedere final a fost impus de către episcopii francezi care au cerut ca aceste căsătorii, în special cele realizate de către minori, să fie declarate nevalide. O altă problemă abordată a fost aceea a „consimțământului părinților”, existând numeroase voci care cereau a se impune „liberul consimțământ al soților”⁴². La finele discuțiilor, pe 11 noiembrie 1563, conciliul a adoptat un ansamblu de texte ce cuprindea, pentru început un preambul doctrinal, iar apoi doisprezece canoane foarte scurte și un lung decret disciplinar. Prin canoane erau declarate anatema și condamnate toate mariajele ce nu îndeplineau următoarele forme: căsătoria era un sacrament (canonul 1) monogamic (canonul 2) și indisolubil (canoanele 5 și 7)⁴³; Biserica avea competențe exclusive în materie de drept matrimonial (canonul 12). Orice obstacol ar exista în fața căsătoriei, acesta putea fi

³⁷ O astfel de femeie, potrivit sfaturilor lui Șaguna, trebuia oprită de la cuminicătură.

³⁸ Un asemenea mariaj atrăgea după sine „nimicirea căsătoriei” și pedepsirea mirilor și a preotului care i-a cununat (Andrei Șaguna, *Compendiu...*, p. 71).

³⁹ „Căsătoria cu eretici și jidovi este oprită, și dacă s-a făcut atunci partea creștină este datoare a boteza în legea creștină pe toți copiii, și a stărui, ca partea eretică sau jidovească să treacă la religia creștinească” (Andrei Șaguna, *Compendiu...*, p. 72).

⁴⁰ André Burguière, François Lebrun, *Le prêtre, le prince et la famille*, în André Burguière, Christiane Klapish-Zuber, Martine Segalen, Françoise Zonabend (coord.) *Histoire de la famille*, vol. III, *Le choc des modernités*, Armand Colin, Paris, 1986, p. 125

⁴¹ Acestea erau definite drept mariajele făcute fără acordul părinților, în absența unui preot sau a unei moșteniri.

⁴² Acest punct de vedere a fost susținut de către liderul iezuiților Jacques Laynez. Acesta s-a pronunțat și pentru validitatea căsătoriei în absența unui preot. Consimțământul liber al soților fiind suficient, potrivit acestuia, pentru a asigura validitatea și sacralitatea familiei.

⁴³ Prin urmare nu exista nicio justificare pentru divorț.

reglementat doar de către Biserică (canoanele 3 și 4). Aceasta putea acorda dispense și derogări, inclusiv să autorizeze (în cazuri speciale) „separarea corpurilor” (canonul 8) sau interzicerea realizării nunților în unele perioade ale anului (canonul 11). În fine, clerul nu putea contracta căsătoria (canonul 9), iar starea de virginitate era superioară căsătoriei (canonul 10)⁴⁴. Căsătoriile clandestine, contractate liber și voluntar de către părți, erau considerate nule, nevalide, și în consecință erau condamnate de către Biserică. Pentru ca o căsătorie să fie validă și recunoscută trebuia să fie făcută cu consimțământul părinților și de către un preot, „în fața Bisericii”⁴⁵. Vestirea ei era, la fel ca și în Biserica răsăriteană, o condiție pentru exprimarea validității⁴⁶. Textul conciliului mai prevedea interdicția căsătoriei dintre un tutore și fata pe care a crescut-o. Apoi, era condamnată orice formă de concubinaj.

Căsătoriile mixte au intrat de timpuriu în atenția Bisericii romano-catolice. Acest gen de căsătorii, cel puțin până în secolul al XVII-lea, erau permise de către legislația ecleziastică, sub rezerva inexistenței vreunui impediment canonic. Nu trebuie înțeleș greșit însă acest fapt. O căsătorie dintre un catolic și un creștin necatolic putea fi declarată validă, Biserica le dezaproba în schimb, așa cum o făcea de altfel și Biserica ortodoxă. După ce între cele două Biserici au apărut tensiuni și rupturi ale oricărei forme de comunicare, căsătoriile dintre un catolic și un ortodox au fost interzise în mod categoric. Pedepsa pentru realizarea unei astfel de căsătorii putea merge până la excomunicare. O astfel de căsătorie însemna o „înstrăinare a catolicului de Biserica romană”⁴⁷. Această rigoare legislativă nu a putut fi impusă în toate cazurile, mai ales în țările unde catolicii locuiau împreună cu creștinii de alte confesiuni. În aceste cazuri, împiedicarea realizării căsătoriilor mixte cădea mai mult în seama preoților, prin acțiunea pastorală, și mai puțin printr-o cenzură bisericească. Cu trecerea timpului, această poziție a Bisericii catolice s-a nuanțat, scaunul roman putând acorda dispense pentru realizarea unor asemenea căsătorii. Prin instrucțiunea scaunului roman din 22 mai 1814, trimisă episcopilor din provinciile germane ale Imperiului austriac, se prevedea ca în situația căsătoriilor mixte, preotului catolic să-i fie permisă „doar asistența pasivă”. Era o evidentă formă de exprimare a recunoașterii unei astfel de căsătorii. Pentru Ungaria și Transilvania servea ca legislație bisericească un decret al papei Grigore al XVI-lea din anul 1832 prin care se renunța de asemenea la opoziția tranșantă față de recunoașterea validității acestor căsătorii. Instrucțiunile papale prevedeau în cazul căsătoriilor mixte că: necatolicul trebuia să dorească cunoașterea adevărilor de credință catolice, iar catolicul trebuia să depună eforturi pentru convertirea partenerului la catolicism; soțul catolic să nu se lase influențat în credința sa; copiii rezultați dintr-o astfel de căsătorie să fie crescuți în credința Bisericii catolice⁴⁸. Părinții trebuiau să-și dea în scris angajamentul în acest sens. În cazul în care partea acatolică nu ar fi acceptat creșterea copiilor în credința catolică atunci Biserica catolică refuza să facă vestirile, iar preotul catolic renunța la asistența pasivă.

În timpul pontificatului lui Pius al IX-lea (1846-1878) sunt înregistrate demersurile pontificale prin care sunt condamnate politicile de secularizare ale

⁴⁴ Apud André Burguière, François Lebrun, *op. cit.*, p. 126

⁴⁵ Declarația de consimțământ a celor doi miri trebuia făcută în fața unui preot sau a delegatului său, în prezența a doi sau trei martori.

⁴⁶ Mihai Săsăujan, *op. cit.*, p. 32

⁴⁷ Apud Mihai Săsăujan, *op. cit.*, p. 28

⁴⁸ O reglementare în acest sens a fost făcută și de către papa Pius al VIII-lea în anul 1830, când a dispus ca toți copiii născuți într-o familie mixtă să fie botezați și educați în credința catolică.

căsătoriei. Dreptul Bisericii asupra instituției matrimoniale este în acest fel reafirmat. În *Syllabus errorum*, publicat de Pius al IX-lea (8 decembrie 1864), sunt enumerate erorile moderne referitoare la mariaj. Textul acestui *Syllabus* a fost dezbătut și impus în cadrul discuțiilor conciliului de la Vatican (1869-1870). Esența discuțiilor s-a cantonat asupra principiilor moral-creștine ale căsătoriei. Biserica, reafirmând sacralitatea instituției căsătoriei, respingea intervenția laică în problema mariajului. Contractul civil dintre două persoane era, potrivit percepțelor exprimate de către teologii catolici, nu esența, ci efectul sacramentului. Din această perspectivă, exclusivitatea Bisericii în chestiunea matrimonială ar fi una normală. În afara recunoașterii Bisericii nu există nicio formă validă de căsătorie, iar concubinajul intra sub pedeapsa prevederilor canonice. Biserica catolică s-a exprimat fățiș împotriva generalizării mariajului civil⁴⁹. Din categoria actelor legislative propriu-zise, amintim, pentru începutul secolului al XX-lea, decretul *Ne temere*⁵⁰. Textul acestui decret ne prezintă un important tablou al formei de oficiere a logodnei și căsătoriei⁵¹. Prin decret este introdusă o formă „extraordinară” de încheiere a căsătoriei: în situații excepționale⁵², mariajul se poate încheia valid (păstrându-și valoarea sacramentală) și fără asistența preotului, cu condiția să fie prezenți doi sau trei martori. Această posibilitate a fost reconfirmată prin *Codex Iuris Canonici* din anul 1917. Acest nou *Codex* a tratat sistematic legislația canonică a Bisericii catolice în materie matrimonială, luând în dezbatere: natura mariajului, vârsta minimă admisă la logodnă și la căsătorie, dar și diferitele categorii de impedimente la încheierea căsătoriei⁵³. În privința mariajelor mixte, codul păstrează rigorile stricte ale canoanelor precedente, iar dacă acest gen de căsătorii s-ar fi supus spre validare în fața Bisericii ele trebuiau să îndeplinească condiții stricte de acordare a dispenselor.

1.3. Elemente ale dreptului matrimonial greco-catolic

A lua spre dezbatere legislația ecleziastică, normele și canoanele bisericești greco-catolice din perioada secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, credem că este o mare provocare născută din complexitatea situației în sine. Unirea cu Roma a adus cu timpul și apropierea de canoanele latine. Adoptarea legislației bisericești catolice a fost făcută însă cu multă reținere. Această situație s-a datorat în special imperativului păstrării identității și specificului răsăritean al Bisericii unite. Plecând de la acest considerent putem observa complexitatea dreptului matrimonial greco-catolic. Luând în considerare această complexitate am putea identifica două posibile tendințe în ceea ce privește evoluția legislației bisericești greco-catolice în general, a celei matrimoniale în special: prima, născută din spiritul de conservare și de individualizare, o apropiere foarte mult de poziția Bisericii ortodoxe; a doua, izvorâtă din influențele latine tot mai puternice odată cu stabilizarea și conturarea unei Biserici plasate direct sub conducerea scaunului papal. Plecând de la aceste considerente am fi tentați să concluzionăm prin a accepta un punct de vedere comun: la începutul formării sale Biserica greco-catolică

⁴⁹ A se vedea în acest sens scrisorile adresate de către Leon al XIII și Pius al X-lea mai multor episcopi (1893, 1895, 1898, 1906) în care s-au exprimat împotriva generalizării mariajului civil în mai multe state occidentale.

⁵⁰ Acest decret a fost promulgat de către Congregația Conciliului la 2 august 1907.

⁵¹ Decretul este valabil doar pentru credincioșii catolici de rit latin.

⁵² Textul decretului precizează în această categorie pericolul de moarte sau imposibilitatea celebrării actului căsătoriei în conformitate cu normele obișnuite.

⁵³ Cecilia Cârja, Ion Cârja, *op. cit.*, p. 41

română a fost puternic influențată de normele răsăritene, iar odată cu extinderea influenței catolice au început a prevala normele și canoanele latine. În sprijinul logic al acestei teorii ar putea veni și încercarea statului austriac de a-și impune propria legislație matrimonială, sprijinind și sprijinindu-se, cel puțin la început, pe poziția dominantă a Bisericii romano-catolice.

În ansamblu, legislația canonică greco-catolică ne apare din perspectiva amintită drept un amestec de norme vechi, de origine răsăriteană, peste care s-au impus normele Bisericii latine, dar și legislația civilă a statului.

Pentru secolul al XIX-lea, cel puțin în prima jumătate a acestuia, normele bisericești privitoare la căsătorie erau încă puternic influențate de legislația bisericească ortodoxă. Sorina P. Bolovan vorbește pentru această perioadă chiar despre „norme și canoane bisericești... identice pentru ortodocși și greco-catolici”⁵⁴. Explicația pe care o primim în sprijinul acestei afirmații se bazează: pe de o parte, pe faptul că unirea cu Roma nu a fost condiționată de modificarea normelor dogmatice în această privință; iar pe de altă parte, doamna Bolovan ne propune un studiu comparativ între operele lui Samuil Micu⁵⁵, Petru Maior⁵⁶ și Andrei Șaguna⁵⁷. Un astfel de punct de vedere putem să-l luăm în considerare, cel puțin pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea, asta cu precizarea că pentru această perioadă putem identifica și numeroase încercări de introducere a normelor catolice în legislația Bisericii greco-catolice⁵⁸. În fața acestor încercări au existat însă numeroase reacții de opoziție, majoritatea preoților români uniți refuzând să le accepte⁵⁹. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea prezența acestor influențe catolice în legislația bisericească greco-catolică era mult mai evidentă.

Printre lucrările canonice a căror funcționare era luată în considerare în secolul al XIX-lea la românii greco-catolici, amintim *Pravila*⁶⁰ și *Îndreptarea legii*⁶¹. Prezența acestora printre legiurile Bisericii unite este demonstrată de corespondența înalților ierarhi greco-catolici cu Nunțiatul de la Viena sau cu Sfântul Scaun⁶².

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sub influența teologilor iezuiți trimiși pe lângă scaunele diecezane, a unor episcopi mai zeloși, dar și urmare a influenței tot mai puternice exercitate de legislația laică, putem observa pătrunderea

⁵⁴ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc*..., p. 77

⁵⁵ A se vedea Samuil Micu, *Teologie dogmatică și moralicească despre Taina căsătoriei*, Blaj, 1801

⁵⁶ A se vedea Petru Maior, *Istoria bisericii românilor*, Buda, 1813

⁵⁷ Andrei Șaguna, *Compendiu... și Cunoștințe...*

⁵⁸ O intensă campanie de înnoire a legislației greco-catolice cu norme din dreptul canonic latin poate fi observată chiar în perioada episcopului Ioan Bob (1784-1830). Printre altele a fost promovat celibatul preoților, apelul în fața instanțelor Bisericii romano-catolice, apoi divorțul nu mai era permis nici în caz de adulter, dispensele și derogările privitoare la căsătorie nu mai puteau fi acordate decât de episcopi (a se vedea pentru mai multe informații M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Institutului Biblic și de Misiune, București, 1980, p. 546).

⁵⁹ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc*..., p. 77

⁶⁰ Este vorba despre *Pravila* tipărită la Govora în anul 1646. A se vedea în acest sens *Pravila lui Mateiu Basarab* publicată de către Ioan M. Bujoreanu în *Collecțiunea de legiurile României vechi și celei noi*, București, 1885.

⁶¹ A se vedea *Îndreptarea legii 1652*, ediție realizată de către Andrei Rădulescu (coord.), Editura Academiei, București, 1962.

⁶² Cecilia Cârja, Ion Cârja, *op. cit.*, p. 42

unor norme catolice în legislația matrimonială greco-catolică⁶³. Acest fenomen se poate ușor observa în cazul căsătoriilor mixte. Pentru gestionarea acestor familii au apărut stări conflictuale între cele două biserici românești. În acest conflict a intervenit, prin reglementările sale și statul austriac. Prin decretul de toleranță din 13 octombrie 1781, monarhia austriacă a intervenit în problematica gestionării acestor familii și anume: „Dacă tatăl este catolic și mama acatolică, copiii trebuie crescuți și educați după credința catolică. Dacă tatăl este acatolic, iar mama este catolică, copiii urmează pe părinți după sex”. Mult mai „părtinitoare” ni se pare decizia luată prin decretul lui Iosif al II-lea din 1783, prin care era atribuit dreptul de oficiere a căsătoriilor mixte între ortodocși și greco-catolici preoților uniți. Copiii urmau a fi crescuți în spiritul Bisericii care administra aceste căsătorii (o astfel de prevedere nu exista în textul decretului, această tendință fiind consemnată ca urmare a excesului de zel din partea preoților greco-catolici). În general însă, chestiunea creșterii și educării religioase a copiilor din cadrul căsătoriilor mixte era rezolvată pe baza înțelegerii dintre părinți, și eventual în conformitate cu indicațiile legislației laice, după orientarea sexuală⁶⁴. Toate divergențele și cauzele matrimoniale urmau a se judeca, potrivit unui decret din 1792 dat de Francisc al II-lea, numai în fața forurilor de judecată ale Bisericii unite⁶⁵. Aceste reglementări nu au fost însă respectate de către preoți. În special, preoții din mediul rural, ortodocși sau greco-catolici, se amestecau reciproc în chestiunile matrimoniale ale celeilalte confesiuni. Plecând de la aceste realități, circularele lui Andrei Șaguna atrăgeau atenția preoților ortodocși să nu mai continue cu astfel de practici deoarece creau tensiuni ce „nu duceau la nimic bine”. Pentru reglementarea diferendelor cu privire la căsătoriile mixte, Șaguna, așa cum am văzut, a propus ca aceste căsătorii să fie oficiate de către ambii preoți.

Dintr-o altă perspectivă, înaltele foruri ecleziastice catolice și greco-catolice au depus eforturi de cunoaștere și uniformizare a legislației bisericești, inclusiv a dreptului matrimonial. Concordatul din 1855 a încercat să reglementeze raporturile dintre Biserică și statul austriac. În vederea discuțiilor pe baza acestei reglementări a fost convocată la Viena o conferință (6 aprilie – 17 iunie 1856) cu participarea înalților clerici catolici, atât latini, cât și uniți. La această conferință au fost prezenți și episcopii români, în frunte cu mitropolitul Alexandru Sterca Șuluțiu. Discuțiile pe baza dreptului matrimonial s-au purtat pe baza celor câteva puncte divergente dintre cele două dogme. Cele două viziuni nu convergeau în problema mariajului preoților, admiterea canonicilor căsătoriți în capitol, indisolubilitatea matrimoniului, dar și căsătoriile mixte dintre catolici și acatolici⁶⁶. Alte dezbateri au urmat la Blaj în perioada 13-21 septembrie 1858⁶⁷. Și cu această ocazie punctul de vedere pontifical referitor la căsătoriile mixte prevedea necesitatea doar a „asistenței pasive” a preotului catolic. A urmat apariția în 1862 a lucrării de drept canonic (singurul tratat de drept apărut în sânul Bisericii catolice române de rit oriental în secolul al XIX-lea) *Enchiridion juris*

⁶³ Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 175

⁶⁴ Mihai Săsăujan, *op. cit.*, p. 29

⁶⁵ Apud Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 77

⁶⁶ Potrivit canoanelor catolice o căsătorie mixtă putea fi declarată validă, chiar dacă era ilicită, doar atunci când se încheia și cu asistența pasivă a preotului catolic. Această asistență pasivă nu era însă acceptată de către practica orientală, potrivit căreia o căsătorie era validă doar atunci când avea binecuvântarea preotului (asistența pasivă era prin urmare insuficientă și limitată de valoare).

⁶⁷ Apud Cecilia Cârja, Ion Cârja, *op. cit.*, p. 44

ecclesiae orientalis catholicae, scrisă de episcopul de Oradea, Iosif Papp-Szilágyi. Episcopul orădean, după ce face în lucrarea din 1862 trimitere atât la dreptul canonic latin, cât și la scrierile canonice bizantine, prin lucrarea *Chatehismul Unirei tuturor românilor* (1864), se pronunță pentru „acceptarea catolicismului în toată perfecțiunea și splendoarea lui”, asta cu toate că era de acord cu „păstrarea ritului oriental aprobat de papă”⁶⁸.

Participarea clericilor români uniți la conciliul de la Vatican (1869-1870) este un moment semnificativ din perspectiva dreptului matrimonial greco-catolic. La lucrările conciliului au participat din partea Bisericii Române Unite doi reprezentanți: mitropolitul Ioan Vancea și episcopul de Oradea Iosif Papp-Szilágyi. Căsătoria clericului și funcționarea tribunalelor ecleziastice în cauze matrimoniale i-au preocupat în primul rând pe prelații români. La doi ani după conciliul de la Vatican a urmat întâlnirea provincială a Bisericii greco-catolice românești desfășurată în perioada 5-14 mai 1872 la Blaj⁶⁹. Lucrările finale și concluziile conciliului au fost publicate prin *Decretele* sale finale, constituind „o primă constituție a provinciei greco-catolice”⁷⁰. Aspectele matrimoniale se regăsesc în partea a V-a (*Despre sfintele sacramente*), în capitolele VIII (*Despre sfânta căsătorie*)⁷¹ și IX (*Despre căsătoriile mestecate*)⁷², apoi, în partea a VII-a (*Despre viața clericului*), capitolele IV (*Despre preoții însurați*)⁷³ și V (*Despre căsătoria a doua din ordurile sacre*)⁷⁴, precum și în partea a X-a (*Despre judecățile bisericești*), capitolul II (*Despre tribunalele bisericești*)⁷⁵. Aceste problematice au fost reluate cu ocazia celor două concilii provinciale care au mai urmat în anii 1882 și 1900⁷⁶. Cele trei Concilii primeau nu numai cele patru puncte „florentine”, ci și întreaga învățătură a Bisericii catolice. Cu toate acestea, în dreptul matrimonial discuțiile pe baza punctelor sensibile s-au păstrat, iar Biserica greco-catolică și-a păstrat dreptul de decizie și punctul de vedere propriu. *Decretele* celui de-al doilea conciliu, desfășurat în perioada 30 mai – 6 iunie 1882, se apleacă, în raport cu precedentele, mai mult asupra unor chestiuni de ordin procedural. Problemele matrimoniale sunt tratate în partea a IV-a, intitulată: *Instrucțiune pentru judecătoriile bisericești din provincia metropolitană greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș privitor la cauzele matrimoniale*⁷⁷. Alte texte cu valoare teologică și procedurală sunt lucrările lui Ioan Rațiu (*Prelecțiuni teologice despre matrimoniu, impedimente, procedură...*)⁷⁸ și Iuliu Simon (*Instrucțiunea practică pentru cauzele matrimoniale ...*)⁷⁹. Spre deosebire de lucrarea lui Ioan Rațiu, care face o prezentare a legislației

⁶⁸ Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 75-76

⁶⁹ *Ibidem*, p. 76-77

⁷⁰ Cecilia Cârja, Ion Cârja, *op. cit.*, p. 47

⁷¹ *Decretele Conciliului prim și al doilea ale Provinciei bisericești greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș* (în continuare *Decretele Conciliului prim și al doilea...*), Blaj, 1927, p. 54-57

⁷² *Ibidem*, p. 58

⁷³ *Ibidem*, p. 79-80

⁷⁴ *Ibidem*, p. 80

⁷⁵ *Ibidem*, p. 86-87

⁷⁶ Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 77

⁷⁷ *Decretele Conciliului prim și al doilea...*, p. 89-135

⁷⁸ Ioan Rațiu, *Prelecțiuni teologice despre matrimoniu, impedimente, procedură, cu respect la teoria e praxa vigente în provincia metropolitană greco-catolică a Albei-Julie*, Blaj, 1875

⁷⁹ *Instrucțiunea practică pentru cauzele matrimoniale cu respect la disciplina vigentă în provincia bisericească greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș scrisă în unsul păstorilor sufletești prin prof.dr. Iuliu Simon*, Gherla, 1891

ecleziastice fără să aducă schimbări procedurale sau dogmatice, în lucrarea lui Iuliu Simon se simte o ușoară influență a legislației civile. De altfel, autorul nu se ferește să amintească și să facă trimitere la „legea interconfesională din 1868”. Copiii rezultați în urma unei căsătorii mixte, puteau acum să fie crescuți și într-o altă religie decât cea greco-catolică. „Copiii de sexul bărbătesc să urmeze religiunea tatălui, iar cei de sexul femeiesc religiunea mamei”⁸⁰.

La o vedere de ansamblu, legislația matrimonială greco-catolică din perioada secolului al XIX-lea și primii ani ai secolului al XX-lea evidențiază încercarea ierarhilor greco-catolici de a organiza și acorda un statut cât mai clar Bisericii Române Unite. Păstrând originea sa orientală, legislația Bisericii unite a fost tot mai mult influențată de către normele și canoanele latine, iar din încercarea de păstrare a propriei identități în fața presiunilor latine și orientale, Biserica a acceptat să comunice cu statul, modernizându-se în acest fel.

1.4. Percepte ale legislației matrimoniale protestante

Între punctele divergente observate între legislația matrimonială catolică și cea protestantă pot fi remarcate cele referitoare la sacralitatea instituției familiei, la posibilitatea preoților de a se căsătorii, apoi chestiunea mariajelor clandestine (intens condamnate de către predicatorii protestanți), multitudinea obstacolelor existente în dreptul matrimonial al Bisericii romane, neacceptarea ruperii legăturii conjugale în caz de adulter, dar și competența exclusivă a Bisericii în domeniul matrimonial. Pentru protestanți mariajul este o instituție divină, dar nu un sacrament: era un statut care „nu avea nici mai multă nici mai puțină valoare ca și celibatul”⁸¹. Din această perspectivă, potrivit punctului de vedere protestant, căsătoria era, în primul rând, un contract fondat pe consimțământul mutual al celor doi. Pentru ca acest consimțământ să obțină o valoare mai mare el trebuia să presupună intense angajamente spirituale și materiale. Plecând tocmai de la acest aspect, contractarea mariajului de către minori era condiționată de acordul părinților și nu de capacitatea lor de a-și oferi consimțământul propriu. Această condiționare a fost și ea studiată pe ambele părți de către teologii protestanți⁸². Episcopul anglican de Norwich, Joseph Hall, scria spre 1650: „Trista experiență ne-a făcut să vedem câți părinți au uzat de reductabila lor autoritate, atunci când în scopul intereselor particulare, i-au căsătorit pe copii lor (minori!) împotriva înclinației și voinței acestora”⁸³.

Căsătoria mixtă nu era bine primită de niciuna din bisericile protestante. Nu doar gestionarea unei astfel de familii era luată în considerare de către teologii protestanți, ci și faptul în sine. În ceea ce privește legislația matrimonială a Bisericii Reformate (Calvine) din Transilvania și Ungaria referitoare la căsătoriile mixte putem constata o nuanțare a modului în care a fost abordată această chestiune. Apariția în anul 1655 a cunoscutului corpus de legi *Approbatæ Constitutiones* a însemnat un moment de reper în legislația și modul de raportare al Bisericii Reformate la problematica matrimonială. Deosebirea confesională nu constituia un impediment pentru căsătorie în cazul unor creștini. Pe baza acestui principiu, Biserica calvină recunoștea valabilă o căsătorie care lega două părți ce proveneau din biserici diferite. Expresia „confesiuni

⁸⁰ *Ibidem*, p. 36-37

⁸¹ André Burguière, François Lebrun, *op. cit.*, p. 124

⁸² Biserica Anglicană permitea efectuarea căsătoriilor contractate de către minori și în cazul în care aceștia nu aveau consimțământul părinților.

⁸³ André Burguière, François Lebrun, *op. cit.*, p. 124

diferite” consemnată în textul *Approbatæ Constitutiones* se referă la confesiunile „acceptate”⁸⁴. Alături de confesiunile romano-catolică, reformată (calvină), evanghelică (luterană) și unitariană, mai târziu, a fost pusă și confesiunea greco-catolică. Referitor la căsătoria cu un creștin ortodox, legiuirea o consideră „acceptată” în comparație cu o căsătorie care se făcea cu un păgân, turc sau evreu (asemenea cazuri fiind aspru pedepsite⁸⁵). Dacă totuși se realiza o astfel de căsătorie Biserica avea obligația de a-i îndruma pe cei doi spre credință. Prin ordonanța de paciență a lui Iosif al II-lea era reconfirmată posibilitatea de căsătorie a reformaților cu persoane aparținând religiilor tolerate. Această ordonanță făcea trimitere și la păgânul convertit care, dacă avea mai multe soții, trebuia să o păstreze doar pe aceea cu care s-a căsătorit prima dată (inclusiv dacă s-a despărțit de ea, în acest caz fiind obligat să o ia de soție iarăși)⁸⁶. Pentru Biserica romano-catolică, căsătoriile enoriașilor săi cu protestanții era un mijloc de reconvertire al acestora. Mai mult, copiii rezultați dintr-o astfel de căsătorie trebuiau crescuți în credința catolică (cel puțin la așa ceva trebuia să consimtă partea protestantă înaintea căsătoriei pentru ca mariajul să fie declarat valid). O astfel de tendință, speculată de Biserica romano-catolică, a fost favorizată și de legislația statului austriac. Această situație s-a menținut și după emiterea bulei papale din 1841, prin care se recunoștea ca validă și o căsătorie efectuată în fața preotului protestant⁸⁷. Căsătoria în fața preotului protestant era făcută, potrivit normelor protestante, în special atunci când acesta era preotul miresei. Asta cu toate că statul austriac a încercat să extindă dreptul preoților catolici de a oficia o căsătorie ce implica un catolic. *Religia copiilor* născuți dintr-o astfel de căsătorie a interesat foarte mult. Cum Biserica romano-catolică s-a preocupat fățiș de botezul nou-născuților, între cele două biserici s-au ivit adevărate conflicte. Aceste conflicte au fost reglementate oarecum de intervenția statului care a stabilit că băieții trebuiau să urmeze religia tatălui, iar fetele pe cea a mamei⁸⁸.

Practica vestirii era prezentă și la comunitățile protestante. În Biserica reformată, căsătoria trebuia anunțată în trei duminici sau zile de sărbătoare în fața comunității enoriașilor. Dacă era vorba despre o căsătorie mixtă aceasta trebuia vestită în ambele biserici. Scopul acestor anunțuri era acela de a se cunoaște de către comunitate actul în sine, iar, în al doilea rând, se urmărea descoperirea eventualelor informații referitoare la posibilitatea sau imposibilitatea realizării acestei căsătorii. Dacă nu exista niciun impediment în calea realizării căsătoriei, preotul putea trece la următoarea etapă: *binecuvântarea* sau *legământul*. Potrivit legislației bisericești, dacă în cazul unei căsătorii nu exista actul binecuvântării preotului atunci acea căsătorie nu era validă, iar copiii născuți într-o astfel de familie erau declarați nelegitimi.

Biserica evanghelică (luterană) se pronunța în mod foarte clar împotriva oricărei forme de căsătorii mixte. Datoria preoților evanghelici era aceea de a-i avertiza pe credincioși cu privire la reglementările bisericești ce făceau referire la astfel de căsătorii. În realitate, situația a fost însă alta: Biserica evanghelică a fost nevoită să

⁸⁴ „Evanghelică reformată vulgo calviniana, lutherana sive augustana, romano-catholica și unitaria vel antitrinitararia”. A se vedea Olga Lukács, *Premisele juridice ale căsătoriilor mixte în Biserica Reformată din Ardeal, în secolele XVII-XIX*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte...*, p. 69

⁸⁵ *Ibidem*

⁸⁶ *Ibidem*, p. 70

⁸⁷ *Ibidem*, p. 74

⁸⁸ *Ibidem*, p. 82

accepte aceste căsătorii, iar în cazuri speciale să le și officieze. Pentru a primi binecuvântarea preotului evanghelic, o astfel de familie trebuia să consimtă a se angaja la creșterea copiilor în religia luterană.

După cum s-a putut observa, prin legislația bisericească, oricare ar fi fost originea acesteia, Biserica a căutat a împiedica realizarea căsătoriilor mixte, le-a acceptat însă atunci când ele se realizau punând cel mai adesea în discuție chestiunea educației religioase a copiilor proveniți dintr-o astfel de familie. Nu putem încheia acest subiect privitor la legislația matrimonială ecleziastică fără a face precizarea că ea nu s-a aplicat, în special în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, decât în foarte puține cazuri, fără a fi condiționată de prevederile legislației civile laice. La o privire mai atentă, între cele două părți, partea bisericească și cea laică (ambele arogându-și drepturile sale în privința controlului exercitat asupra matrimoniului), au existat numeroase apropieri și conlucrări în vederea constituirii unui cadru legislativ armonios.

2. Reglementări privitoare la căsătorie în legislația austriacă și ungară din a doua jumătate a secolului al XIX-lea

Modernitatea a fost tot mai vizibilă și în ceea ce privește atitudinea față de problemele matrimoniale. Implicarea statului în chestiunile maritale, în gestionarea problemelor legate de creșterea și educarea copiilor, s-a impus ca o necesitate logică la ceea ce s-a întâmplat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în spațiul Imperiului austriac. Acest amestec al statului în „competențele exclusive” ale Bisericii a fost influențat de „șocul modernității”⁸⁹, de crearea unor premise comportamentale în sânul societății. Legislația civilă s-a exprimat foarte clar în favoarea intereselor familiei și copiilor. Această legislație a fost influențată și de raporturile existente la acea dată între stat și Biserică.

În spiritul politicii absolutiste luminate, promovate de către statul austriac în perioada lui Iosif al II-lea, legislația laică lăsa impresia evidentă a amestecului statului în cele mai mici amănunte ale vieții familiei. Este drept că la început statul a încercat să-și impună percepțiile referitoare la matrimoniu tot prin legislația ecleziastică, influențând-o pe aceasta în adoptarea unor măsuri reformatoare ce vizau înlăturarea vechilor reguli canonice⁹⁰. Prin Edictul de toleranță din 1781 statul austriac părea că este în măsură să substituie orice formă de autoritate ecleziastică capabilă să controleze societatea din monarhie. În aceeași direcție, *Decretul imperial privind reglementarea regimului căsătoriilor în Transilvania*, elaborat la 6 martie 1786, atribuia autorităților laice competențe și roluri sporite în ceea ce privește controlul căsătoriilor, atribuțiile autorităților ecleziastice fiind diminuate consistent. Această lege, ce definea căsătoria drept „un contract sau legătură politicească” plasând-o sub competența „judecăților noastre cele politicești”, a fost abrogată însă după moartea lui Iosif al II-lea⁹¹. Un important moment în ceea ce privește încercarea statului austriac de a trasa competențele laice și ecleziastice privitoare la chestiunea matrimonială l-a constituit elaborarea codului civil general austriac din 1811. În sarcina Bisericii intra obligația ținerii evidenței registrelor de stare civilă, apoi tot ea se ocupa de toate problemele legate de contractarea logodnei și a căsătoriei (aceasta având competența de a valida

⁸⁹ André Burguière, François Lebrun, *op. cit.*, p. 138-141

⁹⁰ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc....*, p. 64

⁹¹ *Ibidem*, p. 65

sau nu o căsătorie), de despărțirea de pat și masă sau divorț (fiecărei confesiuni îi era recunoscută legislația și canoanele proprii). Statul avea competențe în ceea ce privește raporturile de familie, drepturile matrimoniale și succesorale. Tot autorităților laice li se puteau adresa și persoanele care erau nemulțumite de modalitatea în care Biserica a rezolvat anumite litigii de natură matrimonială. Sorina Paula Bolovan vorbește chiar despre un „dualism” stat-biserică în privința căsătoriei. Acest „dualism” s-a manifestat prin recunoașterea reciprocă a domeniilor în care fiecare parte urma să-și exercite influența.

Creșterea și educația religioasă a copiilor cădea în seama acordului și înțelegerii părinților. Pentru a fi reglementate anumite litigii (născute mai mult din intențiile și presiunile bisericilor) statul a intervenit prin reglementări speciale mai ales atunci când în discuție era o căsătorie mixtă. În acest sens, decretul de toleranță din 13 octombrie 1781 prevedea că: „Dacă tatăl era catolic și mama acatolică, copiii trebuie crescuți și educați în credința catolică. Dacă tatăl este acatolic, iar mama este catolică, copiii urmează părinții după sex”.

Disputele confesionale, dar și abuzurile preoților, au determinat autoritățile politice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea să elaboreze o suită de legi menite a rezolva problemele matrimoniale. Dintre legile matrimoniale laice care au avut un impact mai mare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea amintim: *Legea căsătoriilor* (1850); *Codul civil general austriac*, elaborat în anul 1853⁹²; *Legea despre căsătoriile catolicilor în Imperiul Austriac*, promulgată prin patentă imperială din 8 octombrie 1856; *Legea despre complinirea armatei în Imperiul Austriac*, promulgată prin patentă din 29 septembrie 1858; *Legea specială asupra căsătoriei*, sancționată în 3 aprilie 1868⁹³; *Legea XXIII* din 1874; *Legea XX* din 1877; *Legea IV* din 1879; *Legea XXXI* (despre dreptul matrimonial), *Legea XXXII* (despre religiunea pruncilor) și *Legea XXXIII* (despre matricolele de stat), promulgate la 9 decembrie 1894. La acestea se adaugă *Instrucțiunea Ministerului de Justiție cu privire la aplicarea Legilor XXXI și XXXIII*, introdusă prin ordonanța din 29 iunie 1895⁹⁴. Legile matrimoniale elaborate în anul 1894 au fost cele mai complexe legi ce au reglementat raporturile politico-bisericești din domeniul matrimonial din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Prin claritatea lor, ele au reușit să pună capăt neînțelegerilor dintre autoritățile laice și cele bisericești. Mai mult, a fost tranșată, în favoarea statului, și disputa pe probleme matrimoniale dintre diferitele confesiuni. Aceste legi au rămas în vigoare și la începutul secolului al XX-lea fiindu-le aduse totuși câteva modificări și amendamente. Amintim în acest sens: *Legea XXXVI/1904*, cu privire la registrele de stare civilă⁹⁵; *Ordinul 21.000/1906*, cu privire la procedura instanțelor matrimoniale; *Ordinul 2.700/1906*, cu privire la nașterea și decesul militarilor; *Legea XXI* din 1911; *Ordinul 3.124/1916*, cu privire la recunoașterea copiilor nelegitimi; etc.

Privind evolutiv aceste acte legislative nu putem să nu observăm modul în care statul a reușit să-și impună autoritatea în domeniul matrimonial. Biserica a fost nevoită să accepte competența sporită a statului prin introducerea actelor civile. Ea s-a simțit lezată de una din importantele sale pârgii de control asupra membrilor comunității.

⁹² Cum am mai precizat și cu altă ocazie acesta a intrat în vigoare începând cu data de 1 mai 1853 în Ungaria, Croația, Slovenia, Banatul Timișoarei, iar în Transilvania în urma patentei din 29 mai 1853, cu începere de la 1 septembrie 1853.

⁹³ În Transilvania această lege a fost promulgată pe data de 25 mai 1868.

⁹⁴ A se vedea *Legislația ecleziastică...*, p. 41-58, 83-102

⁹⁵ Prin această lege este modificată *Legea XXXIII* din 1894.

Acum un individ putea renunța, dacă nu era mulțumit de decizia forurilor ecleziastice, la asistența Bisericii în privința matrimonialului. Autoritățile bisericești aveau însă și alte pârghii, imposibil de neglijat pentru societatea de la cumpăna celor două secole: Biserica condiționa alte acte majore din viața creștină a fiecărei persoane (botezul, împărțășania, înmormântarea) de realizarea căsătoriei religioase. Pentru Biserică, doi tineri care se căsătoreau doar civil, în fața autorităților laice, erau doar niște concubini. Apoi, divorțul trebuia acceptat și pronunțat și de către forurile ecleziastice. Dacă acest lucru nu se făcea, atunci Biserica refuza recunoașterea recăsătoriei (acolo unde ea era posibilă potrivit canoanelor bisericești).

Mariajul a încetat, prin legile din 1894, să mai fie condiționat de validitatea și acceptul dat de către Biserică. Astfel, în dezbaterile legislației matrimoniale laice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea trebuie să plecăm tocmai de la această premisă: până în 1894 statul a colaborat cu Biserica în domeniul matrimonial, iar după această dată și-a asumat întreaga responsabilitate, preluând toate atribuțiile dreptului matrimonial. Înainte de 1894 toate legile date de către stat au autorizat autoritățile ecleziastice să aplice propriile reguli și obiceiuri în rezolvarea tuturor problemelor matrimoniale. Normele și legislația bisericească se completau cu legislația laică. Este drept, statul a creat un cadru legislativ general, respectat de către toate confesiunile, dar care era foarte permisiv și îngăduia fiecărei comunități religioase să-și exercite o autonomie foarte largă de exprimare a propriilor percepțe și crezuri.

Din perspectiva statului, căsătoriile mixte aveau aceeași valoare ca și celelalte. Statul a intervenit însă în reglementarea acestora, în primul rând datorită faptului că ele erau un permanent izvor de stări conflictuale între diversele comunități religioase.

Potrivit *Legii căsătoriilor* din 1850 și a *Codului civil general austriac* din 1853, căsătoria dintre un catolic și un necatolic trebuia să se facă în fața preotului catolic. Legislația austriacă încerca să rezolve litigiul, prin realizarea unui compromis și anume: la cererea părții necatolice, la căsătorie, putea asista și preotul necatolic⁹⁶. O astfel de căsătorie intra sub jurisdicția prevederilor referitoare la catolici⁹⁷. Legile austriece reluau însă o prevedere a legislației bisericești și condiționau realizarea căsătoriei de către preotul catolic de „vestirea căsătoriei în ambele biserici”⁹⁸. Intervenția statului a fost una decisivă prin *Legea XXXI* din 1894: realizarea unei căsătorii mixte nu mai era împiedicată de niciun fel de reglementări religioase. Legea amintită păstrează totuși un impediment născut din legislația bisericească: le era interzisă contractarea matrimonialului persoanelor care „din cauza ordului ori votului

⁹⁶ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc....*, p. 78

⁹⁷ Statul încerca să limiteze prin această prevedere, pe de o parte, stările conflictuale născute din ambițiile preoților fiecărei confesiuni, iar pe de altă parte, pe cele generate de relativa stare confuză născută din diversitatea normelor legislative ecleziastice. Statul, cel puțin teoretic, dădea câștig de cauză părții catolice. Era tranșată astfel una din disputele majore privitoare la gestionarea mariajelor mixte. Este drept că în practică situația nu a fost în toate cazurile așa cum a „sfătuit” statul. A se vedea în acest sens disputele dintre preoții ortodocși și cei greco-catolici atunci când se pune problema încheierii unei căsătorii între doi enoriași ai celor două confesiuni. Andrei Șaguna, așa cum am văzut, a încercat cu mai multe ocazii să „negocieze” cu Biserica greco-catolică „sfatul” statului. Pe de altă parte, așa cum spunea însuși Șaguna, preoții ortodocși erau sfătuiți să nu se amestece în problemele greco-catolicilor, asta deoarece trebuiau evitate orice fel de stări „aducătoare de certuri”.

⁹⁸ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc....*, p. 86

(ecleziastic n.n.) nu pote încheia căsătoria”⁹⁹. Articolul din lege se referă la „persoanele ecleziastice romano-catolice”, la „călugării și călugărițele”, precum și la „preoții de rit ortodox atât uniți cât și neuniți după chirotonie”, care nu puteau încheia și contracta căsătoria fără „învoirea autorităților superioare ecleziastice”¹⁰⁰. Din perspectiva legalității sale, o căsătorie era validă, potrivit legislației laice elaborate în anul 1894, chiar dacă era contractată între un creștin și un păgân sau evreu¹⁰¹. Trebuie amintită cu această ocazie obligativitatea înregistrării de către autoritățile laice a actului căsătoriei¹⁰². Un matrimoniu legal constituit prin oficializarea civilă putea să existe și fără aprobarea sau „oficializarea” religioasă.

Impedimentele căsătoriei erau multiple și tot mai complex elaborate. Nu putea contracta o căsătorie o persoană ce nu avea „capacitatea activă”. În această categorie intrau persoanele ce nu au împlinit vârsta de 12 ani, precum și cei „despoyați de folosința minții”. Condiționarea vârstei merge și mai departe decât legislația bisericească. „O persoană nedesvoltată nu pote încheia căsătoria”¹⁰³. Bărbatul ajungea la „desvoltare” în momentul împlinirii vârstei de 18 ani, iar femeia la 16 ani¹⁰⁴. *Legea XXIII* din 1874 a modificat prevederile vechiului drept ungar referitor la starea de majorat a femeii de la 16 la 24 de ani („când pășesc în folosința tuturor drepturilor”) ¹⁰⁵. Un minor nu putea să se căsătorească decât cu acordul reprezentantului său legal¹⁰⁶. După împlinirea vârstei de 20 de ani, dacă reprezentantul legal era unul dintre bunici, pentru realizarea căsătoriei nu mai era nevoie de acordul acestuia¹⁰⁷. Părintele îndreptățit, pentru a-și da acordul, era tatăl, iar în cazul în care acesta era mort sau copilul era nelegitim atunci acest drept îl obținea mama. Consangvinitatea era unul din impedimentele căsătoriei amintite în legea din 1894¹⁰⁸. Această lege impune ca impediment inclusiv „rudenia”¹⁰⁹, fără deosebire dacă exista sau nu legătură de sânge

⁹⁹ *Legile politico-bisericești din 1894 și 1895 împreună cu respectivele ordinațiuni ministeriale*, traduse, editate și comentate la ordinul Preașezutului Consistor metropolitan de Alba-Julia și Făgăraș (în continuare *Legile politico-bisericești din 1894 și 1895...*), Editura Tipografiei Seminarului arhidieceșan, Blaj, 1895, pragraful 25, p. 14

¹⁰⁰ Georgiu Plopu, *Părți alese din dreptul privat ungar*, tom. I (în continuare *Părți alese...*, tom I), Editura Tipografiei „Ateneul” Societate Anonimă, Oradea-Mare, 1929, p. 68

¹⁰¹ Religia izraelită a fost declarată „religiune recipiată legalmente” prin *Legea XLII* din anul 1895. Cf. *Legile politico-bisericești din 1894 și 1895...*, p. 218

¹⁰² Georgiu Plopu, *Părți alese din dreptul privat ungar*, (considerat tom II) (în continuare *Părți alese...*, tom II), Editura Tipografiei „Ateneul” Societate Anonimă, Oradea-Mare, 1924, p. 225-229

¹⁰³ Acest impediment este analog cu cel din legislația bisericească, cu deosebirea că vârsta la care o persoană atinge „etatea perfectă” diferea în legislația laică.

¹⁰⁴ Georgiu Plopu, *Părți alese...*, tom I, p. 38

¹⁰⁵ Toate femeile, indiferent de vârstă, prin căsătorie deveneau majore (*Legea XXIII* din 1874, paragraful 1).

¹⁰⁶ O persoană, de sex feminin sau masculin, devenea majoră în mod normal doar atunci când împlinea 24 de ani. Așa cum am precizat, femeia obținea acest statut prin căsătorie. În cazul bărbaților era stabilită și posibilitatea de a obține majoratul la 20 de ani, asta dacă tatăl sau tutorele îi preda minorului averea și dacă acesta obținea aprobarea reprezentantului legal în vederea contractării căsătoriei. Cf. Georgiu Plopu, *Părți alese...*, tom I, p. 42

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 40

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 227. Copiii rezultați dintr-o astfel de familie erau considerați nelegitimi dacă era cunoscută consangvinitatea dintre soți.

¹⁰⁹ În această categorie intrau și persoanele aflate într-un grad de rudenie prin alianță, apoi adoptatul cu adoptatorul sau urmașii acestuia.

între cele două părți¹¹⁰. Era interzisă apoi căsătoria dintre două persoane ce au atentat la viața soțului unuia dintre ei¹¹¹. Este oprită încheierea căsătoriei între două persoane, „pe care sentința derimătoare pentru adulteriu i-a oprit a încheia căsătoria între sine”¹¹². Un astfel de impediment putea să se nască doar după ce exista o sentință de divorț pentru adulter. Îi era oprită posibilitatea încheierii unei noi căsătorii unei femei dacă de la declararea nulității căsătoriei anterioare nu au trecut cel puțin zece luni¹¹³. Nu se putea realiza o căsătorie în cazul în care bărbatul nu a participat încă la tragerea la sorți pentru armată¹¹⁴ sau dacă nu era obținută „concesiunea de cununie” potrivit legislației militare¹¹⁵. Prin patentă imperială din 29 septembrie 1858 a fost interzisă categoric căsătoria tuturor tinerilor ce nu împliniseră 22 de ani¹¹⁶. În fine, un impediment surprinzător este cuprins în textul legii matrimoniale din 1894, respectiv: „e oprit a încheia căsătoria fără de vestiri făcute în regulă”¹¹⁷. Acest impediment evidențiază influența, mai mare sau mai mică, a legislației bisericești asupra actelor legislative laice¹¹⁸. Interesant este faptul că autoritatea administrativă obținea dreptul de a acorda dispensă pentru cazurile speciale când nu erau îndeplinite unele dintre aceste impedimente. Numărul mare de dispense acordate, nu doar după 1894, ci și înainte de această dată, relevă comportamentul social al indivizilor ce nu era întotdeauna în concordanță cu exigențele legislative. Aceste „excepții” trebuiau acceptate și datorită grijii pe care Biserica și statul o aveau pentru „stirpirea celibatului și a concubinajului”. Un proiect de lege pentru cei necăsătoriți, elaborat în 1876, prin care erau stabilite taxe foarte mari pentru celibat, este o dovadă a îngrijorării autorităților față de „creșterea numărului burlacilor și al fetelor necăsătorite” (în special în mediul urban)¹¹⁹. Dispensele erau aprobate în marea lor majoritate, asta pentru a se evita situațiile conflictuale și tensionarea relațiilor din interiorul comunităților.

Încheierea căsătoriei era anticipată și precedată de actul vestirii¹²⁰. După introducerea obligativității căsătoriei civile, aceasta era făcută în mod obligatoriu în

¹¹⁰ Legea vorbește despre „cosângenitatea” în linie dreaptă și cea în linie colaterală. Cf. *Legile politico-bisericești din 1894 și 1895...*, p. 10

¹¹¹ *Legile politico-bisericești din 1894 și 1895...*, p. 10

¹¹² *Ibidem*, p. 12

¹¹³ Acest impediment era generat de necesitatea stabilirii paternității copiilor. Excepție era socotită doar încetarea căsătoriei în urma impotenței dovedite a soțului.

¹¹⁴ Un tânăr se putea considera absolvit de obligațiile militare doar după ce participa la trei trageri la sorți în vederea efectuării stagiului militar.

¹¹⁵ A se vedea paragraful 27 al *Legii XXXI* din 1894.

¹¹⁶ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 82; Datoria de a efectua serviciul militar intra în vigoare după împlinirea vârstei de 20 de ani.

¹¹⁷ *Legile politico-bisericești din 1894 și 1895...*, p. 14

¹¹⁸ La fel ca și în cazul legislației bisericești, textul *Legii XXXI* din 1894 face excepție de la această condiție pentru persoanele muribunde.

¹¹⁹ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 83

¹²⁰ În conformitate cu *Instrucțiunea ministrului de justiție cu privire la procedura, ce e de a-se urma la vestirea, încheierea și înmatricularea căsătoriei*, datată la 29 iunie 1895, vestirea trebuia făcută de către conducătorul de matricole din districtul în care se afla locuința mirilor. Potrivit instrucțiunilor ministrului ungar, vestirea trebuia să se facă prin redactarea unui afiș (în patru exemplare, după un formular elaborat de minister), care să cuprindă: numele și prenumele; starea familială (starea civilă); religia; condițiunea (ocupația); domiciliul; locul și data nașterii; numele părinților. În textul vestirii trebuia să fie cuprinsă „provocarea că dacă cineva are cunoștință despre vre-un impediment legal” atunci trebuia să anunțe autoritățile

fața „oficiului civil”¹²¹ și a publicului¹²². Căsătoria este un act de „liberă învoire”¹²³, fiind exclusă orice fel de formă de constrângere, de silă, eroare sau seducere¹²⁴. De regulă căsătoria trebuia efectuată înaintea „conducătorului de matricole în cercul căruia se află locuința ordinară a celor ce se căsătoresc”¹²⁵. Orice altă formă de căsătorie, potrivit legii matrimoniale din 1894, nu era socotită validă. Dacă înainte de 1 octombrie 1895 (data intrării în vigoare a legii matrimoniale din 1894) căsătoria religioasă era obligatorie (lipsa acesteia era considerată de către legislația laică și bisericească drept un impediment în calea validării căsătoriei), după această dată „impedimentul disparității de cult” a dispărut¹²⁶. Preoții care încheiau căsătorii religioase, fără ca mai întâi să se fi oficiat cununia civilă erau pasibili de plata unor amenzi ce puteau ajunge până la o mie de coroane¹²⁷. Preotul avea derogare doar în cazul în care era dovedit „pericolul morții” (această căsătorie este însă lipsită de validitate civilă).

Încetarea căsătoriei se face prin moarte¹²⁸, sau prin divorțul pronunțat de către o autoritate judecătorească competentă¹²⁹. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, legislația laică și bisericească oferea posibilitatea anulării căsătoriei. Principalele cauze ale divorțului erau: crima, adulterul, înalta trădare, atentarea la viața celui alt soț, maltratarea, absența de acasă a unui soț pentru o perioadă mai mare de trei ani, întemnițarea unuia dintre soți pentru o perioadă mai îndelungată, intrarea unuia dintre soți în viața monahală, impotența, avortul intenționat, nebunia și epilepsia (dacă acestea au existat și înaintea căsătoriei, dar au fost ascunse), etc. În general divorțul putea fi cerut de către partea nevinovată¹³⁰, solicitând mai întâi separarea de pat și masă¹³¹. Pe femeia declarată nevinovată, bărbatul declarat vinovat trebuia să o întrețină potrivit stării sale sociale și materiale. Această obligație înceta în momentul în care

competente. Vestirea trebuia să se facă cu 14 zile înaintea căsătoriei. Cf. *Legile politico-bisericești din 1894 și 1895...*, p. 14

¹²¹ *Ibidem*

¹²² *Ibidem*, p. 17

¹²³ Georgiu Plopu, *Părți alese...*, tom II, p. 227

¹²⁴ *Legile politico-bisericești din 1894 și 1895...*, p. 17

¹²⁵ *Ibidem*, p. 15

¹²⁶ Georgiu Plopu, *Părți alese...*, tom II, p. 237. Analistii și cercetătorii dreptului privat ungar au luat în discuție cazul copiilor născuți într-o familie încheiată înainte de această dată, într-o țară străină, doar în fața autorităților laice. Erau acești copii legitimi? În ce măsură această recunoaștere a lor putea acum să influențeze drepturile lor succesoriale?

¹²⁷ În cazul în care situația se repeta, pedeapsa putea să includă și întemnițarea până la două luni.

¹²⁸ În această situație nu era necesară emiterea unui act special, altul decât cel constatator de deces.

¹²⁹ Căsătoria înceta doar în momentul în care „se ridică la valoare de drept sentința de divorț”. Cf. paragrafului 88 al *Legii XXXI* din 1894.

¹³⁰ Potrivit *Legii XXXI* din 1894 nu putea cere divorțul o persoană care s-a învoit sau a fost complice, la „fapta păcătoasă a soțului” (a se vedea textul paragrafului 81).

¹³¹ Apud Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 89. *Legile politico-bisericești din 1894 și 1895...*, p. 36-38. Despărțirea de pat și masă putea fi cerută în cazul în care era declanșat procesul de divorț, iar cei doi soți nu doreau să mai locuiască împreună. Această despărțire de pat și masă presupunea și dispoziții provizorii ale judecătorului cu privire la „așezarea pruncilor”. În urma despărțirii de pat și masă soții pot să restabilească conviețuirea, cerând apoi judecătorului să stopeze procesul de divorț. Pentru a fi restabilită conviețuirea, în conformitate și cu dreptul bisericesc, nu mai era nevoie de nicio sentință judecătorească.

femeia se recăsătorea¹³². Copiii în vârstă de până la șapte ani rămâneau în grija mamei, iar dacă erau trecuți de această vârstă la partea nevinovată¹³³. Dacă este să privim aceste motivații pentru care se putea desface o căsătorie atunci putem observa o influență reciprocă a celor două categorii de legi: laice și ecleziastice. Această influență s-a păstrat și după ce statul a preluat, prin legile din 1894, întreaga responsabilitate în privința validării actelor majore din viața populației. Prin aceste legi nu a fost interzis, este drept, Bisericii să asiste și chiar să reglementeze, potrivit propriilor canoane, fiecare moment din viața unei familii. Biserica a pierdut însă caracterul oficial al actelor emise de către cler. Noua percepție evidențiază obligativitatea validării de către autoritățile laice, iar în paralel, și de o manieră facultativă, o familie putea cere validarea de către Biserică a actelor cu caracter matrimonial. Pentru stat și pentru populație, actele bisericești își păstrau valoarea lor confesională, fără a putea condiționa viața publică și social-laică a indivizilor. Pe de altă parte, așa cum am precizat și cu o altă ocazie, Biserica putea condiționa asistența religioasă de recunoașterea propriilor acte matrimoniale.

3. Căsătoria și mentalitatea colectivă. Reglementări cutumiare

O investigație asupra familiei în general, asupra actului căsătoriei în particular, din perspectiva mentalității este, credem, o mare provocare, un domeniu de interes ce reprezintă și necesită o profundă sensibilitate. Încă de la începutul demersului nostru trebuie precizat faptul că mentalitățile, „înțelese ca un ansamblu de reprezentări, credințe, convingeri, imagini dominante etc., situate la limita dintre conștient și inconștient, asociate atitudinilor, conduitelor și practicilor care le exprimă” sunt expresii și trăiri colective¹³⁴. Prin structura, imaginea și reprezentarea lor, mentalitățile sunt cadre generale și etaloane oferite individului de către colectivitate. Mentalitatea se construiește în timp, este de regulă extrem de stabilă și are capacitatea de a modela individul pentru a-i asigura acceptarea și integrarea în comunitate.

Constituirea familiei, relațiile dintre bărbat, femeie, copii și rude, dar și relațiile cu restul comunității, sunt filtrate prin „gura satului”. Nevoia unei solidarități foarte puternice, necesare în condițiile vitrege ale acelor vremuri, îi obliga pe indivizi să accepte conviețuirea cu ceilalți membri ai familiei (inclusiv cea extinsă¹³⁵), dar și cu restul comunității. Cel mai adesea, comportamentul individual îmbracă expresia comportamentului colectiv. O astfel de influență a comunității a fost evidentă în societățile rurale tradiționale. Cu timpul însă, aceasta a cunoscut diluări progresive, sub

¹³² Georgiu Plopu, *Părți alese...*, tom I, p. 24

¹³³ *Legile politico-bisericești din 1894 și 1895...*, p. 34. Georgiu Plopu, *Părți alese...*, tom I, p. 25-26. Dacă ambii părinți erau declarați vinovați de desfacerea căsătoriei atunci băieții se încredințau în grija tatălui, iar fetele în grija mamei. Aplicarea acestui paragraf (95) al legii matrimoniale din 1894 se făcea însă doar în interesul copiilor (în funcție de posibilitățile de susținere materială a celor doi părinți).

¹³⁴ Alexandru-Florin Platon, *Societate și mentalități în Europa medievală. O introducere în antropologia istorică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2000, p. 17

¹³⁵ Unii autori găsesc tocmai în această nevoie a individului originea și substratul existențial al familiei lărgite, care pe lângă familia propriu-zisă, cuprindea întregul neam de rubedenii de mai multe grade și generații. A se vedea în acest sens Florin Valeriu Mureșan, *Satul Românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2005, p. 205

presiunea factorilor modernității. Statul intervine și el reglementând și impunând diverse norme vieții de familie.

Schimbări profunde pot fi constatate pe măsura integrării acestui spațiu într-un circuit economic ce va conduce la impunerea unor mutații în mai multe sectoare economice. Dezvoltarea economică și răspândirea activităților neagricole, asociate unei dezvoltări urbane, a cărei influență era tot mai mare, au antrenat modificări ale relațiilor de familie. Apoi, mutații apar și în relațiile dintre familie, grupul domestic și resursele gospodăriei¹³⁶. Aceste transformări nu sunt însă vizibile în toate localitățile din regiunea analizată: unele localități rămân ancorate în tradițional, aici noul pătrunde mult mai greu, iar schimbări majore la nivelul mentalului colectiv nu pot fi percepute pe durata perioadei analizate.

În lumea rurală tradițională, pierdută în mare parte de către contemporaneitate, comunitatea intervenea activ și de aproape în viața personală a membrilor săi cu ocazia a trei evenimente principale: nașterea, căsătoria și moartea¹³⁷. Din perspectiva simbolică, această participare a comunității afirmă apartenența indivizilor nu doar la propria lor familie, ci și la o construcție mult mai vastă a grupului comunitar. Mobilizarea comunității demonstrează solidaritatea, dar, dintr-o altă percepție, ea poate însemna, deopotrivă, controlul comunitar și punerea în scenă a normelor și reglementărilor comunitare pe care individul nu trebuie să le neglijeze. Numeroși străini participă la botezul micului copil la doar câteva zile după naștere. Mama lui însă nu dispunea de dreptul de a intra în biserică deoarece nu era încă „purificată”¹³⁸. Prezența tatălui era și ea aleatoare. Comunitatea era însă prezentă prin întreaga derulare a ritualurilor ce țineau mai mult sau mai puțin de sfera religiei creștine.

„Pentru ca istoricul să pătrundă în intimitate, a fost nevoie ca ordinea lucrurilor să fie răsturnată, iar viața particulară să nu mai fie considerată o zonă interzisă, obscură, blestemată: locul plăcerilor și al robiei, al conflictelor și visurilor umane, centrul, poate provizoriu, al vieții indivizilor, necunoscut, a fost vizitat și legitimat în cele din urmă”¹³⁹. În miezul gândirii politice și economice, al preocupărilor sociale, morale și medicale ale timpului, conceptul de „privat” generează nenumărate demersuri teoretice, nominative sau descriptive al căror epicentru este familia. Din păcate pentru istoricul de azi, statul a fost prea puțin interesat de viața privată a indivizilor. Doar conflictele violente atrag atenția instituțiilor statului și, de aici, interesul istoricilor pentru arhivele tribunalelor. Interesul analiștilor a crescut, în contextul dat, și pentru universul mentalităților colective¹⁴⁰.

¹³⁶ Jack Goody, *La famille en Europe* (ediție în limba franceză tradusă de Jean-Pierre Bardon și prefată de Jacques Le Goff), Polirom, Paris, 2001, p. 103

¹³⁷ Edward Shorter, *Naissance de la famille moderne XVIIIe-XXe siècle*, Édition du Seuil, Paris, 1977, p. 263

¹³⁸ *Ibidem*

¹³⁹ Philippe Ariès, Georges Duby (coord.), *Istoria vieții private*, vol. VIII, Editura Meridiane, București, 1997, p. 5

¹⁴⁰ Pentru aprofundarea acestui subiect, propunem lecturarea mai multor lucrări de specialitate, precum: Philippe Ariès, *Histoire des populations françaises et leurs attitudes devant la vie*, Paris, 1948, ediția II, 1971; Idem, *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, Paris, 1975; Michel Faucoult, *Histoire de la sexualité*, vol. I, Gallimard, Paris, 1976; Jean Louis Flandrin, *Le Sexe et l'Occident. Evolutions des attitudes et des comportements*, Seuil, Paris, 1981; Robert Muchembled, *Famille et l'histoire des mentalités (XVI – XVIIIe siècles). Etat présent de la recherche*, în *Revue des Etudes Sud-Est Européenne*, 1974, nr. 3, p. 349 – 369;

Fără nicio îndoială, căsătoria este punctul zero în studiul demografic. Michelle Perrot¹⁴¹ definea familia ca „atom al societății civile, gestionara intereselor private a căror bună confecționare este esențială forței statelor și progresului umanității. Un număr de funcții îi sunt repartizate. Cheie de boltă a producției, ea asigură funcționarea economică și transmiterea patrimoniilor. Celulă a reproducerii, ea asigură necesarul de copii, cărora le distribuie o bună socializare. Garantă a rasei, ea veghează asupra purității și sănătății sale. Creuzet al conștiinței naționale, ea transmite valorile simbolice și memoria întemeietoare. Ea este creatoare atât de cetățenie, cât și de civilizație”. Punctul de plecare al familiei este căsătoria. Este momentul în care este creat grupul social cel mai important al unei societăți. Nu întâmplător, comunitatea celebrează prin căsătorie biruința asupra timpului, este momentul în care sensibilitatea umană se apropie de „perfectiunea dorită”. Reforma catolică și puritană a mutilat o parte din exaltările culturii tradiționale. Când survine, în cursul secolului al XVIII-lea, o modificare profundă a motivațiilor – sacrificarea bucuriei de a trăi în favoarea obținerii iluzorii a unui avantaj material – aceste motivații noi vor găsi sprijinul unei asceze. Excesiva constrângere a sexului se va răsfrânge asupra darului vieții. Nupțialitatea este generală, dar târzie. Celibatul feminin se întâlnește foarte rar în casele populare, spre deosebire de ceea ce se întâmplă în vârful ierarhiei sociale. Monahismul feminin este interzis celor umili¹⁴². Dificultățile materiale sunt multe, iar atracția modestă. Căsătoria satisface în primul rând nevoile familiei întregite și mai puțin doar pe cele ale celor doi parteneri¹⁴³.

Există puține „fete bătrâne”, chiar și văduvele, înainte de 30 de ani, găsesc ușor pretendenți¹⁴⁴. Necăsătoriți până spre 30 de ani rămăneau doar tinerii care „fie erau prea urâți și proști, fie erau prea pretențioși” sau cei cărora le-a „murit ursita”¹⁴⁵. Aceștia erau considerați în fața comunității blestemați, fără noroc, păcătoși, nefericiți, morți cu sufletul și trupul, deoarece nu se aflau în rând cu lumea nefiind în stare „să-și ducă sămânța pe mai departe”¹⁴⁶. Căsătoria era cu atât mai mult dorită de către tineri, cu cât ea oferea „inițierea” și intrarea în lumea bărbaților așezați ce controlau și dețineau puterea familială și comunitară. Vorbind despre aceste aspirații ale tinerilor,

Robert Favre, *La mort au siècle des Lumières*, în *L'Information historique*, 1979, nr. 5, p. 228 – 231; Michel Vovelle, *La Redécouverte de la Mort*, în *La Pensée*, 1976, nr. 189, p. 3 – 18.

¹⁴¹ Michelle Perrot, *Funcțiile familiei*, în Philippe Ariès, Georges Duby (coord.), *Istoria vieții private*, vol. VII, Editura Meridiane, București, 1997, p. 87

¹⁴² Pierre Chaunu, *Civilizația...*, p. 222

¹⁴³ Edward Shorter, *op. cit.*, p. 70

¹⁴⁴ Mortalitatea feminină crescută, legată de primejdiile primelor nașteri, asociată cu efectele unei rate de masculinitate a nașterilor mai ridicată (nu în totdeauna neutralizată la vârsta adolescenței) contribuie la un deficit de populație feminină ce se adâncește între 25 și 30 de ani.

¹⁴⁵ Florin Valeriu Mureșan, *op. cit.*, p. 207

¹⁴⁶ *Ibidem*. Acești tineri au fost subiecți între cele mai des întâlnite în folclorul popular. Ei sunt satirizați de cântecul și poezia populară, fiind exemple ce nu trebuiau urmate. Toți tinerii, băieți și fete, sunt avizați de pericolul și drama unui mariaj cu o astfel de persoană. „Fecior bătrân” sau „fata bătrână” era așadar „răsplata nedorită” pentru toți aceia care, din diverse motive, nu se încadrează în tiparul tradițional. Cântecul popular își sfătuiește în acest fel ascultătorul să-i fie teamă de o asemenea perspectivă, să aleagă mai puțin și să grăbească cu orice putință actul căsătoriei. Mai mult, răutatea, invidia și nedreptățile unor tineri vor fi cadrisite cu asemenea însoțiri maritale veșnice și neroditoare. Simion Florea Marian, *Nunta la români. Studiu istorico-comparativ* (în continuare *Nunta...*), ed. îngrijită, introducere, bibliografie și glosar de Iordan Datcu, Editura Saeculum I.O., București, 2000, p. 13

Robert Muchembeled subliniază ideea existenței unui adevărat conflict între „bărbați maturi și generațiile de bărbați mai tineri, ținuti mult timp într-un adevărat ghetou sexual”¹⁴⁷. Apartenența la grupul tinerilor celibatari nu era totdeauna una tocmai onorantă pentru un bărbat trecut de vârsta primei tinereți. Apoi, numeroșii tineri necăsătoriți, dar și mulți dintre cei proaspăt căsătoriți, sunt obligați să conviețuiască alături de părinți, care controlau întreaga gospodărie, iar de aici nu de puține ori s-au născut frustrări ce degenerau adesea în violențe. Identificăm, într-un asemenea context, nașterea unor solidarități de grup și vârstă: tinerii nu de puține ori se asociau în conflictele lor cu bărbații maturi. Apoi, tinerii încercau să suplinească statutul lor inferior prin crearea unor „spații” particulare, la care cei maturi, chiar dacă puteau participa, nu o făceau, deoarece era dezonorant în fața comunității. „Seara după muncă, noaptea, duminica, zilele de sărbătoare, sunt segmente de timp la dispoziția lor (tinerilor n.n.), pe care le folosesc pentru organizarea unor jocuri, întreceri de forță, a horei dar și pentru a fi prezenți în cârciumi, pentru a organiza farse, pentru a etala și a zgândări arme, pentru a le folosi în încăierările cu bande din satele vecine”¹⁴⁸. Toate acestea sunt tolerate și privite cu indulgență de către comunitate, tocmai pentru a se evita „explozia violențelor realmente destructive”. Tinerii însă nu ezită, indirect prin jocurile practicate, să condamne și să aducă la cunoștința întregii comunități actele de imoralitate ale fetelor tinere, femeilor măritate sau văduvelor, dar și ale bărbaților, parteneri ale acestora. Obiceiul „strigărilor peste sat” de la începutul primăverii, care s-a practicat pe scară largă în majoritatea satelor transilvănene, este un bun exemplu de înfierări ale desfrâului și exceselor¹⁴⁹. În unele localități, obiceiul presupunea, în paralel cu strigarea publică de pe colina cea mai apropiată vetrei satului, a faptelor ce-i incriminau pe unii membri ai comunității și aprinderea unor zdrențe ce erau apoi aruncate la vale, în semn de judecată a fărădelegilor. Limbajul trivial, zgomotul infernal provocat și înnegrirea fețelor cu funingine, i-a determinat pe unii analiști să vorbească despre „imitarea întoarcerii colective a morților”, „morți chemați să sancționeze căsătoriile nepotrivite, contrare normelor obișnuite, morale și sociale”¹⁵⁰, dar și alte legături imorale și dăunătoare. Comunitatea a fost așadar grijulie să susțină „căsătoria, ca necesitate economică, socială și psihologică, ca formă instituționalizată a reproducției umane, ca fenomen stabilizator și reglator al societății rurale tradiționale”¹⁵¹. Căsătoria nu este numai prilejul de a crea legături de rudenie, pe baza cărora se creează mai apoi strânse legături economice, ci și mijlocul prin care familii învrăjbite pun capăt tensiunilor și aleg calea prieteniei, a alianței matrimoniale. Toate acestea contribuie la menținerea echilibrului și a bunei relații între membrii comunității. Astfel, o căsătorie reușită contribuia din plin la succesul întregii

¹⁴⁷ Apud Barbu Ștefănescu, *Sociabilitate rurală, violență și ritual* (în continuare *Sociabilitate rurală...*), Editura Universității din Oradea, Oradea, 2004, p. 198

¹⁴⁸ *Ibidem*, p. 199

¹⁴⁹ Jean-Claude Schmitt, *Strigoii. Viii și morții în societatea medievală*, ediție tradusă de Andrei Nicolescu și Elena-Natalia Ionescu, Editura Meridiane, București, 1998, p. 200-206

¹⁵⁰ Barbu Ștefănescu, *Sociabilitate rurală...*, p. 200. Având sarcina controlului alianțelor matrimoniale și deci al unei părți esențiale a reproducerii grupului social, tinerii sunt mijlocitori între generații, între vii și morți”. Robert Muchembeled (coord.), *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu până astăzi*, traducere din limba franceză de Maria și Cezar Ivănescu, Humanitas, București, 1999, p. 83

¹⁵¹ Barbu Ștefănescu, *Sociabilitate rurală...*, p. 204

comunități, de aici se înțelege lesne așadar interesul mare al comunității ce participă în întregime la actul căsătoriei.

Dincolo de interesele comunitare și de familie, satul oferea tinerilor posibilitatea cunoașterii reciproce, și astfel să se creeze premisa unei conviețuiri din dragoste și consens reciproc. Pe lângă duminici, pe parcursul anului mai existau și alte momente speciale în care tinerii se întâlneau pentru a se cunoaște, socializa și lega relații mai strânse: sărbătorile religioase de peste an, sărbătorile legate de roade și țarină, clăcile, șezătoarele, chiar și serile de priveghi, hora și alte jocuri publice, etc. Dintre acestea, șezătoarele, prin gradul de implicare a tinerilor și prin natura activităților (fără a implica alte ritualuri la care să fie prezentă întreaga comunitate), erau cele mai răspândite „distracții” ale acelor vremuri în satele românești. Ea nu era doar locul în care tinerii se întâlneau, ci era și locul în care fetele erau analizate de către băieți: știa ea să se comporte în viața publică, să fie bună gospodină, era harnică sau „întreagă” (la minte și trup, putând fi astfel soție, mamă și bună administratoare a bunurilor gospodărești). Șezătoarea era organizată de obicei în perioada iernii (în numeroase sate, frecvența acestora depășea 3 seri pe săptămână), când munca de la câmp înceta. Seara după cină, un grup de fete se adunau la un loc, „la gura sobei și la lumina unei lămpi, într-o casă apropiată (de regulă în casa unei văduve singure cu care fetele se tocmeau), își torceau fuiorul de cânepă și caierul de lână”¹⁵². Împreună cu ele stăteau, pentru a le ține de urât, flăcăii satului. Șezătoarea avea un caracter intim: poveștile, râsul și glumele, jocurile și cântecele, toate erau organizate fără muzica lăutarilor. Șezătoarea era locul unde se plăceau tinerii, îndrăgostindu-se și punând la cale viitoarele căsătorii. În timpul acestor seri de șezătoare erau organizate numeroase jocuri, al căror scop era crearea bunei dispoziții, dar și cultivarea relaționării și socializării tinerilor. Aici își cunoșteau tinerii posibilitățile și limitele pe care trebuiau să le accepte. Adesea erau organizate jocuri ce imitau nunți la care mirii erau de cele mai multe ori aleși de către grupul de fete și băieți¹⁵³. Cei doi, prin întregul cortegiu de ritualuri pe care trebuiau să-l facă, erau „împinși” să se deschidă și să se apropie. Dacă cei doi se plăceau, „jocul” continua printr-o nuntă reală. Toate fetele care mergeau la șezătoare doreau, nu doar să-și termine caierul de tors, ci, prin aceste jocuri, să pătrundă, deocamdată măcar imaginar, dincolo de zidurile ce le despărțea, de doritul statut de „măiere”. Nunta este „actul care trece feciorii și fetele într-o nouă stare socială, în starea de gospodari, și pune premisele unei noi familii”¹⁵⁴.

Formele de realizare a căsătoriei erau variate, impunându-se respectarea anumitor ceremoniale, ce includeau: pețitul¹⁵⁵, cererea în căsătorie și tocmeala zestrei

¹⁵² Informațiile pe care le avem la dispoziție au fost culese din mărturiile despre serile de șezătoare pe care le-au făcut Ileana Sala, Ioan Brie, Ana Brie, Ecaterina Foghiș și Eva Brie, toți din localitatea Ferice (comuna Buntești).

¹⁵³ Se crea un adevărat grup în care erau țesute și desfăcute relații. Chiar și fetelor nedorite li se găseau parteneri datorită „grijii” celorlalte surate ce condiționau continuarea jocurilor de integrarea tuturor fetelor.

¹⁵⁴ Stelian Vasilescu, *Nunta în Bihor*, Oradea, 1970, p. 17

¹⁵⁵ Pețitul sau tocmeala era următorul pas care era stabilit după ce cei doi au ajuns la un acord prealabil cu privire la dorința lor reciprocă de a se căsători (asta indiferent dacă a pornit de la ei, de la părinți sau alte persoane apropiate). Prin pețit mirele și părinții acestuia cereau fata de soție de la părinții acesteia. La pețit, participau așadar familiile celor doi tineri (sau cei cărora erau dați în grijă, dacă erau orfani), dar și alte persoane apropiate (dintre rudeni). În timpul pețitului se târguia zestrea fetei. Tânărul și părinții lui solicitau tatălui fetei haine, podoabe, obiecte gospodărești, animale și pământ. Nu de puține ori, tocmeala nu putea fi încheiată, astfel

(este încheiat un fel de contract matrimonial), logodna, cununia religioasă și, în cele din urmă, nunta, adică ospățul¹⁵⁶. În lumea rurală tradițională, sentimentele se exprimau mai puțin prin limbaj. Gestică este mult mai importantă. Apropierea dintre doi tineri se realiza de cele mai multe ori cu ocazia unor sărbători, a unor șezători, a unor participări comune la liturghie, etc. „Îndrăgostitul este avar în cuvinte; el nu știe să-și mărturisească înclinația prin antifază: ca atare, își exprimă sentimentele prin injurii surâzătoare sau glume grosolane”¹⁵⁷. Duritatea vieții și muncilor fizice își lasă amprenta și asupra comportamentului celor doi tineri. Forța, chiar și violența, impuse de munca manuală, sunt adesea „gesturi de tandrețe” prin care tinerii își manifestă trăirile emoționale. „Își strâng mâna până trosnește, își frâng încheieturile mâinilor, își freacă obraji sau pulpele; câte o palmă grea pe umăr, bruftuluieli, ba chiar aruncări cu pietre unul către celălalt sunt înclinații clare ale înclinației (atrăției n.n.) reciproce”¹⁵⁸. Ambii tineri cunosc semnificația acestor gesturi și comportamente, inclusiv gradația semnalurilor și răspunsurilor transmise prin ele de către celălalt. Dacă cei doi erau acceptați de către familii, ei vor obține dreptul de a-și face curte reciproc. Vizita reciprocă, „frecvența” cum este numită de către Alain Corbin¹⁵⁹, este strict supravegheată de către grupul social și în general de către comunitate. Vocea satului condamnă fiecare pas prin care erau depășite normele și percepțele stabilite prin cutumele locale. Mariajul presupunea, dar și crea, drepturi și obligații pentru cei care contractau căsătoria, aspecte față de care biserica, comunitatea și statul nu puteau rămâne indiferente. Căsătoria era un rit de trecere spre adevărata viață, spre viața umană, cu multiple implicații sociale. Nu o anumită vârstă marca trecerea individului peste pragul maturității, ci întemeierea unei familii.

Nunta și cortegiul ritualic dădeau prilej de manifestare unor puternice trăiri și sensibilități comunitare. Redăm, în cele ce urmează, câteva fragmente din descrierea unei nunți, dar și a etapelor ce o preced, făcute de către Nicolae Stoica de Hațeg la începutul secolului al XIX-lea¹⁶⁰. Deși timpul și spațiul (autorul amintit face o descriere a obiceiurilor din zona satelor Banatului) sunt diferite de cele la care facem noi referire, considerăm că aceste practici tradiționale au avut o arie mult mai largă de exprimare, multe dintre ele regăsindu-se în zona Crișanei chiar și pe parcursul secolului al XX-lea. Încuviințarea părintească nu doar că era necesară celor doi tineri, ci ea era chiar imperativă. Voia părinților asociată fiind cu interesul familiei, al

„tratativele” de realizare a nunții eșuau. O asemenea neînțelegere devenea un motiv nu tocmai plăcut pentru cele două familii: tânărul și familia sa au fost refuzați (mai multe refuzuri conduceau la marginalizarea din grupul social al flăcăilor), iar familia fetei nu a fost în stare să dea zestrea cerută (dacă se întâmpla același lucru și cu alți băieți, posibilitatea ca fata să mai fie pețită era foarte mică). Dacă totuși se ajungea la o învoială, era fixată data nunții, iar „feciorul învelea fata cu o cârpă – batic, semn că fata era dată unui fecior”. Din acest moment, fata umbla cu capul învelit, astfel că, întreaga comunitate știa că a fost tocmită de soție unui bărbat. Petru Ardelean, *Terra Ucrus. Pământul Ucuriș (contribuții monografice)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2007, p. 181

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 75

¹⁵⁷ Alain Corbin, *Culise*, în Philippe Ariès, Georges Duby (coord.), *Istoria vieții private*, vol. VIII, Editura Meridiane, București, 1997, p. 171

¹⁵⁸ *Ibidem*

¹⁵⁹ *Ibidem*

¹⁶⁰ Apud Barbu Ștefănescu, *Sociabilitate rurală...*, p. 207-209; Idem, *Lumea rurală din vestul României între medieval și modern*, ediția a II-a, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2006, p. 114-115

neamului, era cu atât mai importantă cu cât tinerii nu părăseau familia după nuntă. Ei rămâneau în același cadru socio-economic și relațional ce le asigura existența și viitoarea emancipare personală. Primul pas care era făcut, după ce în prealabil în familia tânărului s-a stabilit fata ce urma a fi pețită, era cel al „cercatului”¹⁶¹; „părinții judei fac pîini, azime, ceva friptură, brînză, oao, băutură, dînd știre cu desăgii încărcăți, seara la cei cu fata merg, de sunt chemați și primiți, iară fără știre nechemăți, nu să primesc”. „Chemăți și primiți” nu însemna că familia fetei deja a și acceptat ideea unui matrimoniu cu tânărul propus. O fată harnică și frumoasă dintr-o familie bună era curtată în același timp de mai mulți pețitori: „Că la părinți buni, cu feate de omenie, la lucru bărbate, bine lucrătoare cîte în vreo seară și mai multe rînduri de-așa pețitori să întâlnească și descântă să duc”¹⁶². Cu alte cuvinte, nu toți cei chemați și primiți erau acceptați de familia fetei. Mai mult, chiar și cei acceptați și primiți în casă, „la mese așezați, cîntecul lor pe masă” împreună cu părinții fetei „și ei la masă bucate, băutură scot, toți să așeze și să vorbesc”, pot pleca acasă fără să-i fi fost promisă fata de soție tânărului. Totuși, „zioa credinții de-a să vedea” atunci „tinerii o rînduiesc”, stabilind în acest fel ziua logodnei. Următorul pas, cel al logodnei, al încredințării și dăruirii fetei, se face nu doar cu participarea familiilor celor doi tineri, ci și cu aceea a rudelor: „Atuncea, adunându-să cu cîntăle, tineri cu ineaăle pe degete, Părinți unii cu alții, cu neamuri adunate, șed la mese, alte neamuri pre fată de față înaintea tuturor o aduc și stă; încă și cu lumînare în mînă, totă a să vedea bine. Ea sărută mîna tuturor și a judei. Părinții featei întrebă pre fecior: place-i fata lor? Părinții feciorului întrebă fata: place-i feciorul lor? Și zicînd că-și plac, judele luînd dela tată sau mumă-sa banii de dar, el întinde, fata îi vine darul lui ei în mînă îl dăruiește, și alții cîte ceva în mînă îi dăruiesc. Ea să numește fată dăruită”¹⁶³. În numeroase localități din acest areal colinar, cu această ocazie „feciorul învelea fata cu o cărpă”, semn că fata era dată unui fecior. Din acest moment, fata umbla cu capul învelit, astfel că întreaga comunitate știa că a fost tocmită de soție unui bărbat. După toate acestea, părinții celor doi tineri stabilesc ziua cununiei, „cînd să fie întră sine leagă și în cuscrie să leagă”. Pregătirea nunții ce urmează este un eveniment la care participă toți apropiații celor două familii, implicînd, așa cum spunea prof. Ștefănescu, „majoritatea tipurilor de solidarități elementare”. „Neamurile featei, mueri, feate la ea se adună, caută, grijesc ce le trebuie, ziua, noaptea lucră, fac cămăși frumoasă, peschine tot feăliu, lungi, scurte, pentru socri, nănași, judei și alții. Așa părinții feciorului cu frumoasă cînte, mîncăruri, băutură la nănașu să arată”¹⁶⁴. Pasul următor consta în chemarea la nuntă a întregii comunități: doi bărbați, aleși de obicei din rîndurile tinerilor necăsătoriți, câte unul din partea fiecărei familii, „cu plosca cu băutură”, merg „nu numai la neamuri, ci și la alți vorbitori de bine” să-i invite la nuntă. De la cei invitați se așteaptă și răspunsul, „nuntași juno și însurați să leagă a fi, cari în zioa nunții dimineața, cu flori chitiți, la june să adună”. Mirele îmbracă la nuntă haine noi, „cămașă albă și cioareci noi, ungurești” dar și „țoale vechi adunate, sute de ani păstrate în sat din neam în neam, ținute”. Mirele, împreună cu rudele și apropiații săi, alături de care se aflau și nașii, mergeau în ziua nunții la casa miresei, unde erau așteptați de familia și rudele acesteia.

¹⁶¹ Prin acest „cercat”, pe care prof. Ștefănescu îl numește „tatonare ritualică”, familia mirelui își încerca practic norocul: dacă familia fetei dorite era dispusă să-i primească, împreună încercau să ajungă la o înțelegere privind dorita legătură matrimonială între cei doi tineri.

¹⁶² Barbu Ștefănescu, *Sociabilitate rurală...*, p. 207

¹⁶³ *Ibidem*

¹⁶⁴ *Ibidem*, p. 207-208

După cununie, întregul alai se deplasează la casa mirelui unde, „să adună toate femeile nuntașilor, cu nănașa, aducându-și cinstele sale, pâni, fripturi, brânze, oao, porci, băutură ... la scaune să așeze, cinstile să pun pe mese”, iar apoi, „gazda aduce fierturi, bucate pe masă, și tămâie ridică, prînzesc”. Petrecerea nunții se continuă cu dansul, „întîi feciorii pre loc, căluțu, danțu, apoi femeile la joc să scoală”¹⁶⁵. A doua zi, încă de dimineață, femeile „pre tînără frumos o peptină și muiereste o învălesc”. Câștigarea de către tînără prin căsătorie a statutului de adult, consemnată chiar și în legislația austriacă și maghiară a vremii, este așadar marcată ritualic și de către comunitatea satească. Tînăra femeie își va împleti de aici înainte părul, asemenea celorlalte femei măritate, și între oameni va ieși totdeauna cu capul învelit. Petrecerea continuă până spre seara celei de-a doua zi, „apoi co o fi destul își gîndește, pre nuntași acasă toți îl petrec, el steagul îl oprește, nunta se sfîrșește”¹⁶⁶.

După o cercetare sumară asupra perioadei din an în care se realizau căsătoriile, putem constata un gol principal în timpul Postului Paștelui și un gol secundar în timpul Postului Crăciunului. Pe lângă sărbătorile religioase, hotărâtoare în momentul alegerii datei de căsătorie erau și muncile câmpului¹⁶⁷. Două perioade din an sunt cele mai preferate de către tineri pentru încheierea căsătoriilor: ianuarie-februarie (în unele sate din această regiune ponderea căsătoriilor realizate în luna februarie depășește chiar 50% - așa este, de exemplu, cazul căsătoriilor încheiate în parohia greco-catolică din Borod, unde de-a lungul perioadei dintre anii 1860-1880, în această lună s-au încheiat 51,2% din totalul căsătoriilor¹⁶⁸) și octombrie-noiembrie. O maximă secundară poate fi constatată și în a doua jumătate a primăverii (lunile mai-iunie). Cele 3 perioade sunt despărțite de luni în care se încheiau puține căsătorii: 1. martie-aprilie – perioadă în care se desfășura postul Paștelui, dar și începutul sezonului agricol; 2. lunile de vară și început al toamnei – care corespundeau cu sezonul agricol; 3. luna decembrie – lună de post. Repartiția sezonieră a căsătoriilor confirmă, cu puține excepții, reținerile unei comunități tradiționale în a încheia căsătorii în perioada celor două posturi mari (Postul Paștelui și cel al Crăciunului). Un comportament diferit s-a consemnat în parohiile protestante, unde constrângerile sunt mai mult de natură comunitară (acolo unde existau comunități mixte inter-confesionale, oarecum din respect față de celelalte confesiuni, nu se organizau nunți în perioada posturilor). Maximele înregistrate în lunile februarie și noiembrie nu mai sunt nici ele atât de evidente în comunitățile protestante: în perioada 1860-1880, doar 4,9% dintre căsătorii s-au încheiat în fața preotului reformat din Ioaniș pe parcursul lunii februarie¹⁶⁹. În aceeași perioadă, în parohia reformată din Balc, doar 2,2% dintre căsătorii s-au încheiat în luna noiembrie¹⁷⁰. Apoi, puține căsătorii se încheiau în timpul sezonului agricol, când „înteruperea, fie și temporară, a muncii la câmp în timpul aratului, semănatului, săpatului sau secerișului nu era prea ademenitoare pentru țăranul ce trudea pe pământul său”¹⁷¹.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 209

¹⁶⁶ *Ibidem*

¹⁶⁷ Ioan Bolovan, *Transilvania între revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2000, p. 172

¹⁶⁸ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 144, f. 129-134; dos. 145, f. 1-35

¹⁶⁹ *Ibidem*, dos. 561, f. 26-32

¹⁷⁰ *Ibidem*, dos. 74, f. 73-89

¹⁷¹ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 109

În perioada analizată de către noi, familiile celor doi tineri nu mai controlau în totalitate actul căsătoriei. Dacă în perioadele anterioare căsătoria era decisă exclusiv de către familiile tinerilor, caz în care sentimentele de afecțiune sinceră treceau în plan secund, acum tinerii au posibilitatea alegerii partenerului. În ciuda acestei radicale transformări de mentalitate, comunitatea are încă pârghiile necesare unui control asupra actului de constituire a unei noi familii. Acest control este mai vizibil la sat, unde caracteristicile unei existențe tradiționale sunt mai puternice, și mai diluate la oraș, unde și relaționarea dintre familie (de regulă nucleară) și comunitate era clădită pe alte norme.

Căsătorie din dragoste sau căsătorie din interes? Libertatea tinerilor sau controlul părinților? Întrebări dificile pentru sursele noastre de informare. Totuși, cele două modele amintite de noi câteva rânduri mai sus sunt prezente, atât în această formă, cât și sub diverse alte construcții combinate. În ciuda atracției dintre doi tineri, determinismele etno-confesionale și socio-profesionale, coroborate cu „preferințele” familiei și comunității, au darul de a modela „dragostea” unui tânăr față de partenerul său. Adesea căsătoria apărea drept o afacere încheiată de părinți, ținându-se seama de starea materială și neamul bun al familiei cu care urmau să se înrudească, sentimentele tinerilor ordonându-se ulterior pentru a se potrivi alegerii făcute. Cu alte cuvinte, dragostea de care vorbim se dovedea a fi mai puternică atunci când „acesteia” i se asociau cât mai multe determinisme și cât mai puține constrângeri. Între uniunea familială propusă de către părinți (legată cel mai adesea de interesul socio-material al familiei) și libertatea de alegere (inclusiv de exprimare prin relațiile sexuale nelegitime) nu există de fiecare dată o netă distincție. Modelele existente variau în funcție de sistemul economic al gospodăriei celor două familii. Putem asocia, prin urmare, căsătoria dintre doi tineri profilului socio-profesional al familiei în general și al celor doi în particular.

Analizând această relație dintre dragostea sinceră și interesul socio-material, mulți istorici și sociologi au făcut greșea asimilării abuzive dintre dragoste și relațiile sexuale, transpunând apoi diverse comportamente ale unor studii de caz asupra unui spațiu în care realitățile erau diferite. Diferențierile regionale sunt, credem, foarte importante și pot să conducă la comportamente maritale diferite. Este imperativ necesar să cunoaștem aceste aspecte specifice fiecărei regiuni, în cazul nostru, a celor legate de regiunea propusă spre a fi analizată.

Cele două modele de căsătorie aflate în chestiune sunt în mare parte fațete ale unor construcții mentale. În general, societatea tradițională conservă căsătoria dominată de interesul material. Într-o lume rurală tradițională, cum era aceea a satelor din această regiune, un tânăr bărbat ce avea un venit, fie el un salariu infim, era privit ca făcând parte din „lumea bună” (chiar dacă era doar un servitor). Ca urmare, era dorit de tinerele fete ce își propuneau să iasă din tradițional. Tinerii se căsătoreau pentru a se ajuta și pentru a se susține pe perioada vieții, inclusiv atunci când greutățile erau foarte mari. Interesul material era în măsură să creeze un puternic determinism ce-i făcea pe unii tineri să treacă dincolo de vârstă sau starea civilă a viitorului partener. Exemplele sunt numeroase în acest sens. La 24 iunie 1855, Laurentius Egerbenyi (47 de ani) din Băița, având o „stare materială foarte bună” se căsătorește cu o tânără de doar 21 de ani din aceeași localitate (Catherina Mayer)¹⁷². În aceeași parohie, la 4 august 1861, Carolus Varady (52 de ani) ce ocupa o funcție importantă în „exploatarea montană”, se

¹⁷² A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 84, f. 35-36

căsătorește cu mult mai tânăra Maria Bontek (22 de ani)¹⁷³. Pe 4 iulie 1863, Josephus Novak (40 de ani), născut în Moravia dar stabilit în Băița, unde obține un important statut profesional, se căsătorește cu Iulianna Peter (19 ani)¹⁷⁴. Joannes Siposy (48 de ani), un „magister” din Tileagd se căsătorește cu o tânără de doar 17 ani (Regina Ocsalos)¹⁷⁵. Între asemenea căsătorii găsim și multe încheiate de către „țărani înstăriți” din Șuncuiuș de Beiuș, Ginta și Târcaia cu fete tinere din Finiș. Amintim căsătoria încheiată la data de 8 martie 1864 între Csaki Sandor (44 de ani) din Șuncuiuș de Beiuș și Tomas Rozalon (23 de ani)¹⁷⁶. Apoi, la data de 22 februarie 1876, Kovacs Mihaly (40 de ani) din Ginta se căsătorește cu o tânără de doar 19 ani din Finiș (Stalasza Teresia)¹⁷⁷. Cea mai mare diferență de vârstă constatată în parohia reformată din Ioaniș a fost de 33 de ani (căsătoria a fost încheiată la 13 ianuarie 1874 între Kuncseg Istvan de 49 de ani și Honka Ana, o tânără de doar 16 ani¹⁷⁸). Moștenirea soțului decedat o „ajută” și pe Catherina Fodor (30 de ani) din Băița să se căsătorească cu un bărbat mult mai tânăr, Antonius Schunh (23 de ani), asta cu toate că femeia rămăsese cu 3 copii din prima căsătorie¹⁷⁹. În marea lor majoritate, aceste căsătorii implicau cel puțin un văduv: 1. fie că era vorba despre un bărbat ce avea o situație materială bună, ce se căsătorea cu o fată tânără; 2. fie că o femeie rămasă văduvă era „obligată” să accepte o relație cu un bărbat mult mai în vârstă; 3. cazurile în care bărbații mai tineri acceptau mariaje cu femei mult mai în vârstă erau considerate de către societatea rurală tradițională drept acte de „corupere” venite din partea unor femei rămase văduve, dar care aveau o stare materială bună sau erau frumoase și reușeau să-i atragă, să-i „prindă în mreaja dragostei” pe „tinerii slabi”. Asemenea percepții puneau femeia într-o situație inferioară bărbatului.

Scopul următor era acela de a procrea și de a asigura reușita și moștenirea copiilor. Din perspectiva mentalului oamenilor de la sat, omul se căsătorea și pentru ca să aibă pe cineva cu care să conviețuiască la bine și la rău, să facă prunci, ca să nu rămână singur la bătrânețe. Cel mai adesea, într-o asemenea structură mentală, accentul cade pe copii legitimi, care să le poarte numele părinților, „pentru ca sângele și seminția lor să nu se stingă niciodată”¹⁸⁰. Indivizii sunt judecați după succesul familiei lor și după rolul pe care l-au jucat în obținerea acestuia¹⁸¹. Din această perspectivă, căsătoria reprezenta un „contract” durabil ce nu putea fi întrerupt decât atunci când existau motive foarte grave. De aici și divorțurile, care erau foarte puține în mediul rural tradițional. Într-o astfel de construcție familială, „decepțiile sentimentale

¹⁷³ *Ibidem*, f. 40-41

¹⁷⁴ *Ibidem*, f. 41-42

¹⁷⁵ *Ibidem*, dos. 1285, f. 20-30

¹⁷⁶ *Ibidem*, dos. 424, f. 65

¹⁷⁷ *Ibidem*, dos. 425, f. 97

¹⁷⁸ *Ibidem*, f. 29-30

¹⁷⁹ *Ibidem*, dos. 84, f. 36-37

¹⁸⁰ Florin Valeriu Mureșan, *op. cit.*, p. 206; În viziunea tradițională, omul simplu se teme mereu de batjocura vecinului, a rudelor și a întregului sat. Adesea, în exprimările bătrânilor, care mai mereu trăiau nefericirea singurătății, adresate tinerilor cu diverse prilejuri se găseau sfaturi pentru întemeierea unei familii și facerea de copii. Motivațiile cel mai adesea exprimate izvorau din teama de a nu rămâne singuri la bătrânețe și „ca să nu li se arunce în față că degeaba s-au născut și au trăit pe lumea aceasta”. Simion Florea Marian, *Nunta...*, p. 7

¹⁸¹ Antoine Prost, *Frontierele și spațiile privatului*, în Philippe Ariès, Georges Duby (coord.), *Istoria vieții private*, vol. VII, Editura Meridiane, București, 1997, p. 67-68

cântăreau mai puțin decât lipsurile materiale”¹⁸². Într-o scrisoare din 3 octombrie 1858¹⁸³, adresată Tribunalului Matrimonial, Anna Popu din Sâmbăta solicita desfacerea căsătoriei de soțul ei Dimitriu Nasiu, „carele întru ateta e de nedesvoltatu în câtu nimica de shine a concepe nu e în stare”. Motivul declarat al cererii divorțului nu este, după spusele femeii nici „sminta trupească”, despre care știa și socrul femeii („el – socrul n.n. – cunoaște nehrărnicia feciorului seu și pentru ce anuma nu mai naște”) și nici „alte tote nedeplinătăți” („... cu un cuvânt neci o judecată de shine n’are”). Ea este dispusă să treacă peste toate acestea „numai se fie pace”, însă la moartea soacrei femeii, bărbatul acesteia (socrul) s-a recăsătorit, astfel „se pusă stricare de pace în casă”. Abia acum înțelegem motivul real, exprimat de femeie în prima parte a scrisorii, pentru care aceasta solicită divorțul: „fiind acuma după lege lui (soțului n.n.) însoțită, cu speranță, că după moartea parentilor lui, după cum mi era promis vom moșteni bunurile parintesci ... și uitam în pace ... tote ce le suferiu cu bărbăția în cinci ani”. Femeia era dispusă așadar să suporte toate „nedeplinătățile” bărbatului ei (de care știa, după cum deducem din conținutul scrisorii, încă înainte de căsătorie) numai să primească casa și bunurile părintești ale acestuia. Moartea soacrei și recăsătoria socrului (caz în care noua femeie căpăta întâietate în dobândirea bunurilor) ruinează speranța femeii care, în aceste condiții, se întreabă retoric „să fiu eu pururea nefericită și se stau pesu stresinele streinilor?”, explicându-și astfel cererea de divorț.

Dragostea nu a fost întotdeauna reciproc împărtășită. Numeroase erau încă situațiile în care tinerele lipsite de suport și susținere din partea propriilor familii deveneau „muier” după ce erau furate, forțate sau obligate de natura împrejurărilor să accepte mariaje nedorite. Asemenea cazuri au fost fără îndoială multe în epocă, ele sunt însă învăluite în tăcerea femeii, „numai să fie pace”, asta cu atât mai mult cu cât mentalitatea colectivă dezavantaja și condamna emanciparea feminină. Ce putea face Zsuzsana Toht, o tânără greco-catolică din Oradea, care a acceptat să renunțe la propria credință, „strămutându în calvinism”, căsătorindu-se cu Iosif Molnar, un reformat tot din Oradea „numai ca să pot fi mântuită de strigările și hulele oamenilor”¹⁸⁴. Femeia își povestește drama încă de la începutul scrisorii din 13 iunie 1860, prin care cere divorțul în fața Tribunalului Matrimonial: „Unii ani au trecut acuma de cându mi-am legat capul cu Iosif Molnar, prin care mai înainte de aceasta cu însieleciune silnică mau jefuitu de verguire, si numai asia am vrut a me lua sieși de socie”. Pentru această femeie, rușinea în fața comunității și lipsa unor alte opțiuni maritale sunt suficiente motive să se căsătorească cu bărbatul care a siluit-o. De aici, dar și din numeroasele alte cazuri, se conturează deja în imaginea noastră portretul nefast ale tinerelor care, dintr-un motiv sau altul, își pierdeau fecioria. Cea mai mare diferență de vârstă înregistrată între bărbat și femeie a fost în parohia reformată Fugiu la căsătoria încheiată la data de 22 aprilie 1885, între Kis Sandor (32 de ani) din Urvind și Gyori Ersebet (19 ani) din localitatea Füzes-Gyarmat (comitatul Hajdu)¹⁸⁵. Dorind parcă să ne explice cum a fost posibilă această căsătorie, preotul din sat a consemnat în dreptul fetei faptul că aceasta „nu este fecioară”¹⁸⁶. Un exemplu asemănător găsim în parohia reformată din Curtuiuşeni, unde căsătoria încheiată la data de 4 aprilie 1899 între

¹⁸² *Ibidem*, p. 68

¹⁸³ A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 542, f. 39

¹⁸⁴ *Ibidem*, f. 93-94

¹⁸⁵ *Ibidem*, dos. 444, f. 82-83

¹⁸⁶ *Ibidem*

Balazs Sandor (38 de ani) și Kis Iulianna (20 de ani)¹⁸⁷ consemnează de asemenea o diferență mare de vârstă dintre bărbat și femeie (18 ani). În dreptul tinerei, preotul din sat consemnează de asemenea faptul că aceasta nu mai era fecioară. Iată deci, cele două tinere, de 19 și respectiv 20 de ani, prin faptul că și-au pierdut „fecioria”, fiind „desfrânate”, după cum precizează preotul, au fost obligate să accepte mariaje cu bărbați mult mai vârstnici. O asemenea realitate denotă percepția pe care o avea comunitatea în privința unor asemenea persoane. Remarcăm, așa cum am mai făcut-o în mai multe rânduri, diferența notabilă dintre modul în care erau privite sub acest raport cele două sexe.

Căsătoria realizată într-o societate tradițională nu excludea însă iubirea și sentimentele profunde dintre parteneri. Ele însă nu erau determinate în construcția familială. De altfel, dragostea luată în chestiune nu era o condiție pentru contractarea unei căsătorii, și cu atât mai puțin pentru succesul noii familii. A te căsători însemna în primul rând a forma o echipă. Acest „model” cunoaște numeroase nuanțări regionale, iar cu trecerea timpului pare a se plia cerințelor modernității. Fenomenul este mai vizibil la oraș, iar spre începutul secolului al XX-lea, și în unele localități rurale unde tradiționalul lăsa loc, sub influența înmulțirii activităților neagricole, unui proces de modernizare socio-economică. Aceste transformări au condus, așa cum ușor se poate anticipa, la noi percepții mentale, iar de aici la o altă reacție a comunității. Normele sociale se schimbă. Sentimentele sunt legitime. Tinerii, mai puțin dependenți economic de părinți, se emancipează și decid singuri atunci când aleg partenerul pentru căsătorie. Din noua perspectivă, imorală era căsătoria realizată din interes material și fără a fi însoțită de sentimentele sincere ale celor doi soți. Nu puține sunt cazurile tinerilor care, refuzând să accepte „sfaturile” părintești, au „fugit” împreună, „luându-se din dragoste”. Imaginea fetei ce se lăsa furată de la horă „împotriva voinței părinților” de către iubitul neacceptat de familie este prezentă în folclorul și mentalul colectiv¹⁸⁸. Dragostea pornește din această perspectivă de la atracția reciprocă, de la privirea plăcerii și de la îmbrățișarea acesteia. Sorin Mitu, făcând trimitere la câteva decupaje din folclor, ne zugrăvește două imagini idealiste ale feminității. Prima, culeasă dintr-o piesă publicată în anul 1768 și reprodusă de Onisifor Ghibu în 1934¹⁸⁹, ne prezintă imaginea de clișeu întâlnită în general în lumea rurală tradițională (femeia trebuia să fie „albă, grasă și frumoasă”¹⁹⁰): „*frumoasă și lată-n șele*” sau „*în trup mândră și grăsuță /.../ și cu șele rotunduță*”¹⁹¹. Această imagine nu este însă singulară, ea este chiar contrazisă de noile percepții (a doua imagine propusă): „*nu-i prea naltă, nici prea mică/ oablă-n trup și subțirică*”¹⁹² sau „*lelea naltă și voinică/ pari că-i trasă-ntr-o verigă*”¹⁹³.

¹⁸⁷ *Ibidem*, dos. 366, f. 7-8.

¹⁸⁸ După ce vor sta ascunși o perioadă de timp, vor reveni în sat și se vor căsători. În acest caz, pretenția zestre nu putea să existe însă, rămânând la latitudinea părinților dacă se vor învoi în cele din urmă spre a contribui la înzestrarea noii familii. Simion Florea Marian, *Nunta...*, p. 104

¹⁸⁹ Onisifor Ghibu, *Contribuții la istoria poeziei noastre populare și culte*, București, 1934, p. 22-23

¹⁹⁰ Sorin Mitu, *Imagini europene și mentalități românești din Transilvania la începutul epocii moderne*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. 197

¹⁹¹ Apud Sorin Mitu, *op. cit.*, p. 197

¹⁹² *Ibidem*

¹⁹³ *Ibidem*

Interesante, din punctul de vedere al subiectului abordat, sunt statusurile și rolurile în cadrul familiei, puterea tatălui și emanciparea femeii. Relația căsătorie – menaj și căsătorie – dragoste sunt în măsură să atingă sensibilitățile umane. Modelul tradițional de familie este caracterizat prin autoritatea tatălui, devotamentul afectiv al mamei, ascultarea și respectul copiilor față de părinți. Totul trebuia coordonat pentru a apăra „tradiția, continuitatea virtuților familiale împotriva oricărei cedări, ..., și fructul căsătoriei să fie un copil de sex masculin”¹⁹⁴. În general, s-a observat că, atunci când o tânără familie era constituită sub controlul excesiv al părinților, autoritatea masculină era mult mai evidentă. Conservarea valorilor tradiționale era de asemenea mult mai posibilă. Pe de altă parte, atunci când căsătoria se baza pe o relație clădită între cei doi parteneri, relaționarea tindea spre egalitatea soților, autoritatea în familie distribuindu-se între cei doi. Interesantă este totuși distribuția pe spații de coabitare a rolurilor și statusurilor, inclusiv a autorității. Interiorul gospodăriei tinde să devină spațiu dominat de femeie, în timp ce bărbatul rămâne dominant în afara acesteia.

Ritualul social al căsătoriei din mediul rural tradițional cuprindea trei componente principale¹⁹⁵. Primul se referea la transferarea obiectelor și al bunurilor (cel mai important era evidențiat de transportul părții mobile a zestreii oferite de către părinții tinerei femei). Al doilea pune în evidență „transferarea persoanei”. Tânăra era preluată de către soțul ei din casa tatălui, oferită fiindu-i de către acesta. Întregul ceremonial al nunții este centrat pe acest act al preluării miresei de către mire și persoanele care îl însoțesc, urmând ca apoi noua familie să se așeze în noua locuință. În fine, a treia componentă scotea în evidență rolurile și statusurile fiecăruia. Accentul cade de fiecare dată asupra familiei și mai puțin asupra comunității, asta cu toate că întreaga comunitate participă activ la aceste ritualuri. Fiecare ceremonial încerca să evidențieze locul și autoritatea celor doi soți asupra familiei și asupra gospodăriei. Ceremonialul tradițional al căsătoriei este structurat prin asimetria rolului bărbatului și al femeii, izvorâtă din fundamentul ritualurilor sociale¹⁹⁶. Totdeauna bărbatul își caută mireasa acasă la aceasta (niciodată invers). Mireasa se distinge prin vestimentație, ceea ce nu este și cazul bărbatului. Adesea, întregul ritual de preluare a miresei se transformă într-o scenetă de dramaturgie¹⁹⁷ în care rolul principal îl are mireasa, și unde mirele este mai mult un figurant. Accentul cade pe ieșirea simbolică din casă; familia miresei „suferă” pierderea unui membru al său.

În paralel, familiile celor doi tineri stabileau prin căsătorie un pact de alianță și pace. Actul căsătoriei devenea astfel „centrul unei rețele de rudenie care se compunea din paliere așezate paralel și succesiv, ascendent și descendent, și care aveau ca punct de plecare cuplul recent constituit”¹⁹⁸. Un asemenea rol dat căsătoriei, remarcat cu prisosință în perioada evului mediu, dar și după aceea, pare a stabili legături și înțelegeri într-o lume învrăjbită, caz în care femeia era chezașia și instrumentul buneii intenții. Cu timpul, Biserica, dar nu numai, au impus în ceremonialul cununiei

¹⁹⁴ Apud Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, vol. II, București, 1987, p. 411

¹⁹⁵ Michel Bozon, *Le mariage: montée et déclin d'une institution*, în *La famille l'état des savoirs*, volum coordonat de François de Singly, La Découverte, Paris, 1991, p. 50-51

¹⁹⁶ *Ibidem*

¹⁹⁷ Nu de puține ori, mama, dar și alte rude apropiate miresei, plâng cu ocazia plecării miresei din familie.

¹⁹⁸ Apud Florin Valeriu Mureșan, *op. cit.*, p. 205; Alina Ioana Ciobănel, *Tipologia relațiilor de rudenie*, în *Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu”*, nr. 7, București, 1996, p. 19

momentul prin care i se cerea, inclusiv femeii prin urmare, să încuviințeze căsătoria de bunăvoie¹⁹⁹. În al doilea rând, din perspectiva celor două familii, căsătoria a însemnat un transfer de bani, bunuri și proprietăți²⁰⁰. Nu de puține ori tânăra fată era înzestrată de tatăl său cu o dotă ce depășea averea viitorului ei soț. Cu timpul însă și acest transfer de bunuri și proprietăți dintre cele două familii cunoaște o nuanțare, datorată unei mutații ce survine în structura și construcția unei noi tipologii familiale. Modelul modern de familie, de tip nuclear, face loc tot mai mult cuplului conjugal și imaginii de soție, și mai puțin doar de mamă, a tinerei femei. Familiile celor doi se amestecă mai puțin în construcția și stabilitatea noii familii. Transferul de bunuri, dacă se face, îmbracă mai degrabă o singură formă, aceea a direcției către noul cuplu, fără a lăsa loc unei eventuale „răscumpărări” între cele două familii ale părinților celor doi.

Recăsătoria a fost, în condițiile mortalității foarte ridicate, o modalitate de refacere a echilibrului social și economic. Recăsătoria devenea o necesitate și atunci când persoana rămasă văduvă era un tânăr, dar și atunci când în discuție intrau persoane mai vârstnice. În special văduvele, lipsite de regulă de posesiunea unei proprietăți care să le garanteze independența economică, dar și cele rămase cu grija mai multor copii, erau obligate să accepte mariajul unui bărbat, de regulă cu mult mai vârstnic, dar care să le ofere siguranța socială și economică. De obicei, așa cum s-a putut observa și din analiza studiilor de caz, fără însă a fi o regulă, a doua căsătorie se făcea cu un necăsătorit, între un văduv și o fată tânără sau între o văduvă și un tânăr necăsătorit. La o eventuală a treia sau a patra căsătorie, posibilitatea contractării unui mariaj cu un necăsătorit scădea până spre zero: opțiunea care rămânea era căsătoria cu un alt văduv. Toate acestea însă au stat sub semnul determinismelor socio-profesionale, dar și sub presiunea constrângerilor cărora aceste persoane sau partenerii lor trebuiau să le facă față. În cazul căsătoriilor dintre un bărbat văduv și o femeie la prima căsătorie, diferența de vârstă dintre bărbat și femeie era foarte mare. Această diferență de vârstă, dar și de statut, poate fi pusă pe seama faptului că, în cele mai multe cazuri, acești bărbați rămași văduvi aveau o situație materială bună și stabilă, dobândită pe parcursul mai multor ani, inclusiv pe durata căsătoriei anterioare, fără însă a neglija și mentalitatea colectivă, favorabilă în asemenea cazuri bărbaților. În cazul bărbaților văduvi sau rămași necăsătoriți până la o vârstă, comunitatea era mai „permisivă”, mai „îngăduitoare”; în schimb, femeilor din aceleași categorii li se reduce foarte mult „piața maritală”. Existau cazuri în care bărbații mai tineri acceptau mariaje cu femei mult mai în vârstă. Acestea erau considerate de către societatea rurală tradițională drept acte de „corupere” venite din partea unor femei rămase văduve, dar care aveau o stare materială bună sau erau frumoase și reușeau să-i atragă pe „tinerii slabi”. Toate aceste căsătorii erau adesea privite cu reticență de către comunitate. Condamnate erau și văduvele care se recăsătoreau la scurtă vreme după ce au rămas în văduvie sau se căsătoreau chiar dacă aveau putere să se întrețină²⁰¹.

„Căsătoria” nu îmbracă însă întotdeauna „formele oficiale”. Concubinajul, indiferent cum l-am numi, era omniprezent. Paradoxal, concubinajul nu a fost doar rezultatul emancipării personale, caz în care tinerii tot mai îndepărtați de percepțiile tradiționale, puternic influențate de normele și valorile religioase, s-ar fi dedat la asemenea „legături primejdioase și rușinoase”. O asemenea teorie, valabilă din

¹⁹⁹ Gisela Bock, *Femeia în istoria Europei. Din Evul Mediu până în zilele noastre*, ediție în limba română tradusă de Mariana Cristina Bărbulescu, Polirom, Iași, 2002, p. 26

²⁰⁰ *Ibidem*

²⁰¹ Simion Florea Marian, *Nunta...*, p. 520

perspectiva urbană (aici, pe măsură impunerii modernității, alterarea normelor religioase a condus pe bună dreptate la astfel de relații), nu-și are întru totul susținere în mediul rural țărănesc. Nu din emancipare țaranul „uita” să se cunune cu „muerea” lui. Și totuși, de ce concubinajul era atât de prezent în mediul românesc? Este românul atât de necredincios? Dacă ar fi să dăm crezare numeroșilor preoți greco-catolici care trimit consemnări episcopiei despre aceste concubinaje, atunci într-adevăr, în satul românesc o mare parte a oamenilor duc o viață în care exista foarte puțin loc pentru religiozitate. Demetriu Brad, preotul greco-catolic din Semlac, obosit de lupta dusă pentru „stărpirea acestui rău”, consemnează în dreptul celor 45 de perechi de concubini trei citate preluate din vechile scrieri canonice, scrise parcă special pentru lumea lui: „Legea a slăbit nu lucrează evanghelia, toată scriptura nu este băgată în samă, profeți sau slăbit și tot cuvântul celui drept”²⁰²; „Mintea se a rănit, corpul se a trândăvit, spiritul bolnăvește, cuvântul a slăbit, viața se a omorât”²⁰³ și „Toată Scriptura, legea dumnezeiască și învățătura însuflețită de Dzău, o am primit de sunet gol și graiuri deșarte de faptă, numai cu numele și cu cuvintele purtăm noi răi onorata evanghelie și adevărata creștinătate”²⁰⁴. Trecând dincolo de consolările filozofice ce și-au găsit validitatea și în alte vremuri, preotul greco-catolic din Dumbrava găsește două explicații mai pământești: „Causa principală e căsătoria civilă, zicând că prin aceasta sunt legați; a doua e când fac tocmeală – legătură cu intențiune de a nu se lua, părinții promit avere mobilă și imobilă, or în urmă o deneagă și așa ei zic că până nu capătă promisiunea făcută – averea – nu se cunună”²⁰⁵. Urmărind evoluția concubinajelor din perspectiva Bisericii, se poate constata la nivelul întregului spațiu analizat o mai mare lejeritate în abordarea cununii religioase după anul 1895, odată cu introducerea căsătoriei civile obligatorii. De altfel, Biserica a continuat să considere concubinaj „așa numita căsătorie civilă”. A doua explicație, găsită în dreptul a numeroase concubinaje din spațiul episcopiei greco-catolice, pare a introduce în discuția noastră o anumită ruptură mentală între vechea generație a părinților și cea a tinerilor. Tinerii, din dorința de a avea averea, își pedepsesc și chiar șantajează părinții (condamnați de comunitate pentru gestul neacordării zestrei promise). Pentru ei, lipsa legalității nu pare a fi o problemă²⁰⁶, în schimb ei mizează pe conservatorismul părinților (presăși și de normele tradiționale comunitare). O mentalitate păguboasă și primejdioasă s-a instalat, potrivit preotului, în comunitatea greco-catolică din Chereluș: motivul a fost viața scandaloasă și exemplul păcătos al preotului precedent (acuzat el însuși de concubinaj). Potrivit noului preot, cele 92 de perechi de concubini existente la 31 decembrie 1908, s-ar explica prin faptul că oamenii din sat au început a zice: „pentru ce să nu facem și noi aceia ce fac domnii, pentru că ei zic că nu-i păcat”²⁰⁷. O altă cauză, justificatoare pentru preoții greco-catolici nevoiți să dea explicații episcopiei, prin care se pasa responsabilitatea din propria ogradă în cea a vecinului, era aceea a influenței nefaste a

²⁰² *Ibidem*, f. 162, 164

²⁰³ *Ibidem*, f. 161

²⁰⁴ *Ibidem*, f. 160, 163

²⁰⁵ *Ibidem*, f. 82

²⁰⁶ În acest caz, teoria privind impactul modernității asupra familiei pare să se extindă și în mediul rural: tinerii (mai emancipați de regulă decât persoanele mai vârstnice) renunță la căsătoria religioasă pentru o dispută cu părinții. Disputa respectivă s-a născut dintr-o problemă fundamentală pentru omul de la țară: pământul.

²⁰⁷ A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 521, f. 170-181

ortodocșilor, „între cari în genere sunt dese concubinatele”²⁰⁸. „Cauza concubinatelor este datina lipicioasă a schismaticilor din această provincie” scria preotul din Șeitin episcopiei la 12 februarie 1908²⁰⁹. Un an mai târziu, el revine cu explicația, precizând că „preoții lor (ortodocșilor n.n.) premerg cu exemplul concubinatelor”²¹⁰. În unele sate din zona Beiușului, dar nu numai, doi tineri se luau de soț și soție în fața familiei și a întregului sat, făcând inclusiv nuntă după toate rigorile tradiționale, fără să mai treacă pe la preot sau, cum a fost cazul mai târziu, pe la primărie. În fața comunității, ei erau căsătoriți. Mâncau, lucrau și dormeau împreună. Cei mai mulți însă, atunci când aveau copii pe care trebuiau să-i boteze, oficializau prin cununia religioasă actul căsătoriei săvârșite cu mult timp în urmă în fața comunității. Chiar și Nicolae Iorga, călătorind prin Bihorul și Sălajul acelor vremuri, remarcă faptul că „obiceiul nunții cu petrecere, dar fără preot și fără declarațiune la primărie e încă foarte răspândit, cu toate că uniți preoți, cari au încă de lucru cu parohienii atât de cerbicoși, duc luptă înverșunată împotriva concubinajului”²¹¹. Aceste obiceiuri, dacă pot fi numite așa, au putut fi observate până târziu în a doua jumătate a secolului al XX-lea în multe sate din Depresiunea Beiușului. Apoi, multe dintre concubinaje se nasc din imposibilitatea contractării de către unul dintre parteneri a unui nou matrimoniu, după ce a „divorțat” („uitând” să îndeplinească toate formele legale ce erau cerute pentru desfășurarea mariajului) dintr-o altă căsătorie. Toate acestea erau însă combătute de către Biserică. Ioanu Czoka din Chegea, în ciuda recomandărilor și sfaturilor primite de la episcopul diecezan greco-catolic, „nu și-a venit în fire, ci în locu să continueze cu soția sa legiuită consorțiul vieții matrimoniale după legea lui Dumnezeu, trăind cu Floarea Groza în concubinatu, ambii ducă una viața desfrenată și abominabilă în ochii lui Dumnezeu”. Mai mult, înaltul ierarh dispune să se găsească soluții pentru ca: „acești monștri ai nemoralității, aceste membre putrede ale Bisericii, cu exemplu lor detestabilu, să nu lățească contagiulu destremării între credincioșii din acea Parohie, conciliandu-li-se în casu de lipsă, chiar și desprețuulu comunu și naintea celorlți neștiind demni de stima și de familiaritatea oamenilor de treabă unii ca și aceia cari... calcă sub picioare într-un modu atât de nerușinatu, trivialu, scârnavu și grețosu, toate legile și regulile onestității și ale moralității publice”²¹². De altfel, episcopia transmitea mai mereu preoților îndrumări pentru a lua măsuri împotriva concubinajelor. Referentul eparhial, Ioan Genț, scrie pe dosarul ce conținea consemnarea concubinajelor din protopopiatul Șimand, recomandarea trimisă și protopopului „să se reflecteze preoții respectivi a dezvolta zădul pastoral spre a stărpi lepra aceasta din mijlocul poporului nostru”²¹³. În ciuda eforturilor făcute de preoți, rezultatele nu au fost considerabile. Puțini sunt preoții care se pot lăuda (după prima recomandare) în

²⁰⁸ *Ibidem*, f. 126. Aceasta este una din explicațiile pe care le găsește preotul Demetriu Nystor din parohia greco-catolică Bocsig. Pentru acesta, o altă cauză ar fi faptul că părinții își căsătoresc copiii înainte de 18 ani, iar aceste căsătorii sunt „nemature și de multe ori nefericite din care se nasc despărțirile și concubinatele”.

²⁰⁹ *Ibidem*, f. 66

²¹⁰ *Ibidem*, f. 159. Aceste explicații, al căror fundament se găsește în faptul că 21 dintre cele 38 de concubinaje din această parohie implica un partener ortodox, coroborate cu multe alte situații similare, vine să ne confirme faptul că în mediul ortodox rata de concubinaj era mai mare în rândul populației decât în cazul populației greco-catolice din acest spațiu.

²¹¹ Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*, vol. II, Editura Minerva, București, 1906, p. 603

²¹² A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 510, f. 138

²¹³ Recomandarea aceasta a fost făcută la data de 30 octombrie 1908. *Ibidem*, f. 39

următorul raport parohial că au contribuit semnificativ la diminuarea numărului concubinajelor din parohie. Preoții revin însă în cele mai multe cazuri, explicându-și oarecum insuccesul, prin formulări de genul „nui mărturisesc, nui cuminic, nu dau s. Evanghelie se serute, nu capătă prescură, nu-i dezleg, dar tote sunt în zadar”²¹⁴.

4. Concluzii

Imaginea legislației laice și ecleziastice referitoare la familie în general, și la matrimoniu în special, este una foarte complexă. Din dorința de a-și menține controlul, Biserica a reușit, cel puțin până la un moment dat, să impună statului, în privința dreptului familial, propriile percepțe și norme legislative.

Aparenta rivalitate dintre stat și Biserică era întregită de diversitatea confesională. Fiecare confesiune percepea familia ca fiind terenul cel mai propice pentru a-și impune punctele de vedere în raport cu alte confesiuni. Niciun pas nu trebuia dat înapoi. Protejată de statul austriac, Biserica romano-catolică a reușit să obțină „prioritatea” încheierii căsătoriilor mixte ce implicau catolici. Mai mult, copiii rezultați dintr-o astfel de căsătorie mixtă ajungeau (adesea în urma abuzurilor preoților catolici aflați sub protecția autorităților civile), de cele mai multe ori, să fie crescuți și educați în spiritul credinței catolice.

Niciuna dintre confesiuni nu a renunțat însă. Mulți preoți, indiferent de confesiune, continuau să boteze copiii altor confesiuni. Intervenția statului a fost una categorică: toate actele legate de momentele importante din viața indivizilor treceau în gestiunea autorităților laice. Doar acestea puteau emite acte recunoscute oficial.

Privit dintr-o altă perspectivă, acest „duel” dintre stat și Biserică apare ca o legătură foarte strânsă de colaborare în materie legislativă. La început, slab fiind și lipsit de mijloacele necesare, statul a apelat la Biserică pentru a înregistra și oficializa toate momentele importante din viața unei familii.

Odată cu trecerea timpului, statul a devenit tot mai complex, iar legislația acestuia a devenit tot mai „laică”. Este drept că această legislație laică a împrumutat, cu sau fără voie, percepțe și norme ale legislației bisericești. Statul modern s-a laicizat, instituțiile sale au fost tot mai bine organizate. Familia s-a dovedit a fi în acest context una din marile bogății ale societății moderne, iar statul trebuia să se ocupe direct de gestionarea acesteia. Fragilul dualism stat-biserică în privința dreptului familial a avut de suferit prin impunerea legilor laice ce instituiau obligativitatea oficializării laice a momentelor importante din viața unui individ. Dincolo de impunerea acestor reglementări, față de care clerul, indiferent de confesiune, a avut o reacție cât se putea de ostilă, nu putem admite teoria conform căreia în această perioadă a avut loc o ruptură a colaborării dintre stat și instituțiile ecleziastice.

Biserica a găsit mijloacele necesare pentru a se adapta la noua situație, iar statul avea nevoie de implicarea și influența preoților asupra sănătății vieții de familie. Implicarea statului în chestiunile maritale, în gestionarea problemelor legate de creșterea și educarea copiilor s-a impus ca o necesitate logică. Acest amestec al statului în „competențele exclusive” ale Bisericii a fost influențat de „șocul modernității”²¹⁵, de crearea unor premise comportamentale în sânul societății. Legislația civilă s-a exprimat foarte clar în favoarea intereselor familiei și copiilor. Toate acestea erau făcute pentru a

²¹⁴ *Ibidem*, f. 78

²¹⁵ André Burguière, François Lebrun, *op. cit.*, p. 138-141

supraveghea mai bine formarea individului într-o familie morală, asupra căreia Biserica trebuia să-și păstreze influența.

Modernitatea este diferită sau chiar opusă percepțiilor tradiționale. Societatea modernă este mereu în schimbare, iar în momentul în care modul de viață tradițional e înlocuit de unul mult mai complex, avansat tehnologic, modernitatea apare ca efect al acestor schimbări. Prin contrast, familia modernă se bazează pe individualism ca valoare (ceea ce explică creșterea spectaculoasă a numărului divorțurilor și toleranța din ce în ce mai mare față de acest fenomen social, femeia capătă independență economică, copiii au un mai mare control asupra propriului destin, conformismul devine nefuncțional).

Schimbări profunde pot fi constatate pe măsura integrării acestui spațiu într-un circuit economic ce va conduce la impunerea unor mutații în mai multe sectoare economice. Dezvoltarea economică și răspândirea activităților neagricole, asociate unei dezvoltări urbane, a cărei influență era tot mai mare, au antrenat modificări ale relațiilor de familie. Apoi, mutații apar și în relațiile dintre familie, grupul domestic și resursele gospodăriei. Aceste transformări nu sunt însă vizibile în toate localitățile din regiunea analizată: unele localități rămân ancorate în tradițional, aici noul pătrunde mult mai greu, iar schimbări majore la nivelul mentalului colectiv nu pot fi percepute pe durata perioadei analizate. În lumea rurală tradițională, pierdută în mare parte de către contemporaneitate, comunitatea intervenea activ și de aproape în viața personală a membrilor săi cu ocazia a trei evenimente principale: nașterea, căsătoria și moartea.

Nevoia unei solidarități foarte puternice, necesare în condițiile vitrege ale acelor vremuri, îi obliga pe indivizi să accepte conviețuirea cu restul comunității. Cel mai adesea, comportamentul individual îmbracă expresia comportamentului colectiv. O astfel de influență a comunității a fost evidentă în societățile rurale tradiționale. Cu timpul însă, aceasta a cunoscut diluări progresive, sub presiunea factorilor modernității. Statul intervine și el reglementând și impunând diverse norme vieții de familie.

IV. OPȚIUNI MARITALE ȘI CĂSĂTORII MIXTE LA POPULAȚIA GRECO-CATOLICĂ DIN DIECEZA DE ORADEA

Complexitatea unui astfel de studiu este demonstrată și de natura materialului de documentare. Multiplele repetări, ca de altfel și lipsurile acestui material documentar, fac ca demersul nostru să impună de la sine folosirea mai multor surse și izvoare de documentare. Luând în considerare principalele obiective ale cercetării noastre, propunem pentru determinarea strategiilor maritale la populația greco-catolică un studiu complex asupra căsătoriilor mixte (folosind în acest sens ca principale surse de documentare rapoartele parohiale, corelate acolo unde a fost posibil cu datele oferite de registrele de stare civilă ale parohiilor), iar în paralel un studiu de ansamblu asupra întregului fenomen marital (pentru realizarea acestui demers, considerăm oportună efectuarea unor studii de caz asupra procesului marital din unele parohii¹). Drept criteriu de lucru am luat anul căsătoriei, consemnat în registre sau în rapoartele parohiilor, deși acest fapt comportă multiple erori, așa cum au arătat-o numeroase studii consacrate². Sunt erori datorate caracterului aproximativ al înregistrărilor, existând diferențe între consemnările din registrele de botez și registrele de căsătorie în privința vârstei; sunt diferențe între consemnările din registrele de căsătorie și consemnările din rapoartele despre căsătoriile mixte ale anului respectiv; sunt foarte multe diferențe între rapoartele despre căsătoriile mixte de la un an la altul. În evaluarea tendințelor și strategiilor maritale care stau la baza realizării căsătoriilor mixte trebuie să se țină cont de evoluția componentelor etnice și confesionale. În procesul de evaluare a determinărilor etno-confesionale, considerăm oportună folosirea următoarei grile:

1. Situația când bărbatul este de confesiune greco-catolică (GC), iar femeia este de altă confesiune (O-ortodoxă, RC-romano-catolică, CH-confesiune helvetică, calvină sau reformată, EV-evangelică, luterană și Iz-izraelită);
2. Femeia este de confesiune greco-catolică (GC), iar bărbatul de altă confesiune (O, RC, CH, EV, Iz).

Am dori să facem precizarea faptului că demersul nostru asupra căsătoriilor mixte la populația greco-catolică se extinde pe perioada anilor 1860-1910. Această perioadă se pretează cel mai bine să răspundă cerințelor formulate, asta deoarece materialul documentar este, în acești ani, cel mai în măsură să corespundă unui astfel de studiu, care să cuprindă întreaga populație greco-catolică a Episcopiei de Oradea. Cu toate acestea, o imagine exhaustivă a fenomenului căsătoriilor mixte pentru această perioadă, cel puțin până spre 1880, este greu de stabilit din cauza disparității rapoartelor parohiilor, multe dintre acestea pierzându-se de-a lungul anilor. Acest neajuns îl considerăm însă unul nesemnificativ în procesul de stabilire a mecanismelor

¹ Vom încerca pe cât posibil să luăm spre dezbateră parohii din toate regiunile geografice ale episcopiei. Propunem realizarea acestei metodologii deoarece este cunoscută diversitatea etno-confesională din acest spațiu, dar și tendințele mai puțin omogene la populațiile din mediile geografice diferite.

² Douglas C. Ewbank, *Age Misreporting and Age-Selective Underenumeration: Sources, Patterns and Consequences for Demographic Analysis*, National Research Council, Washington, 1981, p. 10-43

și comportamentelor maritale. Logica unei astfel de explicații ar consta, pe de o parte, în faptul că rapoartele parohiale pot fi corelate cu succes prin despuieră registrelor parohiale de stare civilă, iar pe de altă parte, obiectivele studiului nostru, de stabilire a unor comportamente generale, pot fi de asemenea atinse și în aceste condiții (ținând cont evident de marja de eroare introdusă de natura și impedimentele surselor de documentare).

Potrivit schematismului episcopal, în anul 1900 Dieceza greco-catolică de Oradea era împărțită în 19 districte Vice-Arhidiaconice. În rapoartele preoților acestea apar sub denumirea de protopopiate, iar în prezentarea de față vom folosi și noi același termen.

În analiza pe care dorim să o efectuăm propunem realizarea unei cercetări exhaustive asupra căsătoriilor mixte consemnate în rapoartele parohiale din cele 19 protopopiate ale episcopiei, iar acolo unde situația o va impune vor fi efectuate studii de caz și asupra unor parohii. Încercăm să alegem aceste studii de caz în așa fel încât să cuprindem o arie cât mai largă din spațiul analizat. Spre o mai clară delimitare metodologică, reamintim faptul că analiza asupra căsătoriilor mixte din spațiul Episcopiei unite de Oradea pleacă de la cercetarea rapoartelor parohiale trimise de preoți episcopiei. Necesitatea realizării unor studii de caz asupra unor parohii (realizate prin despuieră registrelor de stare civilă) se impune în aceste condiții tocmai pentru verificarea și amendarea veridicității și exactității informațiilor oferite de către rapoartele parohiale. Mai mult, pentru o mai completă imagine asupra fenomenului mariajelor mixte, studiile de caz cuprind analize asupra tuturor căsătoriilor, inclusiv cele intra-confesionale.

Protopopiatul ARDUDSAT³

Cuprindea 8 parohii – Ardusat, Borlești, Bușag, Fărcașa, Bozâța Mare, Buzești, Tămaia, Săsar – situate în 3 zone compacte: zona Ardusat-Borlești, Fărcașa și Recea (Bozâța Mare și Săsar). Din punctul de vedere al configurației etno-confesionale erau zone cu populație predominant greco-catolică. Conform recensământului din 1880, din totalul de 6.084 de locuitori⁴ ai localităților în care se aflau parohii greco-catolice, 5.446 erau greco-catolici (89,5%). Această populație greco-catolică era prezentă în cele 8 parohii după cum urmează: 1.180 în Ardusat (92,8%)⁵, 922 în Borlești (68,8%)⁶, 719 în Fărcașa (94,4%)⁷, 385 în Bozâța Mare (97,72%)⁸, 398 în Buzești (99,26%)⁹, 695 în Tămaia (99%)¹⁰, 777 în Săsar (94,5%)¹¹ și

³ Este vorba despre localitatea maramureșană Ardusat (a nu fi confundată cu localitatea sătmăreană Ardud).

⁴ Marea majoritate a acestora fiind români – 86,3% (5.252 de persoane). În regiune se mai afla și o importantă comunitate evreiască (123 de persoane s-au declarat de religie izraelită) - 2,02% (răspândită în toate satele), maghiară (în principal în satele Ardusat, Borlești, Fărcașa, Săsar și Bușag) – 288 de persoane (4,73%) și germană (amintim în special comunitatea germană din Borlești care se ridica la 303 persoane).

⁵ *Recensământul din 1880...*, p. 224-225

⁶ *Ibidem*, p. 284-285

⁷ *Ibidem*, p. 250-251

⁸ *Ibidem*, p. 240-241

⁹ *Ibidem*, p. 230-231

¹⁰ *Ibidem*, p. 230-231

¹¹ *Ibidem*, p. 234-235

370 în Bușag (94,4%)¹². Procentul populației greco-catolice urcă și mai mult atunci când în discuție sunt luate și filiile acestor parohii. La 1900, în conformitate cu datele oferite de către Biserica Unită în cuprinsul schematismului episcopiei greco-catolice de Oradea pentru anul 1900¹³, în care sunt preluate date ale recensământului făcut de către statul ungar, ponderea populației greco-catolice din acest protopopiat se ridică la 91,4% (7.800 de persoane)¹⁴. Ca urmare a acestei structuri etno-confesionale posibilitatea alterității prin căsătorie era foarte redusă, ceea ce poate să explice faptul că în primele două decenii cercetate au avut loc numai două căsătorii mixte – la Fărcașa și la Bozânta Mare. Acestea s-au făcut în afara localității, cu parteneri de altă etnie și confesiune, din localități învecinate. Tabloul de mai jos ilustrează structura acestor căsătorii mixte¹⁵.

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căsătorii	GC/ O	GC/ RC	GC/ CH	GC/ EV	O/ GC	RC/ GC	CH/ GC	EV/ GC
1860-1879										
Fărcașa	1	1						1		
Bozânta Mare	1	1		1						
Total	2	2		1				1		
1880-1899										
Ardudsat	9	14		12					1	1
Borlești	2	3		2					1	
Fărcașa	1	1						1		
Bozânta Mare	1	1					1			
Total	12	19		14			1	1	2	1

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

În perioada 1880-1889 sunt înregistrate căsătorii mixte doar în 4 dintre cele 8 parohii ale protopopiatului (50%). Față de perioada 1860-1879, când au fost înregistrate numai 2 căsătorii mixte, acum avem 19 asemenea căsătorii. Cu toate că apar mai multe astfel de căsătorii, nici în acest interval numărul căsătoriilor mixte nu este mare, media fiind de doar una pe an. Localitatea cu cele mai multe căsătorii a fost Ardudsat, unde în 9 ani s-au înregistrat 14 căsătorii mixte (1,55 căsătorii în medie pe an). Pe parcursul acestei perioade în nicio localitate nu au avut loc mai mult de 1-1,5 (media) căsătorii de acest fel într-un an, ceea ce iarăși pune în lumină raritatea acestora.

Privind tabloul de mai sus, observăm că partenerii preferați ai tinerilor GC erau tinerii RC, 15 cazuri (peste 75%), chiar dacă ponderea populației RC în protopopiat era la 1900 de doar 4,8% (cu toate acestea era cea mai importantă comunitate după cea greco-catolică). Care ar fi explicația acestui număr mare de căsătorii mixte cu parteneri RC în parohia Ardudsat, acolo unde exista o foarte mare comunitate GC? Ardudsatul avea o populație românească majoritară, alături de care se

¹² *Ibidem*, p. 240-241

¹³ *Schematismus Historicus Venerabilis Cleri diocesis Magno-Varadiensis graeci ritus catholicorum pro anno jubiliari 1900*, Magno-Varadini, Typis, Samuelis Berger jun, Oradea, 1900 (în continuare *Schematismus...*)

¹⁴ Conform aceleași surse comunitatea romano-catolică din aceste localități se ridică la 412 persoane, adică 4,8%, iar cea izraelită la 261, respectiv 3,15%.

¹⁵ În studiul nostru vom folosi abrevieri precum: GC = greco-catolic; O = ortodox; RC = romano-catolic; CH = confesiune helvetică (calvină); EV = evanghelic; Iz = izraelit; U = unitarian.

găsea și o comunitate maghiară ce număra, la 1880, 85 de persoane¹⁶. Printre cei 12 parteneri de căsătorie a tinerilor GC, după nume 8 fete erau maghiare și 4 șvabe (2 din Borlești iar 2 din localitate, posibil maghiarizate deoarece la recensământ nu și-au declarat limba germană ca limbă maternă¹⁷). Tot la Ardud, 2 fete GC s-au căsătorit cu câte un băiat de rit CH și unul de rit EV sosit aici dintr-o altă localitate.

Cele 2 căsătorii ale unor băieți GC de la Borlești s-au făcut cu fete RC de origine șvabă. Alături de comunitatea românească în acest sat locuia o importantă comunitate de șvabi. Acest exemplu, la fel ca și cele de la Ardudsat, arată o altă pistă a modului în care s-a produs alteritatea șvabilor din această zonă.

Din punctul de vedere al disponibilității pe sexe pentru căsătorii mixte, este de remarcat apetitul bărbaților pentru astfel de opțiuni (peste 75%).

Nu putem încheia prezentarea căsătoriilor mixte în parohiile protopopiatului Ardudsat fără a preciza faptul că rapoartele parohiale păstrate pentru perioada 1900-1910 nu mai consemnează nicio astfel de căsătorie. Explicația acestui fapt nu putem să o lăsăm doar pe seama rarității acesui gen de căsătorii. Sub influența legilor civile din 1894, preoții au încetat a mai consemna în mod riguros aceste căsătorii (fapt vizibil la nivelul întregii episcopii), iar pe de altă parte, credem că o parte a documentele referitoare la această perioadă sunt lacunare.

Protopopiatul BARCĂU¹⁸

Protopopiatul cuprindea 15 parohii¹⁹ – Cenaloș și Sfârnaș (aflate actualmente în cuprinsul comunei Ciuhoi), Spinuș, Ciulești, Nădar și Gurbești-Săliște (situat în comuna Spinuș), Chioag, Fegernic și Sarcău (situat în comuna Sârbi), Derna, Sacalasău și Tria (situat în comuna Derna), Sânlazăr și Sărsig (situat în comuna Chișlaz) și Păulești (comuna Brusturi)²⁰. Populația acestor localități, la care evident se adaugă și aceea a fiilor lor (aici ponderea populației greco-catolice era mult mai redusă), era alcătuită în majoritate de către români de confesiune greco-catolică. Această majoritate nu era însă una absolută, aici conviețuind alături de români și maghiari, slovaci, germani, evrei, etc. La 1880, populația localității *Cenaloș* era de 400 de locuitori. Dintre aceștia, după limba maternă 238 erau români, 134 maghiari, 11 slovaci, 1 era rutean, 2 erau „străini”, iar 14 persoane aveau limba maternă necunoscută²¹. Diviziunea confesională a acestei populații urmărea oarecum structura etnică: românii erau greco-catolici și ortodocși, maghiarii era reformați (calvini) și romano-catolici, iar slovaci erau romano-catolici. Distribuția confesională a populației era următoarea: 14 erau O, 236 – GC, 102 – RC, 29 – CH și 12 – Iz. Până la 1900, structura etno-confesională nu a cunoscut schimbări profunde. Populația localității a crescut până la 513 locuitori (etnic această populație era repartizată după cum urmează: 334 – români, 73 – maghiari, 5 – germani, 88 – slovaci, 13 – ruteni; confesional avem

¹⁶ *Recensământul din 1880...*, p. 225

¹⁷ La 1880, în localitate locuia o singură persoană care își declarase limba germană ca limbă maternă. A se vedea *Recensământul din 1880...*, p. 225

¹⁸ Unii cercetători folosesc pentru acest protopopiat denumirea de Beretău. A se vedea în acest sens Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 382-383

¹⁹ Toate aceste parohii sunt situate pe teritoriul actualului județ Bihor.

²⁰ *Schematismus...*, p. 281-291

²¹ *Recensământul din 1880...*, p. 61

următoarea împărțire: 37 – O, 314 – GC, 117 – RC, 31 – GH, 5 – EV și 9 – Iz)²². În localitatea *Sfârnaș*, distribuția etno-confesională a populației este oarecum asemănătoare. La 1880, din totalul de 285 de locuitori 226 erau români, 45 de maghiari, 1 rutean, 5 aveau limba maternă necunoscută, iar 8 aveau alte naționalități (confesional, această populație era împărțită după cum urmează: 239 – GC, 10 – RC, 13 – CH, iar 23 erau Iz – ceea ce demonstrează existența unei importante comunități evreiești, asta în ciuda faptului că ei nu apar consemnați etnic, după limba maternă)²³. La 1900, populația localității număra 322 de persoane (etno-lingvistic: 242 – români, 72 – maghiari, 1 – german, 1 – slovac, iar 6 persoane erau consemnate la rubrica „altele”; confesional: 18 – O, 239 – GC, 24 – RC, 24 – CH și 23 – Iz)²⁴. Interesantă este în această localitate creșterea, în doar 20 de ani, a comunității O, dar și a celei RC și CH. *Spinuș* este o localitate majoritar românească, aici 601 persoane și-au declarat limba română drept limbă maternă dintr-un total de 783 de locuitori câți avea acest sat la 1900²⁵. La 1880, comunitatea românească de aici număra 404 persoane²⁶. Această creștere a comunității românești face parte dintr-un proces mai amplu de creștere demografică consemnat în această regiune. De altfel, comunitatea maghiară din localitate a cunoscut de asemenea o creștere numerică: de la 73 de persoane (1880) la 160 de persoane (1900). În localitate se mai găsea și o comunitate germană ce număra 20 de persoane (18 la 1880), precum și una evreiască²⁷. Confesional, la 1900, comunitatea greco-catolică era majoritară (70,6 %). Pe lângă cei 553 de greco-catolici, aici locuiau 61 – O, 74 – RC, 55 – CH, 1 – Ev și 39 – Iz²⁸. *Ciulești* număra, la 1880, 213 locuitori²⁹, din care 192 erau români (90,1%). Procentul românilor a crescut la 94,6% în 1900³⁰. În localitate mai conviețuiau cu românii și două mici comunități de maghiari și evrei. Din punct de vedere confesional, la 1900, majoritatea populației împărțase greco-catolicismul (83,2%), alte confesiuni reprezentate fiind: ortodoxia (12,5%), romano-catolicismul (1,8%), calvinismul (1,2%) și mozaismul (1,2%). Cele două localități ce alcătuiau parohia *Gurbești-Săliște* aveau împreună la 1880, 230 de locuitori, din care 201 erau români³¹. La 1900, în Gurbești, din totalul de 172 de locuitori, 166 erau români (în Săliște, din 256 de locuitori 166 erau români – în această localitate locuia și o importantă comunitate maghiară alcătuită din 90 de persoane³²). Confesional, la 1900, în această parohie locuiau 20 – O, 336 – GC, 19 – RC, 47 – CH și 6 – Iz³³. *Nădar* era o localitate rurală predominant românească (88,3% în 1880, respectiv 93,2% în 1900). Majoritatea românilor de aici au optat pentru greco-catolicism, doar 13 dintre ei optând pentru ortodoxie. Mica comunitate de maghiari (14

²² Traian Rotariu (coord.), *Recensământul din 1900. Transilvania*, Studia Censuistica Transilvanica, Editura Staff, Cluj-Napoca, 1999 (în continuare *Recensământul din 1900...*), p. 127

²³ *Recensământul din 1880...*, p. 61

²⁴ *Recensământul din 1900...*, p. 126-127

²⁵ *Ibidem*, p. 154-155

²⁶ *Recensământul din 1880...*, p. 77

²⁷ În conformitate cu recensământul din 1900, în localitate domiciliau 39 de persoane care s-au declarat de religie mozaică.

²⁸ *Recensământul din 1900...*, p. 155

²⁹ *Recensământul din 1880...*, p. 77

³⁰ În acest an, din totalul de 328 de locuitori, 310 erau români.

³¹ *Recensământul din 1880...*, p. 77

³² *Recensământul din 1900...*, p. 154-155

³³ *Ibidem*, p. 155

persoane la 1900) era împărțită confesional între romano-catolicism și calvinism. În *Chioag*, la 1900, alături de comunitatea românească (majoritar greco-catolică³⁴), ce număra 272 de persoane (64,9%), locuia și o importantă comunitate slovacă alcătuită din 101 persoane (24,1%) de confesiune romano-catolică. Mica comunitatea maghiară era împărțită confesional între RC, CH, dar și GC. În *Fegernic* locuia de asemenea o importantă comunitate slovacă ce număra 178 de persoane la 1880 (46,1%) și 252 de persoane la 1900 (45,1%). Comunitatea românească s-a redus procentual prin maghiarizare de la 39,4%, cât reprezenta în 1880, la 31,3%, în 1900. Maghiarii erau în număr de 45 (11,7%), la 1880, iar la 1900 numărul acestora a crescut la 132 (23,6%). Din punct de vedere confesional, populația localității era foarte diversificată: la 1900, 53,5% erau RC, 26,8% erau GC, 9,3% erau O, 4,7% erau Iz, 4,5% erau CH, iar restul reprezenta alte confesiuni³⁵. În *Sarcău*, deși face parte din același areal ca și Chioag și Fegernic, comunitatea slovacă este ne semnificativă, ea numărând doar 4 persoane la 1880, pentru ca la 1900 să dispară în totalitate. În schimb, la 1900, aici sunt înregistrați 7 vorbitori de limbă germană (la 1880 nimeni nu-și declarase limba germană ca limbă maternă). Comunitatea românească este majoritară, reprezentând 87% la 1880 și 90,9% la 1900³⁶. Populația localității *Derna* a cunoscut o creștere spectaculoasă în cei 20 de ani dintre cele două recensăminte, astfel de la 199 de locuitori câți număra în 1880, la 1900 a ajuns să numere 851³⁷. La 1880, majoritatea populației era alcătuită din români (86,4%). Spre 1900, situația s-a schimbat: recensământul din acest an consemnează prezența unei populații mult mai diverse din punct de vedere etnic (33,6% - români, 43,5% - maghiari, 11,2% - slovaci³⁸, 8,9% - germani, dar și 2,2% croați). Prezența evreilor era de asemenea una consistentă, comunitatea acestora numărând cel puțin 65 de persoane (cel mai probabil însă aceștia își declaraseră ca limbă maternă maghiara). La 1880, din punct de vedere confesional, cea mai mare parte a populației împărțea greco-catolicismul (84,4%)³⁹, restul populației se îndrepta spre ortodoxie (9 persoane din 199 de locuitori câți număra localitatea), romano-catolicism (11 enoriași), mozaism (10 persoane), dar și spre luteranism (la 1880 este prezent un singur caz de acest fel). La 1900, odată cu stabilirea în localitate a unei populații mult mai diverse din punct de vedere etnic, a crescut și diversitatea confesională a populației. Din totalul de 851 de locuitori, 357 erau romano-catolici (41,9%), 292 erau greco-catolici (34,3%), 111 erau calvini (13%), 65 erau izraeliți (7,6%), iar 13 erau evanghelici (1,52%)⁴⁰. *Sacalasău* era o localitate preponderent românească (91,4% în 1880 și 88,9% în 1900). Comunitatea maghiară din localitate număra, la 1880, 11 persoane (4,5%), iar la 1900, 28 de persoane (8,7%). Deși nu exista la 1880, în localitate se constituie (cel mai probabil în urma alianțelor matrimoniale) o comunitate slovacă (aceasta număra, la 1900, 9 persoane)⁴¹. Confesional, din totalul de 244 de locuitori câți număra satul la

³⁴ Numărul românilor din localitate care au optat pentru ortodoxie era de 21.

³⁵ *Recensământul din 1900...*, p. 155

³⁶ A se vedea comparativ *Recensământul din 1880...*, p. 77 și *Recensământul din 1900...*, p. 154-155

³⁷ Această creștere spectaculoasă a populației (în special de limbă maghiară, germană și slovacă, cărora li s-a adăugat și o importantă comunitate evreiască) s-a datorat dezvoltării industriei (în localitate a fost construită o fabrică de asfalt și una de sticlă).

³⁸ La 1880, în localitate nu locuise niciun slovac (la 1900 această comunitate era de 90 de persoane).

³⁹ *Recensământul din 1880...*, p. 62-63

⁴⁰ *Recensământul din 1900...*, p. 131

⁴¹ *Ibidem*

1880, 220 erau greco-catolici, 13 erau ortodocși, 2 erau romano-catolici, 1 era calvin, iar 8 erau izraeliți⁴². La 1900, în urma creșterii populației localității la 343 de persoane, comunitatea greco-catolică a ajuns la 288 de enoriași, cea ortodoxă la 16, cea romano-catolică la 16, cea reformată la 17. În toată această perioadă numărul izraeliților a scăzut la 6 persoane⁴³. În *Tria*, din totalul de 511 locuitori, câți număra localitatea la 1880, 444 erau români, 35 erau maghiari, 4 erau germani, 1 era slovac, iar restul aveau limba maternă necunoscută. La 1900, pe lângă cele două comunități importante ale românilor (599 de persoane) și maghiarilor (91 de persoane), aici mai conviețuia și o mică comunitate de slovaci (6 persoane). Confesional, populația localității era împărțită după cum urmează: 13 – O, 457 – GC, 11 – RC, 7 – CH și 23 – Iz (la 1880); 30 – O, 567 – GC, 25 – RC, 37 – CH, 37 – Iz (la 1900). O structură etno-confesională asemănătoare au și cele două localități ale actualei comune Chișlaz. *Sânlazăr* avea o populație românească majoritară (79,3% în 1880 și 88,9% în 1900) ce împărțasea în principal confesiunea greco-catolică (în localitate, la 1880, locuiau 354 GC - 92,9% din totalul populației, iar la 1900, 424 GC – 90%). La 1900, un număr de 19 români împărțeau credința ortodoxă, iar comunitatea maghiară (alcătuită din 50 de persoane) se orienta în principal spre greco-catolicism și calvinism (13 persoane)⁴⁴. La *Sârsig*, la 1880, dintre cei 321 de locuitori, 282 erau români, în majoritate de confesiune greco-catolică (în localitate au fost înregistrate 279 de persoane de această confesiune). În același an, în localitate mai trăiau 10 ortodocși, 6 romano-catolici, 5 calvini și 21 de izraeliți. Etnic, cei 9 germani înregistrați în 1880 au fost asimilați cel mai probabil comunității maghiare care a crescut de la 17 la 38 de membri⁴⁵ (împărțiți între GC, RC și CH). Satul *Păulești* se afla situat într-o zonă predominant ortodoxă, în vecinătatea localităților ce alcătuiesc actuala comună Brusturi. Etnic era majoritar românească, astfel dintre cei 173 de locuitori înregistrați la 1880, 153 erau români (3 erau maghiari, 9 erau germani, iar 9 aveau limba maternă necunoscută)⁴⁶. La 1900, dintre cei 244 de locuitori, 234 sunt români, iar 10 sunt maghiari. Confesional, populația românească era majoritar greco-catolică, dar și ortodoxă (13 persoane la 1900). Maghiarii împărțeau în principal tot confesiunea greco-catolică⁴⁷ (doar 2 persoane din cele 10 consemnate de către recensământ aveau confesiunea calvină).

În **perioada 1860-1879**, din cele 15 parohii ale protopopiatului, au avut loc căsătorii mixte numai în 5 parohii (adică în 1/3). Uitându-ne la centralizatorul căsătoriilor mixte din acest protopopiat, putem fi surprinși de numărul mare al căsătoriilor mixte consemnate în unele parohii, iar în altele nu apare nicio astfel de căsătorie. Pentru explicarea acestei situații trebuie aduse două amendamente. Primul, numărul căsătoriilor mixte inter-confesionale trebuie să fi fost mai mare pe ansamblul protopopiatului, dacă includem în discuție și căsătoriile dintre ortodocși și greco-catolici, care în anumite parohii nu erau percepute ca și căsătorii mixte, deci nu se

⁴² *Recensământul din 1880...*, p. 62

⁴³ *Recensământul din 1900...*, p. 131

⁴⁴ *Ibidem*, p. 127

⁴⁵ La 1900, recensământul consemnează existența a doar două comunități etno-ligvistice: cea română (430 de persoane) și cea maghiară (38 de persoane). Același recensământ consemnează existența în localitate însă și a 15 persoane ce s-au declarat de religie mozaică (prin urmare erau evrei).

⁴⁶ *Recensământul din 1880...*, p. 57

⁴⁷ Cel mai probabil, în acest caz este vorba despre români maghiarizați, ce și-au păstrat identitatea confesională.

raportau anual episcopiei. Această realitate este dovedită de faptul că în Păulești, de exemplu, rapoartele preotului greco-catolic nu consemnează nicio căsătorie mixtă (asta în condițiile în care, conform registrului de stare civilă al parohiei⁴⁸, completat de același preot, în această perioadă s-au înregistrat 39 de căsătorii cu parteneri ortodocși). Din acest punct de vedere, ceea ce rapoartele preoților din aceste parohii consemnează este o altă de percepție a realității maritale. În al doilea rând, numărul acestor căsătorii mixte se diminuează considerabil dacă scoatem din discuție căsătoriile dintre ortodocși și greco-catolici care, deși au avut loc, ele nu au fost raportate⁴⁹, nefiind considerate căsătorii mixte sau „amestecate” (de către comunitățile locale respective!), așa cum au făcut preoții din parohia greco-catolică din Păulești, care nu au raportat în 20 de ani nicio căsătorie mixtă⁵⁰. Această tăcere față de cele 39 de căsătorii dintre greco-catolici și ortodocși ne îndeamnă să credem că avem în față o percepție a unității confesionale a tinerilor ce veneau în fața altarului. Pe seama unei asemenea tăceri, rezultat posibil al aceleiași percepții a unității confesionale în cazul actului nupțial, îndrăznim să punem și lipsa căsătoriilor mixte din rapoartele anuale ale celorlalte zece parohii din protopopiat. De remarcat sunt două situații, ambele susținând ipoteza noastră⁵¹. În primul caz, preotul din Păulești consemnează în registrul său din anul 1864 cununia dintre doi tineri ortodocși ce aveau domiciliul în altă localitate. În al doilea caz, același preot cunună un bărbat ortodox din Tătărăș cu o femeie romano-catolică din Păulești. În ambele situații, preotul își „permite” (fapt considerat normal) să căsătorească tinerii ortodocși (fără ca apoi să raporteze o astfel de căsătorie ca fiind mixtă).

După cum se poate constata, în cazul protopopiatului Barcău, problema căsătoriilor mixte trebuie privită cu circumspecție, având în vedere că mariajele inter-confesionale dintre ortodocși și greco-catolici nu erau considerate de către mulți preoți greco-catolici ca făcând parte din această categorie. Prin urmare, se poate bănui că aceste căsătorii aveau o conotație inter-confesională doar în parohiile unde s-au înregistrat căsătorii mixte între tineri de etnie diferită. Dacă ne uităm la tabloul centralizator al căsătoriilor mixte din protopopiat, observăm acest fapt pe deplin.

Trecând de acest obstacol documentar, ne permitem să avansăm în analiza noastră, oprindu-ne doar la căsătoriile mixte care erau dublate și de o relație inter-etnică. În consecință, nu vom lua în considerare căsătoriile dintre GC/O și O/GC. În acest caz intră în discuție numai căsătoriile mixte din 4 parohii: Cenaloș, Sfârnaș, Sânlazăr și Spinuș. În aceste parohii s-au înregistrat 16 căsătorii între GC și RC, 11 căsătorii între GC și CH și 1 căsătorie între GC și EV. După cum se poate constata, ponderea acestor căsătorii din totalul căsătoriilor mixte reprezintă doar 28,3% (asta în condițiile în care aceste localități aveau comunități ortodoxe reduse numeric). Însă, dacă ne referim estimativ la totalul căsătoriilor mixte din protopopiat – inclusiv cele presupuse a nu fi fost considerate „căsătorii amestecate” - și mai apoi la totalul

⁴⁸ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 887, f. 62-73; dos. 888, f. 24-27

⁴⁹ Din analiza registrelor de căsătorie ale parohiei greco-catolice din Păulești rezultă că s-au efectuat în parohie 7 căsătorii între parteneri GC-O din aceeași localitate. Un număr mult mai mare de căsătorii (28) s-au efectuat cu parteneri din alte localități. Există chiar un număr de 4 căsătorii în în cazul cărora ambii parteneri aveau domiciliul în alte localități.

⁵⁰ Ioan Horga, Mircea Brie, *Opțiuni maritale la populația greco-catolică din nord-vestul Transilvaniei între 1860 – 1879* (în continuare *Opțiuni maritale...*), în *Analele Universității din Oradea, Fascicula Istorie-Arheologie*, tom X, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2000, p. 85

⁵¹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 887, f. 62-73; dos. 888, f. 24-27

căsătoriilor (deocamdată mergem pe o estimare generală funcție de studiile de caz), ponderea acestor căsătorii cu parteneri de altă etnie trebuie să fi fost destul de redusă. Explicația acestui fapt rezidă în determinantele locale de ordin demografic, etnic și confesional. În toate aceste parohii, în special în filii, trăiau importante comunități de confesiune RC⁵² sau CH⁵³. Majoritatea acestor căsătorii mixte se înregistrau în filii, acolo unde populația greco-catolică era mai redusă ca număr, deci aria de selecție a partenerului era restrânsă, simțindu-se nevoia ieșiri în afara cadrului strict etno-confesional. Habitatul, munca, averea și sărbătorile comune cu încărcătura lor locală erau prilejuri de stabilire a contactelor prematrimoniale inter-confesionale la locuitorii din aceste parohii. Deplasările la mare distanță pentru încheierea căsătoriei erau, credem, pentru această zonă o raritate. Locuitorii de aici nu se găseau pe mari axe de comunicație și nici nu aveau ocupații ce impuneau deplasări mai lungi, în afara unor deplasări sezoniere pentru muncile agricole. Poate că în urma unor astfel de deplasări, care îi aveau în principal ca protagoniști pe bărbați, să se fi încheiat căsătoriile a 3 tineri GC din Spinuș cu fete RC din afara localității, având în vedere că în Spinuș erau doar 4-5 familii RC. Tot pe seama acestui fapt trebuie pusă și căsătoria unui băiat GC din Spinuș cu o fată evanghelică, posibil din Sălard, unde era o mică comunitate evanghelică⁵⁴.

Raportând numărul de ani ai perioadei 1860-1879 (20) în care au fost consemnate căsătorii mixte la numărul total de mariaje inter-confesionale înregistrate în protopopiat, rezultă o medie de 4,95 căsătorii mixte pe an. De asemenea, raportând numărul de ani în care au fost consemnate căsătorii (inclusiv cele cu O) la numărul de căsătorii de acest fel dintr-o parohie, rezultă următoarele medii: la Sânlazăr 2,45 căsătorii mixte pe an, la Cenaloș de 2,2 căsătorii mixte pe an, la Păulești 2,6 căsătorii mixte pe an, iar la Spinuș și Sfârnaș, 1,25 și respectiv 1,88 căsătorii mixte pe an.

Din perspectiva raportului pe sexe, se observă în cazul căsătoriilor mixte faptul că, din cele 28 căsătorii mixte încheiate cu alți parteneri decât cei ortodocși, 17 le încheie băieții (60,7%) și 11 fetele (39,3%).

În 13 din cele 15 parohii ale protopopiatului Barcău au avut loc căsătorii mixte (86,7%) în **perioada 1880-1899**. Media anuală a acestor căsătorii la nivelul protopopiatului (7,2 căsătorii mixte/an) reprezintă o medie foarte ridicată comparativ cu perioada anterioară. Analizând însă mai în detaliu câțiva factori, lucrurile se pot explica astfel. Pe de o parte, ținându-se seama de impactul legilor imperiale asupra problemelor familiei, preoții uniți au fost, credem, mult mai atenți în privința înregistrării căsătoriilor mixte dintre GC și O, acestea fiind socotite și ele căsătorii „amestecate”. Această situație se explică prin faptul că acum numărul acestor căsătorii a crescut foarte mult. Ele reprezintă peste 50% din totalul căsătoriilor mixte și aceasta nu este totul. Posibil că numărul căsătoriilor mixte ce implicau parteneri O să fi fost și mai mare (cel puțin în unele localități). Doar un studiu exhaustiv asupra registrelor de stare civilă, și acesta privit sub rezerva neajunsurilor conferite de precaritatea surselor

⁵² În cuprinsul parohiei Cenaloș erau comunități RC importante (peste 50 de locuitori) în satele Cenaloș și Sâniob (aici majoritatea populației era maghiară). În parohia Sfârnaș, comunitățile RC cele mai importante erau la Hodoș, Sălard și Vaida. În parohia Sânlazăr, satul Mișca, majoritatea populației era de origine maghiară, în majoritate de confesiune RC, puțini fiind cei ce împărtășeau confesiunea CH (*Recensământul din 1880...*, p. 60-61).

⁵³ Cele mai importante comunități CH din zonă erau la Szent-Miklos și la Sâniob (*filii* ale parohiei Cenaloș); Sălard, Hodoș, Vaida (parohia Sfârnaș) și Mișca (parohia Sânlazăr) (*Recensământul din 1880...*, p. 60-74).

⁵⁴ *Recensământul din 1880...*, p. 74.

documentare, ar putea să ne edifice asupra acestui fenomen. Spunem asta deoarece în localitatea Sărsig, parohie care nu consemnează, potrivit rapoartelor preotului, nicio căsătorie mixtă, pe parcursul deceniului al nouălea registrele de stare civilă nu consemnează nicio astfel de căsătorie⁵⁵ (respectându-se în acest fel informațiile raportate episcopiei). Pe de altă parte, s-a dublat numărul parohiilor în care sunt consemnate căsătorii mixte.

În 1880, anul în care era efectuat recensământul, în cuprinsul protopopiatului s-au înregistrat doar două căsătorii mixte, la Spinuș. În această localitate cu o populație majoritar greco-catolică (77,4%) alteritatea confesională prin căsătorie pare să fie redusă (o singură căsătorie cu partener RC se efectuează în interiorul localității⁵⁶). Într-o astfel de situație, majoritatea căsătoriilor mixte se făceau cu parteneri din afara localității. Așa este cazul căsătoriei unui băiat GC cu o fată CH din Mișca, localitate majoritar reformată, aflată la 10 km distanță de Spinuș⁵⁷.

În ceea ce privește media anuală a căsătoriilor mixte, constatăm că cea mai înaltă valoare era de 4 căsătorii (Sânlazăr), apoi între 2-2,5 căsătorii (Cenaloș, Ciulești, Derna, Păulești, Sfârnaș, Spinuș). Iar cea mai mică era de 1-1,2 (Chioag, Fegernic, Nădar, Sarcău, Sacalasău și Tria).

Din punct de vedere etno-confesional distingem trei zone specifice în opțiunile maritale ale tinerilor greco-catolici.

1. O zonă importantă pentru opțiunile maritale ale tinerilor GC, atunci când optau pentru alegerea unui partener de altă confesiune, era cea a localităților unde trăiau tineri de confesiune RC. Acest lucru se petrecea în arealul Cenaloș, Sânlazăr, Spinuș, Sfârnaș. După cum se observă, cele mai multe căsătorii între tineri GC și tineri RC au loc în parohia Cenaloș. Această parohie îi cuprindea și pe credincioșii GC din *filia* Sâniob, unde 3/4 din populație era RC. Localitatea a fost un veritabil izvor de parteneri RC pentru căsătorii cu tineri GC din Cenaloș și din împrejurimi – Sfârnaș și Spinuș. Căsătoriile cu tineri RC ocupă locul I în opțiunile maritale ale tinerilor GC (70 de căsătorii).
2. O zonă cu preponderență ortodoxă în stabilirea strategiilor maritale ale tinerilor GC se întâlnește în *filia* Ciuhoi din parohia Cenaloș, Fegernic, în *filiile* Brusturi, Picleu și Țigănești din parohia Păulești, în *filiile* Burzuc și Săliște din parohia Chioag, în *filia* Hâncești din parohia Ciulești, în *filia* Dernașoara din parohia Tria, etc. De multe ori, aceste localități, unde populația ortodoxă era covârșitoare, ofereau pretendenți pe *piața maritală* nu numai pentru localitățile cu reședință parohială GC, dar și pentru ansamblul protopopiatului.
3. O altă zonă reprezentativă a protopopiatului Barcău pentru opțiunile maritale ale tinerilor GC era reprezentată de parohia Cenaloș și parohia Sânlazăr, unde erau preferați parteneri de confesiune reformată. O asemenea variantă ocupa însă doar un loc modest în opțiunile maritale ale tinerilor GC, numai 12 cazuri. Jumătate dintre aceste opțiuni se întâlnesc în parohia Cenaloș. Faptul se explică prin existența unei importante comunități CH atât în arealul parohiei, cât și în localitățile învecinate:

⁵⁵ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1087, f. 1-7. În acest caz, toate cele 56 de căsătorii încheiate în perioada 1881-1892 sunt făcute cu parteneri greco-catolici (20 cu parteneri din localitate, 29 cu parteneri din alte localități și 7 căsătorii cu parteneri ce au localitatea neconsemnată).

⁵⁶ A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 481/1894, f. 4-12; dos. 487/1900, f. 6-15

⁵⁷ *Ibidem*, dos. 491/1904, f. 18

Sălard, Hodoș, Vajda. Explicația o dăm și în cazul căsătoriilor dintre tineri GC și tineri CH din parohia Sânlazăr. Aceste căsătorii au la origine parteneri CH din *filia* Mișca, aparținând acestei parohii⁵⁸.

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC
1860-1879										
Cenaloș	5	11	1	3	3		1	1	2	
Păulești ⁵⁹	15	39	7				32			
Sânlazăr	11	27	2	2	2		15	3	3	
Spinuș	4	5	1	3		1				
Sfârna ⁶⁰	9	17	4	2	1		8	2		
Total	20	99⁶¹	15	10	6	1	56	6	5	
1880-1899										
Cenaloș	14	46	3	19	5	1	7	9	1	1
Chioag	1	1					1			
Ciulești	10	18	8	3			7			
Derna	2	4		1			3			
Fegernic	2	2					2			
Nădar	2	2		2						
Păulești	5	11	1	1				9		
Sacalasău	1	1					1			
Sânlazăr	5	20	2				14	1	3	
Sarcău	3	5			1		3	1		
Sfârnaș	7	15	3	6			4	2		
Spinuș	7	16		6	1		1	8		
Tria	3	3						2	1	
Total	20	144	17	38	7	1	43	32	5	1
1900-1910										
Cenaloș	3	4		2			1	1		
Chioag	5	6	1				5			
Ciulești	7	7	3				4			
Derna	1	1					1			
Fegernic	5	6	1				2	3		
Sânlazăr	1	1							1	
Sarcău	1	2	2							
Sfârnaș	3	3	3							
Spinuș	1	1					1			
Tria	1	3					2	1		
Total	10	34	10	2			16	5	1	

Surse: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununaților); Idem, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

⁵⁸ Ioan Horga, Mircea Brie, *Analiza strategiilor maritale la populația greco-catolică din dieceza de Oradea (1881-1899)* (în continuare *Analiza strategiilor maritale...*), în *Analele Universității din Oradea. Seria Istorie-Arheologie*, tom XII, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2002, p. 154

⁵⁹ Datele referitoare la această localitate includ și informațiile culese prin despuieră registrului de stare civilă pentru perioada 1860-1879. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 887, f. 62-73; dos. 888, f. 24-27

⁶⁰ Datele referitoare la această localitate includ și informațiile culese prin despuieră registrului de stare civilă pentru perioada 1860-1879. *Ibidem*, dos. 1087, f. 1-7

⁶¹ Din totalul de 99 de căsătorii mixte înregistrate, în rapoartele preoților din aceste parohii au fost depistate doar 52, restul fiind descoperite în urma cercetării studiilor de caz.

Discutând problema căsătoriilor mixte sub aspectul apetenței pe sexe pentru căsătorii mixte, se poate observa că există o apetență mai mare la femei (81 de cazuri din 144, adică 56,25%, decât la bărbați de 43,75%). Din punct de vedere al alterității etnice⁶² prin căsătorii mixte se observă că bărbații GC erau mult mai predispuși la astfel de combinații (72,58%) în comparație cu femeile (46,91%).

În *perioada 1900-1910*, căsătorii mixte au fost consemnate în 10 din cele 15 parohii ale protopopiatului Barcău (71,4%). Media anuală a acestor căsătorii la nivelul protopopiatului a fost de 3,4 căsătorii mixte, ceea ce ar reprezenta o medie scăzută în comparație cu perioadele precedente. Scăderea numărului căsătoriilor mixte, credem că are mai puțin o cauză comportamentală a populației greco-catolice din acest protopopiat. Această realitate o punem mai cu seamă pe influența tot mai evidentă pe care a avut-o legea matrimonială din 1894. Înregistrările preoților deveneau pentru stat facultative, iar rigurozitatea consemnărilor în rapoarte a căsătoriilor mixte a scăzut simțitor⁶³. La nivel de parohii, media anuală se încadrează între 1 și 1,33 căsătorii, cu excepția parohiei Tria, unde sunt consemnate 3 căsătorii mixte pe an. Din totalul de 34 de căsătorii mixte consemnate, 7 au fost încheiate în anul 1900. Interesant este faptul că toate aceste căsătorii au fost realizate de către fete greco-catolice, care în majoritate și-au găsit parteneri din localitățile învecinate⁶⁴. Vecinătatea nu însemna însă neapărat renunțarea la constrângerile comunitare. Chiar dacă determinismul confesional ni se pare diluat, acesta este suplinit de unul etnic (6 dintre cele 7 fete greco-catolice ce contractează o căsătorie mixtă o fac cu un partener ortodox). În acest caz, doar una dintre căsătorii este făcută cu un partener de etnie diferită, ceea ce demonstrează un scăzut grad de înstrăinare de neam și confesiune. La nivelul întregii perioade, condiționarea etno-confesională este de asemenea vizibilă. Așa cum am spus-o, ponderea scăzută a căsătoriilor mixte se datorează în mare parte faptului că aceste parohii (cu excepția filiilor) aveau o populație greco-catolică compactă, iar în regiune exista un important „rezervor marital” în interiorul confesiunii. Următoarea condiționare era cea etnică: 26 de căsătorii mixte, reprezentând 76,47% din totalul căsătoriilor mixte din protopopiat, au fost făcute cu parteneri români de confesiune O. Interesant este faptul că 7 din celelalte 8 căsătorii mixte sunt făcute cu parteneri RC (în majoritate slovaci), demonstrând oarecum afinitatea confesională catolică între comunitățile GC și RC.

Sub aspectul apetenței pe sexe pentru căsătorii mixte, se poate observa că există o astfel de apetență mai mare la femei (22 de cazuri din 34), adică (64,7%), iar la bărbați de 35,3%.

⁶² Generalizăm faptul că o căsătorie dintre un GC și un O era făcută în interiorul etniei române.

⁶³ Acest fenomen poate fi observat și în cazul registrelor de stare civilă completate după 1900. Această realitate a fost tot mai evidentă în preajma anului 1910, astfel că un studiu referitor la fenomenul marital după această dată, bazat doar pe documentele ecleziastice, este aproape imposibil de realizat.

⁶⁴ La Chioag, o fată GC se căsătorește în afara comunității, cu un băiat O din Almașu Mic (A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 496/1911, f. 6). La Derna o fată GC se căsătorește cu un partener O din Voievozi (*Ibidem*, dos. 491/1903, f. 14). La Ciulești, o fată GC se căsătorește cu un O din Dernașoara (*Ibidem*, dos. 491/1903, f. 14). La Tria, una dintre cele două căsătorii O/GC este cu un băiat O din Dernașoara, iar cea CH/GC este cu un calvin din Mișca (*Ibidem*, dos. 491/1903, f. 14).

A. Fenomenul marital în parohia Păulești (1860-1880). Studiu de caz

Demografic această localitate se afla situată într-o zonă predominant românească și ortodoxă, în vecinătatea localităților ce alcătuiesc actuala comună Brusturi. Etnic era majoritar românească; astfel, dintre cei 173 de locuitori înregistrați la 1880, după limba maternă 153 erau români (3 erau maghiari, 9 erau germani, iar 9 aveau limba maternă necunoscută)⁶⁵. Confesional, aceiași recensământ consemnează în localitate o majoritate greco-catolică. Din totalul populației, 153 de persoane împărtășeau această credință (88,4%), 10 persoane erau ortodoxe, 3 erau de confesiune calvină, iar 9 erau izraelite. În perioada cercetată, care credem noi răspunde cel mai bine cerințelor formulate, în această parohie au fost consemnate 111 căsătorii⁶⁶. Dintre acestea, așa cum am precizat și cu o altă ocazie, două nu implică niciun partener GC. Din totalul acestor căsătorii, 40 (36,03%) sunt căsătorii mixte⁶⁷.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei							Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei						
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	O/GC	RC/GC	CH/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	O/GC	RC/GC	CH/GC
1860	6	1	1							4				1		
1861	10	7	2							1	2			5		
1862	3	2								1	1			1		
1863	3	1								2				1		
1864 ⁶⁸	3	2									1			1		
1865 ⁶⁹	12	4	6							1				4		
1866	6	4	1							1	2			2		
1867	3	1	1							1	1					
1868	8	3	4							1				3		
1869	9	3	4							2				3		
1870	8	3	3							2				3		
1871	1	1												1		
1872	4	1	3											1		
1873	9	3	4							2				3		
1874	5	1	4											1		
1875	5	1	1							3				1		
1876	3		3													
1877	5	1	3							1				1		
1878	0															
1879	3		2							1						
1880	5		5													
Total	111	39	47							23	7			32		

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 887, f. 62-73; dos. 888, f. 24-27

Atunci când nu se putea realiza o căsătorie în interiorul confesiunii, tinerii greco-catolici preferau în proporție de 100% să-și întemeieze o familie cu un partener

⁶⁵ *Recensământul din 1880...*, p. 57

⁶⁶ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 887, f. 62-73; dos. 888, f. 24-27

⁶⁷ Aici a fost inclusă și căsătoria mixtă O/RC.

⁶⁸ Preotul a efectuat în acest an cununia dintre doi tineri ortodocși ce aveau domiciliul în altă localitate.

⁶⁹ Este înregistrată căsătoria unui bărbat ortodox din Tătăruș cu o femeie romano-catolică din Păulești.

ortodox din altă localitate. Cea mai mare parte a acestor căsătorii mixte erau realizate de către femei greco-catolice (82,05%). Cum explicăm această apetență mare a tinerilor greco-catolici (în special a fetelor) spre o căsătorie cu un partener ortodox? Reamintim că preotul din sat nu a raportat niciuna dintre aceste căsătorii episcopiei. Orientarea tinerilor greco-catolici spre o căsătorie în interiorul etniei cu un partener ortodox, așa cum am precizat, era văzută de către comunitate drept una normală, între cele două confesiuni existând, la nivelul mentalului tradițional românesc, un foarte ridicat grad de similitudini ceea ce conferea o anumită conștiință a unității. Această teorie, susținută în general chiar și de către studiul de față, pare să fie depășită de amploarea fenomenului în cazul localității Păulești. Această nouă supoziție, fără a denunța teoria generală amintită, se bazează pe un fapt concret: din totalul de 39 de căsătorii mixte, 21 implică cel puțin un partener din localitatea Brusturi⁷⁰. În fața acestei situații, nu putem să nu ne punem întrebarea de ce tinerii (ortodocși, în general) veneau din Brusturi să se căsătorească în fața preotului greco-catolic din Păulești? Acestei întrebări i-am putea răspunde, pe de o parte, prin amestecul preotului unit în problemele matrimoniale ale preotului ortodox din Brusturi (această teorie este susținută de cununia, pe care o face preotul unit din Păulești în 1864, a doi tineri ortodocși, ambii din Brusturi), iar pe de altă parte, se pare că preotul ortodox accepta mai greu să încheie o căsătorie mixtă, respectând în acest caz principiul cununii făcute în fața preotului catolic. Dincolo de aceste formulări, indiferent care era logica căsătoriei unui GC cu un O, se impune precizarea faptului că parohia Păulești era așezată într-o regiune majoritar ortodoxă, iar tinerii greco-catolici din filii (unde ponderea ortodocșilor era mare) veneau să se căsătorească în fața preotului unit. Indiferent care ar fi motivația căsătoriilor GC-O, relevant este faptul că preotul nu le raportează episcopiei, considerându-le „normale”.

Cele mai multe dintre căsătorii implicau persoane din Păulești. Următorul tabel ne oferă o imagine de ansamblu asupra originii mirilor:

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Păulești	56	Păulești	88
Almaș	1	Brusturi	14
Brusturi	22	Cenaloș	1
Burzuc	1	Chioag	1
Cenaloș	1	Picleu	1
Chioag	3	Spinuș	1
Ciulești	1	Țigănești	2
Dernișoara	2	Necunoscută	3
Gurbești	3		
Picleu	6		
Sacalasău	2		
Sârbi	1		
Sânlazăr	1		
Săliște	5		
Spinuș	2		
Tătăruș	3		
Necunoscută	1		
Nr. căsătorii	111	Nr. căsătorii	111

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 887, f. 62-73; dos. 888, f. 24-27

⁷⁰ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 887, f. 62-73; dos. 888, f. 24-27

În privința domiciliului soților putem face următoarele precizări: 1. majoritatea localităților de unde provin soții sunt din arealul imediat învecinat; 2. mobilitatea mai mare prin căsătorie o au bărbații; 3. cea mai mare parte a femeilor se căsătoresc în localitate (trebuie precizat în acest context că mulți dintre bărbații din afara localității se căsătoresc cu fete tot din altă localitate); 4. un rol important în această ecuație o au căsătoriile mixte, care în totalitate implică un partener dintr-o altă localitate.

Aria localităților din care sunt „recrutați” partenerii de căsătorie este foarte diversă, predominând, așa cum am precizat, localitățile învecinate. După cum rezultă din tabelul prezentat, proveniența soților este mult mai diversă comparativ cu a soțiilor. Explicația acestui fapt ar consta, pe de o parte, în faptul că bărbatul, mai emancipat fiind, călătorește mai mult, în special în perioada muncilor sezoniere. Apoi, fără a fi neglijabilă, persistă în continuare regula cununiei în fața preotului miresei.

Constrângerile bisericești, dar și sezonul muncilor agricole influențau direct repartitia lunară a căsătoriilor. Cele mai multe căsătorii erau efectuate toamna și iarna, evitându-se, pe de o parte, marile posturi ale Crăciunului și Paștelui, iar pe de altă parte, „întreruperea, fie și temporară, a muncii la câmp în timpul aratului, semănatului, săpatului sau secerișului nu era prea ademenitoare pentru țăranul ce trudea pe pământul său”⁷¹.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	111	8	19	5	0	12	4	3	2	5	7	44	2
Procent (%)	100	7,21	17,12	4,50	0	10,81	3,60	2,70	1,80	4,50	6,31	39,64	1,80

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 887, f. 62-73; dos. 888, f. 24-27

Conform cu tabelul prezentat, cele mai multe căsătorii erau încheiate în luna noiembrie, urmată de luna februarie. Cele mai puține căsătorii se realizau în lunile de primăvară și vară, cu un minim în perioada celor două posturi amintite (în aprilie nu este încheiată nicio căsătorie – această lună corespunde în general postului Paștelui, dar și sezonului de primăvară; în decembrie, lună de iarnă, căsătoriile sunt totuși foarte puține, fapt ce explică influența Bisericii asupra comportamentului marital al populației localității).

Vârsta la căsătorie este de asemenea un indicator măsurabil ce poate reda o anumită stare mentală și comportamentală. În studiul nostru, vom încerca să delimităm persoanele care sunt necăsătorite de cele care se recăsătoresc (fiind văduvi).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19		1									
20-24	13	5	2								
25-29	8	13	1	2							
30-34		4	2								
35-39		1									
40-44				1							
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 887, f. 62-73; dos. 888, f. 24-27

⁷¹ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 109

Aruncând o privire asupra tabelului de mai sus, putem constata încadrarea majorității celor care se căsătoresc pentru prima oară în grupe de vârstă compacte (există după cum se poate vedea și câteva excepții). Cele mai multe fete ce se căsătoresc fac parte din grupele de vârstă 15-19 ani și 20-24 de ani. Bărbații în schimb au o vârstă la căsătorie mai ridicată. Grupele de vârstă în care cei mai mulți dintre ei se căsătoreau sunt 20-24 de ani și 25-29 de ani. Vârsta medie la căsătorie a oscilat în această perioadă, astfel: 1. dacă în primul deceniu cercetat, vârsta medie la căsătorie a bărbaților era de 26,1 ani, în deceniul al doilea această medie a urcat la 26,9 ani; 2. în cazul femeilor, în primul deceniu, această medie de vârstă a fost de 20,7 ani, iar în al doilea de 21,6 ani.

Vârsta la căsătorie crește ușor în cazul în care unul dintre miri este văduv. În acest caz, cele mai multe căsătorii se realizează în grupa de vârstă a bărbatului de 30-39 de ani și de cea de sub 30 de ani a femeii.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	8					
30-39	16					
40-49	1	1				
50-59						
60-69		1				
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 887, f. 62-73; dos. 888, f. 24-27

De remarcă este faptul că diferența de vârstă dintre soți crește considerabil în acest caz. În majoritatea cazurilor, femeile tinere de sub 25 de ani care rămân văduve se căsătoresc cu bărbați mult mai vârstnici (fie văduvi, fie rămași necăsătoriți), pe de cealaltă parte, bărbații cu vârste de până la 30 de ani rămași văduvi se căsătoresc în general cu fete apropiate ca vârstă (în majoritate necăsătorite)⁷².

În cazul în care ambele persoane ce se căsătoreau aveau starea civilă de văduvi vârsta medie urca și mai mult, spre 35-45 de ani.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	1	1				
30 - 39	3	2	1			
40 - 49	1	10	3			
50 - 59		3	3	1		
60 - 69			1			
> 69					1	

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 887, f. 62-73; dos. 888, f. 24-27

Un caz extrem este oferit de căsătoria realizată la 16 septembrie 1866 între Demian Teodor, care avea 100 de ani, și Kosma Floare, care avea 60 de ani⁷³. La

⁷² A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 887, f. 62-73; dos. 888, f. 24-27

⁷³ *Ibidem*, dos. 887, f. 68

cealaltă extremă se găsește căsătoria a doi tineri de 25 de ani și respectiv 22 de ani ambii rămași văduvi⁷⁴.

B. Fenomenul marital în parohia Sfârnaș (1860-1880). Studiu de caz

Localitatea Sfârnaș este situată într-o regiune cu o populație mai diversă din punct de vedere etnic (în comparație cu Păulești). Distribuția etno-confesională a populației este oarecum asemănătoare cu aceea a localităților învecinate. Se impune a se face totuși precizarea faptului că deși în satele actualei comune Ciuhoi există, din punct de vedere etnic, două mari comunități, repartitia etnică a populației nu este una uniformă. Comunitatea românească este mai numeroasă în Ciuhoi (aici ea împărtășea în majoritate confesiunea ortodoxă), în Cenaloș și Sfârnaș, unde aceștia erau în majoritate greco-catolici. Deși prezentă în toate aceste localități, comunitatea maghiară este concentrată în localitatea Sâniob, unde la 1880 număra 1.075 de persoane. De altfel, această diversitate a populației pe o arie relativ restrânsă este realmente o sursă importantă pentru mariajele mixte, etnic și confesional, la românii greco-catolici din Cenaloș și Sfârnaș. La 1880, din totalul de 285 de locuitori, câți număra localitatea Sfârnaș, 226 erau români, 45 erau maghiari, 1 era rutean, 5 aveau limba maternă necunoscută, iar 8 aveau alte naționalități (confesional această populație era împărțită după cum urmează: 239 – GC, 10 – RC, 13 – CH, iar 23 erau Iz – ceea ce demonstrează existența unei importante comunități evreiești, asta în ciuda faptului că ei nu apar consemnați etnic, după limba maternă)⁷⁵. La 1900, populația localității număra 322 de persoane (etno-ligvistic: 242 – români, 72 – maghiari, 1 – german, 1 – slovac, iar 6 persoane erau consemnate la rubrica „alte”; confesional: 18 – O, 239 – GC, 24 – RC, 24 – CH și 23 – Iz)⁷⁶. Interesantă este în această localitate creșterea, în doar 20 de ani, a comunității O, dar și a celei RC și CH. Această creștere poate fi pusă pe seama unei migrații din localitățile învecinate, în special prin căsătorie și nașterea copiilor în aceste familii, dar, așa cum vom vedea din analiza registrelor de stare civilă, o mică comunitate ortodoxă posibil că a existat în ciuda datelor recensământului chiar și înainte de 1880.

În perioada cercetată, în parohia Sfârnaș au fost înregistrate 96 de căsătorii. Din totalul acestora, doar 17 au fost căsătorii mixte (17,7%)⁷⁷. Acest procent se situează sub cel înregistrat în localitatea Păulești (asta în condițiile în care diversitatea etno-confesională a populației în zona Sfârnaș era mai mare decât în cea a satului Păulești). Pentru explicarea acestui fenomen putem înainta două supoziții: 1. în regiunea Păulești-Brusturi populația românească era de departe majoritară, iar în zona învecinată localității Sfârnaș comunitatea maghiară era cea mai numeroasă (depășind-o numeric pe cea românească). Plecând de la aceste ipoteze, putem să coroborăm determinismele confesionale cu cele etnice, fapt ce explică apetitul mai mare al românilor greco-catolici de a se căsători cu români ortodocși (numeroși în satele învecinate localității Păulești); 2. în zona Păulești comunitatea greco-catolică era mult mai redusă decât în cea a regiunii Sfârnaș-Cenaloș, deci și posibilitatea alegerii partenerului în interiorul confesiunii era diferită.

⁷⁴ Este vorba despre căsătoria încheiată la 24 octombrie 1873 între Gavris Gabor (25 ani) și Sora Ana (22 ani). *Ibidem*, dos. 888, f. 24

⁷⁵ *Recensământul din 1880...*, p. 61

⁷⁶ *Recensământul din 1900...*, p. 126-127

⁷⁷ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1098, f. 12-18; dos. 1099, f. 1-8

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei							Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei						
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	O/GC	RC/GC	CH/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	O/GC	RC/GC	CH/GC
1860	4		3							1						
1861	9	1	3				1			5						
1862	4		3							1						
1863	3		1							2						
1864	7	4					2			3				2		
1865	7	2	5				1							1		
1866	5	2	1	1						2				1		
1867	4	2								2				1	1	
1868	7	1	3							3			1			
1869	8	1	4							3					1	
1870	2	1	1										1			
1871	4		2							2						
1872	7		4							3						
1873	2		2													
1874	4	2	1	2						1						
1875	5		3							2						
1876 ⁷⁸																
1877	5	1	3							1	1					
1878	5		3							2						
1879	2									2						
1880	2		2													
Total	96	17	44	3			4			35	1		2	5	2	

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1098, f. 12-18; dos. 1099, f. 1-8

Dacă urmărim informațiile prezentate în tabelul de mai sus, putem confirma înclinația mai mare a tinerilor greco-catolici spre căsătorii cu parteneri ortodocși: 13 căsătorii (76,47%) din totalul celor 17 consemnate sunt realizate cu parteneri O. Interesant de remarcat sunt cele 7 căsătorii încheiate cu parteneri O din localitate (înainte de anul 1880, an în care recensământul maghiar nu a consemnat prezența în localitate a ortodocșilor). Nu putem ști exact ceea ce s-a întâmplat în această localitate. Izvoarele pe care le avem la dispoziție ne oferă doar posibilitatea unei interpretări aproximative: fie că cele 7 persoane (3 femei și 4 bărbați) s-au stabilit înaintea căsătoriei în localitate, iar apoi s-au convertit la GC; fie preotul a greșit când i-a înregistrat drept O (deși puțin probabil); fie mica comunitate ortodoxă (dacă ea a existat înainte de 1880) era atât de apropiată de GC încât a fost înregistrată la recensământ în aceeași categorie, pentru ca apoi, 20 de ani mai târziu, să reapară sub influența unei mai mari rigurozități de înregistrare a populației. Un eventual studiu ulterior va putea, probabil, lămuri această chestiune. Cele 4 căsătorii ce implică parteneri considerați a fi de altă etnie (2 cu RC și 2 cu CH) sunt toate încheiate cu parteneri din alte localități. Nu excludem ca cele două femei GC ce s-au căsătorit cu partenerii RC sau bărbații GC care s-au căsătorit cu femeile CH să fie chiar maghiari

⁷⁸ În acest an nu a fost consemnată nicio căsătorie.

(într-o astfel de situație determinismul etnic să fi funcționat și pe această direcție), bine știut fiind faptul că în localitate o parte dintre maghiari erau GC⁷⁹.

Sub raportul apetenței pe sexe pentru căsătorii mixte, se poate observa că există o apetență mai mare la femei (11 de cazuri din 17), adică 64,7%, decât la bărbați (35,3%)⁸⁰.

Analizând locul de proveniență al celor doi miri, putem obține informații utile privind condiționările și mecanismele maritale la populația din localitatea Sfârnaș. Aflat într-o zonă mai joasă decât Păulești, Sfârnașul făcea parte dintr-o regiune mai extinsă ce oferea posibilitatea găsirii unor munci sezoniere. Sub influența acestui factor, dar și al emancipării mai mari, bărbații circulau mai mult intrând astfel în contact și realizând alianțe matrimoniale cu fete din Sfârnaș. Tabelul de mai jos relevă faptul că proveniența soților în momentul căsătoriei era mult mai diversă decât a soțiilor. Și într-un caz și în altul, majoritatea sunt originari din Sfârnaș. Această realitate trebuie privită totuși sub rezerva faptului că, dacă 18 femei aleg să vină în localitate să se căsătorească aici, numărul bărbaților este aproape dublu (35)⁸¹.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Sfârnaș	61	Sfârnaș	78
Livada	3	Diosig	2
Burzuc	1	Burzuc	1
Cenaloș	2	Ciuhoi	4
Cetariu	1	Fegernic	1
Chioag	1	Nădar	2
Chiraleu	2	Parhida	1
Ciuhoi	8	Sârbi	2
Ciulești	2	Sălard	1
Diosig	1	Sălard	2
Nădar	3	Vaida	1
Parhida	1		
Santăul Mare	2		
Sârbi	1		
Sălard	3		
Necunoscută			
Nr. căsătorii	96	Nr. căsătorii	96

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1098, f. 12-18; dos. 1099, f. 1-8

În privința distribuției sezoniere a căsătoriilor, tabelul de mai jos confirmă comportamentul general, specific întregii populații din regiune. Puține căsătorii erau încheiate în perioada muncilor sezoniere, când munca câmpului reținea comunitatea rurală de la întregul cortegiu al ritualurilor nunții (care țineau mai multe zile). De asemenea, la fel ca și în alte cazuri, caracterul tradițional și influența puternică a Bisericii limitau până la zero căsătoriile din lunile de post (a se vedea lunile decembrie și aprilie).

⁷⁹ *Recensământul din 1880...*, p. 61-62; În localitate, la 1880, locuiau, potrivit îndrumărilor oferite de către recensământul ungar, 45 de maghiari. În același an, în localitate numărul RC era de 10 persoane, iar cel al CH de 13. Este evident că o parte dintre maghiari erau fie O, ceea ce era puțin probabil, fie GC.

⁸⁰ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1098, f. 12-18; dos. 1099, f. 1-8

⁸¹ *Ibidem*

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	96	6	39	3	-	10	7	5	3	1	2	20	-
Procent (%)	100	6,3	40,6	3,1	0	10,4	7,3	5,2	3,1	1,0	2,1	20,8	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1098, f. 12-18; dos. 1099, f. 1-8

În privința vârstei la căsătorie, putem observa, în comparație cu localitatea Păulești, o medie mai redusă, dar și o interesantă distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Astfel, la o primă analiză, putem observa o diferență relativ mare între grupa de vârstă a bărbatului și grupa corespunzătoare femeii. Spre deosebire de Păulești, cele mai multe fete la prima căsătorie ajung în fața altarului la vârste de sub 20 de ani. În cazul băieților, grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de căsătorii este cea de 25-29 de ani, urmată de grupa 20-24 de ani⁸².

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)									
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60
15-19										
20-24	15	9								
25-29	11	13	1							
30-34	3	4								
35-39										
40-44										
45-49										
50-54										
55-59										
>60										
?										1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1098, f. 12-18; dos. 1099, f. 1-8

Vârsta medie a tinerilor la prima căsătorie reliefează diferența de vârstă la căsătorie dintre bărbați și femei. În cazul bărbaților, această medie este de 25,15 ani, iar în cazul femeilor de 19,15 ani⁸³.

Vârsta medie la căsătorie când unul dintre soți este văduv crește ușor. Această creștere este introdusă de căsătoriile realizate de către persoane rămase necăsătorite până la vârstă mai înaintată (în special bărbați) cu parteneri rămași văduvi. La o privire generală asupra tabelului de mai jos, putem remaca faptul că cele mai multe căsătorii implică o femeie care are o vârstă de sub 30 de ani (11 din 14 asemenea cazuri).

Analizând în detaliu acest fenomen, am ajuns la următoarele concluzii:

1. În cazul căsătoriilor dintre un bărbat văduv și o femeie la prima căsătorie (6 cazuri), diferența de vârstă dintre bărbat și femeie era foarte mare. Vârsta medie la căsătorie a bărbatului era de 36,16 ani, iar a femeii de 22,16 ani. Această diferență de vârstă, dar și de statut, poate fi pusă pe seama faptului că în cele mai multe cazuri acești bărbați rămași văduvi aveau o situație materială bună și stabilă, fără însă a neglija și mentalitatea colectivă, favorabilă în asemenea cazuri bărbaților.
2. În cazul căsătoriilor dintre o femeie văduvă și un bărbat aflat la prima căsătorie (8 cazuri), vârsta acestora era relativ apropiată. Mai mult, media vârstei femeii

⁸² *Ibidem*

⁸³ *Ibidem*

(29,12 ani) era mai mare decât a bărbatului (28,25). Fenomenul acesta ni se pare oarecum surprinzător în condițiile în care femeia avea un statut „inferior”. La o analiză a cazurilor, putem observa câteva exemple ce au introdus o schimbare în raportul dintre media de vârstă a bărbatului și cea a femeii: Flore Opre, în vârstă de 28 de ani, a început o relație cu Maria Czudanu (40 de ani) rămasă văduvă, ambii din Sfârnaș; de „gura satului” însă, aceștia s-au căsătorit pe 22 februarie 1869⁸⁴.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	6	1	1			
30-39	2	1				
40-49	3					
50-59						
60-69						
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1098, f. 12-18; dos. 1099, f. 1-8

Analizând cazurile căsătoriilor ce implicau un partener văduv, am fi tentați să spunem că asupra acestora nu s-ar răsfrânge niciun fel de condiționare (asta în condițiile în care vârsta medie a lor era mai mare decât a partenerilor). Aceste cazuri trebuiesc privite însă sub rezerva unor excepții introduse de statutul, averea și eventual numărul copiilor rămași în urma decesului vechiului partener. În realitate, unei persoane rămase văduve, mai ales dacă avea o vârstă de peste 30 de ani, posibilitățile de încheiere a unei căsătorii erau mult limitate. Cei mai mulți dintre aceștia se căsătoreau tot cu văduvi. În Sfârnaș, în perioada cercetată, întâlnim 25 de căsătorii ce implicau soți care ambii aveau starea civilă de văduvi.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	4	1				
30 - 39	4	3	1			
40 - 49		5	2	1		
50 - 59		1	2	2		
60 - 69		1		1		
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1098, f. 12-18; dos. 1099, f. 1-8

Vârsta medie la căsătorie în acest caz este și mai ridicată în comparație cu cazurile în care doar unul dintre parteneri este văduv. Explicația acestui fapt rezultă din logica teoriei potrivit căreia o persoană rămasă văduvă la tinerețe avea posibilitatea de a-și găsi un partener, de vârstă apropiată, rămas necăsătorit. În general, sub rezervele de rigoare, putem spune că cei mai mulți dintre văduvi încercau prima opțiune: căsătoria cu un partener necăsătorit. Dacă vârsta înaintată nu le permite o asemenea căsătorie, ei se orientează spre o căsătorie cu un partener rămas și el văduv la o vârstă

⁸⁴ *Ibidem*, dos. 1099, f. 2

apropiată. Diferența între media de vârstă a bărbatului (41,68 ani) și cea a femeii (35,2 ani) se înscrie în marja normală pentru această perioadă.

Protopopiatul BEIUȘ

Potrivit schematismului episcopal, la 1900, protopopiatul beiușean cuprinde un număr de 14 parohii: Beiuș, Delani (azi localitate subordonată administrativ orașului Beiuș), Băița (azi localitate subordonată administrativ orașului Nucet), Pocola și Petrani (situate pe teritoriul actualei comune Pocola), Finiș, Fiziș, Ioaniș și Șuncuiuș de Beiuș (situate în actuala comună Finiș), Drăgoteni (comuna Remetea), Uileacu de Beiuș, Prisaca și Vălani (în actuala comună Uileacu de Beiuș) și Negru (actuala localitate Grădinari din comuna Drăgănești). Toate aceste parohii erau situate în Depresiunea Beiuș, o regiune cu un specific tradițional românesc.

Din punct de vedere etno-confesional, în regiunea Depresiunii Beiuș locuia o populație majoritar românească, de confesiune ortodoxă, dar și greco-catolică (este cazul localităților în care existau aceste centre parohiale ale protopopiatului). *Beiușul*, la 1880, avea o populație ce număra 2.614 locuitori (etnic: 1.049 – români, 1.310 – maghiari, 67 – germani, 22 – slovaci, 2 – ruteni, 89 – alte naționalități, 6 străini și 69 – cu limbă maternă necunoscută; confesional: 645 – O, 593 – GC, 524 – RC, 566 – CH, 272 – Iz, 6 – EV, 1 – unitarian)⁸⁵. La 1900, din totalul de 3.631 de locuitori, 1.591 erau români, iar 1.974 erau maghiari. Restul populației era împărțită după cum urmează: 27 – germani, 20 – slovaci, 1 – rutean, 1 – croat, 1 – sârb, iar 16 persoane erau încadrate la rubrica „altele”. Din punct de vedere confesional, 969 persoane împărtășeau credința ortodoxă, 864 pe cea greco-catolică, 608 pe cea romano-catolică, 628 pe cea calvină, 25 pe cea evanghelică, 6 pe cea unitariană, 530 pe cea mozaică, iar o persoană era consemnată la rubrica „alte religii”⁸⁶. *Delani* avea, la 1880, o populație de 333 de locuitori, în majoritate români (95,5%, acest procent urcă în 1900 la 99,5%) de confesiune greco-catolică (100% în 1880 și 98,9% în 1900)⁸⁷. *Băița*, centru industrial local, atrăgea o populație foarte diversă în localitate. La 1880, din punct de vedere etnic, cei 807 locuitori erau împărțiți după cum urmează: 557 – români, 50 – maghiari, 181 – germani, 1 – rutean, iar 18 – limba maternă necunoscută. Confesional, cele mai importante comunități erau cele GC (423 de enoriași), RC (229 de enoriași) și O (150 de enoriași)⁸⁸. La 1900, din totalul celor 902 locuitori, 627 erau români, 150 erau maghiari, 108 erau germani, 5 erau slovaci, iar 12 aveau alte naționalități. Confesional, aceeași populație avea următoarea structură: 184 – O, 436 – GC, 263 – RC, 6 – CH, 1 – EV, 12 – Iz⁸⁹. Localitatea *Pocola* avea o populație majoritar românească⁹⁰ (91,4% în 1880 și 95,2% în 1900) împărțită confesional între ortodocși și greco-catolici (la 1880, din totalul de 397 locuitori, 170 erau O, iar 203 erau GC; la 1900, din totalul de 504 de

⁸⁵ *Recensământul din 1880...*, p. 50-51

⁸⁶ *Recensământul din 1900...*, p. 110-111

⁸⁷ *Recensământul din 1880...*, p. 50-51; *Recensământul din 1900...*, p. 110-111. În localitate mai locuiau câțiva maghiari și câțiva evrei.

⁸⁸ *Recensământul din 1880...*, p. 50-51

⁸⁹ *Recensământul din 1900...*, p. 111

⁹⁰ Conform celor două recensăminte analizate, în localitate mai exista și o mică comunitate maghiară ce număra 19, respectiv 24 de persoane, dar și câțiva evrei.

locuitori, 315 erau O, iar 165 erau GC⁹¹). *Petrani* este o localitate cu o structură etnică apropiată Pocolei (ponderea românilor era la 1880 de 88,4%, iar la 1900 de 99,3%), cu deosebirea că această populație românească era majoritar greco-catolică (comunitatea greco-catolică număra, la 1880, 504 enoriași – din totalul de 518 locuitori, iar la 1900, 581 – din totalul de 587). *Finiș*⁹² era o localitate cu o populație majoritar maghiară (la 1880, din totalul de 1.210 locuitori 836 erau maghiari; la 1900, din 1.617 locuitori, această comunitate număra 1.166) ce împărtășea aproape în totalitate credința calvină. Comunitatea românească din localitate era de 312 persoane la 1880 și de 485 de persoane la 1900. Confesional, românii erau majoritar greco-catolici. Comunitatea ortodoxă de aici număra la 1880 doar 9 persoane, dar la 1900 ea a crescut la 81 (posibil că această majorare să se datoreze unor modalități de înregistrare diferite, la fel ca și în cazul altor localități din zona beiușeană). *Fiziș* avea o populație compact românească ce împărtășea într-o proporție covârșitoare greco-catolicismul. La 1880, din totalul celor 218 locuitori, 204 erau români (în localitate exista în același an o comunitate greco-catolică ce număra 207 enoriași). La 1900, din totalul celor 302 locuitori, 300 erau români, iar comunitatea greco-catolică de aici număra 298 de enoriași. *Ioaniș*, la fel ca și *Finiș*, avea o populație mixtă etnic (la 1880, din totalul de 342 locuitori, 131 erau români, iar comunitatea maghiară de aici număra 170 persoane; la 1900, dintre cei 488 de locuitori, 201 erau români, în vreme ce maghiarii era în număr de 287). Compoziția etnică este reflectată și în structura confesională a populației din localitate: maghiarii erau calvini, iar românii majoritar greco-catolici (comunitatea ortodoxă număra doar 32 de persoane la 1880, iar la 1900 aceasta a crescut la 43 de enoriași). Localitatea *Șuncuiuș de Beiuș* intra și ea în aceeași categorie. La 1880, comunitatea românească reprezenta 48,9%, iar cea maghiară 45%. La 1900, situația s-a inversat oarecum: comunitatea românească reprezenta 46,9%, iar cea maghiară 48,2%. Pe lângă calvini și greco-catolici, în localitate exista și o mică comunitate ortodoxă ce număra 19 persoane la 1900. *Uileacu de Beiuș*⁹³ este locuit de asemenea de două comunități etnic compacte (română și maghiară). La 1880, comunitatea maghiară număra 692 de locuitori (din totalul de 1.012), iar cea românească 289 de persoane. La 1900, din totalul de 1.190 de persoane, 829 erau maghiari, iar 356 erau români. Confesional, maghiarii erau calvini iar românii erau majoritar greco-catolici. *Prisaca* și *Vălani* erau două localități cu populație românească ce reprezenta peste 99% din totalul populației. Confesional această populație era majoritar greco-catolică. În Vălani, la 1880, toți locuitorii erau GC, pentru ca, la 1900, doar 3 persoane să împărtășească alte religii. În Prisaca exista pe lângă comunitatea greco-catolică și o comunitate ortodoxă ce număra 50 persoane la 1880 și 51 la 1900. Localitatea *Grădinari* (Negru, cum mai era numită) avea o populație mixtă etnic (comunitatea românească număra, la 1880, 157 de persoane, iar la 1900 aceasta era alcătuită din 175 de persoane; comunitatea maghiară avea 136 de persoane în 1880 și 216 în 1900). Confesional, cele două comunități împărtășeau, în proporție apropiată de 100%, credința greco-catolică (românii) și calvină (maghiarii).

⁹¹ Această creștere a comunității ortodoxe (oarecum pe seama celei greco-catolice) pune iarăși în discuție validitatea datelor oferite de către recensămintele maghiare (în special a celui din 1880).

⁹² Pentru localitățile ce aparțin azi de comuna Finiș, datele au fost culese din *Recensământul din 1880...*, p. 64-65 și *Recensământul din 1900...*, p. 134-135.

⁹³ Pentru localitățile ce aparțin azi de comuna Uileacu de Beiuș, datele au fost culese din *Recensământul din 1880...*, p. 80-81 și *Recensământul din 1900...*, p. 162-163.

Analizând informațiile legate de structura etno-confesională a populației din parohiile protopopiatului greco-catolic de Beiuș, putem concluziona prin stabilirea unor caracteristici generale. În Beiuș, populația avea o mare diversitate etnică și confesională. Apoi, în regiune existau doar două parohii cu populație mixtă greco-catolică și ortodoxă (Drăgoteni și Pocola), celelalte parohii cuprindeau o populație greco-catolică compactă (Fiziș, Delani, Petrani, Prisaca, Văłani) sau care trăiau alături de o populație maghiară de confesiune romano-catolică (Băița) sau reformată (Uileacu de Beiuș, Finiș, Ioaniș, Grădinari, Șuncuiș de Beiuș). Afinitățile dintre greco-catolici și ortodocși sunt evident de natură sentimentală (ambele confesiuni își au enoriașii din rândul populației românești). După cum vom putea observa, majoritatea căsătoriilor mixte în acest protopopiat s-au realizat între credincioșii celor două confesiuni.

În **perioada 1860-1879**, din cele 14 parohii ale protopopiatului, au avut loc căsătorii mixte numai în 3 parohii (adică în 21,4%). Legat de studiul acestei perioade, se cuvine să facem câteva precizări: 1. în general, fenomenul căsătoriilor mixte în perioada 1860-1879 este greu de stabilit din cauza rarității rapoartelor parohiilor, care s-au pierdut în cele mai multe cazuri; 2. căsătoriile mixte prezentate în tabelul de mai jos au fost consemnate într-o mică măsură în rapoartele parohiale⁹⁴; 3. în urma studiilor de caz, s-a constatat o diferență foarte mare între informațiile din rapoartele parohiale (puține pentru această perioadă) și cele rezultate din cercetarea registrelor parohiale; 4. o altă constatare este legată de natura înregistrărilor; consemnările din registrele de stare civile sunt și ele lacunare și lipsite de consecvență.

Dincolo de neajunsurile documentare, puținele căsătorii mixte consemnate în registrele celor trei parohii sunt în măsură, credem, să evidențieze determinismele confesionale și etnice atunci când se realizau aceste căsătorii mixte. Dacă analizăm tabloul de mai jos din punct de vedere etno-confesional, putem observa: 1. partenerii preferați ai tinerilor GC sunt cei O (sunt consemnate 12 astfel de cazuri, reprezentând 42,85% din totalul căsătoriilor mixte). Acest procent s-ar putea să ni se pară mic în comparație cu alte regiuni, însă nu trebuie să ometem a preciza că 17 dintre cele 28 de căsătorii mixte înregistrate în această perioadă sunt consemnate în Beiuș (localitate cu o populație maghiară numeroasă); 2. condiționarea etnică pare a fi mult mai puternică în aceste localități decât am crede la o privire generală. În toate cele trei localități, documentele și statisticile ungare consemnează un număr destul de important de maghiari ce împărtășeau credința greco-catolică (nu excludem faptul că aceștia puteau fi români maghiarizați). O mare parte dintre căsătoriile cu parteneri RC și CH sunt făcute de către astfel de persoane, ce păstrează în acest fel legătura etnică maghiară. Prezența în toate aceste localități a unor compacte comunități maghiare este demonstrată și de ponderea căsătoriilor mixte ce implică un partener maghiar (de confesiune CH sau RC).

Raportat la nivelul perioadei cercetate, s-au înregistrat căsătorii mixte în 16 ani (80%). Media căsătoriilor raportată la anii în care s-au înregistrat căsătorii mixte este 1,75 căsătorii/an. La nivelul parohiilor, media cea mai ridicată este în Beiuș, unde este consemnată o medie anuală de 1,7 căsătorii mixte, urmată de Șuncuiș de Beiuș și Ioaniș cu o medie 1,0 căsătorii mixte pe an. Ponderea căsătoriilor mixte din totalul căsătoriilor este pentru această perioadă una normală raportată la nivelul întregii episcopii. Această valoare a fost fără îndoială mai ridicată în acest protopopiat. Un

⁹⁴ În studiul de față, pentru determinarea fenomenului marital la populația greco-catolică din protopopiatul beiușean, am procedat la efectuarea 3 studii de caz (prin despuieră registrelor de stare civilă) asupra înregistrărilor făcute în parohiile Ioaniș, Șuncuiș de Beiuș și Fiziș.

studiu asupra tuturor registrelor de stare civilă, inclusiv asupra parohiei din Beiuș (unde credem că numărul căsătoriilor mixte a fost mult mai mare) va conferi o imagine mai clară comparativ cu cea oferită de către rapoartele parohiale.

Din perspectiva raportului pe sexe, se poate observa o mai mare înclinație a bărbaților spre astfel de căsătorii (60,7%). Aceștia au încheiat 17 din totalul celor 28 de căsătorii mixte, în timp ce femeile doar 11, reprezentând 39,3%.

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/ O	GC/ RC	GC/ CH	GC/ EV	O/ GC	RC/ GC	CH/ GC	EV/ GC
1860-1879										
Beiuș ⁹⁵	10	17	2	2	7		2	2	1	1
Ioaniș ⁹⁶	7	7	5				2			
Șuncuiș de Beiuș ⁹⁷	4	4	1				1	1		1
Total	16	28	8	2	7		5	3	1	2
1880-1899										
Băița	8	14		3	1	1	2	5	2	
Beiuș	5	10	1	5	1		2			1
Finiș	1	1			1					
Ioaniș	9	12	4		2		6			
Pocola	13	20	4	1	5	2	8			
Șuncuiș de Beiuș	6	9					9			
Uileacu de Beiuș	2	2	1		1					
Vălani	1	1	1							
Total	17	69	11	9	11	3	27	5	2	1
1900-1910										
Băița	6	11	1				7	3		
Beiuș	7	18	1	1			10	5		1
Finiș	4	7	1				6			
Fiziș ⁹⁸	3	5	2				1	1		1
Ioaniș	3	3	1				2			
Pocola	3	3	2				1			
Șuncuiș de Beiuș	2	4	1				3			
Uileacu de Beiuș	1	1							1	
Vălani	1	2	1						1	
Total	8	54	10	1			30	9	2	2

Surse: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununaților); Idem, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

În **perioada 1880-1899**, numărul parohiilor în care sunt înregistrate căsătorii mixte a crescut la 8 (57,14%). A crescut și media anuală a căsătoriilor mixte. Raportată la nivelul anilor în care au fost consemnate astfel de căsătorii, ea rămâne totuși scăzută,

⁹⁵ În ciuda numărului relativ ridicat al căsătoriilor mixte descoperite în rapoartele acestei parohii, credem că în realitate au existat mai multe asemenea căsătorii. Un studiu ulterior va lămuri o asemenea supoziție ce se bazează pe realitățile demografice, pe structura etno-confesională a populației și, nu în ultimul rând, pe dinamica transformărilor economico-sociale ce caracterizează această localitate.

⁹⁶ Pentru această localitate au fost introduse și datele rezultate din analiza registrului parohial de stare civilă (perioada 1860-1910). *Ibidem*, dos. 557, f. 1-14

⁹⁷ Pentru această localitate au fost introduse și datele rezultate din analiza registrului parohial de stare civilă (perioada 1860-1910). *Ibidem*, dos. 1197, f. 25-33; dos. 1200, f. 1-14

⁹⁸ Pentru această localitate au fost introduse și datele rezultate din analiza registrului parohial de stare civilă (perioada 1881-1910). *Ibidem*, dos. 427, 1-19

de 4,05 căsătorii mixte pe an. Cele mai multe căsătorii înregistrate sunt la Pocola (20). Acest fapt este surprinzător însă are și explicații. După cum se vede din tabelul de mai sus, 12 dintre căsătoriile din Pocola sunt între tineri GC și tineri O, în timp ce în celelalte parohii acestea sunt foarte reduse sau nu sunt consemnate deloc. Este posibil să fim în fața aceleiași percepții unitare în rândul preoților greco-catolici, că aceste căsătorii nu au atributul de mariaje „amestecate”, deci ele nu au fost reținute de către preoți pentru a fi înregistrate în rapoartele anuale⁹⁹. La Șuncuiuș de Beiuș, de exemplu, în rapoarte nu apare niciuna dintre căsătoriile prezentate (toate fiind cu parteneri O)¹⁰⁰. Aceeași situație este și la Ioaniș: în rapoartele parohiale au fost consemnate doar cele două căsătorii cu parteneri CH, în timp ce niciuna din cele 9 căsătorii cu parteneri O nu apar raportate. Cu toate că aceste căsătorii cu parteneri O nu au fost înregistrate în toate cazurile (ceea ce ne îndeamnă să credem că fenomenul era mult mai amplu), ponderea căsătoriilor cu parteneri O la tinerii GC este destul de mare (55,07%). Acest fapt explică gradul scăzut al alterității etnice. Această alteritate etnică trebuie corelată și cu un foarte scăzut grad de alteritate confesională, demonstrat de ponderea căsătoriilor mixte¹⁰¹. Pe de altă parte, numărul mare de căsătorii mixte, cu parteneri de altă etnie care se înregistrează în unele localități, se explică și prin structura particulară a pieței maritale a localităților respective și a zonei învecinate. Dacă la Beiuș sau la Băița, structura mixtă a populației oferea perspectiva unor aranjamente maritale mixte într-o mai mare proporție decât în alte localități, la Pocola în schimb, unde structura populației era covârșitoare românească, mariajele mixte ce au ca protagoniști tineri de altă etnie s-au făcut cu parteneri din localitățile învecinate: Beiuș, Finiș și Uileacu de Beiuș.

Din punctul de vedere al apetenței pe sexe pentru căsătorii mixte, se observă o înclinație relativ egală, astfel proporția căsătoriilor mixte realizate de bărbați este de 49,3%, iar a femeilor de 50,7%. Urmărind această apetență în funcție de opțiunile confesionale, se observă că bărbații sunt mult mai predispuși la căsătorii în afara etniei (23 de cazuri), față de femei (8 cazuri). Dacă este să urmărim repartitia acestor căsătorii, putem observa un fapt interesant și anume: 5 din cele 8 căsătorii în afara etniei sunt făcute cu tineri RC în Băița. Dezvoltarea acestei localități a făcut ca aici să sosească numeroși tineri RC cu statut socio-profesional mai bun. Înclinația fetelor spre acești tineri poate fi explicată și prin acest fapt. În 1891, la Băița se încheie o căsătorie între un meșteșugar maghiar de confesiune romano-catolică și o fată greco-catolică. Un romano-catolic de meserie băieș se căsătorește cu o fată greco-catolică din Băița în 1893¹⁰². Tot la Băița, în 1895, se realizează trei căsătorii ce antrenează profesii urbane: una între un greco-catolic și o fată evanghelică și două între băieți de confesiune calvină și fete greco-catolice¹⁰³.

Perioada 1900-1910 consemnează prezența căsătoriilor mixte în 9 din cele 14 parohii. Numărul anilor în care s-au înregistrat căsătorii mixte este de 8 (media căsătoriilor mixte raportată la acești ani este 6 căsătorii/an). Din totalul celor 54 de căsătorii mixte, 40 sunt încheiate cu parteneri O (74,07%) ceea ce demonstrează odată în plus determinismul etnic al populației românești din regiune. În ciuda faptului că o mare parte a căsătoriilor cu parteneri O au început a fi raportate de către preoți (sub

⁹⁹ Ioan Horga, Mircea Brie, *Analiza strategiilor maritale...*, p. 155

¹⁰⁰ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1200, f. 1-8

¹⁰¹ Idem, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 487/1900, f. 8-17

¹⁰² *Ibidem*, dos. 480/1893, f. 8

¹⁰³ *Ibidem*, dos. 482/1895, 2-10

efectul unei rigurozități mai mari din partea acestora), trebuie să păstrăm însă o anumită rezervă în privința numărului acestora din rapoartele parohiale¹⁰⁴. Un număr mai ridicat de căsătorii mixte (într-un an) se înregistrează în 1906 (11) și 1907 (14), în ambele cazuri ponderea căsătoriilor cu tineri de confesiune ortodoxă este destul de mare. Pe lângă căsătoriile cu tineri ortodocși, un număr însemnat de căsătorii se realizează între tineri greco-catolici și fete romano-catolice (42,85% din totalul căsătoriilor mixte înregistrate în anul 1907)¹⁰⁵.

Interesantă este repartitia pe cele două sexe a căsătoriilor mixte înregistrate în această perioadă. Din totalul căsătoriilor, 11 sunt realizate de către bărbați (20,4%), iar 43 de către femei (79,6%). Ponderea mare a căsătoriilor realizate de către femei GC în afara etniei (în special cu parteneri RC) poate fi pusă tot pe seama determinismelor socio-profesionale (9 dintre aceste căsătorii fiind încheiate în Beiuș și Băița, localități cu potențial economic ridicat)¹⁰⁶. În 1906, la Băița un băieș romano-catolic se căsătorește cu o fată greco-catolică¹⁰⁷. În 1907, în Beiuș se căsătoresc un notar și un morar cu fete greco-catolice, iar la Băița un băieș și un cârciumar aleg de asemenea fete GC¹⁰⁸, toți acești bărbați fiind romano-catolici.

A. Fenomenul marital în parohia Șuncuiș de Beiuș (1860-1910). Studiu de caz

La 1880, comunitatea românească din Șuncuiș de Beiuș reprezenta 48,9%, iar cea maghiară 45%. La 1900, situația s-a inversat oarecum: comunitatea românească reprezenta 46,9%, iar cea maghiară 48,2%. Pe lângă calvini și greco-catolici, în localitate exista și o mică comunitate ortodoxă ce număra 19 persoane la 1900. Pentru a avea o imagine asupra dimensiunii comunităților etnice din localitate precizăm, în conformitate cu datele recensământului de la 1900, că, din totalul de 789 de locuitori câți număra localitatea, comunitatea românească număra 370 de persoane, iar cea maghiară 380 de persoane¹⁰⁹.

În perioada cercetată au fost înregistrate un total de 185 de căsătorii. Dintre acestea doar 17 au fost căsătorii mixte inter-confesionale (9,19%). Această pondere scăzută a căsătoriilor mixte demonstrează puternicul determinism confesional la populația GC din localitate. Atunci când alteritatea confesională este suprapusă și de către una etnică, constrângerile comunitare, pe de o parte, și înclinațiile personale pe de altă parte, fac ca determinismele etno-confesionale asociate să fie foarte evidente. Doar două căsătorii mixte implică parteneri ce aparțin unei confesiuni specifice unui alt grup etnic. Prima căsătorie de acest gen este consemnată în anul 1860, ea este realizată între un bărbat EV venit dintr-o altă localitate (Martin Syntay Silvanu, văduv de 45 ani) și o femeie GC din localitate (Victoria Sutha în vârstă de 30 de ani, necăsătorită până la această vârstă)¹¹⁰. Cea de-a doua căsătorie ce implică un partener de altă etnie este

¹⁰⁴ Preotul din localitatea Fiziș raportează episcopiei mai multe căsătorii mixte, printre care 2 GC/O, „uită” în schimb să raporteze în 1908 căsătoria dintre un bărbat O și o femeie GC. A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 494/1908, f. 7. Idem, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 427, 15

¹⁰⁵ Idem, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 493/1907, 1-11

¹⁰⁶ Fenomenul este și invers: în 1906, la Beiuș, se căsătorește un muzicant greco-catolic cu o fată romano-catolică.

¹⁰⁷ A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 492/1906, f. 7

¹⁰⁸ *Ibidem*. dos. 493/1907, 12-16

¹⁰⁹ *Recensământul din 1900...*, p. 134-135

¹¹⁰ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1197, f. 27

consemnată în anul 1874, ea fiind încheiată între un bărbat RC din Feneriș (Iosif Suhaiso, văduv de 24 de ani) și o femeie GC din Șuncuiș (Theodora Vujka, văduvă de 43 de ani)¹¹¹. Dacă analizăm cele două căsătorii, putem constata constrângerile de altă natură care i-au împins pe partenerii GC să aleagă un partener de o altă confesiune, dar și de o altă etnie. În ambele cazuri, femeile GC implicate în aceste căsătorii par a fi constrânse de vârstă și statut social: în primul caz, femeia este necăsătorită la vârsta de 30 de ani (vârstă destul de ridicată pentru societatea rurală tradițională din zona beiușeană¹¹²), iar partenerul ei avea un statut social mult mai bun; în al doilea caz, femeia GC din Șuncuiș, rămasă văduvă și ajunsă la vârsta de 43 de ani, avea opțiuni limitate de a realiza un matrimoniu. În aceste condiții, opțiunea căsătoriei în afara confesiunii și etniei, dar cu un tânăr de 24 de ani (rămas și el văduv este drept) a fost una atrăgătoare. Celelalte căsătorii mixte, realizate cu parteneri O, sunt toate încheiate între femei GC și bărbați O din alte localități. Reamintim faptul că în localitate comunitatea O era aproape inexistentă.

Din punctul de vedere al repartiției pe sexe a căsătoriilor mixte, remarcăm faptul că toate aceste căsătorii sunt realizate de către femei. Explicația acestui fenomen, rar întâlnit în alte regiuni, unde bărbatul avea înclinații mai evidente spre astfel de căsătorii, ar fi dată, pe de o parte de caracterul redus al posibilităților maritale oferite de către o mică localitate (unde adesea pragul de consangvinitate era depășit), iar pe de altă parte de mobilitatea teritorială mult mai redusă a femeilor (bărbații, călătorind mai mult, aveau posibilitatea de a-și alege parteneri de aceeași confesiune din alte localități).

Imaginea fenomenului marital din localitatea Șuncuiș de Beiuș este una specifică satelor Depresiunii Beiuș. Aici comunitatea românească GC avea strânse relații cu comunitatea O. Aceste conexiuni erau foarte vizibile la nivelul țăranilor de rând, care percepeau mai puțin diferențierile confesionale dintre cele două comunități. Raportat la numărul anilor în care s-au consemnat căsătoriile, fenomenul este unul normal pentru o comunitate de dimensiunea celei din Șuncuiș de Beiuș (cu o medie de 3,7 căsătorii/an).

Surprinde numărul mare al căsătoriilor din anul 1908 (18, din care 6 încheiate la 5 octombrie) și asta în contrast cu cel din anii precedenți. Am putea găsi două explicații pentru această situație: fie preotul a uitat să le înregistreze (iar acum le-a trecut pe toate în registru), fie, sub presiunea Bisericii, mai multe cupluri care făcuseră doar cununia civilă sau trăiseră în concubinaj au ales să-și oficializeze religios căsătoria.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC
1860	6	1	3									2							1	
1861	2		2																	
1862	8		6									2								
1863	5		1									4								

¹¹¹ *Ibidem*, f. 30

¹¹² Amintim în acest context faptul că la Șuncuiș de Beiuș, în urma studiului efectuat, vârsta medie determinată a femeii la prima căsătorie a fost de 20,4 ani.

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC		
1864	6		3									3										
1865	5		3									2										
1866	1		1																			
1867	5		4									1										
1868	8		7									1										
1869	1		1																			
1870	1											1										
1871	4		4																			
1872	2		2																			
1873	4		4																			
1874	3	1										2					1					
1875	8	1	7													1						
1876	5	1	1									3				1						
1877	3		1									2										
1878	1											1										
1879	4		4																			
1880	3		2									1										
1881	3	1										1				1						
1882	7	3	1									3				3						
1883	5		3									2										
1884	4		1									4										
1885	3	2	1													2						
1886	6		2									4										
1887	3		3																			
1888	2											2										
1889	3											3										
1890	2	1										1				1						
1891	1		1																			
1892	3	1	2													1						
1893																						
1894	1											1										
1895	5	1										4				1						
1896	3		1									2										
1897	1		1																			
1898	1											1										
1899	3		2									1										
1900	8		4									4										
1901	3	1										2				1						
1902	2		1									1										
1903	3											3										
1904	2		1									1										
1905																						
1906	1		1																			
1907	1		1																			
1908	18		12									6										
1909	4	1	2									1				1						
1910	2	2														2						
Total	185	17	96									73				15	1		1			

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1197, f. 25-33; dos. 1200, f. 1-14

Domiciliul și locul de origine al celor doi parteneri, așa cum rezultă și din ipotezele lansate deja, se află în strânsă legătură cu alți factori determinanți în procesul marital. Dimensiunea pieței maritale, vârsta, sexul, religia, etnia, statutul socio-profesional, etc., sunt factori ce pot influența direct comportamentul tinerilor dornici de a se căsători. Prezentăm în următorul tabel localitățile de proveniență ale celor doi soți.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Șuncuiș de Beiuș	108	Șuncuiș de Beiuș	170
Feneriș	11	Finiș	3
Beiuș	1	Borz	1
Borz	2	Căpâlna	1
Cusuiș	1	Delani	1
Dumbrăvița de Codru	6	Dumbrava	1
Finiș	7	Prisaca	1
Fiziș	2	Totoreni	2
Forău	1	Țigănești	1
Groși	2		
Gurbești	1		
Gurbești	1		
Ioaniș	3		
Mierag	2		
Negru (Grădinari)	3		
Petrani	3		
Pocola	3		
Prisaca	1		
Remeți	3		
Sânmartin de Beiuș	2		
Săliște	1		
Șoimi	1		
Totoreni	2		
Uileacu de Beiuș	12		
Urviș	3		
Văłani	3		
Necunoscută		Necunoscută	4
Nr. căsătorii	185	Nr. căsătorii	185

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1197, f. 25-33; dos. 1200, f. 1-14

După cum se poate observa, cea mai mare parte a celor care se căsătoresc în fața preotului din Șuncuiș de Beiuș sunt chiar din această localitate. Observăm însă o mare diferență între femei și bărbați: 1. femeile sunt în mai mare proporție originare din localitate (170 de cazuri) în comparație cu bărbații (108 cazuri); 2. originea soțului este mult mai diversă (ceea ce demonstrează odată în plus mobilitatea mai mare a bărbatului).

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	185	12	25	10	3	26	27	1	10	10	25	34	2
Procent (%)	100	6,5	13,5	5,4	1,6	14,1	14,6	0,5	5,4	5,4	13,5	18,4	1,1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1197, f. 25-33; dos. 1200, f. 1-14

Repartiția sezonieră a căsătoriilor confirmă teoria potrivit căreia se realizau puține căsătorii în perioada marilor posturi și în perioada de sezon a muncilor agricole. Observăm totuși o mică diferență față de alte localități: deși în lunile mai-iunie, (perioada de după postul Paștelui), în comparație cu luna aprilie, se constată în general o creștere a numărului căsătoriilor¹¹³, în cazul acestei localități numărul căsătoriilor din aceste luni este mult peste media consemnată la nivelul întregii episcopii. Explicația unui asemenea comportament ar putea fi pusă pe seama unor obiceiuri locale potrivit cărora începutul verii era asociat cu „nașterea belșugului”, cu binecuvântarea divină. Realizarea unei căsătorii într-o asemenea perioadă era asociată momentului fast al binecuvântării, un motiv în plus pentru ca multe familii să-și dorească acest „belșug”.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	4										
20-24	34	15	3								2
25-29	21	12	4		1	1					1
30-34	4	10	3								
35-39		2									1
40-44											
45-49					1						
50-54											
55-59											
>60										1	
?		1									7

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1197, f. 25-33; dos. 1200, f. 1-14

Urmărind tabelul de mai sus, remarcăm numărul mare al căsătoriilor încheiate de către femeile GC la vârste de sub 20 de ani (63 de cazuri – când ambii parteneri sunt la prima căsătorie). De altfel, vârsta medie a femeii la prima căsătorie este de 20,4 ani. În cazul bărbatului, această vârstă medie este 26,2 ani. Constatăm așadar o diferență semnificativă de vârstă între bărbat și femeie (5,8 ani).

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	9	3	2			2
30-39	7	1	1			
40-49	3					
50-59						
60-69						
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1197, f. 25-33; dos. 1200, f. 1-14

Cazurile căsătoriilor când unul dintre parteneri este văduv sunt destul de reduse (doar 26 din totalul de 185 de căsătorii). Cele mai multe dintre acestea (20 de

¹¹³ Această creștere poate fi explicată prin faptul că era la capătul perioadei de post pe parcursul căruia nu fuseseră încheiate căsătorii, iar în perioada imediată erau programate căsătorii din timp. O altă explicație logică ar consta în faptul că lunile mai-iunie se aflau undeva între sezonul agricol de primăvară și cel de vară, perioadă când țăranul își putea permite să organizeze ceremoniile legate de oficializarea căsătoriei.

cazuri) implică o femeie ce avea vârsta sub 30 de ani (cazurile în care bărbatul are sub 30 de ani sunt în număr de 14). Explicația pentru această diferență ar deriva din percepția diferită asupra celor două sexe. Femeilor care au rămas văduve sau necăsătorite, odată cu înaintarea în vârstă, li se reduceau foarte mult opțiunile maritale.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	4	1				
30 - 39	2	3	1			
40 - 49	1	5	2	1		
50 - 59		1	1	2		
60 - 69		1		1		
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1197, f. 25-33; dos. 1200, f. 1-14

Ponderea căsătoriilor când ambii parteneri sunt văduvi este de asemenea redusă, în comparație cu alte localități. Un asemenea fenomen ar putea fi pus pe seama unei percepții mentale cu privire la persoanele rămase văduve, și care aleg într-un mare număr să nu se mai recăsătorească, iar dacă o fac, mulți preferă o altă comunitate, căsătorindu-se fie în fața preotului reformat din localitate (o asemenea teorie este susținută de puține exemple), fie în alte localități. Analizând totuși cazurile acestor căsătorii, putem observa, comparativ cu situația când doar unul dintre parteneri era văduv, o creștere a mediei vârstei la căsătorie și o distribuție pe grupe de vârstă mult mai variată.

B. Fenomenul marital în parohia Ioaniș (1860-1910). Studiu de caz

Această localitate avea din punct de vedere etnic o populație mixtă (la 1880, din totalul de 342 de locuitori, 131 erau români, iar comunitatea maghiară de aici număra 170 de persoane; la 1900, dintre cei 488 de locuitori, 201 erau români, în vreme ce maghiarii era în număr de 287). Compoziția etnică este reflectată și în structura confesională a populației din localitate: maghiarii erau calvini, iar românii erau majoritar greco-catolici (comunitatea ortodoxă număra doar 32 de persoane la 1880, iar la 1900 aceasta a crescut la 43 de enoriași).

În perioada cercetată, preotul greco-catolic din localitate a încheiat 101 căsătorii, reprezentând o medie de 2,02 căsătorii/an. Din totalul acestora, 20 sunt mixte inter-confesional (19,8%). Din punct de vedere confesional, toate aceste căsătorii mixte sunt încheiate cu parteneri de confesiune O. Cum în localitate numărul ortodocșilor era destul de redus, tinerii GC din Ioaniș s-au orientat către posibili parteneri din afara localității. Toate căsătoriile mixte implicau în aceste condiții parteneri ortodocși din alte localități. De altfel, numărul căsătoriilor ce implică cel puțin un partener din alte localități (sunt și cazuri când ambii parteneri sunt din afara localității) este destul de ridicat (73 de căsătorii din 101). Așa cum vom vedea în momentul în care vom analiza localitățile de unde provin cei care se căsătoreau, între localitățile din această zonă există un schimb de populație, prin căsătorie, ușor vizibil.

Un fapt, amintit de către noi și cu ocazia analizei căsătoriilor mixte la nivelul întregului protopopiat, stârnește curiozitatea în momentul analizei acestui fenomen în această localitate: preotul GC din localitate a raportat în anul 1892 două căsătorii

încheiate între băieți GC și fete CH¹¹⁴, în registrul parohial însă el nu consemnează aceste căsătorii¹¹⁵. Părerea noastră este aceea că preotul GC a raportat episcopiei două căsătorii, ce au implicat doi enoriași ai parohiei, asta cu toate că aceste căsătorii au fost încheiate de către preotul reformat din localitate.

Din punctul de vedere al repartiției pe cele două sexe a căsătoriilor mixte, observăm o egalitate între opțiunile femeilor (50%) și cele ale bărbaților (50%). Dacă în schimb ținem cont și de cele două căsătorii GC/CH, atunci acest raport înclină ușor în favoarea bărbaților, ce par a fi mai ușor dispuși să-și aleagă un partener de altă etnie decât femeile.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/ GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/ GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC		
1863	1	1											1									
1864	2		1									1										
1865	2											2										
1866	1	1											1									
1867	3	1	1									1	1									
1868	3	1										2	1									
1869	2											2										
1870	1	1											1									
1871	5		2									3										
1872	2		1									1										
1873	3		2									1										
1874	3		2									1										
1875	1	1														1						
1876																						
1877	2	1	1													1						
1878	2		1									1										
1879	3											3										
1880	2	1										1				1						
1881	2	1	1										1									
1882	3		1									2										
1883	2											2										
1884	2	1										1				1						
1885	3	1	1									1				1						
1886	2											2										
1887	1											1										
1888	3											3										
1889	1		1																			
1890	4	2	2										1			1						
1891	2											2										
1892	2	1										1				1						
1893	3		2									1										
1894	2	2											2									
1895	2											2										
1896	2		1									1										
1897	1	1														1						

¹¹⁴ A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 479/1892, f. 2-9

¹¹⁵ Idem, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 557, f. 8

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O
1898																						
1899	1											1										
1900																						
1901	1											1										
1902	3	2	1														2					
1903	1		1																			
1904	4		1									3										
1905	1		1																			
1906	1											1										
1907	2		1									1										
1908	7	1	2									4	1									
1909	2		1									1										
1910	3											3										
Total	101	20	28									53	10				10					

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 557, f. 1-14

Întâmplător, sau nu, la fel ca și în localitatea Șuncuiuș de Beiuș, în anul 1908 sunt înregistrate și de această dată mult mai multe căsătorii decât în anii precedenți. Asemănarea dintre cele două parohii continuă prin faptul că și în acest caz există o zi (24 februarie) în care sunt consemnate 3 din cele 7 căsătorii înregistrate în acest an¹¹⁶.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Ioaniș	47	Ioaniș	67
Beiuș	2	Beiuș	1
Borz	4	Borz	1
Dumbrăvița de Codru	5	Drăgănești	1
Feneriș	5	Feneriș	4
Finiș	5	Finiș	1
Fiziș	6	Fiziș	6
Forău	1	Forău	1
Lunca	1	Hinchiriș	1
Meziad	1	Negru (Grădinari)	3
Mizieș	3	Pociovești	1
Negru (Grădinari)	3	Roșia	1
Nimăiești	1	Saca	1
Petrani	3	Suplacu de Barcău	1
Pocola	1	Șoimi	1
Sâmbăta	1	Șuncuiuș de Beiuș	9
Sânmartin de Beiuș	1		
Șuncuiuș de Beiuș	8		
Tărcăița	1		
Uileacu de Beiuș	1		
Ursad	1		
Necunoscută		Necunoscută	1
Nr. căsătorii	101	Nr. căsătorii	101

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 557, f. 1-14

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 13

Urmărind distribuția celor doi soți în funcție de localitățile lor de domiciliu, observăm, cum era normal, faptul că majoritatea acestora erau din Ioaniș. Raportat la cele două sexe, se constată o mobilitate mai mare a bărbaților (în acest caz 47,5% din totalul celor ce se căsătoresc sunt din localitate) în comparație cu femeile (66,3% dintre acestea provin din localitate). Și sub raportul diversității localităților de origine, în cazul femeilor se constată o varietate mult mai scăzută decât în cazul bărbaților. Un alt aspect constatat este acela al ponderii ridicate a partenerilor din unele localități: din Șuncuiș de Beiuș de exemplu, în localitate vin să se căsătorească 17 persoane (8 bărbați și 9 femei). Aceeași situație se poate observa și în cazul localităților Feneriș, Fiziș sau Finiș. Dacă analizăm comparativ acest fenomen în mai multe localități din această regiune, putem observa, așa cu am amintit, un evident schimb de populație prin căsătorie. La acest „schimb” participă deopotrivă bărbați și femei (cu amendamentul mobilității teritoriale mai ridicate în cazul bărbatului, fenomen constatat în majoritatea localităților analizate).

Repartiția sezonieră confirmă tendințele și constrângerile generale. Puține căsătorii se realizează în lunile decembrie, aprilie, dar și în lunile de vară și început al toamnei. Acest fapt leagă odată în plus fenomenul marital de natura și structura socio-economică a localității, dar și de cutumele, obiceiurile și constrângerile comunitare. Acest aspect ne demonstrează faptul că nunta, și căsătoria în general, nu este doar o „afacere” individuală, ci și un element important al vieții comunitare. Izolarea de norme și valorile comunitare era practic imposibilă în această lume tradițională.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	101	5	28	7	2	13	16	6	4	4	4	12	-
Procent (%)	100	5,0	27,7	6,9	2,0	12,9	15,8	5,9	4,0	4,0	4,0	11,9	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 557, f. 1-14

Analiza vârstei la căsătorie a celor doi soți este un element ce poate face conexiuni între mecanismele și comportamentele colective și cele individuale. Vârsta medie la prima căsătorie este unul din elementele ce au cunoscut de-a lungul timpului oscilații importante. În cazul de față, putem percepe o diferență relativ normală între media anilor la căsătorie a bărbaților (24,9 ani) și cea a femeilor (20,3 ani). Această medie a oscilat în perioada 1860-1910, astfel: în primele două decenii, raportul bărbat/femeie a fost de 25,5/19,7 ani; în următoarele două decenii, de 21,1/19,9 ani; iar în primul deceniu al secolului al XX-lea, de 23,7/21,8 ani. Constatăm o evoluție oscilantă pe fondul unei scăderi a vârstei medii a bărbaților și a-l unei creșteri ușoare a vârstei medii a femeilor.

Pe ansamblu, se remarcă o diminuare a diferenței dintre media vârstei bărbatului și cea a femeii: de la 5,8 ani în perioada 1860-1879, la 1,2 ani în perioada 1880-1899 și la 1,9 ani în perioada 1900-1910. Fără a neglija tendința generală, trebuie să remarcăm faptul că această diminuare a diferenței dintre media vârstei celor doi s-a datorat și unor cazuri excepționale (de exemplu, la 24 mai 1903 are loc căsătoria dintre Ioan Vișincu din Dumbrăvița, în vârstă de 25 de ani, și Sofia Vlășia din Ioaniș ce avea vârsta de 38 de ani¹¹⁷).

¹¹⁷ *Ibidem*, f. 11

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)									
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60
15-19	1	1								
20-24	12	12	1							
25-29	11	9	2		1					
30-34		4	2	1						
35-39	1			1						
40-44										
45-49										
50-54										
55-59										
>60										
?										7

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 557, f. 1-14

La fel ca și în cazul localității Șuncuiș de Beiuș, analizând căsătoriile realizate cu un partener văduv, remarcăm ponderea scăzută a acestor căsătorii. Din cele 10 căsătorii ce implică un partener văduv, 7 sunt realizate de femei sub 30 de ani (mai mult de jumătate dintre ele necăsătorite).

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	> 60	?
< 30	2	1				
30-39	4	1				
40-49						
50-59		1				
> 60						
?	1					

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 557, f. 1-14

Cazurile când ambii parteneri sunt văduvi ilustrează o creștere a vârstei medii la care cei doi parteneri realizează aceste căsătorii, fapt ce ilustrează o dată în plus reducerea opțiunilor maritale pentru o persoană rămasă văduvă (asta cu atât mai mult cu cât această persoană este înaintată în vârstă sau are copii în întreținere).

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	> 60	?
< 30		1	1			
30 - 39		1	1			
40 - 49		2	1			
50 - 59						
> 60					2	
?						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 557, f. 1-14

Aruncând o privire de ansamblu asupra comportamentului marital al populației greco-catolice din protopopiatul de Beiuș, constatăm expresiile unui puternic tradiționalism, impregnat adesea cu firave tendințe ale modernității (întâlnite în special în localitățile mai dezvoltate economic cum erau Beiușul sau Băița, localități în care activitățile neagricole se impuneau tot mai mult). Aici, sub presiunea dezvoltării

economice și pe fondul transformărilor mentale și sociale, se remarcă o schimbare a tendințelor și comportamentelor maritale.

Protopopiatul CAREI

Acest protopopiat era alcătuit din 8 parohii: Carei (română), Carei (ruteană), Domănești, Moftinul Mic, Istrău, Sânmiclăuș, Ghenci și Tiream¹¹⁸. Localitatea *Carei* avea la 1880 o populație totală de 12.523 de locuitori¹¹⁹. Dintre aceștia, 11.585 erau maghiari (92,5%), 337 erau români (2,7%), 140 erau germani (1,1%), iar restul comunităților erau nesemnificative ca pondere din totalul populației (9 slovaci, 18 ruteni, etc.). Această structură etnică, ce înregistra o majoritate covârșitoare a comunității maghiare, era completată de o structură confesională mult mai complexă. Toate regulile de relaționare dintre etnie și confesiune par a fi demolate în cazul populației din această regiune. Cea mai importantă comunitate religioasă era cea romano-catolică. Aceasta număra 4.632 de persoane (37%). Urma, surprinzător pentru cei neavizați, comunitatea greco-catolică, care cumula în cele două parohii 2.945 de enoriași (23,5%). Reformații calvini numărau 2.604 persoane (20,8%). Aici exista și o mare comunitate evreiască (ce nu era surprinsă la indicatorul referitor la limba maternă) ce număra 2.112 membri. Pe lângă acestea, comunitatea evanghelică (ce număra 208 persoane) și cea ortodoxă (9 persoane) păreau a fi nesemnificative. La 1900, populația totală înregistrată a fost de 15.554 locuitori¹²⁰. Dintre aceștia, 14.885 erau maghiari, 297 erau români, 149 erau germani, 17 erau croați, 7 erau slovaci, 7 erau ruteni, iar 20 alte naționalități (amintim faptul că această prezentare are la bază structurarea populației după limba maternă). Din punct de vedere confesional, populația localității era împărțită după cum urmează: 5.990 – RC, 3.508 – GC, 3.405 – CH, 2.139 – Iz, 239 – EV și 101 – O. *Ghenci*, azi sat în comuna Căuaș, număra, la 1880, 1.114 locuitori împărțiți din punct de vedere etnic în două mari comunități: maghiară și română (813 erau maghiari, reprezentând 72,9%, iar 244 erau români, reprezentând 21,9%). Alături de cele două comunități mai locuiau 2 germani și 1 rutean (54 de persoane aveau limba maternă necunoscută). Confesional, cele mai importante comunități erau cea calvină (710 enoriași, reprezentând 63,7% din totalul populației) și cea greco-catolică (309 enoriași, reprezentând 27,7%). În localitate mai locuiau 84 de RC și 11 Iz¹²¹. La 1900, din totalul de 1.437 de locuitori, maghiarii reprezentau 76,2% (1.095 persoane), iar românii 23,8% (342 de persoane). Confesiunea majoritară era cea reformată (calvină) (aceasta număra 894 de persoane, reprezentând 62,2%). Comunitatea greco-catolică (429 de persoane, reprezentând 29,8%) era urmată de cea evanghelică (aceasta număra 95 de persoane, reprezentând 6,6%)¹²². Localitatea *Domănești* avea o populație mixtă româno-maghiară¹²³. La 1880¹²⁴, românii numărau 72 persoane, iar maghiarii 474 (dintr-un total de 560 locuitori). Confesional, această populație era împărțită în următoarele comunități: GC – 369 de persoane, CH – 170 de persoane, RC – 11 persoane și 9 persoane în categoria

¹¹⁸ *Schematismus...*, p. 248-254

¹¹⁹ *Recensământul din 1880...*, p. 274-275

¹²⁰ *Recensământul din 1900...*, p. 474-475

¹²¹ *Recensământul din 1880...*, p. 278-279

¹²² *Recensământul din 1900...*, p. 478-479

¹²³ Doar 4 persoane la 1880 și 2 la 1900 nu intrau în rândul celor două naționalități.

¹²⁴ *Recensământul din 1880...*, p. 282-283

Iz. Situația nu s-a schimbat foarte mult în structura ei până la 1900¹²⁵. Din totalul de 976 de locuitori, 335 erau români, 639 erau maghiari (confesional: 530 – GC, 111 – RC, 327 – CH). *Moftinul Mic*¹²⁶ și *Sânmiclăuș*¹²⁷ aveau în linii generale aceeași structură etno-confesională ca și Domănești. *Tiream* era o localitate în care, pe lângă comunitatea românească și maghiară, locuia și o importantă comunitate germană. La 1900¹²⁸, din totalul de 2.048 de locuitori, 344 erau români, 878 erau maghiari, iar 822 erau germani. Confesional această populație era împărțită astfel: 530 – GC, 1.441 – RC, 45 – CH, 31 – Iz și 1 – EV. *Istrău* era o localitate cu o populație majoritară românească (328 de români din 355 de locuitori cât număra localitatea la 1900) ce împărțea confesiunea greco-catolică (această comunitate număra 329 de persoane)¹²⁹.

În **perioada 1860-1879**, din cele 8 parohii ale protopopiatului, în 7 s-au consemnat căsătorii mixte (Domănești, Carei parohia română, Carei parohia ruteană, Ghenci, Istrău, Moftinul Mic, Sânmiclăuș, Tiream), adică 87,5%. Preoții care deserveau aceste parohii aveau o foarte clară percepție a ceea ce înseamnă căsătoriile „amestecate” datorită realității etno-confesionale foarte bine pronunțate în zonă. Acest fapt s-a tradus prin acribia de care au dat dovadă în a-și face datoria față de solicitările episcopiei de a raporta anual situația căsătoriilor mixte. Am putea spune că în cazul protopopiatului Carei ne găsim în fața unor date care sunt aproape de realitatea existentă și percepută. Evident, sunt minusuri datorate unor cauze subiective din epocă sau pierderii unor rapoarte (care sunt semnificative pentru unii ani).

În cei 20 de ani ai perioadei 1860-1879 s-au înregistrat în protopopiatul Carei 170 de căsătorii mixte, ceea ce înseamnă o medie 8,5 căsătorii mixte pe an, fiind din acest punct de vedere unul dintre protopopiatele din dieceză cu alteritatea confesională cea mai mare prin căsătorie. Distribuția la nivelul protopopiatului nu este uniformă dacă ne uităm la tabloul alăturat. Prin raportarea numărului de căsătorii mixte la numărul anilor în care au fost consemnate căsătorii mixte, obținem următoarele date: la Carei se înregistrează 5,55 căsătorii mixte pe an, la Domănești 3,85 căsătorii mixte pe an, la Ghenci 1,66 căsătorii mixte pe an, etc. Se observă că doar în două parohii (Carei Română și Domănești) numărul anilor în care se înregistrează căsătorii mixte depășește 75%, în timp ce ponderea în celelalte cazuri variază între 30% și 10%¹³⁰.

Urmărind din punct de vedere geografic această distribuție, observăm două zone: una de înaltă alteritate (Carei, Domănești și Ghenci) și alta de mai mică alteritate (Moftin, Sânmiclăuș și Tiream). Care este explicația acestei situații? Putem distinge trei răspunsuri: 1. structura etnică și confesională a localității unde se găsea parohia greco-catolică și a localităților învecinate; 2. dimensiunea comunității greco-catolice; 3. gradul de influență a fenomenului urbanizării asupra populației greco-catolice.

Dacă urmărim structura etno-confesională a localităților unde se găseau parohii greco-catolice, se constată că, pe de o parte, nu avem aproape deloc populație ortodoxă. Prin urmare, cele 10 căsătorii mixte încheiate între GC și O sunt căsătorii cu parteneri ortodocși din alte zone, fie din Maramureș, fie dinspre Bihor, aflați la muncă sezonieră în arealul Carei-Ghenci-Sânmiclăuș. Arealul Carei este o zonă de primire a forței de muncă dinspre rezervoarele demografice colinare sau montane. Pe de altă

¹²⁵ *Recensământul din 1900...*, p. 486-487

¹²⁶ La 1900, localitatea număra 1.621 locuitori.

¹²⁷ La 1900, localitatea număra 969 locuitori.

¹²⁸ *Recensământul din 1900...*, p. 494-495

¹²⁹ *Ibidem*, p. 486-487

¹³⁰ Ioan Horga, Mircea Brie, *Opțiuni maritale...*, p. 88

parte, posibilitatea alterității inter-confesionale și inter-etnice era ridicată datorită existenței unor puternice comunități RC formate mai ales din maghiari, șvabi și slovaci în zona Carei-Moftin-Tiream, care vor potența perspectiva unor aranjamente maritale de acest tip, mai ales avându-se în vedere faptul că, sub raportul apropierii confesionale GC-RC, existau multe nuanțări. Faptul că, dintre cele 170 de căsătorii mixte, 99 (58,2%) sunt cu parteneri RC ilustrează aserțiunea enunțată mai sus. Din punctul de vedere al combinațiilor maritale GC-CH, acestea au drept centru zona Carei-Ghenci, situație care nu ne surprinde ținând seama de faptul că populația CH avea o pondere importantă în Carei și era majoritară în Ghenci. Căsătoriile cu parteneri evanghelici la Carei, Domănești și Sânmiclăuș se explică prin existența în aceste localități a unei populații șvabe de această confesiune.

Raportându-ne la al doilea răspuns, referitor la dimensiunea comunității greco-catolice, din analiza datelor din tabloul de mai jos se observă că opțiunile pentru căsătorii mixte ale tinerilor greco-catolici sunt mai consistente în localitățile unde ponderea greco-catolicilor în ansamblul populației era de până la 1/2, așa cum era în filiile parohiei Domănești, în parohiile din Carei, în parohia Ghenci, Moftinul Mic și Tiream. În parohiile unde populația GC depășea 70% (Sânmiclăuș) sau se apropia de 95% (Istrău)¹³¹ avem puține căsătorii mixte sau nu avem deloc (Istrău). Prin urmare, putem constata că nivelul de mobilitate al partenerilor pentru stabilirea căsătoriilor era redus, determinant era spiritul comunitar și structura etno-confesională a arealului în care aceștia trăiau și munciau.

Gradul de urbanitate sau de apropiere de un centru preurban a avut un rol important în apetența tinerilor pentru opțiuni maritale inter-confesionale cu conotații etnice mult mai mari decât în cazul comunităților mai îndepărtate de lumea citadină. Aici se încadrează tinerii GC din Carei, Domănești și Ghenci¹³².

Discutată problema căsătoriilor mixte din perspectiva raportului pe sexe, se observă că din totalul de 170 de căsătorii mixte, 104 le încheie băieții (61,2%), iar 66 le încheie fetele (38,8%).

Perioada 1880-1899 consemnează căsătorii mixte în toate cele 8 parohii ale protopopiatului Carei, însă numărul acestora a variat de la o parohie la alta. Bunăoară la Carei în ambele parohii avem date înregistrate despre căsătorii mixte în 15 dintre cei 20 de ani ai perioadei. De aici lipsesc date din 4 ani, ceea ce ne face să credem că au fost în realitate mai multe căsătorii de acest tip. Chiar și în aceste condiții, suntem îndreptățiți să credem că în această parohie s-au înregistrat cele mai multe căsătorii mixte, față de celelalte parohii. Urmează Domănești cu 11 ani în care apar căsătorii mixte, pe locul secund și la numărul total de căsătorii mixte. La Ghenci, Moftinul Mic și Sânmiclăuș sunt consemnate căsătorii de acest tip în 4-6 ani. Poate că ele au fost mai multe, dar nu în mod semnificativ, așa cum rezultă din datele studiului de caz asupra parohiei Ghenci¹³³.

În perioada 1880-1899 apar înregistrate în protopopiatul Carei 265 de căsătorii mixte, cu aproape 1/3 mai mult decât în perioada 1860-1879, ceea ce înseamnă o medie de 13,25 căsătorii mixte pe an (față de 8,5 căsătorii mixte pe an în perioada anterioară). Încă o dată se dovedește că protopopiatul Carei a avut gradul cel mai mare de alteritate confesională prin căsătorie. Comparând aceleași date cu cele 8 căsătorii mixte înregistrate în 1880 și analizând evoluția numărului de căsătorii mixte pe ani în

¹³¹ *Recensământul din 1880...*, p. 282-283

¹³² Ghenci se afla la 10 km de Carei.

¹³³ Ioan Horga, Mircea Brie, *Analiza strategiilor maritale...*, p. 156

protopopiat, se poate constata că la începutul intervalului aveam o medie apropiată de mediile anterioare – cea dintre perioada 1860-1879 și, respectiv, din anul 1880 – iar către mijlocul perioadei o medie care depășea dublu, peste 17 căsătorii mixte pe an, pentru ca spre sfârșitul perioadei aceasta să scadă la 13-14 căsătorii mixte pe an, fiind din acest punct de vedere apropiată de cea din anul 1900.

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC
1860-1879										
Carei (română)	18	100	6	45	14		2	20	11	2
Domănești	14	54		15	16	1		11	11	
Ghenci	6	10			2		1	4	3	
Moftinul Mic	3	3		3						
Sânmiclăuș	1	2				1	1			
Tiream	1	1		1						
Total	19	170	6	64	32	2	4	35	25	2
1880-1899										
Carei	15	149	5	29	5	4	3	65	28	10
Domănești	11	68	7	20	17	1	2	9	11	1
Ghenci	4	5		2				1		2
Istrău	1	2			1			1		
Moftinul Mic	6	19		6	2	2		4	5	
Sânmiclăuș	4	20		3	6			1	10	
Tiream	2	2		1				1		
Total	17	265	12	61	31	7	5	82	54	13
1900-1910										
Carei (română)	1	4		4						
Carei (ruteană)	1	3		2					1	
Domănești	3	8						5		3
Ghenci	1	1			1					
Total	4	16		6	1			5	1	3

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Din tabloul de mai sus se observă că doar în trei parohii (Carei parohia română, Carei parohia ruteană și Domănești) numărul anilor în care se înregistrează căsătorii mixte depășește cu mult pe cel înregistrat în celelalte parohii.

Faptul că în parahiile Istrău și Tiream avem consemnate foarte puține căsătorii mixte se poate explica și prin dimensiunea comunităților GC din aceste localități. Ținând seama de numărul redus al populației, nu aveau loc prea multe căsătorii în localitatea respectivă, vreo 3-4 pe an, ceea ce făcea ca gradul de probabilitate pentru existența altor căsătorii mixte să fie extrem de redus. De asemenea, numărul redus al membrilor altor comunități limita probabilitatea unor astfel de căsătorii.

O situație oarecum particulară era cea de la Tiream, unde comunitatea GC din parohie era relativ compactă (cu excepția populației din filia Sântion) și destul de numeroasă, fapt ce-i permitea să nu intre în criză de consangvinitate prin căsătorii intra-comunitare, ceea ce poate explica într-un fel numărul redus de căsătorii mixte din această parohie. Însă în cazul parohiei sus-amintite trebuie spus că se remarcă lipsa multor rapoarte, ceea ce ne poate indica o altă cauză a „relativului dezinteres” al tinerilor GC din această parohie pentru căsătorii mixte.

Urmărind distribuția opțiunilor maritale ale tinerilor GC din protopopiatul Carei, se observă că, deși este un protopopiat unde populația ortodoxă era practic inexistentă, sunt înregistrate totuși 17 căsătorii mixte între GC și O. Explicația este,

credem, aceeași pe care am dat-o la analiza perioadei 1860-1879, mai ales că aceleași localități sunt furnizoare ale căsătoriilor de acest tip.

În opțiunile maritale inter-confesionale ale tinerilor GC se observă că pe primul loc se situează tineri RC, cu 143 de exemple, ceea ce reprezintă peste jumătate din totalul opțiunilor. Această realitate se poate explica prin multiple aspecte: începând de la afinitatea celor două comunități, care, mai ales după Conciliul Vatican I, sunt chemate să funcționeze ca un tot¹³⁴, se poate continua cu specificul etno-confesional al localităților în care se găseau parohiile greco-catolice și mai ales filiile lor (acolo unde comunitățile GC se apropiau de punctul critic al consangvinității, opțiunea maritală spre exterior devenea obligatorie). La fel se întâmpla în cazul comunităților RC, care căutau să-și prezerve identitatea aflată în pericol prin opțiuni în direcția GC. Dintre căsătoriile tinerilor GC cu RC, 65,7% au avut loc în cele două parohii din Carei (cea română și cea ruteană), fapt explicabil prin forța comunității RC de aici, care cuprindea aproape 40% din populația localității. Din punct de vedere etnic o mare parte a populației RC de la Carei avea origine germană, șvabă.

Poziția secundă, în privința opțiunilor maritale ale populației GC, o dețineau reformații calvini, cu 85 de cazuri. Cele mai multe situații de acest gen se întâlnesc la Domănești și Carei, unde existau comunități importante aparținând acestei confesiuni¹³⁵. Sunt înregistrate și 18 căsătorii între tineri GC și tineri evanghelici, majoritatea fiind la Carei, unde această comunitate era cea mai puternică din zonă.

Din perspectiva apetenței pentru căsătorii mixte a tinerilor GC, se poate observa că băieții sunt implicați în 111 căsătorii mixte, ceea ce reprezintă 41,8%, iar fetele în proporție mai mare, respectiv 58,2% (154 cazuri). Din tabelul de mai sus se observă că fetele sunt mai deschise către acest gen de opțiuni maritale la toate categoriile, cu excepția căsătoriilor dintre GC și O. O asemenea realitate pare inversă celei din perioada 1860-1879.

În **perioada 1900-1910**, numărul căsătoriilor mixte a scăzut foarte mult în comparație cu perioada precedentă. Această diminuare a numărului mariajelor mixte inter-confesional nu poate fi pusă doar pe seama reducerii ponderii acestora. Trebuie să precizăm faptul că înregistrările făcute de către preoți, în special rapoartele parohiale, lipsesc aproape în totalitate pentru unele localități. Aceste documente s-au pierdut de-a lungul anilor sau pur și simplu după 1895 înregistrarea lor nu a mai fost atât de fidelă, iar în aceste condiții un studiu exhaustiv este imposibil de realizat. Numărul redus al anilor în care s-au consemnat căsătorii mixte este edificator în privința rarității informațiilor referitoare la acest subiect (amintim faptul că în perioada precedentă numărul căsătoriilor mixte a fost foarte ridicat, iar în condițiile diversității etno-confesionale foarte mari a populației din regiune este greu de crezut că în 7 ani din această perioadă nu a fost consemnată nicio căsătorie mixtă). În ciuda numărului redus al căsătoriilor mixte care au putut fi reconstituite, credem că rezultatul cercetării confirmă tendințele generale ale fenomenului marital stabilite în perioadele anterioare. Cele mai multe căsătorii mixte s-au încheiat cu parteneri RC (68,75%). Acest fapt s-a datorat pe de o parte, afinității confesionale dintre cele două Biserici care era mai evidentă în această regiune decât în cele cu populație ortodoxă numeroasă, iar pe de altă parte, numărului foarte mare de RC ce locuiau în Carei și satele învecinate.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 158

¹³⁵ *Ibidem*

Din perspectiva apetenței pentru căsătorii mixte a tinerilor GC, se poate observa că băieții sunt implicați în 6 căsătorii mixte, ceea ce reprezintă 43,75%, iar fetele în proporție mai mare - 56,25% (9 cazuri).

Fenomenul marital în parohia Ghenci (1860-1910). Studiu de caz

Localitatea Ghenci este situată în actuala comună Căuaș. La 1880, localitatea număra 1.114 locuitori împărțiți din punct de vedere etnic în două mari comunități: maghiară și română (813 erau maghiari, reprezentând 72,9%, iar 244 erau români, reprezentând 21,9%). Alături de cele două comunități, mai locuiau 2 germani și 1 rutean (54 de persoane aveau limba maternă necunoscută). Confesional, cele mai importante comunități erau cea calvină (710 enoriași, reprezentând 63,7% din totalul populației) și cea greco-catolică (309 enoriași, reprezentând 27,7%). În localitate mai locuiau 84 de RC și 11 Iz¹³⁶. La 1900, din totalul de 1.437 de locuitori, maghiarii reprezentau 76,2% (1.095 de persoane), iar românii 23,8% (342 de persoane). Confesiunea majoritară era cea reformată (calvină) (aceasta număra 894 persoane, reprezentând 62,2%). Comunitatea greco-catolică (429 de persoane, reprezentând 29,8%) era urmată de cea evanghelică (aceasta număra 95 de persoane, reprezentând 6,6%)¹³⁷.

Am dori încă de la început să facem precizarea că o mare parte din materialul documentar referitor la fenomenul marital din localitate a suferit deteriorări evidente. Pe seama pierderii unei părți importante din matricolele de stare civilă a localității punem și lipsa căsătoriilor mixte dintr-un număr de 8 ani (ceea ce, raportat la perioada cercetată, reprezenta 15,7%). Această insuficiență ne-a determinat să procedăm la o prezentare structurată pe cele trei perioade pe care le-am evidențiat și în studiul fenomenului căsătoriilor mixte la nivelul protopopiatelor.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC
1860 - 1879	49	10	30						1	1		9	1		1			3	3	
1880 - 1899	30	5	14									11		2				1		2
1900 - 1910	13	1	4									8			1					
Total	92	16	48						1	1		28	1	2	2			4	3	2

Surse: Arhivele Naționale, Direcția Județeană Satu Mare (în continuare A.N-D.J. SM), *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dosar nr. 655-657; Camelia Chereji, *Familia în satul românesc din nord-vestul Transilvaniei. Studiu de caz: satul Ghenci din comitatul Satu Mare 1863-1918*, lucrare de dizertație, Universitatea din Oradea, 2000, p. 17-29

Urmărind tabelul de mai sus putem să observăm faptul că mariajele mixte erau întâlnite în 16 cazuri, reprezentând 17,4% din totalul căsătoriilor. Această pondere situează localitatea, din acest punct de vedere, sub media întâlnită la nivelul întregului protopopiat (această medie ridicată era însă introdusă de ponderea foarte mare a căsătoriilor mixte în parohiile Carei și Domănești). Înclinația tinerilor greco-catolici spre căsătorii mixte realizate în afara etniei confirmă tendințele generale observate la nivelul protopopiatului Carei. Marea diversitate etnică, corelată cu o foarte scăzută

¹³⁶ *Recensământul din 1880...*, p. 278-279

¹³⁷ *Recensământul din 1900...*, p. 478-479

populație ortodoxă, a condus către mariaje cu tineri maghiari sau șvabi, de confesiune RC în primul rând (7 din cele 16 fiind încheiate pe relația GC-RC), dar și CH (4 cazuri) sau EV (2 cazuri).

Din punctul de vedere al alterității pe sexe, se constată o mai mare înclinație a femeilor greco-catolice spre mariaje mixte (68,75%). Toate căsătoriile mixte ce implicau femei GC s-au făcut în afara grupului etnic. În cazul bărbaților s-a consemnat și o căsătorie cu o fată ortodoxă sosită dintr-o altă localitate.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Ghenci	51	Ghenci	72
Acăș	1	Carei	2
Andrid	1	Gerăușa	1
Botiz	1	Orașu Nou	1
Carei	4	Petrești	1
Căuaș	3	Pișcari	1
Cig	1	Pleșca Mare	1
Curtuiuşeni	1	Portița	1
Dindești	1	Sânmiclăuș	2
Eriu	1	Socond	1
Istrău	1	Unimăt	1
Moftinul Mic	1	Vezendiu	1
Odoreu	1		
Păgaia	1		
Pir	2		
Rătești	1		
Sânmiclăuș	2		
Santău	1		
Socond	1		
Soconzel	2		
Tiream	5		
Vama	1		
Necunoscută	8	Necunoscută	7
Nr. căsătorii	92	Nr. Căsătorii	92

Surse: A.N-D.J. SM, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dosar nr. 655-657; Camelia Chereji, *op. cit.*, p. 17-29

Sub raportul provenienței celor doi soți, constatăm că, în cazul a 50 de căsătorii, ambii parteneri erau din Ghenci, restul de 42 de căsătorii implicau un partener (în unele cazuri chiar pe ambii) din afara localității. De altfel, urmărind tabelul de mai sus, se observă faptul că o mare parte a celor ce se căsătoreau proveneau din localitate (55,4% în cazul bărbaților și 78,3% în cazul femeilor). La fel ca și în cazul altor localități, mobilitate teritorială mai mare la căsătorie au bărbații. Acest fenomen este amplificat în regiune de sosirea pentru muncile agricole a unui mare număr de bărbați din zonele montane și colinare.

Din punctul de vedere al repartiției sezoniere, constatăm faptul că puține căsătorii se realizează în lunile decembrie și aprilie (luni de post), dar și în lunile de vară. Cele mai multe căsătorii se realizau în luna noiembrie, când încheierea sezonului agricol și belșugul roadelor permiteau organizarea nunții, și în lunile de iarnă (ianuarie și februarie) când țărănul nu era reținut nici de constrângerile bisericesti, nici de cele ale gospodăriei.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	92	12	24	8	2	8	6	1	1	5	8	16	1
Procent (%)	100	13	26,1	8,7	2,2	8,7	6,5	1,1	1,1	5,4	8,7	17,4	1,1

Surse: A.N-D.J. SM, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dosar nr. 655-657; Camelia Chereji, *op. cit.*, p. 17-29

Vârsta medie a tinerilor ce se căsătoreau pentru prima oară confirmă comportamentul general al tinerilor din Crișana și Maramureș. Cei mai mulți dintre bărbați încheiau prima căsătorie la vârste cuprinse între 25-29 de ani (27 de cazuri). Urmau cei din grupa de vârstă 20-24 de ani (25 de cazuri). Dacă în localitate niciun bărbat nu s-a căsătorit la vârstă aflată sub 20 de ani (cei mai tineri dintre bărbați s-au căsătorit la 21 de ani – 2 cazuri), numărul fetelor care încheiau o căsătorie la asemenea vârstă era destul de ridicat (26 de cazuri). Pentru femei, grupa de vârstă „preferată” era cea de 20-24 de ani (27 de cazuri). Un aspect interesant este semnalat în cazul acestei localități: un număr de 6 căsătorii implicau parteneri cu vârste de peste 30 de ani. Să fie asta un semn firav al tendințelor de emancipare personală? Puțin probabil, mai plauzibilă pare „greșeala preotului” ce a consemnat starea civilă a celor ce se căsătoreau (protagoniștii acestor mariaje puteau avea, unii cel puțin, statutul de văduvi) sau, acestea se puteau dovedi, pur și simplu excepții de la tendința generală.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	12	11	2								
25-29	11	11	4								
30-34	3	5	2	2							
35-39			1	1							
40-44			1	1							
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Surse: A.N-D.J. SM, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dosar nr. 655-657; Camelia Chereji, *op. cit.*, p. 17-29

Atunci când unul dintre parteneri era văduv, diferența medie de vârstă dintre bărbat și femeie creștea în comparație cu cazurile căsătoriilor realizate între parteneri ce nu mai fuseseră căsătoriți. Explicația acestui fenomen este pusă pe seama percepției mentale diferite: în cazul bărbaților văduvi sau rămași necăsătoriți până la o vârstă (chiar dacă era mai înaintată), comunitatea era mai „permisivă”, mai „îngăduitoare”; în schimb, femeilor din aceleași categorii li se reduce foarte mult „piața maritală”.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	> 60	?
< 30	5	1				
30-39	6					
40-49		2	1			
50-59	1					
> 60						
?						

Surse: A.N-D.J. SM, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dosar nr. 655-657; Camelia Chereji, *op. cit.*, p. 17-29

Cazurile căsătoriilor când ambii parteneri sunt văduvi sunt relativ reduse numeric și procentual. O astfel de căsătorie putea să implice parteneri de aceeași vârstă și statut. Plecând de la acest considerent, constatăm lipsa unei concentrări a căsătoriilor într-o anumită grupă de vârstă.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	> 60	?
< 30						
30 - 39	2	1				
40 - 49		1	2			
50 - 59	1					
> 60					1	
?						

Surse: A.N-D.J. SM, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dosar nr. 655-657; Camelia Chereji, *op. cit.*, p. 17-29

La o analiză de ansamblu, fenomenul marital la populația greco-catolică din parohia Ghenci este unul asemănător cu cel înregistrat la nivelul întregului protopopiat. Acest fenomen evidențiază specificitatea populației din zona actualei frontiere de N-V a statului român. Pe de altă parte, nu putem să nu remarcăm comportamentul marital diferit în comparație cu cel din protopopiatele, unde populația românească este majoritară și în mare parte ortodoxă. Apoi un alt aspect trebuie remarcat: în regiune mulți maghiari și ruteni erau GC – comportamentul acestora era diferit de cel al românilor greco-catolici.

Protopopiatul CRIȘUL REPEDE

Cuprindea 9 parohii din Depresiunea Vad-Borod (Aușeu, Bălnaca, Dobricionești, Beznea de Sus, Borozel, Borod, Groși, Topa de Criș și Vadu Crișului)¹³⁸. Pe ansamblul protopopiatului, în conformitate cu schematismul episcopal, structura populației din acest protopopiat era majoritar ortodoxă (11.914 ersoane împărtășeau această confesiune - 53,5%; greco-catolicii numărau 5.928 de persoane - 26,6%; romano-catolicii 935 de credincioși - 4,19%; reformații 2.832 de credincioși - 12,73%; mai locuiau în aceste localități 651 de izraeliți și 4 evanghelici)¹³⁹. Recensămintele efectuate de către statul austro-ungar confirmau această structură confesională a populației din regiunea amintită. În localitatea *Aușeu*, la 1880, din totalul de 487 de locuitori, 460 erau români (94,5%). În același an, 475 de locuitori erau GC (97,5%). În localitate mai locuiau 11 maghiari ce împărtășeau și ei în majoritate confesiunea greco-catolică (doar 2 erau RC, în timp ce 1 persoană era CH)¹⁴⁰. La 1900¹⁴¹, structura etno-confesională majoritar românească și greco-catolică se păstrează. Apar totuși câteva elemente noi: din totalul celor 609 locuitori, 23 sunt consemnați ca fiind de etnie slovacă (la 1880 nu a fost consemnată nicio persoană aparținătoare acestui grup etnic); numărul membrilor comunității RC a crescut la 34, iar a celei CH la 14; în localitate este consemnată și existența unei mici comunități O

¹³⁸ *Schematismus...*, p. 211-215

¹³⁹ *Ibidem*, p. 266. Datele cuprinse în statisticile episcopiei redate în schematismul episcopal includ și populația localităților unde Biserica greco-catolică avea doar filii (aici populația de alte confesiune era evident mai numeroasă).

¹⁴⁰ *Recensământul din 1880...*, p. 52-53

¹⁴¹ *Recensământul din 1900...*, p. 114-115

ce era alcătuită din 5 persoane. Localitatea *Groși*, aflată în apropierea localității Aușeu, avea în linii generale o structură etno-confesională asemănătoare. La 1880, cei 598 de locuitori erau împărțiți în: 544 – români, 12 – maghiari, 24 – germani, 3 erau înregistrați la rubrica „alte”, iar 25 la limba maternă necunoscută (confesional: 497 – GC, 66 – O, 17 – Iz, 16 – RC și 2 – CH)¹⁴². La 1900, cei 660 de locuitori aveau următoarea structură: 612 – români, 33 – maghiari, 11 – slovaci, iar 4 alte naționalități. Din punct de vedere confesional: 576 erau GC, 39 erau O, 25 erau RC, 15 erau Iz, iar 5 erau CH¹⁴³. Surprinzătoare este structura confesională din localitatea *Bălnaca*. Populația românească majoritară (971 din 1.039 de locuitori la 1880; 1.237 din 1.273 de locuitori la 1900) era de confesiune ortodoxă. Doar 2 persoane s-au declarat la 1880 de confesiune GC. Numărul acestora a rămas aproape același, la 1900 consemnându-se doar 4 persoane de confesiune GC. Această structură nu este surprinzătoare prin forma ei, ci prin faptul că Biserica greco-catolică avea o reședință parohială într-o asemenea localitate. De altfel, dacă analizăm statisticile bisericești constatăm faptul că la 1900 în această localitate trăiau 43 de greco-catolici¹⁴⁴. Acesta este un motiv de scepticism în plus față de corectitudinea datelor oferite de către recensămintele citate. *Dobricionești* era singura localitate din arealul actualei comune Măgești care avea o populație majoritară greco-catolică (93,9% la 1880 și 94,8% la 1900)¹⁴⁵. Dintre cei 576 de locuitori, câți număra localitatea la 1900, 564 erau români (97,9%). *Beznea de Sus* (Delureni) era în aceeași situație. Dintre cele 6 sate ale actualei comune Bratca, doar aici exista o compactă populație greco-catolică ce număra 190 de persoane la 1880 și 288 la 1900. Majoritatea covârșitoare a celor 1.683 de locuitori (1900) erau români (1.654 de persoane). Comunitatea ortodoxă din localitate era și ea majoritară (81,4%). Puținii maghiari din localitate (25) erau în majoritate de confesiune greco-catolică (în localitate trăiau la 1900 doar 2 RC și 4 CH)¹⁴⁶. *Borozel* avea de asemenea o populație românească majoritară (554 de români din 583 de locuitori câți număra localitatea la 1880; 595 de români din 628 de locuitori - la 1900) ce împărțea în general credința greco-catolică (la 1900, în localitate existau doar 24 de ortodocși)¹⁴⁷. Localitatea *Borod* făcea o notă discordantă (în comparație cu localitățile prezentate până acum). Aici diversitatea etno-confesională a populației era mult mai mare. La 1880, din totalul de 1.489 de locuitori, 861 erau români (57,8%), 269 erau maghiari (18,1%), 178 erau slovaci (11,9%), 42 erau germani (2,8%), restul fiind de alte naționalități sau cu limba maternă necunoscută¹⁴⁸. Din punct de vedere confesional, diversitatea era și mai mare. Comunitatea greco-catolică număra 900 de persoane, cea romano-catolică 284, cea ortodoxă 74, cea reformată 59, iar cea mozaică 172 de persoane. Până în anul 1900, se pare că au intervenit câteva schimbări introduse de instalarea unui important număr de slovaci. Dintre cei 2.558 de locuitori, 959 erau slovaci, 1.160 era români, iar 424 erau maghiari. Restul comunităților erau nesemnificative numeric. Structura confesională la 1900 o reflecta pe cea etnică: 1.085 de persoane erau GC, 1.075 erau RC, 88 erau O, 63 erau CH. Numeroasă era și comunitatea izraelită din localitate (244 persoane). *Topa de Criș*, la 1880, avea o populație de 320 de locuitori. Dintre aceștia, 278 erau români

¹⁴² *Recensământul din 1880...*, p. 52-53

¹⁴³ *Recensământul din 1900...*, p. 114-115

¹⁴⁴ *Schematismus...*, p. 211

¹⁴⁵ *Recensământul din 1880...*, p. 68; *Recensământul din 1900...*, p. 142-143

¹⁴⁶ *Recensământul din 1900...*, p. 119

¹⁴⁷ *Ibidem*

¹⁴⁸ *Recensământul din 1880...*, p. 524-55

(86,8%). Dintre celelalte comunități, cea mai semnificativă era cea maghiară (33 de persoane). Din punct de vedere confesional, populația din Topa de Criș era alcătuită din: 282 – GC (88,1%), 24 – CH, 11 – O și 3 – Iz¹⁴⁹. La 1900, dintre cei 416 locuitori, comunitatea românească număra 384, iar cea maghiară 31. Din punct de vedere confesional, cea mai numeroasă era comunitatea greco-catolică (364 de persoane, respectiv 87,5%), urmată de cea ortodoxă (17 credincioși) și cea reformată (17 credincioși). Localitatea *Vadu Crișului* avea de asemenea o populație diversă din punct de vedere etnic și confesional. La 1880, localitatea număra 1.619 locuitori. Din punct de vedere etnic, cea mai importantă comunitate era cea românească, alcătuită din 1.028 de persoane, urmată de cea maghiară (503 persoane). În localitate mai trăiau 12 germani, 3 ruteni, dar și o importantă comunitate evreiască (60 de persoane s-au declarat de credință mozaică). Confesional, această populație era împărțită astfel: 1.033 – GC, 433 – CH, 54 – RC, 39 – O, 60 – Iz¹⁵⁰. La 1900, dintre cei 2.849 de locuitori, 2.145 erau români (75,3%), 701 erau maghiari (24,6%)¹⁵¹. Din punct de vedere confesional¹⁵², comunitatea cea mai numeroasă era cea greco-catolică (1.442 de credincioși), ea fiind urmată de cea ortodoxă (716 credincioși), reformată (552 de credincioși), izraelită (73 de credincioși), romano-catolică (64 de credincioși), etc.

În **perioada 1860-1879**, potrivit rapoartelor parohiale de stare civilă existente în Arhivele Naționale din Oradea, în protopopiatul Crișul Repede doar în 2 parohii au avut loc căsătorii mixte, ceea ce ar situa acest protopopiat la sfârșitul topului alterității prin căsătorii mixte a populației greco-catolice. O asemenea aserțiune este doar în mică măsură una reală. Însă, înainte de a explica cele de mai sus, trebuie făcută precizarea că există posibilitatea ca o bună parte din rapoarte să fi fost pierdute, ceea ce ne limitează posibilitatea cunoașterii realității. Totuși, la fel ca și în cazul protopopiatului Barcău, ne putem întâlni cu același fenomen al percepției căsătoriilor „amestecate” doar acolo unde erau căsătorii în afara etniei. Căsătoriile cu parteneri ortodocși erau considerate ca părți ale aceluiași tot, nefăcându-se diferențieri. Posibilitatea încheierii de căsătorii mixte între GC și ortodocși trebuie să fi fost mai mare, avându-se în vedere structura celor două confesiuni pe ansamblul protopopiatului, unde ortodocșii reprezentau 61,5%. Apoi, comunitatea GC reprezenta numai 31,7%, iar într-o serie de *filii* număra doar câteva familii greco-catolice, caz în care această comunitate era obligată să accepte mariajele mixte.

Lipsa percepției unei diferențieri confesionale între GC și O la preoții din protopopiatul Crișului, la fel cum am observat-o la cei din protopopiatul Barcăului poate fi pusă și pe seama evoluției pe care a avut-o fenomenul Unirii în zonă. Acesta avea o oarecare tradiție prin parohiile de la Vad și Așeu, create în secolul al XVIII-lea¹⁵³ și prin cele de la Borod sau Borozel, create în timpul lui Samuil Vulcan¹⁵⁴. El nu este rezultatul unor convulsii sociale, al unor rupturi identitare profunde așa cum s-a produs în contextul prozelitismului lui Samuil Vulcan desfășurat în zona Aradului, la

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 80

¹⁵⁰ *Ibidem*

¹⁵¹ *Recensământul din 1900...*, p. 162-163. Doar 3 persoane (printre care 2 germani) erau consemnate în alte rubrici.

¹⁵² *Ibidem*

¹⁵³ I. Horga, *Contribuții la cunoașterea jozeфинismului provincial. Debutul Episcopiei Greco-catolice de Oradea (1777-1784)*, Editura Universității din Oradea, 2000, p. 76.

¹⁵⁴ *Schematismus...*, p. 212-213.

începutul deceniului al IV-lea al secolului al XIX-lea¹⁵⁵. Prin urmare, numărul de căsătorii mixte trebuie să fi fost mult mai mare, dar ele nu erau raportate, ele nefiind considerate în afara „legii strămoșești”. Cercetarea registrelor de stare civilă din aceste parohii susține ipoteza noastră. Un argument în acest sens vine din partea preoților care au deservit 3 decenii parohia greco-catolică din Borod. În toată această perioadă au raportat numai o căsătorie mixtă, una încheiată în 1870 între o fată GC din Borod și un băiat RC din altă localitate, deși conform registrelor parohiale de stare civilă în intervalul 1860-1879, s-au consemnat 42 de căsătorii între GC și O. Apoi, preotul din Așeu nu raportează nicio căsătorie mixtă din cele 27 (toate încheiate cu parteneri O). Situația este identică în cazul căsătoriilor mixte din Dobricionești. O situație aparte este dată de cazul parohiei Vad¹⁵⁶. Aici, deși în rapoartele parohiale nu este consemnată nicio căsătorie mixtă, în urma despuierii registrelor parohiale, au fost descoperite un număr de 11 căsătorii (toate cu parteneri de altă confesiune decât cea ortodoxă). Acest caz pare să ne schimbe oarecum percepția despre realitățile din alte localități. Totuși, trebuie adus un amendament. Dacă în cazul altor localități studiile de caz au confirmat o mai mare rigurozitate de înregistrare a căsătoriilor mixte ce implicau parteneri RC, CH sau EV, în cazul localității Vadu Crișului am fi tentați să credem că preotul a „omis” să le înregistreze sau că rapoartele acestuia au fost în mare parte pierdute. Pierderea tuturor rapoartelor este totuși puțin probabilă, deoarece este vorba despre căsătorii mixte ce s-au încheiat în 9 dintre cei 20 de ani. Fără a greși foarte mult, credem că această situație se datorează percepției generale a preoților din regiune. Majoritatea acestor preoți manifestau un fel de indiferență, părtinitoare uneori în fața tinerilor ce nu beneficiau de dispensele necesare încheierii unei asemenea căsătorii.

Dincolo de aceste aspecte, se observă în cazul acestei perioade o înclinație mai mare spre mariaje mixte cu parteneri O (88,5% făcând parte din această categorie). Urmau căsătoriile mixte încheiate cu parteneri CH (toate încheiate în Vadu Crișului) și cele cu parteneri RC (încheiate în majoritate cu tineri de etnie slovacă).

Sub raportul distribuției pe cele două sexe, observăm o mai mare înclinație spre căsătorii mixte a femeilor GC (66,2%). Ponderea căsătoriilor mixte realizate de către bărbați GC este de 33,8%.

În **perioada 1880-1899**, numărul parohiilor în care apar consemnate căsătorii mixte în rapoartele anuale ale preoților trimise episcopiei greco-catolice din Oradea este de 7 (77%), la care se adaugă și parohia Dobricionești (în acest caz au fost consemnate căsătorii mixte doar în registrele parohiale de stare civilă cercetate pentru această localitate). Numărul total al căsătoriilor mixte este de 53. Dorim să facem precizarea că rapoartele parohiale sunt mai bogate în informații referitoare la căsătoriile mixte. În această perioadă, în rapoarte sunt consemnate 35 de căsătorii mixte (comparativ cu cele 2 consemnate în perioada precedentă). Care poate fi explicația unei asemenea situații? Avem în față într-adevăr o imagine mai aproape de realitate? O asemenea situație se poate explica prin faptul că, pe de o parte, există o percepție mai bună din partea preoților pentru astfel de căsătorii - chiar cele dintre GC și O sunt consemnate ca și căsătorii „amestecate” – iar pe de altă parte, s-ar putea spune că beneficiem de o bogăție de informații mult mai consistentă decât în perioada anterioară, cuantificată în conținutul rapoartelor anuale. Existența unui mare număr de căsătorii mixte se poate explica și printr-o criză de consangvinitate pe care o resimte

¹⁵⁵ Gheorghe Ciuhandu, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț*, Arad, 1935, p. 113-115.

¹⁵⁶ Este vorba despre actuala localitate Vadu Crișului.

mai ales comunitatea CH din Borod. Aceasta se situa în 1880 la 59 de membri¹⁵⁷, iar în 1900 la 69 de membri¹⁵⁸. Această comunitate este obligată la mariaje extracomunitare, fie locale, fie în vecinătate, la Vadu Crișului, Borozel sau Topa de Criș.

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/ O	GC/ RC	GC/ CH	GC/ EV	O/ GC	RC/ GC	CH/ GC	EV/ GC
1860-1879										
Borod ¹⁵⁹	17	45	12	1			30	1		1
Groși	1	1					1			
Vadu Crișului ¹⁶⁰	9	11			3			2	6	
Dobricionești ¹⁶¹	16	46	17				28	1		
Aușeu ¹⁶²	14	27	11				16			
Total	18	130	40	1	3		75	4	6	1
1880-1899										
Aușeu	4	10	1				9			
Borod	8	15	2	3	2		4	2	2	
Borozel	3	9	1	2	2				4	
Delureni ¹⁶³	2	2	2							
Dobricionești	3	10	6				4			
Groși	1	1					1			
Topa de Criș	3	3			2				1	
Vadu Crișului	2	3						1	2	
Total	14	53	12	5	6		18	3	9	
1900-1910										
Borod	6	16	2	6	1		1	5	1	
Borozel	1	1								1
Delureni	2	4	2				2			
Dobricenești	1	2	1				1			
Total	7	23	5	6	1		4	5	1	1

Surse: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununaților); Idem, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Numărul relativ mare al căsătoriilor mixte de tipul GC-RC de la Borod, Borozel și Topa de Criș se explică prin faptul că la Borod exista o comunitate RC puternică formată din populație slovacă mai ales, care, atunci când piața maritală devenea insuficientă pentru cerere, bănuim că se orienta către alte comunități RC – aici

¹⁵⁷ *Recensământul 1880...*, p. 54

¹⁵⁸ *Recensământul 1900...*, p. 118

¹⁵⁹ Datele prezentate includ și rezultatele despuierii registrelor de stare civilă din perioada 1860-1879. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 144, f. 129-134; dos. 145, f. 1-35

¹⁶⁰ Pentru această localitate au fost introduse datele rezultate din analiza registrului parohial de stare civilă (perioada 1860-1880). A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1381, f. 162-176; dos. 1382, f. 41-51

¹⁶¹ Pentru această localitate au fost introduse datele rezultate din analiza registrului parohial de stare civilă (perioada 1860-1882). Cf. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 399, f. 7-20

¹⁶² Pentru această localitate au fost introduse datele rezultate din analiza registrului parohial de stare civilă (perioada 1860-1880). Cf. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 71, 26-35

¹⁶³ Sau Bezna de Sus

exista și o mică comunitate RC maghiară – sau către puternica comunitate GC din cele trei localități învecinate.

Văzând cele două cazuri menționate mai sus, putem spune că voința alterității la populația GC îmbrăca o formă pasivă, ea fiind provocată de către comunități confesionale și etnice, care se găseau fie în pragul crizei de consangvinitate, fie al unei piețe maritale insuficient de îndestulătoare. Acestea erau obligate de aceste determinante să fie deschise și active pentru a putea supraviețui.

Raportând numărul de căsătorii mixte la numărul anilor în care acestea au fost consemnate constatăm o medie 3,8 căsătorii mixte pe an.

Judecând fenomenul marital în ansamblu, constatăm că cele mai multe căsătorii sunt între GC-O (20 cazuri), urmează cele dintre GC și CH (15 cazuri) și dintre GC-RC (8 cazuri). Prin urmare, în cei 20 ani ai perioadei analizate, gradul de alteritate etnică prin căsătorie a tinerilor GC este sub 1,2 cazuri pe an. Ponderea acestora pare să scadă și mai mult dacă se exclude și fenomenul invers, care credem că a acționat uneori, și anume românizarea prin căsătorie a mulți tineri slovaci și maghiari.

Din punctul de vedere al apetenței pentru căsătorii mixte a celor două sexe, se constată că fetele GC sunt mai deschise (56,6%) decât băieții (43,4%) spre asemenea mariaje. Această judecată trebuie văzută global, pentru că, dacă observăm mai atent tabloul de mai sus, constatăm că această orientare este valabilă mai ales pentru mariajele cu tineri ortodocși și mai puțin cu cei de alte confesiuni.

Perioada 1900-1910 consemnează căsătorii mixte în 7 dintre cei 11 ani ai perioadei. Cele mai multe căsătorii mixte sunt realizate în Borod (16 din 23 cazuri). Raportat la perioadele în care am introdus în discuție și datele rezultate în urma studiilor de caz, constatăm o scădere a ponderii căsătoriilor mixte cu parteneri ortodocși. Această scădere este posibil să nu se fi exprimat și în realitate, cel mai probabil asistăm la o lipsă de informații referitoare la acest fenomen¹⁶⁴. Numărul mare al mariajelor cu parteneri romano-catolici poate fi pus în special pe seama caracterului închis al comunităților RC din regiune (mai cu seamă a celor de etnie slovacă). Înclinații mai mari spre aceste căsătorii par a avea bărbații (12 cazuri). Femeile GC au încheiat în această perioadă un număr de 11 mariaje mixte. Distribuția pe sexe a mariajelor făcute în afara grupului etnic erau de 50% pentru femei și 50% pentru bărbați.

Întrucât realitățile din acest protopopiat sunt oarecum în contradictoriu unele cu altele, vom încerca să efectuăm trei studii de caz asupra unor localități aflate în situații etno-confesionale relativ diferite.

A. Fenomenul marital în parohia Borod (1860-1880). Studiu de caz

Localitatea *Borod* făcea o notă discordantă (în comparație cu localitățile prezentate până acum). Aici diversitatea etno-confesională a populației era mult mai mare. La 1880, din totalul de 1.489 de locuitori, 861 erau români (57,8%), 269 erau maghiari (18,1%), 178 erau slovaci (11,9%), 42 erau germani (2,8%), restul fiind de alte naționalități sau cu limba maternă necunoscută¹⁶⁵. Din punct de vedere confesional, diversitatea era și mai mare. Comunitatea greco-catolică număra 900 de

¹⁶⁴ Aceste lipsuri au fost introduse fie de percepția diferită a preoților referitoare la aceste mariaje, pe care nu le-au mai raportat, fie de pierderea unui număr de rapoarte parohiale din această perioadă.

¹⁶⁵ *Recensământul din 1880...*, p. 524-55

persoane, cea romano-catolică 284, cea ortodoxă 74, cea reformată 59, iar cea mozaică 172 de persoane. Până în anul 1900, se pare că au intervenit câteva schimbări introduse de instalarea unui important număr de slovaci. Dintre cei 2.558 de locuitori, 959 erau slovaci, 1.160 era români, iar 424 erau maghiari. Restul comunităților erau nesemnificative numeric. Structura confesională la 1900 o reflecta pe cea etnică: 1.085 persoane erau GC, 1.075 erau RC, 88 erau O, 63 erau CH. Numeroasă era și comunitatea izraelită din localitate (244 persoane)¹⁶⁶.

Preotul greco-catolic din parohia Borod a încheiat, în perioada 1860-1880, un număr de 255 de căsătorii. Dintre acestea, cele mai multe sunt realizate între parteneri greco-catolici (82,5%). Tinerii greco-catolici din Borod preferau la căsătorie parteneri din localitate (158 de căsătorii fiind încheiate între parteneri din Borod). Atunci când se realizau căsătorii mixte, tinerii greco-catolici preferau parteneri ortodocși (93,3%). Majoritatea acestor parteneri proveneau din localitățile învecinate (Cornițel, Cetea, Delureni sau Valea Mare¹⁶⁷). Remarcăm un caz atipic, neconsemnat în tabelul de mai jos, în anul 1869 preotul greco-catolic din Borod îi căsătorește pe Opre Ioan și Szarca Floare, ambii ortodocși (bărbatul din Delureni, iar femeia din Borod). Femeia s-a convertit însă în cele din urmă la greco-catolicism¹⁶⁸. Încheierea acestei căsătorii în fața preotului GC poate fi pusă pe seama percepției unitare dintre GC și O, pe amestecul preotului GC în problemele matrimoniale ale preotului O sau pe seama numărului redus al O din Borod (care căutau să se integreze alături de ceilalți concetățeni, asta mai ales că bărbatul era văduv). Oricare dintre cele câteva supoziții s-ar putea dovedi a fi cea reală. În ceea ce privește mariajele mixte în afara grupului etnic, constatăm o pondere foarte scăzută a acestora, doar 3 căsătorii (2 cu parteneri RC și 1 cu EV) fiind înregistrate în această perioadă (toate încheiate de către bărbați GC)¹⁶⁹.

Din punctul de vedere al apetenței spre mariaje mixte a celor două sexe, se constată că fetele GC sunt mai deschise (71,1%), în comparație cu băieții (28,9%), spre asemenea căsătorii. Această judecată trebuie văzută global, pentru că, dacă observăm mai atent tabloul de mai jos, constatăm că această orientare este valabilă mai ales pentru mariajele cu tineri ortodocși. În cazul mariajelor ce implicau parteneri de alte etnii, constatăm o diferență semnificativă și anume: toate acestea sunt făcute de către bărbați, ceea ce demonstrează odată în plus că la femei determinismul etnic era mai puternic decât la bărbați.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC		
1860	13	3	6									4				3						
1861	9	1	5									3				1						
1862	15		7									8										

¹⁶⁶ *Recensământul din 1900...*, p. 119

¹⁶⁷ Constatăm faptul că un număr relativ ridicat de femei GC din Borod se căsătoreau cu bărbați ortodocși din Cornițel și Delureni, în timp ce bărbații GC din Borod preferau fetele ortodoxe din Valea Mare. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 144, f. 129-134; dos. 145, f. 1-35

¹⁶⁸ *Ibidem*, dos. 145, f. 15-16

¹⁶⁹ *Ibidem*, dos. 144, f. 129-134; dos. 145, f. 1-35

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC		
1863	12		8									4										
1864	18		14									4										
1865	13	4	3									5				4						
1866	10	1	6									3				1						
1867	19	1	14								1	4										
1868	15	2	13									1				1						
1869	14	2	11	1								1				1						
1870	12	1	9						1			2				1						
1871	14	3	9									2				2						
1872	3	1	2													1						
1873	13	1	9									3				1						
1874	14	1	7									6				1						
1875	16	4	9									3	3			1						
1876	7	2	4									1	2									
1877	6	3	2									1	1			3						
1878	10	2	8													2						
1879	15	9	5		1							1	4			4						
1880	7	4	3										1			3						
Total	255	45	154	1	1				1		1	56	11			30						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 144, f. 129-134; dos. 145, f. 1-35

Analizând proveniența soților la căsătorie, constatăm o mare diferență între bărbați și femei. Din totalul celor 256 de căsătorii (acest număr include și căsătoria dintre bărbatul O din Beznea (Delureni) și femeia O din Borod), cele mai multe implicau femei (212 cazuri) și bărbați (189 de cazuri) din Borod¹⁷⁰. În cazul femeilor, constatăm așadar o mobilitate scăzută (212 femei sunt din Borod, reprezentând 82,8%) în comparație cu bărbații (doar 189 dintre aceștia sunt din Borod – 73,7%). Frapantă este diferența atunci când în discuție sunt introduse numărul localităților și aria de unde proveneau cei doi parteneri: femeile proveneau din 8 localități (excluzând din această ecuație cazurile căsătoriilor la care domiciliul femeii este necunoscut), iar bărbatul din 18 localități. Analizând și așezarea geografică a acestor localități, constatăm o mobilitate mult mai mare a bărbatului la căsătorie (fapt constatat și în cazul celorlate localități analizate). În cazul femeilor, după Borod, localitățile cel mai des întâlnite sunt: Valea Mare (13 cazuri), Cetea (10 cazuri), Beznea (8 cazuri) și Cornișel (6 cazuri). Toate aceste localități au în structura populației o comunitate ortodoxă consistentă. În cazul bărbaților, se evidențiază localitățile Beznea (16 cazuri) și Cornișel (13 cazuri). Majoritatea bărbaților ce sosesc din aceste localități sunt protagoniștii unor mariaje mixte O/GC. Interesant este și faptul că niciunul dintre partenerii de altă etnie nu sosește din afara localității. Acest fapt dovedește încă o dată reticenta tinerilor GC în fața unor parteneri de altă etnie. Chiar dacă au existat asemenea mariaje, ele sunt făcute de către bărbați GC cu fete RC și EV din localitate (deci interveneau și alte determinisme: unele legate de dimensiunea comunităților din care proveneau aceste fete, altele de cunoașterea mai profundă a acestor fete, inclusiv a familiilor lor).

¹⁷⁰ În acest tabel nu a fost inclusă căsătoria O/O din anul 1869.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Borod	189	Borod	212
Aleșd	2	Beznea	8
Bălnaca	1	Cetea	10
Bănișoara	1	Cornițel	6
Beznea (Delureni)	16	Groși	1
Bratca	1	Topa de Criș	1
Cetea	6	Vadu Crișului	1
Cornițel	13	Valea Mare	13
Fizeșu Oașului	1		
Hălmagiu Mare	1		
Lorău	1		
Luncșoara	4		
Peștiș	1		
Sălaj ¹⁷¹	1		
Topa de Criș	4		
Vadu Crișului	4		
Valea Mare	5		
Valea Neagră	2		
Necunoscută	3	Necunoscută	4
Nr. căsătorii	256	Nr. căsătorii	256

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 144, f. 129-134; dos. 145, f. 1-35

Repartiția sezonieră a căsătoriilor confirmă și în cazul localității Borod teoria potrivit căreia se realizau puține căsătorii în perioada marilor posturi și în perioada de sezon a muncilor agricole.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	256	13	131	13	1	8	6	10	8	12	12	42	0
Procent (%)	100	5,1	51,2	5,1	0,4	3,1	2,3	3,9	3,1	4,7	4,7	16,4	0,0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 144, f. 129-134; dos. 145, f. 1-35

Remarcăm, în comparație cu alte localități, numărul foarte ridicat al căsătoriilor realizate în luna februarie (131 de cazuri, reprezentând 51,2% din totalul căsătoriilor). De ce mai mult de jumătate dintre căsătorii se realizau în această lună? Explicația o putem căuta doar în parte în faptul că această lună nu era nici lună de post, nici lună cu sezon agricol. Trebuie să fi existat și alte cauze, în special legate de mediul geografic sau natura obiceiurilor și a tradițiilor din localitate. Ar mai putea exista o „cauză”: așa cu am putut deduce și din analiza altor localități, preotul omitea adesea să înregistreze căsătoriile în ziua cununiei, o făcea apoi altă dată, de multe ori iarna, când timpul îi permitea (cum rubricatura registrului nu-i permitea să le introducă în luna în care acestea au fost încheiate, sau pur și simplu uita data exactă, el le consemna într-o altă lună – în acest caz luna februarie). O asemenea explicație are doar un caracter speculativ, ea neputând fi probată de niciun document.

Un alt aspect care ne interesează în studiul nostru este cel legat de vârsta celor doi soți în momentul căsătoriei. O asemenea analiză este în măsură, credem, să ne dea informații cu privire la mentalul și comportamentul marital al unei asemenea localități.

¹⁷¹ Nu este specificat exact numele localității sălăjene.

În cazul tinerilor care se căsătoreau pentru prima dată, constatăm că cele mai multe cazuri de căsătorii implicau femei ce se încadrau în grupele de vârstă de 15-19 ani (98 de cazuri) și 20-24 de ani (55 de cazuri), și bărbați ce aveau vârste cuprinse între 25-29 de ani (71 de cazuri) și 20-24 de ani (61 de cazuri).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	3										
20-24	44	16	1								
25-29	41	29	1								
30-34	9	7	1								
35-39	1	3									
40-44			2								
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 144, f. 129-134; dos. 145, f. 1-35

Urmărind tabelul de mai sus, remarcăm faptul că cel mai mare număr de căsătorii sunt încheiate în intervalul de vârstă al femeii de 15-19 ani și cel al bărbatului de 20-24 de ani (44 de cazuri).

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	23	4				
30-39	12					
40-49	13					
50-59	2	2				
60-69						
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 144, f. 129-134; dos. 145, f. 1-35

Cazurile căsătoriilor când unul dintre parteneri este văduv se înscriu ca pondere în valorile peste media altor localități (54 din totalul de 256 de căsătorii, reprezentând 21,1%). Cele mai multe dintre acestea (48 de cazuri) implicau o femeie ce aveau vârsta sub 30 de ani (cazurile în care bărbatul avea sub 30 de ani sunt în număr de 27). Explicația pentru această diferență ar deriva din percepția diferită asupra celor două sexe. Femeilor care au rămas văduve sau necăsătorite, odată cu înaintarea în vârstă, li se îngustează foarte mult opțiunile maritale.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	2	3				
30 - 39	3	5	4	1		
40 - 49	2	9	2			
50 - 59		2	5			
60 - 69		1	3			
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 144, f. 129-134; dos. 145, f. 1-35

Numărul căsătoriilor dintre parteneri ce aveau ambii starea civilă de văduvi este de 42 (16,4%), fiind de asemenea o valoare peste media altor localități studiate. În ceea ce privește vârsta combinată a celor doi soți, constatăm o distribuție foarte mare a căsătoriilor pe grupele de vârstă. Această realitate este dată de diversitatea vârstelor celor ce se recăsătoreau, dar și de statuturile diferite ale acestora. Astfel, în timp ce bărbați de peste 40 de ani se căsătoreau cu femei ce aveau sub 25 de ani, constatăm existența și a unei căsătorii dintre o femeie de peste 50 de ani cu un bărbat ce avea sub 40 de ani. Credem că vârsta la căsătorie în cazul văduvilor era condiționată de foarte mulți factori ce țineau de realitatea socială, materială și chiar mentală.

B. Fenomenul marital în parohia Dobricionești (1860-1880). Studiu de caz

Dobricionești era singura localitate din arealul actualei comune Măgești care avea o populație majoritară greco-catolică (93,9% la 1880 și 94,8% la 1900)¹⁷². Dintre cei 576 de locuitori, câți număra localitatea la 1900, 564 erau români (97,9%), 11 erau maghiari (1,9%), iar 1 era german¹⁷³.

În perioada analizată, în parohia greco-catolică din Dobricionești s-au încheiat un număr de 143 de căsătorii. Dintre acestea, un număr de 70 (48,9%) s-au încheiat între parteneri din această localitate. Restul căsătoriilor au implicat cel puțin un partener dintr-o altă localitate (cazurile în care ambii parteneri erau dintr-o altă localitate au fost destul de rare).

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC
1860	4	2	1									1	2							
1861	8	5	2									1	3				2			
1862	5	3	2										1				2			
1863																				
1864	3		3																	
1865	5		4										1							
1866	12	4	7									1	1				3			
1867	6		3									3								
1868	8		3									5								
1869	13	3	8									2	2				1			
1870	10	3	6									1					3			
1871	5	2	2									1	2							
1872	2		2																	
1873	3	2	1														1	1		
1874	7	2	5														2			
1875	11	3	6									2					3			
1876	8	4	3									1	3				1			
1877	8	6	2										2				4			
1878	7	2	5														2			
1879	7	4	2									1					4			
1880	11	7	3									1	5				2			
Total	143	53	70									20	22				30	1		

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 399, f. 7-20

¹⁷² *Recensământul din 1880...*, p. 68; *Recensământul din 1900...*, p. 142-143

¹⁷³ *Recensământul din 1900...*, p. 142-143

Luând în discuție determinismul confesional, constatăm faptul că 53 de căsătorii sunt mariaje mixte, reprezentând 37,1% din totalul căsătoriilor. Această pondere mare a căsătoriilor mixte s-a datorat faptului că această comunitate greco-catolică din Dobricionești se găsea într-o zonă majoritar ortodoxă, fiind singura mare comunitate GC din arealul actualei comune Măgești. Opțiunile maritale reduse în interiorul comunității confesionale proprii i-au îndreptat pe tinerii GC către mariaje mixte.

Primele opțiuni ale tinerilor GC au fost tinerii O (98,1% din totalul căsătoriilor mixte). Explicația unei astfel de situații rezultă, pe de o parte, din structura majoritar ortodoxă a populației din zonă, iar pe de altă parte, din afinitățile etnice dintre GC și O.

Sub raportul alterității confesionale, prin căsătorie constatăm o mai mare înclinație spre acest gen de mariaje a femeilor (58,5%). Explicația unui astfel de comportament rezidă din reacția unei comunități ale cărei arii de selecție maritală în interiorul confesiunii sunt restrânse. Femeia, mai statică în comparație cu bărbatul, este obligată să accepte mariajul unui bărbat (fie el și de altă confesiune) ce vine din afara comunității. Călătorind mai mult, bărbatul are posibilitatea încheierii unei căsătorii în interiorul confesiunii cu parteneri din/în afara localității. Singura căsătorie făcută în afara grupului etnic implică o femeie GC și un bărbat RC (convertit în cele din urmă la greco-catolicism)¹⁷⁴.

Din punctul de vedere al provenienței celor doi soți constatăm, următoarea situație:

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Dobricionești	102	Dobricionești	110
Birtin	8	Birtin	6
Butani	1	Butani	3
Cacuciu Român	3	Cacuciu Unguresc	2
Delureni	1	Cacuciu Român	3
Gălășeni	7	Cornitel	1
Josani	6	Gălășeni	4
Măgești	3	Josani	5
Ortiteag	5	Josani	1
Peștiș	3	Măgești	1
Șuncuiș	2	Ortiteag	2
Vadu Crișului	2	Șuncuiș	1
		Tinăud	1
		Vadu Crișului	2
		Valea Mare	1
Necunoscută		Necunoscută	
Nr. căsătorii	143	Nr. căsătorii	143

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 399, f. 7-20

Tabelul prezentat ilustrează comportamentul unei comunități confesionale relativ izolate, nevoite să apeleze la mariaje cu parteneri din afara localității. De această dată, putem observa o mare arie de răspândire și a domiciliului femeii. Chiar dacă numărul acestor femei este de doar 33, putem constata o mai mare diversitate a

¹⁷⁴ Este vorba despre mariajul dintre un bărbat RC din Cacuciu Nou (Cacuciu Român), posibil slovac sau chiar român (caz în care dispare constrângerea etnică), cu o femeie GC din Dobricionești. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 399, f. 14-17

acestor localități decât în cazul bărbatului (41 de bărbați provin din alte localități). Cele mai multe dintre localitățile de proveniență ale celor doi soți (fără să introducem în discuție cazurile căsătoriilor în interiorul localității) sunt din aria imediat învecinată (majoritar ortodoxă). Așa se explică marele număr al căsătoriilor GC-O. Raportat la cele două sexe, constatăm că bărbații provin într-o pondere de 71,3% din Dobricionești, iar femeile în procent de 76,9%.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	143	14	49	10	3	4	7	6	3	2	5	40	0
Procent (%)	100	9,8	34,3	7,0	2,1	2,8	4,9	4,2	2,1	1,4	3,5	28,0	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 399, f. 7-20

Repartiția sezonieră a căsătoriilor confirmă și în acest caz, cu puține excepții, reținerile unei comunități tradiționale românești în a încheia căsătorii în perioada celor două posturi mari (Postul Paștelui și cel al Crăciunului). Apoi, la fel ca și în cazul altor localități rurale, în care predominau activitățile agricole, puține căsătorii se încheiau în timpul sezonului agricol. Cele mai multe căsătorii se făceau în lunile de iarnă (ianuarie – februarie) și în luna noiembrie.

Analizând vârsta tinerilor (cazul celor care se căsătoresc pentru prima oară) constatăm faptul că grupa de vârstă cu cele mai multe căsătorii este cea de 20-24 de ani pentru bărbați (50 asemenea cazuri) și cea de 15-19 ani pentru femei (58 de cazuri). Pentru bărbați, următoarea grupă de vârstă cu mai multe cazuri (37) este cea de 25-29 de ani, iar pentru femei cea de 20-24 de ani (31 de cazuri)¹⁷⁵.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	1	1									
20-24	36	13	1								1
25-29	19	15	2	1							
30-34	2	2									
35-39			1	1							
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 399, f. 7-20

Urmărind tabelul de mai sus, remarcăm faptul că cel mai mare număr de căsătorii sunt încheiate în intervalul de vârstă al femeii de 15-19 ani și cel al bărbatului de 20-24 de ani (36 de cazuri). Cele două intervale sunt și cele în care s-au realizat cele mai multe căsătorii în dreptul celor două sexe: 58 de căsătorii când femeia a avut vârsta de 15-19 ani și 50 de căsătorii când bărbatul a avut 20-24 de ani.

¹⁷⁵ *Ibidem*

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	7	1				
30-39	9	1				
40-49	1	1				
50-59	1					
60-69						
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 399, f. 7-20

Din totalul celor 143 de căsătorii, 21 (14,7%) sunt încheiate între un văduv și o persoană ce se afla la prima căsătorie. Diferența medie de vârstă dintre bărbat și femeie era în această situație mai mare decât în cazul în care partenerii se aflau la prima căsătorie. Se poate constata în urma studiului de caz faptul că numeroase fete tinere de până în 25 de ani se căsătoresc cu văduvi cu o stare socială bună. Pe de altă parte, numeroase femei rămase văduve încă din tinerețe se căsătoresc cu bărbați rămași necăsătoriți. Nicio femeie cu vârste de peste 40 de ani nu participă la asemenea mariaje.

Ponderea căsătoriilor ce erau încheiate între parteneri cu stare civilă de văduvi crește ușor la 17,5% (25 de cazuri).

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	3	1				
30 - 39	1	4				
40 - 49	2	4	2			
50 - 59		2	1	2		
60 - 69		1	1	1		
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 399, f. 7-20

Vârsta acestora era mult mai diversă. Această diversitate se poate observa și în cazul grupelor de vârstă combinate a celor doi soți. Constatăm, totuși, două aspecte: femeile rămase văduve se căsătoresc într-o mare proporție până la vârsta de 40 de ani (72%); 64% dintre bărbații care participă la asemenea mariaje sunt cu vârste de peste 40 de ani.

C. Fenomenul marital în parohia Vadu Crișului (1860-1880). Studiu de caz

Localitatea *Vadu Crișului* avea o populație mozaică din punct de vedere etnic și confesional. La 1880, localitatea număra 1.619 locuitori. Din punct de vedere etnic, cea mai importantă comunitate era cea românească, alcătuită din 1.028 de persoane, urmată de cea maghiară (503 persoane). În localitate mai trăiau 12 germani, 3 ruteni, dar și o importantă comunitate evreiască (60 persoane s-au declarat de credință mozaică). Confesional, această populație era împărțită astfel: 1.033 – GC, 433 – CH, 54 – RC, 39 – O, 60 – Iz¹⁷⁶. La 1900, dintre cei 2.849 de locuitori, 2.145 erau români

¹⁷⁶ *Ibidem*

(75,3%), 701 erau maghiari (24,6%)¹⁷⁷. Din punct de vedere confesional¹⁷⁸, comunitatea cea mai numeroasă era cea greco-catolică (1.442 de credincioși), ea fiind urmată de cea ortodoxă (716 credincioși), reformată (552 de credincioși), izraelită (73 de credincioși), romano-catolică (64 de credincioși), etc.

Structura etno-confesională diferită de cea a localităților Borod și Dobricionești a condus, așa cum vom vedea, spre o manifestare atipică a fenomenului marital (în special când în discuție este luat subiectul căsătoriilor mixte). Acest comportament trebuie privit sub rezervele introduse de către sursele documentare (subiect dezbătut cu ocazia prezentării fenomenului căsătoriilor mixte la nivelul întregului protopopiat).

În perioada 1860-1880, în parohia Vadu Crișului au fost încheiate un număr de 311 căsătorii. Dintre acestea, un număr de 209 căsătorii (67,2%) s-au făcut între parteneri din localitate, fapt ce explică caracterul semi-închis al acestei comunități în privința fenomenului marital.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O
1860	12	1	8								1	3										
1861	23	1	18								1	4										
1862	11		9									2										
1863	14	1	6								1	7										
1864	12		5									7										
1865	19	2	12								1	5						1				
1866	8		5									3										
1867	16	1	9									6						1				
1868	26	1	16								1	9										
1869	15		10									5										
1870	21		14									7										
1871	12		6									6										
1872	9		6									3										
1873	14		10									4										
1874	16		12									4										
1875	15		13									2										
1876	13	1	8			1						4										
1877	6		2									4										
1878	18	3	12			2					1	3										
1879	15		9									6										
1880	16	2	9								1	5								1		
Total	311	13	199			3					7	99						2	1			

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1381, f. 162-176; dos. 1382, f. 41-51

Ponderea mare a căsătoriilor realizate în interiorul localității, coroborată cu numărul mare al persoanelor ce împărtășeau alte credințe, ne-ar tenta să credem că ne aflăm în fața unei comunități în care gradul alterității confesionale era foarte ridicat. Realitatea (așa cum rezultă ea din registrele parohiale cercetate!) era însă alta: doar

¹⁷⁷ *Recensământul din 1900...*, p. 162-163. Doar 3 persoane (printre care 2 germani) erau consemnate în alte rubrici.

¹⁷⁸ *Ibidem*

4,18% dintre căsătorii sunt mariaje mixte (13 cazuri). Care să fie explicația acestei ponderi reduse? Cum era posibil ca în toată această perioadă să nu se fi încheiat nicio căsătorie mixtă GC-O? (reamintim faptul că în localitate exista o importantă comunitate O ce număra, la 1900, 716 membri). Dacă în cazurile celorlalte două parohii din acest protopopiat, asupra cărora s-au efectuat studii de caz, au existat un număr relativ mare de asemenea căsătorii, în Vadu Crișului ele dispar în totalitate. Acest fenomen este lipsit de logică, cel puțin într-o mare parte. Plecând de la acest punct de vedere, explicația pentru lipsa acestor mariaje o putem pune pe seama percepției unitare dintre GC și O. Pe de altă parte, dimensiunea mare a comunității greco-catolice din localitate sau din satele vecine asigura piața maritală fără a pune în discuție atingerea pragului consangvinității. Cu toate acestea, cele 11 căsătorii mixte încheiate cu parteneri CH (84,6% din totalul căsătoriilor mixte) și 2 cu RC contrazic într-o anumită măsură ipoteza lansată. De ce tinerii GC refuză mariaje cu parteneri O, dar preferă mariaje cu CH sau RC? Să fie oare alteritatea etnică atât de evidentă în cazul acestei localități? În fața unei asemenea situații putem aduce două explicații: 1. luând în discuție faptul că toți partenerii CH sunt din Vadu Crișului¹⁷⁹, am putea spune că determinismul etnic este foarte redus la cele două comunități (română și maghiară) care se cunoșteau foarte bine, și unde alți factori conduceau spre asemenea mariaje; 2. dacă totuși constrângerile etnice erau puternice, o parte a acestor mariaje le putem pune pe seama maghiarilor de confesiune GC.

Din punctul de vedere al alterității confesionale prin căsătorie a celor două sexe, constatăm o înclinație mai mare spre asemenea mariaje la femei (76,9%), în comparație cu bărbații (23,1%).

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Vadu Crișului	239	Vadu Crișului	265
Bălnaca	1	Bălnaca	2
Birtin	15	Birtin	9
Borozel	6	Bratca	1
Butan	1	Cacuciu Român	5
Cacuciu Român	6	Cacuciu Unguresc	2
Cacuciu Unguresc	1	Diosig	1
Dobricionești	8	Dobricionești	2
Gălășeni	1	Gălășeni	2
Groși	1	Lugaș	1
Josani	1	Lunca Sprie	1
Lugaș	2	Luncșoara	5
Lunca Sprie	1	Șuncuiuş	10
Luncșoara	4		
Șuncuiuş	9		
Tinăud	2		
Topa de Criș	6		
Valea Mare	3		
Necunoscută	4	Necunoscută	5
Nr. căsătorii	311	Nr. căsătorii	311

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1381, f. 162-176; dos. 1382, f. 41-51

¹⁷⁹ În această categorie intră, pe lângă cele 10 căsătorii dintre parteneri din localitate, și căsătoria din 1880 dintre un bărbat CH din Vadu Crișului și o femeie GC din Birtin. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1382, f. 49-50

Luând în discuție proveniența celor doi soți la căsătorie, constatăm faptul că bărbații provin din localitate în procent de 76,8%, iar femeile în pondere de 85,2%. Această pondere mare a celor ce provin din Vadu Crișului demonstrează ceea ce anterior susțineam cu privire la caracterul semi-închis al localității în ceea ce privește fenomenul marital. Bărbații sunt mai mobili, iar femeile mai statice. Femeile GC din localitate au o arie de selecție a partenerului mult mai mare (bărbații provin din localități mult mai diverse) decât bărbatul. Realitatea aceasta nu poate fi pusă pe seama mobilității mari a femeii (caz în care femeia „și-ar fi selectat” partenerii căutându-i în alte localități), ci pe aceea a bărbatului, care circulă mai mult.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	311	29	127	17	8	24	20	11	13	15	15	31	1
Procent (%)	100	9,3	40,8	5,5	2,6	7,7	6,4	3,5	4,2	4,8	4,8	10,0	0,3

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1381, f. 162-176; dos. 1382, f. 41-51

Repartiția sezonieră a căsătoriilor confirmă teoria potrivit căreia puține căsătorii se realizau în lunile în care erau posturi și în cele în care sezonul agricol era în plină desfășurare. Remarcăm, la fel ca și în cazul localității Borod, o mare pondere (peste media altor localități) a căsătoriilor realizate în luna februarie. Faptul că această situație se întâlnește și în Vadu Crișului confirmă influența mediului geografic, a obiceiurilor și a tradițiilor asupra fenomenului marital.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	4										
20-24	86	51	2								
25-29	29	18	4								
30-34	5	6		2	1						
35-39			2								
40-44			1								
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1381, f. 162-176; dos. 1382, f. 41-51

Urmărind tabelul de mai sus, remarcăm faptul că cel mai mare număr de căsătorii sunt încheiate în intervalul de vârstă al femeii de 15-19 ani și cel al bărbatului de 20-24 de ani (86 de cazuri). De altfel, în aceste grupe de vârstă se consemnează pentru cele două sexe cele mai multe cazuri de căsătorii: astfel, în grupa de vârstă de 15-19 ani a soției sunt întâlnite 124 de cazuri, iar în grupa de 20-24 de ani a soțului sunt întâlnite 139 de cazuri. În ceea ce privește diferența medie de vârstă dintre soț și soție, aceasta se situează între 4,5 și 5 ani. Tabelul de mai sus este relevant și pentru identificarea stării civile a celor doi parteneri: în cazul de față, 211 căsătorii s-au încheiat între tineri ce se aflau la prima căsătorie.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	23	4				
30-39	22	1				
40-49	3					
50-59						
60-69						
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1381, f. 162-176; dos. 1382, f. 41-51

Din totalul celor 311 căsătorii, 53 (17,04%) sunt încheiate între un văduv și o persoană ce se afla la prima căsătorie. Diferența medie de vârstă dintre bărbat și femeie era în această situație mai mare decât în cazul în care partenerii se aflau la prima căsătorie. Cele mai multe dintre aceste căsătorii implicau femei ce aveau vârsta sub 30 de ani (90,5%). Nicio femeie cu vârsta de peste 40 de ani nu participă la asemenea mariaje.

Ponderea căsătoriilor ce erau încheiate între parteneri cu stare civilă de văduvi este de 15,1% (47 de cazuri)¹⁸⁰. Constatăm, în comparație cu celelalte studii de caz, o pondere destul de ridicată a căsătoriilor ce implicau un partener văduv față de situațiile când ambii sunt văduvi. Această realitate explică o dată în plus caracterul semi-închis al localității Vadu Crișului în ceea ce privește procesul marital. Restrângerea pieței maritale era în măsură să mărească probabilitatea încheierii unei căsătorii între un văduv și o persoană ce nu a mai fost căsătorită.

Vârsta combinată a celor doi soți când amândoi erau văduvi se încadrează în grupe de vârstă mai numeroase. Posibilitățile de încheiere a unei căsătorii, limitate uneori de diversele constrângeri, îi determină pe cei rămași văduvi să accepte mariaje cu persoane ce aveau vârste mai înaintate, asta cu atât mai mult cu cât varietatea vârstei persoanelor rămase văduve, și care se antrenează apoi într-un nou mariaj, este foarte mare.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	2					
30 - 39	7	5				
40 - 49	1	9	4	1		
50 - 59	2	6	7	2		
60 - 69				1		
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1381, f. 162-176; dos. 1382, f. 41-51

Diferența medie de vârstă dintre bărbat și femeie, chiar dacă mai mare decât în cazurile persoanelor ce se căsătorau pentru prima oară, sunt ușor mai mici decât în cazurile când doar unul dintre parteneri era văduv. Aceasta se datorează în principal statutului apropiat al celor doi parteneri.

Așa cum preconizasem, încă de la începutul demersului nostru asupra celor trei studii de caz, fenomenul marital în regiunea Vad-Borod s-a dovedit a fi unul foarte complex și puternic influențat de realitățile locale.

¹⁸⁰ *Ibidem*, dos. 1381, f. 162-176; dos. 1382, f. 41-51

Protopopiatul ERIU

Cuprindea 8 parohii situate în Plasa Carei din Comitatul Sătmăr (Andrid, Ciumești, Dindești, Pișcolt, Portița, Resighea, Sanislău și Vezendiu)¹⁸¹. Localitatea *Andrid* avea la 1880 o populație totală de 1.660 de locuitori¹⁸². Dintre aceștia 1.234 erau maghiari, 356 erau români, 3 erau germani, 1 era străin, iar 66 aveau limba maternă necunoscută. Din punct de vedere confesional, această populație avea următoarea structură: 763 – CH, 610 – GC, 131 – RC, 150 – Iz, 4 – O, iar 2 erau EV. La 1900, dintre cei 3.211 locuitori, 628 erau români (19,5%), 1.985 erau maghiari (61,8%), 595 erau germani (18,5%), iar 3 persoane erau de alte etnii¹⁸³. Cea mai mare comunitate religioasă era cea CH, ea numărând 1.954 de credincioși, reprezentând 60,8% din totalul populației. Urmău apoi comunitatea GC, care era alcătuită din 880 de membri (27,4%), comunitatea reformată (250 credincioși), cea izraelită (122 de credincioși) și cea EV (5 enoriași). Localitatea *Dindești*, situată în arealul actualei comune Andrid, avea o populație majoritar maghiară, alături de care se afla o comunitate românească și una germană. La 1880, localitatea număra 1.195 de locuitori; dintre aceștia maghiarii erau în număr de 657, românii erau 375, iar germanii 96¹⁸⁴ (confesional: 595 – GC, 287 – CH, 181 – RC, 129 – Iz, 2 – EV, 1 – O). La 1900, se păstrează aceleași coordonate generale ale structurii etno-confesionale. Cele trei comunități etnice se întâlneau și în *Sanislău*. Dintre cei 4.830 de locuitori (consemnați în anul 1900), 3.428 erau maghiari, 1.282 erau români, iar comunitatea germană număra 113 persoane. Structura confesională era într-o anumită măsură influențată de cea etnică: 2.145 de persoane erau GC, 1.734 erau RC, 707 erau CH, iar 240 erau Iz¹⁸⁵. Localitatea *Ciumești*, situată în vecinătatea localității Sanislău, avea o structură etno-confesională asemănătoare. La *Pișcolt* și *Resighea*, majoritară era comunitatea românească. În cele două localități mai conviețuiau cu românii și un număr însemnat de maghiari, la Pișcolt fiind prezentă și o comunitate consistentă de țigani¹⁸⁶. Confesional, comunitatea GC era majoritară în ambele localități (ea era urmată de CH, RC și Iz). Majoritară era populația românească și în cele două localități ale actualei comune Tiream: *Portița* și *Vezendiu*. Alături de români, mai erau prezenți în ambele localități mici comunități maghiare și germane. Confesional, constatăm, în ambele localități, prezența unei compacte comunități GC (micile comunități RC, CH și Iz de aici nu cumulau împreună 10% din totalul populației).

Pe ansamblu, în cele 8 parohii (inclusiv în filiile lor), potrivit datelor oferite de către Episcopia greco-catolică de Oradea, locuiau 7.731 – GC, 6.636 – RC, 3.323 – CH, 722 – Iz și 73 – EV¹⁸⁷. Această structură confesională mozaicată se asocia cu marea diversitate etnică a populației.

În **perioada 1860-1879**, în doar 3 dintre cele 8 parohii ale protopopiatului Eriu (Andrid, Ciumești, Dindești, Pișcolt, Portița, Resighea, Sanislău, Vezendiu) au avut loc căsătorii mixte (adică în 37,5%). S-ar putea ca numărul acestor căsătorii mixte să fi fost mai mare, însă posibil că unele rapoarte s-au pierdut. Din analiza datelor prezentare în

¹⁸¹ *Schematismus...*, p. 240-245

¹⁸² *Recensământul din 1880...*, p. 274

¹⁸³ *Recensământul din 1900...*, p. 474-475

¹⁸⁴ *Recensământul din 1880...*, p. 274-275

¹⁸⁵ *Recensământul din 1900...*, p. 490-491

¹⁸⁶ *Ibidem*

¹⁸⁷ *Schematismus...*, p. 245. În aceste localități nu este consemnată în statistica episcopală prezența unor credincioși ortodocși (asta deși recensământul consemnează existența câtorva).

tabloul de mai jos rezultă faptul că preoții, care deserveau parohiile de unde au parvenit rapoartele prezentate mai jos, aveau o foarte clară percepție a ceea ce însemna problema căsătoriilor „amestecate” așa cum am putut-o constata și în protopopiatul vecin, protopopiatul Carei, datorită realității etno-confesionale din zonă.

În perioada 1860-1879, sunt consemnate în cele 3 parohii din protopopiatul Eriu, 45 de căsătorii mixte, ceea ce înseamnă o medie de 2,25 pe an.

Urmărind structura etno-confesională a localităților unde se găseau parohii greco-catolice se constată că populația ortodoxă lipsește aproape în totalitate. Cele 5 căsătorii între GC și ortodocși sunt cu tineri ortodocși veniți la munci sezoniere sau provenind din familii colonizate. De fapt, protopopiatul Eriu cuprindea o zonă cu o mare cerere de forță de muncă pentru a pune în valoare noile suprafețe agricole apărute, în contextul unor importante lucrări de ameliorare funciară ce se constată în zonă după 1865 (desecări și fixare a dunelor de nisip). Împreună cu zona Carei, valea Eriului este o zonă de imigrare a forței de muncă dinspre rezervoarele demografice colinare sau montane.

Posibilitatea alterității mai ales pe coordonata etnică, era importantă în unele localități, cum sunt cele prezente în tabloul de mai jos, datorită faptului că aria de alegere a viitorului partener de viață era mult mai vastă prin existența unei piețe maritale foarte bogate. Din punctul de vedere al combinațiilor maritale, cele dintre GC-RC sunt mai mult de jumătate. De fapt, 21 de băieți GC se căsătoresc cu fete RC. De ce etnie le-au fost partenerii, nu se poate ști decât după ce vor fi despuiate registrele de căsătorie din aceste parohii și numai pe baza unei analize amănunțite din punct de vedere onomastic sau dacă este posibil genealogic. Până atunci, să consemnăm că piața maritală a acestor localități, și a celor învecinate, cuprindea importante comunități maghiare la Ciumești și Resighea sau maghiare și șvabe în parohia Sanislău. De fapt, în această parohie va fi consemnată și o căsătorie dintre un băiat GC și o fată evanghelică. Combinațiile dintre GC-CH sunt în număr de 12, ele fiind echilibrate între cele două sexe (câte 6). Ele provin de la Ciumești și Resighea.

Privind problema căsătoriilor mixte din perspectiva raportului pe sexe, se observă că din totalul de 45 de căsătorii mixte, 31 le încheie băieții (68,8%) și 14 le încheie fetele (31,2%).

Perioada 1880-1899. Din cele 8 parohii ale protopopiatului Eriu sunt consemnate căsătorii mixte în 7, ceea ce reprezintă mai mult decât dublu față de perioada anterioară (1860-1879). Urmărind structura parohiei Vezendiu, din care lipsesc aceste căsătorii mixte, constatăm că populația GC era mai compactă și mai numeroasă, putem afirma că este posibil ca aici să nu fi avut loc căsătorii mixte în perioada 1880-1899, întrucât nici determinismul etno-confesional, nici impactul crizei de consangvinitate și nici piața maritală nu cenzurau opțiunile maritale ale tinerilor greco-catolici¹⁸⁸. Aceeași supoziție pare să fie confirmată și în cazul parohiei Dindești, ce avea o structură etno-confesională asemănătoare și unde nu au fost consemnate căsătorii mixte decât în anul 1880¹⁸⁹.

În perioada 1880-1899 sunt consemnate, în cele 7 parohii din protopopiatul Eriu, 165 de căsătorii mixte, de peste 3,6 ori mai multe decât între 1860-1879, ceea ce înseamnă o medie de 8,25 căsătorii mixte pe an, față de 2,25 căsătorii mixte pe an, în perioada 1860-1879. La fel ca și în perioada anterioară, cele mai multe căsătorii mixte au loc în parohiile Ciumești, Resighea și Sanislău. Media căsătoriilor mixte din aceste

¹⁸⁸ Ioan Horga, Mircea Brie, *Analiza strategiilor maritale...*, p. 160

¹⁸⁹ A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 473/1880, f. 12

localități este dublă celei din perioada anterioară, așa cum se poate vedea din tabloul de mai sus.

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/ O	GC/ RC	GC/ CH	GC/ EV	O/ GC	RC/ GC	CH/ GC	EV/ GC
1860-1879										
Ciumești	8	19	2	7	6		3		1	
Resighea	6	13		8		1			4	
Sanislău	4	13		6		1		3	3	
Total	15	45	2	21	6	2	3	3	8	
1880-1899										
Andrid	2	2		2						
Ciumești	12	65	7	13	15		3	6	21	
Dindești	1	2		2						
Pișcolt	5	8		2				6		
Portița	3	6			2			1	3	
Resighea	14	48	1	21	10		2	11	3	
Sănislau	11	34		18	3		5	6	2	
Total	20	165	8	58	30		10	30	29	
1900-1910										
Ciumești	4	8		3	2			3		
Pișcolt	3	3		1	1		1			
Resighea	5	8	1		2			4	1	
Sanislău	8	16	4	2	1	1	2	6		
Zezendiu	1	1							1	
Total	11	36	5	6	6	1	3	13	2	

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

O primă explicație a acestei stări de fapt, ar putea să rezide în determinismul etno-confesional al localităților respective, care era defavorabil GC, ei fiind în minoritate în raport cu celelalte confesiuni, RC și CH. Bunăoară, la Ciumești, la 1900, se înregistra următoarea situație: erau 623 de GC, față de 1.272 RC. Situația era mai complicată în filiile Berea, unde erau 36 de GC și 318 CH, și Foieni, unde erau 59 de GC și 1.507 RC¹⁹⁰, fapt ce crea presiune asupra opțiunilor maritale ale tinerilor GC. Trebuie să adăugăm faptul că, sub aspectul limbii materne, situația era și mai interesantă în această parohie. Dintre cei 623 de GC de la Ciumești, numai 280 erau de limbă română, restul erau de limbă maghiară, la 1900. Din acest unghi de vedere, ne putem explica, sub o altă perspectivă, apetența pentru căsătorii mixte a tinerilor GC. Situația este similară în filia Berea, care a dat practic 1/4 dintre căsătoriile mixte ale parohiei Ciumești sau în filia Irina (parohia Portița), de unde provin majoritatea căsătoriilor mixte din parohie¹⁹¹.

O a doua explicație ar consta în pericolul crizei de consangvinitate care plana asupra comunităților mici (sub 100 de locuitori), fie GC, așa cum era în filiile Berea și Foieni, din parohia Ciumești; în filia Petrești din parohia Resighea¹⁹², fie RC sau CH,

¹⁹⁰ *Schematismus...*, p. 241

¹⁹¹ A se vedea cazurile acestor căsătorii din anul 1899. A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 486/1899, f. 6-20

¹⁹² Potrivit recensământului efectuat de statul austro-ungar, la Petrești exista următoarea situație etnică și confesională: erau 64 de GC (din care 51 erau români), 1.304 de RC (dintre care 1.212 șvabi - germani) și 41 de CH (maghiari). Totalul populației maghiare era de 137 și o găsim

cum se întâmpla în parohia Resighea, unde fiecare dintre cele două comunități număra sub 100 de indivizi, cea RC (76 de persoane), cea reformată (50 de persoane)¹⁹³.

În fine, o altă explicație trebuie văzută în oferta pieței maritale, poate insuficient de satisfăcătoare pentru tinerii din comunitățile care trăiau acolo. Bunăoară, la Sanislău, dintre cei 2.145 de credincioși GC înregistrați la 1900, numai 1.282 sunt consemnați ca fiind de etnie română, restul sunt maghiari¹⁹⁴. Prin urmare, acest fapt va crea, cel puțin la tinerii GC maghiari o mare fluiditate în a se căsători cu parteneri de aceeași etnie aparținând comunității RC și CH.

Din punctul de vedere al combinațiilor maritale, cele dintre GC-RC sunt mai mult de jumătate. De fapt, 58 de băieți GC se căsătoresc cu fete RC. De ce etnie le-au fost partenerii, nu se poate ști decât după o analiză amănunțită din punct de vedere onomastic sau, dacă este posibil, chiar genealogic. Combinațiile dintre GC-CH sunt în număr de 59, relativ echilibrate între cele două sexe (30 și respectiv 29), cele mai multe provin de la Ciumești (36) și Resighea (13).

Existența unor căsătorii mixte între parteneri GC și O trebuie pusă pe seama unei mobilități sezoniere a unor tineri provenind din zone ortodoxe în vederea muncilor agricole, în special din triumghiul Sanislău-Ciumești-Resighea.

Privind problema căsătoriilor mixte din perspectiva raportului pe sexe, se observă că băieții GC sunt parteneri în 96 căsătorii mixte (58,2%) și fetele în 69 (41,8%).

În **perioada 1900-1910**, au fost consemnate căsătorii mixte în 5 din cele 8 parohii ale protopopiatului. Scăderea numărului parohiilor în care au fost descoperite căsătorii mixte credem că se datorează mai puțin existenței acestor căsătorii, cât lipsei rapoartelor parohiale despre acestea.

În toți cei 11 ani ai perioadei au fost consemnate căsătorii mixte. Numărul lor, la nivelul întregului protopopiat, este de 36 (adică o medie de 3,27 pe an). Parohia cu cele mai multe căsătorii mixte este Sanislău (16 cazuri).

Din punct de vedere confesional, constatăm, la fel ca și în perioadele anterioare, o înclinație predilectă spre căsătoriile cu parteneri RC (19 cazuri). Urmău căsătoriile cu parteneri O (9 cazuri). Celelalte căsătorii mixte erau realizate cu EV (3 cazuri) și CH (3 cazuri). Ponderea mare a căsătoriilor mixte realizate în afara grupului etnic confirmă tendințele generale stabilite la nivelul protopopiatului.

Apetența spre căsătorii mixte a celor două sexe este confirmată de ponderea căsătoriilor realizate de bărbați (50%) și femei (50%).

Protopopiatul HOLOD

Cuprinde 9 parohii (Dicănești, Drăgești, Dumbrăvița, Dumbrava, Gruilung, Holod, Rogoz, Sâmbăta și Vintere) situate pe valea Holodului. La 1900, populația acestor parohii, inclusiv a filiilor, avea pe ansamblu o structură majoritar ortodoxă (61,5%). Comunitatea ortodoxă era urmată de cea greco-catolică (21,08%), reformată (11,72%) și romano-catolică (3,53%)¹⁹⁵. Localitatea *Holod* avea o structură etnică majoritar românească (93% în 1880; 92,2% în 1900). Alături de această comunitate conviețuia și un mic număr de maghiari (42 la 1900). Interesant este faptul că

repartizată între GC (13 persoane), RC (92 de persoane) și CH (*Recensământul din 1900...*, p. 490-491).

¹⁹³ *Ibidem*

¹⁹⁴ *Ibidem*, p. 490-491

¹⁹⁵ *Schematismus...*, p. 210

recensământul de la 1880 consemnează prezența în localitate a unui număr de 16 germani¹⁹⁶ (și doar 3 maghiari), iar la 1900, nu mai apare niciun german în recensământ (numărul maghiarilor crescând în schimb la 42)¹⁹⁷. Din totalul de 428 de locuitori, câți număra localitatea la 1880 (această populație a crescut la 537 până în 1900), 402 sunt GC, 9 sunt O, 16 sunt Iz, iar 1 este CH. La 1900, structura confesională era următoarea: GC – 488, 14 – RC (posibil germanii maghiarizați despre care am amintit mai sus), 9 – CH, 7 – O, 1 – EV și 18 – Iz. *Dumbrava* număra, la 1880, 383 de locuitori. Dintre aceștia, 344 erau români, 16 erau maghiari, 15 erau consemnați la rubrica altele, iar 8 persoane aveau limba maternă necunoscută¹⁹⁸. Din punct de vedere confesional, populația era împărțită după cum urmează: 362 erau GC (94,5%), 8 – RC, 4 – O, 6 CH și 3 – Iz¹⁹⁹. La 1900, caracterul majoritar românesc se păstrează (din totalul de 542 locuitori, 531 de persoane erau de naționalitate română, iar 11 erau de naționalitate maghiară)²⁰⁰. Majoritatea GC era reconfirmată (351 de enoriași), celelalte comunități religioase fiind ne semnificative (9 – O, 3 – CH și 3 – Iz). *Dumbrăvița*, situată în același areal, avea o structură etno-confesională asemănătoare. Aici, la 1900, din totalul de 366 de locuitori, românii numărau 360, iar confesional, comunitatea GC număra 351 de enoriași²⁰¹. Localitatea *Vintere* diferă doar prin dimensiunea populației (892 de locuitori la 1880; 1.138 la 1900). Etnic, majoritară era comunitatea românească (97,7% în 1900), iar confesional, cea greco-catolică (96,5%). Localitatea *Drăgești* introducea o oarecare diversitate, mai mult confesională decât etnică. La 1880, dintre cei 559 de locuitori, 509 erau români, 34 erau maghiari, iar 1 era german (15 aveau limba maternă necunoscută). Confesional, această populație era împărțită între GC (512 enoriași), RC (19 persoane), O (14 persoane), Iz (8 persoane), Ev (5 persoane) și CH (1 persoană). Până la 1900, se conturează o anumită schimbare și anume: dintre cei 691 locuitori (652 români), 89 erau acum O, 563 erau GC, 14 – RC, 8 – CH, iar 17 erau Iz²⁰². În *Dicânești* se constată un proces invers celui întâlnit în Drăgești: mica comunitate O existentă în localitate la 1880 (46 de persoane) sfârșește prin a fi asimilată grupului GC majoritar (la 1900, comunitatea GC reprezenta 95,9% dintre cei 413 locuitori). Etnic, românii dominau ca grup localitatea (la 1900, doar 11 erau de o etnie diferită de cea a românilor²⁰³). *Gruiung* avea o populație românească în totalitate (la 1900), ce împărțea credința greco-catolică în procent de 99,2% (dintre cei 254 de locuitori înregistrați în anul 1900, doar 2 erau O, restul fiind GC)²⁰⁴. În *Sâmbăta*, pe lângă cei 744 de români (90,6%), mai trăiau și 77 de maghiari. Din punct de vedere confesional, structura populației era mai puțin omogenă: 641 de persoane erau GC, 103 erau O, 25 erau RC, 22 erau CH, iar 30 erau Iz²⁰⁵.

În **perioada 1860-1879**, din cele 9 parohii ale protopopiatului Holod, doar în 4 au avut loc căsătorii mixte (44,4%). O asemenea situație nu poate fi departe de realitate, întrucât structura etno-confesională a parohiilor era relativ omogenă.

¹⁹⁶ *Recensământului din 1880...*, p. 67

¹⁹⁷ *Recensământului din 1900...*, p. 139

¹⁹⁸ *Recensământului din 1880...*, p. 66-67

¹⁹⁹ *Ibidem*, p. 66

²⁰⁰ *Recensământului din 1900...*, p. 138-139

²⁰¹ *Ibidem*

²⁰² *Ibidem*, p. 134-135

²⁰³ *Ibidem*. Aceștia și-au declarat maghiara ca limbă maternă.

²⁰⁴ *Ibidem*, p. 138-139

²⁰⁵ *Ibidem*, 150-151

Bunăoară, la Dicănești, Dumbrava, Dumbrăvița, Rogoz sau Vintere, parohii formate din populație greco-catolică compactă²⁰⁶, cu puține filii, posibilitatea unor mariaje mixte era foarte redusă, în condițiile în care capacitatea locuitorilor de a se deplasa la distanțe mai mari de domiciliu erau reduse. În acest protopopiat ocupația covârșitoare a populației era cultura pământului sau creșterea vitelor, fără necesitatea unor activități complementare. Ori acest fapt excludea posibilitatea unor mariaje ocazionale cu parteneri aflați temporar în localitățile acestui protopopiat. Faptul că în parohiile redată în tabloul de mai jos sunt consemnate căsătorii mixte are printre explicații și structura etno-confesională a acestor localități, unde existau locuitori de alte confesiuni: ortodocși (parohia Drăgești, în filiile Bucium, Bucuroaia, Cotiglet, Stracoș și Tășad; în parohia Holod în filiile Hodiș, Lupoia și Valea Mare; în parohia Gruilung în filiile Calea Mare, Cărand, Căranzel, Gepiș, Lăzăreni și Miheleu; în parohia Sâmbăta în filiile Ceișoara, Cornișești, Dușești, Dobrești, Hoghiș și Rotărești) și romano-catolici în parohia Sâmbăta, în filia Ceica²⁰⁷. Aceste mici comunități erau obligate de atingerea pragului consangvinității să se căsătorească cu tineri greco-catolici.

Privind tabloul alăturat, vom observa că în protopopiat sunt 8 căsătorii GC-RC în parohiile Drăgești, Sâmbăta și Gruilung, cu parteneri tineri RC din Ceica. Pondere mare a căsătoriilor cu parteneri ortodocși (43 din totalul de 54 de căsătorii mixte consemnate) nu ne surprinde având în vedere structura etno-confesională a populației din această regiune. Mai mult, credem că numărul acestora este mult mai mare, cel puțin în unele localități. Motivația noastră rezidă din faptul că preotul GC din Drăgești raportează doar 13 căsătorii mixte GC-O, iar în urma cercetării registrelor parohiale din localitatea respectivă au fost descoperite un număr de 35 asemenea căsătorii. Mai mult, au fost descoperite și un număr de 6 căsătorii cu parteneri RC ce nu apar în rapoartele păstrate. Ne vine greu să credem că preotul din sat a omis să raporteze aceste căsătorii, iar pe altele (cu parteneri O) le-a declarat. Cel mai probabil, documentele care le-au conținut nu au mai ajuns până la noi. Fenomenul acesta trebuie privit cu circumspecție, asta deoarece în Sâmbăta lipsa căsătoriilor mixte cu parteneri O s-a confirmat și după studierea registrelor de stare civilă (posibil totuși să fi existat asemenea căsătorii mai cu seamă că aici exista o mică comunitate O, asta în ciuda înregistrărilor făcute de către preotul unit).

Privind problema căsătoriilor mixte din perspectiva raportului pe sexe, se observă că, din totalul de 54 de căsătorii mixte, 11 le încheie bărbații (20,4%), iar pe 43 le încheie femeile (79,6%).

Spre deosebire de perioada 1860-1879, când au avut loc căsătorii mixte în 4 parohii, în **perioada 1880-1899**, ele s-au consumat în 7 parohii, din cele 9 ale protopopiatului Holod (77,7%). Credem că această situație este aproape de realitate, dat fiind faptul că structura etno-confesională a parohiilor era specifică zonelor colinare. Populația ortodoxă era prezentă într-o proporție covârșitoare în satele în care se aflau filii ale parohiilor greco-catolice; prin urmare, dacă exista vreo presiune consangvină la nivelul comunităților GC, aceasta se rezolva fără vreo constrângere de factură etnică, ceea ce de multe ori nici nu mai era consemnată cu multă acribie în registrele de stare civilă și mai ales în rapoartele anuale despre căsătoriile mixte. Dar, chiar și așa, cele mai multe căsătorii „amestecate” sunt între tineri GC și O (76,6%), după cum o arată tabloul de mai jos.

²⁰⁶ *Recensământul 1880...*, p. 64-76

²⁰⁷ Ioan Horga, Mircea Brie, *Opțiuni maritale...*, p. 92

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/ O	GC/ RC	GC/ CH	GC/ EV	O/ GC	RC/ GC	CH/ GC	EV/ GC
1860-1879										
Drăgești ²⁰⁸	14	41	2				33	6		
Gruilung	1	1		1						
Holod	3	6	6							
Sâmbăta ²⁰⁹	3	6	2					1	3	
Total	11	54	10	1			33	7	3	
1880-1899										
Dicănești	4	9	8				1			
Drăgești	9	28	22	3			3			
Dumbrăvița	1	1					1			
Gruilung	4	7	1	2			4			
Holod	10	24	11	3			10			
Sâmbăta	12	24	8	6	1	1	2	6		
Vintere	1	1	1							
Total	18	94	51	14	1	1	21	6		
1900-1910										
Dicănești	3	7	7							
Drăgești	4	4	2				1	1		
Dumbrăvița	1	1					1			
Gruilung	4	6	1	2	2		1			
Holod	2	3	2				1			
Sâmbăta	8	27	10	5			10	2		
Total	10	48	22	7	2		14	3		

Surse: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununaților); Idem, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Analizând tabloul alăturat, observăm de asemenea faptul că în protopopiat sunt 20 de căsătorii GC-RC, din care 12 sunt în parohia Sâmbăta. La fel cum am spus-o în analiza făcută pentru perioada 1860-1879, parohia Sâmbăta era atipică în raport cu celelalte parohii ale protopopiatului Holod. Ea cuprindea, pe lângă parohia centrală, și credincioși din filiile Dușești, Dobrești, Ceșoara, Hodiș, Zăvoiu, Cornișești, Rotărești, Hidișelul de Dobrești și Vărășeni. Fiind o parohie foarte întinsă, avea și o structură etno-confesională foarte diversă, așa cum se poate vedea din nota de mai jos²¹⁰. În majoritatea localităților sunt consemnate, în anul 1900, câteva familii maghiare sau de confesiune catolică sau reformată, prin urmare, în condiții de izolare, erau obligate să

²⁰⁸ Pentru această localitate au fost introduse și datele rezultate din analiza registrului parohial de stare civilă (perioada 1860-1880). A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 401, f. 8-18

²⁰⁹ Pentru această localitate au fost introduse și datele rezultate din analiza registrului parohial de stare civilă (perioada 1861-1879). *Ibidem*, dos. 1107, f. 41-54

²¹⁰

Localitate	Total	Români	Maghiari	Germani	Alții	O	GC	RC	CH	Alții
Ceica	1.006	637	364	4	1	536	101	188	122	59
Ceșoara	614	588	26	-	-	581	10	10	5	8
Dușești	713	691	21	-	1	688	7	3	10	5
Rotărești	279	279	-	-	-	253	26	-	-	-
Sâmbăta	821	744	77	-	-	103	641	25	22	30
Vărășeni	608	592	16	-	-	590	2	4	-	12
Zăvoiu	433	404	20	9	-	391	20	17	2	3

Cf. *Recensământul 1900* ..., p. 126-127; 146-147; 150-151

se căsătorească cu tineri din confesiunea cea mai apropiată, chiar dacă erau de altă etnie, pentru că așa se evita criza de consangvinitate și îndepărtarea de localitatea natală. Dacă în astfel de cazuri nu avem dubii asupra explicării unei părți importante din motivațiile căsătoriilor mixte dintre tinerii GC și RC, în schimb, în cazul unei localități cum este Ceica²¹¹ și care a dat cele mai multe căsătorii mixte GC-RC și GC-CH din parohia Sâmbăta, lucrurile trebuie văzute mult mai elastic și din mai multe unghiuri de vedere, în special cele subiective. Aici acționa mai ales specificul pieței maritale locale.

Raportând numărul total de căsătorii mixte la cei 20 de ani ai perioadei 1880-1899, obținem o medie de 4,7 căsătorii mixte pe an.

Privind problema căsătoriilor mixte din perspectiva raportului pe sexe, se observă faptul că, din totalul de 94 de căsătorii mixte, 67 le încheie băieții (71,3%), iar pe 27 le încheie fetele (28,7%).

Perioada 1900-1910 consemnează căsătorii mixte în 6 parohii, din cele 9 ale protopopiatului Holod (85,7%). Numărul căsătoriilor mixte înregistrate a fost de 48, iar raportat la cei 11 ani ai perioadei constatăm o medie de 4,4 căsătorii mixte pe an (apropiată de valoarea perioadei anterioare).

Pondere mare au și de această dată căsătoriile mixte încheiate cu parteneri O (75%). Cele mai multe dintre căsătoriile cu parteneri O au fost consemnate în parohia Sâmbăta (de altfel, în această parohie sunt consemnate 27 (56,25%) din cele 48 căsătorii mixte ale protopopiatului). Căsătoriile cu parteneri RC sunt și de această dată prezente (7 din cele 10 cazuri fiind consemnate în parohia Sâmbăta, majoritatea antrenând parteneri RC din filia Ceica).

Privind problema căsătoriilor mixte din perspectiva raportului pe sexe, se observă că, din totalul de 48 căsătorii mixte, 31 le încheie băieții (64,6%), iar pe 17 le încheie fetele (35,4%).

Fenomenul marital în parohia Drăgești (1860-1880). Studiu de caz

Localitatea *Drăgești* introducea în structura protopopiatului o oarecare diversitate, mai mult confesională decât etnică. La 1880, dintre cei 559 de locuitori, 509 erau români, 34 erau maghiari, iar 1 era german (15 aveau limba maternă necunoscută). Confesional, această populație era împărțită între GC (512 enoriași), RC (19 persoane), O (14 persoane), Iz (8 persoane), EV (5 persoane) și CH (1 persoană). Până la 1900, se conturează o anumită schimbare și anume: dintre cei 691 de locuitori (652 de români), 89 erau acum O, 563 erau GC, 14 – RC, 8 – CH, iar 17 erau Iz²¹².

În perioada analizată s-au încheiat în această parohie un număr de 137 de căsătorii. Acestea le putem însă adăuga alte 3 căsătorii încheiate de către preotul GC din Drăgești între doi parteneri de alte confesiuni decât cea GC. Prima dintre ele s-a încheiat în anul 1873 și antrena doi tineri ortodocși (Iosifu Covasc din Ceica și Cătălina din Drăgești)²¹³. Celelalte două au fost încheiate în anul următor, ambele căsătorii efectuându-se cu parteneri RC din Drăgești²¹⁴. Un număr de 64 de căsătorii încheiate în fața preotului GC din Drăgești au fost făcute de către tineri din Drăgești, restul (73 de căsătorii) antrena cel puțin un partener din altă localitate.

²¹¹ Ioan Horga, Mircea Brie, *Analiza strategiilor maritale...*, p. 163

²¹² *Ibidem*, p. 134-135

²¹³ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 401, f. 16

²¹⁴ *Ibidem*

Din punctul de vedere a alterității confesionale prin căsătorie, observăm, analizând tabelul de mai jos, faptul că 42 de căsătorii implicau parteneri de altă confesiune. Cele mai multe dintre căsătoriile mixte sunt realizate cu parteneri O (36 de cazuri, reprezentând 85,7%). Restul căsătoriilor mixte sunt făcute cu parteneri RC (6 cazuri). Aceste 6 căsătorii au fost singurele încheiate în afara grupului etnic (toate încheiate de către femei GC).

Sub raportul alterității confesionale prin căsătorie a celor două sexe, constatăm o mai mare înclinație spre mariaje mixte în cazul femeilor (95,2%). Bărbații GC participă la aceste mariaje mixte doar în 2 cazuri (4,8%).

Alteritatea etnică prin căsătorie s-a dovedit a fi mai mare la femei (100% din cazuri). Această situație credem că s-a datorat mai puțin diluării percepțelor etnice la femeie, cât mai degrabă altor constrângeri și determinisme ce au condus la aceste mariaje.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O
1860	7	2	3									2					2					
1861	9	7										2					7					
1862	12	3	6									3					3					
1863	7	5	2					2									3					
1864	9	6	1					3				2					3					
1865	6	2	3					1				1					1					
1866	6	2	1					1				3	1									
1867	7		3									4										
1868	9		2									7										
1869	9	1	4									4						1				
1870	8	1	5									2					1					
1871	3		1									2										
1872	4		3									1										
1873	8	2	5									1	1				1					
1874	7	2	2									3						2				
1875	5	3	1					1				1					1	1				
1876	10	1	7									2					1					
1877	2	2																2				
1878	2		2																			
1879	4	2	2					2														
1880	3	1	1									1					1					
Total	137	42	54					10				41	2				24	6				

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 401, f. 8-18

Gradul de alteritate confesională prin căsătorie mai redusă în cazul bărbaților GC poate fi pus și pe seama mobilității mai mari a acestora. Călătorind mai mult, bărbatul are posibilitatea de a-și alege partenera din același grup confesional. Așa se întâmplă și în cazul de față.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Drăgești	69	Drăgești	124
Bicâcel	2	Ceica	4
Bucium	9	Rotești	1
Bucuroaia	1	Topa de Sus	1
Ceica	11	Haieu	1
Ceișoara	3	Sâmbăta	1
Dicănești	7	Stracoș	2
Dușești	2	Bucuroaia	1
Gruilung	3	Popești	1
Haieu	1	Bucium	1
Hidișelu de Sus	3		
Incești	2		
Lăzăreni	4		
Popești	7		
Sâmbăta	3		
Sântelec	1		
Stracoș	4		
Tășad	3		
Topa de Sus	1		
Valea Mare	1		
Necunoscută		Necunoscută	
Nr. căsătorii	137	Nr. căsătorii	137

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 401, f. 8-18

Analizând tabelul de mai sus, se confirmă ideea exprimată anterior prin aceea că un foarte mare număr de bărbați din alte localități vin să se căsătorească în Drăgești. Este drept că mulți dintre ei sunt de altă confesiune, unii chiar de etnie diferită (deci participă la mariaje cu fete GC din Drăgești).

Zona de selecție a partenerului era limitată, în majoritatea cazurilor, la Drăgești (50,4% în cazul bărbaților și 90,5% în cazul femeilor) și localitățile învecinate. Constatăm un număr mai ridicat de localități de proveniență a soțului (20) în comparație cu cel de proveniență al soției (10). Înclinația femeii spre mariaje mixte poate fi pus și pe acest fapt: „închisă” fiind în localitate, femeia „acceptă” variantele posibile de mariaj (inclusiv cele inter-confesionale). Acolo unde comunitățile confesionale erau reduse numeric se producea în aceste condiții o presiune asupra femeii. Această explicație credem că este mai plauzibilă decât aceea a diluării percepțelor confesionale (mai mult la femeie decât la bărbat).

Repartiția sezonieră și lunară a căsătoriilor confirmă aceleași tendințe specifice lumii rurale tradiționale. Puține căsătorii erau încheiate în lunile celor două mari posturi și în perioada sezonului agricol. Surprinzătoare, în comparație cu alte cazuri, în graficul de mai jos, este ponderea mare a căsătoriilor din lunile mai-iunie, precum și numărul redus al căsătoriilor din lunile ianuarie, martie și octombrie.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	137	6	43	2	3	23	20	2	4	6	4	24	0
Procent (%)	100	4,4	31,4	1,5	2,2	16,8	14,6	1,5	2,9	4,4	2,9	17,5	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 401, f. 8-18

Analizând vârsta combinată a celor doi soți și asociindu-o cu starea civilă a acestora, constatăm în cazul acestei localități o pondere foarte mică a căsătoriilor ce implicau parteneri văduvi. Această situație nu se datorează inexistenței persoanelor de această stare civilă în aceste localități, ci mai cu seamă specificului pieței maritale locale, dar și percepției acestor persoane în comunitate.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	39	14	1	1							
25-29	27	12	2	1	1						
30-34	5	3	4	1							
35-39	2	2	1								
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 401, f. 8-18

Urmărind tabelul de mai sus, remarcăm faptul că cel mai mare număr de căsătorii sunt încheiate în intervalul de vârstă al femeii de 15-19 ani și cel al bărbatului de 20-24 de ani (39 de cazuri). De altfel, în aceste grupe de vârstă se consemnează pentru cele două sexe cele mai multe cazuri de căsătorii: astfel, în grupa de 15-19 ani a soției sunt întâlnite 73 de cazuri, iar în grupa de 20-24 de ani a soțului sunt întâlnite 55 de cazuri²¹⁵. În ceea ce privește diferența medie de vârstă dintre soț și soție, aceasta se situează între 5 și 5,5 ani.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	2					
30-39	3	3				
40-49	1	2	2			
50-59						
60-69						
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 401, f. 8-18

Din totalul celor 137 de căsătorii, 13 (9,5%) sunt încheiate între un văduv și o persoană ce se afla la prima căsătorie. Această pondere situează această localitate cu mult sub media altor localități. Explicația dată acestui fenomen, așa cum am mai amintit, este legată de percepția văduvilor din aceste localități. Apoi, ea se datorează și unei carențe de documentare izvorâtă din lipsa informațiilor cu privire la starea civilă a unor persoane.

²¹⁵ *Ibidem*, dos. 401, f. 8-18

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	1					
30 - 39		2	1			
40 - 49		1	2			
50 - 59				1		
60 - 69						
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 401, f. 8-18

Ponderea căsătoriilor ce erau încheiate între parteneri cu stare civilă de văduvi este de 5,8% (8 cazuri)²¹⁶. Vârsta combinată a celor doi soți când amândoi erau văduvi se încadrează în grupe de vârstă foarte diverse. Posibilitățile de încheiere a unui mariaj, limitate uneori de diversele constrângeri, îi determină pe cei rămași văduvi să accepte mariaje cu persoane ce aveau vârste mai înaintate, apropiate de cea pe care ei o aveau.

Pe ansamblu, fenomenul marital în localitatea Drăgești confirmă realitățile etno-confesionale și mecanismele comportamentale din protopopiatul Holod. Relativa apropiere de Oradea, de unde veneau diversele directive episcopale, s-a dovedit un factor de influență în comportamentul preoților, dar și al unora dintre enoriași.

Protopopiatul LETA MARE

Protopopiatul Leta Mare, cuprindea 10 parohii (Almoșd, Băgamăr, Voivozi²¹⁷, Hosszu-Paly, Kakad, Leta Mare (română), Leta Mare (ruteană), Pocei, Șilindru și Verteș) situate în comitatele Bihor, Heves, Hajdu și Jaz-Nagy-Kun-Szolnok. Caracteristica acestor parohii consta în faptul că ele acoperă o zonă foarte extinsă și foarte rarefiată în credincioși greco-catolici, care de multe ori abia cuprindea câteva familii, răspândite în 43 de filii (o parte însemnată a acestora găsindu-se astăzi pe teritoriul statului maghiar). Structura etno-confesională a populației din acest protopopiat este una cu totul particulară în raport cu celelalte protopopiate (exceptând protopopiatul Macău, ce avea oarecum o situație similară celei din Leta Mare). Conform datelor oferite de către episcopie, în cele 10 parohii locuiau, la 1881, 118.369 de persoane. Dintre acestea, 96.484 erau CH (81,51%), 9.838 erau RC (8,31%), 6.523 erau GC (5,51%), 5.004 erau Iz (4,23%), 444 erau O (0,38%), iar 103 erau EV (0,09%)²¹⁸. Până la 1900, structura confesională a populației pare a se fi schimbat într-o anumită măsură, după cum vom vedea. Dintre cei 129.961 de locuitori pe care îi aveau localitățile componente ale acestui protopopiat, 91.774 erau CH (70,62%); consemnându-se în acest caz o scădere procentuală consistentă), 24.466 erau RC (18,83%; în acest caz constatăm o creștere numerică și procentuală considerabilă), 8.458 erau GC (6,51%), 4.805 erau Iz (3,7%), 456 erau O (0,35%), în timp ce numărul enoriașilor evanghelici a scăzut la doar 2 persoane²¹⁹.

Această realitate confesională face ca în comportamentul marital al populației greco-catolice să se manifeste, dincolo de păstrarea identității confesionale prin căsătorie, și o importantă mobilitate inter-confesională și inter-comunitară, așa cum se vede din tabelul alăturat.

²¹⁶ *Ibidem*

²¹⁷ Este vorba despre localitatea Voivozi (*Ér-Kenéz*) din actuala comună Șimian.

²¹⁸ Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 380

²¹⁹ *Schematismus...*, p. 222

În **perioada 1860-1879**, în 7 dintre cele 10 parohii ale protopopiatului Leta Mare au avut loc căsătorii mixte (adică în 70%). S-ar putea ca numărul acestor căsătorii mixte să fi fost mai mare, însă o parte dintre rapoarte s-au pierdut. Oricum ceea ce trebuie consemnat este fenomenul percepției identitare foarte bine definite a căsătoriilor „amestecate” în viziunea preoților care întocmeau rapoartele, fapt datorat acțiunii coroborate dintre presiunea confesională și cea etnică (în lipsa ortodocșilor din zonă).

Pentru perioada 1860-1879, în cele 7 parohii din protopopiatul Leta Mare sunt consemnate 51 de căsătorii mixte, ceea ce înseamnă o medie 2,55 căsătorii mixte pe an. Din punctul de vedere al combinațiilor maritale, sub aspect cantitativ, posibilitatea combinațiilor maritale din perspectiva căsătoriilor mixte între tinerii GC și cei reformati (CH) era foarte mare (ținând cont de structura confesională a populației). În realitate, se constată că acest raport este apropiat de cel al combinațiilor dintre GC și RC (asta cu toate că populația RC era mult mai redusă procentual). Discutând aceste combinații prin raportare la parohii, distingem faptul că doar la Hosszu-Palyi și la Șilindru ponderea combinațiilor maritale dintre GC-CH este mai mare decât a celor dintre GC-RC. În celelalte parohii, cei mai solicitați parteneri pentru căsătoriile mixte ale GC erau RC. Se întâlnesc și 2 căsătorii mixte între tineri GC și tineri de confesiune evanghelică, posibil de origine șvabă (la Băgamăr și în parohia ruteană Leta Mare).

Din perspectiva raportului pe sexe a căsătoriilor mixte, se constată că, din 51 căsătorii mixte, 30 le încheie băieții (58,8%) și 21 le încheie fetele (41,2%). Băieții mai degrabă își iau soții de confesiune RC decât CH, iar fetele preferă mariajele cu băieți de confesiune CH, într-un procent foarte ridicat.

În **perioada 1880-1899**, din cele 10 parohii ale protopopiatului Leta Mare sunt consemnate căsătorii mixte în 8 parohii. Din parohia ruteană de la Leta Mare nu există niciun document care să consemneze sau să semnaleze că „nu sunt luări amestecate” ori că nu sunt „căsătorii mestecate”. Poate că ele au fost, dar respectivele rapoarte s-au pierdut. În parohia Voivozi (*Er-Kenez*) nu sunt menționate căsătorii mixte pe parcursul a 9 ani ai perioadei, preoții mulțumindu-se să transmită că nu au fost „căsătorii mestecate”. Este posibil ca și pentru restul perioadei căsătoriile mixte din această parohie să fi lipsit, având în vedere structura demografică a populației localității, covârșitoare GC²²⁰. Este posibil ca numărul foarte redus al RC să fi determinat pe mulți dintre ei să se integreze în comunitatea GC, deci chiar dacă au fost căsătorii mixte – de aceasta suntem siguri - acestea nu au fost considerate ca atare, ele efectuându-se în sânul aceleași comunități patronate de scaunul papal.

Referitor la acest ultim aspect, coroborat cu diferențele dintre căsătoriile mixte consemnate în registrele de stare civilă (acestea sunt destul de mari în parohiile cercetate de către noi) și cele consemnate în rapoartele anuale ale preoților adresate episcopiei greco-catolice de Oradea – în condițiile în care nu lipsesc astfel de documente, ne exprimăm un punct de vedere care poate fi amendat de cercetările viitoare. După opinia noastră, erau considerate căsătorii mixte de către preoții greco-catolici numai acelea în care avea loc o părăsire a parohiei, deci în opinia lor o înstrăinare de comunitate. Bineînțeles că aceste atitudini au fost impulsionate sau

²²⁰ La 1900, locuiau la Voivozi (*Er-Kenez*), 852 de locuitori, din care 681 erau români și 171 maghiari. Din punct de vedere confesional, structura era următoarea: GC – 748; RC – 26; CH – 52; Iz – 27 (*Recensământul 1900 ...*, p. 154-155). Și în schematismul episcopal din 1900 (*Schematismus...*, p. 218) este prezentată o situație asemănătoare: GC – 827; RC – 9, CH – 1; Iz – 21.

frânate și de amestecul politicului în laicizarea actului matrimonial, cel puțin după 1894. Însă și în aceste condiții *input*-urile sau *output*-urile erau de cele mai multe ori echilibrate, atunci când se urmărește o perioadă mai lungă²²¹.

Discutând situația din protopopiatul Leta Mare din punctul de vedere al numărului de căsătorii mixte, pentru perioada 1881-1899, se poate observa că avem o creștere a acestora față de perioada precedentă (de 3 ori), creștere care este apropiată de cea din protopopiatul vecin, Eriu. Din punctul de vedere al mediei anuale a căsătoriilor mixte, constatăm că valoarea acestora a ajuns la 7,7 căsătorii mixte pe an, față de 2,55, câte s-au înregistrat în perioada anterioară. După cum se poate vedea din tabloul alăturat există un relativ echilibru între parohiile acestui protopopiat în privința căsătoriilor mixte. Cele mai multe s-au înregistrat la Hosszu-Palyi (31) și Almoșd (23). În niciuna dintre parohiile în care au fost descoperite asemenea căsătorii nu apar mai puțin de 12 căsătorii mixte. Același echilibru între parohii îl observăm și în privința mediei anuale.

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/ O	GC/ RC	GC/ CH	GC/ EV	O/ GC	RC/ GC	CH/ GC	EV/ GC
1860-1879										
Băgamăr	7	9		3		1		2	3	
Hosszu-Paly	9	16		6	6				4	
Kakad	2	2		1	1					
Leta Mare (română)	6	12		5	2			3	2	
Leta Mare (ruteană)	2	2			1					1
Pocei	1	1							1	
Șilindru	5	9		2	2			1	4	
Total	15	51		17	12	1		6	14	1
1880-1899										
Almoșd	11	23	1	14				2	6	
Băgamăr	8	15		6	2			3	4	
Hosszu Paly	13	31	2	12	2		6	3	5	1
Kakad	9	12		4	1			1	6	
Leta Mare (română)	8	20		12	2			2	4	
Pocei	10	16	1		5		1	3	6	
Șilindru	9	20		7	5	1	3	1	2	1
Verteș	9	17		6	5			1	5	
Total	20	154	4	61	22	1	10	16	38	2
1900-1910										
Almoșd	1	1							1	
Băgamăr	4	7		1	1	1		1	2	1
Hosszu Paly	4	7		5	1					1
Kakad	1	2						2		
Leta Mare (română)	1	1							1	
Pocei	2	3			1		1		1	
Șilindru	3	13		4	2	1		4	2	
Verteș	4	8	2	1	1			2	2	
Total	10	42	2	11	6	2	1	9	9	2

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Analizând structura etno-confesională a protopopiatului Leta Mare se poate constata că (excepție făcând doar localitatea Voivozi) avem o diversitate etnică și

²²¹ Ioan Horga, Mircea Brie, *Analiza strategiilor maritale...*, p. 164

confesională mare, unde ponderea populației GC era sub jumătate din total ceea ce impunea în anumite situații combinații maritale mixte.

Pe această piață maritală diversă, fenomenul alterității confesionale și etnice era foarte mare, fiind de fapt, pe de o parte, o rezultantă a unei simbioze inter-etnice de lungă tradiție. După cum se observă din tabloul de mai sus, pe primul loc în opțiunile maritale ale tinerilor greco-catolici din acest protopopiat, care au ales parteneri de o altă confesiune, sunt tinerii RC - 77 de cazuri (aproape jumătate din totalul căsătoriilor mixte).

Explicația acestui fapt constă în structura confesională a localităților. Bunăoară, în localități aparținătoare de parohia greco-catolică Almoșd, populația GC era relativ redusă ca număr (785 de credincioși în 1900), în comparație cu locuitori RC, care erau dublu sau cu reformati care erau de 6 ori mai mulți²²². Prin urmare, presiunea demografică a celorlalte comunități (populația GC reprezenta puțin peste 12% din ansamblul demografic) obligă pe mulți tineri GC să opteze în strategiile lor maritale spre alteritate. Ei sunt determinați la acest pas de pragul critic al consangvinității. Așa se explică de ce 13 GC din filia Cadea vor opta pentru căsătorii cu fete RC din localitate (trebuie spus că, la 1900, numărul RC era aproape identic cu cel al GC) și probabil cu fete RC din Săcuieni (localitate situată la 4 km). Astfel de situații se vor fi produs și în parohia Hosszu-Palyi, unde GC în minoritate căutau să-și păstreze măcar identitatea confesională prin căsătoriile mixte cu RC, unde jumătate dintre căsătorii se produc pe această relație.

În alte parohii (Băgamăr, Șilindru, Kakad, Leta Mare, Poci, Verteș), numărul redus al RC în raport cu GC, dar mai ales cu CH, îi obligă pe aceștia să caute ei înșiși opțiuni maritale cu tineri de credință apropiată, în așa fel încât să nu-și piardă identitatea confesională. Se pare că în astfel de situații, interesul pentru păstrarea identității confesionale era mai puternic decât interesul pentru identitatea etnică, cel puțin la tinerii maghiari RC. Poate că niște cercetări comparative referitoare la opțiunile maritale ale tinerilor RC pe relația GC sau pe cea CH o să aducă multe surprize sub aspectul percepției etnicului în raport cu confesionalul. După părerea noastră, aceasta din urmă era mai puternică decât prima.

Pe locul doi în opțiunile maritale ale tinerilor GC se situau partenerii CH, cu 60 de cazuri. Urmărind tabloul de mai sus, se observă că aproape în fiecare parohie există opțiuni maritale GC-CH, acest fapt datorându-se presiunii demografice pe care această comunitate o exercita. Din punct de vedere demografic, această comunitate reprezenta în zonă peste 70% din populație, prin urmare este firesc să fi existat astfel de opțiuni maritale, determinate fie de specificul local al pieței maritale, dar mai ales de pericolul consangvinității. Această presiune demografică era și mai evidentă în aceste localități situate la distanțe relativ mari și unde îndepărtarea de casa părintească și de „averea familiei” era aproape imposibilă la o populație dependentă total de bogăția pământului.

În intervalul 1880-1899 sunt consemnate și 14 căsătorii mixte între GC și tineri O. Un număr de 8 căsătorii dintre cele 14 înregistrate au loc în parohia Hosszu-Palyi. Aceste căsătorii au avut loc în filiile Barand, Derecske, Karczag, Puspokladany, Nadudvar, unde erau consemnate câteva familii ortodoxe²²³.

Analizând problema căsătoriilor mixte din perspectiva apetenței pe sexe, se constată că bărbații GC preferau parteneri de altă confesiune în proporție relativ mai

²²² *Schematismus...*, p. 217

²²³ *Ibidem*, p. 219-220

mare decât femeile, 61,03%. Dacă analizăm acest lucru pe categorii de confesiuni, se constată că bărbații preferă în 61 de cazuri fete RC, pe când fetele GC doar în 16 cazuri preferă băieți RC. În schimb, fetele sunt implicate în 38 de căsătorii mixte GC-CH, față de 22 de băieți. Cărui fapt i se datorează această situație? Bănuim că în această diferență trebuie să vedem gradul de mobilitate a celor două sexe în alegerea partenerului. Bărbații, fiind mai mobili, reușesc să „evadeze” de sub presiunea demografică a localității de baștină, orientându-se spre alte localități, unde, dacă nu găsesc parteneri de aceeași confesiune, preferă fete RC. Fetele GC nu prea părăsesc localitatea pentru a se căsători, ele răspunzând specificului pieței maritale locale. Analizând tabloul demografic al parohiilor Pocei și Șilindru, unde sunt pomenite cele mai multe căsătorii mixte, se constată că populația CH era peste 75% din total. Prin urmare, opțiunea unor fete GC de a se căsătorii cu tineri CH din aceste localități ni se pare firească.

Perioada 1900-1911 consemnează căsătorii mixte în 8 din cele 10 parohii ale protopopiatului Leta Mare (nu apar asemenea căsătorii în parohia ruteană din Leta Mare și în Voivozi). Pentru cei 11 ani ai perioadei au fost descoperite 42 de căsătorii mixte (3,82 pe an). Parohiile în care apar cele mai multe căsătorii mixte inter-confesional sunt Băgamăr (7 cazuri) și Hosszu-Palyi (7 cazuri). Ambele parohii aveau o populație GC redusă în comparație cu RC și CH (în Hosszu-Palyi) și CH (în Băgamăr)²²⁴. Sub raport confesional, constatăm un raport relativ echilibrat între căsătoriile cu CH (15 cazuri) și cele cu RC (20 cazuri). Acest raport este vizibil defavorabil mariajelor cu CH, dacă luăm în considerare ponderea mare a populației reformate din aceste localități (comparativ cu cea RC). Cele 3 mariaje cu O și cele 3 cu EV pot fi puse mai degrabă pe seama alterității confesionale a partenerilor (ce erau constrânși, în condițiile în care făceau parte din comunități confesionale foarte mici).

Sub raportul alterității confesionale prin căsătorie a celor două sexe, constatăm o distribuție egală între bărbați (50%) și femei (50%) a acestor căsătorii mixte. Confesional, bărbații preferă mariajele cu parteneri RC (11 cazuri), iar femeile în egală măsură mariajele cu RC și CH (9 cazuri).

Protopopiatul LUNCA

Protopopiatul Lunca este una dintre cele mai vechi structuri administrative ale episcopiei greco-catolice de Oradea, cu centrul situat în parohiile din jurul Marghitei. În componența acestui protopopiat intrau 10 parohii (Ghida, Dijir, Ghenetea, Ciutelec, Cheț, Crestur, Popești, Petreu, Abrămuț, Suplacu de Barcău)²²⁵. Prin structura populației, protopopiatul Lunca era unul de tranziție de la protopopiatele din zona Sătmăruului și Eriului, unde populația românească era cuprinsă numai în parohiile greco-catolice, spre zona Văii Crișului Repede și Valea Barcăului, unde cele două confesiuni ale românilor (greco-catolicismul și ortodoxia) se amestecau. Structura etno-confesională a populației celor 10 parohii (inclusiv a celor 32 de filii) era pe ansamblu una foarte eterogenă. Din totalul celor 25.622 de locuitori ai acestor parohii, câți erau raportați de către dieceză la 1881²²⁶, 2.874 erau GC (11,22%), 3.675 erau RC (14,34%), 4.846 erau O (18,91%), 13.169 erau CH (51,4%), 1.046 erau Iz (4,08%), iar 12 erau EV (0,05%). Structura confesională a populației din aceste parohii nu s-a schimbat semnificativ până la 1900 (în ciuda nuanțării unor proceduri de înregistrare a

²²⁴ *Ibidem*, p. 217-220

²²⁵ *Ibidem*, p. 191-197

²²⁶ Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 380

populației la recensământul din 1900 comparativ cu cel din 1880). Dintre cei 29.213 locuitori, 4.487 erau GC (15,36%), 4.746 erau RC (16,25%), 5.134 erau O (17,57%), 13.298 erau CH (45,52%), 1.511 erau Iz (5,17%), iar 37 erau EV (0,13%)²²⁷. Această eterogenitate a populației a influențat strategiile maritale în ce privește cazul căsătoriilor mixte.

În *perioada 1860-1879*, din cele 10 parohii ale protopopiatului, în 8 se înregistrează căsătorii mixte (80%). În cele 8 parohii sunt consemnate 56 de căsătorii mixte, ceea ce înseamnă o medie de 2,8 căsătorii mixte pe an la nivelul protopopiatului, ceea ce nu reprezintă o cifră semnificativă. Distribuția la nivelul protopopiatului este diferită dacă ne uităm la tabloul alăturat.

Discutând despre combinațiile maritale, constatăm că cea mai mare pondere o au căsătoriile mixte realizate cu parteneri O (24 de cazuri, reprezentând 42,85%). Această pondere ar putea să fi fost și mai mare dacă ținem cont de ponderea populației de confesiune ortodoxă la nivelul protopopiatului, dar și de faptul că o mare parte a acestor căsătorii cu parteneri O nu au fost consemnate ca și căsătorii mixte. Această din urmă afirmație este susținută de cercetarea efectuată asupra registrelor de stare civilă din parohia Ciutelec. Preotul din această localitate a raportat episcopiei un număr de 3 căsătorii cu parteneri O, iar în urma despuierii registrelor au fost descoperite 15 asemenea căsătorii. Aceeași situație poate fi constatată și în cazul localității Ghenetea. Aici, preotul nu raportează niciuna din căsătoriile cu parteneri O pe care le înregistrează în registrul parohial. În celelalte parohii, care nu sunt prezente în tabel, Popești și Suplacu de Barcău, unde raportul dintre GC și O era de 1 la 3 la Popești și de 1 la 1,5 la Suplacu de Barcău, nu apar căsătorii mixte. Este greu de crezut că timp de 20 de ani nu au existat astfel de căsătorii. Care să fie atunci explicația? Ori este o lipsă de documente în cele două cazuri, ori, la fel ca și în protopopiatele învecinate, Barcău și Crișul Repede, căsătoriile GC-O nu erau socotite căsătorii mixte de către preoții uniți.

Căsătoriile dintre GC și RC au și ele o pondere însemnată. De fapt, 10 băieți GC se căsătoresc cu fete RC, iar 6 fete GC se căsătoresc cu băieți RC. Dintre aceste combinații, 62,5% au loc în parohia Petreu. Analizând în detaliu situația acestei parohii, se poate constata că, atât la Petreu, dar mai ales la Marghita (era filie a parohiei Petreu), piața maritală oferea posibilitatea acestor combinații, având în vedere că la Petreu raportul de populație GC-RC era 1 la 3, iar la Marghita era 1 la 5, ceea ce potența astfel de strategii maritale. O asemenea posibilitate era realizabilă și datorită efectului spiritului de urbanitate care funcționa în jurul târgului Marghita. Acestui factor i se circumscriu și căsătoriile dintre tineri GC și CH din această localitate. Raportul dintre populația GC a Marghitei și cea CH era de 1 la 9²²⁸. Chiar și în aceste condiții, la Marghita preferința combinațiilor GC-RC era mai pronunțată decât a celor GC-CH.

Prin exemplul căsătoriilor mixte din parohia Petreu se probează încă o dată impactul determinismului etno-confesional al localității unde trăiau tinerii asupra configurației opțiunilor maritale ale acestora. Acest fapt este întărit de exemplul căsătoriilor mixte din parohia GC Cherestur, unde, în cei 20 de ani, sunt înregistrate 6 căsătorii mixte – aparent ele nu par să fi fost multe – toate cu parteneri CH. Acest fapt survine ca urmare a poziției credincioșilor GC care, în arealul parohiei Cherestur, se

²²⁷ *Schematismus...*, p. 197

²²⁸ *Recensământul 1880...*, p. 50-51

găseau într-un raport de 1 la 12 cu locuitorii CH²²⁹. În anumite filii (Albiș, Cherechiu și Otomani) ponderea GC se reducea la câteva familii înrudite între ele, ceea ce excludea căsătoriile intra-comunitare, fiind preferați parteneri de altă etnie și confesiune, dar din aceeași localitate, eludându-se se pare opțiunile confesionale sau etnice.

Din punctul de vedere al raportului pe sexe în problema căsătoriilor mixte, se poate observa că bărbații erau mai puțin deschiși pentru aceste combinații (42,85%), iar fetele mai mult (57,15%). Ponderea mai mare a căsătoriilor mixte realizate de femeile GC este rezultatul constrângerilor consangvine (în condițiile existenței unor comunități mici de GC, în special în filii, și asocierii acestei realități cu mobilitatea mai redusă în cazul femeilor).

În **perioada 1880-1899**, se înregistrează căsătorii mixte în toate parohiile protopopiatului (100%). Numărul căsătoriilor consemnate este de două ori mai mare decât în perioada 1860-1879. Aceeași situație se constată dacă ne referim la media anuală, fiind consemnate 5,95 căsătorii mixte față de 2,8 căsătorii în perioada anterioară. Distribuția la nivelul protopopiatului este relativ echilibrată uitându-ne la tabloul alăturat. Parohiile în care se consemnează cele mai multe căsătorii mixte sunt: Dijir (21 de cazuri), Petreu (20 de cazuri), Abrămuț (18 cazuri) și Ciutelec (14 cazuri). Structura confesională a parohiei influențează mecanismele maritale și forma căsătoriilor mixte: la Dijir, cele mai multe mariaje mixte sunt cu parteneri RC (66,7%), la Ciutelec cu parteneri O (71,4%), la Abrămuț cu CH (83,3%), la Petreu cu parteneri CH (55%) și RC (45%).

Față de perioada 1860-1879, constatăm o creștere a numărului căsătoriilor mixte cu parteneri ortodocși (de la 24 la 35, și asta în condițiile în care în perioada anterioară o mare parte a căsătoriilor cu parteneri O au fost descoperite în urma studiului de caz asupra parohiei Ciutelec). O primă explicație poate proveni din sporirea numărului de parohii care au raportat căsătorii mixte. Uitându-ne la tabloul corespunzător perioadei 1860-1879, constatăm că lipsesc parohiile Popești și Suplacu de Barcău, iar la Ghida este consemnată doar o singură căsătorie GC-O, care împreună aduc un număr important de căsătorii mixte GC-O, ce sunt consemnate în perioada 1881-1899. Faptul că ele apar acum, iar înainte lipsesc, se poate datora fie pierderii rapoartelor anuale, fie percepției anterioare a preoților acestor parohii că o căsătorie dintre un GC-O nu este o căsătorie mixtă.

O a doua explicație ar putea proveni dintr-o percepție mai importantă a preoților din anumite parohii (Cheț sau Dijir), care nu menționaseră până atunci astfel de căsătorii în rapoartele lor, că o căsătorie dintre un GC și un O este o căsătorie mixtă, mai ales atunci când ea avea ca rezultat părăsirea parohiei.

Creșterea numărului căsătoriilor mixte poate fi consemnată și pe celelalte direcții GC-RC sau GC-CH. Aici am putea răspunde, și poate studiile referitoare la căsătoriile mixte pe perioade mai lungi de timp (un secol, două) pot să confirme sau să infirme acest lucru, că o anumită presiune demografică, un anumit specific al pieței maritale sau aspectele crizei de consangvinitate, erau determinante esențiale în opțiunile maritale ale tinerilor din perioada preindustrială, făcând ca elemente subiective de percepție negativă sau pozitivă provenind din sfera alterității să fie mult mai reduse. Aceasta nu înseamnă că anumite cutume sau libertăți individuale, provenind dintr-o anumită percepție a alterității, nu au acționat atunci când aceste elemente cu rol atât de determinant erau prezente.

²²⁹ *Ibidem*, p. 52-53; Prin aproximație *Schematismus...*, p. 191-192

Poate că niște studii privitoare la aria mobilității maritale a tinerilor, coroborate cu sondarea realității etno-confesionale a localității de origine și cu tipul de opțiune maritală, vor aduce unele clarificări. Însă, după opinia noastră acestea ar reprezenta doar niște nuanțări și nu niște reformulări de fond a ipotezei noastre.

Parohia	Nr. anilor cu cās. mixte	Total cās. mixte	GC/ O	GC/ RC	GC/ CH	GC/ EV	O/ GC	RC/ GC	CH/ GC	EV/ GC
1860-1879										
Abrămuț	1	3						1	2	
Cheț	2	2		1	1					
Ciutelec ²³⁰	2	17	2		2		13			
Crestur	5	6			5				1	
Dijir	3	4						4		
Ghenetea ²³¹	5	9	1		1		7			
Ghida	2	2					1		1	
Petreu	10	13		9	2			1		1
Total	15	56	3	10	11		21	6	4	1
1880-1899										
Abrămuț	9	18		2	5		1		10	
Cheț	4	8		4	2		2			
Ciutelec	7	14	5	3			5		1	
Crestur	6	10	1	2	6				1	
Dijir	11	21	4	10			1	4	1	1
Ghenetea	5	7					6		1	
Ghida	5	8					5		3	
Petreu	9	20		9	9				2	
Popești	6	12	1			1	10			
Suplacu de Barcău	1	1					1			
Total	20	119	11	30	22	1	31	4	19	1
1900-1910										
Abrămuț	4	7			1	1	1	1	2	1
Cheț	4	5		2		1		1		1
Ciutelec	9	14	6				5	3		
Crestur	1	1		1						
Dijir	7	16	6	2	2		1	5		
Ghenetea	5	7					6		1	
Ghida	1	1						1		
Petreu	5	11	2	3	1	3			2	
Total	11	62	14	8	4	5	13	11	5	2

Surse: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricula cununaților); Idem, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Discutând despre combinațiile maritale GC-RC, se observă că 30 de băieți GC se căsătoresc cu fete RC, iar 4 fete GC se căsătoresc cu băieți RC. Constatăm în cazul acestor căsătorii faptul că se menține aceeași tendință de mai mare alteritate în dreptul băieților GC decât în dreptul fetelor GC, așa cum am constatat-o între 1860-1879. Aproape jumătate dintre combinațiile maritale GC-RC au loc în parohia Dijir. Acest

²³⁰ Pentru această localitate au fost introduse și datele rezultate din analiza registrului parohial de stare civilă (perioada 1860-1880). A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 313, f. 49-57; dos. 314, f. 32-35

²³¹ Pentru această localitate au fost introduse și datele rezultate din analiza registrului parohial de stare civilă (perioada 1860-1910). *Ibidem*, dos. 461, f. 64-75; dos. 463, f. 1-21

fapt se datorează într-o mare măsură specificului pieței maritale locale, dar mai ales impactului crizei de consangvinitate care apăsa asupra populației RC din localitate și din vecinătate²³². Un număr relativ important de astfel de combinații au loc și în parohia Petreu. Analizând în detaliu situația acestei parohii, se poate constata că, atât la Petreu, dar mai ales la Marghita, piața maritală oferea posibilitatea acestor combinații²³³. O asemenea posibilitate era realizabilă și datorită efectului spiritului de urbanitate care funcționa în localitățile din jurul Marghitei. Acestui factor i se circumscriu și căsătoriile dintre tineri GC și CH din parohia Petreu.

Căsătoriile dintre tineri GC și CH apar acolo unde ponderea populației GC era foarte redusă, iar posibilitatea combinațiilor maritale cu ortodocși și romano-catolici era limitată. Un exemplu în acest sens este în parohia Abrămuț, unde raportul dintre populația GC și celelalte confesiuni era de 1/0,15 cu RC, de 1/0,8 cu O și de 1/5 cu CH. Mărima comunității GC era modestă, abia depășind 300 de credincioși²³⁴, prin urmare presiunea demografică obligă în aproape toate cazurile la căsătorii mixte. Preferința primordială, în lipsa unor combinații cu tineri ortodocși, erau tinerii RC, însă și aceștia erau puțini. Prin urmare varianta căsătoriilor mixte cu tineri reformați era cea viabilă pentru a nu se ajunge la criză de consangvinitate. Aceeași situație era mai acută în filia Cubulcut, unde erau doar vreo 4 familii GC la o populație CH de peste 50 de ori mai numeroasă²³⁵.

Din punctul de vedere al raportului pe sexe în problema căsătoriilor mixte, se poate observa că bărbații erau mult mai deschiși pentru aceste combinații maritale (53,8%), în comparație cu femeile (46,2%).

În *perioada 1900-1910*, în 8 din cele 10 parohii sunt consemnate căsătorii mixte (80%). La nivelul protopopiatului se păstrează un număr ridicat de căsătorii mixte (62, ceea ce înseamnă o medie de 5,6 căsătorii mixte pe an), fapt datorat structurii etno-confesionale și realităților demografice specifice zonei și fiecărei localități în parte. Din punct de vedere confesional, cele mai multe căsătorii mixte sunt consemnate pe direcția GC-O (27 cazuri). Dintre acestea, 11 sunt înregistrate în Ciutelec, 6 în Dijir, 6 în Ghenetea, 2 în Petreu și una în Abrămuț. Urmau, în ordinea preferinței (doar în al doilea rând al constrângerilor maritale, așa cum a demonstrat-o studiul nostru), căsătoriile cu parteneri RC (16 cazuri). Căsătoriile cu parteneri CH s-au încheiat în special în localități unde piața maritală era săracă în alte posibilități (Petreu sau Abrămuț). Surprinde de această dată numărul căsătoriilor cu parteneri EV (3 în Petreu, 2 în Abrămuț și 2 în Cheț). Aceste căsătorii sunt puse pe seama micii comunități EV din Petreu și Abrămuț, care era nevoită (în condițiile în care cei mai mulți erau rude între ei) să încheie căsătorii în afara grupului confesional.

²³² Recensământul de la 1900 consemnează următoarea situație demografică la Dijir și în localitățile învecinate:

Localitate	Total	Români	Maghiari	Germani	Alții	O	GC	RC	CH	Alții
Dijir	477	379	90	-	7*	35	319	73	33	17
Iteu	684	430	254	-	-	386	53	37	186	22
Reghea	144	130	14	-	-	-	130	12	-	2
Suiug	512	419	93	-	-	337	95	12	56	12

* slovaci, ruteni sau izraeliți

²³³ Ioan Horga, Mircea Brie, *Analiza strategiilor maritale...*, p. 168

²³⁴ *Schematismus...*, p. 191

²³⁵ *Ibidem*, p. 196-197

Sub raportul alterității confesionale prin căsătorie a celor două sexe, constatăm o înclinație mai mare a a bărbaților spre asemenea mariaje (53,2%), în timp ce la femei această înclinație este puțin mai scăzută (46,8%).

Fenomenul marital în parohia Ciutelec (1860-1880). Studiu de caz

Această localitate se caracterizează printr-o mare diversitate etno-confesională. La 1880, recensământul făcut de către statul austro-ungar consemnează faptul că în localitate își aveau domiciliul 469 de persoane. Dintre acestea, 352 erau români, 69 erau maghiari, 21 era germani, 10 erau slovaci, iar 17 erau încadrați la rubrica „altele”. Din punct de vedere confesional, majoritară era comunitatea GC (332 de enoriași), ea era urmată de cea RC (61 de persoane), CH (24 de persoane), Iz (14 persoane), iar 1 locuitor era de confesiune EV²³⁶. Până la 1900, constatăm o creștere spectaculoasă a comunității maghiare, dar și a celei slovace. În paralel, mica comunitate germană se diminuează și mai mult. Dintre cei 736 de locuitori, 443 erau români, 237 erau maghiari, 50 erau slovaci, iar 5 erau germani. Confesional, populația localității era împărțită după cum urmează: 37 – O, 417 – GC, 94 – RC, 166 – CH, iar 21 Iz²³⁷.

În perioada analizată, în parohia GC din localitate au fost înregistrate 146 căsătorii (6,95 pe an). Dintre acestea, 82 (56,2%) sunt încheiate între parteneri din localitate, iar restul implică cel puțin un partener din afara localității.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei							
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC
1860	11		6									5								
1861	8	3	4									1					3			
1862	11	1	8									2					1			
1863	10	1	8				1					1								
1864	3		3																	
1865	9	1	2									6					1			
1866	4		2									2								
1867	4	1	2									1					1			
1868	7	1	3				1					3								
1869	6	1	4									1	1							
1870	6		1									5								
1871	8	2	5									1					2			
1872	11	4	5									2					4			
1873	8	1	4									3					1			
1874	6		5									1								
1875	2		1									1								
1876	7		2									5								
1877	3		1									2								
1878	2		1									1								
1879	11		8									3								
1880	9	1	5									3	1							
Total	146	17	80				2					49	2				13			

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 313, f. 49-57; dos. 314, f. 32-35

²³⁶ *Recensământul 1880...*, p. 78-79

²³⁷ *Recensământul 1900...*, p. 158-159

Din punctul de vedere al alterității confesionale, distingem un număr de 17 căsătorii mixte (11,6%). Majoritatea acestor căsătorii mixte sunt realizate cu parteneri O (88,2%), fapt ce demonstrează o dată în plus afinitatea tinerilor GC față de partenerii de confesiune O, asta în ciuda faptului că în localitate comunitatea ortodoxă era redusă numeric. De altfel, toate cele 15 căsătorii mixte cu parteneri O sunt făcute cu persoane din afara localității. Cele două căsătorii mixte încheiate între bărbați GC și femei CH sunt încheiate în interiorul localității. Aceste căsătorii pot fi puse mai cu seamă pe specificul pieței maritale locale decât pe afinitatea dintre cele două comunități (asta cu atât mai mult cu cât în fiecare caz era implicat un partener văduv)²³⁸. Prezența în localitate a unei mari comunități CH, corelată cu numărul scăzut al căsătoriilor GC-CH, este în măsură să demonstreze această afirmație.

Raportată la cele două sexe, alteritatea confesională identificată evidențiază o înclinație foarte mare a femeilor GC spre mariaje mixte (88,2%), în comparație cu bărbații (11,8%). Bărbații în schimb participă în proporție de 100% la mariajele mixte inter-etnic. Înclinația mai mare a femeii spre mariaje mixte poate fi pusă pe seama limitării opțiunilor maritale în interiorul confesiunii. Acest factor se asocia cu mobilitatea scăzută a femeii, care era nevoită, în asemenea condiții, să accepte mariajul unor bărbați veniți din afara localității, fie ei și de confesiune ortodoxă (nu au fost identificate cazuri de bărbați de alte confesiuni care să se căsătorească în Ciutelec).

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Ciutelec	103	Ciutelec	124
Abram	2	Abrămuț	2
Abrămuț	1	Bistra	1
Bogei	7	Bogei	6
Cheț	1	Chiraleu	1
Chiraleu	2	Chiribiș	1
Cohani	7	Cohani	2
Diosig	1	Mișca	2
Ghida	1	Sărsig	1
Margine	1	Silvania	1
Popești	6	Varviz	1
Sârbi	1	Voivizi ²³⁹	2
Satu Barbă	2		
Suiug	1		
Suplacu de Barcău	1		
Tria	3		
Varviz	4		
Necunoscută	2	Necunoscută	2
Nr. căsătorii	146	Nr. căsătorii	146

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 313, f. 49-57; dos. 314, f. 32-35

Urmărind distribuția celor doi soți în funcție de domiciliul avut la căsătorie, constatăm o mare pondere a celor ce provin din localitate (70,5% în cazul bărbaților și 84,9% în cazul femeilor). Constatăm, la fel ca și la celelalte localități studiate, o mai mare diversitate, a localităților de domiciliu a soțului (17, fără a include cele două cazuri în care localitatea de domiciliu nu este cunoscută), în comparație cu soția (12,

²³⁸ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 313, f. 49-57; dos. 314, f. 32-35

²³⁹ Este vorba despre localitatea Voivozi din comuna Popești.

fără a include cele două cazuri în care localitatea de domiciliu nu este cunoscută). Toate localitățile amintite făceau parte din plasele Marghita și Mișca (erau situate deci în apropierea localității Ciutelec).

Repartiția sezonieră și lunară a căsătoriilor confirmă aceleași tendințe specifice lumii rurale tradiționale. Puține căsătorii erau încheiate în lunile celor două mari posturi și în perioada sezonului agricol. Cele mai multe căsătorii s-au încheiat în lunile noiembrie (49 de cazuri, reprezentând 33,6%) și februarie (45 de cazuri, reprezentând 30,8%). Această situație, specifică în cazul majorității localităților studiate, se datorează faptului că ambele luni erau în afara sezonului agricol, iar, din punctul de vedere al constrângerilor bisericești, una era înaintea postului Crăciunului, iar alta era după sărbătorile de iarnă.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	146	8	45	7	3	11	11	4	2	2	4	49	0
Procent (%)	100	5,5	30,8	4,8	2,1	7,5	7,5	2,7	1,4	1,4	2,7	33,6	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 313, f. 49-57; dos. 314, f. 32-35

Analizând vârsta combinată a celor doi soți și asociindu-o cu starea civilă a acestora, constatăm, în cazul acestei localități, o pondere foarte mare a căsătoriilor ce implică unul sau doi parteneri văduvi. Doar 86 de căsătorii implică parteneri ce nu au mai fost căsătoriți²⁴⁰.

Niciuna dintre căsătoriile (când ambii parteneri erau la primul mariaj) înregistrate în registrul parohial pentru această perioadă nu a implicat persoane care să depășească vârsta de 35 de ani. În același timp, nicio căsătorie nu este consemnată între parteneri care să aibă ambii vârste sub 20 de ani.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului	Vârsta soției										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	15	26	3								
25-29	9	21	4								
30-34		2	2	2							
35-39											
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 313, f. 49-57; dos. 314, f. 32-35

Urmărind tabelul de mai sus remarcăm faptul că cel mai mare număr de căsătorii sunt încheiate în intervalul de vârstă al femeii de 20-24 de ani și cel al bărbatului de 20-24 de ani (26 de cazuri). De altfel, în această grupă de vârstă se consemnează pentru cele două sexe cele mai multe cazuri de căsătorii: astfel, în grupa de 20-24 de ani a soției sunt întâlnite 44 de cazuri, iar în grupa de 20-24 de ani a soțului sunt întâlnite 49 de cazuri. Vârsta medie a soțului la prima căsătorie a fost de

²⁴⁰ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 313, f. 49-57; dos. 314, f. 32-35

25,3 ani, iar a femeii la 21,8 ani²⁴¹. În ceea ce privește diferența medie de vârstă dintre soț și soție, aceasta este de doar 2,5 ani.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	5	4				
30-39	11	2				
40-49	1		1			
50-59						
60-69						
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 313, f. 49-57; dos. 314, f. 32-35

Din totalul celor 146 de căsătorii, 24 (16,4%) sunt încheiate între un văduv și o persoană ce se afla la prima căsătorie²⁴². Această pondere situează această localitate cu mult peste media altor localități (explicația dată acestui fenomen datorându-se posibilităților reduse pe care aceste persoane le au în a încheia mariaje în afara localității, dar și caracterului semi-închis al pieței maritale ce reducea opțiunile maritale ale tinerilor necăsătoriți, obligați în unele cazuri să accepte și mariaje cu persoane rămase văduve).

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	1	1	1			
30 - 39	4	5	1			
40 - 49	1	3	9			
50 - 59		2	3	2		
60 - 69			2	1		
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 313, f. 49-57; dos. 314, f. 32-35

Din totalul celor 146 de căsătorii, 36 (26,7%) sunt încheiate între două persoane ce aveau ambii starea civilă de văduv. Vârsta medie la căsătorie a persoanelor în acest caz era destul de ridicată: bărbații văduvi aveau vârsta medie de 40,8 ani, iar femeile de 37,7 ani. După cum putem constata, aceste căsătorii sunt distribuite într-un foarte mare număr de grupe de vârstă.

Protopopiatul MAKÓ

Era alcătuit din 4 parohii (Nădlac, Șetin, Semlac și Mako) situate în comitatele Arad, Bekes, Csanad și Csongrad²⁴³. Populația greco-catolică cuprinsă în cele 4 parohii, ce cuprindeau împreună 27 de filii, era foarte redusă ca pondere din populația totală, depășind cu puțin 1%. La 1900, conform informațiilor oferite de către episcopie, în acest protopopiat structura populației era următoarea:

²⁴¹ *Ibidem*

²⁴² *Ibidem*

²⁴³ *Schematismus...*, p. 171-175

	Total	GC	RC	O	EV	CH	Iz
Nr. populație	482.344	6.170	194.958	17.600	121.001	125.912	16.703
Procent (%)	100	1,28	40,42	3,65	25,09	26,10	3,46

Sursă: *Schematismus...*, p. 171-175

O asemenea structură confesională a populației acestui protopopiat face ca în comportamentul marital al comunității greco-catolice să se manifeste o puternică presiune. Prima reacție a acesteia era aceea a conservării identității confesionale prin căsătorie, iar acolo unde nu se putea, măcar a celei etnice (prin mariaje cu parteneri O).

În **perioada 1860-1879**, în protopopiatul Mako sunt înregistrate cele mai multe căsătorii mixte dintre toate protopopiatele episcopiei. Aici se consemnează o medie de 22,05 căsătorii mixte pe an, ceea ce reprezintă foarte mult în raport cu celelalte protopopiate. Care ar fi explicația?

O primă explicație constă într-o riguroasă informare. Toate parohiile protopopiatului raportează căsătoriile înregistrate. O a doua explicație o reprezintă percepția preoților ce deserveau aceste parohii asupra ideii de „căsătorii amestecate”, în cadrul lor fiind consemnate și căsătoriile dintre GC-O, care însumau 293 de căsătorii mixte, deci 2/3 din numărul total de căsătorii de acest gen. Practic, după cum se observă din tabloul alăturat, la Nădlac, Semlac și Șeitin, marea majoritate a căsătoriilor mixte consemnate erau cele dintre GC și O.

O a treia explicație constă în specificul etnic și confesional al protopopiatului, unde în toate parohiile credincioșii greco-catolici erau într-o netă inferioritate numerică în raport cu credincioșii celorlalte confesiuni. Față de cei romano-catolici, raportul era de 1 la 30, față de cei ortodocși era de 1 la 3, față de cei reformați era de 1 la 20, iar față de cei evanghelici era de 1 la 18²⁴⁴. Prin urmare fiind foarte puțini credincioși greco-catolici, în arealul deservent al protopopiatului, posibilitatea existenței unei piețe maritale confesionale închise era foarte redusă, ceea ce împingea obligatoriu tinerii acestei confesiuni către căsătorii mixte într-o foarte mare proporție. În anumite locuri, ca, de exemplu, în filiile parohiilor Mako și Nădlac, această posibilitate căpăta valențe aproape absolute, datorită numărului redus de enoriași GC de aici.

Din punct de vedere etnic, zona era foarte amestecată. Pe de o parte, credincioșii GC proveneau din rândul românilor și rutenilor – la Mako, Nădlac și Semlac, și chiar al sârbilor – la Nădlac. Credincioșii ortodocși proveneau din rândul românilor și al sârbilor (Mako și Nădlac) și al bulgarilor (Mako). Credincioșii RC erau reprezentați de slovaci (Nădlac și Mako) și maghiari (Mako). Comunitățile reformate (calvină) – maghiară și evanghelică (luterană) – germană erau întâlnite mai ales în spațiul parohiei Mako și Nădlac.

Pe această piață maritală diversă, fenomenul alterității confesionale și etnice era foarte mare, fiind de fapt, pe de o parte, o rezultată a unei simbioze inter-etnice de lungă tradiție, dinainte de instaurarea puterii Imperiului Habsburgic în regiune, și amplificată, pe de altă parte prin politica de colonizare a șvabilor, rutenilor și slovacilor în cursul secolului al XVIII-lea. La distanță de un secol de la aceste mutații demografice, efectele acestei politici căpătaseră accente puternice printr-un proces de alteritate, încât delimitările confesionale și etnice erau greu de făcut, fapt relevat de multe ori prin imaginea contradictorie a datelor statistice din recensămintele oficiale și cele efectuate de către episcopiile din zonă, cea ortodoxă de la Arad și greco-catolică de la Oradea. Pe locul doi în opțiunile maritale ale tinerilor GC se situau partenerii RC,

²⁴⁴ Ioan Horga, Mircea Brie, *Opțiuni maritale...*, p. 96

adică 23,58%, cele mai multe fiind în parohiile Mako și Nădlac (89,4%). La mare distanță urmau căsătoriile tinerilor GC cu parteneri CH (8,8%). Sunt consemnate și 5 căsătorii ale unor tineri GC cu tineri evanghelici.

Analizând problema căsătoriilor mixte din perspectiva apetenței pe sexe, se constată că, spre deosebire de alte protopopiate, bărbații GC din acest spațiu preferau partenere de altă confesiune în proporție mai mică decât femeile, numai 42,8%. Dacă analizăm acest lucru pe categorii de confesiuni, se constată că, la combinațiile cu parteneri ortodocși, raportul este de 61,5% pentru femei, 38,5% pentru bărbați. Acest scor favorabil femeilor se datorează fetelor din Șeitin, care au preferat într-o mare parte să-și aleagă parteneri ortodocși, într-o localitate în care raportul dintre GC și O era de 1 la 3, iar partenerii de celelalte confesiuni RC și CH erau aproape inexistenți²⁴⁵. Conservatorismul feminin mult mai accentuat decât al bărbaților în a părăsi localitatea de baștină, o piață maritală cu parteneri GC insuficientă, o percepție confesională pozitivă, lipsită de vreo constrângere etnică sunt posibile argumente care vin să explicitizeze opțiunea maritală a fetelor de la Șeitin²⁴⁶.

La combinațiile cu parteneri RC se constată că băieții erau mai deschiși (57,8%) decât fetele (42,2%). Marea majoritate a acestor căsătorii au avut loc în parohia Mako, și îndeosebi în filiile acesteia, acolo unde prezența GC se reducea la câteva familii, ai căror copii erau obligați să caute parteneri de alte confesiuni. O bună parte dintre aceste căsătorii s-au încheiat cu parteneri din alte localități, având în vedere faptul că gradul de mobilitate a populației tinere era destul de ridicat, datorită obligației de a se deplasa pentru muncile sezoniere.

În ceea ce privește combinațiile cu parteneri CH, se observă că fetele erau mai deschise decât băieții. Explicația ar consta în presiunea determinismului etno-confesional al localităților unde piața maritală era redusă în ofertă fie prin combinații intra-confesionale, fie prin combinații cu parteneri de aceeași etnie.

În **perioada 1880-1899**, au avut loc căsătorii mixte în toate parohiile protopopiatului, iar numărul acestora este cel mai mare din dieceza greco-catolică de Oradea. Însă, comparativ cu alte protopopiate, unde am avut în general creșteri de peste 3 ori a numărului de căsătorii, în acest protopopiat înregistrăm doar o creștere de 81% față de perioada 1860-1879. În privința mediei anuale avem aproape o dublare (40 căsătorii mixte pe an). Care este explicația acestui fapt?

Ea rezidă în ceea ce am spus atunci când am analizat evoluția căsătoriilor mixte între 1860-1879: permanența unei riguroase informări de-a lungul celor două perioade; o percepție clară a noțiunii de căsătorii „amestecate”.

Dacă ne uităm la tabloul de mai jos și analizăm comparativ evoluția opțiunilor maritale în perioada 1880-1899 și 1860-1879, se observă că, deși numeric, căsătoriile mixte GC-O sunt cele mai multe (343 de căsătorii), ele nu au crescut cu mult (în 1860-1879 au fost 293 asemenea căsătorii). De asemenea, ponderea lor în ansamblul opțiunilor maritale s-a redus de la 66,4% (1860-1879) la 42,8%. Privind lucrurile mai în detaliu, se observă, comparând tablourile celor două perioade, că numai parohia Semlac participă cu peste 1/2 la zestrea totală a căsătoriilor dintre GC-O. De altfel, ea este singura parohie unde opțiunile maritale pe această direcție au crescut semnificativ, aproape dublându-se. În celelalte parohii există o anumită stagnare, la Mako și Nădlac, și un regres foarte important la Șeitin, exact în parohia care avusese cele mai multe căsătorii mixte între tineri GC și O între 1860-1879.

²⁴⁵ *Recensământ 1880...*, p. 44-45

²⁴⁶ Ioan Horga, Mircea Brie, *Opțiuni maritale...*, p. 97

Cum se poate explica acest regres, exact acum, când există în concepția multor autori ideea unei percepții palpabile a identității etnice trecând dincolo de diferențele confesionale la comunitățile ortodoxe și greco-catolice? Nu putem pune totul numai pe seama unor lacune de informare din partea preoților, care nu ar fi raportat cu acribie „căsătoriile mestecate” dintre GC și O. Poate că niște studii asupra registrelor de căsătorie din unele parohii ale protopopiatului (Șeitin sau Nădlac) ar putea să aducă puțină lumină în acest subiect. Până atunci, explicațiile noastre pot avea doar caracter speculativ.

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC
1860-1879										
Mako	16	163	5	48	11	4	38	33	24	
Nădlac	20	93	48	4		1	26	11	3	
Semlac	16	79	58				19	1	1	
Șeitin	13	106	3	7			96			
Total	19	441	114	59	11	5	179	45	28	
1880-1899										
Mako	19	426	15	134	62	4	19	83	101	8
Nădlac	16	118	25	15	1		56	11	7	3
Semlac	16	163	92	7	3		56	5		
Șeitin	17	93	8	8	2		72	3		
Total	19	800	140	164	68	4	203	102	108	11
1900-1910										
Mako	7	97	3	28	2	1	7	38	17	1
Nădlac	5	19	4	5			8		2	
Semlac	8	31	14	3	2	3	4	5		
Șeitin	7	25	12	3			8		2	
Total	11	172	33	39	4	4	27	43	21	1

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Pe locul doi în opțiunile maritale ale tinerilor GC se situau partenerii RC, a căror pondere crește de la 23,58%, în perioada 1860-1879, la 33,25% în perioada următoare. Cea mai spectaculoasă creștere se înregistrează în parohia Mako, unde, de la 81 de căsătorii între 1860-1879, se ajunge la 217 căsătorii între 1880-1899. O asemenea evoluție se poate explica printr-o mai accentuată atitudine pozitivă față de problema alterității etnice și confesionale la populația GC, decât în alte zone, dat fiind faptul că ea nu număra numai români, ci aici se încadrau și maghiari, ruteni sau sârbi. Totodată, având în vedere specificul pieței maritale din numeroasele filii ale parohiei, unde numărul GC se reducea la câteva familii, suntem îndreptățiți să credem că tinerii de această confesiune erau obligați să opteze pentru căsătorii cu tineri de alte confesiuni și alte etnii. Nu trebuie să excludem din calcul posibilul impact al politicii guvernelor de la Budapesta în domeniul naționalităților, care a nuanțat anumite atitudini.

În parohia Semlac avem o creștere foarte mare a numărului de căsătorii între GC și RC, mai ales în filia Felnac, unde sunt consemnate 19 căsătorii GC-RC²⁴⁷. În această filie trăia o mică comunitate GC, care număra la 1900, 51 de suflete. Aici trăia de asemenea o comunitate romano-catolică ceva mai mare. La 1900, ea era de 170 de

²⁴⁷ A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 473/1880, f. 2-4; dos. 477/1890, f. 7-11; dos. 479/1892, f. 18-19; dos. 46/1899, f. 3-16; dos. 488/1900, f. 1-12

suflete, de origine șvabă și slovacă. Cea mai mare parte a populației localității era formată din ortodocși (2.726 la 1900), români și sârbi²⁴⁸. Prin urmare, mariajele mixte dintre GC și RC deveneau o necesitate mai ales pentru cei din urmă, pentru a-și putea păstra identitatea confesională.

Cea mai spectaculoasă creștere a numărului de căsătorii mixte o reprezintă cea dintre tineri GC și tineri CH. Dacă în 1860-1879 au existat 39 de căsătorii mixte, în perioada 1880-1899 au fost consemnate de patru ori mai multe (176 căsătorii mixte). Ponderea acestor căsătorii urcă de la sub 8% la aproape o treime. Pe primul loc, la acest capitol, s-a situat tot parohia Mako, care a înregistrat peste 92% dintre aceste căsătorii, explicația găsindu-se în aceleași elemente pe care le-am relevat la căsătoriile dintre GC și RC. Privind lucrurile din perspectivă identitară, a ceea ce s-a întâmplat în parohia Mako, unde s-au înregistrat 380 căsătorii mixte ale unor tineri GC, cu parteneri RC sau CH, care nu erau în mod firesc de aceeași etnie și raportat la o populație GC de 2.272 de persoane, câți erau consemnați la 1900²⁴⁹, se observă că tot al 6-lea tânăr GC trebuia să-și caute un partener de altă confesiune și aceasta însemna o altă etnie. Acest fapt poate să explice în cea mai mare măsură fenomenul de uniformizare națională, prin maghiarizarea populației nemaghiare din această zonă, care capătă accente importante după 1875.

La fel ca și în perioada precedentă, femeile GC erau mai mult implicate în combinațiile maritale cu parteneri de altă confesiune. Dacă în perioada 1860-1879 procentul acestora era de 57,2%, între 1880-1899, el se reduce la 53%. Dacă analizăm acest lucru pe categorii de confesiuni, se constată că la combinațiile cu parteneri ortodocși, raportul este de 59,1% pentru femei, și de 40,9% pentru bărbați, un procent sensibil egal cu cel din perioada anterioară. Conservatorismul feminin, mult mai accentuat decât al bărbaților, în a părăsi localitatea de baștină, o piață maritală cu parteneri GC insuficientă, o percepție confesională pozitivă, lipsită de vreo determinare etnică, sunt și în acest caz posibile argumente care vin să explice opțiunea maritală a fetelor către căsătorii cu parteneri ortodocși.

La combinațiile cu parteneri RC, se constată că băieții erau mai deschiși către mariaje mixte, în procent de 61,7%, decât fetele (38,3%). La fel ca și în perioada 1860-1879, majoritatea acestor căsătorii au avut loc în parohia Mako, și îndeosebi în filiile acesteia. O bună parte dintre aceste căsătorii s-au încheiat cu parteneri din alte localități, având în vedere faptul că gradul de mobilitate a bărbaților era destul de ridicat, datorită obligației de a se deplasa pentru muncile sezoniere. Apoi, în această zonă soseau numeroși tineri bărbați de diverse confesiuni în căutare de lucru. Din rândul acestora proveneau mulți dintre soții femeilor născute în aceste sate.

În ceea ce privește combinațiile cu parteneri CH, se observă că fetele preferă parteneri CH în procent de 61,3% din cazuri, pe când băieții doar 38,7%. Explicația ar consta în presiunea determinismului etno-confesional al localităților, unde piața maritală era redusă în ofertă fie prin combinații intra-confesionale, fie prin combinații cu parteneri de aceeași etnie. Pe de altă parte, știind că tinerii de confesiune reformată erau aproape exclusiv de etnie maghiară, o asemenea situație vine să amendeze un așa-zis clișeu, care mai persistă, că maghiarizarea s-ar fi făcut prin predilecția băieților nemaghiari de a se căsători într-o mai mare măsură cu partenere maghiare, decât o fac fetele. Clișeul unui așa-zise „coruperi maritale” a bărbaților nemaghiari de către fete maghiare nu prea are relevanță prin prisma acestor date. Faptul că fetele nemaghiare

²⁴⁸ *Recensământul din 1900...*, p. 82-83

²⁴⁹ *Ibidem*, p. 173

erau „mult mai ușor de corupt marital” de către băieți maghiari pentru a se produce maghiarizarea nu poate să devină un nou clișeu pentru a explica simplist și de o manieră deseori vulgară fenomenul alterității și apoi al dispariției unor comunități²⁵⁰. Acest proces este foarte complex, el nu poate fi redus numai la determinante de ordin politic – care își au relevanța lor, dar nu sunt fundamentale, așa cum s-a spus până acum – sau la explicații de genul „coruperii maritale”. Procesul acestei alterități se datorează în cea mai mare parte specificului demografic și etno-confesional al localităților în care trăiau tinerii, și pe care nu le părăseau poate decât rareori. Din acest punct de vedere, fetele erau cel mai mult afectate.

Mariajele cu parteneri EV, reduse numeric, sunt realizate în pondere de 73,3% de către femei, iar 26,7% de către bărbați.

În **perioada 1900-1910**, s-au înregistrat căsătorii mixte în toate cele patru parohii ale protopopiatului. Numărul acestor căsătorii mixte a scăzut sensibil față de perioada precedentă. În cei 11 ani ai perioadei s-a consemnat o medie de 15,3 căsătorii mixte pe an. Dacă este să comparăm cele două perioade (chiar dacă acest fapt nu este relevant în totalitate, deoarece această perioadă este mai scurtă), constatăm o scădere generală a numărului căsătoriilor mixte. Fenomenul acesta poate fi pus mai puțin pe reducerea ponderii acestora din totalul căsătoriilor înregistrate în aceste parohii, cât mai cu seamă pe dispariția rapoartelor care le conțineau. Se cuvine să precizăm în acest context și tendința generală de reducere a rapoartelor preoților la începutul secolului al XX-lea. Acest fenomen, constatat și în alte protopopiate poate fi pus pe seama creșterii influenței legislației matrimoniale a statului (Biserica colecta acum aceste date benevol, doar pentru uzul intern).

Raportat la perioada precedentă (vom încerca să facem o paralelă luând în considerare ponderea și mai puțin numărul căsătoriilor mixte – asta deoarece, așa cum spuneam, această a treia perioadă are doar 11 ani), se produc ușoare mutații în mecanismele maritale ale populației GC din aceste parohii. Căsătoriile dintre GC și O cunosc o scădere procentuală consistentă (reamintim că și în perioada anterioară s-a consemnat același fenomen în raport cu prima perioadă): de la 42,8% (1880-1899) la 34,9% în perioada 1900-1910. Fenomenul este unul general, întâlnit în toate parohiile. Se remarcă însă scăderea numărului mariajelor GC-O în localitatea Semlac (care dădea cel mai important număr de căsătorii de acest gen din protopopiat): de la 148 cazuri (1880-1899) la 18 cazuri (1900-1910). Chiar dacă procentual este evidentă creșterea opțiunilor maritale GC-RC (de la 33,25% în 1880-1899 la 47,7% în 1900-1910), totuși aceasta trebuie corelată cu diminuarea ponderii căsătoriilor mixte de la prima la a doua perioadă. O scădere semnificativă (atât cantitativ, cât și procentual - inclusiv corelând aceste date la numărul de ani ai celor două perioade) se înregistrează în dreptul căsătoriilor GC-CH. Astfel, de la 22% în perioada 1880-1899, s-a ajuns la 14,5% în perioada 1900-1910. În cazul căsătoriilor GC-EV, pe fondul unei ușoare reduceri numerice, constatăm o creștere, ca pondere, de la 1,8% la 2,9% din totalul căsătoriilor mixte înregistrate²⁵¹.

Luând în discuție problema alterității confesionale prin căsătorie a celor două sexe, se poate observa o înclinație mai mare a femeilor GC spre mariaje mixte (92 de cazuri, reprezentând 53,5%). În același timp, bărbații încheie 80 căsătorii mixte,

²⁵⁰ Ioan Horga, Mircea Brie, *Analiza strategiilor maritale...*, p. 171

²⁵¹ Această ușoară creștere procentuală a fost posibilă în ciuda diminuării numărului mediu al căsătoriilor mixte anuale datorită diminuării mult mai vizibile a căsătoriilor mixte din perioada 1900-1910 comparativ cu perioada precedentă.

reprezentând 46,5% din totalul acestora. Sub raportul alterității etnice, femeile sunt și de această dată mai prezente (58%) în comparație cu bărbații (42%).

Raportat la confesiuni, se poate identifica o mai mare înclinație a femeilor GC spre mariaje cu parteneri RC (femeile 52,4%; bărbații 47,6%) și CH (femeile 84%; bărbații 16%). În schimb, bărbații sunt mai prezenți decât femeile în cea ce privește căsătoriile cu parteneri O (bărbații 55%; femeile 45%) și EV (bărbații 80%; femeile 20%).

Aceste înclinații ale celor două sexe, spre una sau alta dintre confesiuni, trebuie privită cu circumspecție. Este necesar în stabilirea exactă a determinismelor confesionale ale celor doi parteneri să se țină cont și de natura pieței maritale din aceste localități. Afirmăm acest lucru cu atât mai mult cu cât s-a demonstrat că structura etno-confesională a unei localități influențează într-o măsură diferită mecanismele maritale ale celor două sexe. Bărbatul fiind mai mobil, dar și mai emancipat dintr-un anumit punct de vedere, avea posibilitatea de a-și lărgi sfera opțiunilor maritale (cu partenere GC atunci când călătorea mai mult și cu partenere de alte etnii când era mai puțin îngrădit de constrângerile confesionale).

Protopopiatul MĂDĂRAS

Cuprindea 7 parohii - Amați, Mădăras, Pișcari, Rușeni, Sătmărel, Tătărești și Terebești - situate la nord-est de Satu Mare²⁵². Din punctul de vedere al configurației confesionale, erau parohii cu populație predominant greco-catolică, ceea ce face ca posibilitatea alterității prin căsătorie să fie foarte redusă. La 1881, dieceza de Oradea²⁵³, raporta următoarea structură confesională a populației din parohiile protopopiatului: GC – 5.982 de persoane (36,87%), RC – 5.869 de persoane (36,17%), CH – 4.142 de persoane (25,53%), Iz – 228 de persoane (1,41%), O – 1 persoană, iar EV – 2 persoane. La 1900, conform informațiilor oferite de către episcopie²⁵⁴, în acest protopopiat structura populației era următoarea:

	Total	GC	RC	O	EV	CH	Iz
Nr. populație	14.009	7.969	2.872	-	1	2.770	397
Procent (%)	100	56,88	20,5	0	0,01	19,77	2,83

Sursă: *Schematismus...*, p. 249

Din punct de vedere etnic, în regiune întâlnim, în toate cele 7 localități în care erau plasate centrele parohiale, comunități românești foarte importante (grupul românesc era, dacă nu majoritar, atunci era cel mai numeros). Prezentăm în cele ce urmează structura generală a populației din aceste localități (fără a mai aminti grupurile etnice formate din doar câteva persoane). La *Mădăras*²⁵⁵ și *Terebești*²⁵⁶, comunitatea românească era urmată în ordinea dimensiunii de către comunitatea germană și cea maghiară (toate cele trei grupuri etnice fiind compacte și cu un număr însemnat de membri). În *Amați*²⁵⁷, pe lângă cele două mari grupuri ale românilor și maghiarilor, mai conviețuia și un mic număr de germani (10 persoane). În celelalte localități era înregistrată o majoritate etnică românească alături de care mai era prezentă și o

²⁵² *Schematismus...*, p. 245-249

²⁵³ Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 380

²⁵⁴ *Schematismus...*, p. 249

²⁵⁵ *Recensământul din 1900...*, p. 474-475

²⁵⁶ *Ibidem*, p. 494-495

²⁵⁷ *Ibidem*, p. 490-491

comunitate maghiară (la *Pișcari*²⁵⁸, 20 de locuitori erau maghiari; la *Tătărești*²⁵⁹, 49 de locuitori erau maghiari; la *Rușeni*²⁶⁰, 50 de locuitori erau maghiari; iar la *Sătmărel*²⁶¹, numărul comunității maghiare era de 155 de persoane).

În **perioada 1860-1879** sunt consemnate căsătorii mixte doar în două parohii (28,6%). Structura confesională a populației acestor parohii era, așa cum am mai amintit, una predominant greco-catolică, ceea ce făcea ca posibilitatea alterității prin căsătorie să fie foarte redusă. De asemenea, de aici lipseau credincioșii ortodocși spre care, așa cum s-a dovedit, tinerii GC aveau o ușoară înclinație în raport cu alte confesiuni. Acest lucru explică de ce, în aproape două decenii, au avut loc numai două căsătorii mixte (0,1 căsătorii/an). Una se înregistrează la Mădăras, localitate care, din punct de vedere confesional, cuprindea o comunitate RC. Cealaltă căsătorie a avut loc la Tătărești, unde o fată GC se căsătorește cu un băiat RC dintr-o altă localitate. Tabloul de mai jos ilustrează structura acestor căsătorii mixte.

Din punctul de vedere al raportului pe sexe, deși există date puține, se observă un echilibru.

Perioada 1880-1899. Față de perioada 1860-1879, când s-au înregistrat doar în 2 parohii căsătorii mixte, între 1880-1899 sunt consemnate astfel de căsătorii mixte în 6 parohii, ceea ce reprezintă 85,7% din totalul parohiilor. O creștere spectaculoasă este consemnată în privința numărului de căsătorii mixte înregistrate - de la 2 la 38. Media anuală a numărului de căsătorii mixte înregistrate a crescut foarte mult, de la 0,1 căsătorii mixte, în 1860-1879, la 1,9 căsătorii mixte în perioada pe care o studiem. Însă, în raport cu celelalte protopopiate studiate, ea este foarte redusă, având similitudini cu media din protopopiatul vecin Ardud. Localitățile cu cele mai multe căsătorii mixte au fost Mădăras și Tătărești. Însă și aici avem consemnate astfel de căsătorii doar în 5-7 ani ai perioadei 1880-1899, deci aproximativ într-o treime din numărul total al anilor. Un asemenea comportament din partea tinerilor GC se datorează configurației etno-confesionale a protopopiatului, unde GC erau peste 60% din populație, în unele parohii aceasta fiind covârșitor (Amaț, Pișcari sau Sătmărel).

Privind tabloul de mai jos, observăm că partenerii preferați ai tinerilor GC erau tinerii CH, în 21 cazuri (55,6%), urmau tinerii RC în 14 cazuri (36,8%). Din punct de vedere numeric cele două comunități erau apropiate. Care ar fi explicația acestui număr mare de căsătorii mixte cu parteneri CH din protopopiatul Mădăras? Din totalul căsătoriile mixte ale tinerilor GC cu parteneri reformați, 90% au loc în parohiile din Mădăras, Rușeni și Tătărești, acolo unde existau mici comunități reformate care, fiind amenințate de pericolul crizei de consangvinitate, se orientau în stabilirea căsătoriilor și spre parteneri GC, găsind printre aceștia și pe unii care vorbeau limba maghiară în mod declarat. Potrivit Recensământului de la 1900, în aceste trei localități există între cei ce se declară GC, câteva zeci de locuitori de limbă maghiară²⁶².

²⁵⁸ *Ibidem*, p. 494-495

²⁵⁹ *Ibidem*, p. 498-499

²⁶⁰ *Ibidem*, p. 490-491

²⁶¹ *Ibidem*, p. 474-475

²⁶² Cf. *Recensământul din 1900...*, p. 474-499

Localitate	Total	Români	Maghiari	Germani	Alții	O	GC	RC	CH	Alții
Madăras	1.799	1.370	155	251	23*	-	1.400	345	20	34
Rușeni	461	401	60	-	-	-	421	-	16	24
Tătărești	1.028	962	49	-	17*	-	996	5	9	198

* slovaci, ruteni, evrei

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/ O	GC/ RC	GC/ CH	GC/ EV	O/ GC	RC/ GC	CH/ GC	EV/ GC
1860-1879										
Mădăras	1	1		1						
Tătărești	1	1						1		
Total	2	2		1				1		
1880-1899										
Amați	2	2		2						
Mădăras	7	11		3	3		1	2	2	
Pișcari	2	3		1				1		1
Rușeni	4	9		1	1	1			6	
Sătmărel	3	3		1	2					
Tătărești	5	10		3	5				2	
Total	10	38		11	11	1	1	3	10	1
1900-1910										
Amați	2	2		1				1		
Mădăras	2	2	1			1				
Pișcari	2	2						2		
Rușeni (<i>filia Hrip</i>)	2	2			1				1	
Tătărești	1	5		2	3					
Terebești	3	4		3				1		
Total	6	17	1	6	4	1		4	1	

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Căsătoriile cu parteneri RC se fac îndeosebi cu parteneri de origine germană (șvabi), așa cum se întâmplă la Mădăras, Amaț și Tătărești. Uneori, aceste căsătorii aveau loc la oarecare distanță de localitatea de baștină, protagoniștii fiind băieții, care se deplasau fie la muncă, sau la târguri sezoniere, fie pentru petreceri. Așa este cazul a 3 băieți GC care se căsătoresc cu fete RC de origine șvabă din Homorodul de Jos și din Mădăras²⁶³.

Pe lângă aceste căsătorii mixte, sunt consemnate în această perioadă 2 căsătorii mixte între tineri GC și tineri evanghelici. Una dintre aceste căsătorii are loc în filia Hrip a parohiei Rușeni. La fel este consemnată o căsătorie dintre o fată GC și un băiat ortodox. În toate aceste căsătorii, protagoniștii de altă confesiune sunt veniți fie din localități mai apropiate, fie din unele mai îndepărtate (din unele sate din zona Lăpușului, în cazul celor declarați ortodocși).

Din punctul de vedere al disponibilității pe sexe pentru căsătorii mixte, observăm că băieții GC sunt implicați în 23 de căsătorii mixte (60,5%), iar fetele în 15 cazuri (39,5%). Dacă, din punctul de vedere al opțiunilor pentru căsătorii cu parteneri CH, avem o distribuție echilibrată între cele două sexe, în cazul căsătoriilor dintre GC și RC, băieții sunt foarte deschiși în raport cu fetele. Poate că aici diferența o face mobilitatea mai mare a bărbaților decât a fetelor, care, după cum am văzut, își aleg într-o mai mare măsură parteneri din alte localități.

În *perioada 1900-1910* se consemnează căsătorii mixte în 6 parohii ale protopopiatului (85,7%). Singura parohie în care nu s-au înregistrat asemenea căsătorii a fost Sătmărel. Ne vine greu să credem însă că într-o localitate de dimensiunea și structura etno-confesională a Sătmărelului să nu se fi încheiat nicio căsătorie mixtă inter-confesională. Dacă nu s-au pierdut, rapoartele parohiale din această localitate

²⁶³ A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 479/1892, f. 2-6; dos. 46/1899, f. 1-12; dos. 488/1900, f. 13-17

credem că aveau anumite lacune generate dintr-o percepție greșită a preotului. De altfel, numărul mic (17 cazuri) de căsătorii mixte înregistrate la nivelul întregului protopopiat se pare că în realitate a fost puțin mai mare. Alteritatea confesională a populației GC din această regiune nu putea însă să fie una foarte mare în condițiile în care comunitatea GC din aceste parohii era numeroasă și majoritară. Dacă raportăm căsătoriile mixte la numărul anilor din această perioadă, în protopopiatul Mădăras se consemnează, între anii 1900-1910, o medie de 1,5 căsătorii mixte pe an.

În condițiile unei majorități GC, tinerii acestei confesiuni alegeau, așa cum era normal, acolo unde se putea, să încheie un mariaj în interiorul confesiunii. Foarte rar, așa cum s-a putut observa, se îndreptau spre mariaje mixte. Dacă am raporta la întreaga episcopie, am fi tentați să credem că următoarea variantă luată în discuție ar fi mariajul cu un partener de confesiune O. În regiune nu exista însă o comunitate O. În aceste condiții, tinerii GC se pare că erau mai tentați de un mariaj cu un partener RC (posibil împinși și de unele considerente spirituale, bine știut fiind faptul că între cele două biserici exista un liant prin recunoașterea comună a aceleiași autorități ierarhice superioare). Dintre căsătoriile mixte ale GC din acest protopopiat, 58,8% erau cu parteneri RC (10 cazuri). Majoritatea căsătoriilor cu RC s-au făcut în localități unde exista o importantă comunitate șvăbească, ceea ce ne determină să credem că tinerii români preferau mariaje cu germani mai mult decât cu maghiari. De altfel, și ponderea căsătoriilor cu CH era mai mică (29,4%).

Raportat la cele două sexe, constatăm o înclinație mai mare spre mariaje mixte a bărbaților (70,6%). Femeile participau la aceste mariaje doar în 5 cazuri (29,4%).

Protopopiatul ORADEA

Acest protopopiat era alcătuit din 14 parohii (Bedeu, Betfia, Cihei, Giriș, Haieu, Cordău, Oradea, Santăul Mare, Nojorid, Șauaieu, Sântandrei, Olosig (română), Olosig (ruteană) și Sititelec) situate în comitatul Bihor²⁶⁴. Din punct de vedere etno-confesional, populația acestui protopopiat era foarte diversă. La 1881, conform datelor oferite de către episcopie (corelate cu informațiile recensământului din 1880), în parohiile acestui protopopiat populația avea următoarea structură confesională²⁶⁵:

	Total	GC	RC	O	EV	CH	Iz
Nr. populație	125.434	8.433	18.250	37.091	627	52.311	8.722
Procent (%)	100	6,72	14,55	29,57	0,50	41,70	6,95

Sursă: Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 380

La 1900, potrivit schematismului episcopiei greco-catolice de Oradea, populația parohiilor protopopiatului cuprindea: 9.598 – GC, 41.974 – O, 20.297 – RC, 67.971 – CH, 10.328 – Iz și 861 – EV²⁶⁶.

În **perioada 1860-1879**, din cele 14 parohii ale protopopiatului Oradea sau Giriș, cum era denumirea mai veche, în 10 au avut loc căsătorii mixte, adică în 62,8% dintre parohii. Această valoare este apropiată de realitate, având în vedere că, în 3 parohii (Betfia, Cihei, Sânhaieu), populația prezenta o structură etno-confesională GC omogenă. Există posibilitatea ca numărul acestor căsătorii să fi fost mai mare, dar lipsa documentelor pentru unele parohii poate introduce importante erori. De asemenea,

²⁶⁴ *Schematismus...*, p. 155-167

²⁶⁵ Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 380

²⁶⁶ *Schematismus...*, p. 167

superficialitatea preoților și lipsa unei percepții reale a sensului căsătoriilor mixte face ca din rapoarte să lipsească multe date, uneori acestea fiind de notorietate, așa cum se întâmplă la Sântandrei, unde, potrivit rapoartelor prezentate de către preoți la episcopie, se înregistrau în 20 de ani doar 2 căsătorii mixte GC-O. După cum se poate observa din tabloul de mai jos, datele de la Sântandrei sunt departe de a fi reale. În registrele de stare civilă între 1860-1879, sunt consemnate 37 de căsătorii mixte²⁶⁷. La fel s-a demonstrat și în cazul parohiei Oradea²⁶⁸. O asemenea situație s-ar putea repeta și în cazul celorlalte parohii, ceea ce poate pune la îndoială tabloul căsătoriilor mixte din protopopiat și interpretarea datelor despre aceste tipuri de căsătorii. Asumându-ne conștient această răspundere, vom încerca totuși să creionăm coordonatele generale ale tipologiei fenomenului, urmând ca, prin cercetări ulterioare, tabloul să fie completat, iar unele nuanțări să fie posibile.

Media căsătoriilor mixte în cei 20 de ani ai perioadei este de 5,6 căsătorii mixte/an, această medie poate crește însă foarte mult prin introducerea în discuție și a informațiilor provenite din despuiera registrelor de stare civilă din toate parohiile.

Existența căsătoriilor mixte în parohiile redată în tabloul de mai jos are printre explicații și structura etno-confesională a acestor localități, unde existau comunități importante aparținând altei confesiuni: ortodoxia (parohia Bedeu în filiile Berettyo-Uifalu; Darvas, Mez-Keresztes, Mez-Peterd, Vekerd și Zsaka, în parohia Betfia, în filiile Hidișelul de Jos și Hidișelul de Sus; parohia Giriș și în filiile sale: Cheresig, Tărian, Komadi, Apateu, Săcal, Roit, etc.; în parohia Oradea, atât în oraș, cât și în filiile acestei parohii; Velența, Tileagd, Fughiu, Oșorhei, Sărand, Chijic, Tilecuș, Poșoloaca)²⁶⁹.

Interesantă, din acest punct de vedere, este situația de la Sântandrei, unde numărul ortodocșilor nu reprezenta decât câteva familii. Prin urmare, oferta maritală pentru căsătorii mixte intra-comunitare (românești) era foarte slabă. Totuși, sunt înregistrate 29 de căsătorii ale unor tineri GC cu parteneri O. Credem că acest fapt se datorează căsătoriilor înregistrate în afara localității de reședință și în afara parohiei, în mediul învecinat: Tărian, Giriș, Cheresig, Nojorid, Roit, sau chiar la Oradea, având în vedere proximitatea orașului.

Mediul confesional al protopopiatului favoriza de asemenea căsătoriile cu parteneri RC sau CH, având în vedere că cele două confesiuni reprezentau împreună 58,5% din populația totală a protopopiatului (RC 15%, CH 43,5%). Acestea ocupau însă locul secund în opțiunile maritale ale tinerilor GC. Se distinge poziția favorizantă a opțiunilor pentru căsătoriile GC-RC, având în vedere ponderea mult mai redusă a populației RC în comparație cu cea CH. Se constată aceeași opțiune predilectă către mariaje GC-RC, atunci când piața maritală nu avea o ofertă GC sau O.

²⁶⁷ Un tablou al căsătoriilor mixte din Sântandrei l-a făcut Timea Terezia Tătar în lucrarea de licență *Evoluția căsătoriilor mixte în comuna Sântandrei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea până în prezent (1850-2000)*, susținută la Universitatea din Oradea în iunie 2000.

²⁶⁸ Un studiu amplu asupra fenomenului căsătoriilor mixte la Oradea a fost efectuat de către Adelina Stoenescu în lucrarea *Cununiile mixte în comunitățile catolice (latine și orientale) din Oradea între 1851-1918*, publicată în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte...*, p. 133-169. Pentru a avea o imagine comparativă ne propunem ca, într-o primă fază, să folosim în cazul parohiei Oradea doar informațiile provenite din studiul rapoartelor parohiale, urmând ca, la încheierea studiului nostru referitor la acest protopopiat să revenim pentru a face o paralelă între cele două categorii de surse documentare (asta și pentru a avea o imagine generală asupra diferențelor dintre conținuturile celor două categorii de izvoare).

²⁶⁹ *Recensământ 1880...*, p. 50-51

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/ O	GC/ RC	GC/ CH	GC/ EV	O/ GC	RC/ GC	CH/ GC	EV/ GC
1860-1879										
Bedeu	2	4	2				2			
Betfia	3	3	3							
Giriș	13	36	11				25			
Haieu	2	2			1				1	
Nojorid	1	1		1						
Olosig (română)	2	3	1			1			1	
Olosig (ruteană)	2	2			1	1				
Oradea	11	23		1	2		18	2		
Sântandrei ²⁷⁰	17	37	10	3	1		20	1	2	
Sititelec	1	1		1						
Total	13	112	27	6	5	2	65	3	4	
1880-1899										
Bedeu	12	23	7		1		15			
Betfia	9	15	9				6			
Ciheii	3	5	2	1				2		
Cordău	3	8	6	1			1			
Giriș	18	137	42	1	8		85	1		
Haieu	13	30	6	1	5		13	1	3	1
Nojorid	8	21	1	4			15	1		
Olosig (română)	6	14	2	2	3	1	3	2	1	
Olosig (ruteană)	5	18	1	3	6			4	4	
Oradea	12	54	9	10	8	1	15	7	4	
Sântandrei	15	51	11	8	2	1	18	4	5	2
Sântău Mare	2	3			1		2			
Sititelec	13	29	2	3		1	11	8	2	2
Total	19	408	98	34	34	4	184	30	19	5
1900-1910										
Bedeu	2	1	1				1			
Betfia	2	2					2			
Cordău	2	3	3							
Giriș	7	17	1	1			15			
Haieu	2	2	1				1			
Nojorid	5	10	1	2		1	3	3		
Olosig (română)	6	15		4	3		7	1		
Oradea	5	24	7	5	3		3	5	1	
Sântandrei	8	30	9	2	1		17	1		
Sântău Mare	2	2			1			1		
Sititelec	4	4		1		1	2			
Total	9	110	22	15	8	2	51	11	1	

Surse: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununaților); Idem, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Predilecția pentru căsătorii cu parteneri RC o întâlnim în parohiile Oradea, avându-se în vedere prezența foarte importantă a acestei componente opționale, atât în oraș, cât și în filii: Oșorhei, Tileagd și Velența. La Sântandrei (în filia Palota) și la

²⁷⁰ Pentru această localitate sunt incluse toate căsătoriile mixte ce au antrenat enoriași GC (realizate în perioada 1860-1880) descoperite în urma despuierii registrelor de stare civilă ale parohiei greco-catolice din localitate, dar și ale parohiei romano-catolice din Palota, localitate componentă a actualei comune Sântandrei. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1138 (Sântandrei GC), f. 34-60; dos. 874 (Palota RC), f. 13-86

Sititelec (filia Gurbediu), această componentă este prezentă prin populația șvabă la Palota și cea maghiară, ruteană și slovacă la Gurbediu²⁷¹.

Opțiunea tinerilor GC către alegerea unui partener de confesiune protestantă, fie CH, fie EV, credem că are la bază realitatea rezidențială a tinerilor. Bunăoară, opțiunile a doi tineri din Oradea de a se căsători cu fete CH are la origine mediul socio-confesional al orașului, unde constrângerile tradiționale încep să pălească în fața impactului modernității. Faptul că 3 tineri din Sântandrei și-au ales parteneri CH se datorează apropierii de oraș. În cuprinsul acestei parohii, componenta CH se reducea la Sântion, deci nu putem crede că aceste opțiuni s-au făcut în această direcție, dat fiind și obstacolul reprezentat de necesitatea traversării Crișului Repede, în condițiile inexistenței unei legături directe. Opțiunile pentru căsătoriile a doi tineri cu parteneri EV, din cele două parohii ale Olosigului – cea *ruteană* cuprindea: Salonta și Săcădat; cea *română* cuprindea: Cetariu, Episcopia Bihor, etc. – se explică prin existența câtorva familii evanghelice în Salonta și în Olosig, care erau obligate prin natura numărului lor să opteze pentru căsătorii mixte, alegând posibilitatea variantei căsătoriei cu tineri GC a fetelor lor.

Privind tabloul căsătoriilor mixte din perspectiva apetenței pe sexe pentru căsătorii mixte, constatăm că fetele erau mai deschise către căsătorii mixte. Din totalul acestor căsătorii mixte, 64,29% erau realizate de către femei, iar restul de 35,71% de către bărbați.

În *perioada 1880-1899*, din cele 14 parohii ale protopopiatului Oradea au avut loc căsătorii mixte în 13 (92,8%), cu aproape o treime mai mult decât în perioada precedentă. De asemenea, numărul de căsătorii mixte a crescut foarte mult, aproape de 4 ori, dacă ne raportăm la datele din rapoartele de căsătorie ale celor două perioade. Între 1880-1899 sunt consemnate 408 căsătorii mixte, ceea ce înseamnă o medie anuală de 20,4 căsătorii pe ansamblul protopopiatului. O asemenea medie situează protopopiatul de Oradea în categoria protopopiatelor cu gradul cel mai mare de alteritate confesională prin căsătorie.

Sporirea numărului de căsătorii mixte raportate episcopiei de către preoții uniți trebuie pusă poate și pe o acribie mai mare a acestora în a menționa toate căsătoriile dintre tineri GC și un partener de altă confesiune (inclusiv ortodoxă), chiar și acelea care poate nu erau urmate de părăsirea parohiei. Acest aspect poate reprezenta și o apreciere a modului în care preoții GC au înțeles să răspundă politicii de stat în domeniul matrimonial, îndeosebi legilor din 1868 și 1890²⁷². Chiar dacă, prin legile din 1894, s-a introdus legislația civilă în probleme matrimoniale, preoții greco-catolici din protopopiatul Oradea au continuat să acorde aceeași importanță înregistrării datelor referitoare la căsătoriile mixte. Se observă totuși că, în anii 1897-1899, pentru anumite parohii, lipsesc rapoartele anuale (Cordău, Haieu și Olosig). Să fie vorba de dispariția rapoartelor respective sau este vorba de o neglijență datorată impactului acestor legi matrimoniale? Poate că viitoarele cercetări vor stabili care este realitatea.

Din tabloul de mai sus se vede că mai mult de 2/3 dintre căsătoriile mixte ale tinerilor GC sunt cu parteneri de aceeași etnie, fapt ce demonstrează puternicul caracter intra-comunitar existențial al populației din aproape toate parohiile GC din protopopiatul Oradiei. Dacă, în cazul parohiilor unde exista o puternică comunitate

²⁷¹ Ioan Horga, Mircea Brie, *Opțiuni maritale...*, p. 100

²⁷² A se vedea S. P. Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 79 și L. Moldovan, *Registrelle confesionale de stare civilă din Transilvania (1607-1942)*, în *Din istoria statisticii românești. Culegere de studii*, Editura Direcției centrale de statistică, București, 1969, p. 278-279

ortodoxă, acest lucru pare firesc (parohiile Betfia, Haieu, Cordău, Sititelec)²⁷³, acest fapt devine surprinzător acolo unde comunitățile ortodoxe erau mai reduse, existând o puternică presiune demografică din partea altor comunități, cum ar fi cea reformată (Bedeu, Giriș, Santăul Mare, Sântandrei)²⁷⁴. Aspectul acesta din urmă favoriza dintr-un alt punct de vedere apropierea celor două comunități GC și O, pentru a putea face față presiunii demografice a reformatilor. Așa cum am arătat în analiza făcută asupra perioadei 1860-1879, cele mai multe căsătorii mixte ale tinerilor GC cu parteneri O se produc nu în centrul parohiei, unde exista o puternică comunitate GC, capabilă să facă față majorității opțiunilor maritale ale tinerilor, ci ele au loc în cele mai multe cazuri în filii, acolo unde populația GC se reducea la câteva familii. Acestea erau obligate de determinismul locului să se orienteze către parteneri din sânul comunității ortodoxe, la fel cum se întâmpla și în cazul mariajelor cu tineri din afara etniei.

Dacă în aceste două tipuri de parohii pe care le-am văzut determinant este locul de baștină și nevoia conservării identității etnice, în formularea opțiunilor maritale la tinerii GC față de cei O, există un al treilea tip de parohii, care pare să iasă din tipare. Sunt parohiile din zona urbană (Oradea, Olosig Română și Olosig Ruteană). Analizând compoziția confesională a acestor parohii, se constată că ele favorizează mult alteritatea etnică²⁷⁵. De asemenea, factorul de urbanitate pare să rupă mai mult zăgazurile constrângerilor comunitare decât în cazul altor comunități pe care le-am analizat, lăsându-i pe tinerii GC mult mai liberi în opțiunile lor maritale. Acest fapt este foarte vizibil în cazul parohiei române greco-catolice din Olosig, unde s-au înregistrat mai puțin de o treime din totalul căsătoriilor mixte pe direcția GC-O,. În schimb, în parohia Oradea aceste au depășit jumătate din cazuri, demonstrând că nici specificul pieței maritale, foarte bogat prin diversitate și cantitate, și nici gradul de urbanitate nu au reușit să slăbească mult chingile constrângerilor comunitare, a celor confesionale în primul rând – o dovadă este numărul redus de căsătorii mixte din această parohie – și al celor naționale în al doilea rând – dovadă este faptul că aproape jumătate dintre căsătoriile mixte au ca parteneri tineri ortodocși.

²⁷³ Potrivit *Schematismus* ..., p. 157-165 exista următoarea compoziție etnică și confesională pe raza parohiilor:

Parohie	Total	O	GC	RC	CH	EV	Iz
Betfia	1.978	1.601	356			3	18
Cordău	1.374	601	746	8	6		13
Haieu	2.455	1.948	351	86	31		39
Sititelec	11.279	10.128	385	310	219	10	227

²⁷⁴ *Ibidem*, p. 156-164:

Parohie	Total	O	GC	RC	CH	EV	Iz
Bedeu	23.829	2.364	634	1.462	17.285	44	1.140
Giriș	20.434	4.319	678	1.004	13.864	3	566
Santăul Mare	8.969	573	505	869	6.711	5	216
Sântandrei	3.008	79	885	566	1.430	1	47

²⁷⁵ *Ibidem*, p. 160-161, 165-167:

Parohie	Total	O	GC	RC	CH	EV	Iz
Olosig Română	24.244	2.839	950	7.515	11.268	324	1.348
Olosig Ruteană	1.854	880	950	86	325		4
Oradea Mare	22.433	3.816	1.393	5625	5.565	324	5.710

Comparând situația de la Oradea din această perioadă cu cea din perioada 1860-1879, când căsătoriile mixte GC-O au reprezentat 82,1% din totalul căsătoriilor mixte, constatăm că acum acestea și-au redus simțitor ponderea (69,1%), fapt ce pare să pună în lumină o nuanțare importantă a impactului constrângerilor confesionale și a celor naționale. O asemenea situație a fost determinată de integrarea comunității GC din Oradea în fenomenul alterității specific avansului procesului de modernizare, tradus prin liberalizare socială și profesională, și care erodează încet dar sigur mentalități, comportamente și atitudini tradiționale. O asemenea evoluție este probată și de analiza eșantionată pentru 1880 și 1900. În 1880 s-au înregistrat 66,6% căsătorii mixte GC-O, iar în 1900 57%.

Mediul confesional al protopopiatului favoriza de asemenea căsătoriile cu parteneri RC, care ocupă locul secund, chiar dacă populația RC nu reprezenta un procent considerabil în cadrul protopopiatului. Sunt reținute în cuprinsul rapoartelor anuale ale preoților greco-catolici trimise episcopiei un număr de 64 de căsătorii mixte GC-RC (15,68%) – aproximativ același procent cu cel reprezentat de ponderea populației RC în ansamblul protopopiatului.

Se constată că există o opțiune predilectă către mariaje GC-RC, atunci când piața maritală nu avea o ofertă GC sau O. Apetența pentru căsătorii cu parteneri RC o întâlnim în parohia Oradea, avându-se în vedere prezența foarte importantă a acestei componente opționale, atât în oraș, cât și în filii: Oșorhei, Tileagd și Velența. La Sântandrei (în filia Palota) și la Sititelec (filia Gurbediu) această componentă este prezentă, prin populația șvabă la Palota și prin cea maghiară, ruteană și slovacă la Gurbediu. De asemenea, ea este prezentă în Olosig, mai ales în parohia ruteană, îndeosebi în filia Săcădat, unde exista o mică comunitate RC, formată din slovaci și maghiari²⁷⁶.

Raportând numărul de căsătorii mixte GC-RC, din perioada 1880-1899, la cele din perioada 1860-1879, se constată o creștere a acestora de aproape 7 ori, fapt datorat atât creșterii generale a numărului de căsătorii mixte de aproape 4 ori, dar și unei mutații structurale a acestor căsătorii. Dacă în 1860-1879, căsătoriile GC-O au reprezentat aproximativ 80% din totalul căsătoriilor mixte, în intervalul 1880-1899 se observă o reducere a acestora. Această diferență se va deplasa îndeosebi către opțiunea GC-RC, care va crește de la 8,03% la 15,68%, și mai puțin către opțiunea GC-CH, care va crește de la 8,03% la 12,99%.

Cum se explică această mutație în favoarea opțiunilor RC? După părerea noastră, procesele converg din două direcții (atât dinspre RC, cât și dinspre GC), însă mai ales din direcție RC. Ambele direcții au aproximativ același suport – presiunea pieței maritale, care le obliga să se apropie, mai ales în condițiile unei dominante reformate covârșitoare. Observăm că pe latura RC există mai multe comunități etnice – ruteni, slovaci, șvabi – care, fiind prea mici, erau foarte ușor în postura de a-și pierde identitatea, mai ales dacă se căsătoreau cu tineri reformați, aparținând unor comunități puternic structurate și care puteau exercita presiuni de alteritate mult mai mari decât comunitățile GC, care, deși aparțineau structural unui bloc etnic puternic, cel puțin din punct de vedere confesional, le putea asigura o prezervare a identității²⁷⁷. Prin urmare, percepția acestor apropieri, similitudini și permisivități din partea comunităților GC a reprezentat unul dintre motivele predilectiei tinerilor RC, mai ales a celor din comunitățile etnice pomenite mai sus, către strategii maritale mixte cu tineri

²⁷⁶ *Recensământul din 1900 ...*, p. 150-151

²⁷⁷ Ioan Horga, Mircea Brie, *Analiza strategiilor maritale...*, p. 177

GC. O asemenea percepție era cu atât mai rezonabilă cu cât impactul politicii de unitate națională a guvernului maghiar era din ce în ce mai simțit.

Așa cum am spus-o în analiza făcută perioadei 1860-1879, opțiunea tinerilor GC către alegerea unui partener de confesiune protestantă, fie CH, fie EV, credem că are la bază mai mult realitatea rezidențială în care acești tineri trăiau. După cum se vede din tabloul de mai sus, cele mai multe opțiuni maritale pe aceste două relații se întâlnesc la Oradea și în cele două parohii din Olosig. Faptul că 9 tineri GC din Oradea și 10 din Olosig (ambele parohii) se căsătoresc cu fete reformate și evanghelice nu se poate explica doar prin aspectul rezidențial, ci trebuie să-l coroborăm cu cel puțin două aspecte pe care putem să le intuim și care merg în tandem. Oradea, de asemenea, – ca entitate urbană în dezvoltare – cunoaște fenomenul relaxării constrângerilor tradiționale în fața impactului modernității. Totodată, la Oradea se produc mutații socio-profesionale importante ce țin de epoca pre-industrială și de debutul epocii industriale, care favorizează mobilități umane nu numai în cadrul citadin, ci și dinspre rural spre citadin. Ori aceste mobilități erau însoțite de dezrădăcinări, de alterități ale tradiției sau de conflict cu constrângerile patriarhalului rural. Firesc că în acest carusel vor fi fost antrenați și tineri GC. Și la Oradea se produc crize de continuitate a tradiției artisanale în sânul unor familii de meșteri care aveau numai fete, sau care nu găseau un continuator al meseriei din cadrul familiei²⁷⁸. Apoi, la Oradea și poate la Salonta se vor fi găsit ca și ucenici în atelierele unor reputați meșteri maghiari, evrei, germani, tineri români, fie localnici, fie care veneau din satele apropiate.

Este posibil ca unele căsătorii pe relație GC-CH, avându-i ca protagoniști pe băieți, să fi avut în subsidiar și o determinantă socio-profesională. Un studiu al căsătoriilor mixte, văzut și prin prisma statutului socio-profesional al mirilor, poate dezvălui aspecte nebănuite, care pot să explice anumite mutații în opțiunile maritale ale tinerilor GC.

Privind tabloul căsătoriilor mixte din perspectiva apetenței pe sexe pentru căsătorii mixte, constatăm că, la fel ca și în perioada 1860-1879, fetele sunt mai deschise către căsătorii mixte, în procent de 58,33%. Însă această constatare este doar aparentă pentru că, sub aspectul alterității etnice, băieții sunt mai deschiși, poate și datorită mutațiilor despre care am vorbit mai sus. Bunăoară, îi vedem pe băieții GC implicați în 72 de căsătorii în afara grupului etnic, iar pe fete doar în 54.

În **perioada 1900-1910** sunt consemnate căsătorii mixte în 11 din cele 14 parohii (78,6%). Media anuală a acestor mariaje inter-confesionale s-a diminuat în comparație cu perioada precedentă, cifrându-se la 10 căsătorii mixte. Ponderea mare a căsătoriilor mixte ce implicau un partener O este înregistrată și de această dată, din totalul celor 112 căsătorii mixte, 73 fiind căsătorii GC-O (66,4%). Cele mai multe dintre acestea au fost încheiate de către femei (51 cazuri). Următoarea opțiune a tinerilor GC a fost și în această perioadă mariajul cu un partener RC, 24,5% din totalul căsătoriilor mixte având această componență. Căsătoriile mixte ce implicau un partener CH, în ciuda prezenței consistente a acestei comunități în structura confesională a populației protopopiatului, au fost destul de reduse numeric (9 cazuri). Și mai reduse au fost opțiunile pentru parteneri EV (2 cazuri).

Sub raportul alterității confesionale prin căsătorie a celor două sexe, constatăm o înclinație mai mare spre mariaje mixte a femeii GC (57,3% din cazuri), în comparație cu bărbatul (42,7% din cazuri). Această realitate trebuie pusă, pe de o parte, pe seama structurii pieței maritale locale, iar pe de altă parte, pe seama mobilității mai scăzute a

²⁷⁸ *Ibidem*, p. 178

femeii. Privită din perspectiva alterității etnice, înclinația mare a femeii spre mariaje mixte pare a fi mult diminuată. Bărbatul este mai deschis spre asemenea mariaje (53,2%), demonstrând încă o dată faptul că alteritatea etnică era mai prezentă la bărbați decât la femei. Privind din acest punct de vedere am putea stabili următoarele direcții: 1. femeia GC preferă mariajele cu parteneri GC, iar, atunci când nu era posibil, pe cei O; 2. dorința păstrării și transmiterii identității etnice asupra copiilor era mai mare la femei; 3. bărbatul, mai mobil fiind, avea posibilitatea contractării unui mariaj cu o parteneră de confesiune GC; 4. bărbatul mai emancipat în comparație cu femeia dovedea o deschidere mai mare spre mariaje cu fete de altă etnie; 5. prezența mediului urban a influențat decisiv mecanismul marital al populației din acest protopopiat.

Imaginea alterității confesionale prin căsătorie în parohia Oradea. Studiu de caz

Așa cum am precizat încă de la începutul demersului nostru referitor la căsătoriile mixte din protopopiatul Oradea, vom încerca să creionăm un studiu oarecum paralel asupra acestor căsătorii folosind de această dată ca sursă de informare nu rapoartele parohiale, ci registrele de stare civilă ale parohiei. Decizia noastră de realizare a acestei cercetări distincte s-a datorat în primul rând diferenței consistente constatate în cazul mai multor parohii, inclusiv din acest protopopiat, în ceea ce privește realitatea descoperită în urma cercetării celor două tipuri de izvoare documentare. Un astfel de demers este în măsură, credem noi, să răspundă întrebărilor ce vizau corectitudinea și integralitate informațiilor cuprinse în rapoartele parohiale (cele care s-au păstrat până în prezent). Am considerat oportun și relevant pentru cercetarea noastră ca acest demers să fie realizat tocmai asupra parohiei Oradea.

Structura etno-confesională a populației orașului Oradea a fost în măsură să influențeze comportamentul marital al populației greco-catolice de aici. Din punct de vedere confesional, populația orașului era următoarea²⁷⁹:

Anul	Total	RC		GC		O		CH		EV		U ²⁸⁰		Iz		Alții	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
1880	31.324	9.895	31,6	2.114	6,8	1.856	5,9	8.456	27	733	2,3	41	0,1	8.186	26,1	43	0,1
1900	50.177	15.391	30,7	2.884	5,8	3.638	7,3	14.984	29,9	879	1,8	54	0,1	12.294	24,5	53	0,1
1910	64.169	19.819	30,9	3.385	5,3	4.649	7,2	19.459	30,3	1.377	2,2	150	0,2	15.155	23,6	175	0,2

Din punct de vedere etnic, în conformitate cu informațiile oferite de către recensămintele statului maghiar (care aveau ca indicator de recenzie *limba maternă* și nu *naționalitatea*), structura populației orașului Oradea era următoarea²⁸¹:

Anul	Total	Maghiari		Germani		Slovaci		Români		Ruteni		Croați		Sârbi		Alții	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
1880	31.324	26.675	85,2	1.148	3,7	337	1,1	2.009	6,4	45	0,2	16	0,1	16	0,1	77	0,3
1900	50.177	44.750	89,2	1.404	2,8	188	0,4	3.335	6,7	27	0,1	25	0,1	21	0,1	427	0,9
1910	64.169	58.421	91,1	1.416	2,2	279	0,4	3.604	5,6	25	0,1	33	0,1	59	0,1	332	0,5

Analizând informațiile provenite din studiul registrelor parohiale de stare civilă am descoperit o foarte mare diferență în comparație cu datele oferite de către rapoartele parohiale. De la 101 căsătorii mixte, descoperite în urma cercetării rapoartelor, s-a ajuns la 462 de căsătorii mixte (o creștere de 457%). Cauzele unei asemenea diferențe

²⁷⁹ Apud Adelina Stoenescu, *op. cit.*, p. 162

²⁸⁰ Unitarieni

²⁸¹ Apud Adelina Stoenescu, *op. cit.*, p. 161

trebuie analizate și privite din toate perspectivele posibile. Privit în ansamblul său, edificiul nostru referitor la comportamentul marital al populației greco-catolice ar părea a fi demolat în structura sa. Cu rezervele exprimate și cu alte ocazii, în ciuda diferențelor evidente dintre informațiile descoperite în cele două categorii de izvoare documentare, socotim că tendințele generale au putut fi stabilite și în urma analizei rapoartelor parohiale. Aceasta a fost confirmată, cu mici excepții, de toate celelalte studii de caz.

În studiul parohiei Oradea trebuie să introducem în discuție mai mulți factori: 1. diversitatea etno-confesională a populației din oraș era una foarte mare; 2. mediul urban orădean influența decisiv fenomenul nupțialității, dar și comportamentul marital al tinerilor; 3. piața maritală era una foarte mare, excluzându-se, în aceste condiții, constrângerile legate de atingerea pragului de consangvinitate; 4. emanciparea personală și statutul socio-profesional acționau hotărâtor în alegerea partenerului; 5. existența mai multor parohii într-o arie relativ apropiată geografic făcea ca personalitatea preotului și imaginea parohiei să influențeze aflulul de tineri ce doreau a se căsători în parohia respectivă, etc.

Indiferent însă care au fost cauzele fenomenului, constatăm o mare diferență între rapoarte și registre. A pune lipsa informațiilor din rapoarte doar pe seama pierderii acestora credem că nu este suficient. Este drept că, în cazul acestei parohii, a existat un mult mai mare număr de rapoarte, iar cantitatea acestora a influențat oarecum gestionarea întregului număr de căsătorii. Apoi, analizând anii în care au fost consemnate căsătoriile mixte în rapoarte, observăm faptul că, în perioada 1860-1879, în rapoarte s-au descoperit căsătorii mixte doar în 11 ani, iar în registre, în 19 ani. Aceeași situație este și în perioada 1880-1899, când rapoartele au consemnat căsătorii mixte în doar 12 ani, iar registrele, în fiecare dintre cei 20 de ani. În fiecare an au fost descoperite mariaje mixte inter-confesional și în anii 1900-1910 (în registre), iar în rapoarte, doar în 5 dintre cei 11 ani. La un calcul elementar, dintre cei 51 de ani, în rapoartele parohiale, comparativ cu registre parohiei, nu apar căsătorii mixte în 22 de ani. Ce s-a întâmplat cu rapoartele din cei 22 de ani în care nu apar căsătorii mixte? Au existat aceste rapoarte? Dacă au existat, le-au conținut pe toate căsătoriile mixte înregistrate în registre? Sunt întrebări la care putem răspunde doar prin emiterea unor supoziții. În primul rând, apropierea de scaunul episcopal credem că a influențat comportamentul preoților greco-catolici. O mare parte dintre rapoarte credem că au existat, dar s-au pierdut. Cantitatea mare de material arhivistic credem că a influențat „acceptarea” pierderii câtorva. Aceste „pierderi” au putut fi introduse chiar și în cazul analizei noastre prin omiterea sau înregistrarea greșită a unor căsătorii mixte. Apoi, posibil că preotul parohiei a cunoscut numeroși tineri ce aparțineau altei parohii greco-catolice din imediata proximitate. Acești tineri alegeau să fie cunoscuți de preotul parohiei din motive diverse, între care evident era și acela al importanței acestei parohii. O asemenea căsătorie preotul o înregistra în registrul parohial, dar credem că nu o raporta ca și căsătorie mixtă (dacă era cazul), deoarece cei doi tineri nu erau membri ai parohiei. Acest fenomen este mult mai vizibil după impunerea legislației matrimoniale din 1894.

Trecând peste aceste impedimente documentare, pe care am dorit să le evidențiem printr-o prezentare paralelă, potrivit informațiilor din registrele parohiale²⁸² la Oradea, există următoarea evoluție a căsătoriilor:

Perioada	Total căsătorii	Căsătorii mixte	Pondere căsătorii mixte
1860-1879	308	212	68,83
1880-1899	436	171	39,22
1900-1910	169	76	44,97
Total	931	462	49,62

Din tabelul de mai sus, constatăm o pondere foarte mare a căsătoriilor mixte din totalul căsătoriilor. Această pondere a evoluat de la o perioadă la alta, cifrându-se la 49,62% din totalul căsătoriilor înregistrate între anii 1860-1910. Această situație nu o putem pune doar pe seama faptului că în oraș comunitatea greco-catolică era una minoritară, deci obligată să aleagă parteneri de altă confesiune, ci ilustrează mai degrabă faptul că la Oradea, la fel ca și în alte mari orașe, etnia și confesiunea nu mai reprezentau o barieră în calea întemeierii unei familii, cel puțin nu în aceeași măsură cu situația din lumea rurală. La oraș statutul social devenea tot mai important. De altfel, o analiză a căsătoriilor din perspectiva socio-profesională a confirmat afinitățile dintre persoanele ce aveau același statut social, și asta dincolo de etnia și confesiunea acestora.

Această situație era întâlnită nu doar la greco-catolici, ci și la romano-catolici. În cazul acestora din urmă, în perioada 1851-1916, dintre cele 2.446 de căsătorii, 43,73% au fost căsătorii mixte²⁸³.

Structura confesională a căsătoriilor în parohia greco-catolică Oradea (1851-1918)

	Total căsăt.	Total căsăt. mixte	GC/ GC	GC/ O	GC/ RC	GC/ CH	GC/ EV	O/ GC	RC/ GC	CH/ GC	EV/ GC
Cazuri înregistrate	1.169	532	637	47	73	119	6	62	123	83	11
% din total căsăt.	100	45,51	54,49	4,02	6,24	10,18	0,51	5,30	10,52	7,10	0,94
% din total căsăt. mixte	-	100	-	8,83	13,72	22,37	1,13	11,65	23,12	15,6	2,07

* Un număr de 7 căsătorii mixte au fost realizate între bărbați GC și parteneri de alte confesiuni (diferite de cele menționate în tabel).

Surse: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 825, f. 21-39 și dos. 827, f. 1-19 (parohia Olosig); dos. 726, f. 6-23 (parohia Oradea Ruteană); dos. 686, f. 1-50 și dos. 687, f. 1-5 (parohia Oradea Catedrală); Adelina Stoenescu, *op. cit.*, p. 144

Un studiu extins asupra perioadei 1851-1918 este, credem, în măsură să ne identifice câteva elemente ale comportamentului marital al tinerilor greco-catolici în privința alterității confesionale. Dincolo de comportamentul diferit al populației din oraș, în comparație cu celelalte cazuri analizate, constatăm, totuși, o înclinație majoritară spre parteneri de aceeași confesiune. O asemenea situație este în măsură să ne evidențieze gradul alterității confesionale și nu dispariția afinităților față de partenerii de aceeași confesiune. Este drept, sub influența altor factori, în Oradea s-a constatat o diluare a percepțelor confesionale. Privit din această perspectivă, direcțiile

²⁸² A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 825, f. 21-39 și dos. 827, f. 1-19 (parohia Olosig); dos. 726, f. 6-23 (parohia Oradea Ruteană); dos. 686, f. 1-50 și dos. 687, f. 1-5 (parohia Oradea Catedrală)

²⁸³ Adelina Stoenescu, *op. cit.*, p. 144

generale trasate la nivelul lumii rurale ar putea fi înlocuite cu elemente noi, specifice unui nou comportament marital.

Din punct de vedere confesional, se constată o ușoară înclinație spre mariaje cu parteneri CH (37,97% din totalul căsătoriilor mixte). Această înclinație demonstrează, o dată în plus, în comparație cu reticența mare spre asemenea combinații maritale remarcată în mediul rural, faptul că la Oradea alți factori se dovedeau a fi determinanți. Privită din perspectiva faptului că în oraș ponderea populației CH era apropiată de a celei RC și că, de asemenea, ponderea căsătoriilor mixte cu parteneri RC era apropiată (36,84%) de a celor cu CH, atunci teoria noastră pare a fi confirmată. Cu toate acestea, o ușoară înclinație, în raport cu ponderea comunității, poate fi observată spre parteneri de confesiune O (20,48%) a căror pondere din totalul populației era mult mai redusă decât cea a comunităților RC și CH. În acest caz, alteritatea confesională era suprapusă printr-o afinitate etnică ce exista fără îndoială între cele două comunități confesionale. Înclinațiile reduse spre mariaje cu parteneri EV sunt în raport cu ponderea comunității evanghelice din localitate.

Sub raportul alterității confesionale prin căsătorie a celor două sexe, se constată o mai mare înclinație spre mariaje mixte a femeii (52,44%), în comparație cu bărbatul (47,56%). O asemenea realitate poate fi pusă mai puțin pe mobilitatea mai redusă a femeii (cum a fost cazul în mediul rural), cât pe influența altor factori hotărâtori, între care statutul socio-profesional și emanciparea personală. Privit din perspectiva confesională, femeile sunt mai deschise spre mariaje cu parteneri O și RC, iar bărbatul spre mariaje cu parteneri CH (ceea ce confirmă oarecum tendințele generale înregistrate la nivelul episcopiei).

Protopopiatul SATU MARE

Cuprindea 8 parohii situate în comitatul Sătmár (Boghiş, Oar, Doba, Petea, Vetiş, Csenger-Ujfalú, Porcsalma şi Csegöld)²⁸⁴. Ponderea populației româneşti în aceste parohii era redusă. Confesional, românii împărtaşeau în totalitate credința greco-catolică. La 1847, în conformitate cu datele oferite de către episcopie, în localitățile protopopiatului conviețuiau 4.855 – GC, 1.272 – RC, 10.584 – CH și 1.059 – Iz²⁸⁵. La 1900, schematismul episcopal ne prezintă următoarea structură confesională a populației protopopiatului²⁸⁶:

	Total	GC	RC	O	EV	CH	Iz
Nr. populație	20.944	6.076	1.188	-	10	12.346	1.324
Procent (%)	100	29,01	5,67	0	0,05	58,95	6,32

Sursă: *Schematismus...*, p. 265

Lipsa populației ortodoxe și prezența importantă a populației de confesiune reformată (58,95%) și mult mai modestă a celei romano-catolice (5,67%) credem că a lăsat o anumită amprentă asupra fenomenului marital din zonă. Este drept însă că populația greco-catolică din aceste parohii manifesta încă puternice comportamente specifice lumii rurale tradiționale, iar în această lume constrângerile maritale erau multiple, ele intersectându-se și completându-se reciproc.

²⁸⁴ *Schematismus...*, p. 260-265

²⁸⁵ Apud Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 378

²⁸⁶ *Schematismus...*, p. 265

În *perioada 1860-1879*, din cele 8 parohii ale protopopiatului Satu Mare, în 7 au avut loc căsătorii mixte (87,5% dintre parohii). Această situație se datorează caracterului multiconfesional și multiethnic al acestui protopopiat situat în imediata vecinătate a orașului Satu Mare, care a putut și el influența stabilirea strategiilor maritale printr-o flexibilitate mai mare a partenerilor. Sunt înregistrate, potrivit rapoartelor anuale ale preoților –bineînțeles trebuie păstrate anumite rezerve privind exactitatea acestor informații–, 88 de căsătorii mixte, ceea ce reprezintă o medie de 4,4 căsătorii pe an, situând acest protopopiat în jurul mediei pe episcopie.

Repartiția acestor căsătorii la nivelul protopopiatului nu este egală, după cum ne-o prezintă tabloul alăturat. Raportând numărul de căsătorii mixte la numărul anilor în care au fost consemnate căsătorii mixte, avem următoarele date: în timp ce la Oar se înregistrează aproape 3 căsătorii mixte pe an, la Boghiș, Porcsalma și Vetiș sunt consemnate 2 căsătorii mixte pe an, la Doba și Csenger-Ujfalu este consemnată 1 căsătorie mixtă pe an, etc. Se observă că doar în parohia Oar numărul anilor în care se înregistrează căsătorii mixte depășește 75% din totalul anilor perioadei, în alte cazuri el variază între 30% și 50% la Porcsalma sau Vetiș, iar în unele cazuri este sub 25% (Boghiș, Csenger-Ujfalu, Petea și Doba).

Structura etno-confesională a acestui protopopiat favorizează într-o mare măsură combinațiile inter-etnice și inter-confesionale. Chiar dacă ortodocșii lipseau, se constată că existau 5 căsătorii cu tineri de această confesiune, care posibil erau veniți în căutare de lucru în zona de câmpie.

Discutând despre combinațiile maritale, constatăm că cele dintre GC-RC (33 de cazuri) sunt apropiate ca număr cu cele GC-CH (47 de cazuri), asta deși ponderea celor două confesiuni în ansamblul populației era foarte diferită (se înregistra o diferență de aproape 50% ca pondere din totalul populației). Peste două treimi din aceste combinații se înregistrează în parohia Oar, unde 8 băieți GC iau de soții fete RC și 14 fete GC își aleg drept parteneri băieți de confesiune RC. Aceste căsătorii s-au făcut de cele mai multe ori în localitățile de domiciliu: Mezo-Csenger și Dara, unde comunitățile GC și RC erau foarte mici în raport cu cele reformate, în primul caz, sau egale, în cel de al doilea caz. Sunt și cazuri de căsătorii mixte GC-RC în afara localităților de domiciliu. De exemplu, la Oar, unde comunitatea RC era foarte redusă ca pondere, avem astfel de căsătorii. Din punct de vedere etnic, în aceste localități populația GC era formată din români, ruteni și într-o mică măsură din maghiari. Populația RC era formată din maghiari și șvabi.

Exemplul căsătoriilor mixte din parohia Oar probează din nou impactul determinismului etno-confesional al localității unde trăiau tinerii asupra configurației opțiunilor maritale ale acestora. Acest fapt este întărit de exemplul căsătoriilor mixte dintre tinerii GC și tinerii CH. În aceeași parohie Oar sunt consemnate 22 de căsătorii mixte GC-CH. Posibilitatea încheierii unor asemenea căsătorii era reală în condițiile în care, în cuprinsul acestei parohii, raportul dintre GC-CH era 1 la 3,3, cu variații ce merg de la 1 la 4 la Oar, 1 la 5 la Mezo-Csenger și 1 la 1,5 la Dara. Același rol l-a jucat piața maritală și la Vetiș, unde, lipsind posibilitatea unor mariaje cu parteneri RC – aici sunt câteva familii din această categorie –, combinațiile GC-CH sunt majoritare în cazul unor căsătorii mixte. Căsătorii între tineri GC și tineri CH au fost înregistrate la Boghiș, Porcsalma și Petea, rezultat al existenței aceleiași piețe maritale, care se reducea la două comunități (GC și CH).

Combinațiile dintre tineri GC și tineri EV au fost rare. Cele mai multe au fost la Porcsalma (2 cazuri), prin mariajele cu tineri evanghelici din Satu Mare și Carei, singurele localități care aveau comunități evanghelice compacte în zonă.

Privind structura combinațiilor mixte din perspectiva apetenței bărbaților și femeilor pentru acest tip de căsătorii, se constată că femeile sunt mult mai prezente în căsătoriile mixte, în 48 de cazuri (54,5%), iar bărbații în 40 de cazuri (45,5%). O asemenea realitate se poate explica prin faptul că fetele nu prea se deplasau la distanță pentru a-și găsi viitorii soți, ele mulțumindu-se cu ceea ce le oferea piața maritală locală.

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/ O	GC/ RC	GC/ CH	GC/ EV	O/ GC	RC/ GC	CH/ GC	EV/ GC
1860-1879										
Boghiș	4	8		2	3				3	
Csenger-Ujfalu	4	5	1	1				2	1	
Doba	1	1	1							
Oar	16	47	2	8	11	1		14	11	
Petea	2	6		1	2				2	1
Porcsalma	5	10		2	2		1	2	2	1
Vetiș	5	11			3			1	7	
Total	18	88	4	14	21	1	1	19	26	2
1880-1899										
Boghiș	5	16		1	3			6	5	1
Csegold	7	36		17	8			2	9	
Csenger-Ujfalu	7	13		6	1		1	3		2
Doba	5	13	1	3	2			4	2	1
Oar	18	161	5	69	31	5	6	24	19	2
Petea	6	6			2			1	2	1
Porcsalma	17	57	1	6	5	1	2	33	8	1
Vetiș	15	57		3	20	4	4	5	18	3
Total	20	359	7	105	72	10	13	78	63	11
1900-1910										
Boghiș	3	4			1			2	1	
Csenger-Ujfalu	3	3		1	1				1	
Oar	3	24	3	3	4	2	2	6	4	
Petea	5	9			2	1			5	1
Porcsalma	9	18		1	2	2		8	3	2
Vetiș	5	5		1			1		3	
Total	11	63	3	6	10	5	3	16	17	3

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

În **perioada 1880-1899** sunt înregistrate căsătorii mixte în toate cele 8 parohii ale protopopiatului Satu Mare (100%). Această situație se datorează caracterului multiconfesional și multiethnic al acestui protopopiat, situat în imediata vecinătate a orașului Satu Mare.

Comparativ cu perioada 1860-1879, sunt consemnate de 4 ori mai multe căsătorii mixte (359 de cazuri), cu o medie anuală de 17,95 căsătorii mixte față de 4,4 căsătorii în intervalul precedent. Din acest punct de vedere, protopopiatul Satu Mare se situează între protopopiatele cu cel mai mare număr de căsătorii mixte din dieceza greco-catolică de Oradea.

Parcurgând datele tabloului de mai sus, observăm că, la fel ca și în perioada precedentă, aproape jumătate dintre căsătorii sunt înregistrate în parohia Oar și în filiile acesteia, Mezo-Csenger și Dara. Raportând numărul de căsătorii mixte la numărul anilor în care au fost consemnate căsătorii mixte, avem următoarele date: în timp ce la Oar se înregistrează aproape 9 căsătorii mixte pe an, la Csegold, Porcsalma și Vetiş sunt înregistrate între 3 și 5 căsătorii mixte pe an. În celelalte parohii, media este de sub 2 căsătorii pe an.

Structura etno-confesională a protopopiatului favoriza într-o mare măsură combinațiile inter-etnice și inter-confesionale. În ciuda inexistenței comunității O, sunt înregistrate 20 de căsătorii cu tineri de această confesiune, care posibil erau veniți în căutare de lucru în zona de câmpie, rezervorul acestor deplasări fiind parțial zona Maramureșului, dar mai ales a Lăpușului și a Bihorului.

Parcurgând specificul combinațiilor maritale constatăm că cele dintre GC-RC sunt cele mai numeroase (184 de cazuri), ceea ce reprezintă mai mult de jumătate. În comparație cu perioada precedentă, avem o creștere de aproape 6 ori, deși ponderea populației romano-catolice era sub 6% din totalul populației. Explicația acestei evoluții o putem găsi în observația noastră făcută la situația din protopopiatul Oradea, unde se constată o sporire spectaculoasă a numărului de combinații GC-RC, apreciată ca posibilă soluție de preservare a identității catolice într-un proces de uniformizare națională practicat de către statul maghiar, după 1870 mai ales.

La fel ca și în perioada precedentă, aproape 2/3 din aceste combinații se înregistrează în parohia Oar, unde 69 de băieți GC iau de soții fete RC și 24 de fete GC își aleg drept parteneri băieți de confesiune RC. Aceste căsătorii s-au făcut de cele mai multe ori în filiile Mezo-Csenger și Dara, aici comunitățile de GC fiind mai reduse. Cele mai importante creșteri ale numărului de căsătorii mixte între GC și RC au avut loc la Porcsalma, de la 4 la 39, fapt care bănuim că vrea să pună în evidență tocmai o încercare de salvare a identității confesionale a comunităților mai mici, amenințate de procesul de dispariție, produs ca urmare a presiunilor politice, dar și a celor inerente unor comunități ajunse în pragul crizei de consangvinitate. Trebuie spus că, din acest punct de vedere, populația cea mai amenințată era cea a șvabilor, dar și a maghiarilor catolici.

Dacă în perioada 1860-1879 combinațiile maritale GC-CH au reprezentat peste jumătate din totalul căsătoriilor mixte, în intervalul 1880-1899, ponderea acestora s-a redus la 1/3, înregistrând o creștere globală de numai 2,5 ori. Acest fapt care poate să demonstreze același fenomen de repliere a comunităților catolice, fie că sunt romano-catolice sau greco-catolice spre ele însele în fața unei percepții care asocia din ce în ce mai mult biserica reformată cu statul maghiar.

Comparativ cu datele din perioada 1860-1879, se poate observa că cele mai multe căsătorii GC-CH sunt în parohia Oar (creșterea aici fiind de la 22 la 50, deci de 2,3 ori), urmată de parohia Vetiş (aici se înregistrează o creștere de la 10 la 38 asemenea căsătorii, respectiv o creștere de 3,8 ori). În această din urmă parohie lipsește practic posibilitatea unor mariaje cu parteneri RC, nefiind decât puțini locuitori de această confesiune²⁸⁷. Același rol l-a jucat piața maritală și în cazul căsătoriilor dintre tinerii GC și tinerii CH înregistrate la Boghiș, Porcsalma și Petea, unde existau doar două comunități (GC și CH). Însă și aici observăm, cel puțin în filiile parohiei Porcsalma (Gyortelek și Patyod)²⁸⁸, că există o predilecție a tinerilor GC de a căuta

²⁸⁷ Ioan Horga, Mircea Brie, *Analiza strategiilor maritale...*, p. 102

²⁸⁸ *Schematismus...*, p. 263

parteneri RC, chiar dacă piața maritală locală oferea în primul caz posibilități multiple de mariaj cu tineri reformati.

Combinațiile dintre tineri GC și tineri EV au fost de 8 ori mai multe (comparativ cu perioada anterioară pe această direcție s-a consemnat cea mai mare creștere). Acestea nu au avut însă o pondere prea mare în ansamblul opțiunilor maritale efectuate în afara confesiunii, asta datorită rarității acestor comunități. Cele mai multe căsătorii mixte GC-EV sunt în Vetiș și Oar prin căsătorii cu tineri evanghelici din Satu Mare.

Privind structura combinațiilor mixte din perspectiva apetenței bărbaților și femeilor pentru acest tip de căsătorii, se constată că, spre deosebire de perioada precedentă, când fetele au preferat mai mult decât băieții căsătoriile mixte (54,5%), în perioada 1880-1899, bărbații dețin întâietatea cu (54%), devansând fetele îndeosebi la căsătoriile cu parteneri RC.

În *perioada 1900-1910* au fost consemnate căsătorii mixte în 6 din cele 8 parohii ale protopopiatului (75%). Numărul căsătoriilor mixte s-a diminuat în comparație cu perioada precedentă, acum înregistrându-se o medie de 5,72 căsătorii mixte pe an. Și de această dată cele mai multe căsătorii mixte se realizează tot în parohia Oar (10 dintre cele 24 fiind încheiate însă în filia Dara). Reducerea numărului căsătoriilor mixte poate fi pusă pe seama lipsei rapoartelor din mai mulți ani (se poate observa faptul că la Oar, de exemplu, unde ponderea mariajelor mixte inter-confesionale era destul de ridicată, s-au înregistrat căsătorii mixte doar în 5 dintre cei 11 ani ai perioadei).

Privit din perspectivă confesională, surprinde iarăși numărul căsătoriilor mixte încheiate cu parteneri O (9,52%). Ponderea tot mai mare a mariajelor GC-O poate fi pusă pe seama unei circulații tot mai evidente a forței de muncă în perioada sezonului agricol. Mulți dintre tinerii ortodocși din zonele Lăpușului, Maramureșului sau Bihorului se stabileau temporar în aceste localități, încheind ulterior mariaje cu fetele GC (dar nu numai). Cele mai numeroase opțiuni maritale ale tinerilor greco-catolici sunt pentru parteneri CH (27 de cazuri). Cele mai multe dintre acestea sunt încheiate în Oar, Petea și Porcsalma (parohii cu importante comunități CH, în special în filii, și acolo unde posibilitățile altor opțiuni erau limitate). Numărul căsătoriilor cu parteneri RC este și el ridicat (22 de cazuri), confirmând afinitatea confesională și spirituală a tinerilor GC față de partenerii RC. Cele mai multe căsătorii mixte GC-EV sunt înregistrate în Vetiș și Porcsalma, prin căsătorii cu tineri evanghelici din Satu Mare.

Raportat la cele două sexe, alteritatea confesională pare a fi mai mare în cazul femeilor (61,9%). Această realitate vine să demoleze oarecum situația înregistrată în perioada anterioară, când bărbații erau antrenați mai mult în mariaje mixte.

Protopopiatul SEBIȘ

Este alcătuit din 4 parohii (Beliu, Bocsig, Ignești și Minead) situate în comitatele Arad și Bihor²⁸⁹. Este o zonă în care elementul românesc este predominant prin cele două confesiuni, cu un net avantaj în favoarea ortodocșilor. Bunăoară, în protopopiatul Sebiș, mai bine de 2/3 din populație este alcătuită din ortodocși. Acest fapt va imprima o anumită specificitate în combinațiile maritale ale tinerilor GC. La 1900, structura populației protopopiatului era următoarea²⁹⁰:

²⁸⁹ *Schematismus...*, p. 168-171

²⁹⁰ *Ibidem*, p. 171

	Total	GC	RC	O	EV	CH	Iz
Nr. populație	17.318	2.687	1.231	12.141	87	725	447
Procent (%)	100	15,52	7,11	70,11	0,5	4,19	2,58

Sursă: *Schematismus...*, p. 171

În **perioada 1860-1879** sunt consemnate căsătorii mixte în 3 din cele 4 parohii (75%). După cum se poate vedea din tabloul alăturat, tinerii GC preferă căsătoriile mixte cu tineri O, care reprezentau o alternativă, în condițiile în care piața maritală GC era insuficient de bogată prin ofertă.

În opoziție se situează raporturile cu piața maritală RC care, nefiind bogată în ofertă, determina tinerii acestei confesiuni să caute parteneri în spațiul extra-comunitar. Cel mai apropiat spațiu era cel GC, acest fapt explică afinitatea pentru astfel de combinații maritale în unele parohii: Beliu și Bocsig. Bunăoară, în localitatea Beliu erau, la 1880, 337 de RC²⁹¹, epuizându-se posibilitatea combinațiilor intra-comunitare, tinerii acestei confesiuni se îndreaptă spre cei GC, care erau mai numeroși, după cum pare să o indice numărul populației de această confesiune, iar pe de altă parte nu se îndepărtau atât de mult de confesiunea lor, ca și în cazul unor căsătorii cu tinerii ortodocși. Lucrul acesta devine mai dramatic în filiile acestei parohii, acolo unde prezența RC se reducea la câteva familii, exemplu la Marca.

Dacă posibilitatea unor lipsuri documentare este puțin probabilă, în schimb asupra numărului de căsătorii mixte înregistrate putem avea mai multe îndoieli, știut fiind faptul că în alte parohii din dieceză căsătoriile dintre GC și O erau de multe ori neînregistrate în rapoartele anuale, nefiind considerate căsătorii „amestecate”. Ar putea exista această posibilitate, ea putând fi validată prin studiul registrelor de stare civilă din parohiile acestui protopopiat, însă ne hazardăm să credem că nu au fost multe scăpări de înregistrare din partea preoților uniți din acest protopopiat, ce pot fi puse pe seama unei percepții pozitive a celeilalte confesiuni. Din contră, în acest spațiu al diecezei exista o percepție netă a diferenței dintre cele două confesiuni GC și O, rezultat al dramaticelor evenimente din anii 1825-1835 legate de campania episcopului Samuil Vulcan de atragere la unire a credincioșilor din zona Galșa-Sebiș, fapt care a provocat o veritabilă criză de conștiință în ambele tabere²⁹².

Prin urmare, în cazul acestui protopopiat reținerile între cele două comunități au putut să persiste încă o vreme, ele traducându-se printr-o destul de redusă apetență a tinerilor GC pentru căsătorii mixte cu O și invers, în condițiile în care realitatea demografică invita la acest lucru. Lucrurile par a se fi estompat spre sfârșitul secolului al XIX-lea și debutul secolului al XX-lea, când realitatea este alta. Pe de altă parte, și preoții uniți erau foarte atenți la acest fapt, înregistrând căsătoriile dintre GC și O întocmai ca și niște căsătorii „amestecate”.

Vorbind de ponderea acestor căsătorii de-a lungul unei generații, constatăm că numărul acestor căsătorii este de sub 1 pe an pe ansamblul protopopiatului. O frecvență mai mare se înregistrează în târgul Beliu, localitate cu o compoziție etnică și confesională mixtă, unde media consemnată este de 2,5 căsătorii mixte pe an.

Din punctul de vedere al raportului pe sexe în problema căsătoriilor mixte, se observă că bărbații erau mult mai deschiși pentru aceste combinații (66,7%), iar fetele mai puțin (33,3%).

²⁹¹ *Recensământul din 1880...*, p. 30

²⁹² Ioan Horga, Mircea Brie, *Opțiuni maritale...*, p. 103

Sur raportul alterității etnice prin căsătorie, constatăm, de asemenea, o înclinație mai mare în dreptul bărbaților greco-catolici (100%). Toate căsătoriile încheiate în afara grupului etnic au fost încheiate cu fete de confesiune romano-catolică.

În *perioada 1880-1899*, la fel ca și în perioada 1860-1879, în acest protopopiat au loc căsătorii mixte doar în 3 dintre cele 4 parohii (75%). Dacă atunci au lipsit căsătoriile mixte din parohia Ignești, acum din rapoartele anuale ale protopopiatului Sebiș lipsesc datele de la Minead. De fapt, cu trei excepții, preoții acestei parohii au trimis rapoarte anuale, însă care conțin următoarea însemnare: „nu sunt căsătorii amestecate”. Nedisponând de o analiză a registrelor de căsătorie nu putem decât să admitem ca valabilă informarea din raport.

Dacă din punctul de vedere al numărului de parohii în care au fost înregistrate căsătorii mixte nu avem vreo modificare, din contră, în ceea ce privește numărul căsătoriilor mixte, trebuie să spunem că acestea au sporit de la 18 la 110, deci de 6 ori, ceea ce reprezintă pentru ansamblul diecezei un salt foarte mare. Cele mai mari creșteri ale numărului de căsătorii mixte au avut loc în parohia Bocsig de 35 de ori, asta dacă luăm în considerare faptul că, între anii 1860-1879, au fost înregistrate toate căsătoriile de acest gen.

Fiind într-o zonă unde ponderea populației ortodoxe era foarte mare, este și firesc ca numărul căsătoriilor mixte pe această relație să fie cele mai numeroase, reprezentând 74,5% din total. Față de perioada precedentă, avem o creștere numerică consistentă a căsătoriilor GC-O. Nu credem că explicația trebuie să o găsim doar în responsabilitatea sporită a preoților uniți față de acest aspect, pe care fie că îl lăsaseră voită sub tăcere, pentru a nu fi făcuți vinovați de către responsabili episcopiei că se reduce numărul de enoriași, fie că nu-i interesau căsătoriile mixte, care aveau ca rezultat părăsirea parohiei de către unul dintre miri. Explicația poate avea și alte conotații. Unele țin, poate, de o responsabilizare mai mare a preoților față de problema căsătoriilor mixte, în urma impactului legilor matrimoniale introduse după 1868. Alte explicații ar putea să provină din realizarea faptică a acestor căsătorii într-un număr mult mai mare în această perioadă decât în precedenta.

Ne gândim la explicații ce își găsesc originea în realitatea demografică a localităților unde au avut loc aceste căsătorii. Luând exemplul parohiei Bocsig, care înregistrează peste jumătate din căsătoriile mixte GC-O, observăm că populația ortodoxă era dublu celei greco-catolice, deci presiunea demografică din partea acesteia exista. Dacă ne uităm la filia Mănerău, comunitatea ortodoxă era de 30 de ori mai mare. Prin urmare, cumulând totalul populației ortodoxe din ansamblul parohiei și al celei GC, ajungem la un raport de aproape 8 la 1 în favoarea populației ortodoxe²⁹³. Însă, nu trebuie să excludem din aserțiunea noastră și aspectul firescului în raporturile dintre credincioșii celor două confesiuni, fapt care avea ca rezultat minimalizarea unor percepții negative de factură confesională, care să fi alterat opțiunile maritale ale tinerilor.

²⁹³ *Recensământul din 1900...*, p. 78-79

Parohie	Total	O	GC	RC	CH	EV	Iz
Bocsig	2.144	1.322	618	147	34	1	22
filia Mănerău	742	675	21	39	1	-	6
filia Răpsig	1.279	1.143	7	71	20	22	16
Total	4.165	3.040	646	257	55	23	44

Pe locul secund în opțiunile maritale ale tinerilor GC sunt căsătoriile cu tineri RC, acestea reprezintă doar 13,63% din total. În raport cu perioada 1860-1879, ele s-au dublat doar. Acest aspect, coroborat cu cel prezentat în paragraful precedent, ne determină să acceptăm o tendință de „naționalizare” a opțiunilor maritale, pe trendul reprezentat de o coagulare a spiritului comunitar către nuanțe cu reverberații naționale, sesizabil și în alte protopopiate, expresie a presiunilor politice ce se făceau asupra tradiționalului, patriarhalului și comunitarului din partea modernismului, liberalismului și politicului.

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC
1860-1879										
Beliu	6	15	5	6			4			
Bocsig	1	1		1						
Minead	1	2					2			
Total	7	18	5	7			6			
1880-1899										
Beliu	13	36	8	6	6	1	12	3		
Bocsig	7	35	21				13	1		
Ignești	9	39	13	4	6		15	1		
Total	18	110	42	10	12	1	40	5		
1900-1910										
Beliu	3	6	3	2			1			
Bocsig	3	11	4				6		1	
Ignești	3	5	3	1				1		
Total	6	22	10	3			7	1	1	

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Analizând tabloul de mai sus, vedem că aceste căsătorii mixte cu parteneri de altă etnie au loc la Beliu și Ignești (în filiile Budești și Butani). Parcurgând structura etno-confesională a acestor localități, constatăm că, atât la Beliu, cât și în parohia Ignești²⁹⁴, explicația ar putea veni din faptul că aici existau comunități RC care erau izolate și, prin urmare, acestea erau obligate din diverse rațiuni (demografice, empatice, etc.) să recurgă la strategii maritale în care partenerii GC jucau un rol privilegiat²⁹⁵.

Aceeași explicație o putem da și pentru cele 12 căsătorii mixte între tineri GC și CH, care au avut loc tot în parohiile Beliu și Ignești. Față de perioada anterioară, când nu au fost consemnate astfel de opțiuni maritale, acestea sunt prezente, însă nu reprezintă decât puțin peste 10% din totalul căsătoriilor mixte.

Din perspectiva apetenței pentru căsătorii mixte ale celor două sexe, se constată că băieții sunt mai deschiși către astfel de opțiuni, în proporție de aproape 59,1%, iar fetele de 40,9%. Dacă, din punctul de vedere al combinațiilor GC-O, raportul între cele

²⁹⁴ *Recensământul din 1900 ...*, p. 74-75; 78-79; 90-91

Parohie	Total	O	GC	RC	CH	Ev	Iz
Beliu	2.021	880	562	298	184	5	91
<i>filia</i> Budești	291	291	59*	3*	-	-	4*
<i>filia</i> Buteni	3.245	2.548	73	411	44	5	108
Ignești	352	347	2	2	1	-	-

* Cf. *Schematismus...*, p. 171

²⁹⁵ Ioan Horga, Mircea Brie, *Analiza strategiilor maritale...*, p. 182

două sexe este relativ egal, observăm că băieții sunt prezenți într-o proporție covârșitoare în căsătoriile mixte cu parteneri de altă etnie. Acest fapt trebuie pus atât pe seama mobilității mai crescute a băieților decât a fetelor, cât și a unor mariaje cu valențe de mobilitate socială, ce provin atât dintr-o direcție, cât și din cealaltă, însă cu motivații nuanțate.

În **perioada 1900-1910** sunt consemnate căsătorii mixte în 3 din cele 4 parohii (75%). Pe ansamblul perioadei se înregistrează o medie de 2 căsătorii mixte pe an. Și de această dată structura populației (majoritar ortodoxă) și afinitățile etnice au făcut ca ponderea căsătoriilor mixte cu parteneri O să fie cea mai mare (77,3%). Urmău, într-o ordine oarecum logică, opțiunile pentru parteneri RC (18,2%) și cele pentru parteneri CH (4,5%).

Sub raportul alterității confesionale prin căsătorie a celor două sexe, se constată o mai mare înclinație spre mariaje mixte a bărbatului (59,1%), confirmând încă o dată tendințele exprimate în celelalte perioade cercetate.

Protopopiatul SOMEȘENI

Situat la est de Satu Mare, pe valea Someșului, acest protopopiat cuprindea 11 parohii (Valea Vinului, Necopoi, Homorodu de Mijloc, Cărășeu, Lipău, Culciu Mare, Bicău, Chilia, Pomi, Crucişor și Roșiori)²⁹⁶. La 1881, conform datelor oferite de către episcopie, populația protopopiatului era alcătuită din: 7.216 – GC, 1.166 – RC, 1 – O, 1.519 – CH, 383 – Iz²⁹⁷. La 1900, structura populației protopopiatului era următoarea²⁹⁸:

	Total	GC	RC	O	EV	CH	Iz
Nr. populație	16.343	10.681	1.775	0	17	3.117	753
Procent (%)	100	65,36	10,86	0	0,10	19,07	4,61

Sursă: *Schematismus...*, p. 179

Alături de populația românească, ce împărțea în totalitate credința greco-catolică, în localitățile acestui protopopiat locuiau și alte comunități etnice, între care cele mai importante erau cele maghiare și germane. În localitățile ce erau centre parohiale, la 1900, avem următoarea situație: în 8 localități conviețuiau români și maghiari, dintre acestea, în 6, românii erau majoritari (Valea Vinului²⁹⁹, Homorodu de Mijloc³⁰⁰, Lipău³⁰¹, Bicău³⁰², Chilia³⁰³ și Roșiori³⁰⁴), în celelalte 2 erau majoritari maghiarii (Cărășeu³⁰⁵ și Culciu Mare³⁰⁶); în 2 localități comunitatea românească era urmată numeric de către comunitatea germană, iar apoi de cea maghiară (Necopoi³⁰⁷ și

²⁹⁶ *Schematismus...*, p. 254-260

²⁹⁷ Apud Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 380

²⁹⁸ *Schematismus...*, p. 179

²⁹⁹ *Recensământul din 1900 ...*, p. 499

³⁰⁰ *Ibidem*, p. 487

³⁰¹ *Ibidem*, p. 483

³⁰² *Ibidem*, p. 491

³⁰³ *Ibidem*, p. 487

³⁰⁴ *Ibidem*, p. 499

³⁰⁵ *Ibidem*, p. 483

³⁰⁶ *Ibidem*

³⁰⁷ *Ibidem*, p. 487

Pomi³⁰⁸); într-o localitate, comunitatea românească era urmată de cea maghiară, iar apoi de cea germană (Crușcior³⁰⁹).

În **perioada 1860-1879** au fost consemnate căsătorii mixte în 5 din cele 11 parohii (45,45%). Situat într-o zonă etno-confesională dominată de GC, 65,36% (la 1900) din populația protopopiatului, numărul parohiilor unde au avut loc căsătorii mixte nu putea fi cu mult mai mare, dată fiind structura populației acestora. La Homorodul de Mijloc, Lipău, Pomi și Roșiori nu existau decât puține urme de locuitori de altă confesiune, prin urmare, afară de cazurile când tinerii își căutau parteneri în alte localități, căsătoriile mixte erau inexistente. La Crușcior și la Chilia, numai tinerii GC din filii erau obligați de piața maritală locală să caute parteneri în rândul altor confesiuni.

Aceeași slabă prezență a căsătoriilor mixte o putem vedea dacă facem media acestora pentru cei 20 de ani ai perioadei 1860-1879. Sunt înregistrate numai 0,55 căsătorii mixte în medie pe an. În nicio localitate nu au avut loc mai mult de 1-2 căsătorii mixte într-un an, ceea ce iarăși pune în lumină raritatea acestora.

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/ O	GC/ RC	GC/ CH	GC/ EV	O/ GC	RC/ GC	CH/ GC	EV/ GC
1860-1879										
Bicău	1	1		1						
Borhid	1	1		1						
Cărășeu	3	4			2		1	1		
Culciu Mare	3	3			1				2	
Necopoi	1	2		1				1		
Total	7	11		3	3		1	2	2	
1880-1899										
Borhid	3	4			1			3		
Cărășeu	3	4		2	1			1		
Chilia	1	1		1						
Culciu Mare	5	12	2	5	1			4		
Necopoi	6	10		5				4	1	
Total	11	31	2	13	3			12	1	
1900-1910										
Culciu Mare	1	1						1		
Necopoi	4	5		5						
Total	5	6		5				1		

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Privind tabloul de mai sus, observăm că partenerii preferați ai tinerilor GC erau tinerii RC (5 cazuri), chiar dacă ponderea populației RC în protopopiat era de 10,86%, față de 19,07%, cât era populația CH. Explicația acestui fapt nu mai merită repetată, ci ea trebuie amendată că, în această zonă, majoritatea populației RC era de origine șvabă, de exemplu la Homorodul de Jos și la Sâi. Potrivit onomasticii numelor a 2 miri RC de la Borhid și Necopoi și a unei mirese de la Cărășeu aceste persoane au tot o origine germană.

În ceea ce privește combinațiile cu tineri CH, acestea au loc la Culciu Mare și Cărășeu. Ele sunt determinate de existența în ambele localități a unor importante

³⁰⁸ *Ibidem*, p. 491

³⁰⁹ *Ibidem*, p. 483

comunități reformat, care depășeau numeric locuitorii de confesiune GC. Practic, în cele două parohii, cele două comunități își împărțeau viața localității în comun, având fiecare biserica sa.

Singura căsătorie mixtă ce implica un partener ortodox a fost încheiată în parohia Cărășeu, protagoniști ai acesteia fiind o fată greco-catolică și un băiat ortodox sosit în localitate. Căsătoria s-a încheiat în anul 1876 și a fost determinată, dincolo de conotația sa inter-confesională, de mecanismele socio-profesionale (bărbatul fiind mic meșteșugar ce își găsisese de lucru în sat)³¹⁰.

Din punctul de vedere al atitudinii celor două sexe față de problema căsătoriilor mixte, se observă că băieții au o mai mare deschidere către căsătorii mixte (54,5%) în comparație cu fetele (45,5%).

În **perioada 1880-1899**, din cele 11 parohii ale protopopiatului Someșeni, au avut loc căsătorii mixte în 5 (45,45%). Situat într-o zonă etno-confesională dominată de greco-catolici, numărul căsătoriilor mixte nu a cunoscut o creștere foarte mare, doar de 2,8 ori față de perioada 1860-1879. Aceeași slabă prezență a căsătoriilor mixte o putem vedea dacă facem media acestora pentru cei 20 de ani ai perioadei 1880-1899. Sunt înregistrate numai 1,55 căsătorii mixte în medie pe an, ceea ce situează acest protopopiat pe unul dintre ultimele locuri la nivelul episcopiei.

Privind tabloul de mai sus, observăm că preferații tinerilor GC erau tinerii RC, în 25 de cazuri (80,6%), chiar dacă ponderea populației RC în protopopiat era sub 11%, față de aproximativ 19% cât era populația CH. Din acest punct de vedere, observăm că avem o deplasare a opțiunilor maritale netă în favoarea celor GC-RC. Care este explicația? Am mai observat acest fenomen și în cazul opțiunilor maritale din alte protopopiate, punându-l pe seama unei posibile soluții de preservare a identității catolice de către tinerii șvabi din zonă într-un proces de uniformizare națională din ce în ce mai radical, practicat de către statul maghiar după 1870.

Cele mai multe căsătorii mixte pe această relație sunt la Borhid, Culciul Mare și la Necopoi. În privința numărului căsătoriilor mixte GC-RC de la Borhid și Culciul Mare, avem o continuitate cu perioada precedentă, determinantele fiind aceleași, în schimb, la Culciul Mare, sporirea spectaculoasă a acestor căsătorii vine să arate în detaliu mutația survenită la nivelul protopopiatului unde, de la 3 căsătorii între tineri GC și CH în perioada 1860-1879 și niciuna GC-RC, ajungem la 1 căsătorie GC-CH și 9 căsătorii GC-RC. Pe de altă parte, fenomenul trebuie corelat și cu determinismele socio-profesionale existente. În anul 1880, de exemplu, la Chilia și Necopoi se înregistrează căsătorii în afara comunității, cu parteneri de origine șvabă (RC) din Homorodu de Jos³¹¹ (localitate unde era o comunitate germană formată din 563 persoane³¹²).

Apar și de această dată în protopopiat căsătorii mixte între tineri GC și tineri O (2 cazuri). Ambele cazuri (una realizată în 1889 și una în 1892) sunt căsătorii între fete GC din localitatea Culciu Mare și băieți O sosiți să lucreze zilieri în sezonul agricol³¹³.

Din punctul de vedere al atitudinii celor două sexe față de problema căsătoriilor mixte, se observă că băieții au mai multă deschidere către căsătorii mixte (58,1%), decât fetele (41,9%).

³¹⁰ A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 471/1885, f. 14

³¹¹ *Ibidem*, dos. 480/1893, f. 3-11

³¹² *Recensământul din 1800 ...*, p. 280-281

³¹³ A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 475/1889, f. 2; dos. 479/1892, f. 4

În **perioada 1900-1910**, doar în două din cele 11 parohii ale protopopiatului au fost consemnate căsătorii mixte (18,2%). Deși numărul căsătoriilor mixte din acest protopopiat nu putea fi unul foarte mare datorită realităților etno-confesionale din regiune, totuși ne vine greu să credem că, în cei 11 ani ai perioadei, au fost înregistrate căsătorii mixte doar în cazul celor două parohii. Posibil că, sub influența legilor matrimoniale de la sfârșitul secolului al XIX-lea, percepția preoților uniți a cunoscut o schimbare. Posibil ca aceștia să fi raportat mai puține căsătorii „amestecate” sau pur și simplu Biserica a fost mai puțin riguroasă în a colecta, sorta și conserva rapoartele preoților.

Raportat la perioadele precedente, media anuală de 0,55 căsătorii mixte nu ni se pare cu mult diminuată, fapt ce confirmă o dată în plus faptul că acest protopopiat era unul cu o scăzută rată a alterității confesionale prin căsătorie. Toate căsătoriile mixte sunt realizate cu parteneri RC (5 de către băieți, iar 1 de către fete).

Protopopiatul SUPURU DE JOS

Situat la sud de protopopiatul Someșeni, protopopiatul Supuru de Jos era alcătuit din 10 parohii (Supuru de Jos, Hurezu Mare, Chegea, Gerăușa, Giungi, Hodișa, Racova, Soconzel, Stâna și Medișa)³¹⁴. Din punct de vedere etno-confesional, structura populației era asemănătoare cu cea a protopopiatului Someșeni. Și aici lipseau credincioșii ortodocși, ceea ce reducea comunitatea românească doar la populația GC, care era majoritară (59,5%). Celelalte confesiuni erau reprezentate de către RC (24,10%), CH (12,5%), izraeliții (4, 4%)³¹⁵.

În **perioada 1860-1879**, doar în 4 din cele 10 parohii au fost consemnate căsătorii mixte (40%). Existența majoritară a populației GC face ca apetența pentru căsătorii mixte să fie redusă. Aceasta se vede atât din perspectiva numărului de parohii unde au avut loc căsătorii mixte, dar mai ales din ponderea acestor căsătorii pe ani. La nivelul protopopiatului, media căsătoriilor mixte a fost de 0,55 pe an.

Determinantele etno-confesionale ale localității de domiciliu a tinerilor GC au fost esențiale în stabilirea strategiilor lor maritale.

Analizând tabloul de mai jos, se observă că 72,7% dintre opțiunile maritale se îndreaptă spre tineri RC, acest lucru fiind strâns legat de conviețuirea în același spațiu sătesc sau într-un areal învecinat. Bunăoară, în parohia Giungi sunt înregistrate 8 căsătorii mixte. Dintre acestea, 4 au avut loc la Beltiug (localitate cu aproape 1.469 de suflete, din care RC erau 1.009, iar GC erau 293)³¹⁶. Dintre ele, 2 căsătorii sunt cu tineri de origine germană, iar 2 cu tineri maghiari. Trei tineri GC din Ghirișa s-au căsătorit cu parteneri RC din Beltiug și cu parteneri CH din Ghirișa (1 cu partener RC și 2 cu parteneri CH)³¹⁷. Prin urmare, aria de mobilitate maritală nu depășea 10 km de la localitatea de origine.

Din punctul de vedere al raportului pe sexe al căsătoriilor mixte, băieții sunt prezenți în 44,5% din cazuri, iar fetele în 55,5%.

În **perioada 1880-1899** au avut loc căsătorii mixte în 8 din cele 10 parohii ale protopopiatului (80%), față de 4 în perioada 1860-1879. Din punctul de vedere al

³¹⁴ *Schematismus...*, p. 230-236

³¹⁵ *Ibidem*, p. 236

³¹⁶ *Recensământ 1880...*, p. 276

³¹⁷ *Ibidem*, p. 276. În această localitate, dintre cei 1.002 locuitori înregistrați în anul 1880, 895 erau CH, 57 erau GC, 1 era O, iar 49 erau Iz.

numărului de căsătorii mixte, observăm că acesta a înregistrat o creștere de peste 2,6 ori. În această perioadă, se înregistrează o media anuală de 2 căsătorii mixte.

Din punctul de vedere al opțiunilor maritale, se observă că, la nivelul protopopiatului, avem o situație oarecum nefirească în raport cu ceea ce s-a întâmplat până aici și cu ceea ce se întâmplase în protopopiatele învecinate: Arduș și Someșeni. Aici, aproape jumătate dintre opțiunile maritale ale tinerilor GC sunt pentru căsătorii cu CH. Privind însă lucrurile mai atent, observăm că numai în parohia Supuru de Jos sunt consemnate 11 din cele 20 de căsătorii mixte GC-CH.

Căruia fapt i se datorează acest „accident”? Analizând în detaliu structura etno-confesională a localității Supuru de Jos, și a celor din jur, observăm că, pe lângă puternica comunitate GC, exista și o mică comunitate reformată, care avea 108 membri la 1900. Determinantele de ordin sanguin vor fi avut darul să împingă pe mulți tineri reformați din Supuru de Jos și din Dobra³¹⁸ către mariaje cu tineri GC.

Din punctul de vedere al opțiunilor maritale pentru căsătorii GC-RC, cele mai multe s-au înregistrat (la fel ca în perioada precedentă) în parohia Giungi, îndeosebi în filiile Beltiug și Ghirișă³¹⁹. Doi băieți GC s-au căsătorit cu fete de origine șvabă din Beltiug – unul era din Giungi, celălalt era localnic³²⁰. Un număr de 3 fete GC din Giungi se căsătoresc cu tineri de origine șvabă din Beltiug, iar o fată GC din Ghirișă se căsătorește cu un tânăr maghiar din aceeași localitate³²¹.

Ca un fapt curios, sunt înregistrate și 5 căsătorii între tineri GC și tineri EV. La Gerăușă sunt consemnate 2 căsătorii ale unor băieți GC cu fete din comunitatea evanghelică din localitate, care număra, la 1900, 17 membri, având origine germanică. Doi băieți GC, unul din Supuru de Jos și unul din localitatea vecină Hurezu Mare, se vor căsători cu fete din cea mai puternică comunitate evanghelică din zonă, din Hodod, situat la 30-40 de km³²². Pe aceeași direcție GC-EV, o fată GC din Supuru de Jos se căsătorește cu un muncitor ce lucra în domeniul căilor ferate în anul 1892³²³.

Din punctul de vedere al raportului pe sexe al căsătoriilor mixte, băieții sunt prezenți în 72,5% din cazuri, iar fetele în 27,5%. După cum am putut vedea în exemplele de mai sus, foarte multe căsătorii mixte ale băieților sunt în afara localităților. Există un soi de „vânătoare” a băieților GC de către fetele aparținând comunităților reduse ca număr, cele romano-catolice, evanghelice, dar și ortodoxe. După cum o arată tabloul de mai sus există în protopopiatul Supuru de Jos 3 căsătorii ale unor băieți GC cu fete ortodoxe. Urmărind datele oferite de recensământul din 1900, se constată că singura localitate care putea furniza tineri ortodocși din regiune era Dobra³²⁴, situată sub 10 km de Hurezu Mare și Racova, două dintre parohiile care au înregistrat astfel de căsătorii. De altfel, este posibil ca mariajul GC/O de la Hurezu

³¹⁸ La Dobra era o comunitate reformată de 1.213 membri, față de numai 5 GC (*Recensământul 1900...*, p. 494-495).

³¹⁹ *Recensământul 1900...*, p. 478-479

Parohie	Total	O	GC	RC	CH	EV	Iz
filia Beltiug	1.902	-	415	1.370	50	-	67
filia Ghirișă	1.079	-	45	22	963	1	48
Giungi	672	-	517	102	17	-	36

³²⁰ *Ibidem*

³²¹ *Ibidem*

³²² *Ibidem*

³²³ A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 479/1892, f. 7

³²⁴ Erau 39 de ortodocși în 1900 la Dobra și 5 GC.

Mare să se fi produs chiar la Dobra, localitate care reprezenta o filie a parohiei Hurezu Mare. Este posibil ca din localitatea Dobra să fi pornit și fata ortodoxă care se căsătorește cu un băiat GC de la Soconzel. Distanța dintre cele două localități nu era mai mare de 20-25 km, distanță posibilă pentru astfel de deplasări.

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC
1860-1879										
Chegea	1	1		1						
Giungi	5	8		1	2			5		
Medișa	1	1	1							
Soconzel	1	1						1		
Total	7	11	1	2	2			6		
1880-1899										
Horezu Mare	3	3	1			1		1		
Chegea	1	1							1	
Gerăușa	2	6		1	2	2		1		
Giungi	4	8		2	1			4	1	
Hodișa	2	3		1	2					
Racova	2	3	1	1	1					
Soconzel	2	2	1		1					
Supuru de Jos	5	14			10	1		1	1	1
Total	12	40	3	5	17	4		7	3	1
1900-1910										
Gerăușa	2	4	1	2				1		
Giungi	1	2						2		
Hodișa	1	1		1						
Racova	1	1		1						
Supuru de Jos	3	4		1	1				1	1
Total	5	12	1	5	1			3	1	1

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

În **perioada 1900-1910** au fost consemnate căsătorii mixte în 5 din cele 10 parohii ale protopopiatului (50%). În raport cu perioada precedentă, s-a înregistrat o scădere a numărului de căsătorii mixte, atât prin prisma numărului parohiilor cât și a mediei anuale (1,1 căsătorii mixte). Dacă ponderea scăzută a căsătoriilor mixte din această perioadă nu ne surprinde foarte mult, ne surprinde în schimb numărul redus al anilor în care au fost consemnate aceste căsătorii (45,5% din totalul perioadei).

Înclinație mare au dovedit și de această dată tinerii GC spre mariaje cu parteneri RC (8 cazuri, reprezentând 66,7%). Urmău căsătoriile cu parteneri CH (16,7%), iar apoi cele cu O și EV (8,3% în ambele cazuri).

Alteritate confesională mai mare prin căsătorie s-a dovedit și de această dată în dreptul bărbaților GC (58,3%).

Protopopiatul ȘIMAND

Acest protopopiat era alcătuit din 5 parohii (Mocrea, Gurba, Chereluș, Șimand și Sinteia) situate în partea de sud a episcopiei, în comitatele Bihor și Csanád³²⁵. La 1881, conform datelor oferite de către episcopie, populația protopopiatului era alcătuită

³²⁵ *Schematismus...*, p. 175-179

din: 6.969 – GC, 15.980 – RC, 30.725 – O, 1.424 – EV, 1.119 – CH, 606 – Iz³²⁶. În centrele parohiale, structura etnică, la 1880, era una diversă, astfel: la Chereleş³²⁷, Gurba³²⁸ şi Sinteia³²⁹, pe lângă comunitatea românească majoritară, convieţuia şi o comunitate maghiară (mai numeroasă la Chereleş şi mai redusă în celelalte două localităţi). La Mocrea³³⁰ şi Şimand³³¹, structura etnică era mult mai diversă. Pe lângă români şi maghiari, aici convieţuiau şi un important număr de slovaci (la Mocrea aceştia fiind cel mai important grup etnic după cel românesc) şi germani. La 1900, structura populaţiei protopopiatului era următoarea³³²:

	Total	GC	RC	O	EV	CH	Iz
Nr. populaţie	73.796	7.077	28.372	33.192	590	3.642	923
Procent (%)	100	9,59	38,45	44,98	0,8	4,94	1,25

O asemenea structură etno-confesională credem că a influenţat fenomenul marital şi opţiunile tinerilor GC în momentul alegerii partenerilor.

În **perioada 1860-1879**, doar în 2 din cele 5 parohii s-au consemnat căsătorii mixte (40%). La fel ca şi în protopopiatul Sebiş, populaţia de confesiune ortodoxă era cu mult mai numeroasă decât cea GC, raportul fiind de 4,4 la 1, fapt care îşi va pune amprenta pe opţiunile maritale ale unor tineri GC care, în 6 cazuri, îşi vor alege parteneri dintre tinerii ortodocşi. Nu vor prefera deloc combinaţiile cu tineri RC, care proveneau dintr-o puternică comunitate, ce se găsea într-un raport de 4 la 1 cu cea GC. Care să fie explicaţia?

O primă explicaţie ar putea proveni din documentarea noastră. Nu ne putem imagina că, într-o localitate ca Şimand, unde GC erau doar 1/5 din populaţie şi locuia alături de RC, care reprezentau 1/3, şi O, care reprezentau jumătate din populaţia localităţii, în decurs de 20 de ani nu au avut loc căsătorii mixte. Ele au fost, dar nu cunoaştem din ce motive ele lipsesc. Poate că s-au pierdut. Poate că, fiind o parohie vacantă, datele nu au mai fost transmise episcopiei.

O a doua explicaţie ar putea rezulta din situaţia specifică a câtorva parohii – Chereleş şi Sinteia –unde practic nu există decât câteva familii de alte confesiuni, prin urmare tinerii GC nu erau nevoiţi să caute parteneri în afara comunităţii parohiale.

O a treia explicaţie ar putea proveni din aceeaşi percepţie netă a diferenţei dintre GC şi O, care se traduce printr-o reţinere în a se căsători cu tineri de altă confesiune, chiar dacă erau de aceeaşi etnie.

Dacă aceste trei explicaţii îşi vor găsi validarea prin alte cercetări atunci, ceea ce tabelul nostru de mai jos cuprinde se poate traduce prin una dintre mediile cele mai reduse ale căsătoriilor mixte din dieceză (0,3 căsătorii mixte pe an³³³).

Din perspectiva raportului pe sexe a căsătoriilor mixte, se constată că, din cele 6 căsătorii mixte, 4 le încheie băieţii (66,6%) şi 2 fetele (33,4%).

În **perioada 1880-1899** au fost consemnate căsătorii mixte în 4 parohii (80%), faţă de doar 2 parohii între 1860-1879. Ca număr de căsătorii mixte, sunt de aproape 14

³²⁶ Apud Iudita Căluşer, *op. cit.*, p. 380

³²⁷ *Recensământul din 1880* ..., p. 45

³²⁸ *Ibidem*

³²⁹ *Ibidem*

³³⁰ *Ibidem*, p. 27

³³¹ *Ibidem*, p. 45

³³² *Schematismus...*, p. 179

³³³ Ioan Horga, Mircea Brie, *Opţiuni maritale...*, p. 104

ori mai multe. Lipsesc din rapoartele anuale înregistrări ale căsătoriilor mixte din parohia Sinteia. Este posibil să fi fost căsătorii mixte, cel puțin între GC și O sau reformați, având în vedere că cele două comunități erau foarte mici în raport cu GC, prin urmare presiunea demografică asupra acestora și limitele de rudenie ale multor tineri ortodocși și reformați îi obligau logic să se orienteze spre comunitatea cea mai numeroasă, cea GC³³⁴.

Așa cum se vede din tabelul de mai jos, din punctul de vedere al mediei anuale a căsătoriilor mixte, valoarea cea mai ridicată era în parohia Mocrea, apoi la Gurba. La nivelul protopopiatului, s-a înregistrat o medie anuală de 4,1 căsătorii.

Parcursând structura etno-confesională a protopopiatului, se constată că această creștere spectaculoasă a numărului de căsătorii mixte are explicații logice. Faptul că sunt înregistrate 74 de căsătorii mixte GC-O din 82 (90,2%) se datorează poate unor motivații pe care le-am formulat în cazul protopopiatului vecin, Sebiș. Însă, uitându-ne la structura demografică, trebuie să fie admisă o realitate obiectivă și anume că, pe ansamblul protopopiatului, raportul dintre O și GC era de 4,8 la 1, fapt ce poate să vorbească de la sine de motivația concretă a unor astfel de opțiuni.

Acest fapt devine și mai clar în cazul unor parohii, cum este parohia Mocrea, care singură dă peste 60% dintre căsătoriile mixte GC-O. Analizând structura etno-confesională a acestei parohii, se observă că raportul dintre O și GC, mai ales în filii, este deosebit de mare³³⁵.

Spre deosebire de perioada 1860-1879, când sub raportul alterității etnice nu avem vreo modificare, toate căsătoriile mixte consemnate în acest protopopiat fiind între GC și O, acum avem și 6 căsătorii cu parteneri RC și CH. Existența acestor combinații este firească, cel puțin din partea celor două comunități care erau foarte reduse ca număr, fiind situate la pragul critic al crizei de consangvinitate³³⁶. Sunt și situații unde aceste comunități confesionale (în unele filii) erau mai bine reprezentate. Aici însă specificul demografic al localității favoriza astfel de opțiuni. Exemplul parohiei Mocrea, mai ales a filiei Ineu este, din acest punct de vedere, relevant (aici 6 fete GC își aleg de soți bărbați RC și CH).

Din punctul de vedere al raportului pe sexe al opțiunilor maritale în protopopiatul Șimand, se constată că băieții au optat într-o proporție mai mare decât fetele pentru căsătorii mixte (63,4% băieți, iar fetele 36,6%). Privind lucrurile sub aspectul alterității etnice, se observă un raport invers, fetele sunt implicate în 6 căsătorii mixte, iar băieții într-una singură. Așa cum am mai spus-o și în alte situații, faptul că fetele se deplasau mai puțin decât băieții le obligă să accepte mai mult variantele maritale locale.

³³⁴ *Ibidem*, p. 178

³³⁵ *Ibidem*, p. 176. Cf. *Recensământ de la 1900...*, p. 70-71:

Parohie	Total	O	GC	RC	CH	EV	Iz
filia Chier	2.013	1.938	2	54	4	4	11
filia Ineu	6.014	3.507	108	1.838	337	65	156
Mocrea	1.267	107	705	118	21	299	17
filia Târnova	2.887	2.631	10	128	38	35	45

³³⁶ Ioan Horga, Mircea Brie, *Analiza strategiilor maritale...*, p. 184

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC
1860-1879										
Gurba	2	3	2				1			
Mocrea	3	3	2				1			
Total	2	6	4				2			
1880-1899										
Chereluș	1	1					1			
Gurba	12	25	18	1			4		2	
Mocrea	13	52	33				16	3		
Șimand	2	4					3		1	
Total	17	82	51	1			24	3	3	
1900-1910										
Chereluș	1	1		1						
Gurba	5	17	13				4			
Mocrea	8	23	10	2			11			
Sintea	1	2	1				1			
Șimand	6	20	2	1			17			
Total	11	63	26	4			33			

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

În **perioada 1900-1910** au fost consemnate căsătorii mixte în toate cele 5 parohii ale protopopiatului (100%). Raportat la numărul mai mic al anilor acestei perioade, constatăm o creștere a mediei anuale a căsătoriilor mixte (5,7 căsătorii mixte pe an) în comparație cu perioada precedentă, când s-a înregistrat o medie anuală de 4,1 căsătorii mixte.

Privit din perspectiva alterității confesionale, fenomenul căsătoriilor mixte din acest protopopiat pare a fi dominat de căsătoriile pe direcția GC-O (93,65%). O asemenea inclinație predilectă spre mariaje cu parteneri O vine să confirme tendințele înregistrate în perioadele precedente. Totodată, această realitate este în concordanță cu structura confesională a populației din regiune, dar și cu afinitatea etno-lingvistică a celor două comunități. Toate celelalte opțiuni sunt pentru parteneri RC (6,35%).

Alteritatea confesională este în acest caz mai mare la femei (52,4%) în comparație cu bărbații GC (47,6%). Privit din perspectiva alterității etnice, raportul se schimbă în favoare bărbatului: toate cele 4 căsătorii cu RC sunt încheiate de bărbați GC.

Protopopiatul ȘIRIA

Acest protopopiat cuprindea 6 parohii (Bârzava, Galșa, Julița, Minișu de Sus, Șiria și Minișel)³³⁷. La 1900, structura populației protopopiatului era următoarea³³⁸:

	Total	GC	RC	O	EV	CH	Iz
Nr. populație	46.933	5.768	7.316	31.935	141	1.048	725
Procent (%)	100	12,29	15,59	68,04	0,30	2,23	1,54

Sursă: *Schematismus...*, p. 179-182

O asemenea structură confesională credem că a influențat comportamentul marital al populației greco-catolice din acest protopopiat.

³³⁷ *Schematismus...*, p. 179-182

³³⁸ *Ibidem*, p. 182

Dacă pentru *perioada 1860-1879* nu avem consemnată nicio căsătorie mixtă în protopopiatul Șiria, poate nu atât datorită inexistenței acestora, ci a altor factori de natură subiectivă, care au făcut ca acestea să nu ne parvină prin documente (omitere în epocă, pierdere în timp a documentelor, etc.), pentru *perioada 1880-1899* avem o adevărată explozie, situând protopopiatul Șiria peste numărul de căsătorii mixte consemnate în protopopiatele vecine Sebiș și Șimand.

Parcurgând tabloul de mai jos, observăm că sunt consemnate căsătorii mixte în 5 parohii, din cele 6 ale protopopiatului (83%). Din punctul de vedere al numărului de căsătorii mixte, media anuală a acestora este de 7,6 căsătorii mixte. Peste o treime din aceste căsătorii s-au produs în parohia Șiria. De asemenea foarte multe căsătorii mixte au avut loc în cele 3 parohii din Valea Mureșului: Bârzava, Julița și Minișul de Sus.

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC
1880-1899										
Bârzava	14	35	8	6			20	1		
Galșa	6	11	3				8			
Julița	8	24	13	1	2		6		2	
Minișu de Sus	7	28	24				4			
Șiria	15	54	15	6			28	5		
Total	19	152	63	13	2		66	6	2	
1900-1910										
Bârzava	1	2	1	1						
Galșa	2	2					2			
Julița	7	11	3				8			
Minișu de Sus	1	1	1							
Șiria	1	3	2				1			
Total	7	19	7	1			11			

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Din punctul de vedere al structurii acestor căsătorii, trebuie arătat că 129 de căsătorii sunt între GC și O, deci 84,8%, fapt firesc văzut prin prisma structurii etno-confesionale a protopopiatului, care prezenta un raport de 1 la aproape 6 în favoarea ortodocșilor la 1900³³⁹. Sunt parohii unde toate căsătoriile mixte sunt numai între GC și O: Galșa și Minișul de Sus. Bunăoară, dacă în parohia Galșa mai existau și alte comunități în afara celor două, în special cea RC³⁴⁰, în schimb în parohia Minișul de Sus și mai ales în filiile Vășoaia și Nadaș existența celor două comunități românești nu era alterată de alte prezențe³⁴¹, fapt ce explică determinarea multor opțiuni maritale pe

³³⁹ La 1900, erau 5.768 de greco-catolici, 31.935 de ortodocși, 7.316 romano-catolici, 1.048 de reformați (CH), 141 de evanghelici și 725 de izraeliți (*Schematismus* ..., p. 182).

³⁴⁰ La 1900, la Galșa exista următoarea distribuție confesională: 200 de GC, 1.292 de O, 722 de RC, 26 de CH, 5 EV, 23 de IZ. (*Recensământul din 1900*..., p. 102-103).

³⁴¹ *Ibidem*, p. 78-79; 104-105.

Parohie	Total	O	GC	RC	CH	EV	Iz
Minișel	754	36	708	8	-	-	2
Minișul de Sus	1.016	40	961	6	2	-	7
filia Nadaș	2.527	1.717	829	27	4	1	9
filia Vășoaia	785	745	5	27	-	-	8

relația GC-O. Aceeași situație o întâlnim în alte două parohii situate aproximativ în aceeași zonă: Bârzava și Julița.

Căsătoriile dintre GC și O de la Șiria se produc într-un context etno-confesional particular în raport cu cel de mai sus. Din punct de vedere confesional, deși exista o puternică comunitate ortodoxă, situată la nivelul de 5 la 1 în raport cu cea GC, exista și o alternativă situată în cealaltă parte, o puternică comunitate RC, formată jumătate din șvabi, fapt care de multe ori făcea ca paleta opțiunilor maritale să fie foarte bogată și diversă³⁴². Ori, chiar în aceste condiții, din cele 54 de căsătorii mixte înregistrate de către preotul GC din Șiria 43, deci peste 79,6%, aveau ca parteneri tineri ortodocși, ceea ce poate să exprime un anumit spirit de conservare comunitară care funcționa.

Mediul etno-confesional divers, nevoia satisfacerii voinței maritale prin respectarea strictă a normelor de rudenie sunt fundamente care pot să explice, cel puțin teoretic, deschiderea mai mare pe care pare să o aibă comunitatea GC de la Șiria, pentru opțiuni maritale pe linia romano-catolică. Se remarcă aici mai ales filiile Cuvin și Păuliș, unde comunitățile romano-catolice erau majoritare. În cazul căsătoriilor mixte GC-RC consemnate în parohia Bârzava, acestea bănuim că se produc în contextul în care aici exista o foarte mică comunitate RC, care abia depășea la 1900, 100 de membri³⁴³, deci obligația prezervării identitare era stringentă, prin urmare orientarea multor tineri către mariaje mixte cu tineri GC era firească.

Din punctul de vedere al apetenței pe sexe pentru astfel de căsătorii, observăm că distribuția este foarte echilibrată, de aproape 50% pentru fiecare (băieții – 51,3%, fetele – 48,7%). Din tabloul de mai jos se vede că băieții erau mult mai deschiși când este introdusă în discuție alteritatea etnică (65,2%) decât fetele (34,8%).

În **perioada 1900-1910** au fost consemnate căsătorii mixte în 5 din cele 6 parohii ale protopopiatului (83%). Media anuală înregistrată în această perioadă a fost de 1,7 căsătorii mixte.

Confesional, așa cum era de așteptat, cele mai multe dintre căsătoriile mixte s-au realizat pe direcția GC-O (94,7%). A fost confirmată astfel înclinația mai mare a populației GC spre mariaje cu O (asta însă în condițiile unei majorități confesionale ortodoxe). Singura căsătorie care a făcut excepție s-a încheiat în anul 1905 la Bârzava între un băiat GC și o fată RC³⁴⁴.

Privit din perspectiva alterității confesionale prin căsătorie a celor două sexe, constatăm o mai mare înclinație la femei spre asemenea mariaje (57,9%) în comparație cu bărbații greco-catolici (42,1%). Toate mariajele mixte încheiate de către femeile GC s-au făcut însă în interiorul etniei (cu parteneri O).

Protopopiatul VĂȘAD

Cuprindea 8 parohii (Vășad, Tarcea, Curtuișeni, Galoș Petreu, Nyir Adoni, Adoni, Nyir-Acsad, Szent-György-Abrány) situate în zona actualei frontiere româno-

³⁴² La Șiria exista următoarea distribuție etno-confesională: 4.342 de români, 1.277 de maghiari, 1.025 de germani, 9 slovaci, 41 de țigani; 3.670 de ortodocși, 718 greco-catolici, 2.077 de romano-catolici, 88 de reformați, 29 de evanghelici și 111 izraeliți (*Recensământul din 1900...*, p. 102-103).

³⁴³ La Bârzava erau: 1.023 de ortodocși, 535 – GC, 102 – RC, 16 – CH, 5 – EV, 51 – Iz (*Ibidem*, p. 74-75).

³⁴⁴ A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 491/1905, f. 6; dos. 493/1907, f. 28

maghiare, la interferența comitatelor Bihor, Sătmăr și Săbolci³⁴⁵. La 1881, conform datelor oferite de către episcopie, populația protopopiatului era alcătuită din: 7.652 – GC, 2.095 – RC, 28 – O, 26 – EV, 12.611 – CH, 1.652 – Iz³⁴⁶. La 1900, structura populației protopopiatului era următoarea³⁴⁷:

	Total	GC	RC	O	EV	CH	Iz
Nr. populație	27.960	8.380	3.264	2	11	14.064	2.239
Procent (%)	100	29,97	11,67	0,01	0,04	50,30	8,01

Sursă: *Schematismus...*, p. 229

Lipsa populației ortodoxe și prezența importantă a populației de confesiune reformată (50,3%), dar și a unei comunități romano-catolice (11,67%) credem că a lăsat o anumită amprentă asupra fenomenului marital din zonă. Este drept însă că populația greco-catolică (de etnie română, dar și maghiară în unele localități) din aceste parohii manifesta încă puternice comportamente specifice lumii rurale tradiționale, iar în această lume constrângerile maritale erau multiple, ele intersectându-se și completându-se reciproc.

După o primă cercetare asupra fenomenului marital din acest protopopiat în care am folosit ca surse documentare rapoartele parohiale, am ajuns la concluzii oarecum surprinzătoare pentru unele localități. Numărul foarte mic al căsătoriilor mixte înregistrat în unele parohii, în ciuda unei structuri etno-confesionale care „îmbia” cu asemenea mariaje, ne-a determinat să purcedem la cercetarea registrelor de stare civilă din 4 parohii (Tarcea, Galoșpetreu, Vășad și Curtuișeni). Concluziile unei abordări paralele a acestor parohii credem că sunt utile pentru a avea o imagine cât de cât mai apropiată de realitate nu doar în acest protopopiat, ci și în cele cu structura etno-confesională a populației apropiată.

În urma cercetării registrelor parohiale din cele 4 parohii s-au conturat câteva concluzii și tendințe născute din comportamentul preoților din aceste parohii. Pe de o parte, numărul căsătoriilor mixte din acest protopopiat nu a fost sensibil schimbat prin introducerea în discuție a informațiilor din registre. Pe de altă parte, analizând comparativ cele două surse documentare s-a conturat o anumită imagine a percepției preoților din aceste parohii referitoare la căsătoriile „amestecate”. La Galoșpetreu, dar și la Curtuișeni, apar căsătorii mixte care nu au fost consemnate în registru, dar au fost raportate la episcopie³⁴⁸. La Vășad s-au identificat două perioade în care preotul GC a manifestat comportamente total diferite față de chestiunea mariajelor mixte: a. Înainte de 1880, este consemnată o singură căsătorie mixtă în registru fără ca aceasta să fie raportată diecezei. Credem însă că preotul de aici era subiectiv în această privință.

³⁴⁵ *Schematismus...*, p. 224-229

³⁴⁶ Apud Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 380

³⁴⁷ *Schematismus...*, p. 229

³⁴⁸ Nu știm exact care au fost motivațiile preotului care a raportat căsătoriile mixte, iar apoi nu le-a mai consemnat în registrul parohial ca fiind căsătorii mixte. Două supoziții pot fi aduse în discuție: 1. fie cei doi tineri, prin căsătoria în fața preotului GC, se angajau să urmeze împreună calea credinței greco-catolice (în acest caz preotul raporta căsătoria episcopiei fără însă a mai considera necesar să o înregistreze ca atare în registru); 2. posibil că tinerii după mariaj părăseau parohia, prin urmare preotul nu mai găsea necesar să înregistreze în registrul bisericii sale o familie care părăsea parohia. Pe de altă parte, poate fi remarcată, cum a fost cazul parohiei Galoșpetreu, lipsa căsătoriilor din mai mulți ani (în registru), ceea ce ne duce cu gândul la faptul că o parte a acestor registre să se fi pierdut.

Argumentul nostru se bazează tocmai pe faptul că în perioada iulie 1872 – decembrie 1880 nu a fost consemnată în registru religia niciunei persoane care se căsătorea. Poate că aceasta în fața preotului din localitate nu era important, asta cu atât mai mult cu cât cei care se căsătoreau erau „greco-catolici” (cel puțin dacă alegeau să se căsătorească în fața preotului GC), iar dacă nu erau, atunci deveneau prin cununia preotului (prin urmare nu mai era necesară precizarea confesiunii pe care eventual o avusese o persoană înaintea căsătoriei); b. Instalarea unui nou preot (care începe a completa un registru nou) aduce cu sine, începând cu anul 1881, și consemnarea unor asemenea căsătorii mixte (două chiar în 1881). Noul preot „uită” însă să le raporteze și episcopiei (în perioada 1880-1899, nicio căsătorie mixtă nu apare în rapoartele parohiei Vășad). La fel s-a întâmplat și în Curtuiuşeni, unde, în perioada 1880, apar consemnate în rapoartele parohiale chiar mai multe căsătorii mixte decât în registru (în anul 1898 a fost raportată o căsătorie cu un partener EV ce nu a fost înregistrată în registru)³⁴⁹. Din aceeași parohie nu s-au mai raportat decât 2 căsătorii mixte episcopiei în perioada 1900-1910 (nu excludem ca aceste rapoarte, dacă au existat, să se fi pierdut de-a lungul anilor).

În *perioada 1860-1879*, din cele 8 parohii, în 6 au avut loc căsătorii mixte (75%). Media anuală este de 2,15 căsătorii mixte. Nici într-o parohie, unde sunt căsătorii mixte, ponderea acestora nu este mare, așa cum se poate vedea din tabloul de mai jos. Acest fapt are explicații în specificul etno-confesional al acestui protopopiat.

Pe de o parte, există în cadrul protopopiatului parohii mari, având peste 1.000 de credincioși GC, ceea ce face ca oferta pieței maritale să fie extrem de generoasă. De asemenea, lipsesc sau sunt puțin numeroși locuitorii aparținând altor comunități. Astfel, în parohia Nyir-Acsad din comitatul Săbolci, comunitatea GC reprezenta jumătate din totalitatea populației. Ea era la 1880 de 1.281 de suflete, deci posibilitatea mariajului intra-confesional era posibil, neexistând pericolul consangvinității. Totuși, sunt înregistrate 4 căsătorii mixte, 2 cu parteneri RC, la Bagoș și în localitatea ce era centrul parohiei, având în vedere că populația RC, foarte redusă ca număr, era obligată să caute parteneri de altă confesiune pentru tineri, pentru a nu se intra sub incidența gradelor de rudenie.

La Nyir-Adoni, comitatul Săbolci, populația GC reprezenta 62% din totalul ariei parohiale. Totodată, ea cuprindea peste 1.500 de suflete la 1880, ea nefiind obligată să caute parteneri de alte confesiuni pentru a nu produce perturbări consangvine. Cele 13 căsătorii mixte în care sunt implicați tinerii GC - deci în medie câte 1,45 pentru cei 8 ani în care sunt înregistrate aceste căsătorii, sau o medie anuală de 0,65 căsătorii mixte pentru cei 20 de ani - nu ni se par din această perspectivă că ar fi reprezentative, pentru o medie de 17-22 de căsătorii câte se realizau anual în parohie. În privința opțiunilor, cele mai multe îi au ca protagoniști pe tinerii RC (7 cazuri), având în vedere și ponderea importantă a acestei comunități în arealul parohiei, aproape 1.000 de suflete. Un loc surprinzător îl ocupă căsătoriile mixte GC-CH, în condițiile în care reformații nu cuprindeau decât 200-300 de suflete. Este posibil ca aici să fi acționat un fenomen invers cu cel întâlnit în parohiile unde GC erau minoritari. Minoritarii sunt obligați de regula interdicției sangvine să caute parteneri în comunitățile majoritare tocmai pentru a supraviețui. Deci, în acest caz, trebuie să-i vedem pe reformați în postura de „pețitori”, într-o mai mare măsură decât pe GC, deși

³⁴⁹ A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 485/1898, f. 1-7

nici aceștia nu se vor fi lăsat mai prejos dacă era o fată frumoasă, iar pe lângă asta mai avea și ceva avere³⁵⁰.

La Vășad, în comitatul Bihor, se pare că interesul pentru căsătorii mixte era inexistent. Cine să fie vinovat? Să fie preotul care nu a consemnat realitatea? Să fie hazardul care a făcut să se piardă documentele? Ar putea fi și ele, dar, uitându-ne la structura etno-confesională a localității și a cătunelor învecinate, putem avea o explicație și mai plauzibilă a acestei tăceri a preoților și a documentelor asupra căsătoriilor mixte de la Vășad. Parohia Vășad avea la 1880 aproape 1200 de credincioși. Celelalte confesiuni erau aproape inexistente, reducându-se la câteva familii. Prin urmare, cu totul și cu totul accidental puteau avea loc căsătorii mixte ale tinerilor GC cu parteneri de altă confesiune, pentru că piața maritală GC era suficient de bogată. Ar mai putea fi adăugat un alt aspect, cele câteva familii de altă confesiune, cei mai mulți erau RC (vreo 6-7 familii), în condițiile în care nu aveau biserică proprie în sat și preot propriu, apelau la preotul unit ca și la un păstor acceptat, iar căsătoria cu un GC trecea de multe ori ca o căsătorie intra-confesională și nu una inter-confesională, preotul înregistrând-o ca atare. Un studiu comparativ al registrelor de căsătorie din această parohie – asociat cu cele de botez și un studiu onomastic – ar putea lămuri dacă s-a practicat această metodă sau nu. Ceea ce este cert este faptul că registrele parohiale greco-catolice nu consemnează decât o singură căsătorie mixtă în perioada 1860-1879 (încheiată între un bărbat GC și o femeie CH în anul 1866³⁵¹).

Pe de altă parte, există în acest protopopiat parohii mici, având sub 500 de credincioși GC - Adoni, Galoșpetreu și Tarcea, în care oferta pieței maritale să fie extrem de slabă, fapt care se traduce prin numărul redus de căsătorii, 2-3 pe an, dar și prin impactul mai mare pe care îl au celelalte comunități confesionale asupra opțiunilor maritale ale tinerilor GC. De exemplu, la Tarcea comunitatea GC era sub 400 de suflete în 1880, față de cea reformată care era de peste 1.500. La Galoșpetreu exista un echilibru între cele trei comunități GC, RC și CH, ceea ce face ca, în opțiunile maritale ale tinerilor GC, acest echilibru să se mențină. O situație similară întâlnim la Szent-György-Abrány³⁵². Prezența a 4 căsătorii între tineri GC și tineri O pare cu totul surprinzătoare prin faptul că nu numai în parohie, dar și în protopopiat, nu există menționată existența unei comunități ortodoxe. Explicația ar putea proveni din existența unei populații de confesiune ortodoxă, care vine periodic în anumite locuri, evident în căutare de muncă. Este un soi de colonizare sezonieră dinspre spațiile colinare și montane spre spațiile deschise, mai generoase în oferte de muncă. Ori acest fenomen are implicații și asupra fenomenului marital. Tineri de la distanță mai mare se hotărăsc să se căsătorească. În aceste cazuri, nu factorii etno-confesionali sunt determinanți în formularea pieței maritale, ci factorii sezonieri și întâmplători. Însă aceștia au o acțiune limitată ca timp și spațiu. Ei depind, apoi, de factori precum tradiția maritală, care poate fi laxă sau restrictivă.

Din punctul de vedere al apetenței pe sexe pentru căsătorii mixte, se poate observa că fetele sunt mai deschise spre căsătorii mixte (60,5%), iar băieții mai puțin, numai 39,5%. Urmărind tabelul de mai jos, constatăm faptul că băieții erau mai dispuși să încheie căsătorii mixte cu fetele CH (58,8% din totalul căsătoriilor mixte încheiate de către bărbați), iar femeile cu parteneri RC (65,4% din totalul căsătoriilor mixte încheiate de către femeile GC).

³⁵⁰ Ioan Horga, Mircea Brie, *Opțiuni maritale...*, p. 107

³⁵¹ Idem, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1427, f. 67

³⁵² *Ibidem*

Parohia	Nr. anilor cu căs. mixte	Total căs. mixte	GC/ O	GC/ RC	GC/ CH	GC/ EV	O/ GC	RC/ GC	CH/ GC	EV/ GC
1860-1879										
Galoşpetreu ³⁵³	5	10		1				5	4	
Nyir Acsad	4	4		1	2			1		
Nyir Adony	9	13		1	2		1	6	3	
Szent-György-Abrány	5	8	4					3	1	
Tarcea ³⁵⁴	4	7			5			2		
Văşad ³⁵⁵	1	1			1					
Total	17	43	4	3	10		1	17	8	
1880-1899										
Curtuiuşeni ³⁵⁶	11	15		1	2			5	6	1
Adoni	1	1		1						
Galoşpetreu	12	25		9	5	1		6	4	
Nyir-Acsad	14	37	2	5	3		1	18	8	
Nyir-Adony	3	5		2				1	2	
Szent-György-Abrány	4	7	1				3	3		
Tarcea	6	9			3	1	1	2	2	
Văşad	5	6		2				4		
Total	19	105	3	20	13	2	5	39	22	1
1900-1910										
Curtuiuşeni	7	11		2				5	4	
Nyir Adony	1	1							1	
Nyir Acsad	2	5							3	2
Văşad	2	2			1			1		
Total	9	19		2	1			6	8	2

Surse: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununaților); Idem, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Perioada 1880-1899 consemnează căsătorii mixte în toate cele 8 parohii (100%). Media anuală este de 5,25 căsătorii mixte. Așa cum se poate observa din tabloul de mai sus, din punctul de vedere al numărului de căsătorii mixte, constatăm că, spre deosebire de perioada 1860-1879, numărul acestora a sporit într-o medie normală celei din protopopiatele învecinate, de numai 2,4 ori.

Din punctul de vedere al numărului de căsătorii mixte, se păstrează aceeași tendință și la nivel micro, adică al parohiilor. Cele mai multe căsătorii mixte au avut loc la Nyir-Acsad (37 de cazuri). Urmau parohia Galoşpetreu (25 de cazuri) și Curtuiuşeni (15 cazuri). În celelalte parohii putem spune că aceste mariaje au mai degrabă un caracter accidental.

Analizând tendințele căsătoriilor mixte din perspectiva structurii etno-confesionale a acestora observăm că se menține aceeași situație. Căsătoriile cu parteneri RC reprezentau 56,2% din totalul căsătoriilor mixte. O diminuare nuanțată a

³⁵³ Pentru această localitate au fost introduse și datele rezultate din analiza registrului parohial de stare civilă (perioada 1860-1880). A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 447, f. 16-24

³⁵⁴ Pentru această localitate au fost introduse și datele rezultate din analiza registrului parohial de stare civilă (perioada 1860-1880). *Ibidem*, dos. 1221, f. 35-44

³⁵⁵ Pentru această localitate au fost introduse și datele rezultate din analiza registrului parohial de stare civilă (perioada 1860-1880). *Ibidem*, dos. 1427, f. 63-75

³⁵⁶ Pentru această localitate au fost introduse și datele rezultate din analiza registrului parohial de stare civilă (perioada 1882-1910). *Ibidem*, dos. 354, f. 154-170; dos. 356, f. 2-22

ponderii căsătoriilor mixte cu parteneri reformați (33,3%) este de reținut, apărând 3 căsătorii cu parteneri evanghelici (2,8%) și dublarea căsătoriilor cu parteneri ortodocși (7,6%). O asemenea stare are ca explicație faptul că în această zonă nu se produc mutații importante în această perioadă la nivelul etno-confesional, existând o relativă stabilitate demografică și structurală. O asemenea realitate este demonstrată din analiza comparativă a structurii etno-confesionale a populației din parohiile Nyir-Adony și Galoș Petreu în anii 1880 și 1900.

Din punctul de vedere al apetenței pentru căsătorii mixte, se poate observa că, la fel ca și în perioada 1860-1879, fetele sunt mai deschise spre căsătorii mixte (63,8%) decât băieții (36,2%). Să fie vorba aici de o mai mare mobilitate a bărbaților decât în alte zone pentru a găsi de lucru? Este o zonă care atrăgea forță de muncă pentru muncile sezoniere, ori aceasta era de cele mai multe ori masculină. Poate că aici să fie o explicație a acestei tendințe.

În **perioada 1900-1910** au fost consemnate căsătorii mixte în 4 din cele 8 parohii ale protopopiatului (50%). Posibil că numărul parohiilor în care s-au încheiat căsătorii mixte a fost mai mare, asta cu atât mai mult cu cât la Curtuiuşeni, localitate în care nu au fost înregistrate decât 2 căsătorii mixte în rapoarte (în filia Valea lui Mihai), au fost descoperite, în urma despuierii registrelor parohiale de stare civilă, 11 asemenea căsătorii. Raportat la nivelul întregului protopopiat, în această perioadă se constată o media anuală de 1,0 căsătorii mixte.

Dacă excludem parohia Curtuiuşeni, în cazul căreia au fost introduse și datele din registrul parohial, atunci tot la Nyir-Acsad observăm cel mai mare număr de căsătorii mixte. Din punct de vedere confesional, cele mai multe căsătorii mixte sunt cele cu parteneri RC (52,6%), urmate de cele cu parteneri CH (47,4%).

Sub raportul alterității confesionale prin căsătorie a celor două sexe, se remarcă o mai mare înclinație spre asemenea mariaje a femeilor greco-catolice (84,2%). Această înclinație a fost vizibilă în cazul acestui protopopiat și în perioadele anterioare. Ea poate fi pusă pe seama faptului că în aceste localități sosesc numeroși bărbați de confesiuni diferite, în special în perioada sezonului agricol.

A. Fenomenul marital în parohia Tarcea (1860-1880). Studiu de caz

Această localitate avea, din punct de vedere etnic, o populație mixtă, alcătuită în principal din români și maghiari (la 1880, din totalul de 912 locuitori, 326 erau români, iar comunitatea maghiară de aici număra 535 de persoane³⁵⁷; la 1900, dintre cei 1.070 de locuitori, 303 erau români, în vreme ce maghiarii erau în număr de 767 de persoane³⁵⁸). Compoziția etnică este reflectată și în structura confesională a populației din localitate: maghiarii erau în general calvini, iar românii erau greco-catolici. La 1880, în localitate trăiau 399 – GC, 415 – CH, 39 – RC, 58 – Iz și 1 – EV³⁵⁹. La 1900, numărul GC a ajuns la 503 (a se vedea faptul că în localitate doar 326 de persoane și-au declarat limba maternă limba română), cel al CH la 478, cel al RC la 37, cel al Iz la 50, iar cel al EV la 2³⁶⁰.

În perioada cercetată, preotul greco-catolic din localitate a încheiat 118 căsătorii, reprezentând o medie de 5,6 căsătorii/an. Din totalul acestora, doar 7 sunt mixte inter-confesional (5,9%). Toate aceste căsătorii mixte sunt încheiate cu parteneri

³⁵⁷ *Recensământul din 1880...*, p. 78-79

³⁵⁸ *Recensământul din 1900...*, p. 158-159

³⁵⁹ *Recensământul din 1880...*, p. 78-79

³⁶⁰ *Recensământul din 1900...*, p. 158-159

în afara grupului etnic românesc (acest fapt era însă unul normal, dacă ținem cont de faptul că în localitate, dar și în satele vecine, nu exista o comunitate ortodoxă).

În ciuda faptului că localitatea avea o populație suficientă pentru a asigura o bună parte a pieței maritale, numărul căsătoriilor ce implică cel puțin un partener din alte localități (sunt și cazuri când ambii parteneri sunt din afara localității) este destul de ridicat (77 de cazuri, reprezentând 65,3% din totalul căsătoriilor). Așa cum vom vedea în momentul în care vom analiza localitățile de unde provin cei care se căsătoreau, între localitățile din această zonă există un schimb de populație ușor vizibil prin intermediul căsătoriei.

Dintre cele 7 căsătorii mixte, 3 au fost încheiate în filia Cheșereu (toate cu parteneri CH), unde comunitatea GC era alcătuită doar din 56 de persoane, iar comunitatea CH număra 1.358 de persoane³⁶¹.

Din punctul de vedere al repartii pe cele două sexe a căsătoriilor mixte, observăm o mai mare înclinație a femeilor spre asemenea mariaje (71,4%), ceea ce confirmă tendința înregistrată la nivelul protopopiatului.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC		GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	
1860	9		5										4									
1861	10		1										9									
1862	6		1										5									
1863	7	1	1										5			1						
1864	4		1										3									
1865	3		2										1									
1866	7		2										5									
1867	4	1	1										2			1						
1868	11		6										5									
1869	4	1	1										2				1					
1870	6		1										5									
1871	9	1	1										7				1					
1872	8	2	2				1						3			1						
1873	5	1	3				1						2									
1874	4		2										2									
1875	4		3										1									
1876	3		2										1									
1877	2		1										1									
1878	1												1									
1879	5		2										3									
1880	6		1										5									
Total	118	7	39				2						72			3	2					

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1221, f. 35-44

Analizând localitățile de proveniență ale celor doi parteneri, putem obține informații utile privind condiționările și mecanismele maritale la populația din localitatea Tarcea.

³⁶¹ *Schematismus...*, p. 225

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Tarcea	60	Tarcea	89
Abram	6	Adoni	1
Adoni	4	Cherechiu	2
Cherechiu	4	Cheșereu	4
Cheșereu	4	Cheț	4
Galoșpetreu	8	Galoșpetreu	4
Oradea	2	Șilindru	5
Otomani	4	Valea lui Mihai	6
Sălacea	1	Vășad	2
Șilindru	11		
Valea lui Mihai	6		
Vășad	4		
Necunoscută	4	Necunoscută	1
Nr. căsătorii	118	Nr. căsătorii	118

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1221, f. 35-44

Aflată într-o zonă joasă, de câmpie, localitatea Tarcea făcea parte dintr-o regiune mai extinsă, ce oferea posibilitatea găsirii unor munci sezoniere. Sub influența acestui factor, dar și al emancipării mai mari, bărbații circulau mai mult, intrând astfel în contact și încheiind alianțe matrimoniale cu fete din Tarcea. Tabelul de mai sus relevă faptul că proveniența soților în momentul căsătoriei era mult mai diversă decât a soțiilor. În ambele cazuri, atât la bărbați cât și la femei, majoritatea sunt originari din Tarcea. Acest fenomen trebuie privit totuși sub rezerva faptului că, dacă 29 de femei aleg să vină în localitate să se căsătorească, numărul bărbaților ce vin aici pentru căsătorie este dublu (58 de cazuri). La o analiză a localităților din care provin acești parteneri la căsătorie, constatăm însă faptul că ei nu veneau (cu câteva excepții) decât din satele situate în preajma localității Tarcea. O asemenea realitate amendează teoria căsătoriilor ce-i implicau pe tinerii sosiți de la mari distanțe pentru a găsi de lucru în aceste regiuni.

În privința distribuției sezoniere a căsătoriilor, tabelul de mai jos confirmă comportamentul general, specific întregii populații din regiune. Puține căsătorii erau încheiate în perioada muncilor sezoniere, când munca câmpului reținea țăranul de la întregul cortegiu al ritualurilor nunții (care țineau mai multe zile). De asemenea, la fel ca și în alte cazuri, caracterul tradițional și influența puternică a Bisericii limitau până la zero căsătoriile din lunile de post (a se vedea lunile decembrie și aprilie). Aici specificul zonei (studiul de caz asupra unor localități vecine va confirma credem acest fapt) a influențat foarte mult această repartiție lunară a căsătoriilor. În luna octombrie nu a fost consemnată nicio căsătorie în cei 21 de ani ai perioadei cercetate (în perioada 1850-1860 a fost încheiată o singură căsătorie în această lună³⁶²). O influență majoră asupra acestei realități credem că o avea culegerea recoltelor (în special a porumbului) și campania arăturilor de toamnă.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	118	11	49	7	2	13	8	3	1	5	0	19	0
Procent (%)	100	9,32	41,53	5,93	1,69	11,02	6,78	2,54	0,85	4,24	0	16,1	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1221, f. 35-44

³⁶² A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1220, f. 16-28

În privința vârstei la căsătorie, putem observa o interesantă distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Astfel, la o primă analiză, putem observa o diferență relativ mare între grupa de vârstă a bărbatului și grupa corespunzătoare a femeii. Cele mai multe fete la prima căsătorie ajung în fața altarului la vârste de sub 20 de ani (36 de cazuri). În dreptul băieților, grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de căsătorii este cea de 25-29 de ani (43 de cazuri). Puține căsătorii s-au încheiat între parteneri ce aveau amândoi vârste sub 20 de ani (2 cazuri)³⁶³. Comparativ, în perioada 1850-1859, s-au încheiat 8 asemenea căsătorii, fapt ce demonstrează o anumită mutație în ceea ce privește comportamentul și percepția tinerilor față de căsătorie.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	2										
20-24	16	11									
25-29	18	12	3								
30-34		6									
35-39											
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1221, f. 35-44

Analizând cazurile căsătoriilor ce implicau un partener văduv, am fi tentați să spunem că asupra acestora nu s-ar răsfrânge niciun fel de condiționare (asta în condițiile în care vârsta medie a lor era mai mare decât a partenerilor). Aceste cazuri trebuiesc privite însă sub rezerva unor excepții introduse de statutul, averea și eventual numărul copiilor rămași în urma decesului vechiului partener. În realitate unei persoane rămase văduve, mai ales dacă avea o vârstă de peste 30 de ani, și cu atât mai mult dacă era vorba despre o femeie, posibilitățile de încheiere a unei căsătorii erau mult limitate.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	11	1				
30-39	6	2	1			
40-49	3	1				
50-59	1					
60-69						
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1221, f. 35-44

Cele mai multe cazuri de căsătorii între parteneri când unul era văduv au antrenat femei cu vârste la sub 30 de ani (84%), fapt ce confirmă o dată în plus statutul diferit al celor două sexe în percepția colectivă a vremii.

³⁶³ *Ibidem*, dos. 1221, f. 35-44

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30						
30 - 39	5	4				
40 - 49	1	7	3			
50 - 59		2	1	2		
60 - 69				1		
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1221, f. 35-44

Vârsta medie la căsătorie când ambii soți erau văduvi era mai ridicată, în comparație cu cazurile în care doar unul dintre parteneri este văduv. Explicația acestui fapt rezultă din logica teoriei potrivit căreia o persoană rămasă văduvă la tinerețe avea posibilitatea de a-și găsi un partener, de vârstă apropiată, rămas necăsătorit. În general, sub rezervele de rigoare, putem spune că cei mai mulți dintre văduvi încearcă prima opțiune: căsătoria cu un partener necăsătorit. Dacă vârsta înaintată nu le permite o asemenea căsătorie, ei se orientează spre o căsătorie cu un partener rămas și el văduv la o vârstă înaintată. Putem observa de asemenea o mare diversitate a combinațiilor vârstelor celor doi soți.

B. Fenomenul marital în parohia Galoșpetreu (1860-1880). Studiu de caz

Am ales această parohie și datorită faptului că localitatea Galoșpetreu era situată la doar 4 km de localitatea Tarcea. Posibilitatea studierii celor două parohii, urmărind comparativ și stabilind corelațiile dintre cele două localități, credem că este în măsură să descopere unele comportamente maritale comune sau specifice.

Această localitate avea, din punct de vedere etnic, o populație mixtă, alcătuită în principal din maghiari și români (la 1880, din totalul de 1.032 de locuitori, 85 erau români, iar comunitatea maghiară de aici număra 899 persoane³⁶⁴; la 1900, dintre cei 1.349 de locuitori, 63 erau români, în vreme ce maghiarii era în număr de 1.284 de persoane³⁶⁵).

Compoziția etnică este reflectată și în structura confesională a populației din localitate: maghiarii erau în general calvini, dar și greco-catolici sau romano-catolici, iar românii erau greco-catolici. La 1880, în localitate trăiau 274 – GC (în condițiile în care populația românească era alcătuită din doar 85 de persoane), 603 – CH, 51 – RC, 103 – Iz și 1 – EV³⁶⁶. La 1900, numărul GC a ajuns la 422 (a se vedea faptul că în localitate doar 63 de persoane și-au declarat limba maternă limba română), cel al CH la 740, cel al RC la 128, iar cel al Iz la 55³⁶⁷.

³⁶⁴ *Recensământul din 1880...*, p. 78-79

³⁶⁵ *Recensământul din 1900...*, p. 158-159

³⁶⁶ *Recensământul din 1880...*, p. 78-79

³⁶⁷ *Recensământul din 1900...*, p. 158-159

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/ GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/ GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC		
1860	2		1									1										
1861	5		3									2										
1862	0																					
1863	0																					
1864	0																					
1865	4		3									1										
1866	0																					
1867	3	1										2					1					
1868	1											1										
1869	5	2							1	1		3										
1870	4	1	1									2					1					
1871	2		1									1										
1872	0																					
1873	0																					
1874	3		1									2										
1875	10	1	3							1		6										
1876	4		1									3										
1877	0																					
1878	4	2	1							1		1						1				
1879	4		1									3										
1880	2		2																			
Total	53	7	18							3	1	28						2	1			

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 447, f. 16-24

Dacă analizăm tabelul de mai sus, constatăm faptul că lipsesc căsătorii din 7 ani (33,3%). Coroborat cu faptul că localitatea avea un număr mare de locuitori, iar comunitatea GC nu era una foarte mică, ajungem la concluzia că era imposibil să nu se fi înregistrat nicio căsătorie în acești ani. Cel mai probabil, file ale registrului parohial au fost rupte sau distruse de-a lungul anilor. Un alt fapt, remarcă și la începutul cercetării asupra protopopiatului Vășad, în anul 1879 nu apare nicio căsătorie mixtă înregistrată în registru, asta cu toate că preotul din localitate a raportat episcopiei nu mai puțin de 3 asemenea căsătorii. Nu știm exact care au fost motivațiile preotului care a raportat căsătoriile mixte, iar apoi nu le-a mai consemnat în registrul parohial ca fiind căsătorii mixte. Două supoziții pot fi aduse în discuție: 1. fie cei doi tineri, prin căsătoria în fața preotului GC, se angajau să urmeze împreună calea credinței greco-catolice (în acest caz preotul raporta căsătoria episcopiei fără însă a mai considera necesar să o înregistreze ca atare în registru); 2. posibil că tinerii în urma mariajului părăseau parohia, prin urmare preotul nu mai găsea necesar să înregistreze în registrul bisericii sale o familie care părăsea parohia. Pe de altă parte, poate fi remarcată, cum a fost cazul parohiei Galoșpetreu, lipsa căsătoriilor din mai mulți ani (în registru), ceea ce ne duce cu gândul la faptul că o parte a acestor registre să se fi pierdut.

Pierderea unei părți a registrului este susținută și de numărul mic al căsătoriilor din această parohie (doar 2,55 căsătorii pe an). Din punct de vedere confesional, alteritatea prin căsătorie se situa într-o pondere normală pentru o parohie cu structura etno-confesională asemănătoare cu cea din Galoșpetreu. Ponderea mariajelor mixte din totalul căsătoriilor a fost de 18,2% (ținând cont inclusiv de cele 3 căsătorii mixte din

1879). Toate cele 10 căsătorii mixte sunt făcute în afara grupului etnic românesc (a se vedea situația centralizată la nivelul protopopiatului). Dintre acestea, 6 sunt cu parteneri RC (60%), iar 4 cu parteneri CH (40%).

Raportat la cele două sexe, o alteritate confesională mai mare prin căsătorie s-a consemnat în cazul femeii (90%).

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Galoșpetreu	19	Galoșpetreu	37
Cheșereu	2	Curtuiuşeni	6
Cheț	1	Ghenetea	1
Curtuiuşeni	3	Pișcolt	1
Ghenetea	5	Szent-György-Abrány	1
Lovas Karoly	1	Tarcea	1
Nyir Acsad	1	Valea lui Mihai	1
Percs-Vamos	1	Vășad	3
Sălacea	3		
Szent-György-Abrány	5		
Tarcea	2		
Valea lui Mihai	2		
Vășad	3		
Verteș	1		
Necunoscută	4	Necunoscută	2
Nr. căsătorii	53	Nr. căsătorii	53

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 447, f. 16-24

La o simplă analiză a poziției geografice a localităților din care proveneau cei doi soți, constatăm aria de selecție foarte mare a partenerilor (asta oarecum surprinzător în comparație cu situația înregistrată în parohia vecină Tarcea). Aria foarte mare de selecție a partenerilor la căsătorie ne determină să credem că această localitate era prinsă într-un mecanism de schimb al forței de muncă cu localitățile respective. Mulți tineri soseau în localitate și se stabileau prin căsătorie aici (creșterea populației localității, inclusiv printr-un asemenea aport demografic, este evidentă, dacă facem un studiu comparativ asupra recensămintelor efectuate de către statul austro-ungar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea), dar și mulți tineri ce plecau la muncă în alte zone se căsătoreau cu parteneri din acele localități, stabilindu-se apoi în localitățile respective (făceau doar cununia în localitatea Galoșpetreu). O analiză comparată a registrelor cununaților, botezaților și morților este, credem, în măsură să demonstreze ipoteza noastră, potrivit căreia o mare parte dintre femeile GC din Galoșpetreu ce se căsătoreau cu parteneri sosiți din alte localități se stabileau ulterior în localitățile de domiciliu ale soților lor.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	53	11	20	1	1	9	2	3	0	0	1	5	0
Procent (%)	100	20,75	37,74	1,89	1,89	16,98	3,77	5,66	0	0	1,89	9,43	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 447, f. 16-24

Repartiția lunară și sezonieră a căsătoriilor confirmă circuitul agricol al forței de muncă tinere. Foarte puține căsătorii s-au consemnat în lunile sezonului agricol, consemnându-se o perioadă de două luni (august-septembrie, care corespundea

sezonului agricol de la sfârșitul verii și începutul toamnei), când nu a fost înregistrată nicio căsătorie. Puține căsătorii s-au înregistrat și în lunile sezonului agricol de primăvară. În acest caz, fenomenul trebuie nuanțat de prezența perioadei postului Paștelui. Respectarea normelor bisericești era marcată și de lipsa căsătoriilor din luna decembrie.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	17	1									
25-29	6	5		1							
30-34		1									
35-39											
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 447, f. 16-24

În privința vârstei la căsătorie, putem observa o interesantă distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Astfel, la o primă analiză, putem observa o diferență relativ mare între grupa de vârstă a bărbatului și grupa corespunzătoare femeii. Cele mai multe fete la prima căsătorie ajung în fața altarului la vârste de sub 20 de ani (23 de cazuri). În dreptul băieților, grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de căsătorii este cea de 20-24 de ani (18 cazuri). Nicio căsătorie nu s-a încheiat între parteneri ce aveau amândoi vârste sub 20 de ani.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	2					
30-39	3					
40-49	3					
50-59		1				
60-69						
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 447, f. 16-24

Analizând cazurile căsătoriilor ce implicau un partener văduv, constatăm faptul că acestea sunt foarte puține în raport cu alte localități. Din cele 9 asemenea căsătorii, 8 implică o femeie ce avea vârsta sub 30 de ani. Privit sub raportul apartenenței sexuale, constatăm faptul că cele mai multe dintre aceste căsătorii sunt realizate de către bărbați văduvi ce se căsătoreau cu fete nemăritate ce erau mult mai tinere. Această situație se datora în principal stării materiale a bărbatului. Au fost însă și cazuri de femei tinere care, rămase văduve, au optat pentru mariaje cu „holtei” ce aveau vârsta mult mai înaintată.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	1					
30 - 39	2	2	1			
40 - 49	1	1	1			
50 - 59		1	2	1		
60 - 69						
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 447, f. 16-24

Numărul combinațiilor maritale când ambii parteneri erau văduvi a crescut. Această situație era oarecum normală într-o societate rurală tradițională, ce manifesta ușoare restrângeri ale pieței maritale pentru persoanele rămase văduve. Diversitatea combinațiilor de vârstă este un fenomen născut din diversitatea vârstei la care rămăneau văduvi atât bărbații, cât și femeile.

C. Fenomenul marital în parohia Curtuiuşeni (1880-1910). Studiu de caz

Această localitate avea, din punct de vedere etnic, o populație mixtă, alcătuită în principal din maghiari și români (la 1880, din totalul de 1.608 locuitori, 24 erau români, iar comunitatea maghiară de aici număra 1.547 de persoane³⁶⁸; la 1900, dintre cei 1.941 de locuitori, doar 6 și-au declarat limba maternă ca fiind română, în vreme ce maghiarii erau în număr de 1.925 de persoane³⁶⁹). Compoziția etnică este reflectată și în structura confesională a populației din localitate: maghiarii erau în general calvini, iar românii erau greco-catolici. La 1880, în localitate trăiau 316 – GC, 1.107 – CH, 52 – RC, 132 – Iz și 1 – EV³⁷⁰. La 1900, numărul GC a ajuns la 513 (a se vedea faptul că în localitate doar 6 persoane și-au declarat limba maternă limba română), cel al CH la 1.249, cel al RC la 95, 1 persoană era EV, 55 erau Iz³⁷¹. O asemenea structură etno-confesională, în care comunitatea GC număra nu doar români, ci și maghiari (cei mai mulți la origini fuseseră români, dar între timp au fost maghiarizați – o parte și prin „tehnicile de recensare” folosite în special în anul 1900), credem că a afectat fenomenul marital.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC		
1880																						
1881																						
1882	2		1									1										
1883	6	1	1									4					1					
1884	2	1										1					1					
1885	4	1										3			1							
1886	5	1	1									3						1				
1887	3	1										2					1					

³⁶⁸ *Recensământul din 1880...*, p. 62-63

³⁶⁹ *Recensământul din 1900...*, p. 130-131

³⁷⁰ *Recensământul din 1880...*, p. 62-63

³⁷¹ *Recensământul din 1900...*, p. 130-131

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	GC/GC	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC
1888	8	2	2							1		4						1		
1889	2											2								
1890	4		2									2								
1891	8	3	3							1		2						1	1	
1892	9		1									8								
1893	6		1									5								
1894	2		1									1								
1895	5		2									3								
1896	2											2								
1897	2	1	1																1	
1898	2	1	1		1															
1899	4	1	2									1							1	
1900	8		2									6								
1901	1											1								
1902	5		1									4								
1903	4		2									2								
1904	4	1	2									1							1	
1905	4		3									1								
1906	8	1	3						1			4								
1907	7	3	1							2		3		1						
1908	4	1	1									2		1						
1909	4	2										2						1	1	
1910	4	1										3						1		
Total	129	22	34		1				1	4		73		2	1			7	6	

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 354, f. 154-170; dos. 356, f. 2-22

Am dori încă de la început să precizăm faptul că în registrul parohial nu apar 4 căsătorii mixte ce au fost raportate de către preot episcopiei. De ce nu au fost consemnate în registru aceste căsătorii mixte? Două dintre acestea s-au încheiat în anul 1900 și au implicat parteneri din Valea lui Mihai (filie a parohiei Curtuișeni)³⁷². În acest caz, am putea spune că preotul raporta episcopiei tot ce se întâmpla în parohia sa, fără a mai găsi de cuviință să înregistreze căsătoriile în registrul parohial din Curtuișeni (asta deși avea această obligație). În celelalte două cazuri sunt implicați și parteneri din Curtuișeni. În anul 1898, o căsătorie dintre un bărbat evanghelic și o femeie greco-catolică a fost raportată episcopiei fără să fie înregistrată în registrul parohial³⁷³. La fel s-a întâmplat și în cazul căsătoriei încheiate în anul 1899 dintre un bărbat GC și o femeie CH³⁷⁴. În cazul acestora, am putea invoca o altă explicație, posibil valabilă și pentru căsătoriile din anul 1900, și anume: în cazul rapoartelor, preotul consemna toate acele căsătorii considerate mixte, iar în registru înregistra doar acele căsătorii ale căror protagoniști rămăneau în parohie după căsătorie. Faptul că noile familii după căsătorie se instalau în altă localitate sau părăseau parohia GC (fie pentru a altă parohie GC, fie convertindu-se partea GC la o altă religie) îl determină pe preot să raporteze o realitate existentă (nu știm de altfel nici măcar dacă el a participat la cununia acestora - posibil că ele să se fi încheiat în fața preotului celeilalte

³⁷² A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea*, dos. 488/1900, f. 3-13

³⁷³ *Ibidem*, dos. 485/1898, f. 7

³⁷⁴ *Ibidem*, dos. 486/1899, f. 9

confesiuni implicate) fără însă a mai înregistra aceste familii nou create în registrul bisericii sale (pe care-l considera și ca pe un registru al membrilor comunității pe care o păstora). Pe de altă parte, nu putem să nu remarcăm faptul că toate aceste căsătorii sunt consemnate în 3 ani consecutivi. Posibil ca în această situație să fi intervenit pur și simplu factori de natură subiectivă, ce-l determinau pe preot să raporteze căsătorii mixte, pe care însă nu le înregistra în propriul registru parohial.

Dincolo de aceste elemente introduse „accidental”, observăm faptul că în parohia greco-catolică de la Curtuișeni au fost înregistrate în cei 31 de ani un număr de 129 de căsătorii (4,2 căsătorii pe an)³⁷⁵. Dintre acestea 20,15% (incluzând aici și cele 4 căsătorii ce apar în rapoarte) au fost căsătorii mixte. Toate aceste căsătorii au fost încheiate în afara grupului etnic românesc, fapt normal dacă raportăm această realitate la structura etno-confesională a localității (ortodocși nu existau nici în localitățile învecinate³⁷⁶).

Confesional, cele mai multe căsătorii mixte sunt încheiate cu parteneri RC (50%), urmau căsătoriile cu parteneri CH (46,1%) și în fine cele cu parteneri EV (3,9%). Sub raportul alterității confesionale prin căsătorie a celor două sexe, se constată o mai mare înclinație spre asemenea mariaje a femeilor (84,6%). Un astfel de raport este în măsură să confirme și de această dată comportamentul înregistrat la nivelul protopopiatului.

Analizând totalul căsătoriilor prin prisma localităților de proveniență a partenerilor, observăm faptul că un număr de 34 de căsătorii implică parteneri din localitatea Curtuișeni, iar 73 de căsătorii implică cel puțin un partener din afara acestei localități³⁷⁷. Ponderea mare a căsătoriilor ce implicau cel puțin un partener din afara localității se datora unei mari mobilități, în special a bărbaților.

În privința ariei de selecție a partenerilor, constatăm o mare diversitate, atât în cazul bărbaților, cât și în cazul femeilor. Comparativ, bărbatul este mult mai mobil prin căsătorie decât femeia: 1. domiciliul bărbatului este Curtuișeni în 56 de cazuri (43,4%), aceeași localitate este domiciliu în cazul a 86 de femei (66,7%); 2. proveniența bărbaților este mult mai diversă (aproximativ 26 de localități), în comparație cu femeile (aproximativ 18 localități)³⁷⁸.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Curtuișeni	56	Curtuișeni	84
Abrămuț	5	Abram	3
Adoni	3	Abrămuț	1
Almoșd	5	Adoni	1
Andrid	2	Andrid	2
Aszanyvasar	1	Carei	1
Beltiug	3	Cheț	1
Carei	1	Ciumești	2
Cerișa	1	Galoșpetreu	3
Ciumești	1	Irina	1

³⁷⁵ Idem, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 354, f. 154-170; dos. 356, f. 2-22

³⁷⁶ În întreg protopopiatul Vășad, la 1900, existau doar 2 persoane ce se declaraseră de confesiune ortodoxă. Cf. *Schematismus...*, p. 229

³⁷⁷ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 354, f. 154-170; dos. 356, f. 2-22

³⁷⁸ Aproximația este introdusă de faptul că în ambele cazuri există situații când localitatea de domiciliu este necunoscută.

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Craidorolț	2	Pișcolt	3
Ghenci	1	Resighea	1
Nyregyhaza	1	Sanislău	6
Pățălușa	1	Szent-György-Abrány	2
Petreu	1	Șilindru	1
Pir	2	Tășnad	3
Pișcolt	8	Valea lui Mihai	4
Pustaklodany	1	Vășad	1
Resighea	1		
Sanislău	9		
Sânmiclăuș	1		
Sălacea	2		
Sătmărel	2		
Tășnad	1		
Tiream	1		
Valea lui Mihai	6		
Necunoscută	11	Necunoscută	9
Nr. căsătorii	129	Nr. căsătorii	129

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 354, f. 154-170; dos. 356, f. 2-22

Dincolo de diferențierile mari dintre cele două sexe, constatăm o foarte mare arie de selecție a partenerilor, ceea ce demonstrează o dată în plus că această localitate era antrenată într-un angrenaj mai larg de schimb demografic. Acest schimb demografic era favorizat de relațiile economice strânse dintre aceste localități. Din acest punct de vedere, satul Curtuișeni făcea parte dintr-o regiune mai extinsă, ce se impunea ca o zonă centrală, caracterizată printr-o mare atracție a forței de muncă sezoniere. De altfel, nu străin de acest fapt, între anii 1880-1900, se constată o creștere cu peste 300 de persoane a populației din această localitate.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	129	22	31	3	9	28	8	3	3	6	6	9	1
Procent (%)	100	17,05	24,03	2,33	6,98	21,71	6,20	2,33	2,33	4,65	4,65	6,98	0,78

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 354, f. 154-170; dos. 356, f. 2-22

Repartiția lunară și sezonieră a căsătoriilor confirmă tendințele generale consemnate la nivelul lumii rurale. Spre deosebire de alte localități, se remarcă oarecum o distribuție mai omogenă a căsătoriilor. În perioada sezonului agricol, dar și în cea a posturilor impuse de biserică, chiar dacă sunt mai puține ca număr, căsătoriile există. Am fi tentați, analizând comparativ acest fenomen cu aria de proveniență a tinerilor la căsătorie, să credem că, într-un asemenea „amestec” de tineri, s-a produs o diluare a preceptelor tradiționale. O asemenea percepție ar putea să se impună în urma ruperii acestor tineri de lumea rurală în care au crescut. O analiză ulterioară asupra parohiei reformate de aici ar putea să ne aducă în această direcție noi elemente. Un fapt este cert, „vârful” din februarie și noiembrie este greu de sesizat în acest caz, consemnându-se acum un mare număr de căsătorii în luna mai (acum soseau în localitate mulți tineri ce se angajau ca zilieri pe lângă familiile mai înstărite, și care, întâmplător sau nu, era luna imediată postului Paștelui).

Luând în discuție starea civilă a celor care s-au căsătorit, constatăm faptul că în parohia Curtuișeni, în anii 1882-1910, s-au încheiat 86 de căsătorii între parteneri ce

se aflau la prima căsătorie, 19 căsătorii când unul dintre parteneri era văduv și 24 de căsătorii când ambii soți erau văduvi. O asemenea distribuție este una ce se încadrează în „normal”. Se remarcă, la fel ca și în cazul altor localități, o restrângere a opțiunilor maritale pe care le aveau persoanele ce ajungeau în văduvie.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	18	14	2								5
25-29	21	10	4	1							
30-34		6	1								
35-39											
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?	1	1									2

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 354, f. 154-170; dos. 356, f. 2-22

În privința vârstei la căsătorie, putem observa o interesantă distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Astfel, la o primă analiză, putem observa o diferență relativ mare între grupa de vârstă a bărbatului și grupa corespunzătoare a femeii. Dacă în cazul bărbatului nu s-au consemnat nicio căsătorie la vârste sub 20 de ani, în cazul fetelor la prima căsătorie ajung în fața altarului nu mai puțin de 42 de persoane (grupa de vârstă de 15-19 ani fiind de altfel cea care numără cele mai multe cazuri de căsătorii). În dreptul băieților, grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de căsătorii este cea de 20-24 de ani (37 de cazuri), urmată de cea de 25-29 de ani (36 de cazuri)³⁷⁹. Vârsta combinată a celor doi soți evidențiază o diferență medie de vârstă dintre soț și soție de peste 5 ani.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	5	1					
30-39	6		1				
40-49	2		1				
50-59		1					
60-69							
> 69							
?	2						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 354, f. 154-170; dos. 356, f. 2-22

Analizând cazurile căsătoriilor ce implicau un partener văduv, constatăm faptul că acestea sunt mai numeroase (ca pondere) în raport cu alte localități. Dintre cele 19 asemenea căsătorii, 15 implicau femei ce aveau vârsta sub 30 de ani. Privit sub raportul apartenenței sexuale, constatăm faptul că cele mai multe dintre aceste căsătorii sunt realizate de către bărbați văduvi ce se căsătoreau cu fete nemăritate ce erau mult mai

³⁷⁹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 354, f. 154-170; dos. 356, f. 2-22

tinere. Au fost însă și cazuri de femei tinere care, rămase văduve, au optat pentru mariaje cu „holtei” ce aveau vârsta mult mai înaintată.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30						
30-39	1	3				
40-49		5	3	1		
50-59		2	2	1		2
60-69				2		
> 69						
?						2

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 354, f. 154-170; dos. 356, f. 2-22

Ponderea căsătoriilor când ambii soți erau văduvi a fost mai mare în raport cu situațiile când doar unul dintre soți era văduv. Distribuția pe grupe de vârste a acestor căsătorii este mai puțin concentrată. Varietatea combinațiilor de vârstă constatată s-a datorat diversității vârstei persoanelor văduve, dar și faptului că aceștia erau „obligați” să încheie mariaje între ei. Posibilitățile reduse de căsătorie cu persoane necăsătorite mult mai tinere se constată în special în cazul persoanelor ce depășeau 30 de ani. Dacă în cazul căsătoriilor când unul dintre parteneri era văduv au fost implicate 16 persoane ce aveau vârste sub 30 de ani, în cazul căsătoriilor când ambii soți erau văduvi, doar o singură persoană era încadrată în această grupă de vârstă. Diferența medie de vârstă dintre bărbat și femeie, deși se păstrează încă la o valoare ridicată, nu este la fel de mare ca și în cazul căsătoriilor când doar unul dintre parteneri era văduv.

V. TENDINȚELE MARITALE ÎN PAROHIIILE ORTODOXE SUBORDONATE CONSISTORIULUI DE ORADEA. ANALIZA FENOMENULUI MARITAL

Populația ortodoxă din zona Bihorului a avut o organizare ierarhică proprie, asta în ciuda faptului că Dieceza de Oradea, în contextul răscoalei lui Francisc Rakoczi al II-lea, a pierdut după 1712 dreptul de a mai avea un episcop. Teritoriul eparhiei a ajuns sub jurisdicția episcopilor ortodocși din Arad¹.

Se impune precizarea faptului că teritoriul episcopiei nu a intrat în componența Episcopiei Aradului „ca un teritoriu anexat, ci ca o Episcopie de sine stătătoare care, în lipsă de ierarh, a primit ocrotirea spirituală a celui mai apropiat episcop”². În condițiile în care scaunul episcopal a devenit vacant, conducerea episcopiei a fost asigurată de către Consiliul eparhial, Consistoriul. Structura organizatorică s-a păstrat, confirmând încă o dată faptul că nu putea fi vorba despre o încorporare a eparhiei în Episcopia de Arad, și asta cu toate că episcopul de Arad obținuse jurisdicția și asupra Bihorului. Consistoriul a avut, cel puțin până în anul 1793 când a fost oficializat³, o funcționare de facto, dar nu și de jure. Acesta a fost de altfel și motivul pentru care instituția nu a primit niciun sprijin din partea statului și nici documentele necesare⁴. Consistoriul de Oradea, statuat prin diverse protocoale diecezane⁵, a fost păstrat și după votarea Statutului Organizatoric al Bisericii Ortodoxe Române din Ungaria și Transilvania în anul 1868 de către Congresul Bisericesc⁶. Aceeași decizie a fost luată și de către Congresul din 1878⁷.

În conformitate cu acest statut, Consistoriul Ortodox Român de Oradea avea în subordonare 6 protopopiate: Oradea Mare, Beiuș, Peștiș, Tinca, Beliu și Vașcău. Parohiile erau de două feluri: matre și filii. Localitatea care putea să-și susțină singură cel puțin o biserică cu un preot și cel puțin o școală cu un învățător, precum și celălalt personal trebuincios, avea rangul de parohie-matră. Localitatea care nu putea să-și susțină singură cele menționate mai sus se asocia unei parohii-matre având în acest caz statutul de filie⁸. Numărul parohiilor (atât matre, cât și filii) aparținătoare unui protopopiat a fost adesea schimbat, motiv pentru care este greu a preciza care este numărul exact al parohiilor la nivelul acestei perioade. Apoi, numeroase inexactități au

¹ Ioan Sorin Cuc, *Episcopia ortodoxă de Oradea (1920-1940)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2005, p. 34-35

² *Ibidem*, p. 35

³ A se vedea circulara episcopală din 24 august 1793 prin care episcopul de Arad îl numește președinte al Consistoriului pe Teodor Arsici.

⁴ Ioan Sorin Cuc, *op. cit.*, p. 45-46

⁵ Gheorghe Lițiu, *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2003, p. 211-230

⁶ Împăratul Francisc Iosif I a sancționat această lege la 28 mai 1869.

⁷ A se vedea *Statutul organizatoric al Bisericii Greco-orientale Române din Ungaria și Transilvania*, Sibiu, 1881

⁸ O. Chibu, *Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria*, București, 1915, p. 5

fost introduse și de către slaba organizare administrativă a Consistoriului. Documentele păstrate sunt adesea contradictorii în această privință (unele parohii apar când într-un protopopiat, când în altul). Numărul acestor parohii nu este nici el constant. O monografie a Bihorului și Oradei (*Bihar Vármegye és Nagyvárad*), publicată în anul 1901 la Budapesta prezenta următoarea structură administrativă a teritoriului aflat sub jurisdicția Consistoriului de Oradea⁹: 1. protopopiatul Oradea¹⁰ cu 48 de parohii-matre și 172 de filii¹¹; 2. protopopiatul Peștiș, cu reședința la Lugașu de Sus, care avea în componență 41 de parohii-matre și 15 filii, numărând 35.086 de credincioși (17.888 de bărbați și 17.198 de femei)¹²; 3. protopopiatul Tinca cu 32 de parohii-matre și 23 filii, numărând 28.151 de enoriași (14.156 de bărbați și 13.995 de femei)¹³; 4. protopopiatul Beiuș, cu reședința la Răbăgani, având 46 de parohii-matre și 14 filii și numărând 32.222 de credincioși (15.987 de bărbați și 16.235 de femei); 5. protopopiatul Beliu, cu reședința la Girișu Negru, având 35 de parohii-matre și 14 filii, numărând 26.903 enoriași (13.304 bărbați și 13.599 de femei)¹⁴; 6. protopopiatul Vașcău, numărând 28.975 de credincioși (14.561 de bărbați și 14.414 femei) în cele 40 de parohii-matre și 19 filii¹⁵.

Reînființarea Episcopiei Ortodoxe de Oradea în anul 1920 a adus cu sine o nouă organizare și arondare teritorială a protopopiatelor. Sinodul eparhial din anul 1921 a aprobat noua structură organizatorică. Episcopia era acum alcătuită din 15 protopopiate¹⁶: Oradea Mare cu 20 de parohii¹⁷, Lunca cu 23 de parohii¹⁸, Tileagd cu 22 de parohii¹⁹, Aleșd cu 20 de parohii²⁰, Bratca cu 15 parohii²¹, Sătmar cu 2 parohii²², Ceica cu 23 de parohii²³, Răbăgani cu 20 de parohii²⁴, Beiuș cu 27 de parohii²⁵, Rieni

⁹ Borovszky Samu, *Bihar Vármegye és Nagyvárad*, Budapesta, 1901, p. 428

¹⁰ Acest protopopiat avea un număr de 31.969 de credincioși ortodocși (16.140 de bărbați și 15.829 de femei). Cf. Borovszky Samu, *op. cit.* p. 428

¹¹ Acestea erau situate în mare parte în regiunile cu populație românească majoritar greco-catolice din zona de nord a comitatului, inclusiv în Sătmar.

¹² Borovszky Samu, *op. cit.* p. 428

¹³ *Ibidem*

¹⁴ *Ibidem*

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ Ioan Sorin Cuc, *op. cit.*, p. 183-187

¹⁷ Alparea, Apateul Românesc, Cheresig, Cheri, Chișirid, Felcheriu, Giriș, Hidișelu de Sus, Hidișelu de Jos, Leș, Mierlău, Oradea Mare (sediul protopopiatului), Oșorhei, Păușă, Rontău, Sântelec, Șumugiu, Tărian, Toboliu și Velența.

¹⁸ Abram (sediul protopopiatului), Almaș, Bebei, Borumlaca, Burzuc, Chiraleu, Chiribil, Ciuhoi, Chișlaz, Cuzap, Dernașoara, Făncica, Iteu, Margine, Parhida, Sârbi, Satubarbă, Săbolciu, Spurcani, Suiug, Șușturogiu și Voivozi.

¹⁹ Bălaia, Borșea, Botean, Brusturi, Chigic, Copăcel, Cuieșd, Hotar, Husasău, Ineu, Subpiatră, Picleu, Săbolciu, Săcădat, Sărand, Șerghiș, Surdus, Țigănești, Țețchea, Tileagd (sediul protopopiatului), Tilecuș și Vârciorog.

²⁰ Aștileu, Aleșd (sediul protopopiatului), Birtin, Butani, Cacuciul Românesc, Cacuciul Unguresc, Călășea, Chistag, Fâșca, Gălășeni, Gherghie, Josani, Lugașu de Jos, Lugașu de Sus, Luncșoara, Măgești, Ortiteag, Peștere, Peștiș și Tinăud.

²¹ Bălnaca, Beznea, Bratca (sediul protopopiatului), Bucea, Bulz, Cetea, Cornișel, Dames, Fechetău, Lorău, Ponoară, Remeti, Șuncuiș, Valea Mare și Valea Neagră.

²² Sătmar cu filiile și Diosig.

²³ Bucium, Bucuroaia, Calea Mare, Cârpeștii Mari, Cârpeștii Mici, Ceica (sediul protopopiatului) Ceșoara, Corbești, Cotiglet, Crâncești, Dobrești, Dușești, Forosig, Incești, Lazuri, Luncasprie, Lupoia, Hidișel, Straciș, Tășad, Topa de Sus, Topa de Jos și Topești.

cu 28 de parohii²⁶, Vașcău cu 24 de parohii²⁷, Beliu cu 19 parohii²⁸, Ucuriș cu 15 parohii²⁹, Tinca cu 18 parohii³⁰ și Salonta cu 16 parohii³¹.

În procesul de stabilire a tendințelor și strategiilor maritale la populația ortodoxă din această regiune trebuie să se țină cont de structura etno-confesională și de conexiunile care existau între diferitele grupuri etnice și confesionale de aici. Prin etnicitate, așa cum am putut observa și în cazul populației greco-catolice, ortodocșii, erau atașați de credincioșii uniți. Prezența în același spațiu atât a greco-catolicilor cât și a ortodocșilor a influențat într-o oarecare măsură comportamentul marital, dar și gradul alterității confesionale. În identificarea mecanismelor care au stat la baza diverselor comportamente se impune a se face distincția între localitățile cu pondere scăzută a populației ortodoxe sau cele cu importante asemenea comunități dar izolate (situate în general în nord și vest) și localitățile situate în regiuni cu populație ortodoxă numeroasă (partea de sud și sud-est). Apoi, în acest proces au intervenit diferitele forme de manifestare regională ale obiceiurilor și tradițiilor ce au condus spre anumite comportamente mentale distincte. De altfel, plecând de la aceste considerente, propunem pentru realizarea acestui demers efectuarea mai multor studii de caz prin despuieră registrelor de stare civilă din localități situate în regiuni diferite.

Pentru construirea imaginii de ansamblu, dar și pentru observarea fenomenului marital inter-confesional în localitățile selectate spre cercetare, propunem o grilă asemănătoare cu cea folosită și cu ocazia efectuării studiilor de caz asupra parohiilor greco-catolice. Ne interesează situațiile: când bărbatul era O, iar femeia era de altă confesiune (GC, RC, CH și EV), și invers. Domiciliul, vârsta, starea civilă, etnia, etc., vor sta și ele în atenția noastră așa încât să putem surprinde cât mai multe comportamente și tendințe generale, dar și particulare. În demersul nostru vom încerca să grupăm localitățile asupra cărora s-au efectuat studii de caz, în principal ținând cont de poziția lor geografică. În acest sens propunem o analiză a acestora în funcție de

²⁴ Albești, Căpâlna, Câmpani de Pomez, Copăceni, Coșdeni, Forău, Hidiș, Pomez, Răbăgani (sediul protopopiatului) Rohani, Rotărești, Săldăbagiu, Sitani, Săucani, Suplac, Spinuș, Sânmiclăuș de Beiuș, Urviș, Vălni și Vărășeni.

²⁵ Beiuș (sediul protopopiatului), Beiușele, Borz, Budureasa, Burda, Căbești, Cărbunari, Curățele, Drăgoteni, Dumbrăvița, Feneriș, Gurbești, Meziad, Nimăiești, Mizieș, Petreasa, Pociovești, Pocola, Remetea, Roșia, Saca, Sânmartin, Seliște, Sohodol-Lazuri, Șoimi, Talpe și Telec.

²⁶ Băleni, Belejeni, Brădet, Broaște, Buntești, Căcăceni, Chișcău, Drăgănești, Dumbrăvani, Ferice, Ghighișeni, Gurani, Cusuiș, Hinchiriș, Lelești, Lazuri, Măgura, Mierag, Petrileni, Poieni de Jos, Poieni de Sus, Pietroasa, Rieni (sediul protopopiatului), Săud, Țigănești, Tărcăița, Valea Neagră de Jos și Totoreni.

²⁷ Băița, Briheni, Călugări, Câmpanii de Jos, Câmpanii de Sus, Cărpinet, Crișcior, Colești, Fănațe, Hârsești, Hotar, Leheceni, Lunca, Poiana, Sârbești, Seghiște, Sighiștel, Sohodol, Ștei, Șuștiu, Valea Neagră de Sus, Vașcău (sediul protopopiatului), Vărzarii de Jos și Vărzarii de Sus.

²⁸ Agriș, Archiș, Bârzești, Beliu (sediul protopopiatului), Bochia, Botfeiu, Cărand, Chișlaca, Coroiu, Craiva, Cumănești, Groși, Hășmaș, Mocirla, Nermiș, Sâc, Secaciu, Tăgădău și Urviș de Beliu.

²⁹ Călăcea, Olcea, Cărsău, Ciuntăhaza, Măraș, Petid, Rogoz, Sânmiclăuș, Stoinești, Șiad, Șoimi, Susag, Tălmăciu, Ucuriș (sediul protopopiatului) și Ursad.

³⁰ Batăr, Cărnăz, Căuașd, Cheșa, Cociuba, Tăut, Fonău, Gepiș, Giriș, Gurbediu, Husasău, Miersig, Miheleu, Oșand, Râpa, Sititelec, Tinca (sediul protopopiatului) și Valea Mare.

³¹ Ateaș, Berechiu, Bicaceu, Cefa, Ciuneghiu, Gepiu, Homorog, Ianoșda, Inand, Mădăras, Mățișhaza, Roit, Salonta (sediul protopopiatului), Sânmiclăușul Românesc, Tămașda și Tulca.

organizarea în protopopiate a acestor parohii. Vom folosi pentru aceasta vechea organizare bisericească de dinaintea anului 1921. Dorim însă să precizăm faptul că structura administrativă a Consistoriului (în protopopiate, parohii-matre și filii) a fost mereu schimbată, motiv pentru care accentul studiului nostru cade în primul rând asupra parohiei și mai puțin asupra protopopiatului (văzut mai degrabă din perspectiva analizei noastre ca o arie geografică în care se manifestau diverse comportamente maritale generale sau particulare), a căror structură s-a modificat în mai multe rânduri pe parcursul perioadei analizate.

Metodologic, cum am mai precizat, nu ne propunem să efectuăm un studiu exhaustiv asupra tuturor parohiilor coordonate de către Consistoriul de Oradea, ci mai degrabă realizarea mai multor studii de caz ce vor evidenția cu siguranță comportamentul marital al comunității ortodoxe, dar și specificitatea acesteia în comparație cu celelalte confesiuni.

Protopopiatul BEIUȘ

În anul 1898 protopopiatul ortodox român al Beiușului era alcătuit din 46 parohii matre și 10 parohii ce aveau statutul de filii³² (potrivit lui Borovszky Samu acest protopopiat număra 14 filii³³). Încercările credincioșilor ortodocși din filii de a obține statutul de parohie matră sunt evidențiate de scăderea până în anul 1902 a numărului filiilor la 7. În paralel numărul parohiilor matre a crescut la 49³⁴. O dispută pe seama organizării protopopiatului este puțin relevantă pentru studiul nostru, tocmai din acest considerent nu insistăm asupra acestui subiect.

Protopopiatul Beiuș avea în componența sa sate cu o majoritate absolută românească ortodoxă, dar și sate cu importante alte comunități etnice, în principal maghiare. Din punct de vedere confesional, tot în această regiune existau numeroase sate în care comunitatea românească era împărțită între cele două confesiuni specifice acestei naționalități: ortodoxia și greco-catolicismul. În alegerea localităților asupra cărora s-au efectuat studii de caz a contat și această structură etno-confesională, dar și așezarea geografică a localităților (asta cu atât mai mult cu cât numărul parohiilor protopopiatului era foarte mare, prin urmare avem de-a face cu o arie relativ extinsă din punct de vedere geografic).

A. Fenomenul marital în parohia Feneriș (1860-1910). Studiu de caz

Localitatea Feneriș este situată în actuala comună Pocola, în imediata vecinătate a unor localități cu importante comunități de români greco-catolici. La 1880, localitatea număra 571 de locuitori, dintre care 547 erau români (95,8%)³⁵. Aceștia împărțeau în totalitate credința ortodoxă. Nu mai puțin 567 de persoane (99,3%) s-au declarat în acest an de credință ortodoxă (pe lângă români în localitate mai trăiau 4 slovaci – convertiți se pare la ortodoxie – iar un număr de 15 persoane aveau limba maternă necunoscută – cel mai probabil erau copii ai românilor³⁶). Recensământul din anul 1900 consemnează un număr de 721 de persoane ce aveau domiciliul în Feneriș³⁷. Din totalul acestora, 717 erau de limbă maternă română (99,4%), 3 erau maghiari, iar

³² O. Chibu, *op. cit.*, p. 6

³³ Borovszky Samu, *op. cit.* p. 428

³⁴ O. Chibu, *op. cit.*, p. 6

³⁵ *Recensământul din 1880...*, p. 70-71

³⁶ *Ibidem*

³⁷ *Recensământul din 1900...*, p. 146

numărul slovacilor s-a redus la o singură persoană³⁸. Confesional, ortodoxia era majoritară – 95,9% (692 de enoriași). Scăderea ponderii comunității ortodoxe s-a făcut pe seama constituirii în localitate a unei comunități de greco-catolici (25 de enoriași³⁹). Apariția acestei comunități confesionale (la 1880 aceasta nu exista) poate fi pusă atât pe seama trecerii la greco-catolicism a unor persoane, cât și pe seama așezării în localitate a unor greco-catolici. Căsătoriile mixte O-GC credem că au jucat un rol hotărâtor în ambele cazuri: mai mulți tineri GC din localitățile învecinate (în special bărbați) s-au instalat în localitate în urma căsătoriei cu fete O din Feneriș; o parte a acestora au reușit să transmită confesiunea asupra copiilor sau au reușit chiar să-și convertească partenerii la GC. În localitate mai exista și un mic număr de Iz (numărul acestora a fost de 4 persoane la 1880⁴⁰, iar la 1900 de 3 persoane⁴¹).

O asemenea structură etno-confesională a fost în măsură să influențeze comportamentul marital al tinerilor ortodocși din localitate. În analiza acestui fenomen trebuie avut în vedere, pe de o parte faptul că ortodoxia era majoritară (această comunitate era chiar numeroasă), deci putea asigura o piață maritală relativ bogată prin oferta sa, iar pe de altă parte în localitățile învecinate numărul GC era destul de mare. Nu trebuie omis nici faptul că cei 25 de enoriași GC înregistrați în anul 1900 (comunitate în interiorul căreia consangvinitatea era evident un factor decisiv de influență în alegerea partenerilor) exercitau o presiune în vederea realizării mariajelor mixte.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei							
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O
1860	6		4										2							
1861	8		6										2							
1862	6	1	3										2				1			
1863	5		4										1							
1864	8		4										4							
1865	6	1	3										2				1			
1866	6		5										1							
1867	6	3	3						1				2				2			
1868	2		2																	
1869	6		6																	
1870	3	1	2										1							
1871	3		2						1											
1872	3	2							1				1				1			
1873	4	2							1				2				1			
1874	7	1	3										3				1			
1875	3												3							
1876	3	1	2														1			
1877	2		2																	
1878	5	2	3						1								1			
1879	8	1	7														1			
1880	5		4										1							

³⁸ *Ibidem*, p. 147

³⁹ *Ibidem*

⁴⁰ *Recensământul din 1880...*, p. 71

⁴¹ *Recensământul din 1900...*, p. 147

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O		
1881	2	3	1										2					3				
1882	6	1	1											1								
1883	12	2	2										8					2				
1884	7	1	1										5					1				
1885	6												6									
1886	1	1																1				
1887	0																					
1888	7	1	1										5					1				
1889	7	1	3										3					1				
1890	7	1	5										1					1				
1891	7	1	2										4					1				
1892	3		3																			
1893	7	2	4										1					2				
1894	6	2	3										1					2				
1895	6		3										3									
1896	3	1	1										1					1				
1897	4		3										1									
1898	5	2	3															2				
1899	8	3											5	1				2				
1900	8		6										2									
1901	4		2										2									
1902	9		5										4									
1903	2		2																			
1904	2	1											1					1				
1905	4	1	2										1	1								
1906	13		5										8									
1907	7	1	3										3					1				
1908	8	1	5										2	1								
1909	17	4	7										6	2				2				
1910	17		7										10									
Total	300	45	145						5				112	6				34				

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 412, f. 47-68

În perioada cercetată s-au consemnat un număr de 300 de căsătorii (5,9 căsătorii/an)⁴². Dintre acestea 45 sunt căsătorii mixte (15%). Toate aceste căsătorii mixte sunt încheiate cu parteneri GC, în majoritatea cazurilor cu parteneri din afara localității. Un număr de 5 căsătorii mixte implică parteneri din Feneriș, toate încheiate înainte de 1880 (acest fapt ar contrazice oarecum recensământul din 1880 care nu consemna niciun credincios GC în această localitate). Înclinația spre mariaje O-GC pare a fi una normală în această regiune, cel puțin acest fenomen a fost observat și în studiul nostru asupra parohiilor greco-catolice.

Analizând tabelul de mai sus prin prisma alterității confesionale observăm, așa cum am precizat deja, faptul că cea mai mare parte a căsătoriilor sunt cu parteneri din interiorul confesiunii (85%)⁴³. Dacă asociem alterității confesionale și pe cea etnică observăm că toate căsătoriile s-au încheiat în interiorul grupului etnic românesc. Să fie vorba de un sentiment de preservare etnică și națională atât de puternic încât mariajele

⁴² A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 412, f. 47-68

⁴³ *Ibidem*

cu parteneri de altă etnie să fie excluse în totalitate? O asemenea aserțiune ar putea fi demolată de faptul că în localitate nu existau alte comunități etnice. Cum însă jumătate dintre căsătoriile consemnate în registrul parohial de stare civilă al bisericii ortodoxe din Feneriș au implicat câte un partener din afara localității, atunci atenția noastră trebuie îndreptată și asupra localităților vecine. În regiune, pe lângă români, mai erau prezenți un număr însemnat de maghiari. Localitățile imediat învecinate nu aveau însă în componență comunități maghiare consistente. Cu toate acestea în apropiere se găseau două importante comunități maghiare (de peste 800 de persoane fiecare la 1900): la Remetea și Uileacu de Beiuș. Este clar că tinerii ortodocși din această localitate erau influențați în deciziile lor de alegere a partenerilor de determinismul confesional, iar atunci când „barierele” confesionale erau depășite interveneau cele etnice (mult mai puternice se pare). Tinerii ortodocși acceptau prin urmare mariajele mixte, ele însă trebuiau făcute în interiorul grupului etnic românesc.

Dacă revenim la studiile de caz efectuate asupra parohiilor GC din Șuncuiuș și Ioaniș, constatăm existența unui mare număr de tineri O din Feneriș ce alegeau să se căsătorească cu parteneri GC din aceste două parohii. Așadar, unitatea etnică românească exercita o puternică influență asupra celor două comunități confesionale. Apoi, credem că la nivelul lumii rurale din zona beiușeană, diferențele dintre cele două confesiuni erau mai puțin evidente, mulți țărani văzând în disputele dintre ierarhii celor două confesiuni doar neînțelegerile „domnilor”, și care nu-i priveau pe ei.

Din punct de vedere al repartiției pe sexe a căsătoriilor mixte, remarcăm faptul că majoritatea acestor căsătorii sunt realizate de către femeile ortodoxe – 86,7% (39 de cazuri)⁴⁴. În privința celor 6 căsătorii O/GC observăm faptul că ele implică cel puțin un partener din afara localității. Mai mult, toate partenerile GC sunt din afara localității (3 din Petrani și câte una din Șuncuiuș, Delani și Văłani). Aceste căsătorii nu erau obișnuite în localitate. Doar două asemenea căsătorii s-au încheiat înainte de anul 1905. Faptul că în anii 1905-1909 s-au încheiat 4 astfel de căsătorii ne poate duce cu gândul la posibilitatea ca în mentalul și mecanismele socio-economice ale locuitorilor din această localitate să fi intervenit o anumită schimbare.

Analizând comparativ alteritatea confesională cu dispoziția spre asemenea mariaje a celor două sexe, și corelând rezultatul cu localitățile de domiciliu ale celor doi, constatăm faptul că bărbații erau mai mobili (acest fapt se va putea observa și din analiza localităților de proveniență a celor doi soți), el având astfel posibilitatea de a-și găsi parteneri în interiorul confesiunii și în alte localități. Femeile O din Feneriș „așteptau” să fie curtate de către bărbați O din alte localități, iar atunci când aceștia nu erau suficienți, ele „acceptau” și varianta unei relații cu parteneri GC. Chiar și căsătoriile ce implicau bărbați O și femei GC credem că au la bază tot o asemenea relație în care bărbatul își caută soția în alte localități.

Analizând localitățile de proveniență ale celor doi soți, constatăm faptul că bărbații erau într-o mai mică pondere din Feneriș (65,7%), în comparație cu femeile (79,7%). Un asemenea raport este unul normal, dovedind o dată în plus că bărbatul era mai mobil prin căsătorie. Această mobilitate mai mare poate fi observată și dacă este analizată așezarea geografică a localităților de proveniență a acestora. Dacă excludem localitățile necunoscute, observăm faptul că soții provin din 37 de localități, în timp ce soțiile din 28 de localități. Pe de altă parte, cu unele excepții localitățile de domiciliu ale soțiilor sunt în general apropiate localității Feneriș. În cazul bărbaților, constatăm

⁴⁴ *Ibidem*

faptul că pe lângă localitățile învecinate apar și multe localități situate la o distanță relativ mai mare.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Feneriș	197	Feneriș	239
Albești	1	Betfia	1
Borz	1	Budureasa	1
Câmpani	1	Burda	2
Copăcenii	1	Coșdeni	2
Coșdeni	4	Drăgoteni	6
Cresuia	1	Dumbrăvița	1
Delani	5	Finiș	1
Drăgoteni	5	Fiziș	1
Dumbrăvița	3	Forău	1
Fiziș	1	Meziad	1
Gurani	1	Miersig	1
Gurbești	2	Negru (Grădinari)	1
Hinchiriș	1	Nimăiești	5
Homorog	1	Petrani	3
Ioaniș	2	Pocola	3
Meziad	2	Răbăgani	2
Nimăiești	5	Remetea	2
Petrani	1	Sânmartin de Beiuș	4
Petreasa	4	Săliște	2
Pocola	8	Săucani	6
Pomezue	1	Spinuș	1
Prisaca	6	Stracoș	1
Răbăgani	2	Șuncuiuș de Beiuș	3
Răbăgani	4	Tărcăița	1
Remetea	3	Topa de Jos	1
Rogoz	1	Vălani	3
Saca	1	Vărășeni	1
Sânmartin de Beiuș	11		
Săliște	3		
Săucani	4		
Săucani	1		
Șoimuș	1		
Șuncuiuș de Beiuș	2		
Țigănești	1		
Vălani	5		
Vărășeni	2		
Necunoscută	5	Necunoscută	4
Nr. căsătorii	300	Nr. căsătorii	300

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 412, f. 47-68

Dacă analizăm comparativ acest fenomen în mai multe localități din această regiune, inclusiv în parohiile GC, putem observa, așa cum am amintit și cu altă ocazie, un evident schimb de populație prin căsătorie. La acest „schimb” participă deopotrivă bărbați și femei (cu amendamentul mobităților teritoriale mai ridicate în cazul bărbatului, fenomen constat în majoritatea localităților analizate).

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	300	33	80	15	5	37	22	11	7	15	27	48	0
Procent (%)	100	11	26,7	5	1,67	12,3	7,3	3,7	2,3	5	9	16	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 412, f. 47-68

Repartiția lunară a căsătoriilor din această localitate confirmă caracterul tradițional al localității. Puține căsătorii se încheiau în perioada celor două mari posturi și în lunile în care sezonul agricol era în plină desfășurare. Comparând situația cu cea consemnată în parohiile greco-catolice analizate pentru această regiune, observăm aceleași comportamente maritale în privința perioadei din an în care se făceau de obicei nunțile. Lunile februarie și noiembrie au fost și de această dată cele mai mult preferate de către tineri pentru încheierea căsătoriilor.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	7										
20-24	87	30	6	1							1
25-29	58	34	2				1				
30-34	9	9	2	4	2	1					
35-39	2	1	1	1	2						
40-44		2	2	4	3	3					
45-49		1	1	1	1	2	1				
50-54		1				4	2	2			
55-59							1				
>60						1		1		1	
?											5

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 412, f. 47-68

În ceea ce privește graficul de mai sus privitor la vârsta combinată a celor doi soți, am dori să precizăm faptul că nu a fost posibil să facem o împărțire a căsătoriilor în funcție de starea civilă a celor doi parteneri, din motive ce țin de unele neajunsuri introduse de sursele de documentare. Pentru a nu folosi date incomplete și eronate am decis ca în acest caz să prezentăm o situație completă, fără a fi defalcată în funcție de starea civilă. Analizând grupele de vârstă ale celor doi parteneri, constatăm faptul că cele mai multe căsătorii s-au încheiat în grupa de vârstă de 15-19 ani a femeii și de 20-24 de ani a bărbatului (87 de cazuri). De altfel, aceste două grupe sunt cele mai preferate de către cele două sexe atunci când se căsătoresc: nu mai puțin de 163 dintre femeile ce se căsătoresc au vârsta cuprinsă în acest interval de timp; în cazul bărbaților, grupa de vârstă de 20-24 de ani este preferată în 125 de cazuri. Urmău pentru femei grupa de vârstă de 20-24 de ani (78 de cazuri), iar pentru bărbați cea de 25-29 de ani (95 de cazuri). Remarcăm astfel o diferență medie de vârstă de 4,5-5 ani între bărbați și femei. Diversitatea mare a grupelor de vârstă din graficul de mai sus este dată, așa cum era normal, de introducerea în aceeași tablou atât a persoanelor ce se aflau la prima căsătorie, cât și a celor ce erau văduvi sau divorțați (cazuri extrem de rar consemnate).

B. Fenomenul marital în parohia Forău (1864-1891). Studiu de caz

Localitatea Forău avea la 1880 o covârșitoare populație ortodoxă de etnie română. Dintre cei 1.127 de locuitori, nu mai puțin de 1.114 erau O (98,8%)⁴⁵. Aici locuiau, pe lângă ortodocși, 7 izraeliți și 6 greco-catolici (aceștia din urmă așezați aici cel mai probabil în urma unor căsătorii mixte). Privită sub raportul structurii etno-confesionale, populația din această localitate părea a nu se confrunta cu fenomenul mariajelor mixte. Localitatea nu putea însă să rămână izolată, iar unele localități importante (din punct de vedere al numărului populației) situate în imediata vecinătate aveau în componență comunități greco-catolice semnificative. Ne referim, în principal, la localitățile Uileacu de Beiuș, Prisaca și Văłani. O asemenea realitate demografică credem că a fost în măsură să influențeze decisiv comportamentul marital al comunității ortodoxe din localitatea Forău. În cercetarea noastră trebuie apoi să ținem cont și de faptul că această parohie avea o filie, Prisaca, de unde veneau mulți tineri să se căsătorească. Această localitate avea o importantă comunitate greco-catolică (380 de persoane – 86,7%) ce locuia alături de cei 50 de ortodocși⁴⁶. Plecând de la această realitate etno-confesională era de așteptat ca fenomenul marital din această parohie să capete o ușoară nuanțare. De altfel, o mare parte a căsătoriilor mixte consemnate, așa cum vom vedea, în registrul parohial ortodox de stare civilă al bisericii din Forău, îi va avea ca protagoniști tocmai pe ortodocșii din Prisaca (constrânși oarecum să încheie mariaje cu parteneri GC din aceeași localitate).

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O
1864	8		5									3								
1865	9	2	7													2				
1866	17		12									5								
1867	10		6									4								
1868	14	1	9									4				1				
1869	7	2	4					1				1				1				
1870	13		8									5								
1871	6	2	1					2				3								
1872	12		7									5								
1873	15		10									5								
1874	17		11									6								
1875	19	4	12					2				3				2				
1876	13	1	10									2				1				
1877	11		11																	
1878	12	2	8					1				2				1				
1879	9		6									3								
1880	6	1	4									1				1				
1881	16	1	13					1				2								
1882	11	1	7					1				3								
1883	11	2	6					2				3								
1884	8		7									1								
1885	19	2	13					1				4				1				
1886	14		10									4								

⁴⁵ *Recensământul din 1880...*, p. 80

⁴⁶ *Ibidem*

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O
1887	20	2	10					2				6					2			
1888	9	1	5									3					1			
1889	7		6									1								
1890	18		8									10								
1891	7		7																	
Total	338	26	223					13				89					13			

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 438, f. 4-29

În perioada cercetată s-au încheiat 338 de căsătorii (12,07 căsătorii/an)⁴⁷. Dintre acestea, 26 au fost căsătorii mixte (7,69%). După cum se poate observa analizând tabelul de mai sus, o mare parte a căsătoriilor s-au încheiat între parteneri din aceeași localitate (69,8%). Dorim să facem totuși o precizare legată de această configurație: în categoria „căsătorii cu parteneri din aceeași localitate” au fost consemnate și căsătoriile care au avut loc între parteneri din Prisaca (filie a Forăului). Dintre cele 13 căsătorii mixte consemnate în această categorie, doar 2 s-au încheiat între parteneri din Forău, în timp ce restul de 11 sunt căsătorii încheiate între tineri din Prisaca (o asemenea realitate era una normală, dacă luăm în discuție structura confesională a localității Forău – care nu avea în componență o comunitate GC alcătuită din mai mult de 6 persoane). De altfel, nici cele 13 căsătorii mixte consemnate în rubrica „căsătorii cu parteneri din altă localitate” nu implică decât în puține cazuri un partener din Forău, iar dacă totuși au fost cazuri, atunci partenerul din Forău era cel O.

Privit sub raportul alterității confesionale, fenomenul marital din parohia ortodoxă Forău este aproape identic cu cel consemnat în parohia Feneriș. Toate mariajele mixte sunt încheiate cu parteneri de confesiune greco-catolică. Afinitatea confesională și cea etnică credem că au fost factorii hotărâtori în realizarea acestor căsătorii. Din perspectiva distribuției pe cele două sexe a mariajelor mixte constatăm faptul că în toate cele 26 de cazuri sunt implicate femei ortodoxe. De ce o alteritate confesională atât de mare în dreptul femeii în comparație cu bărbatul ortodox? Oare bărbații ortodocși nu erau atrași câtuși de puțin spre mariaje cu tinere GC din satele învecinate prin care călătoreau? Fenomenul ar putea avea mai multe explicații: 1. am putea spune că bărbatul, călătorind mai mult, avea posibilitatea de a-și găsi parteneri de confesiune O, iar femeile, mai puțin mobile, erau obligate de atingerea pragului de consangvinitate (în special în filia Prisaca, acolo unde numărul ortodocșilor era abia de 50 de persoane la 1880) să se îndrepte spre mariaje mixte; 2. drept urmare a legislației bisericești și laice, ce încerca să pună capăt diferendelor religioase pe seama administrării familiilor născute din asemenea mariaje mixte, cununiile erau făcute în biserica miresei (ca atare cazurile în care bărbații ortodocși se căsătoreau cu fete greco-catolice urmau să apară consemnate în registrul greco-catolic – o astfel de situație nu apare însă consemnată în rapoartele parohiale ale preotului greco-catolic din Prisaca); 3. femeile ortodoxe erau pur și simplu mai deschise spre asemenea mariaje ce asigurau transmiterea etnicității proprii asupra copiilor; 4. în privința lipsei căsătoriilor O-GC am putea înainta și presupunerea, puțin probabil totuși, că bărbatul „reușea” să-și

⁴⁷ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 438, f. 4-29

convingă partenera să-i urmeze credința (preotul nu mai găsea necesar să consemneze vechea confesiune în dreptul unei persoane recent convertite).

Indiferent care ar fi explicațiile acestei distribuții pe cele două sexe a alterității confesionale, fenomenul care se constată în urma cercetării registrelor parohiale evidențiază o mai mare deschidere spre mariaje mixte a femeilor ortodoxe (100%), în comparație cu bărbații.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Forău	223	Forău	299
Borz	1	Căpâlna	1
Budureasa	1	Cociuba	1
Căpâlna	8	Dumbrăvița	1
Copăceni	1	Prisaca	31
Dumbrăvița	5	Răbăgani	1
Petrani	1	Săldăbagiu	1
Pocola	1	Uileacu de Beiuș	1
Prisaca	33	Vălani	1
Răbăgani	5	Vintere	1
Rohani	1		
Săldăbagiu	37		
Săucani	4		
Suplacu de Tinca	2		
Uileacu de Beiuș	7		
Ursad	1		
Urviș	1		
Vălani	5		
Vărășeni	1		
Necunoscută		Necunoscută	
Nr. căsătorii	338	Nr. căsătorii	338

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 438, f. 4-29

Urmărind tabelul de mai sus, constatăm faptul că o mare parte a celor care se căsătoreau proveneau din Forău (65,9% în cazul bărbaților și 88,5% în cazul femeilor). Dacă este să introducem în aceeași categorie și pe partenerii din Prisaca (filie a Forăului), atunci constatăm faptul că din afara celor două localități au sosit 82 de bărbați și doar 8 femei. Numărul acestor persoane, corelat cu numărul total al căsătoriilor, imprimă localității un caracter semi-închis. Dacă în cazul bărbaților numărul celor care soseau aici să se căsătorească era oarecum normal, evidențiind mobilitatea mai mare în raport cu femeile, în cazul femeilor ponderea celor care vin din alte localități este extrem de scăzută. Surprinde numărul mare al bărbaților ce veneau din Săldăbagiu (37 de cazuri). În general, atât femeile, cât și bărbații își aveau domiciliul în satele învecinate. Singura excepție este aceea a unui bărbat din Budureasa care, sosit în căutare de lucru, și-a găsit partenera în Forău⁴⁸. Dacă în cazul bărbaților numărul localităților de proveniență era de 19, în cazul femeilor acestea se reduc la 10 (incluzând aici și cele două localități: Forău și Prisaca).

⁴⁸ Este vorba despre căsătoria încheiată la data de 30 octombrie 1866 între Iacob Laza (29 de ani), din Budureasa, și Floare Baci, o tânără de 20 de ani din Forău (A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 438, f. 6).

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	338	32	79	0	18	85	12	8	15	15	23	51	0
Procent (%)	100	9,5	23,4	0	5,3	25,1	3,6	2,4	4,4	4,4	6,8	15,1	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 438, f. 4-29

Repartiția lunară a căsătoriilor confirmă comportamentul general al populației din această regiune. Trebuie aduse însă câteva precizări. Cele două minime din perioada posturilor Paștelui și Crăciunului sunt evidente (în lunile martie și decembrie nu au fost înregistrate nicio căsătorie). Totuși se impune o anumită nuanțare: dacă în unele localități minima din perioada postului Paștelui este mai vizibilă în cazul lunii aprilie, în acest caz această minimă apare în luna martie. Credem însă că este vorba despre același comportament, născut din vechile tradiții și obiceiuri, care în cazul localității Forău au căpătat unele aspecte specifice. Lunile noiembrie, februarie și chiar ianuarie erau preferate de către tinerii din această localitate confirmând de asemenea tendința înregistrată și în cazul altor localități (erau lunile din afara sezonului agricol, de dinainte și după perioada posturilor). Surprinde însă în acest caz ponderea mare a căsătoriilor înregistrate în luna mai (25,1%). Explicația acestei realități are, cel mai probabil, un substrat local, izvorât din obiceiurile legate de venirea primăverii, dar și din faptul că odată încheiat postul Paștelui, era deschis scurtul „sezon al nunților” (ce se încheia în mare parte în perioada sezonului agricol de vară).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	3										
20-24	124	41	1	1							
25-29	52	30	9	2	1	1					
30-34	16	8	3	1							
35-39	7	5	6	2	2						
40-44		3	3	2	2						
45-49						3					
50-54			1		1						
55-59								1			2
>60											
?	3	1	1								

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 438, f. 4-29

Vârsta combinată a celor doi parteneri evidențiază și de această dată faptul că grupa de vârstă cu cele mai multe căsătorii este cea de 15-19 ani pentru femei și de 20-24 de ani pentru bărbați (124 de căsătorii îndeplinesc ambele condiții). De altfel, din categoria grupei de vârstă de 15-19 ani fac parte 205 femei, iar din categoria de 20-24 de ani fac parte 167 de bărbați. Urmau, după cum se poate observa, grupele de 20-24 de ani pentru femei (88 de cazuri) și cea de 25-29 de ani pentru bărbați (95 de cazuri). O asemenea distribuție pe grupe de vârstă evidențiază o diferență medie de peste 6 ani între bărbat și femeie. Această diferență este și mai mare atunci când în discuție sunt introduse cazurile considerate excepționale: 7 căsătorii s-au realizat între bărbați cu vârste cuprinse între 35 și 39 de ani și tinere cu vârste ce aveau sub 19 ani; 3 căsătorii implicau bărbați cu vârste cuprinse în grupa de vârstă de 40-44 de ani și femei ce aveau vârsta cuprinsă între 20 și 24 de ani. Mari diferențe de vârstă se constată și în cazul unor căsătorii când femeia era mult mai în vârstă decât bărbatul: o femeie ce avea

vârsta între 30-34 de ani se căsătorește cu un bărbat cu vârsta între 20-24 de ani; o femeie de 40 de ani (Cuciula Eva) s-a căsătorit în anul 1891 cu un bărbat de 28 de ani (Buzga Vasile)⁴⁹. Exemplele ar putea continua. În marea majoritate, în aceste căsătorii, ce implicau parteneri cu diferențe mari de vârstă, era implicat un văduv: 1. fie că era vorba despre un bărbat ce avea o situație materială bună, care se căsătorea cu o fată tânără; 2. fie că o femeie rămasă văduvă era „obligată” să accepte o relație cu un bărbat mult mai în vârstă; 3. cazurile în care bărbații mai tineri acceptau mariaje cu femei mult mai în vârstă erau considerate de către societatea rurală tradițională drept acte de „corupere” venite din partea unor femei rămase văduve, dar care aveau o stare materială bună sau erau frumoase, reușind să-i atragă pe „tinerii slabi”. Asemenea percepții puneau femeia într-o situație inferioară bărbatului.

C. Fenomenul marital în parohia Săliște de Beiuș (1870-1910). Studiu de caz

Localitatea Săliște de Beiuș este situată în apropierea Dealurilor Buduresei, în comuna Budureasa. La 1880, cei 351 de locuitori erau într-o proporție covârșitoare de naționalitate română și de credință ortodoxă⁵⁰. Doar 3 persoane erau de altă etnie (1 maghiar și 2 germani). Pe lângă cele 3 persoane, în localitate mai locuiau 4 izraeliți ce se declaraseră la recensământ ca având limbă maternă limba română. Din punct de vedere confesional, alături de cei 345 de ortodocși locuiau cei 4 izraeliți amintiți și 2 greco-catolici⁵¹. Tot 2 greco-catolici întâlnim și la 1900. Ei locuiau alături de cei 394 de ortodocși (99%) și 2 izraeliți⁵². În acest an, din totalul de 398 de locuitori, 395 erau români (99,2%), iar 2 erau germani și 1 era rutean⁵³. Comportamentul marital al unei populații ce avea o asemenea structură etno-confesională credem că era unul puțin supus unor forme de alteritate confesională sau etnică. Mai mult, un asemenea fenomen a fost favorizat și de structura etnică și confesională (românească și ortodoxă) a satelor învecinate.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei							
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O
1870	5		2									3								
1871	2											2								
1872	3											3								
1873	7		2									5								
1874	3											3								
1875	3		1									2								
1876	5		3									2								
1877	1											1								
1878	3											3								
1879	3											3								
1880	3		1									2								
1881																				
1882	2											2								

⁴⁹ *Ibidem*, dos. 438, f. 29

⁵⁰ *Recensământul din 1880...*, p. 56

⁵¹ *Ibidem*, p. 56-57

⁵² *Recensământul din 1900...*, p. 119

⁵³ *Ibidem*, p. 118-119

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O		
1883	2											2										
1884	2											2										
1885	2											2										
1886	1		1																			
1887	4		1									3										
1888	2											2										
1889	3											3										
1890	4											4										
1891	1											1										
1892	4		2									2										
1893	6		3									3										
1894	0																					
1895	2											2										
1896	4		2									2										
1897	3		2									1										
1898	3		1									2										
1899	3											3										
1900	11		4									7										
1901	3											3										
1902	3		1									2										
1903	2											2										
1904	3		1									2										
1905	6		3									3										
1906	3	1	1									1					1					
1907	5		3									2										
1908	2		1									1										
1909	8		4									4										
1910	2		1									1										
Total	134	1	40									93					1					

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1079, f. 22-39; dos. 1080, f. 1-12

Structura etno-confesională a localității, dar și a satelor învecinate este reflectată din plin în comportamentul marital al tinerilor din localitatea Săliște de Beiuș. O singură căsătorie a fost încheiată în afara comunității ortodoxe. Această căsătorie a fost încheiată la data de 22 iulie 1906 între Cețu Moisie (greco-catolic, 27 de ani, necăsătorit, domiciliat în Negru) și Mihoc Maria (ortodoxă, 17 ani, necăsătorită, domiciliată în Săliște)⁵⁴.

În perioada cercetată, în această parohie au fost încheiate 134 de căsătorii (4,3 căsătorii/an)⁵⁵. Această medie de doar 4,3 căsătorii pe an se datora dimensiunii reduse a comunității. De altfel, dacă este să comparăm localitatea cu situația înregistrată în Forău (aici a fost înregistrată o medie de 12,07 căsătorii/an⁵⁶) observăm un comportament diferit în ceea ce privește locul de origine și selecție al partenerilor. Dacă în cazul parohiei ortodoxe Forău 69,8% dintre tineri își găseau parteneri în interiorul localității, în cazul parohiei Săliște de Beiuș ponderea acestora se ridica doar la 30,6%. Mult mai redusă numeric, comunitatea din Săliște de Beiuș era obligată să

⁵⁴ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1080, f. 9-10

⁵⁵ *Ibidem*, dos. 1079, f. 22-39; dos. 1080, f. 1-12

⁵⁶ *Ibidem*

recurgă la mariaje cu parteneri din afara localității. Un astfel de comportament era determinat de structura și natura pieței maritale din localitate, dar și din arealul imediat apropiat (aici satele erau mai apropiate și aveau o legătură mult mai strânsă). Hotărâtor era însă pragul de consangvinitate ce exercita o presiune vizibilă asupra acestor comunități reduse numeric.

Alteritatea confesională a fost una foarte redusă (0,74%). Și în acest caz, tinerii ortodocși păreau a manifesta o oarecare predilecție spre mariaje cu parteneri greco-catolici (prezența acestora în regiune era însă total nesemnificativă). La fel ca și în situațiile celorlalte studii de caz efectuate asupra unor parohii din protopopiat femeile ortodoxe par a fi mai deschise spre mariaje inter-confesionale.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Săliște de Beiuș	52	Săliște de Beiuș	119
Belejeni	6	Belejeni	1
Budureasa	9	Budureasa	1
Buntești	3	Drăgănești	2
Cărbunari	1	Dumbrăvani	1
Curățele	5	Ferice	1
Drăgănești	4	Lelești	2
Lazuri	1	Negru	1
Lelești	10	Nimăiești	1
Mizieș	6	Talpe	4
Negru (Grădinari)	2	Teleac	1
Nimăiești	2		
Petreasa	1		
Pociovești	4		
Saca	12		
Sânmartin de Beiuș	2		
Talpe	5		
Târcaia	1		
Totoreni	2		
Țigănești	6		
Necunoscută		Necunoscută	
Nr. căsătorii	134	Nr. căsătorii	134

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1079, f. 22-39; dos. 1080, f. 1-12

Comportamentul marital al celor două sexe este reliefat și de analiza provenienței partenerilor la căsătorie. Structura economică a localității credem că era în măsură să atragă bărbați sau dimpotrivă femei. Apoi, în funcție și de structura localităților de unde veneau partenerii, aceștia erau fie bărbați, fie femei. Dincolo de acestea însă, caracterul mai mobil al bărbatului este constatat și în acest caz. Din totalul bărbaților ce participă la mariaje în această perioadă, 61,2% provin din alte localități. Ponderea femeilor ce sosesc din alte localități era în aceeași perioadă de doar 11,2%. Și în privința numărului localităților de proveniență raportul este favorabil bărbaților (20/11). În general, aria de selecție a partenerilor este destul de redusă, limitându-se la localitățile învecinate, fără a depăși o rază 20 km (cea mai îndepărtată fiind localitatea Dumbrăvani, de unde a sosit o tânără femeie).

Analizând comparativ localitățile de proveniență ale celor doi soți, constatăm câteva trăsături diferite ale comportamentului celor doi: 1. cu excepția localităților Teleac (localitate de unde nu provine niciun bărbat) și Talpe, femeile provin în general

din sate situate la distanțe relativ mai mari; 2. există o arie de selecție exclusivă pentru bărbați (creдем mai degrabă că bărbații din aceste sate își căutau soții în Săliște de Beiuș; un eventual studiu asupra localităților în care se vor stabili cei căsătoriți ar putea demonstra această ipoteză). Localități precum Saca (situată în imediata apropiere), Curățele, Țigănești, Pociovești, dar și altele, sunt sate de unde provin mulți bărbați, fără însă a fi și localități de proveniență pentru femei; 3. există o arie de selecție exclusivă (restrânsă ce-i drept prin numărul redus al cazurilor consemnate) și pentru femei: Ferice, Teleac, Dumbrăvani.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	134	15	41	3	3	27	15	1	3	2	6	18	0
Procent (%)	100	11,2	30,6	2,2	2,2	20,1	11,2	0,7	2,2	1,5	4,5	13,4	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1079, f. 22-39; dos. 1080, f. 1-12

În privința repartiției lunare a căsătoriilor constatăm două vârfuri în lunile februarie și mai (luni situate una înaintea și una după postul Paștelui), urmate de un vârf secundar în luna noiembrie. Această repartiție confirmă obiceiul românilor de a se căsători după încheierea sezonului agricol de primăvară, imediat după perioada postului amintit, precum și în lunile februarie și noiembrie. Țăranul român evita să se căsătorească în lunile postului și în lunile când sezonul agricol era în plină desfășurare (a se vedea lunile martie-aprilie, decembrie și iulie-septembrie).

Vârsta la căsătorie poate fi corelată doar parțial cu starea civilă și în cazul acestei parohii. Registrul de stare civilă din anii 1870-1887⁵⁷ consemnează doar în puține cazuri starea civilă a celor ce se căsătoreau. Preotul ortodox din localitate a înregistrat însă regulat starea civilă în noul registru după anul 1887⁵⁸.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19			1								
20-24	51	12	1								
25-29	29	10	1								
30-34	9	1									
35-39	1	1									
40-44			2	1		1					
45-49			1	1	1	1					
50-54			1				4				
55-59						1		1			
>60							1	1			
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1079, f. 22-39; dos. 1080, f. 1-12

În ceea ce privește vârsta combinată a celor doi soți constatăm și în cazul acestei localități faptul că intervalul de vârstă cu cele mai multe cazuri consemnate este cel cuprins în grupa de vârstă de 15-19 ani pentru femei și 20-24 de ani pentru bărbați (51 de cazuri). De altfel, cele două grupe de vârstă consemnează și cele mai multe cazuri de căsătorii (90 în cazul femeilor și 64 în cazul bărbaților).

⁵⁷ *Ibidem*, dos. 1079, f. 22-39

⁵⁸ *Ibidem*, dos. 1080, f. 1-12

Protopopiatul VAȘCĂU

Era situat pe valea superioară a Crișului Negru, cuprinzând jumătatea sudică a Depresiunii Beiuș. În această regiune satele erau numeroase, dar aveau în general un număr redus de locuitori. Marea majoritate a locuitorilor erau români de confesiune ortodoxă, comunități mai compacte de altă etnie sau confesiune aflându-se doar în câteva localități izolate.

Structura etno-confesională, dar și caracterul tradițional al lumii rurale din această parte a Bihorului au fost factori importanți în stabilirea strategiilor maritale. Societatea întâlnită în tot arealul Depresiunii Beiuș, este o lume a constrângerilor și eșaloanelor la care trebuie să se conformeze toți indivizii aparținând grupului. Devianțele de orice natură sunt privite cu scepticism. Percepțiile morale și religioase constituiau desigur o chestiune foarte importantă pentru acele vremuri. Toate acestea erau în măsură să conducă spre construirea unor modele familiale, născute adesea și din comportamente maritale specifice unei astfel de societăți.

Efectuarea unor studii de caz asupra unor localități din cuprinsul acestui protopopiat va lămurii, credem noi, natura specifică a fenomenului marital din această regiune. Aceste parohii au fost alese așa încât să fie acoperită o cât mai mare regiune, dar și pentru a surprinde mecanismele comunicării prin relațiile maritale între sate ce se aflau în imediata vecinătate (vom încerca în acest caz să surprindem fenomenul marital în mai multe sate ale actualei comune Buntești).

A. Fenomenul marital în parohia Vașcău (1870-1910). Studiu de caz

Localitatea Vașcău, inclusiv satul Bărești – filia parohiei ortodoxe de aici (astăzi localitate componentă a orașului Vașcău), avea la 1880 o populație totală de 811 locuitori⁵⁹. Dintre aceștia, după limba maternă, 615 erau români, 146 erau maghiari, 13 erau germani, 4 erau slovaci, iar restul aveau limba maternă necunoscută⁶⁰. Din punct de vedere confesional, structura populației acestor două localități era următoarea: 633 erau O (78,05%), 14 erau GC (1,7%), 119 erau RC (14,7%), 9 erau CH (1,1%), iar 46 erau Iz (5,7%)⁶¹.

La 1900, aceleași două localități numărau împreună 1.179 de locuitori (831 – români, 318 – maghiari, 7 – germani, 23 – alte naționalități)⁶². Structura confesională a cunoscut câteva schimbări față de recensământul din anul 1880: 834 de persoane împărtășeau credința ortodoxă (70,7%), 16 persoane erau greco-catolice (1,4%), 217 persoane erau romano-catolice (18,4%), 47 de persoane erau reformate (4%), 7 persoane erau evanghelice (0,6%), iar 58 de persoane erau izraelite (4,9%)⁶³.

⁵⁹ *Recensământul din 1880...*, p. 52

⁶⁰ *Ibidem*, p. 53

⁶¹ *Ibidem*, p. 52

⁶² *Recensământul din 1900...*, p. 110-111

⁶³ *Ibidem*, p. 111

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate ⁶⁴ . Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate ⁶⁵ . Raport bărbați/femei									
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O		
1870	1											1										
1871	3		2									1										
1872	5		5																			
1873	5		3									2										
1874	3		2									1										
1875	2		1									1										
1876	4		4																			
1877	1											1										
1878	5	2	3												2							
1879	0																					
1880	4	2	1	1								1					1					
1881	4	1	1						1			2										
1882	4		3									1										
1883	8											8										
1884	7	1	3									3					1					
1885	4	1										3		1								
1886	6		3									3										
1887	6	2	2									2				2						
1888	8	1	2									5		1								
1889	3		2									1										
1890	13	1	10									2		1								
1891	3		2									1										
1892	2		1									1										
1893	5	1	3									1			1							
1894	6	1	2									3				1						
1895	8		5									3										
1896	3		2									1										
1897	9		4									5										
1898	3	1	1									1					1					
1899	1											1										
1900	7		6									1										
1901	9	1	3									5					1					
1902	6	2	2									2				1		1				
1903	4											4										
1904	4		1									3										
1905	5		4									1										
1906	11	3	2									6	1	1			1					
1907	10	1	4	1								5										
1908	4		3									1										
1909	13	1	6									6					1					
1910	5	2	2		2							1										
Total	214	24	100	2	2				1			90	1	4	1		6	6	1			

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1408, f. 170-190; dos. 1409, f. 40-59

⁶⁴ Am dori să facem precizarea că în categoria „căsătorii cu parteneri din aceeași localitate” am inclus atât căsătoriile la care ambii parteneri erau din Vașcău, cât și căsătoriile la care partenerii erau în ambele cazuri din Bărești.

⁶⁵ În această categorie am inclus și căsătoriile dintre un partener din Vașcău și unul din Bărești (chiar dacă se cununeau în aceeași biserică, făcând parte din aceeași parohie, fiind însă din sate diferite).

Datorită prefacerilor economice din localitate (tot mai mult își făceau simțită prezența activitățile cu caracter neagricol) profilul socio-profesional al populației era într-o continuă schimbare. Localitatea Vașcău atrăgea tot mai multe persoane (în special tineri) din satele învecinate, dar nu numai. În acest proces au fost antrenate persoane ce aparțineau altor grupuri etnice sau confesionale. Schimbările survenite între 1880 și 1900 în structura etno-confesională a populației credem că s-au datorat și acestui proces de concentrare a forței de muncă în regiune. Noii veniți, cel mai adesea tineri, așa cum am amintit, și, nu de puține ori, cu un statut socio-profesional superior, atrăgeau sau erau atrași (nevoiți fiind uneori) de tinerii ortodocși din această parohie. Fenomenul acesta a putut fi constatat și în localitatea Băița, unde tinerii români greco-catolici (în special fetele) erau atrași de parteneri cu un statut social și profesional superior (de regulă de confesiune RC).

În perioada cercetată, în această parohie au fost încheiate 214 căsătorii (5,2 căsătorii/an)⁶⁶. Dintre acestea 24 au fost căsătorii mixte inter-confesional (11,2%). O asemenea pondere a căsătoriilor mixte este destul de ridicată pentru o parohie ortodoxă în care nu exista o comunitate greco-catolică (spre care și-au dovedit înclinații comunitățile ortodoxe din alte localități). Mai mult, comunități greco-catolice nu sunt nici în satele învecinate (singura localitate din arealul protopopiatului cu o comunitate greco-catolică mai mare fiind Băița, localitate situată la o distanță nu tocmai foarte apropiată de Vașcău). Înclinațiile spre mariaje mixte (în special cu parteneri de confesiune RC) credem că se datorau, pe de o parte emancipării tinerilor din această localitate, iar pe de altă parte, determinismelor de natură socio-profesională. Acestea din urmă s-au dovedit suficient de puternice pentru a produce unele schimbări în comportamentul marital al tinerilor ortodocși din Vașcău (dar și din satele aflate în imediata vecinătate).

Din totalul căsătoriilor mixte, 13 sunt cu parteneri RC (54,2%). O asemenea pondere a căsătoriilor pe linia O-RC s-a datorat, fără îndoială, unor factori socio-profesionali. Într-o lume rurală tradițională, cum era aceea a satelor din această parte a Depresiunii Beiuș, un tânăr bărbat ce avea un venit, fie el un salariu infim, era privit ca făcând parte din „lumea bună” (fie el și servitor). Ca urmare, era dorit de tinerele fete dornice să iasă din tradițional. Nu putem neglija nici faptul că în interiorul acestei comunități s-au produs unele mutații în comportamentul lumii rurale tradiționale românești. Acestea au fost introduse de conviețuirea comună, de extinderea activităților economice neagricole, ce ofereau locuri de muncă comune, etc. Totuși nu putem neglija dorința tinerilor români de a se emancipa prin căsătorie (comunitatea ortodoxă de aici era suficient de numeroasă, fără a lua în calcul și satele vecine, pentru a asigura o piață maritală consistentă). De altfel, analizând căsătoriile O-RC ne vom asigura de temeinicia acestor afirmații. Prima căsătorie ce implică un partener RC a fost încheiată în anul 1880 între un bărbat romano-catolic de 27 de ani din Băița, Ioan Frantz, ce lucra la „combinatul de fier” și Rosalia Weisen, o tânără ortodoxă de 19 ani din Vașcău⁶⁷. În urma căsătoriei, bărbatul din Băița s-a mutat în Vașcău. Anul următor, romano-catolicul Andrei Torthuber în vârstă de 29 de ani, notar în Vașcău, se căsătorește cu Lucreția Laurian, o tânără ortodoxă de doar 17 ani⁶⁸. O altă căsătorie RC/O a fost încheiată în anul 1884, când un alt lucrător de la combinatul din localitate, Figule Marton, originar din Moneasa, în vârstă de 48 de ani, se căsătorește după ce a

⁶⁶ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1408, f. 170-190; dos. 1409, f. 40-59

⁶⁷ *Ibidem*, dos. 1408, 173

⁶⁸ *Ibidem*

rămas văduv cu Maria Hangaciu, de 39 de ani, din Vărzarii de Sus văduvă și ea, noua familie stabilindu-se după căsătorie în Vașcău⁶⁹. În 1885, se căsătorește Tănase Dancu, de confesiune ortodoxă din Bărești, în vârstă de 23 de ani, ce era de profesie cojocar, cu Victoria Naincu, romano-catolică de 19 ani din Vașcău⁷⁰. Tânăra soție își urmează soțul după căsătorie, stabilindu-se în casa acestuia din Bărești. În anul 1888, se căsătoresc maestrul lăutar Ștefan Culae (42 de ani) de confesiune ortodoxă și Benyr Borba (40 de ani) de confesiune romano-catolică, ambii din Vașcău⁷¹. Kis Peter-Pal, un cojocar romano-catolic din Beiuș se mută în anul 1898 în Vașcău, în urma căsătoriei cu Nica Saveta, o tânără ortodoxă din această localitate⁷². Un alt RC, Steiner Imre (24 de ani) din Vașcău, de meserie fierar, își aduce ca soție pe Ana Baruția, o tânără ortodoxă de doar 16 ani din Bărești⁷³. În anul 1906 se încheie două asemenea căsătorii: prima îi are ca protagoniști pe Iuliu Smola (RC, originar din Șuștiu, în vârstă de 30 de ani, de profesie cioplitor de piatră) și Sofia Coroiu (O, din Bărești, în vârstă de 28 de ani), iar a doua pe Valeriu Bene (O, din Vașcău, în vârstă de 27 de ani, de profesie „maestru măsurător”) și Floriana Todan (o tânără RC de doar 16 ani din Bărești)⁷⁴. O altă căsătorie din această categorie s-a încheiat în anul 1909: Paul Ankatya de 24 de ani, un cizmar RC din localitatea arădeană Cîl, își ia de soție o tânără O din Bărești (Sofia Bartoși de 19 ani). Din totalul celor 13 căsătorii O-RC, doar 2 (în cazul uneia nu cunoaștem profesia bărbatului⁷⁵) sunt căsătorii ce implică parteneri ce se ocupau doar de agricultură⁷⁶. Așadar, avem în imagine una din cele mai importante explicații ale unui fenomen, rar întâlnit în satele românești ortodoxe.

Căsătoriile cu parteneri GC, 9 la număr (37,5%), sunt și ele antrenate în această transformare a profilului social și profesional. Majoritatea acestor căsătorii s-au făcut însă între țărani: 4 dintre cei 6 bărbați GC implicați în aceste mariaje erau plugari (3 din Băița și 1 din Beiuș)⁷⁷. În ceea ce le privește pe cele 3 femei GC ce se căsătoresc cu bărbați ortodocși, doar una se căsătorește cu un bărbat ce avea o profesie neagricolă (era notar⁷⁸). Mariajele O-GC nu par a avea, din perspectiva determinismelor socio-profesionale, o exprimare mai deosebită decât cele intra-confesionale. Mai degrabă putem pune aceste mariaje pe caracterul redus al comunității GC, care era obligată să recurgă la mariaje mixte (în acest caz cu parteneri O). Totuși, remarcăm cele două căsătorii GC/O ce implicau bărbați GC cu profesie neagricolă. Prima dintre cele două căsătorii s-a încheiat la 22 august 1887, între Ioan Șandor (30 de ani) GC din Oradea, de profesie maistru într-o fabrică de mobilă și Hangiu Varvara (22 de ani), O din Bărești⁷⁹. Perspectiva de a se muta la oraș (după căsătorie cei doi s-au stabilit la Oradea) o încântă pe tânăra soție, acceptând astfel repede căsătoria cu bărbatul din Oradea. A doua, s-a

⁶⁹ *Ibidem*, f. 174

⁷⁰ *Ibidem*

⁷¹ *Ibidem*, f. 176

⁷² *Ibidem*, f. 182

⁷³ *Ibidem*. Această căsătorie a fost încheiată în anul 1901.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 187

⁷⁵ Aceasta a fost încheiată în anul 1910. *Ibidem*, f. 189

⁷⁶ Acestea au fost încheiate în anii 1890 și 1910. Deși nu am reușit să stabilim cu exactitate, bănuim totuși că tânărul O, ce se căsătorește în anul 1890 cu o fată RC, provenea dintr-o familie de țărani români destul de înstăriți. *Ibidem*, dos. 1408, f. 170-190

⁷⁷ *Ibidem*

⁷⁸ Căsătoria aceasta se încheie în anul 1880 între Nicolae Grava de 32 de ani și Maria Ana Popoviciu de 24 de ani, ambii din Vașcău. *Ibidem*, f. 173

⁷⁹ *Ibidem*, f. 176

încheiat la 27 mai 1894 între Mihai Trimie (văduv de 58 de ani, originar din Băița, dar angajat la „baia” din respectiva localitate) și Frențiu Sofia din Bărești, rămasă de asemenea văduvă (și se pare că avea cel puțin un copil în îngrijire), dar fiind mult mai tânără (26 de ani). În acest caz am fi tentați să spunem că statutul de mamă și văduvă o obligă pe tânăra de 26 de ani să se căsătorească cu un muncitor ce avea un venit modest, dar sigur, fără a mai ține cont de faptul că noul ei soț era cu 32 de ani mai vârstnic.

Cele două căsătorii cu parteneri CH (una încheiată în anul 1902 de către o femeie ortodoxă și alta în 1906 de către un bărbat ortodox), la fel ca și căsătoriile O-RC trebuiau să aibă anumite condiționări, ori erau legate de anumite determinisme. Astfel de căsătorii nu erau normale printre membrii comunității ortodoxe din acest spațiu. Ele puteau fi apoi generate de caracterul extrem de redus al comunității reformată din spațiul apropiat localității Vașcău sau, mai degrabă, (așa cum s-a demonstrat) de dorințele de emancipare venite în principal din partea a două tinere. În primul caz, consemnat în anul 1893, Todanu Alexandru (37 de ani), cârciumar în satul Bărești, se căsătorește cu Fleisches Sofia (20 de ani), originară din Sebiș (aceasta era de confesiune reformată). A doua căsătorie îl are ca protagonist pe fiul unui morar din Beiuș (de confesiune reformată) ce se căsătorește cu o tânără din Crișcior (după căsătorie se vor stabili în Bărești)⁸⁰. În ambele cazuri determinismele socio-profesionale s-au dovedit a fi mai puternice decât constrângerile confesionale și etnice.

Din punct de vedere al apetenței pe sexe pentru căsătorii mixte, se observă o înclinație mai mare spre mariaje mixte în dreptul femeii (58,3%) în comparație cu bărbatul (41,7%). Discutând dintr-un alt punct de vedere, al alterității etnice⁸¹ prin căsătorii mixte, se observă că bărbații erau în egală măsură dispuși să încheie căsătorii mixte ca și femeile (câte 8 cazuri de fiecare parte).

Analizând căsătoriile prin prisma localităților de proveniență ale celor doi soți, constatăm un comportament normal în dreptul tinerilor din cele două localități (Vașcău și Bărești). Din totalul căsătoriilor, 49,06% sunt căsătorii efectuate între tineri ce provin din aceeași localitate⁸². Ponderea aceasta a fost influențată de mărimea comunității ortodoxe din localitate, dar și de faptul că localitatea Vașcău, devenind cu trecerea timpului un centru economic și administrativ tot mai important, atrăgea un număr mare de persoane, nu doar din apropiere, ci și din localități îndepărtate.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Vașcău	89	Vașcău	105
Agrișu Mare	1	Băița	3
Arad	1	Bărești	96
Bârzava	2	Briheni	1
Băița	5	Câmp	2
Bărești	58	Crișcior	3
Beiuș	8	Moneasa	1
Blaj	1	Sebiș	1
Briheni	2	Vărzarii de Jos	1
Câmp	5	Vărzarii de Sus	1

⁸⁰ *Ibidem*

⁸¹ Generalizăm faptul că o căsătorie dintre un GC și un O era făcută în interiorul etniei române.

⁸² Am inclus aici toate căsătoriile încheiate între tineri din Vașcău, pe de o parte, și Bărești, pe de altă parte. Nu au fost însă introduse acele căsătorii care s-au încheiat între un partener din Vașcău și unul din Bărești.

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Câmpanii de Jos	2		
Câmpanii de Sus	2		
Cherechiu	1		
Chișineu-Criș	1		
Cil	1		
Crișciorul de Jos	7		
Dezna	3		
Drăgănești	1		
Fânațe	2		
Groși	1		
Leheceni	1		
Lunca	1		
Mizieș	1		
Moneasa	1		
Oradea	1		
Petrlenii	1		
Sohodol	1		
Sudrigiu	1		
Șaliște de Vașcău	1		
Șiria	1		
Ștei	1		
Șuștiu	3		
Valea de Jos	1		
Vărzarii de Jos	4		
Vărzarii de Sus	2		
Necunoscută		Necunoscută	
Nr. căsătorii	214	Nr. căsătorii	214

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1408, f. 170-190; dos. 1409, f. 40-59

Analiza localităților de proveniență a celor doi soți demonstrează încă o dată că localitatea Vașcău era antrenată într-un proces de prefaceri socio-economice. Dezvoltarea economică atrăgea numeroase persoane, iar aceasta era favorizată și de poziția acestei localități pe drumul dintre Beiuș și Brad. Faptul că bărbații au fost mai prezenți în aceste activități au condus și la o diversitate mult mai mare a localităților de proveniență a acestora (35 de localități). În cazul femeii, care era și în această regiune (asta în ciuda emancipării tot mai vizibile) mai puțin mobilă, acest număr s-a dovedit a fi mult mai redus (10 cazuri). Excluzând cele două localități (Vașcău și Bărești), constatăm că ponderea bărbaților ce provin din alte localități era de 31,3%, iar în dreptul femeii aceasta era de 6,1%. Aria geografică este considerabil mai mare în cazul bărbaților: mulți dintre aceștia provin de la zeci de km distanță. Așa sunt: Dimitrie Husariu din Arad (ajuns învățător în Buntești, acesta se căsătorește în anul 1904 cu o fată din Bărești), Traian Strezo⁸³ (comerciant din Blaj) sau Ioan Șandor din Oradea.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	214	18	54	4	9	27	10	7	9	7	16	53	0
Procent (%)	100	8,4	25,2	1,9	4,2	12,6	4,7	3,3	4,2	3,3	7,5	24,8	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1408, f. 170-190; dos. 1409, f. 40-59

⁸³ Sosit în Vașcău pentru a-și desfăce produsele, el se stabilește aici după ce se căsătorește cu o tânără din Băița. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1408, f. 186

Repartiția lunară a căsătoriilor confirmă tăria percepțelor religioase referitoare la interdicția încheierii căsătoriilor în perioada posturilor. Faptul că societatea din aceste două localități devenea tot mai complexă, iar membrii comunității ortodoxe tot mai emancipați de sub constrângerile impuse de vechile obiceiuri și tradiții, este dovedit și de evoluția acestei repartiții lunare a căsătoriilor. Dacă înainte de 1890, în lunile martie, aprilie, iunie, iulie, august și decembrie nu apar decât câteva căsătorii (împreună), după această dată numărul căsătoriilor din aceste luni a fost în creștere de la an la an. Faptul că în perioada verii au început să fie tot mai multe căsătorii oficiate (în special în a doua parte a perioadei cercetate) ne duce cu gândul la integrarea tot mai puternică a tinerilor într-un nou model socio-economic. Tot mai mult tinerii sunt antrenați în activități cu caracter neagricol, iar vechile condiționări născute din obiceiurile legate de muncile câmpului sunt tot mai puțin vizibile.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	1										1
20-24	58	28	3								2
25-29	49	28	1	1	1						1
30-34	5	3	3	2							1
35-39	4	3	1			1	1				
40-44	1		2		1	3					
45-49					1			1			
50-54						2			1		
55-59			1	1							
>60						1					
?				1							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1408, f. 170-190; dos. 1409, f. 40-59

În privința vârstei la căsătorie putem observa o interesantă distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Astfel, la o primă analiză putem observa o diferență relativ mare între grupa de vârstă a bărbatului și grupa corespunzătoare femeii. Cele mai multe căsătorii au fost înregistrate în grupa de vârstă de 15-19 ani a femeii și cea de 20-24 de ani a bărbatului (58 de cazuri). Aceste două intervale de vârstă sunt și cele în care s-au făcut cele mai multe căsătorii: 118 femei se căsătoresc la vârste de sub 20 de ani⁸⁴ (5 femei au doar 15 ani), iar 91 de bărbați se căsătoresc la vârste între 20 și 24 de ani. Urmău grupele de 20-24 de ani ale femeii (62 de cazuri) și cea de 25-29 de ani a bărbatului (81 de cazuri).

Vârsta medie a celor ce se căsătoresc în această parohie a fost de 24,2 ani. Această vârstă medie a fost mai mare la bărbați (27,3 ani) decât la femei (21,1 ani). A fost înregistrată ca atare o diferență medie de vârstă de 6,2 ani. O asemenea diferență mare de vârstă poate fi pusă pe seama rămânerii în tradițional a femeii, în timp ce bărbatul se emancipa tot mai mult. Explicațiile acestei tendințe se găsesc tocmai în faptul că numărul tinerelor ce se căsătoresc la vârste sub 20 de ani pe parcursul acestei perioade nu scade, mai mult, el crește (în perioada 1870-1889 s-au înregistrat 38 de cazuri, iar în perioada 1890-1910 aceste cazuri au crescut la 80 – este drept însă că și numărul căsătoriilor a crescut, totuși ponderea căsătoriilor ce implicau tinere de sub 20 de ani a fost în creștere). Apoi, urmărind vârsta medie a celor doi parteneri, în evoluția

⁸⁴ În dreptul bărbaților s-a consemnat doar o singură căsătorie la care bărbatul a avut sub 20 de ani.

ei constatăm faptul că la bărbați aceasta a crescut de la 27,1 ani (prima perioadă) la 27,4 ani (a doua perioadă). În dreptul femeii fenomenul a fost unul invers celui consemnat în cazul bărbaților: de la 21,6 ani (prima perioadă) vârsta medie la căsătorie a ajuns la 20,7 ani în perioada 1890-1910. Profilul economic (în special dezvoltarea unităților de obținere și prelucrare a metalelor) a condus la antrenarea mai mult a bărbatului într-un mecanism de transformări socio-profesionale, dar și mentale. Femeia rămâne pe mai departe casnică, ea se ocupă de gospodărie, de agricultură, fiind din acest punct de vedere „închisă” în tradiționalism.

B. Fenomenul marital în parohia Hinchiriș (1865-1910). Studiu de caz

Situată pe partea stângă a Crișului Negru, în actuala comună Lazuri de Beiuș, localitatea Hinchiriș era la 1880 locuită într-un procent aproape absolut de către români de confesiune ortodoxă. Dintre cei 807 locuitori, 805 erau ortodocși, iar 2 erau izraeliți. Din punct de vedere etnic, în afara comunității românești, se găseau doar 2 persoane (declarată de limbă maghiară). Cel mai probabil aceste persoane erau de origine evreiască (dacă luăm în calcul că aceștia apar la religie, iar cei „doi maghiari” nu erau reprezentați în dreptul niciunei confesiuni, doar dacă ar fi fost ortodocși – în acest caz am fi tentați să credem că și aceștia erau în fond tot români)⁸⁵. La 1900, din totalul de 974 de locuitori, 964 erau români, iar 10 erau maghiari⁸⁶. Diversitatea confesională a crescut față de anul 1880: alături de ortodocși (964 de credincioși) mai erau prezenți 3 romano-catolici, 3 evanghelici și 4 izraeliți⁸⁷. Majoritatea românească se consemnează și în cele mai multe din satele învecinate (cea mai apropiată localitate cu populație maghiară compactă era Târcaia, aceasta nu era situată însă în aria imediat-învecinată a satului Hinchiriș).

Într-o asemenea regiune, alteritatea confesională prin căsătorie nu putea să fie una foarte mare. Antrenarea localității într-un mecanism socio-economic mai extins ar fi în măsură să ducă la un schimb de populație prin căsătorie între satele din regiune. Aici însă nu prea existau locuitori de alte confesiuni. Cea mai apropiată localitate cu populație românească greco-catolică era Negru (Grădinari). Locuitorii acestui sat, situat în lunca Crișului Negru (pe partea dreaptă, în apropierea rutei comerciale ce străbătea Munții Apusenii dinspre Oradea spre Deva sau Alba, nu prea erau interesați să se căsătorească în satul de sub poalele Munților Codru Moma. În satele Depresiunii Beiuș din zona apropiată muntelui exista o mentalitate ce se păstrează încă pe alocuri potrivit căreia „tinerii trebuiau să-și caute norocul pe vale în jos și niciodată în sus”. Un pas înainte era considerat atunci când se cobora dinspre munte spre șesul depresionar și nu invers. Viața grea din satele de munte, unde muncile agricole nu puteau să asigure (datorită solului mai puțin fertil) recolte suficiente, îi împingea pe locuitorii acestor sate să se deplaseze, sezonier la început, pentru a munci în satele de câmpie. Nu de puține ori însă, în urma acestor „deplasări”, ei cunosc tineri din alte sate, dintre care, nu de puține ori, își alegeau partenerii.

Pe de altă parte, dimensiunea relativ mare a populației din satul Hinchiriș asigura o piață maritală internă aproape suficientă. Tinerii din acest sat nu erau obligați să-și caute parteneri în alte localități. Dacă totuși o făceau, ei erau împinși de alte considerente decât pragul consangvinității.

⁸⁵ *Recensământul din 1880...*, p. 66-67

⁸⁶ *Recensământul din 1900...*, p. 138-139

⁸⁷ *Ibidem*

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O
1865	2		2																	
1866	6		6																	
1867	3		2									1								
1868	4		3									1								
1869	-																			
1870	1		1																	
1871	3		3																	
1872	-																			
1873	5		5																	
1874	2											2								
1875	9		8									1								
1876	11		9									2								
1877	2		2																	
1878	1		1																	
1879	1		1																	
1880	2		2																	
1881	-																			
1882	6		5									1								
1883	1		1																	
1884	5		5																	
1885	5		3									2								
1886	5	1	2									2				1				
1887	12		10									2								
1888	14		10									4								
1889	6		6																	
1890	2		1									1								
1891	4		3									1								
1892	12		8									4								
1893	8		6									2								
1894	7		5									2								
1895	-																			
1896	1		1																	
1897	6		3									3								
1898	4		4																	
1899	11		8									3								
1900	7		5									2								
1901	7		4									3								
1902	7		2									5								
1903	3		1									2								
1904	9		9																	
1905	8		8																	
1906	11		10									1								
1907	7		7																	
1908	7		5									2								
Total	227	1	177									49				1				

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 516, f. 4-21

În perioada cercetată s-au încheiat 227 de căsătorii (5,1 căsătorii/an)⁸⁸. Numărul acestor căsătorii a fost însă sigur mai mare. Din nefericire, câteva file ale registrului de stare civilă s-au deteriorat (așa se explică de ce în unii ani nu apar căsătorii înregistrate). Dincolo de acest inconvenient, credem că fenomenul marital în complexitatea lui poate fi observat și analizând cele 227 de căsătorii.

Ipotezele noastre cu privire la comportamentul marital al tinerilor ortodocși din Hinchiriș s-au confirmat în mare parte. O singură căsătorie din totalul celor 227 înregistrate este căsătorie mixtă inter-confesional. Această căsătorie s-a încheiat la data de 9 noiembrie 1886 între Georgiu Hinsu (23 de ani), GC din Negru, și Elisabeta Bogojel (17 ani). După căsătorie, noua familie s-a stabilit în Negru. Apoi, dacă urmărim tabelul de mai sus constatăm faptul că în puține cazuri tinerii din Hinchiriș se căsătoresc cu parteneri din alte localități (22%). Din totalul celor 50 de căsătorii care se încheie cu parteneri din alte localități (de regulă băieți din alte localități se căsătoresc cu fete din Hinchiriș), 3/4 dintre familii nu se stabilesc în Hinchiriș, preferând-o pe cealaltă localitate.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Hinchiriș	185	Hinchiriș	206
Băleni	3	Băleni	1
Cucuceni	2	Burda	1
Cusuiș	7	Cusuiș	2
Drăgănești	4	Lazuri	3
Ghighișeni	2	Lelești	1
Lazuri de Beiuș	3	Mierag	3
Mierag	6	Pietroasa	1
Negru	1	Sudrigiu	1
Rieni	1	Tărcăița	2
Sudrigiu	1	Totoreni	2
Târcaia	1		
Tărcăița	5		
Totoreni	2		
Țigănești	2		
Necunoscută	2	Necunoscută	4
Nr. căsătorii	227	Nr. căsătorii	227

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 516, f. 4-21

Mobilitatea mai scăzută a tinerilor din Hinchiriș este demonstrată și de numărul scăzut al partenerilor ce veneau din alte localități. Din totalul căsătoriilor, în 40 de cazuri (17,6%) sunt implicați bărbați din alte localități, iar în 17 cazuri (7,5%) sunt cu femei din alte localități (au fost exceptate cazurile când localitatea de domiciliu a rămas necunoscută). Aceeași concluzie rezultă și din diversitatea redusă a localităților din care provin partenerii tinerilor din Hinchiriș. Dacă în cazul localității Vașcău (la un număr chiar mai mic de căsătorii), bărbații proveneau din 35 de localități, în parohia Hinchiriș se căsătoresc bărbați ce provin din doar 15 localități. Aria geografică a acestor localități nu este una foarte extinsă. De departe, cea mai îndepărtată localitate este Burda (de aici un tânăr din Hinchiriș își aduce soția), urmată de Pietroasa. Aceste

⁸⁸ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 516, f. 4-21

cazuri sunt însă niște excepții, asta deoarece doar satele din vecinătatea imediată constituiau aria de selecție a partenerilor pentru tinerii din Hinchiriș.

Repartiția lunară a căsătoriilor⁸⁹

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	221	23	48	3	5	33	25	13	6	17	10	38	0
Procent (%)	100	10,9	22,7	1,4	2,4	15,6	11,8	6,2	2,8	8,1	4,7	18,0	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 516, f. 4-21

Repartiția lunară a căsătoriilor în această parohie se înscrie în tendințele generale consemnate la nivelul lumii rurale românești ortodoxe. Puține căsătorii se încheiau în lunile de vară (observăm aici o ușoară nuanțare datorată cel mai probabil sezonului agricol care, în satele din apropierea muntelui, era și el diferit). Obiceiurile de a nu se încheia căsătorii în lunile posturilor mari (decembrie și martie-aprilie) se păstrează în această localitate. Cele mai multe căsătorii sunt încheiate în februarie (22,7%) și noiembrie (18%).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	5	1									
20-24	61	23	2								
25-29	43	23	6								
30-34	3	9	2								
35-39	2	1									
40-44		1									
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 516, f. 4-21

Analizând vârsta la căsătorie în funcție de starea civilă, putem observa că numărul căsătoriilor care se încheie între parteneri ce aveau starea civilă de necăsătoriți este foarte mare. Nu excludem ca o parte a acestor căsătorii să implice cel puțin un partener ce era văduv. O asemenea probabilitate este introdusă de imposibilitatea reconstituirii în toate situațiile a stării civile a celor doi parteneri.

În privința vârstei tinerilor ce participă la aceste căsătorii, constatăm o diferență relativ mare între grupa de vârstă a bărbatului și grupa corespunzătoare femeii. Dacă în cazul bărbatului s-au consemnat 5 căsătorii la vârste sub 20 de ani, în cazul fetelor la prima căsătorie ajung în fața altarului nu mai puțin de 114 de persoane (grupa de vârstă de 15-19 ani fiind de altfel în dreptul femeii cea care numără cele mai multe cazuri de căsătorii). În dreptul băieților, grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de căsătorii este cea de 20-24 de ani (86 de cazuri), urmată de cea de 25-29 de ani (72 de cazuri)⁹⁰. Vârsta combinată a celor doi soți evidențiază o diferență de vârstă dintre soț și soție de peste 5 ani.

⁸⁹ În cazul a 6 căsătorii, încheiate în anii 1866, 1875, 1876, 1883, 1886 și 1889 (câte una în fiecare an) nu am putut stabili luna, deoarece partea de jos a paginilor registrului corepunzătoare acestor ani a fost distrusă.

⁹⁰ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 516, f. 4-21

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	15						
30-39	3		1				
40-49	3	1					
50-59	1						
60-69							
> 69							
?							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 516, f. 4-21

Analizând cazurile căsătoriilor ce implicau un partener văduv, constatăm faptul că din cele 24 asemenea căsătorii, 22 erau realizate de către femei ce aveau vârsta sub 30 de ani.

Privit sub raportul apartenenței sexuale, constatăm faptul că cele mai multe dintre aceste căsătorii sunt realizate de către bărbați văduvi ce se căsătoreau cu fete nemăritate mult mai tinere. Au fost, însă, și cazuri de femei tinere, care, rămase văduve, au optat pentru mariaje cu „feciori” ce aveau vârsta mult mai înaintată. Diferența de vârstă dintre bărbați și femei este mult mai mare decât în cazul celorlalte categorii de căsătorii (funcție de starea civilă). Există numeroase exemple de fete tinere care se căsătoresc cu bărbați văduvi mult mai înaintați în vârstă. Tânăra Ecaterina (21 de ani) din Hinchiriș se căsătorește cu consăteanul ei Nicolae Modrasiu (43 de ani) ce ajunsese văduv. Bogojel Dimitrie (40 de ani), rămas văduv se căsătorește cu Bogojel Anita ce avea doar 20 de ani. Cea mai mare diferență de vârstă a fost constatată între Once Micula (56 de ani), văduv și el, și tânăra lui soție Popa Marta ce avea doar 18 ani⁹¹. În anul 1894, o tânăra de doar 15 ani (Drăgan Aurora) din Tărcăiță se căsătorește cu un văduv de 38 de ani (Vasile Ile din Tărcăiță). Exemplele pot continua și cu alte cazuri.

Toate aceste căsătorii însă, evidențiază un comportament ce ieșea din anumite tipare. Ce le îndemna pe aceste tinere să se căsătorească cu bărbați văduvi de vârstă mult mai înaintată? Statutul socio-profesional al acestor bărbați nu depășește sfera activităților agricole. Nu cunoaștem situația lor materială, bănuim însă că tinerele fete (ce proveneau probabil din familii sărace) au fost atrase de stabilitatea și starea gospodăriei acestor bărbați. Nu cunoaștem nici dacă aceste tinere femei nu aveau ele o „povară” ce le obliga să accepte asemenea mariaje. Preotul din sat nu ne oferă informații, el mărginindu-se în unele cazuri să consemneze la rubrica observații că „trăiau până acum în nelegiuire”. Cercetarea registrului botezaților ne va putea oferi credem o mai multă deschidere spre înțelegerea determinismelor acestor căsătorii. „Moștenirea” unui copil dintr-o relație trecătoare din perioada adolescenței putea să le determine pe tinerele mame să se îndrepte spre o căsătorie cu un bărbat ce le oferea stabilitatea și susținerea materială necesară.

⁹¹ Această căsătorie a fost încheiată la data de 17 mai 1892. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 516, 13

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30							
30-39	5		1				
40-49	1	5	1				
50-59		2	2		1		
60-69		1	1				
> 69							
?							1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 516, f. 4-21

Distribuția pe grupe de vârste a căsătoriilor când ambii soți sunt văduvi este mai puțin concentrată. Varietatea combinațiilor de vârstă constatată s-a datorat diversității vârstei persoanelor văduve, dar și faptului că aceștia erau „obligați” să încheie mariaje între ei. Posibilitățile reduse de căsătorie cu persoane necăsătorite mult mai tinere se constată în special în cazul persoanelor ce depășeau 30 de ani. Dacă în cazul căsătoriilor când unul dintre parteneri era văduv au fost implicate 22 de persoane ce aveau vârste sub 30 de ani, în cazul căsătoriilor când ambii soți erau văduvi, nicio persoană nu era încadrată în această grupă de vârstă. Diferența medie de vârstă dintre bărbat și femeie, deși se păstrează încă la o valoare ridicată, nu este la fel de mare ca și în cazul căsătoriilor când doar unul dintre parteneri era văduv.

C. Fenomenul marital în parohia Buntești (1853-1910). Studiu de caz

Situată pe cursul inferior al Crișului Pietros, localitatea Buntești avea o populație alcătuită aproape în totalitate din români ortodocși. La 1880, localitatea număra 485 de locuitori. Dintre aceștia, doar 8 persoane nu se declaraseră de limbă română (7 persoane au ales limba maghiară, iar 1 germana)⁹². Avem însă motive să credem că aceștia erau evrei, asta deoarece, pe lângă cei 476 ortodocși, în localitate mai trăiau doar 9 izraeliți. La 1900, din totalul de 541 de locuitori, 534 erau declarați români, iar 7 maghiari. Confesional, 534 erau ortodocși (românii), 3 erau reformați, iar 4 erau izraeliți. Putem deduce, prin urmare, că cei 4 Iz și cei 3 CH s-au declarat de limbă maghiară⁹³.

Structura etno-confesională a populației așezărilor învecinate era asemănătoare. Într-o asemenea conjunctură credem că fenomenul marital a căpătat anumite forme de exprimare, fiind ferite de fenomenul alterității confesionale. În aceste condiții vom încerca să urmărim fenomenul marital și printr-o analiză comparativă a altor localități învecinate asupra cărora ne propunem să mai efectuăm studii de caz.

În perioada cercetată preotul din această parohie a încheiat 218 căsătorii (3,8 căsătorii/an)⁹⁴. Dintre acestea doar 2 sunt căsătorii mixte⁹⁵. Ambele sunt încheiate între bărbați greco-catolici din alte localități și femei ortodoxe din Buntești. Prima dintre aceste căsătorii s-a încheiat în anul 1892 când un bărbat din Delani și-a luat de soție o tânără de aici. A doua, încheiată în anul 1902, îl are ca protagonist pe un tânăr din Crișcior ce se căsătorește cu o tânără din Buntești⁹⁶.

⁹² *Recensământul din 1880...*, p. 56-57

⁹³ *Recensământul din 1900...*, p. 122-123

⁹⁴ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 192, f. 69-88

⁹⁵ *Ibidem*

⁹⁶ *Ibidem*, f. 79, 82

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O		
1853	8		5										3									
1854	7		6										1									
1855	6		5										1									
1856	6		4										2									
1857	3		3																			
1858	4		4																			
1859	4		3										1									
1860	1												1									
1861	5		3										2									
1862	2												2									
1863	3		1										2									
1864	4		3										1									
1865	5		2										3									
1866	0																					
1867	1		1																			
1868	1		1																			
1869	2		2																			
1870	2		2																			
1871	2		2																			
1872	3		2										1									
1873	5		2										3									
1874	2		1										1									
1875	1		1																			
1876	5		4										1									
1877	1		1																			
1878	3		3																			
1879	1		1																			
1880	3		2										1									
1881	5		3										2									
1882	3		2										1									
1883	3		3																			
1884	3		1										2									
1885	4												4									
1886	2		2																			
1887	3		1										2									
1888	5		3										2									
1889	3		2										1									
1890	5		2										3									
1891	3		1										2									
1892	5	1	3										1				1					
1893	3		1										2									
1894	2		2																			
1895	2		1										1									
1896	4		3										1									
1897	2		1										1									
1898	3		1										2									
1899	5		1										4									
1900	3		2										1									
1901	2		1										1									
1902	8	1	4										3				1					
1903	4		1										3									

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O
1904	4											4								
1905	3		1									2								
1906	8		3									5								
1907	8		4									4								
1908	7		3									4								
1909	11		5									6								
1910	5		1									4								
Total	218	2	122									94				2				

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 192, f. 69-88

Din totalul căsătoriilor, 96 (44%) au implicat parteneri din alte localități. O asemenea distribuție se datorează, credem, în primul rând așezării localității la intersecția drumurilor ce legau satele de pe valea Crișului Negru. Apoi, localitatea nu se afla la mare distanță de târgul de la Beiuș, unde deseori tinerii din satele beiușene se întâlneau.

Domiciliul soților la căsătorie

Sotul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Buntești	148	Buntești	193
Beiuș	1	Cărbunari	1
Belejeni	1	Drăgănești	1
Căbești	1	Dumbrăvani	1
Cărbunari	2	Lelești	4
Chișcău	1	Mierag	1
Cociuba Mică	3	Petrileni	1
Crișciorul de Jos	1	Poieni de Jos	2
Cusuiș	1	Poieni de Sus	1
Dumbrăvani	1	Scărișoara	1
Fânațe	1	Sebiș	2
Ferice	3	Sudrigiu	1
Gurani	7		
Lelești	15		
Lupoaia	1		
Măgura	1		
Pântășești	1		
Petrileni	2		
Pietroasa	1		
Pociovești	1		
Poieni de Jos	5		
Poieni de Sus	5		
Saca	1		
Săliște de Beiuș	1		
Scărișoara	2		
Sudrigiu	2		
Șebiș	3		
Teleac	1		
Valea de Jos	1		
Necunoscută	4	Necunoscută	9
Nr. căsătorii	228	Nr. căsătorii	228

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 192, f. 69-88

Chiar dacă ponderea celor veniți din alte localități să se căsătorească în Buntești nu este foarte mare (32,1% - la bărbați și 11,5% - la femei), totuși diversitatea mare a localităților de proveniență (29 la bărbați și 12 la femei) este în măsură să demonstreze faptul că localitatea era angrenată, împreună cu alte localități, într-un areal socio-economic ce asigura comunicarea dintre sate. Aria de selecție a partenerilor era destul de mare, incluzând și satele învecinate. Surprinde, în opinia noastră, lipsa căsătoriilor cu parteneri din localitățile Săud și Brădet, situate în imediata vecinătate a satului Buntești.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	218	34	75	4	27	28	15	5	6	4	15	5	0
Procent (%)	100	15,6	34,4	1,8	12,4	12,8	6,9	2,3	2,8	1,8	6,9	2,3	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 192, f. 69-88

Repartiția lunară a căsătoriilor din această parohie este în măsură să producă câteva schimbări în ceea ce am constatat în cazul majorității localităților cercetate până acum. Aceasta este legată în principal de dispariția maximelor consemnate în luna noiembrie. În cazul localității Buntești jumătate de căsătorii sunt înregistrate în lunile ianuarie-februarie (50%) – fenomen constatat și în cazul altor localități. Surprinde, însă, numărul mare al căsătoriilor din luna aprilie (ce se suprapune parțial peste perioada postului Paștelui). Am putea crede că aceste căsătorii erau încheiate în perioada de după post. La o analiză a datei din lună când aceste căsătorii au fost încheiate constatăm că multe dintre ele sunt încheiate la începutul lunii, deci și în perioada postului. De altfel, în lunile aprilie-mai s-au înregistrat un sfert dintre căsătorii (25,2%).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	8										
20-24	66	26									
25-29	33	25	2								
30-34	5	5	4	2							
35-39	2	3	1	2	1						
40-44		2	2	2	2						
45-49				6	1	1					
50-54				3		6	2		1		
55-59						1	1	1			
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 192, f. 69-88

Vârsta la căsătorie a celor doi soți se încadrează în tiparele comportamentului normal pentru satele din zona Beiușului. Cele mai multe căsătorii se înregistrează în grupa de vârstă de 15-19 ani a femeii și de 20-24 de ani a bărbatului (66 de cazuri). Aceste două grupe de vârstă sunt și intervalele cu cele mai multe cazuri de căsătorii consemnate: 114 căsătorii implică femei sub 20 de ani; în timp ce 92 de căsătorii sunt înregistrate în grupa de 20-24 de ani a bărbatului. Urmău grupa de vârstă de 20-24 de ani a femeii (61 de cazuri) și cea de 25-29 de ani a bărbatului (60 de cazuri). Diferența medie de vârstă dintre bărbat și femeie este destul de ridicată (depășind 7 ani). O asemenea diferență medie a fost introdusă și de cazurile considerate atipice, când bărbatul era cu

până la 20 de ani mai vârstnic decât femeia. Teoader Oncea (44 de ani) din Cărbunari o ia de soție la 6 iunie 1898 pe Elisabeta Papp (19 ani)⁹⁷. Vasiliu Buz (38 de ani) din Poieni de Sus o ia de soție la 9 februarie 1902 pe Saveta Taichiș ce abia împlinise 18 ani⁹⁸. Gavril Coman (42 de ani) din Ferice s-a căsătorit pe 21 februarie 1905 cu tânăra Maria Balla din Buntești (26 de ani)⁹⁹. Vasile Foghiș, tot din Ferice, (40 de ani) se căsătorește la 31 ianuarie 1909 cu Marta Țianțiu, ce era în vârstă de doar 21 de ani.¹⁰⁰

D. Fenomenul marital în parohia Brădet (1871-1895). Studiu de caz

Situată în actuala comună Buntești, localitatea Brădet avea la 1880 o populație totală de 516 locuitori¹⁰¹. Un singur locuitor era consemnat în dreptul rubricii „alte limbi materne”. Restul populației era românească. Din punct de vedere confesional, locuitorii acestui sat aparțineau în proporție de 100% comunității ortodoxe¹⁰².

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O		
1871	1		1																			
1872	5		2									3										
1873	5		2									3										
1874	5		3									2										
1875	9		4									5										
1876	3		2									1										
1877	2		1									1										
1878	3		1									2										
1879	7		3									4										
1880	3		1									2										
1881	5		1									4										
1882	4		2									2										
1883	6		3									3										
1884	4											4										
1885	5		2									3										
1886	6		3									3										
1887	3											3										
1888	6		3									3										
1889	5		2									3										
1890	3											3										
1891	5		1									4										
1892	6		1									5										
1893	6		3									3										
1894	8		5									3										
1895	2											2										
Total	117		46									71										

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 174, f. 13-26

⁹⁷ *Ibidem*, f. 81

⁹⁸ *Ibidem*, f. 82

⁹⁹ *Ibidem*, f. 83

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 85

¹⁰¹ *Recensământul din 1880...*, p. 56

¹⁰² *Ibidem*, p. 56-57

În perioada cercetată, preotul din această parohie a încheiat un număr de 117 căsătorii (4,7 căsătorii/an)¹⁰³. Niciuna dintre aceste căsătorii nu a fost căsătorie mixtă. De altfel, o alteritate confesională prin căsătorie a tinerilor din această localitate nu prea era cum să se producă în condițiile în care localitatea avea o populație 100% ortodoxă, iar în toate satele învecinate abia dacă existau câțiva reprezentanți ai altor confesiuni.

Analizând tabelul de mai sus, rămânem surprinși de ponderea mare a căsătoriilor ce implicau parteneri din alte localități (60,1%). O asemenea pondere, rar întâlnită în localitățile rurale tradiționale, se datora, credem, pe de o parte, faptului că localitatea era situată spre interiorul șesului depresionar (fiind astfel un punct de atracție pentru tinerii din satele submontane), iar pe de altă parte în jurul acestui sat, la o distanță de mai puțin de 5 km erau situate 10 sate. Densitatea mare a satelor din această zonă depresionară apropiată muntelui conducea la o comunicare foarte bună între locuitorii acestor localități. Faptul că numeroși bărbați din satele învecinate își luau soții din acest sat, demonstrează odată în plus că între aceste sate, reduse ca număr al populației, se practica un schimb de populație prin căsătorie. Analiza altor sate din această comună va demonstra cu certitudine faptul că și tinerii din Brădet își căutau soțiile în acele sate. Remarcăm și în acest context o mobilitate mai mare a bărbatului în cazul căsătoriei. Un asemenea fapt se datora în primul rând mobilității superioare la bărbați, iar în al doilea rând tradiției de a se încheia căsătoria în biserica miresei. Dacă analizăm localitățile în care acești tineri se instalau după căsătorie constatăm că cei mai mulți optează pentru localitatea de domiciliu a bărbatului (deci femeia se deplasează prin căsătorie). Aceasta nu exclude însă mobilitatea teritorială net mai mare a bărbatului. El circula mult mai mult decât femeia, împins fiind în această direcție de realitățile economice ale zonei: bărbați din aceste sate puteau fi văzuți adesea vânzându-și produsele (fructe, unelte, dar și cherestea) pe piețele din Beiuș, Tinca, Ceica și chiar Oradea. Nu puțini dintre ei își luau căruța și plecau săptămâni întregi în satele de câmpie, lucrând cu animalele pe pământurile mai roditoare de aici. La întoarcere aduceau cu ei cantități importante de cereale (adesea singura lor plată). De altfel, aceste cereale erau vitale pentru locuitorii unor sate ce creșteau multe animale, dar aveau puțin pământ arabil. Această mobilitate mai mare îi permitea bărbatului să cunoască mai multă lume. Toate acestea contribuiau la transformarea profilului mental al acestuia.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Brădet	46	Brădet	112
Apateu	1	Chișcău	1
Broaște (Stâncești)	5	Fânațe	1
Buntești	1	Pietroasa	1
Chișcău	13	Poieni de Jos	1
Cociuba mică	3	Poieni de Sus	1
Dumbrăvani	1		
Fânațe	1		
Ferice	2		
Gurani	12		
Lelești	1		
Măgura	1		

¹⁰³ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 174, f. 13-26

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Pietroasa	8		
Poeni de Jos	4		
Poeni de Sus	4		
Rieni	1		
Seghiște	2		
Ursad		1	
Valea de Jos	8		
Valea de Sus	2		
Necunoscută		Necunoscută	
Nr. căsătorii	117	Nr. căsătorii	117

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 174, f. 13-26

În privința localităților de domiciliu se constată faptul că bărbații proveneau din alte localități (19 la număr) într-o pondere de 60,1%, iar femeile în procent de 4,3%. Localitățile din care provin cei mai mulți bărbați sunt localitățile învecinate: Chișcău (13 cazuri), Gurani (12 cazuri), Pietroasa (8 cazuri), Valea de Jos (8 cazuri), etc. Doar două localități sunt mai îndepărtate: Ursad (situată pe drumul spre Tinca, după ieșirea Crișului Negru din defileu de la Șoimi) și Apateu (situată lângă Roșia). În dreptul femeii, nu mai puțin de 95,7% proveneau din Brădet.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	117	10	27	5	7	22	12	3	8	5	6	12	0
Procent (%)	100	8,5	23,1	4,3	6,0	18,8	10,3	2,6	6,8	4,3	5,1	10,3	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 174, f. 13-26

Repartiția lunară a căsătoriilor confirmă respectarea normelor bisericești referitoare la perioada posturilor: puține căsătorii s-au încheiat în luna martie (4 din cele 5 căsătorii s-au încheiat în anul 1894), aprilie și decembrie. Puține căsătorii s-au încheiat și în perioada desfășurării campaniilor agricole importante. În privința maximelor, observăm existența a 3 perioade din an preferate de către tineri pentru a încheia căsătorii: 1. lunile ianuarie-februarie; 2. lunile mai-iunie; 3. luna noiembrie. Preferința pentru aceste luni încadrează fenomenul marital (din perspectiva repartiției lunare a căsătoriilor) în tendințele generale consemnate la nivelul lumii rurale românești.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	49	12	1								
25-29	21	8	1	2							
30-34	3	3	2	1	1						
35-39	2	1	1		2						
40-44		1		1		1					
45-49					1		1	1			
50-54								1			
55-59											
>60							1				
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 174, f. 13-26

Vârsta la căsătorie în această parohie nu evidențiază un comportament diferit de cel înregistrat în alte localități. Cele mai multe căsătorii se înregistrează în intervalul de vârstă de 15-19 ani al femeii (75 de cazuri), iar în cazul bărbatului când acest avea vârsta între 20 și 24 de ani (63 de cazuri). Urmău intervalele de vârstă de 25-29 de ani în cazul bărbatului (32 de cazuri) și de 20-24 de ani în cazul femeii (25 de cazuri). Diferența medie de vârstă dintre bărbat și femeie se păstrează ridicată (peste 6 ani). O asemenea diferență se datorează și cazurilor considerate excepționale (când bărbatul era mult mai vârstnic).

E. Fenomenul marital în parohia Poieni de Sus (1870-1900). Studiu de caz

Situată tot în actuala comuna Buntești, localitatea Poieni de Sus avea, la 1880, o populație totală de 665 de locuitori¹⁰⁴. Această populație era alcătuită din 659 români de confesiune ortodoxă și 6 izraeliți (care la recensământ s-au declarat ca având limba maternă limba maghiară)¹⁰⁵.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbăți/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbăți/femei									
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O		
1870	5											5										
1871	5		3									2										
1872	5		3																			
1873	6		6																			
1874	12		4									8										
1875	6		1									5										
1876	7		6									1										
1877	3		2									1										
1878	9		7									2										
1879	5											5										
1880	4		3									1										
1881	5		2									3										
1882	5		1									4										
1883	3		2									1										
1884	12		6									6										
1885	10		5									5										
1886	5		4									1										
1887	8		4									4										
1888	6		4									2										
1889	8		3									5										
1890	10		5									5										
1891	2		1									1										
1892	7		4									3										
1893	9		4									8										
1894	5											5										
1895	3		2									1										
1896	3		2									1										
1897	5		2									3										
1898	5		2									3										
1899	0																					

¹⁰⁴ *Recensământul din 1880...*, p. 56

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 56-57

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O
1900	9		4									4								
Total	187		92									95								

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 914, f. 9-24

Fenomenul marital reliefează un comportament similar cu cel înregistrat în celelalte sate din spațiul actualei comune Buntești (localitatea era cea mai mare în comparație cu parohiile din Buntești, Brădet și Lelești). Pe parcursul perioadei cercetate, în această parohie s-au înregistrat 187 de căsătorii (6,03 căsătorii/an)¹⁰⁶. Dintre acestea, niciuna nu a fost căsătorie mixtă. Cum localitatea se afla în apropierea mai multor localități, se poate constata și în acest caz faptul că mai mult de jumătate dintre căsătorii (50,8%) implică parteneri din afara localității. Analiza localităților de proveniență a celor doi soți demonstrează faptul că cei mai mulți dintre acești parteneri provin din satele imediat învecinate (Poieni de Jos, Gurani, Cociuba Mică, Ferice, Stâncești, Brădet, etc.).

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Poieni de Sus	98	Poieni de Sus	181
Broaște (Stâncești)	5	Cociuba Mică	2
Budureasa	1	Dumbrăvani	1
Buntești	4	Ferice	1
Cociuba Mică	5	Poieni de Jos	2
Dumbrăvani	5		
Ferice	9		
Gurani	21		
Măgura	1		
Pietroasa	3		
Poieni de Jos	26		
Săud	4		
Șebiș	1		
Ștei	1		
Teleac	1		
Țigănești	2		
Nr. căsătorii	187	Nr. căsătorii	187

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 914, f. 9-24

Așa cum aminteam atunci când am propus un studiu asupra unor localități dintr-o arie geografică foarte apropiată, din analiza localităților de domiciliu ale celor doi soți constatăm faptul că între aceste localități se produce un veritabil schimb de populație prin căsătorie. Asta, indiferent care este destinația după căsătorie a celor doi parteneri. Atinse în majoritate de pragul critic al consangvinității, aceste comunități apelează la mariaje cu parteneri din satele vecine. O astfel de practică nu doar că reușește să rezolve problema consangvinității, dar și stabilește între aceste localități o serie de conexiuni ce asigură buna comunicare și colaborare. Acestea se dovedeau

¹⁰⁶ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 914, f. 9-24

ulterior factori importanți în conturarea unei unități economice, adesea de schimb a produselor agricole și nu numai, în care fiecare sat încerca să ofere ceva specific.

Așa cum era de așteptat, bărbatul s-a dovedit și de această dată mult mai mobil decât femeia: ei provin din alte localități în 89 de cazuri (47,6%), în timp ce femeile doar în 6 cazuri (3,2%). Cei mai mulți bărbați provin din localitatea Poieni de Jos (26 de cazuri), situată la mai puțin de 1 km, urmată de Gurani (21 de cazuri), Ferice (9 cazuri), Stâncești (5 cazuri), Dumbrăveni (5 cazuri), Cociuba mică (5 cazuri), etc.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	187	32	64	5	15	35	6	3	2	8	8	9	0
Procent (%)	100	17,1	34,2	2,7	8,0	18,7	3,2	1,6	1,1	4,3	4,3	4,8	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 914, f. 9-24

La fel ca și în cazul localității Buntești (analiza localității Lelești, mult mai apropiată de Buntești va confirma sau nu aceste obiceiuri locale), maxima consemnată în luna noiembrie în majoritatea localităților pare a fi mult atenuată. În această parohie observăm o concentrare a căsătoriilor în lunile de la începutul anului: 51,3% dintre căsătorii au fost încheiate în lunile ianuarie-februarie, iar în prima jumătate a anului s-au încheiat 84% din totalul căsătoriilor. Practic, în 3 luni (ianuarie, februarie și mai) s-au încheiat 70% dintre căsătorii. Remarcăm și în cazul acestei parohii numărul mic al căsătoriilor din perioada posturilor și din perioada lunilor de vară.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	1										
20-24	76	16	3	3							
25-29	29	19	2	1							
30-34	8	3				1					
35-39		4	1	5	1						
40-44					2						
45-49	1					1	3	1			
50-54						1	2	1			
55-59											
>60							1	1			
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 914, f. 9-24

În privința vârstei la căsătorie, putem observa o interesantă distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Astfel, la o primă analiză putem observa o diferență relativ mare între grupa de vârstă a bărbatului și grupa corespunzătoare femeii. Cele mai multe căsătorii au fost înregistrate în grupa de vârstă de 15-19 ani a femeii și cea de 20-24 de ani a bărbatului (76 de cazuri). Aceste două intervale de vârstă sunt și cele în care s-au făcut cele mai multe căsătorii: 115 femei se căsătoresc la vârste de sub 20 de ani¹⁰⁷, iar 98 de bărbați se căsătoresc la vârste între 20 și 24 de ani. Urmau grupele de 20-24 de ani ale femeii (42 de cazuri) și cea de 25-29 de ani a bărbatului (51 de cazuri).

¹⁰⁷ În dreptul bărbaților s-au consemnat doar o singură căsătorie când bărbatul a avut sub 20 de ani.

Diferența mare dintre vârsta medie a bărbatului și cea a femeii, consemnată și în această parohie, a fost introdusă de cazurile căsătoriilor, considerate „accidentale”, dintre bărbați cu vârste înaintate și femeie mult mai tinere. De altfel, nici statutul de văduvi nu-i împiedică pe acești bărbați să se căsătorească cu aceste femei. În anul 1870, Baci A. (45 de ani) din Poieni de Jos, după ce a rămas văduv, s-a recăsătorit cu Cozciana Taichiș, o tânără de doar 18 ani. În anul 1874 doi văduvi (unul din Poieni de Sus și unul din Gurani) își iau de soții fete nemăritate de 20 de ani din Poieni de Sus (primul avea 32 de ani, iar al doilea 35). În anul 1897 Georgie Ciuciu (34 de ani) din Poieni de Sus, după ce ajunge văduv, se recăsătorește cu Ana Luca (17 ani) din Cociuba. Anul următor, Ioan Jude (36 de ani) din Gurani, tot văduv, se căsătorește cu Marta Ciuciu (20 de ani) din Poieni de Sus. Tot în același an, văduvul Vasiliu Diniș (34 de ani) din Ferice se căsătorește cu Paros Minerva (19 ani) din Poieni de Sus. Acestea sunt doar câteva din cazurile căsătoriilor dintre bărbați văduvi mult mai vârstnici și femei mult mai tinere. Pe de altă parte, au existat și femei văduve ce s-au căsătorit cu „holtei” mult mai tineri. Așa este Ileana Ciuciu (33 de ani), care în 1872 se căsătorește cu Gavrilă Ciuciu (23 de ani), ambii fiind din Poienii de Sus. În anul 1876 Ioana Buz (32 de ani) din Poieni de Sus se căsătorește cu Vasalie Gaicu (23 de ani) tot din această localitate¹⁰⁸. În realizarea acestor căsătorii credem că interveneau și alte constrângeri și determinisme cum ar fi: starea materială (a unuia sau de altuia), dacă avea sau nu copii persoana rămasă văduvă, familia și neamurile, starea de sănătate și chiar frumusețea, în special a femeii (au existat numeroase cazuri de femei rămase văduve care prin frumusețea lor au reușit să atragă bărbați mult mai tineri).

F. Fenomenul marital în parohia Lelești (1870-1900). Studiu de caz

Localitatea Lelești avea, la fel ca și celelalte localități din actuala comună Buntești, o populație alcătuită aproape în totalitate din români de credință ortodoxă. La 1880, dintre cei 355 de locuitori, 351 s-au declarat ca fiind ortodocși, iar ceilalți 4 s-au declarat izraeliți¹⁰⁹. Acești izraeliți și-au declarat limba maternă ca fiind româna (1 persoană), maghiara (2 persoane) și germana (1 persoană)¹¹⁰.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O
1870	3											3								
1871	3											3								
1872	6		4									2								
1873	5		5																	
1874	4		2									2								
1875	2		1									1								
1876	3		3																	
1877	1		1																	
1878	2		2																	
1879	3		1									2								
1880	3		2									1								

¹⁰⁸ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 914, f. 9-24

¹⁰⁹ *Recensământul din 1880...*, p. 56

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 56-57

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O		
1881	7		5										2									
1882	3		3																			
1883	3		2										1									
1884	3		2										1									
1885	2												2									
1886	4		1										3									
1887	5		1										4									
1888	5		3										2									
1889	4		4																			
1890	2												2									
1891	0																					
1892	1												1									
1893	2												2									
1894	1												1									
1895	1		1																			
1896	2		2																			
1897	0																					
1898	0																					
1899	3		3																			
1900	2		2																			
Total	85		50										35									

Sursă: A.N-D.J1. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 585, f. 6-13

Mai redusă numeric, comunitatea ortodoxă din Lelești încheie un număr mai mic de căsătorii. În perioada cercetată s-au încheiat un număr de 85 de căsătorii (2,7 căsătorii/an)¹¹¹. Din totalul acestor căsătorii, niciuna nu a fost căsătorie mixtă inter-confesional. Lipsa unei alterități confesionale prin căsătorie a fost favorizată de inexistența în localitate și în satele învecinate a unor comunități care să împărtășească altă credință religioasă. Surprinde în cazul acestei parohii numărul redus al căsătoriilor ce implicau parteneri dintr-o altă localitate. Ponderea acestor căsătorii se ridică totuși la 41,2% (incluzând aici și cazurile în care domiciliul nu a putut fi determinat – în categoria localităților necunoscute putea intra însă chiar și Lelești). Această pondere, însă, ar fi trebuit să fie mult mai mare dacă se păstra același raport cu cel din celelalte localități studiate. Apoi dimensiunea mult mai mică a acestei comunități credem că obliga într-o mai mare măsură pe tinerii din această localitate să-și caute parteneri din exteriorul comunității.

Ponderea mică a căsătoriilor ce implicau parteneri din alte localități poate fi observată și urmărind tabelul de mai sus. Numărul localităților din care proveneau cei ce se căsătoreau în parohia din Lelești a fost de asemenea foarte redus. Am fi tentați să credem că localitatea nu participa la „schimbul” de populație despre care am mai amintit, că era o comunitate izolată, închisă, că tinerii din această localitate se căsătoreau numai între ei. Aceștia sunt însă doar niște concluzii pripite. Numeroși tineri din această localitate se căsătoresc în alte localități. Aceasta este demonstrată chiar de studiile noastre de caz: în Buntești se căsătoresc 19 tineri din Lelești (15 bărbați și 4 femei), în Săliște de Beiuș 12 persoane (10 bărbați și 2 femei), în Hinchirș 1 persoană (1 femeie), iar în Brădet 1 bărbat. Iată deci, nu mai puțin de 33 de persoane

¹¹¹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 585, f. 6-13

din Lelești se căsătoresc în aceste sate. Numărul acestora sigur a fost mai mare: analiza noastră nu a cuprins sate apropiate Leleștiului precum Șebiș, Belejeni, Țigănești, Păcălești, Drăgănești, Săud și chiar Ferice.

Domiciliul soților la căsătorie

Sotul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Lelești	55	Lelești	68
Belejeni	3	Belejeni	1
Buntești	8	Buntești	3
Poieni de Jos	3	Pietroasa	1
Săliște de Beiuș	2		
Șebiș	2		
Valea de Jos	1		
Necunoscută	11	Necunoscută	12
Nr. căsătorii	85	Nr. căsătorii	85

Sursă: A.N-D.J1. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 585, f. 6-13

De ce tinerii din Lelești se căsătoreau în alte localități, iar în această localitate numărul celor care soseau din alte localități ca să se căsătorească era destul de mic? Să asistăm oare la un proces de migrație a tinerilor din această localitate? Nu am putea spune acest lucru în condițiile în care populația localității a crescut în cei 20 de ani ai perioadei 1880-1900 cu 32 de persoane¹¹². Această creștere nu a fost însă atât de evidentă ca și în cazul altor localități din comună (în Ferice de exemplu populația crește cu mai mult de 150 de persoane ajungând la 789 locuitori în 1900¹¹³). Este clar că mulți tineri plecau din Lelești și se stabileau în alte localități, însă noi credem că asistăm la un alt fenomen: mulți tineri din Lelești mergeau și se căsătoreau în alte localități dar noua familie se stabilea în Lelești. Care să fie totuși explicația pentru care preotul din acest sat oficiază atât de puține căsătorii în condițiile în care tinerii din acest sat pleacă să se căsătorească în alte sate? Să fi contat oare că această parohie era mai mică? Sau oare preotul din acest sat era preot și în altă parohie obișnuind să-i cunune pe tinerii din Lelești în acea parohie atunci când ei își alegeau parteneri de acolo? Am putea asista, apoi, la un fel de obicei de al tinerilor din Lelești, care, alegându-și partenerul din altă localitate, preferau să încheie și căsătoria tot acolo. Dincolo de aceste supoziții, cert rămâne faptul că puțini tineri din alte localități vin să se căsătorească în această parohie cu tineri din Lelești.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	85	7	20	1	7	13	6	1	2	9	2	16	1
Procent (%)	100	8,2	23,5	1,2	8,2	15,3	7,1	1,2	2,4	10,6	2,4	18,8	1,2

Sursă: A.N-D.J1. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 585, f. 6-13

Repartiția lunară a căsătoriilor evidențiază comportamente similare altor localități: puține căsătorii se încheiau în perioada posturilor și în perioada sezonului agricol de vară și de toamnă. Cele mai multe căsătorii se încheiau în lunile februarie, noiembrie (nu era confirmat astfel obiceiul consemnat în Buntești și parțial în Poieni de Sus), mai și septembrie. Faptul că luna septembrie este o lună cu multe căsătorii, iar

¹¹² *Recensământul din 1880...*, p. 56; *Recensământul din 1900...*, p. 122

¹¹³ *Ibidem*

octombrie este o lună cu puține căsătorii credem că se datorează structurii sezonului agricol din acest sat situat în apropierea dealurilor submontane.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	1										
20-24	39	3		2							
25-29	11	4	1								
30-34	5	3	2								
35-39	1	2		1	1	2					
40-44											
45-49		1		1	2	1					
50-54							1				
55-59											
>60						1					
?											2

Sursă: A.N-D.J1. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 585, f. 6-13

Cele mai multe căsătorii s-au încheiat atunci când femeia avea vârsta cuprinsă în intervalul 15-19 ani, iar bărbatul în cel de 20-24 de ani (39 de cazuri). Intervalul de vârstă de 15-19 ani a fost de altfel pentru femei și cel în care au loc cele mai multe căsătorii (57 de cazuri). În cazul bărbaților intervalul de vârstă cu cele mai multe căsătorii a fost cel de 20-24 de ani (44 de cazuri). Urmău intervalele de 25-29 de ani pentru bărbați (16 cazuri) și cel de 20-24 de ani pentru femei (13 cazuri). Diferența medie de vârstă se încadrează în valorile normale înregistrate și în alte localități din această regiune.

Protopopiatul ORADEA

Potrivit monografiei Bihorului și Oradiei (*Bihar Vármegye és Nagyvárad*), protopopiatul de Oradea avea în structura sa 48 de parohii-matre și 172 de filii¹¹⁴. Acestea erau situate în mare parte în regiunile cu populație românească majoritar greco-catolică din zona de nord a comitatului Bihor, inclusiv în Sătmar. Acest protopopiat avea un număr de 31.969 de credincioși ortodocși (16.140 de bărbați și 15.829 de femei)¹¹⁵. În scopul analizei fenomenului marital la populația ortodoxă din acest protopopiat, propunem realizarea a 3 studii de caz asupra parohiilor Calea Mare¹¹⁶, Oradea și Almașu Mic.

A. Fenomenul marital în parohia Calea Mare (1867-1910). Studiu de caz

Situată în actuala comună Lăzăreni, localitatea Calea Mare avea la 1880 o populație totală de 420 de locuitori¹¹⁷. Aceasta era în majoritate de etnie românească (aici locuiau pe lângă români, 12 germani și 1 maghiar). Confesional, pe lângă cei 406 ortodocși mai erau prezenți 2 greco-catolici și 12 izraeliți¹¹⁸. Este evident că cei 12

¹¹⁴ Borovszky Samu, *op. cit.* p. 428

¹¹⁵ *Ibidem*

¹¹⁶ Această parohie ortodoxă, potrivit părerii exprimate de Atanasie Bațco în *Conscrierea protoprezbiteriatelor Orăzii Mari și Bihariei Meridionale*, aparținea protopopiatului de Oradea (A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Ortodoxe Oradea*, dos. 54/1868, f. 6-13).

¹¹⁷ *Recensământul din 1880...*, p. 68

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 68-69

izraeliți erau în realitate evrei, ei însă și-au declarat fie limba română ca limbă maternă, fie limba germană (aceasta din urmă cu atât mai mult cu cât în localitate cei 12 germani nu puteau să fie decât de credință ortodoxă – ceea ce era puțin probabil).

La 1900, pe lângă cei 572 de români, aici mai locuiau 12 maghiari. Confesional, din totalul de 584 de locuitori 570, erau ortodocși, 2 erau reformați, iar 12 erau izraeliți¹¹⁹. Analizând comparativ, date oferite de către cele două recensăminte putem deduce că Iz se declaraseră de limbă germană la 1880 (cel puțin o mare parte a acestora), iar la 1900 de limbă maghiară (2 persoane s-au declarat de limbă română)¹²⁰.

Etnic și confesional, dar și ca dimensiune a populației, localitatea se aseamăna foarte mult cu localitatea Săliște de Beiuș din protopopiatul Beiuș. Există totuși o deosebire notabilă: între localitățile învecinate existau localități cu consistente comunități greco-catolice (Drăgești, Dicănești, Gruilung). O asemenea realitate demografică se putea transforma într-un factor hotărâtor în privința tendințelor maritale din această localitate (asta cu atât mai mult cu cât dimensiunea redusă a populației din localitate obliga tinerii de aici să-și caute parteneri și în alte localități).

În ceea ce privește studiul nostru de caz, am dori să precizăm faptul că sursele de documentare ne-au permis să obținem informații relativ complete pentru perioada 1867-1879 și 1886-1910. În ciuda unor carențe născute din neajunsurile amintite, credem că informațiile obținute din despuierarea celor două registre completate de către preoții ortodocși din perioadele amintite sunt în măsură să ne ofere o imagine cât mai completă asupra comportamentului marital al populației din această parohie.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei																								
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O																	
1867	3		1																	2																	
1868	7	1	3																		3																
1869	3		1																		2																
1870	5		5																																		
1871	1		1																																		
1872	2		2																																		
1873	7	1	1																		5																
1874	4		4																																		
1875	4		1																		3																
1876	4		1																		3																
1877	2	1	1																																		
1878	1	1																																			
1879	3		2																		1																
...																																					
1886	9		9																																		
1887	2		2																																		
1888	5	3	2																																		
1889	2	1																			1																
1890	0																																				
1891	1		1																																		
1892	7		1																		6																

¹¹⁹ *Recensământul din 1900...*, p. 138-139

¹²⁰ În acest an, pe lângă cei 2 reformați care erau maghiari, s-au declarat maghiari și 10 evrei, iar pe lângă cei 570 de ortodocși s-au declarat români și doi evrei.

Anul	Nr. cās. înreg.	Nr. cās. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O
1893	4		1									3								
1894	2		2																	
1895	4	1	1									2	1							
1896	2											2								
1897	0																			
1898	1		1																	
1899	1		1																	
1900	0																			
1901	3	1	2													1				
1902	4	1	2					1				1								
1903	2		1									1								
1904	4		1									3								
1905	2		1									1								
1906	6		5									1								
1907	3		2									1								
1908	0																			
1909	10		8									2								
1910	9	5	2					3				2	1				1			
Total	129	16	68					4				45	2				10			

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 212, f. 7-13; dos. 214, f. 1-6

În cei 38 de ani în care fenomenul marital a fost reconstituit s-au înregistrat 129 de căsătorii (3,4 căsătorii/an)¹²¹. Din totalul acestora, 16 au fost căsătorii mixte inter-confesional (12,4%). Revenind la comparația cu parohia Săliște de Beiuș (a cărei populație avea aproximativ aceeași structură etno-confesională), în cazul localității Calea Mare se constată o mai mare înclinație spre mariaje mixte. Incontestabil, acest fapt s-a datorat prezenței în localitățile învecinate a unor comunități greco-catolice importante. La fel ca și în cazul localității Săliște de Beiuș (dar nu într-o așa mare măsură), tinerii din Calea Mare erau obligați, așa cum am mai precizat, să-și găsească parteneri în afara localității. Nu mai puțin de 44,2% dintre cei care ajung în fața altarului bisericii ortodoxe din Calea Mare aveau domiciliul în alte localități. Fenomenul, datorat, fără îndoială, atingerii pragului consangvinității, este ușor vizibil dacă rezultatele cercetării noastre asupra celor două localități sunt comparate cu cele din parohia Forău (mult mai mare ca număr de locuitori).

Sub raportul alterității confesionale constatăm, și în acest caz, faptul că tinerii ortodocși atunci când nu aveau suficiente opțiuni maritale în interiorul confesiunii se îndreptau spre mariaje cu parteneri greco-catolici. Opțiunile greco-catolice erau considerate ca fiind cele mai apropiate de „idealurile” credinței ortodoxe. Cel mai important aspect, cel puțin așa credem, este însă legat de determinismele etnice: aceste căsătorii se încheiau în interiorul comunității românești.

Distribuția pe cele două sexe a mariajelor mixte este favorabilă și de această dată femeilor ortodoxe. Femeile participau la aceste căsătorii în procent de 87,5%, în timp ce bărbații doar 12,5%. Cele două căsătorii mixte O/GC au fost încheiate una în 1895 (între un bărbat O din Calea Mare, rămas văduv, și o femeie GC din Drăgești¹²²)

¹²¹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 212, f. 7-13; dos. 214, f. 1-6

¹²² *Ibidem*, dosar, nr. 214, f. 3

și 1910 (între un bărbat O din Calea Mare și o femeie GC din Gruilung, ambii văduvi¹²³). Analizând cele două căsătorii am putea spune că în ambele cazuri au funcționat și alte determinisme (acestea s-au dovedit a fi mai puternice decât cele confesionale). Ca urmare, credem că varianta unor căsătorii O/GC era doar una accidentală (fapt confirmat și de celelalte studii de caz efectuate asupra unor localități din această regiune).

Localitățile de proveniență ale partenerilor GC s-au dovedit a fi în principal cele amintite de către noi, respectiv: Drăgești (3 cazuri), Gruilung (4 cazuri), Dicănești (2 cazuri), dar și Forosig (1 caz), Voivozi¹²⁴ (1 caz) și 1 caz dintr-o localitate (diferită de celelalte) a cărei identitate a fost imposibil de stabilit.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Calea Mare	93	Calea Mare	107
Apateu	1	Dicănești	1
Bicaci	3	Drăgești	2
Cărăsău	2	Forosig	1
Cotiglet	3	Gruilung	2
Dicănești	2	Hidișelu de Jos	2
Dindești	1	Hidișelu de Sus	2
Drăgești	2	Lăzăreni	3
Gruilung	3	Mierlău	1
Hidișelu de Sus	4	Rontău	1
Lăzăreni	5	Sititelec	1
Mierlău	1	Tășad	5
Sititelec	4		
Tășad	1		
Topești	2		
Voivozi	1		
Necunoscută	4	Necunoscută	1
Nr. căsătorii	129	Nr. căsătorii	129

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 212, f. 7-13; dos. 214, f. 1-6

Analizând localitățile de proveniență ale celor doi soți constatăm faptul că localitatea Calea Mare era situată în apropierea unei importante rute pe direcția Beiuș (rezervorul demografic!) – Oradea – zona de câmpie (ce oferea locuri de muncă, cel puțin în perioada sezonului agricol). Faptul că locuitorii din această localitate călătoreau (atât bărbații, cât și femeile) pentru a găsi de lucru în zonele de câmpie, este demonstrat și de originea unor tineri ce au ajuns să se căsătorească în această localitate. Amintim în acest context localități precum: Voivozi (localitate situată în apropiere de Valea lui Mihai), Dindești (comuna Andrid, jud. Satu Mare), dar și Cărăsău (comuna Căpâlna). În general, localitățile de domiciliu al tinerilor căsătoriți erau situate în vecinătatea satului Calea Mare, cu precizarea că aria acestor localități era una relativ mai extinsă decât în cazul altor localități cercetate.

Repartiția lunară a căsătoriilor din parohia Calea Mare reliefează un comportament oarecum diferit de cel al altor localități rurale românești. Lunile de vară (cu căsătorii puține) și minima din decembrie (din timpul postului Crăciunului) confirmă și de această dată tendințele generale remarcate la nivelul satelor românești.

¹²³ *Ibidem*, f. 6

¹²⁴ Este vorba despre satul Voivozi din comuna Șimian.

Pe ansamblul perioadei, lunile cu cele mai multe căsătorii sunt februarie, ianuarie, septembrie și octombrie. După cum putem observa, vârfurile din noiembrie și mai nu mai apar atât de evident ca și în cazul altor localități. Perioada cu căsătorii foarte puține (inexistente chiar) din timpul postului Paștelui nu mai este evidentă. Mai mult, în această perioadă sunt consemnate mai multe căsătorii decât în luna mai, lună care tradițional era una din perioadele din an preferate de către tinerii români pentru a încheia căsătorii. Care sunt explicațiile unui asemenea comportament?

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	129	16	36	10	9	5	7	4	6	13	13	11	0
Procent (%)	100	12,4	27,9	7,8	7,0	3,9	5,4	3,1	4,7	10,1	10,1	8,5	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 212, f. 7-13; dos. 214, f. 1-6

Analizând această repartitie lunară a căsătoriilor, am remarcat două perioade în care comportamentul a fost oarecum diferit: perioada de dinainte de 1880 și, respectiv, perioada de după acest an. Nu putem spune că avem de-a face cu o schimbare bruscă de comportament. Dacă analizăm însă separat cele două perioade, vizibilitatea comportamentului diferit despre care vorbeam este remarcabilă.

Evoluția repartitiei lunare a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Căsăt. în anii 1867-1879 (%)	46	19,6	34,8	0	6,5	8,7	0	0	0	8,7	6,5	15,2	0
Căsăt. în anii 1886-1910 (%)	83	8,4	24,1	12,0	7,2	1,2	8,4	4,8	7,2	9,6	12,0	4,8	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 212, f. 7-13; dos. 214, f. 1-6

Dacă în prima perioadă, când s-au încheiat 46 de căsătorii, modelul comportamental este mult mai apropiat de cel tradițional (cu minime în perioada posturilor și în perioada sezonului agricol), a doua perioadă (acum s-au încheiat 83 de căsătorii) introduce o schimbare comportamentală vizibilă. Obiceiul căsătoriilor din lunile februarie, ianuarie, noiembrie și mai nu se mai manifestă atât de puternic. Luna martie, peste care de cele mai multe ori se suprapunea perioada postului Paștelui, acum pare a fi o lună preferată pentru căsătorii. În egală măsură constatăm și o schimbare de atitudine în ceea ce privește perioada celor 3 luni de vară (iunie-august): dacă înainte în această perioadă nu fusese înregistrată nicio căsătorie, după 1886 numărul căsătoriilor a crescut considerabil.

Explicațiile acestei schimbări comportamentale trebuiesc căutate, credem, pe de o parte, în vechile tradiții și obiceiuri care acum au început să se aplatizeze, iar pe de altă parte, în emanciparea și schimbarea profilului socio-profesional al multor tineri (acest fenomen a fost posibil și de relativa apropiere a localității de centrul urbanistic Oradea). Tinerii încep să fie tot mai independenți de activitățile agricole. Chiar dacă societatea rămâne una agricolă, multe familii își permitau (datorită în principal unor noi mentalități, dar și obiceiurilor legate de nuntă – aceasta începea să nu mai dureze mai multe zile) să încheie căsătorii în perioada verii. Eventualele studii de caz asupra unor localități din jurul Oradei (chiar și asupra parohiei Oradea) vor fi în măsură să confirme sau nu ipotezele enunțate cu această ocazie.

În ceea ce privește vârsta combinată a celor doi soți putem constata că cele mai multe căsătorii s-au încheiat în intervalul de vârstă de 25-29 de ani al bărbatului și 20-24 de ani al femeii (29 de cazuri). De altfel, în aceste două grupe de vârstă sunt întâlnite și cele mai multe cazuri de căsătorii: 50 de cazuri în grupa bărbatului (25-29

de ani) și 54 cazuri în grupa femeii (20-24 de ani). Apropierea localității de un centru urban a influențat vârsta medie la căsătorie: tinerii bărbați nu se mai căsătoresc înainte de vârsta de 23 de ani; în cazul femeii, chiar dacă mai sunt multe cazuri de căsătorii când acestea nu împliniseră 20 de ani (31 de cazuri¹²⁵), se poate observa o tendință de creștere a vârstei la căsătorie.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	19	20	2	2							
25-29	12	29	9								
30-34	1	3	12		1						
35-39		2	1	3							
40-44			1		1	3					
45-49						1		1			
50-54							1	1			
55-59									1		
>60									1		
?											2

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 212, f. 7-13; dos. 214, f. 1-6

Vârsta medie a celor doi la căsătorie a fost de 26,5 ani. Această vârstă medie ridicată poate fi pusă pe de o parte pe seama introducerii în calcul și a căsătoriilor care se realizau între văduvi (documentele nu au permis să fie identificate în totalitate), dar și pe seama unei schimbări de comportament. În cazul bărbatului, această medie a fost de 28,6 ani, iar în cazul femeii de 24,4 ani. Constatăm astfel o diferență medie de vârstă dintre bărbat și femeie de 4,2 ani (mai redusă cu până la 2-3 ani decât în cazul altor localități).

Analizând separat cele două perioade cercetate am ajuns la aceleași constatări ca și în cazul repartiției lunare: vârsta medie la căsătorie atât a bărbatului, cât și a femeii a crescut considerabil în perioada 1886-1910 față de perioada 1867-1879. Astfel, dacă în perioada 1867-1879 vârsta medie a bărbatului a fost de 27,6 ani, în perioada 1886-1910 ea a ajuns la 29,3 ani. În cazul femeii, creșterea a fost de la 23,6 ani la 24,8 ani. Un asemenea fenomen demonstrează o dată în plus faptul că localitatea Calea Mare trecea în această perioadă printr-o serie de schimbări mentale, generate în principal de emanciparea personală (în special a tinerilor). Apropierea orașului Oradea, antrenarea tinerilor într-un proces mai amplu de integrare socio-profesională în structurile urbane și pre-urbane, au condus la modelarea comportamentului marital al acestora.

B. Fenomenul marital în parohia Oradea (1880-1910). Studiu de caz

Cercetarea fenomenului marital în parohia ortodoxă Oradea credem că va evidenția, la fel ca și în cazul parohiei greco-catolice, un comportament diferit de cel al parohiilor din mediul rural. Orașul, prin structura etno-confesională a populației sale, dar și prin dinamismul și profilul socio-profesional au fost în măsură să conducă către un comportament marital specific. Emanciparea personală a tinerilor a condus, așa cum era firesc, la dispariția unor constrângeri și la apariția unor noi determinisme în

¹²⁵ Pentru a compara situația cu cea a bărbaților, precizăm faptul că un număr de 71 de femei ce s-au căsătorit în această perioadă în parohia Calea Mare au avut vârsta sub 23 de ani.

alegerea partenerilor. Apoi, comunitatea ortodoxă din oraș, ce reprezenta aproximativ 7% din populația totală, era angrenată într-un amplu proces de integrare, dar și de erodare și de alterare a percepțelor confesionale. Alteritatea confesională prin căsătorie a fost în acest proces tot mai vizibilă.

Structura etno-confesională a populației orașului Oradea a fost în măsură să influențeze comportamentul marital al populației ortodoxe de aici¹²⁶.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O		
1880	12	4	1									7		1	2		1					
1881	18	8										10	1	3	1		1	1	1			
1882	20	7										13					2		5			
1883	13	10	1									2	4		2		1	2	1			
1884	10	6				2						4	1		2		1					
1885	11	5			1							6	2				1		1			
1886	9	4	1									3	1		2				1			
1887	10	4										6		1	3							
1888	10	3	1									6		2	1							
1889	5	3	1			1						2			1		1					
1890	8	5	1		1					1		2	2		1							
1891	5	2	1									2	1	1								
1892	11	5			1							6		2	1	1						
1893	7	1										6	1									
1894	9	2		1								7			1							
1895	15	8	2			1						5		3	2		1	1				
1896	3	2										1	1	1								
1897	8	4										4					1	3				
1898	2	1										1		1								
1899	8	5	1	1		2						2			1				1			
1900	10	4										6		1	1		2					
1901	12	8		1								4	4				1		2			
1902	12	4	2									6	2				1		1			
1903	14	4	2	1				1				8	1				1					
1904	16	10						1				6		4	2			1	2			
1905	15	7										8	1	1			3	2				
1906	14	12			3							2	6	2			1					
1907	18	4	6					1				8		1				2				
1908	13	7	4						1			2	2	1	1		2					
1909	12	5			1							7	2				1	1				
1910	18	8	2									8	1	4			3					
Total	348	162	26	4	7	6		3	1	1		160	33	29	24	1	25	13	15			

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 678, f. 31-60

În parohia ortodoxă din Oradea, pe parcursul perioadei cercetate, s-au încheiat un număr de 348 de căsătorii (11,2 căsătorii/an). Din totalul acestora, 162 de căsătorii au fost mixte inter-confesional (46,55%)¹²⁷. O asemenea mare alteritate confesională

¹²⁶ A se vedea structura etno-confesională a populației din orașul Oradea prezentată cu ocazia analizei fenomenului marital la populația greco-catolică din această localitate.

¹²⁷ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 678, f. 31-60

prin căsătorie în această comunitate ortodoxă se datora, pe de o parte dimensiunii reduse a comunității în raport cu celelalte comunități din oraș, iar pe de altă parte emancipării personale și diluării tot mai evidente a percepțelor religioase la nivelul societății urbane.

Apoi, un alt aspect ce a fost constatat a căpătat o relevanță semnificativă în acest context. Din totalul căsătoriilor, în nu mai puțin de 300 de cazuri (86,2%) au fost implicați parteneri ce proveneau din alte localități (nu știm cu certitudine dacă aceste persoane proveneau efectiv din alte localități – având domiciliul acolo – sau locuiau de o perioadă în oraș, fiind doar născuți în alte localități). Așezarea unui număr mare de tineri ortodocși în Oradea pe parcursul acestei perioade (inclusiv prin căsătorie) este un fenomen vizibil și în urma unei analize comparate a celor 3 recensăminte efectuate de către statul maghiar în acești ani. Comunitatea ortodoxă din Oradea înregistrează între 1880 și 1910 cea mai mare creștere în raport cu celelalte confesiuni (peste 250%). Ea ajunge de la 1.856 de enoriași în 1880, la 4.649 de enoriași în 1910. Ponderele acestei comunități a crescut și ea de la 5,9% (1880) la 7,2% (1910). Această creștere a comunității ortodoxe din Oradea poate fi pusă nu doar pe seama unui spor natural ridicat, ci în primul rând pe seama așezării în localitate a unui mare număr de persoane ce se instalau în oraș în căutarea unei vieți mai bune. Cum majoritatea celor ce se instalau în Oradea erau din satele bihorene s-a ajuns la o creștere semnificativă a numărului membrilor comunității ortodoxe de aici. Cei mai mulți dintre noii veniți au fost tineri (în special bărbați) ce căutau de lucru la oraș. O mare parte a acestor tineri optau pentru căsătorii tot în Oradea. Cu cine se puteau căsători? Piața maritală le oferea acestora, dar și altor tineri ortodocși, posibilitatea încheierii unor mariaje în interiorul comunității confesionale? Nu. Cum majoritatea celor care veneau în oraș erau băieți, credem că se ajungea la o insuficientă „ofertă” feminină (în interiorul confesiunii). Nu întâmplător, spre deosebire de alte localități, unde femeile ortodoxe se arătau mai deschise spre mariaje mixte, în parohia ortodoxă din Oradea 64,2% dintre căsătoriile mixte sunt realizate de către bărbați.

Prima opțiune a tinerilor ortodocși (fenomen evident în majoritatea localităților cercetate) atunci când realizau căsătorii mixte au fost mariajele cu parteneri GC. Înclinația vădită spre aceste mariaje nu este reliefată doar de numărul (65 de cazuri) și ponderea (40,12%¹²⁸) a acestor căsătorii, ci și de faptul că în oraș comunitatea greco-catolică era una destul de redusă (celelalte confesiuni reprezentau prin urmare oferte mult mai largi). Afinitatea mariajelor O-GC s-a dovedit mare și în cazul tinerilor GC (și în acest caz însă oferta RC și CH mult mai bogată i-a împins pe tineri spre mariaje în afara comunității confesionale). Diferențe au existat totuși între cele două comunități: tinerii GC au dovedit o mai mare deschidere spre mariaje cu parteneri de o altă etnie (posibil și ca urmare a apropierei spirituale dintre GC și RC). Aproximarea de care am vorbit s-a produs nu doar pe cale spirituală, ci a condus oarecum și la o diluare a percepțelor etnice la această comunitate. Reamintim faptul că tinerii GC au preferat, atunci când au încheiat mariaje mixte, parteneri CH într-o pondere de 37,97%, RC într-o pondere de 36,84%, iar O în pondere de 20,48%. Faptul că în Oradea exista o comunitate O mult redusă în raport cu celelalte a contat mult credem în opțiunile maritale ale tinerilor GC. Alta ar fi fost situația dacă această comunitate ar fi fost mai mare. Cu toate acestea, tinerii ortodocși au dovedit un mai mare atașament față de grupul etnic românesc.

¹²⁸ Aceste căsătorii reprezentau 18,68% din totalul căsătoriilor încheiate în această perioadă de către tinerii parohiei.

Dimensiunea mare a comunității RC din Oradea a condus la un număr consistent de căsătorii mixte O-RC (50 de cazuri, reprezentând 30,86% din totalul căsătoriilor mixte¹²⁹). De o dimensiune apropiată era și comunitatea CH, mariajele cu parteneri de această confesiune reprezentând 28,4% din totalul căsătoriilor mixte și 13,21% din totalul căsătoriilor încheiate.

Sub raportul distribuției pe cele două sexe a căsătoriilor mixte, se constată așa cum am precizat deja o mai mare înclinație spre asemenea mariaje a bărbaților (64,2%) în comparație cu femeile (35,8%). Acest raport s-a dovedit a fi diferit de la o confesiune la alta. În cazul căsătoriilor cu parteneri GC bărbații erau implicați în 56,9% din căsătorii, iar femeile în 43,1%. În cazul căsătoriilor cu parteneri RC, 72% sunt încheiate de către bărbați, iar restul de 28% de către femei. Bărbații încheie 65,2% dintre căsătoriile cu parteneri CH (femeile 34,8%). Femeile așadar s-au dovedit a fi mai conservatoare, ele preferând mai mult căsătoriile cu parteneri GC decât cele cu RC și CH.

Domiciliul soților la căsătorie

Localitatea	Nr. caz.	Localitatea	Nr. caz.	Localitatea	Nr. caz.	Localitatea	Nr. caz.	Localitatea	Nr. caz.
Oradea	89	Ceț	2	Dușești	1	Mișca	1	Sântandrei	3
Agriș	1	Chijic	1	Sfârnaș	2	Moneasa	2	Sarcău	2
Aleșd	1	Chiribiș	1	Felcheriu	1	Morlaca	1	Socond	1
Alparea	1	Chistag	1	Fiziș	1	Nagy Bania	1	Sohodol	1
Apateu	7	Chișirid	4	Forău	1	Nojorid	2	Șoimuș	1
Arad	3	Chișlaca	1	Forosig	2	Nyiergyhaza	2	Stracoș	1
Ateaș	2	Chișlaz	1	Fughiu	1	Nyirved	1	Șimand	2
Beiuș	5	Cihe	2	Gepiu	4	Olcea	1	Șinteu	1
Bekes Csaba	1	Ciuhoi	1	Giriș	5	Olmustragrad	1	Șiria	2
Belii	1	Ciumești	1	Gurbediu	1	Olosig	2	Șugatag	1
Bicaci	4	Cociuba Mare	1	Gyula	2	Orăștie	1	Suiug	1
Biharia	2	Copăcel	1	Gyuliehaza	1	Oșorhei	1	Șuncuiuș	1
Borș	1	Cordău	1	Hălmagiu	2	Parhida	3	Talpe	1
Bulgaria	1	Cornișel	1	Hidișelu de Jos	5	Peștera	2	Tărian	8
Burzuc	1	Coșava	1	Hidișelu de Sus	3	Peștiș	4	Tășad	6
Buteni	1	Coșdeni	2	Homorog	1	Petid	8	Tileagd	2
Cacuciul Nou	1	Covasna	2	Iclod	1	Petreu	1	Tinca	1
Câmp	1	Craiva	2	Ineu	3	Pocola	1	Toboliu	3
Cârpești	2	Crasna	2	Josani	1	Praga	1	Topa de Jos	1
Cărăndeni	1	Cserkvin	1	Kovanuki	1	Pusta	4	Tulca	3
Cărășău	1	Cuvateel	1	Lazuri	3	Rieni	1	Turda	1
Cefa	5	Derna	1	Leș	4	Roit	2	Vecerd	2
Ceica	2	Diosig	1	Lovanuhaza	1	Rontău	1	Vintere	1
Cherechiu	2	Dorvas	1	Lugașu de Jos	5	Saca	1	Zvanzig	1
Cheresig	2	Drăgănești	2	Lunșoara	2	Sacalasău	3		
Cheșa	1	Dumbrăvița	2	Mădăras	4	Sănnicolau	3		
Localități necunoscute/neidentificate		16							
Număr căsătorii		348							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 678, f. 31-60

¹²⁹ Aceste căsătorii reprezentau 14,37% din totalul căsătoriilor încheiate în această perioadă de către tinerii parohiei.

Așa cum am precizat, din analiza tabelului de mai sus rezultă faptul că soții provin doar în proporție de 25,7% din Oradea. Numărul mare al localităților, ca și aria mare din care provin aceștia, credem că nu mai necesită comentarii suplimentare.

Domiciliul soților la căsătorie

Localitatea	Nr. caz.	Localitatea	Nr. caz.	Localitatea	Nr. caz.	Localitatea	Nr. caz.
Oradea	151	Cordău	1	Miskolci	2	Suplac	1
Aleșd	1	Coșdeni	1	Mișca	2	Svedlev	1
Almaș	1	Debreceen	1	Nagy Bania	1	Șauaieu	1
Apateu	5	Diosig	2	Nojorid	3	Seghiște	2
Bedeu	1	Dorvas	1	Nyiergyhaza	2	Șuncuiuș	1
Beiuș	4	Dușești	1	Olcea	1	Tămașda	1
Bekes Csaba	1	Felcheriu	1	Paleu	2	Tărian	5
Bicaci	1	Finiș	2	Parhida	2	Tileagd	1
Biharia	2	Forosig	1	Păușa	3	Tinăud	2
Borș	1	Gepiu	2	Peștiș	1	Tinca	2
Bucium	2	Giriș	3	Petid	1	Toboliu	7
Burzuc	1	Gurbediu	3	Petreu	2	Tottelek	1
Cacuciul Nou	1	Hălmagiu	1	Pomezue	1	Ugra	1
Cârpeștii Mici	1	Hidișelu de Sus	3	Ponoară	1	Viena	1
Cauaceu	1	Holod	1	Pusta Iclod	1	Voivozi	1
Carei	1	Homorog	3	Roit	3		
Cefa	3	Husasău de Tinca	1	Sadova	1		
Ceica	2	Ianca	1	Salonta	1		
Cetariu	1	Ianoșda	1	Sânmartin	1		
Cheresig	4	Ineu	1	Sânmiclăuș	3		
Chiribiș	1	Leș	5	Sântandrei	8		
Chișlaz	1	Lupoaia	2	Săbolciu	1		
Cihe	1	Macea	3	Săcădat	3		
Ciuhoi	3	Mădăras	1	Sebiș	2		
Copăcel	2	Mizieș	2	Sititelec	2		
Localități necunoscute/neidentificate		33					
Număr căsătorii		348					

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 678, f. 31-60

Soțiile provin într-o proporție mult mai mare decât bărbații (151 de cazuri) din Oradea (43,4% din totalul căsătoriilor). Numărul localităților de proveniență a acestora este mai redus în raport cu cel al bărbaților (bărbații provin din 130 de localități, iar femeile din 90 de localități¹³⁰).

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	348	34	48	18	15	21	26	26	19	37	36	56	12
Procent (%)	100	9,8	13,8	5,2	4,3	6,0	7,5	7,5	5,5	10,6	10,3	16,1	3,4

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 678, f. 31-60

Repartiția lunară a căsătoriilor evidențiază un comportament diferit în cazul societății urbane. Distribuția lunară a acestor căsătorii este mult mai omogenă. Luna cu cele mai puține căsătorii fiind decembrie (3,4%), iar cea cu cele mai multe noiembrie (16,1%). Cele mai multe căsătorii s-au încheiat în lunile de toamnă: lunile septembrie-

¹³⁰ Menționăm faptul că în acest raport nu au fost luate în discuție localitățile necunoscute/neidentificate.

noiembrie cumulând 37,1% din totalul căsătoriilor. În perioada lunilor de vară, chiar dacă s-au încheiat mai puține căsătorii decât în celelalte, s-au înregistrat mult mai multe căsătorii decât în parohiile din mediul rural. Numărul mare al căsătoriilor înregistrate în perioadele de post evidențiază un proces de emancipare a instituției căsătoriei de sub tutela și controlul exclusiv al Bisericii. Individul se emancipează și acceptă tot mai puțin să fie îngrădit în tradiționalism. În ciuda unui asemenea proces, obiceiul de a încheia căsătorii în lunile februarie și noiembrie se păstrează, acestea fiind lunile cu cele mai multe căsătorii.

Vârsta combinată a celor doi parteneri evidențiază și ea comportamentul diferit al tinerilor în privința mariajului. Mediul urban a reușit să modifice acest comportament în sensul creșterii vârstei la căsătorie. Tot mai mult preocupați de construirea unei cariere profesionale, tinerii amână momentul căsătoriei. Viața urbană, intensitatea acesteia, libertinajul și independența tinerilor s-au dovedit a fi factori decisivi în creșterea vârstei medii a celor care se căsătoreau. Nu de puține ori, preotul era pus să officieze o alianță conjugală ce exista de mulți ani. Vârsta medie a persoanelor ce s-au căsătorit în această perioadă a fost de aproximativ 28,3 ani. Ea era mai mare în cazul bărbatului (30,8 ani), decât în cazul femeii (25,7 ani). Așadar, diferența medie dintre cei doi parteneri s-a situat în jurul valorii de 5,1 ani. Această diferență mai scăzută a vârstei medii dintre bărbați și femei se datorează, credem, unui proces de emancipare personală vizibil îndeosebi în dreptul femeii (asta dacă fenomenul marital din această parohie este comparat cu cele din parohiile rurale). Acest proces poate fi remarcat și din faptul că la începutul perioadei cercetate vârsta medie a bărbatului era de 31,96 ani, iar a femeii de 26,08 ani (se constată prin urmare o diferență de 5,88 ani), în timp ce la sfârșitul perioadei vârsta medie a bărbatului a coborât la 29,68 ani, iar a femeii la 25,41 ani. Ceea ce este interesant de urmărit este tocmai diferența de vârstă care a coborât de la 5,88 ani la 4,27 ani. O apropiere a vârstei medii dintre bărbat și femeie, coroborată cu o vârstă medie ridicată, demonstrează așa cum remarcam, un vădit proces de emancipare personală (în special a femeii).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	1	1	1		1						
20-24	38	32	6	1	1						1
25-29	31	71	19	9	3	3		2			1
30-34	2	13	8	4	3	1		1			2
35-39		7	11	6	4	2					
40-44			1	2	3	6		1			
45-49		1	2	3	2	1	4	2			
50-54					1	2	3	1	2		1
55-59				1		3	3	1	1		
>60			1						4		
?		1									9

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 678, f. 31-60

Cele mai multe căsătorii s-au înregistrat atunci când femeia avea 20-24 de ani, iar bărbatul 25-29 ani (71 de cazuri), cele două grupe de vârstă fiind și intervalele cu cele mai multe căsătorii (139 când soțul avea 25-29 de ani; 126 când femeia avea 20-24 de ani). Urmău intervalele de vârstă de 15-19 ani în cazul femeii (72 de cazuri) și cel de 20-25 de ani în cazul bărbatului (79 de cazuri). Și de această dată putem remarca

cazuri de căsătorii încheiate între parteneri ce aveau vârste mult mai înaintate unul față de altul. Este drept, mult mai numeroase sunt cazurile când bărbatul avea o vârstă mult mai înaintată. În cele ce urmează consemnăm câteva dintre aceste cazuri considerate excepționale. În anul 1880 s-a căsătorit Mândru Toma (60 de ani) din Covasna cu Demian Iuliana (26 de ani) din Oradea. Anul următor, Marcu Andor (38 de ani) din Gepiu se căsătorește cu o romano-catolică din Beiuș, Maria Trummer (23 de ani). În anul 1884, George Marchișiu (45 de ani) din Craiva o ia de soție pe tânăra Elisabeta Magu (29 de ani) din Oradea. Doi ani mai târziu, în 1886, același George Marchișiu (acum de 47 de ani), după ce divorțase de Elisabeta, se căsătorește cu o femeie reformată și mai tânără pe nume Suzana Gyorfı (27 de ani). Mihai Balogh (47 de ani) din Ateaș se căsătorește în anul 1893 cu Carolina Csorsz (20 de ani), aceasta din urmă fiind de confesiune calvină. În anul 1895 romano-catolicul Ioan Cubanyi (69 de ani) din Oradea se căsătorește cu Ana Dima (27 de ani) din Pomezeu. Continuăm această serie, mult mai numeroasă, cu prezentarea câtorva cazuri din rândul căsătoriilor la care soția era mult mai vârstnică decât bărbatul. În anul 1889, un tânăr de 29 de ani, Teodor Lengyel din Suiug¹³¹ s-a căsătorit cu Iuliana Kovaci (45 de ani), reformată din Carei. Un tânăr ortodox din Apateu, Ioan Szilagy (26 de ani) s-a căsătorit în anul 1897 cu Ecaterina Achim (49 de ani) din Oradea. În anul 1900, Ioan Iacov (25 de ani) din Cârpești o ia de soție pe Iuliana Farcaș (43 de ani) din Oradea¹³².

Nici în cazul acestei parohii nu a fost posibil să facem o analiză combinată a vârstei cu starea civilă datorită inconsecvenței preoților de a înregistra starea civilă a celor doi soți.

C. Fenomenul marital în parohia Almașu Mic (1860-1910). Studiu de caz

Am optat pentru efectuarea unui studiu de caz asupra parohiei ortodoxe din Almașu Mic în principal datorită faptului că această localitate, cu o populație majoritar ortodoxă, era situată într-o zonă în care comunitățile ortodoxe se întrepătrundeau cu cele greco-catolice. Apoi, numărul scăzut al populației (de doar 195 de persoane la 1900) a contribuit și el la această alegere. Această comunitate ortodoxă, ce număra abia 173 de persoane (1900), era obligată să recurgă la mariaje cu persoane din afara localității (asta în condițiile în care aici mai locuiau doar 18 reformați, 2 greco-catolici și 2 izraeliți)¹³³. Care era într-o asemenea realitate demografică profilul partenerilor spre care optau tinerii din Almașu Mic?

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Căsătoria și locul de origine al partenerilor																				
Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O
1860	1		1																	
1861	0																			
1862	0																			
1863	0																			
1864	0																			

¹³¹ Preotul din Oradea consemnează în dreptul acestuia că era „haiduc”.

¹³² A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 678, f. 31-60

¹³³ *Recensământul din 1900...*, p. 154-155. Din punct de vedere etnic, la 1900, alături de cei 175 de români (173 – O și 2 – GC), mai locuiau 18 maghiari (ce împărțeau în totalitate credința calvină) și 2 evrei care s-au declarat la recensământ de etnie germană.

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O		
1865	1												1									
1866	0																					
1867	0																					
1868	2		1										1									
1869	1		1																			
1870	0																					
1871	2		2																			
1872	0																					
1873	6		2									4										
1874	2		1					1														
1875	2		2																			
1876	2		2																			
1877	0																					
1878	1		1																			
1879	0																					
1880	1		1																			
1881	0																					
1882	3		1									1				1						
1883	1															1						
1884	3		1					1				1										
1885	2		1					1														
1886	4		4																			
1887	0																					
1888	6		2					1				3										
1889	1											1										
1890	2											2										
1891	0																					
1892	2											2										
1893	3		1									2										
1894	0																					
1895	0																					
1896	0																					
1897	1											1										
1898	2		1													1						
1899	1		1																			
1900	1		1																			
1901	0																					
1902	2											1				1						
1903	1											1										
1904	2		1									1										
1905	3		1									1				1						
1906	2		1													1						
1907	1															1						
1908	1											1										
1909	4		1									3										
1910	2		1									1										
Total	71		32					4				28				7						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 52, f. 1-9

În comunitatea ortodoxă din această mică localitate, pe parcursul perioadei 1860-1910 au fost încheiate un număr de 71 de căsătorii (1,4 căsătorii/an)¹³⁴. În 17 ani (33,3%) dintre cei 51 de ani ai perioadei, nu au fost înregistrate căsătorii. Este greu de crezut că în acești ani nu s-a căsătorit niciun tânăr din Almașu Mic. Pe mulți dintre aceștia îi întâlnim încheind căsătorii în alte sate. Dincolo de orice altă explicație, se constată faptul că aproape jumătate (49,3%) din numărul căsătoriilor s-au încheiat cu partenerii din alte localități. O asemenea pondere a căsătoriilor ce implicau parteneri din alte localități se datora, așa cum am anticipat, numărului redus al membrilor acestei comunități. Impinși de atingerea pragului consangvinității, tinerii din Almașu Mic erau nevoiți să-și caute partenerii în alte localități.

Din totalul căsătoriilor, 11 au fost căsătorii mixte (15,5%). Imposibilitatea încheierii unor mariaje în interiorul comunității a condus la această pondere mare a căsătoriilor mixte. Preferințele tinerilor ortodocși s-au canalizat către parteneri de confesiune greco-catolică (de etnie română). Din cele 11 căsătorii O-GC, 4 s-au încheiat cu parteneri din localitate (interesant este faptul că recesământul maghiar nu consemnează decât prezența a 2 GC în această localitate). Aceste căsătorii s-au încheiat probabil tot cu parteneri din afara localității, dar care s-au stabilit între timp în Almașu Mic (convertindu-se ulterior la ortodoxie).

Sub raportul alterității confesionale prin căsătorie a celor două sexe se constată faptul că toate căsătoriile mixte au fost încheiate de către femei O (cu bărbați GC). O asemenea realitate poate fi pusă pe seama mobilității mai ridicate a bărbaților, care, deplasându-se mai mult, aveau posibilitatea de a-și alege parteneri de confesiune ortodoxă.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Almașu Mic	43	Almașu Mic	62
Brusturi	1	Brusturi	2
Burzuc	7	Burzuc	4
Chioag	1	Păulești	1
Fegernic	1	Sârbi	2
Gurbești	1		
Păulești	1		
Picleu	1		
Sârbi	10		
Săliște	1		
Spinuș	2		
Șușturogi	2		
Necunoscută		Necunoscută	
Nr. căsătorii	71	Nr. căsătorii	71

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 52, f. 1-9

Mobilitatea mai mare a bărbatului este demonstrată și de numărul celor proveniți din alte localități (28 de bărbați și doar 9 femei). Nu cunoaștem numărul femeilor care au plecat din Almașu Mic să se căsătorească în altă localitate, cu toate acestea caracterul static al femeii pare a fi confirmat de numărul redus al celor care soseau din alte localități. Cei mai mulți tineri ce soseau din alte localități proveneau din satele învecinate (Sârbi, Burzuc, s.a.).

¹³⁴ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 52, f. 1-9

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	71	7	8	0	6	7	1	3	3	2	6	23	1
Procent (%)	100	9,9	11,3	0	8,5	9,9	1,4	4,2	4,2	2,8	8,5	32,4	1,4

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 52, f. 1-9

Repartiția lunară a căsătoriilor scoate în evidență unele tendințe diferite față de cele consemnate în majoritatea satelor românești ortodoxe. Maximele din lunile februarie și ianuarie sunt mai puțin vizibile în această localitate. În schimb, mult mai evidentă este maxima din luna noiembrie, care pare a fi preferată de tinerii din această localitate pentru încheierea căsătoriilor. De altfel, în perioada octombrie-noiembrie s-au înregistrat peste 40% dintre căsătorii. Multe căsătorii s-au încheiat și în lunile de primăvară (cu excepția lunii martie care se suprapunea în mare parte peste perioada postului Paștelui, și care corespunde începutului sezonului agricol de primăvară). Puține căsătorii s-au încheiat, pe lângă lunile cu post, și în lunile în care sezonul agricol era în plină desfășurare.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	17	8									
25-29	14	6	3								
30-34	1		1								
35-39		2	2			1					
40-44		1	1	1	3	1					
45-49	1		2			1	1				
50-54						1					
55-59								1	1		
>60									1		
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 52, f. 1-9

Aproape jumătate dintre femei se căsătoresc înainte de împlinirea vârstei de 20 de ani (46,5%). Urma intervalul de vârstă de 20-24 de ani (24%). În dreptul bărbaților, intervalul de vârstă cu cele mai multe căsătorii a fost cel de 20-24 de ani (35,2%), urmat îndeaproape de cele de 25-29 de ani (32,4%).

Vârsta medie la căsătorie a bărbatului a fost de 30,6 ani, în timp ce la femeie a fost de 24,5 ani. Aceste valori ridicate ale vârstei medii pentru o localitate rurală tradițională precum Almașu Mic s-au datorat numeroaselor cazuri de căsătorii între persoane cu vârste înaintate (17 căsătorii s-au încheiat de către bărbați ce aveau peste 40 de ani; în cazul a 8 căsătorii vârsta femeii a depășit același an).

Diferența medie relativ mare de vârstă dintre bărbat și femeie s-a datorat și cazurilor căsătoriilor socotite excepționale (când bărbatul era mult mai vârstnic decât femeia). Cea mai mare diferență de vârstă s-a înregistrat în cazul căsătoriei încheiate la data de 17 februarie 1889 între Demetriu Filimon (46 ani), un văduv din Sârbi, și Câmpian Ana (19 ani) din Almașu Mic¹³⁵.

¹³⁵ *Ibidem*, f. 4

Protopopiatul PEȘTIȘ

Potrivit monografiei Bihorului și Oradiei (*Bihar Vármegye és Nagyárad*), protopopiatul ortodox Peștiș, cu reședința la Lugașu de Sus, avea în componență 41 de parohii-matre și 15 filii, numărând 35.086 de credincioși (17.888 de bărbați și 17.198 de femei)¹³⁶. Acestea erau situate în mare parte în regiunile cu populație majoritar românească din Depresiunea Vad-Borod.

A. Fenomenul marital în parohia Tinăud (1853-1910). Studiu de caz

Satul Tinăud, azi localitate componentă a orașului Aleșd, avea la 1880 o populație totală de 449 de locuitori. Dintre aceștia, 434 de persoane (96,7%) aparțineau comunității ortodoxe¹³⁷. Restul locuitorilor împărtășeau credința izraelită (11 persoane) și romano-catolică (4 persoane)¹³⁸. Din punct de vedere etnic, populația românească era majoritară. Doar 12 persoane și-au declarat o altă limbă maternă (11 maghiara – aceștia probabil erau în mare parte evrei, iar o persoană și-a declarat drept limbă maternă slovacă)¹³⁹. La 1900, potrivit recensământului efectuat de către statul maghiar, populația acestei localități număra 566 de persoane¹⁴⁰. Comunitatea românească număra 383 de persoane (67,7%), în scădere față de anul 1880, când 422 de persoane se declaraseră români (97,2%). Scăderea ponderii comunității românești s-a produs pe fondul unei creșteri mai mult decât spectaculoasă (fapt ce pune oarecum la îndoială veridicitatea datelor oferite de către cele două recensăminte) a comunității maghiare. Acest grup etnic a ajuns să numere 176 de persoane în anul 1900¹⁴¹. Confesional, ortodoxia și-a păstrat majoritatea: cei 507 ortodocși reprezentau în acest an 89,5% din totalul populației¹⁴². Pe lângă aceștia, în localitate mai locuiau 35 de greco-catolici, 8 romano-catolici, 1 reformat și 15 izraeliți¹⁴³.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O
1853	1		1																	
1854	2		2																	
1855	2		2																	
1856	8		8																	
1857	3		1									2								
1858	1		1																	
1859	2		2																	
1860	4		3									1								
1861	4		4																	
1862	1		1																	

¹³⁶ Borovszky Samu, *op. cit.* p. 428

¹³⁷ *Recensământul din 1880...*, p. 50

¹³⁸ *Ibidem*

¹³⁹ *Ibidem*, p. 51

¹⁴⁰ *Recensământul din 1900...*, p. 110

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 111

¹⁴² Ponderea mare a comunității ortodoxe pune la îndoială dimensiunea comunității maghiare din această localitate. Mai degrabă credem că asistăm la o „eroare” de înregistrare ce a supradimensionat comunitatea maghiară.

¹⁴³ *Recensământul din 1900...*, p. 111

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O		
1863	3		3																			
1864	3		3																			
1865	3		2									1										
1866	3		3																			
1867																						
1868	3		2									1										
1869	2		1									1										
1870																						
1871	1		1																			
1872	3		2									1										
1873	5	2	1									2				2						
1874	4	1	3					1														
1875	5	1	4												1							
1876	4		4																			
1877	2		2																			
1878	3	1	2												1							
1879	5		4									1										
1880	2	1	1			1																
1881	4		4																			
1882	3		1									2										
1883	4		3									1										
1884	5	2	3												1	1						
1885	10	3	5									2			3							
1886	4		1									3										
1887	2		2																			
1888	5	1	1									3			1							
1889	2		1									1										
1890	3	1	1									1			1							
1891	7	2	1									4			2							
1892	5	2	2									1			2							
1893	5		2									3										
1894	8	2	2									4			2							
1895	2	1										1			1							
1896	2		1									1										
1897	1											1										
1898	1		1																			
1899	2		1									1										
1900	7		4									3										
1901	3		2									1										
1902	5		1									4										
1903	5	3	1									1			3							
1904	5		4									1										
1905	5	1	1									3			1							
1906	4		2									2										
1907	2	2													2							
1908	2		1									1										
1909	3		1									2										
1910	6		3									3										
Total	201	26	115			1		1				60				23	1					

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1303, f. 67-74; dos. 1306, 1-7

În perioada cercetată s-au încheiat un număr de 201 căsătorii (3,47 căsătorii/an)¹⁴⁴. Dintre acestea, 26 de căsătorii (12,9%) au fost mariaje mixte. Cele mai multe căsătorii mixte s-au încheiat cu parteneri greco-catolici (24 de cazuri). O asemenea structură a căsătoriilor reflectă comportamentul populației românești din regiunea depresionară situată în lungul Crișului Repede. Faptul că 92,3% dintre căsătoriile mixte au fost încheiate cu parteneri GC s-a datorat pe de o parte văditei înclinații spre mariaje cu parteneri de etnie română, iar pe de altă parte de prezența unor importante comunități GC în satele învecinate (ne referim în principal la satele Groși și Aușeu de unde proveneau o bună parte a tinerilor GC). Doar două căsătorii mixte s-au încheiat cu parteneri ce aveau alte confesiuni: una în 1880 și una în 1884. Prima dintre acestea, încheiată la 30 septembrie 1880, i-a avut ca protagoniști pe Bragye Pavel (ortodox din Tinăud) în vârstă de 31 de ani și Bogdan Ana (calvină din Tinăud) ce era în vârstă de 21 ani. După nume, tânăra femeie pare a fi tot româncă, fapt ce scoate această căsătorie de sub influența determinismelor și condiționărilor de natură etnică¹⁴⁵. La a doua căsătorie, încheiată la 27 iulie 1884, Varga Floare (18 ani) din Aleșd se căsătorește cu un tânăr romano-catolic, tot din Aleșd, pe nume Venczel Emericu¹⁴⁶. Luând în discuție chestiunea alterității etnice, constatăm în acest caz o slabă înclinație a tinerilor ortodocși spre mariaje cu parteneri de altă etnie.

Sub raportul distribuției pe cele două sexe a căsătoriilor mixte, se constată o mai mare înclinație spre mariaje mixte în dreptul femeilor. Într-un singur caz un bărbat O se căsătorește cu o parteneră de o altă confesiune (cazul amintit mai sus).

Dimensiunea, oarecum redusă, a comunității, i-a împins pe tinerii din Tinăud spre mariaje cu parteneri din alte localități. Din totalul căsătoriilor, în 94 de cazuri a fost implicat cel puțin un partener dintr-o altă localitate (46,7%).

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Tinăud	118	Tinăud	188
Aleșd	1	Aleșd	1
Aștileu	3	Groși	7
Aușeu	8	Luncșoara	2
Bălnaca	1	Ștei	1
Birtin	2	Tețchea	1
Borod	1	Valea Mare	1
Bratca	1		
Bucea	1		
Cacuciul Nou	1		
Cacuciul Vechi	2		
Carei	1		
Chistag	1		
Copăcel	1		
Gherghie	1		
Groși	17		
Lugașu de Jos	3		
Lugașu de Sus	3		
Luncșoara	8		
Măgești	3		

¹⁴⁴ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1303, f. 67-74; dos. 1306, 1-7

¹⁴⁵ *Ibidem*, dos. 1303, f. 71

¹⁴⁶ *Ibidem*, f. 72

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Ortiteag	6		
Peștiș	9		
Ștei	1		
Tileagd	1		
Topa de Criș	1		
Tețchea	1		
Țigănești de Criș	1		
Vadu Crișului	1		
Valea Mare	1		
Vaşcău	1		
Necunoscută	1	Necunoscută	
Nr. căsătorii	201	Nr. căsătorii	201

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1303, f. 67-74; dos. 1306, 1-7

Analiza localităților de domiciliu ale celor doi soți evidențiază o mai mare mobilitate a bărbaților. Aceștia provin din alte localități în 83 de cazuri (41,3%), în timp ce femeile provin din alte localități doar în 13 cazuri (4,46%). Numărul localităților de proveniență confirmă aceeași tendință: bărbații provin din 31 de localități, iar femeile din 7 localități. Cele mai îndepărtate localități sunt Vașcău, Ștei și Carei. Interesantă ne apare din această perspectivă căsătoria încheiată la 8 februarie 1872 dintre Murvay Mihai din Vașcău și Georgias Ana din Ștei. Nu cunoaștem motivele pentru care cei doi tineri au venit din cele două localități ca să se căsătorească în Tinăud. Ar exista totuși două explicații posibile: fie tânărul, angajat la o întreprindere din regiune, și-a adus drept soție pe o tânără dintr-un sat apropiat localității de domiciliu; fie, originar fiind din Tinăud, bărbatul s-a stabilit la Vașcău (unde și-a găsit, la fel ca mulți alți tineri, de lucru), iar aici a intrat în contact cu viitoarea lui soție, dar cu care s-a căsătorit în satul natal. În general localitățile de proveniență sunt sate aflate în imediata vecinătate. Cei mai mulți parteneri provin, în cazul bărbaților, din Groși, Aușeu, Luncșoara și Peștiș (sate situate în vecinătatea localității Tinăud). Localitatea Groși, situată la doar 2 km, este locul de origine și în cazul a 7 femei ce se căsătoresc în această parohie.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	201	32	81	13	2	9	8	5	5	6	9	31	0
Procent (%)	100	15,9	40,3	6,5	1,0	4,5	4,0	2,5	2,5	3,0	4,5	15,4	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1303, f. 67-74; dos. 1306, 1-7

Repartiția lunară a căsătoriilor confirmă tendințele remarcate în comportamentul tinerilor greco-catolici din această regiune: o mare pondere a căsătoriilor se înregistrau în primele luni, în special în luna februarie când s-au încheiat 40,3% dintre căsătorii¹⁴⁷ (în primele 3 luni ale anului s-au încheiat 62,7% dintre căsătorii). Luna noiembrie este preferată și ea de către tinerii ortodocși, la fel ca și în cazul celor greco-catolici (15,4% dintre căsătorii încheindu-se în această lună). Perioada posturilor din luna aprilie și decembrie, la fel ca și perioada lunilor de vară și de început ale toamnei, sunt ocolite, pe cât posibil, de către tinerii ortodocși atunci

¹⁴⁷ În parohia greco-catolică din Borod, pe parcursul perioadei 1860-1800 în luna februarie s-au încheiat 51,2% din totalul căsătoriilor.

când aceștia își programau nunta. Sezonul agricol de vară și toamnă s-a dovedit și el suficient de influent asupra obiceiurilor și comportamentelor maritale ale comunității ortodoxe din această localitate.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	14-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	2	1									
20-24	40	32	1								
25-29	44	23	5	2	1				1		
30-34	6	8	3			1					
35-39	1	11	1	1		1					
40-44		1	1		1		1				
45-49			1		1	2					
50-54						1			1		
55-59								1			
>60						1		2	2		
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1303, f. 67-74; dos. 1306, 1-7

Vârsta combinată a celor doi soți evidențiază faptul că femeile preferau să se mărite la vârste de sub 20 de ani (93 de cazuri), iar bărbații preferau intervalul de vârstă cuprins între 25 și 29 de ani (76 de cazuri). Urma intervalul de 20-24 de ani pentru femei (76 de cazuri) și același interval pentru bărbați (73 de cazuri). O asemenea distribuție pe grupe de vârste a căsătoriilor din această parohie evidențiază o diferență medie de vârstă destul de ridicată între bărbat și femeie. Pe ansamblul perioadei s-a consemnat o diferență medie de vârstă dintre bărbat și femeie de 5,69 ani. Vârsta medie a bărbatului a fost de 27,95 ani, iar a femeii de 22,26 ani. În intervalul cercetat, această vârstă medie a oscilat, astfel: la începutul perioadei vârsta medie a bărbatului a fost de 29,6 ani, pentru ca în ultimii ani să fie de 24,7 ani (în cazul femeii aceasta a oscilat de la 26,4 ani la 19,98 ani). O asemenea variație a fost introdusă și de unele căsătorii între persoane de vârstă mult mai înaintată decât media celor ce se căsătoreau.

O diferență relativ mare de vârstă între cele două sexe a fost introdusă și de cazurile căsătoriilor (destul de numeroase) când bărbatul era mult mai în vârstă decât femeia. O asemenea căsătorie a fost încheiată la 15 februarie 1875 între Szabo Ștefan (46 de ani) și Morar Popa Maria (28 de ani). Mult mai rare erau căsătoriile unor tineri cu femei mult mai vârstnice. De departe, cea mai mare diferență de vârstă dintre femeie și bărbat s-a consemnat în cazul căsătoriei dintre Lucan Maria (57 de ani) și Barbajos Petru (27 de ani)¹⁴⁸. Cea mai tânără persoană care s-a căsătorit în această perioadă a fost Faur Ana (aceasta la doar 14 ani s-a căsătorit pe 11 februarie 1879 cu Bocraș Ioan, un tânăr de 24 de ani). Cea mai vârstnică persoană a fost Copca Mihai (70 de ani). Acesta s-a căsătorit pe 19 noiembrie 1856 cu M. Floare (55 de ani)¹⁴⁹.

B. Fenomenul marital în parohia Lugașu de Sus (1853-1910). Studiu de caz

Localitatea Lugașu de Sus avea o populație cu o structură etno-confesională mai mozaicată decât cea a satului Tinăud. Din totalul de 528 de locuitori, câți trăiau în acest sat la 1880, 419 erau ortodocși (79,35%), 96 erau romano-catolici (18,18%), 12

¹⁴⁸ Această căsătorie a fost încheiată la data de 7 februarie 1879.

¹⁴⁹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1303, f. 67-74; dos. 1306, 1-7

erau izraeliți (2,27%), iar 1 era greco-catolic (0,19%)¹⁵⁰. Din punct de vedere etnic, pe lângă români, în localitate mai erau prezenți 85 de slovaci, 11 maghiari (posibil ca aceștia să fi fost persoanele ce se declaraseră de religie izraelită), iar 15 persoane au fost înregistrați în rubrica „Altele”¹⁵¹. La 1900, din totalul de 592 de locuitori, 534 erau români, 9 erau maghiari, 38 erau slovaci, iar 11 erau croați¹⁵². Comunitatea ortodoxă și-a consolidat poziția majoritară: cei 531 de enoriași reprezentau 89,7% din totalul populației). Pe lângă aceștia mai erau prezenți în localitate 57 de romano-catolici și 4 izraeliți¹⁵³.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei							
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O
1853	7		5									2								
1854	8		6									2								
1855	8		5									3								
1856	2		2																	
1857	4		3									1								
1858	2		2																	
1859	2		2																	
1860	0																			
1861	1		1																	
1862	3		3																	
1863	4		4																	
1864	3		3																	
1865	6		5									1								
1866	2		1									1								
1867	4		1									3								
1868	5		4									1								
1869	4		3									1								
1870	1		1																	
1871	1		1																	
1872	3		2									1								
1873	4		3									1								
1874	0																			
1875	3											3								
1876	5		4									1								
1877	3		2									1								
1878	8		7									1								
1879	3	1	2													1				
1880	6		3									3								
1881	4		4																	
1882	0																			
1883	9		6									3								
1884	10		5									5								
1885	7		3									4								
1886	8		7									1								
1887	7		3									4								

¹⁵⁰ *Recensământul din 1880...*, p. 68

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 69

¹⁵² *Recensământul din 1900...*, p. 138-139

¹⁵³ *Ibidem*, p. 139

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O		
1888	4		3									1										
1889	4		1									3										
1890	1											1										
1891	4		2									2										
1892	4											4										
1893	5		1									4										
1894	6		1									5										
1895	2											2										
1896	1		1																			
1897	5		5																			
1898	0																					
1899	4		2									2										
1900	5		3									2										
1901	3		1									2										
1902	3		1									2										
1903	4	1	2									1				1						
1904	2		1									1										
1905	3											3										
1906	7		2									5										
1907	7		4									3										
1908	5		5																			
1909	2		1									1										
1910	8		6									2										
Total	236	2	145									89				2						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 596, f. 1-18

Pe parcursul perioadei cercetate, în parohia ortodoxă din Lugașu de Sus au fost încheiate un număr de 236 de căsătorii (4,07 căsătorii/an)¹⁵⁴. Dintre acestea 145 (61,44%) sunt încheiate între parteneri din localitate. Chiar dacă 91 de căsătorii au implicat parteneri din afara localității, totuși, nu putem spune că locuitorii din această localitate manifestau o mare deschidere spre mariaje cu parteneri din alte localități (aceste căsătorii reprezentau doar 38,56% din totalul căsătoriilor).

În privința alterității confesionale prin căsătorie se constată o foarte redusă înclinație spre căsătorii mixte. Doar 2 căsătorii, reprezentând 0,85%, au fost încheiate cu parteneri de confesiune diferită. În ciuda prezenței unei importante comunități romano-catolice în această localitate, dar și la Aleșd sau Peștiș (localități situate la 4 km, respectiv 6 km), preferințele ortodocșilor din Lugașu de Sus atunci când au optat pentru căsătorii mixte s-au îndreptat către parteneri greco-catolici.

Lipsa căsătoriilor cu parteneri RC am putea să o punem fie pe seama unei vădite afinități etnice a populației din localitate (așa a fost posibil să se încheie cele 2 căsătorii cu parteneri GC), fie pe seama legislației. Potrivit *Legii căsătoriilor* din 1850 și a *Codului civil general austriac* din 1853, căsătoria dintre un catolic și un necatolic trebuia să se facă în fața preotului catolic¹⁵⁵. Această a doua explicație pare a fi mai plauzibilă. Cercetarea registrului parohial romano-catolic credem că va demonstra faptul că tinerii RC (obligați de altfel de atingerea pragului consangvinității) se

¹⁵⁴ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 596, f. 1-18

¹⁵⁵ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 78

căsătoreau cu parteneri de confesiune O. Aceste căsătorii apăreau consemnate prin urmare în registrul romano-catolic și nu în cel ortodox. Cu toate acestea, un mare număr de căsătorii mixte nu credem că a fost realizat de către membrii comunității ortodoxe din Lugașu de Sus. O demonstrează și numărul redus al căsătoriilor cu parteneri GC. În privința alterității confesionale prin căsătorie a celor două sexe, se constată că ambele căsătorii mixte au fost încheiate de către femei.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Lugașu de Sus	161	Lugașu de Sus	201
Comitatul Sătmărilor	1	Aștileu	1
Aștileu	4	Bălaia	1
Bocsia Română	1	Cacuciul Nou	1
Borod	1	Cetea	1
Borozel	1	Chistag	5
Cacuciul Nou	3	Cuieșd	1
Chistag	7	Ineu	1
Cuieșd	9	Lugașu de Jos	7
Felcheriu	1	Peștere	4
Groși	1	Peștiș	6
Hotar	2	Sâmbăta	1
Ineu	2	Tileagd	1
Lugașu de Jos	11	Tulca	1
Luncșoara	2	Țețchea	1
Ortiteag	1	Țigăneștii de Criș	3
Peștere	7		
Peștiș	10		
Remeti	1		
Săbolciu	1		
Săcădat	1		
Telechiu	1		
Tileagd	1		
Tulca	1		
Țețchea	3		
Țigăneștii de Criș	1		
Necunoscută	1	Necunoscută	1
Nr. căsătorii	236	Nr. căsătorii	236

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 596, f. 1-18

Proveniența celor doi soți confirmă aceleași tendințe remarcate și în cazul altor comunități rurale românești: soțul, mai mobil, provine dintr-o arie geografică mai extinsă; femeia provine în general din localitate, doar 14,8% dintre acestea au altă localitate ca domiciliu (în cazul bărbaților acest procent urcă până la 31,8%). În general, localitățile din care provin cei mai mulți dintre cei doi soți sunt situate în vecinătatea Lugașului de Sus. Amintim între acestea: Lugașul de Jos, Peștiș, Cuieșd, Peștere, Chistag, s.a. Cea mai îndepărtată localitate este, fără îndoială, Bocsia Română (localitate situată în actualul județ Caraș Severin). Din „Comitatul Sătmărilor” (fără a fi precizată localitatea) provine Roșca Mihai (43 de ani), un greco-catolic de profesie fierar¹⁵⁶. De la o relativă mare distanță provin și cei doi învățători ce se căsătoresc în

¹⁵⁶ Acesta se căsătorește la 8 noiembrie 1903 cu Moroșan Catița, o tânără de doar 19 ani. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 596, f. 15

Lugașu de Sus. În primul caz Dimitrie Sime se căsătorește la 19 februarie 1878 cu Eufimia Munteanu, ambii originari din Ineu. Ioan Bene, al doilea învățător, originar din localitatea Remeți, se căsătorește la 17 octombrie 1895 cu Sabina Papp, o tânără de 19 ani din Sâmbăta. După căsătorie, cei doi s-au stabilit în localitatea Măgești.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	236	51	47	12	1	18	5	6	2	5	24	64	1
Procent (%)	100	21,6	19,9	5,1	0,4	7,6	2,1	2,5	0,8	2,1	10,2	27,1	0,4

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 596, f. 1-18

Repartiția lunară a căsătoriilor evidențiază faptul că avem de-a face cu două perioade din an preferate pentru încheierea căsătoriilor: 1. lunile ianuarie-februarie (41,5% din totalul căsătoriilor); 2. lunile octombrie-noiembrie (37,3% din totalul căsătoriilor). Puține căsătorii s-au încheiat în perioada celor două mari posturi (lunile aprilie și decembrie), dar și în perioada verii, când era în desfășurare sezonul agricol. Dacă urmărim această repartiție, în evoluția sa, descoperim un fapt interesant referitor la luna martie: nu a fost consemnată nicio căsătorie în această lună în toată perioada 1853-1905, iar în perioada 1906-1910 s-au încheiat 12 căsătorii în această lună. Asistăm la o schimbare de comportament? Sau la nivelul acestei localități a intervenit o mutație în vechile tradiții și obiceiuri? Este posibil. Analizând însă evoluția ulterioară a căsătoriilor constatăm, mai degrabă, faptul că am avut de-a face cu un „accident”. În perioada 1911-1945 nu se mai înregistrează decât 8 căsătorii în această lună, fapt ce încadrează această localitate în limitele normalității constatate în celelalte localități cu populație românească.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	14-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	1										
20-24	53	58	1								
25-29	37	52			1						
30-34	2	10	3								
35-39		3	1	1		1					
40-44	1		1	1	1						
45-49		2	1		3						
50-54		1		1							
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 596, f. 1-18

După cum poate fi observat din tabelul de mai sus, cele mai multe căsătorii s-au încheiat atunci când cei doi soți aveau vârste cuprinse în intervalul de 20-24 de ani (58 de cazuri). Acest interval de vârstă s-a dovedit a fi și cel în care s-au încheiat cele mai multe căsătorii (126 în cazul bărbaților și 112 în cazul femeilor). Urma, pentru femei, intervalul 15-19 ani (94 de cazuri), iar pentru bărbați intervalul 25-29 de ani (90 de cazuri). Diferența medie de vârstă dintre bărbat și femeie nu este la fel de ridicată ca și în cazul altor localități rurale. Vârsta medie a bărbatului la căsătorie a fost de 26,4 ani, iar a femeii de 21,1 ani. Se constată prin urmare o diferență medie de 5,3 ani între

vârsta medie a bărbatului și cea a femeii. Această diferență este însă introdusă și de numeroasele cazuri de căsătorii dintre bărbați cu vârste mult mai înaintate decât femeile. Așa este căsătoria încheiată la 16 octombrie 1889 între Lucuța Petru (50 de ani) și Vidican Irina (24 de ani), ambii din Lugașu de Sus. Apoi, la 16 august 1892, Morariu Mitru (46 de ani) din Peștere se căsătorește cu Damian Oana (26 de ani) din Lugașu de Sus. Roșca Mihai (43 de ani), amintit mai sus, se căsătorește la 8 noiembrie 1903 cu Moroșan Catița, o tânără de doar 19 ani¹⁵⁷. Pe lângă acestea, și multe altele, au existat și cazuri de căsătorii între femeii cu vârste mult mai înaintate decât bărbatul. Un astfel de exemplu este mariajul încheiat la data de 5 septembrie 1893 între Vidican Petru (27 de ani) din Săbolciu și Bajdoc Ana (40 de ani) din Lugașu de Jos¹⁵⁸. După căsătorie această familie s-a stabilit în Lugașu de Jos, în casa femeii, fapt ce ne îndreptățește să credem că bărbatul era împins spre această alianță maritală de considerente de natură materială.

C. Fenomenul marital în parohia Bratca (1865-1882). Studiu de caz

Situată în defileul Crișului Repede, localitatea Bratca avea în anul 1880 o populație de 1.108 de locuitori. Dintre aceștia, 1.071 erau ortodocși (96,7% din totalul populației), 13 persoane erau greco-catolici, 8 romano-catolici, 2 reformati, iar 14 izraeliți¹⁵⁹. Din punct de vedere etnic, pe lângă comunitatea românească care era majoritară, mai erau prezenți 17 maghiari, 4 germani, 1 croat, iar 4 persoane aveau alte naționalități¹⁶⁰.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O		
1865	11		10										1									
1866	2		2																			
1867	6		6																			
1868	14		8										6									
1869	10		7										3									
1870	17		7										10									
1871	2		1										1									
1872	6		5										1									
1873	4		2										2									
1874	5		4										1									
1875	6		5										1									
1876	4		2										2									
1877	9		6										3									
1878	8		8																			
1879	9		9																			
1880	15		12										3									
1881	7		6										1									
1882	9		6										3									
Total	144		106										38									

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 171, f. 6-15

¹⁵⁷ *Ibidem*, f. 1-18

¹⁵⁸ *Ibidem*, f. 12

¹⁵⁹ *Recensământul din 1880...*, p. 56

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 57

În cei 18 ani ai perioadei cercetate, preotul ortodox din localitatea Bratca a oficiat un număr de 144 căsătorii (8 căsătorii/an)¹⁶¹. Niciuna dintre aceste căsătorii nu a fost căsătorie mixtă.

Lipsa căsătoriilor mixte din documente poate însemna fie inexistența acestora, fie pur și simplu omiterea înregistrării acestora de către preot. Este posibil, așa cum a fost demonstrat și în cazul preoților greco-catolici să asistăm la o percepție eronată asupra căsătoriilor mixte. Apoi, nu trebuie uitate prevederile legislative ce îngreădeau prerogativele preotului ortodox în privința oficiării unor astfel de căsătorii. Adesea, pentru a evita stările conflictuale, preotul ortodox recurgea mai întâi la „convertirea” partenerului neortodox (cel puțin în actele bisericești). Cu toate acestea, alteritatea confesională prin căsătorie la tinerii ortodocși nu putea să fie mult diferită de ceea ce documentele consemnează. Localitatea avea o suficientă populație ortodoxă pentru a asigura o piață maritală în interiorul comunității confesionale. Aceasta este demonstrată și de ponderea redusă a căsătoriilor ce implicau parteneri din afara localității. Din cele 144 de căsătorii, doar 38 sunt cu parteneri din alte sate, ceea ce reprezintă mai puțin de 26,4% din totalul căsătoriilor¹⁶².

Mobilitatea redusă a tinerilor ortodocși din Bratca este demonstrată și de numărul redus al localităților de proveniență al acestora. În dreptul bărbaților se constată o arie de proveniență mai extinsă. Numărul localităților de proveniență a acestora ridicându-se la 10 (femeile provin doar din 7 localități). Ponderea bărbaților ce aveau domiciliul în alte localități este și ea mai mare (23,6%) decât a femeilor ce aveau domiciliul în afara satului Bratca (7,6%).

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Bratca	110	Bratca	133
Bălnaca	8	Bălnaca-Groși	3
Bălnaca-Groși	3	Beznea	3
Beznea	13	Birtin	1
Cacuciul Nou	1	Cacuciul Nou	1
Damiș	3	Damiș	1
Lorău	1	Lorău	2
Oradea	1		
Ponoară	3		
Valea Crișului	1		
Necunoscută		Necunoscută	
Nr. căsătorii	144	Nr. căsătorii	144

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 171, f. 6-15

Majoritatea localităților de proveniență a celor doi sunt localități situate în imediata vecinătate. Din Beznea, sat situat la doar 3 km, provin 16 persoane. Bălnaca și Bălnaca-Groși ofereau și ele un număr semnificativ din totalul tinerilor ce soseau din alte localități ca să se căsătorească în Bratca.

¹⁶¹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 171, f. 6-15

¹⁶² *Ibidem*

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	144	39	54	0	2	7	7	0	1	5	11	17	0
Procent (%)	100	27,1	37,5	0	1,4	4,9	4,9	0	0,7	3,5	7,6	11,8	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 171, f. 6-15

Repartiția lunară a căsătoriilor confirmă profilul tradițional al satului Bratca. Așezarea sa în zona montană credem că a influențat obiceiurile și tradițiile cu privire la perioadele din an preferate pentru încheierea căsătoriilor. Nu au fost înregistrate căsătorii în 3 luni (martie, iulie și decembrie), iar în lunile aprilie și august s-au înregistrat 2, respectiv o căsătorie. Cele mai multe căsătorii, la fel ca și în alte sate din această regiune, s-au încheiat în lunile ianuarie-februarie (64,6%), urmate de luna noiembrie (11,8%).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	14-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	1										
20-24	57	30	2								
25-29	16	16	1	1							
30-34	2	7	1	1							
35-39		1	1		1						
40-44		1	1								
45-49		1				1					
50-54					1	1	1				
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 171, f. 6-15

Vârsta combinată a celor doi soți confirmă o diferență medie de vârstă de aproximativ 5 ani. Cele mai multe căsătorii s-au încheiat atunci când soțul avea 20-24 de ani și soția 15-19 ani (57 de cazuri). Intervalele de vârstă amintite sunt și cele în care s-au înregistrat cele mai multe căsătorii (76 în intervalul de vârstă de 15-19 ani al femeii și 89 în intervalul de 20-24 de ani al bărbatului). Urmău intervalele de 20-24 de de ani în cazul femeii (56 de căsătorii) și cel de 25-29 de ani în cazul bărbatului (34 de căsătorii).

Protopopiatul TINCA

În conformitate cu monografia Bihorului și Oradiei (*Bihar Vármegye és Nagyvárad*), protopopiatul Tinca era alcătuit din 32 de parohii-matre și 23 de parohii filii. Întregul protopopiat număra 28.151 de enoriași (14.156 de bărbați și 13.995 de femei)¹⁶³. Pentru cercetarea fenomenului marital în acest protopopiat, am ales să efectuăm un studiu de caz asupra unei parohii situate într-o localitate în care, pe lângă ortodocși, conviețuiau și reprezentanți ai altor confesiuni. Dorim să precizăm totodată faptul că acest protopopiat era situat într-o regiune în care exista alături de populația românească și o importantă comunitate maghiară.

¹⁶³ Borovszky Samu, *op. cit.* p. 428

Fenomenul marital în parohia Gurbediu (1860-1889). Studiu de caz

Așezată la 6 km de Tinca, localitatea Gurbediu avea la 1880 o populație totală de 1.261 de locuitori. Dintre aceștia, 1.027 erau ortodocși (81,4%), 175 erau romano-catolici (13,9%), 24 erau calvini (1,9%), iar 35 erau izraeliți (2,7%)¹⁶⁴. Structura etnică reflecta oarecum structura confesională: alături de cei 998 de români, aici mai locuiau 208 maghiari, 4 germani și 2 slovaci (49 de persoane aveau limba maternă necunoscută)¹⁶⁵.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O
1860	1											1								
1861	6		1									5								
1862	11		9									2								
1863	6		6																	
1864	4		3									1								
1865	13		13																	
1866	6		2									4								
1867	4											4								
1868	13		8									5								
1869	23		16									7								
1870	21		15									6								
1871	4		3									1								
1872	29		20									9								
1873	20		14									6								
1874	13		11									2								
1875	24		19									5								
1876	15		12									3								
1877	6		4									2								
1878	12		6									6								
1879	6		4									2								
1880	10		8									2								
1881	17	1	13							1		3								
1882	22		17									5								
1883	11		9									2								
1884	11		7									4								
1885	17		9									8								
1886	21		15									6								
1887	13		8									5								
1888	20		11									9								
1889	8		5									3								
Total	387	1	268							1		118								

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 500, f. 39-64

Pe parcursul celor 30 de ani cercetați în această parohie au fost încheiate 387 de căsătorii (12,9 căsătorii/an)¹⁶⁶. Acest număr ridicat de căsătorii se datora, fără îndoială, dimensiunii comunității ortodoxe din această localitate. Faptul că în interiorul comunității existau suficiente oportunități de selectare a partenerilor este demonstrat pe

¹⁶⁴ *Recensământul din 1880...*, p. 78

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 79

¹⁶⁶ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 500, f. 39-64

de o parte de lipsa căsătoriilor mixte (există o singură astfel de căsătorie – considerată mai degrabă un accident¹⁶⁷), iar pe de altă parte de ponderea relativ redusă a căsătoriilor ce implicau parteneri din alte localități (30,5% din totalul căsătoriilor).

Alteritatea confesională redusă prin căsătorie, în ciuda dimensiunii mari a comunității ortodoxe din localitate, dar și din satele învecinate, surprinde totuși. Atât în Gurbediu, cât și în mai multe sate învecinate, existau importante comunități maghiare (pe o rază ce nu depășea 10 km locuiau la 1880 mai mult de 4.000 de maghiari). Asistăm oare la un fenomen de izolare/separare a celor două comunități etnice? Era sentimentul național atât de puternic încât tinerii români evitau să se căsătorească cu tineri maghiari? Posibil să asistăm la un asemenea comportament. Pe de altă parte însă, este posibil ca numeroși tineri ortodocși să se căsătorească în fața preotului romano-catolic (invocându-se prevederile legislative cu privire la căsătoriile dintre un catolic și un necatolic, amintite de către noi în mai multe rânduri). Cercetarea registrelor parohiale romano-catolice (dar și calvine), credem că va fi în măsură să identifice într-o mai mare măsură aceste comportamente ce izvorau din constrângerile și determinismele de natură etnică.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Gurbediu	294	Gurbediu	361
Batăr	5	Belfir	1
Budureasa	1	Bochia	1
Cărăsău	1	Căpâlna	1
Căuașd	11	Căuașd	3
Cefa	1	Ceișoara	1
Gepiș	1	Cheșa	1
Ghiorac	1	Ciumeghiu	1
Girișu Negru	2	Ghiorac	1
Hidișelu de Sus	1	Girișu Negru	3
Homorog	2	Husasău de Tinca	2
Husasău de Tinca	16	Ianoșda	3
Iasnoșda	7	Inand	1
Inand	1	Râpa	1
Mădăras	1	Tinca	2
Miersig	2	Tulca	2
Olosig	1		
Râpa	3		
Răbăgani	1		
Roit	2		
Saca	1		
Sănnicolau Român	1		
Sititelec	1		
Tinca	7		
Tulca	18		
Necunoscută	5	Necunoscută	2
Nr. căsătorii	387	Nr. căsătorii	387

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 500, f. 39-64

¹⁶⁷ Această căsătorie a fost încheiată la data de 28 mai 1881 între Mihai Moldar (posibil și el român), de confesiune calvină, și Ana Pușcaș (ortodoxă), ambii din Gurbediu. Considerăm că asupra acestei căsătorii s-au exercitat constrângeri de altă natură: ambii soți au avut statutul de văduvi, fiind totodată și înaintați în vârstă (bărbatul avea 46 de ani, iar femeia 41 de ani). *Ibidem*, f. 56

Așa cum era de așteptat, cea mai mare pondere a partenerilor de căsătorie era alcătuită din membri ai comunității ortodoxe din Gurbediu. În cazul bărbaților, 76% provin din această localitate (24% din alte localități). În același timp, femeile proveneau din Gurbediu în procent de peste 93,3%. În general localitățile de proveniență sunt apropiate parohiei cercetate (cu precizarea că aria geografică a acestora este mult mai extinsă decât în cazul satelor din zonele colinare și depresionare). Localitățile din care provin cei mai mulți bărbați sunt: Tulca (18 cazuri), Husasău de Tinca (16 cazuri), Căuașd (11 cazuri), Tinca (7 cazuri), Ianoșda (7 cazuri), s.a. În dreptul femeilor, aceste localități sunt și ele printre acelea din care provin cele mai multe soții, cu specificarea că nici dintr-o localitate nu provin mai mult de 3 femei.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	387	81	82	2	20	68	13	29	12	9	40	31	0
Procent (%)	100	20,9	21,2	0,5	5,2	17,6	3,4	7,5	3,1	2,3	10,3	8,0	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 500, f. 39-64

Obiceiul de a fi încheiate căsătorii doar în anumite luni nu mai este atât de puternic în cazul acestei localități. Deși s-au încheiat multe căsătorii în lunile ianuarie (20,9%), februarie (21,2%), mai (17,6%), octombrie (10,3%) și noiembrie (8%), se constată faptul că ordinea preferințelor s-a schimbat în comparație cu alte sate (a se vedea cazul satelor din zona montană). În cazul de față, multe căsătorii s-au înregistrat și în luna aprilie (în general, lună cu foarte puține căsătorii). Apoi, luna iulie este și ea o lună în care mulți tineri preferă să se căsătorească. În general, repartiția lunară a căsătoriilor este una omogenă (exceptând lunile cu perioade de post și cele cu intense activități în agricultură). O asemenea distribuție credem că a fost influențată pe de o parte de așezarea în zona de câmpie a acestei localități, iar pe de altă parte de prezența comunităților romano-catolice, care printr-un calendar diferit al sărbătorilor religioase au reușit să nuanțeze oarecum obiceiurile și tradițiile românilor ortodocși.

Hotărâtoare a fost influența catolică și în privința deciziei preotului din această parohie de a înregistra consecvent starea civilă a celor care se căsătoreau. Aceasta ne-a permis să analizăm vârsta celor doi soți în combinație cu starea civilă a acestora.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	6	1									
20-24	79	91									
25-29	12	25	4								
30-34	2	5	5	1							
35-39			1								
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 500, f. 39-64

Din totalul căsătoriilor, 59,7% sunt căsătorii între parteneri ce aveau starea civilă „necăsătorit”. În privința vârstei la căsătorie putem observa o interesantă

distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Dacă în cazul bărbatului s-au consemnat doar 7 căsătorii la vârste sub 20 de ani, în cazul fetelor la prima căsătorie ajung în fața altarului nu mai puțin de 99 de persoane cu vârsta sub 20 de ani. Cu toate acestea, grupa de vârstă a femeii care numără cele mai multe cazuri de căsătorii a fost cea de 20-24 de ani (122 de cazuri). În dreptul băieților, grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de căsătorii este tot cea de 20-24 de ani (170 de cazuri), aceasta fiind urmată de cea de 25-29 de ani (41 de cazuri). Vârsta combinată a celor doi soți evidențiază o diferență medie de vârstă dintre soț și soție de aproximativ 4 ani.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	23	7				
30-39	8			1		
40-49	4					
50-59						
60-69						
> 69						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 500, f. 39-64

Analizând cazurile căsătoriilor ce implicau un partener văduv, constatăm faptul că acestea sunt mai numeroase (cu o pondere de 11,1%) în raport cu alte localități. Din cele 43 asemenea căsătorii, 35 implicau câte o femeie ce avea vârsta sub 30 de ani. Privit sub raportul apartenenței sexuale constatăm faptul că cele mai multe dintre aceste căsătorii sunt realizate de către bărbați văduvi ce se căsătoreau cu fete nemăritate, ce erau mult mai tinere. Au fost însă și cazuri de femei tinere, care rămase văduve au optat pentru mariaje cu „holtei” ce aveau vârsta mult mai înaintată.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	9	4				
30 - 39	16	12	1			
40 - 49	3	17	17	1		
50 - 59	2	3	13	5		
60 - 69		1	1	5	2	
> 69		1				

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 500, f. 39-64

Numărul combinațiilor maritale când ambii parteneri erau văduvi a crescut. Numărul căsătoriilor de acest gen ridicându-se la 113, reprezentând 29,2% din totalul căsătoriilor. Această situație era oarecum normală într-o societate rurală tradițională ce manifesta ușoare restrângeri ale pieței maritale pentru persoanele rămase văduve. Acest fenomen era cu atât mai vizibil, cu cât piața maritală era mai vastă, oferind posibilități mult mai diverse și mai numeroase.

Distribuția pe grupe de vârste a acestor căsătorii este mai puțin concentrată. Varietatea combinațiilor de vârstă constatată s-a datorat diversității vârstei persoanelor văduve, dar și faptului că aceștia erau „obligăți” să încheie mariaje între ei. Posibilitățile reduse de căsătorie cu persoane necăsătorite mult mai tinere se constată în special în cazul persoanelor ce depășeau 30 de ani. Dacă în cazul căsătoriilor când unul dintre parteneri era văduv ponderea persoanelor ce aveau sub 30 de ani era de 97,7%,

în cazul căsătoriilor când ambii soți erau văduvi această pondere a scăzut la 30,1%. Diferența medie de vârstă dintre bărbat și femeie, deși se păstrează încă la o valoare ridicată, nu este la fel de mare ca și în cazul căsătoriilor când doar unul dintre parteneri era văduv.

Protopopiatul BELIU

În conformitate cu monografia Bihorului și Oradiei (*Bihar Vármegye és Nagyárad*), protopopiatul Beliu, cu reședința la Girișu Negru, era alcătuit din 35 de parohii-matre și 14 filii¹⁶⁸. Întregul protopopiat număra 26.903 enoriași (13.304 bărbați și 13.599 de femei)¹⁶⁹.

Fenomenul marital în parohia Ucuriș (1871-1900). Studiu de caz

În anul 1880 localitatea număra 863 de locuitori, dintre care 831 erau ortodocși, 19 erau romano-catolici, 5 erau evanghelici, iar 8 erau izraeliți¹⁷⁰. La 1900, dintr-o populație totală de 1.070 locuitori, 961 erau ortodocși, 54 romano-catolici, 25 calvini, 33 izraeliți, iar o persoană era unitariană¹⁷¹. Din punct de vedere etnic, comunitatea românească majoritară locuia alături de o mică comunitatea maghiară alcătuită din 31 persoane (1880), dar care a crescut până în anul 1900 la 107 membri¹⁷².

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O		
1871	5		1									4										
1872	7		4									3										
1873	7		4									3										
1874	5		4									1										
1875	11		9									2										
1876	10		4									6										
1877	7		3									4										
1878	8		3									5										
1879	13		12									1										
1880	4		3									1										
1881	10		8									2										
1882	11		3									8										
1883	11		4									7										
1884	8		6									2										
1885	8		6									2										
1886	17		10									7										
1887	9		4									5										
1888	9		3									6										
1889	12		8									4										
1890	5		3									2										
1891	17		11									6										
1892	19		11									8										

¹⁶⁸ Borovszky Samu, *op. cit.* p. 428

¹⁶⁹ *Ibidem*

¹⁷⁰ *Recensământul din 1880...*, p. 70

¹⁷¹ *Recensământul din 1900...*, p. 143

¹⁷² Alături de aceștia, la 1900, mai mai locuiau aici 2 germani și 1 slovac.

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	O/O	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O		
1893	18		4									14										
1894	7		4									3										
1895	10		2									8										
1896	4											4										
1897	2		1									1										
1898	5		1									4										
1899	5		2									3										
1900	15		8									7										
Total	279		146									133										

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1356, f. 51-78

În perioada cercetată s-au înregistrat 279 de căsătorii (9,3 căsătorii/an)¹⁷³. Niciuna dintre aceste căsătorii nu a fost căsătorie mixtă inter-confesional. Lipsa acestor căsătorii confirmă, odată în plus, faptul că la românii în zona de câmpie din partea central-sudică a Bihorului (aproape în totalitate de confesiune ortodoxă) se manifesta un puternic curent de preservare a propriei identități etno-confesionale. Cu toate că în localitate exista o comunitate ortodoxă destul de mare, se constată faptul că în această parohie s-au încheiat un mare număr de căsătorii cu parteneri din alte localități (47,67% din totalul căsătoriilor). O asemenea pondere poate fi explicată și prin poziția privilegiată a localității (în zona de câmpie din apropierea dealurilor), fapt ce conducea la un aflux de forță de muncă în perioada sezonului agricol. Apoi, nu trebuiesc omise din discuție nici căsătoriile din localitatea Bodiș (astăzi parte a satului Ucuș), care în perioada cercetată era filie a parohiei din Ucuș. Tinerii din acest sat soseau în număr mare să se căsătorească în Ucuș contribuind astfel la creșterea ponderii căsătoriilor ce implicau parteneri din alte localități.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Ucuș	187	Ucuș	205
Bodiș	34	Bodiș	43
Apateu	3	Apateu	1
Ateaș	1	Avram Iancu	1
Beiuș	1	Berechiu	1
Berechiu	1	Cermei	2
Budureasa	1	Ciunțești	1
Buteni	1	Cociuba Mare	1
Călacea	6	Craiva	2
Cărășău	2	Hodișel	1
Cermei	1	Olcea	2
Ciunțești	4	Șepreș	2
Cociuba Mare	1	Susag	7
Craiva	4	Șiad	4
Dumbrăvița de Codru	1	Șoimi	2
Hodișel	2	Talpoș	1
Mărăuș	1	Tulca	1
Meziad	1		

¹⁷³ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1356, f. 51-78

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Olcea	6		
Rogoz	3		
Șepreuș	1		
Stoienеști	1		
Susag	7		
Șiad	2		
Șicula	1		
Șoimi	1		
Talpoș	1		
Valea Mare	1		
Văłani	2		
Necunoscută	1	Necunoscută	2
Nr. căsătorii	277	Nr. căsătorii	277

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1356, f. 51-78

Analizând tabelul de mai sus constatăm faptul că la cele 279 de căsătorii încheiate în perioada 1871-1900 au participat 187 de bărbați din Ucuriș (67,02%) și 205 femei din aceeași localitate (73,47%). Ponderea mare a celor ce proveneau din localitate crește și mai mult dacă în această categorie îi includem și pe tinerii din Bodiș ce veneau să se căsătorească în Ucuriș. Reamintim că această localitate a fost anexată mai târziu satului Ucuriș. La 1880, satul Bodiș avea o populație de 219 locuitori, toți de confesiune ortodoxă¹⁷⁴. Cei 78 de tineri (34 de bărbați și 43 de femei) pot fi în aceeași categorie cu cei din Ucuriș. Ponderea celor ce proveneau din localitate (practic din parohie) creștea la 79,2% în cazul bărbaților și la 88,9% în cazul femeilor. O asemenea mare pondere a celor ce proveneau din interiorul comunității demonstrează încă o dată că aici dimensiunea mare a localității din punct de vedere demografic a oferit posibilitatea unei selecții maritale fără să se fi atins pragul consangvinității. Această teorie este susținută și de numărul mare al localităților de proveniență a celorlalți parteneri. Nu au existat anumite localități spre care tinerii din parohie să se fi îndreptat, „obligați”, pentru a-și alege partenerii. Practic, cu excepția unor sate învecinate, majoritatea localităților au doar câțiva reprezentanți la aceste mariaje. Aceste mariaje cu persoane din alte localități s-au încheiat, în principal, ca urmare a circulației prin localitate a multor tineri ce căutau de lucru în zona de câmpie (aceștia proveneau în special din satele aflate în zona colinară atât a Bihorului, cât și a Aradului, sate locuite într-o proporție aproape absolută de români ortodocși). Fără îndoială, legat de acest fenomen, se remarcă o mai mare mobilitate la căsătorie a bărbatului (atât prin numărul mai mare de localități din care proveneau, cât și prin aria geografică mult mai extinsă a acestor localități).

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	271	45	62	13	27	38	11	21	9	15	16	22	0
Procent (%)	100	16,1	22,2	4,7	9,7	13,6	3,9	7,5	3,2	5,4	5,7	7,9	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1356, f. 51-78

Tabelul de mai sus evidențiază o distribuție mai omogenă a căsătoriilor decât în cazul altor localități. Cu excepția lunii decembrie (în care nu se încheiau căsătorii în

¹⁷⁴ *Recensământul din 1880...*, p. 70

mod tradițional, atât datorită postului Crăciunului, cât și obiceiurilor împământenite), s-au încheiat căsătorii pe parcursul tuturor lunilor. Dacă analizăm fenomenul în evoluția sa constatăm totuși reținerea în a se încheia căsătorii în luna martie: din cele 13 căsătorii încheiate în această lună, 12 au avut loc în anul 1891, când postul Paștelui nu se suprapunea peste cea mai mare parte acestei luni (amintim în acest context faptul că bisericile ortodoxe române foloseau încă pe scară largă calendarul vechi, iar de aici au apărut decalaje în timp ale unor sărbători religioase). Niciuna dintre luni nu mai pare a fi preferată de către comunitate pentru încheierea căsătoriilor. Chiar dacă lunile ianuarie-februarie rămân încă luni cu multe căsătorii, ponderea acestora nu trece de 39%. Maximele constatate în alte localități la nivelul lunii noiembrie evidențiau preferința pentru această lună. Nu același lucru se întâmplă și în această localitate, luna noiembrie fiind mai degrabă o lună normală. Se confirmă, așadar, comportamentul remarcat și în localitatea Gurbediu, situată în aceeași arie geografică de câmpie din zona central-sudică a Bihorului.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	1	1									
20-24	54	36	3	1							1
25-29	33	45	14	1	1						
30-34	3	11	10	14	2						
35-39		2	1	6	3	1		1			1
40-44			2	5	5	1					
45-49					1	3	1				
50-54			1		1	2			1		
55-59						1	1	1			
>60						2	1	2	1		
?											1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1356, f. 51-78

În ceea ce privește vârsta combinată a celor doi soți putem constata că cele mai multe căsătorii s-au încheiat în intervalul de vârstă de 20-24 de ani al bărbatului și 15-19 ani al femeii (54 de cazuri). Grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de căsătorii este cea de 20-24 de ani (95 de căsătorii atât în cazul bărbaților, cât și în cazul femeilor). Urmău grupa de 25-29 de ani la bărbați (94 de căsătorii) și cea de 15-19 ani la femeii (91 de căsătorii).

VI. FENOMENUL MARITAL ÎN PAROHIILE EPISCOPIEI ROMANO-CATOLICE DE ORADEA

În conformitate cu schematismul episcopal din anul 1896¹, Episcopia Romano-Catolică de Oradea era împărțită în 4 arhidiaconicate. 1. Primul, și cel mai mare, avea reședința la Oradea fiind alcătuit din 8 districte vicearhidiaconicale situate în comitatul Bihor: Oradea², Biharia³, Aleșd⁴, Marghita⁵, Săcuieni⁶, Barand⁷, Tinca⁸ și Beiuș⁹; 2. Arhidiaconicul Bekes, alcătuit din 2 districte vicearhidiaconicale situate în comitatele Bihor și Bekes: Gyula¹⁰ și Endröd¹¹; 3. Arhidiaconicul Crasna, alcătuit dintr-un district vicearhidiaconical situat în comitatul Sălaj: Șimleu Silvaniei¹²; 4. Arhidiaconicul Solnocul de Mijloc, alcătuit dintr-un district vicearhidiaconical situat

¹ *Schematismus historicus venerabilis cleri diocesis Magno.Varadiensis latinorum*, Oradea, 1896 (în continuare *Schematismus... latinorum...*)

² Acest district vicearhidiaconical era alcătuit din 5 parohii matre (la care se adăugau filiile acestora) care însumau o populație de 14.515 – RC, 4.158 – GC, 11.253 – O, 829 – EV, 18.386 – CH, 147 – U, 10.497 – Iz. *Ibidem*, p. 206-227

³ Acest district vicearhidiaconical era alcătuit din 7 parohii matre (la care se adăugau filiile acestora) care însumau o populație de 3.196 – RC, 1.498 – GC, 4.528 – O, 37 – EV, 28.714 – CH, 1 – U, 1.348 – Iz, 100 - bapțiști. *Ibidem*, p. 238-249

⁴ Acest district vicearhidiaconical era alcătuit din 5 parohii matre (la care se adăugau filiile acestora) care însumau o populație de 5.626 – RC, 7.602 – GC, 35.735 – O, 102 – EV, 5.627 – CH, 7 – U, 1.516 – Iz. *Ibidem*, p. 227-238

⁵ Acest district vicearhidiaconical era alcătuit din 5 parohii matre (la care se adăugau filiile acestora) care însumau o populație de 5.767 – RC, 12.698 – GC, 8.362 – O, 66 – EV, 11.740 – CH, 1 – U, 2.467 – Iz. *Ibidem*, p. 249-259

⁶ Acest district vicearhidiaconical era alcătuit din 5 parohii matre (la care se adăugau filiile acestora) care însumau o populație de 4.234 – RC, 6.228 – GC, 634 – O, 70 – EV, 32.312 – CH, 1 – U, 2.942 – Iz. *Ibidem*, p. 259-268

⁷ Acest district vicearhidiaconical era alcătuit din 7 parohii matre (la care se adăugau filiile acestora) care însumau o populație de 15.171 – RC, 3.690 – GC, 3.808 – O, 996 – EV, 114.668 – CH, 15 – U, 8.548 – Iz. *Ibidem*, p. 268-287

⁸ Acest district vicearhidiaconical era alcătuit din 7 parohii matre (la care se adăugau filiile acestora) care însumau o populație de 6.498 – RC, 3.068 – GC, 50.708 – O, 265 – EV, 29.797 – CH, 9 – U, 2.063 – Iz. *Ibidem*, p. 287-303

⁹ Acest district vicearhidiaconical era alcătuit din 4 parohii matre (la care se adăugau filiile acestora) care însumau o populație de 1.648 – RC, 9.6701 – GC, 69.670 – O, 25 – EV, 5.195 – CH, 10 – U, 1.509 – Iz. *Ibidem*, p. 303-314

¹⁰ Acest district vicearhidiaconical era alcătuit din 9 parohii matre (la care se adăugau filiile acestora) care însumau o populație de 36.834 – RC, 340 – GC, 6.594 – O, 65.120 – EV, 58.230 – CH, 210 – U, 4.826 – Iz. *Ibidem*, p. 315-332

¹¹ Acest district vicearhidiaconical era alcătuit din 7 parohii matre (la care se adăugau filiile acestora) care însumau o populație de 22.976 – RC, 104 – GC, 507 – O, 25.675 – EV, 51.473 – CH, 5 – U, 3.733 – Iz. *Ibidem*, p. 333-345

¹² Acest district vicearhidiaconical era alcătuit din 8 parohii matre (la care se adăugau filiile acestora) care însumau o populație de 8.602 – RC, 81.121 – GC, 1.084 – O, 567 – EV, 40.261 – CH, 37 – U, 5.425 – Iz. *Ibidem*, p. 346-368

în comitatele Bihor, Sălaj și Satu Mare: Tășnad¹³. Întinsa episcopie număra în anul 1896 nu mai puțin de 1.025.781 de locuitori. Dintre aceștia, 130.310 erau RC (12,7%), 150.340 erau GC (14,65%), 192.952 erau O (18,8%), 93.807 erau EV (9,1%), 410.720 erau CH (40%), 445 erau U (0,04%), 47.207 erau Iz (4,6%), iar 100 erau bapțiști (0,01%)¹⁴.

Metodologic, vor fi efectuate studii de caz asupra unor parohii situate în zone cu caracteristici demografice diferite. Aceste parohii vor fi alese în așa fel încât să putem surprinde cât mai multe posibile aspecte ale comportamentului marital al populației romano-catolice. Ne interesează, așa cum am menționat și atunci când am efectuat studiile de caz asupra celorlalte confesiuni, condiționările și conexiunile dintre diferitele comunități religioase în chestiunile maritale. Plecând de la aceste considerente, propunem, pentru a putea fi făcute ulterior corelațiile și comparațiile cu realitățile reconstituite în cazul celorlalte comunități religioase, urmărirea aceluiași aspecte ale fenomenului marital (ca și în cazul celorlalte confesiuni cercetate). În procesul de evaluare a determinărilor etno-confesionale, considerăm prin urmare oportună folosirea următoarei grile:

1. Situația când bărbatul este de confesiune romano-catolică (RC), iar femeia este de altă confesiune (O-ortodoxă, GC-greco-catolică, CH-confesiune helvetică, calvină sau reformată, EV-evangelică, luterană, U-unitariană sau Iz-izraelită);
2. Femeia este de confesiune romano-catolică (RC), iar bărbatul de altă confesiune (O, GC, CH, EV, U sau Iz).

A. Fenomenul marital în parohia Sălacea (1860-1880). Studiu de caz

Această localitatea avea, la 1880, o populație totală de 2.954 de locuitori¹⁵. Dintre aceștia, 1.709 erau CH, 1.075 erau RC, 89 erau GC, 61 erau Iz, 19 erau O, iar 1 era EV¹⁶. Administrativ, această parohie era parte a districtului vicearhidiaconical Tășnad. Din acest district mai făceau parte alte 4 parohii mate ce-și aveau reședințele în actualele localități Craidorolț, Ady Endre, Tășnad și Santău. Parohia Sălacea (inclusiv populația filiilor¹⁷) număra, la 1896, 1.708 romano-catolici, 3.190 de greco-catolici, 47 de ortodocși, 9 evanghelici, 5.070 de reformați și 623 de izraeliți¹⁸.

În perioada cercetată s-au încheiat 319 căsătorii (15,2 căsătorii/an)¹⁹. Dintre acestea, un 33 au fost căsătorii mixte inter-confesional (10,34%). Din cele 33 de căsătorii mixte, 14 au fost încheiate cu parteneri din Sălacea. Interesant este faptul că 10 dintre acestea sunt cu parteneri GC, asta în condițiile în care, la 1880, potrivit recensământului maghiar, în această localitate trăiau doar 89 de GC²⁰. Celelalte 4 căsătorii mixte au fost cu parteneri CH (în același an, numărul reformaților din această localitate a fost de 1.709 persoane²¹). Corelând numărul membrilor acestor comunități

¹³ Acest district vicearhidiaconical era alcătuit din 5 parohii mate (la care se adăugau filiile acestora) care însumau o populație de 5.243 – RC, 20.134 – GC, 69 – O, 55 – EV, 14.317 – CH, 2 – U, 2.333 – Iz. *Ibidem*, p. 369-381

¹⁴ *Ibidem*, p. 416

¹⁵ *Recensământul din 1880...*, p. 74

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ Această parohie avea 5 filii: Vășad, Pir, Pișcolt, Cheț și Buduslău. Cf. *Schematismus... latinorum...*, p. 375

¹⁸ *Ibidem*

¹⁹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1042, f. 70-92

²⁰ *Recensământul din 1880...*, p. 74

²¹ *Ibidem*

cu cel al căsătoriilor mixte încheiate, constatăm o vădită înclinație spre mariaje cu parteneri de confesiune GC (în comparație cu cei de confesiune CH, dar nu numai). Explicația acestui fapt ar putea fi dată de apropierea dintre cele două biserici catolice. Pe de altă parte însă, numărul redus al membrilor comunității GC a condus la atingerea pragului consangvinității în această comunitate, obligându-i pe tinerii GC să se orienteze către căsătorii cu parteneri de alte confesiuni (un studiu asupra parohiei reformate din localitate – pe care ni-l propunem – credem că va confirma această teorie).

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			RC/RC	RC/O	RC/CH	RC/GC	RC/EV	O/RC	CH/RC	GC/RC	EV/RC	RC/RC	RC/O	RC/CH	RC/GC	RC/EV	O/RC	CH/RC	GC/RC	EV/RC		
1860	11		10									1										
1861	15	2	11							1		2							1			
1862	19	1	18															1				
1863	14	2	10							2		2										
1864	9	2	6		1							1						1				
1865	6	2	4							1								1				
1866	11	2	8									1						1	1			
1867	21	3	16								2	2						1				
1868	20	5	15			1					2			1				1				
1869	17	3	13							1		1					1	1				
1870	11		11																			
1871	16		14									2										
1872	13	2	11															1	1			
1873	16		15									1										
1874	23	3	20							1								1	1			
1875	15		13									2										
1876	19	2	16									1							2			
1877	12	1	11																1			
1878	14	1	11			1						2										
1879	19	1	12									6							1			
1880	18	1	17							1												
Total	319	33	262		1	2				3	8		24		1			1	9	8		

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1042, f. 70-92

Cele 10 căsătorii mixte cu parteneri CH (din totalul de 19 căsătorii ce implicau parteneri din afara localității) sunt puse mai puțin pe seama afinității dintre RC și CH (asata cu toate că cea mai mare parte a credincioșilor celor două comunități religioase erau de aceeași etnie: maghiară). O mare parte a acestor căsătorii implicau tineri RC din filiile acestei parohii. În sate precum Buduslău, Pișcolt, Pir sau Cheș, comunitățile romano-catolice erau reduse numeric, în schimb comunitățile CH erau foarte mari. Tinerii RC din aceste comunități erau obligați să recurgă fie la mariaje cu parteneri RC din alte localități, fie la mariaje cu parteneri de altă confesiune, opțiunile pentru parteneri CH (10 cazuri) și GC (8 cazuri) căpătând astfel conotația unei constrângeri sanguine. Această explicație nu este însă una suficientă. Diluarea percepțelor religioase în cazul unor tineri RC nu putea fi negată, asta cu atât mai mult cu cât acești tineri locuiau în aceleași localități cu membrii altor comunități religioase. Ponderea mare a căsătoriilor mixte încheiate de către femeile RC (87,9%), corelată cu mobilitatea

teritorială mai redusă a acesteia, evidențiază același aspect: tinerii RC din filii (în special femeile ce rămăneau în sat) erau obligați să recurgă la mariaje mixte. Din cele 8 căsătorii mixte RC-GC, 3 s-au încheiat între parteneri din Pir²²; 2 implicau tineri RC din Pișcolt (ca atare doar 2 căsătorii erau între tineri RC din Sălacea și parteneri GC din alte localități). Aceeași situație este constatată și în cazul căsătoriilor RC-CH ce implicau parteneri din afara localității. Din cele 10 căsătorii, doar 3 implică parteneri din Sălacea.

Excluzând cele 14 căsătorii mixte încheiate între parteneri din Sălacea (caz în care tinerii și familiile se cunoșteau, deci interveneau încă de la început alte determinisme), celelalte căsătorii par a fi determinate de caracterul restrâns al pieței maritale (în opțiuni de aceeași confesiune) la care tinerii RC din parohii participau. Apoi, așa cum am precizat, și căsătoriile RC-GC din Sălacea se încadrau în aceeași categorie de constrângeri.

Sub raportul alterității confesionale a celor două sexe, se constată, așa cum am mai spus, o mai mare înclinație spre căsătorii mixte în dreptul femeilor (87,9%). Bărbații RC participă la aceste mariaje doar în proporție de 12,1%.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Sălacea	280	Sălacea	297
Adoni	4	Andrid	1
Andrid	1	Băgamăr	1
Banhonvan Szada	1	Craidorolț	1
Buduslău	1	Dindești	1
Carei	2	Kupotri Pustan	1
Cămin	1	Pir	7
Cheț	1	Pișcolt	5
Crestur	1	Popești	2
Curtuiuşeni	2	Sanislău	1
Debrecean	1	Văşad	2
Dindești	1		
Galoşpetreu	3		
Hurezu Mare	1		
Kakad	1		
Kupotri Pustan	1		
Pir	6		
Pișcolt	2		
Popești	2		
Săcuieni	2		
Szunyad	1		
Șilindru	1		
Valea lui Mihai	2		
Viișoara	1		
Necunoscută		Necunoscută	
Nr. căsătorii	319	Nr. căsătorii	319

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1042, f. 70-92

Așa cum era de anticipat, bărbatul s-a dovedit a fi mult mai mobil: 39 dintre cei 319 bărbați care s-au căsătorit în această parohi provin din alte localități. În același timp, din alte localități proveneau doar 22 de femei. Ponderea redusă a celor ce

²² Prima dintre acestea s-a încheiat în anul 1861, a doua în 1876, iar a treia în 1879. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1042, f. 70-92

proveneau din alte localități (doar 13,8% dintre căsătorii implicau asemenea parteneri) se datora, fără îndoială, dimensiunii mari a comunității RC din Sălacea. Practic, o mare parte a căsătoriilor ce implicau parteneri din afara localității erau încheiate de către tineri din filiile parohiei.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	319	107	87	8	23	35	10	10	12	4	8	15	0
Procent (%)	100	33,5	27,3	2,5	7,2	11,0	3,1	3,1	3,8	1,3	2,5	4,7	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1042, f. 70-92

Repartiția lunară a căsătoriilor din această parohie RC evidențiază un comportament oarecum diferit de cel înregistrat în satele românești. Chiar dacă lunile de post și cele de vară erau în general luni cu puține căsătorii, în lunile de toamnă (octombrie-noiembrie) nu se mai înregistrează multe căsătorii. Luna cu cele mai multe căsătorii este luna ianuarie (33,5%), urmată de luna februarie (27,3%). În cele două luni dintre postul Crăciunului și cel al Paștelui s-au încheiat nu mai puțin de 196 de căsătorii (60,8%). O perioadă cu multe căsătorii este și cea a lunilor aprilie-mai (18,2% din totalul căsătoriilor).

Consemnarea stării civile de către preoții romano-catolici ne-a dat posibilitatea de a realiza un studiu comparativ al vârstei combinate (funcție de starea civilă a celor doi soți). În perioada cercetată s-au încheiat 220 de căsătorii între parteneri „necăsătoriți” (69,6%), 55 de căsătorii când unul dintre soți era „văduv”, iar celălalt „necăsătorit” (17,2%) și 42 de căsătorii când ambii soți erau văduvi (13,2%). În cazul unei căsătorii încheiate la 31 ianuarie 1870, a fost implicată o femeie divorțată (Bants Katalin de 31 de ani) originară din Sălacea. Aceasta s-a căsătorit cu Kunyus Ignat (25 de ani) din Tășnad²³. În privința vârstei la căsătorie, putem observa o interesantă distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Dacă în cazul bărbatului nu s-a consemnat nicio căsătorie la vârste sub 20 de ani, în cazul fetelor aflate la prima căsătorie în fața altarului ajung nu mai puțin de 58 de persoane. Grupa de vârstă a femeii cu cele mai multe căsătorii a fost însă cea de 20-24 de ani (130 de cazuri). În dreptul băieților, grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de căsătorii este tot cea de 20-24 de ani (107 cazuri), urmată de cea de 25-29 de ani (101 cazuri)²⁴.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	32	69	6		1						
25-29	23	60	16	3							
30-34	3	3	2	2							
35-39						1					
40-44			1								
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1042, f. 70-92

²³ *Ibidem*, f. 80-81

²⁴ *Ibidem*, f. 70-92

Vârsta medie la căsătorie a celor doi soți a fost de 23,3 ani (25,1 ani în cazul bărbaților și 21,5 ani în cazul femeilor). Vârsta combinată a celor doi soți evidențiază o diferență medie de vârstă dintre soț și soție de 3,6 ani. Această vârstă medie a celor doi soți a oscilat în sens descendent pe parcursul perioadei cercetate. Dacă în prima decadă vârstă medie a bărbatului a fost de 25,2 ani, în cea de-a doua decadă a scăzut la 25 de ani. Același fenomen poate fi observat și în dreptul femeii: vârstă medie a acesteia coborând de la 22,06 ani în prima decadă la 20,97 ani în cea de-a doua. Cea mai mare diferență de vârstă (14 ani) a fost consemnată în cazul unei căsătorii dintre o femeie ce avea 37 de ani și un bărbat de 23 de ani. Cazurile de căsătorii ce implicau femei mult mai vârstnice decât bărbații sunt însă întâlnite foarte rar (doar în cazul a 16 căsătorii, femeia a avut cu cel puțin un an mai mult decât bărbatul). Mult mai numeroase erau căsătoriile când bărbatul era mai vârstnic (la 179 de căsătorii bărbatul a avut cu cel puțin un an mai mult decât femeia), cea mai mare diferență înregistrată fiind atunci când bărbatul era mai vârstnic cu 12 ani. Această diferență a fost întâlnită în cazul a două căsătorii (una când bărbatul avea 40 ani, iar femeia 28 și una când bărbatul avea 30 ani, iar femeia 18 ani).

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	25	5	2				
30-39	16						
40-49	1	6					
50-59							
60-69							
> 69							
?							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1042, f. 70-92

În cazul căsătoriilor dintre un necăsătorit și un văduv, constatăm faptul că 49 de căsătorii (din 55 de cazuri) au implicat un partener cu vârsta de sub 30 de ani.

Privit sub raportul apartenenței sexuale, constatăm faptul că cele mai multe dintre aceste căsătorii sunt realizate de către bărbați văduvi ce se căsătoreau cu fete nemăritate, în general mult mai tinere (31 de cazuri). În cazul acestor căsătorii dintre bărbați văduvi și femei necăsătorite, nicio femeie nu avea vârsta mai mare decât bărbatul. Mai mult, diferența medie de vârstă dintre cei doi a crescut comparativ cu cazurile când ambii soți fuseseră necăsătoriți. Vârsta medie a bărbatului a fost de 33,7 ani, iar a femeii 24,9 ani (constatăm astfel o diferență medie de 8,8 ani). O asemenea mare diferență poate fi pusă pe seama statutului social și material stabil al bărbatului văduv. Era oare însă văduvia un „handicap” în calea alegerii unui nou partener? În cazul bărbaților văduvi, nu a putut fi constatată niciun fel de constrângere în raport cu vârsta. Dimpotrivă, diferența medie de vârstă a crescut așa cum am mai precizat. Cea mai mare diferență de vârstă constatată a fost de 20 de ani (între un bărbat de 42 de ani și o femeie de 22 de ani). În 10 cazuri, diferența de vârstă a fost de cel puțin 12 ani.

Au fost însă și cazuri de femei tinere care, rămase văduve, au optat pentru mariaje cu „holtei” ce aveau vârsta mult mai înaintată. Numărul căsătoriilor dintre femei văduve și bărbați necăsătoriți s-a ridicat la 24 de cazuri. În 12 cazuri, femeia a avut cu cel puțin un an mai mult decât bărbatul. Cea mai mare diferență de vârstă (21 de ani) a fost înregistrată la căsătoria dintre Kosma Terente (22 de ani), un GC din Pir, și Zas Maria (43 de ani), o romano-catolică din același sat. Vârsta medie la căsătorie a

fost mai mare la femeie (28,2 ani) decât la bărbat (26,2 ani). Iată deci, nu numai că se confirmă ipoteza noastră, ci am putea spune că statutul de văduv era mai bun. Această realitate își avea originea, fără îndoială, în starea materială dobândită de aceste persoane în timpul primei căsătorii (adesea moștenindu-și partenerul decedat), ce conferea o stabilitate socială, contribuind astfel la crearea unor mecanisme de determinisme socio-profesionale, ce s-au dovedit superioare constrângerilor comunitare tradiționale (ce manifestau reticențe în fața unei căsătorii cu un văduv).

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	2	1	1				
30-39		8	1				
40-49	1	6	8				
50-59		2	7	3			
60-69			2				
> 69							
?							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1042, f. 70-92

Grupele de vârstă sunt mult mai diverse în cazul căsătoriilor când ambii parteneri erau văduvi. Vârsta medie a crescut considerabil: bărbații se căsătoresc la o vârstă medie de 43,02 ani, iar femeile la 39,04 ani. Diferența medie de vârstă dintre bărbat și femeie este redusă (3,98 ani). În 6 cazuri, mai vârstnică a fost femeia (cea mai mare diferență s-a înregistrat la căsătoria dintre un bărbat de 27 de ani și o femeie de 41 de ani). Cazurile când bărbatul era mai vârstnic au crescut până la 31 (cea mai mare diferență consemnându-se în cazul unei căsătorii dintre un bărbat de 60 de ani și o femeie de 42 de ani).

B. Fenomenul marital în parohia Ceica (1860-1880). Studiu de caz

Administrativ, această parohie era parte a districtului vicearhidiaconical Beiuș. În anul 1896, aceasta avea în structura sa 43 de filii. Parohia număra în același an, conform datelor oferite de către episcopie, 433 de romano-catolici, 3.004 greco-catolici, 17.350 de ortodocși, 1 evanghelic, 134 de reformați, 2 unitarieni și 412 izraeliți²⁵.

În localitatea Ceica, la 1880, din totalul de 658 de locuitori, comunitate ortodoxă număra 410 persoane; apoi 82 erau greco-catolici, 98 erau romano-catolici, 28 erau reformați, iar 40 erau izraeliți²⁶. Numărul membrilor comunității romano-catolice a crescut în perioada ce a urmat: la 1896, aceasta număra 155 de persoane²⁷, iar la 1900, aceasta a crescut la 188 de membri²⁸.

Numărul mic al locuitorilor satului, dar și al comunității romano-catolice, i-a obligat pe tinerii din Ceica să-și caute parteneri în alte localități. Din cele 58 de căsătorii (2,76 căsătorii/an), 42 au implicat parteneri din afara localității (72,41%)²⁹. Doar 16 căsătorii (27,59%) s-au încheiat între parteneri din Ceica. Dintre acestea, doar

²⁵ *Schematismus... latinorum...*, p. 310-311

²⁶ *Recensământul din 1880...*, p. 60

²⁷ *Schematismus... latinorum...*, p. 311

²⁸ *Recensământul din 1900...*, p. 127

²⁹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 241, f. 22-27; dos. 242, f. 1-5

9 au fost căsătorii încheiate în interiorul comunității romano-catolice. Numărul căsătoriilor RC/RC nu a fost ridicat nici atunci când au fost implicați parteneri din afara localității. Din cele 58 de căsătorii, 35 au fost căsătorii mixte (60,34%).

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			RC/RC	RC/O	RC/CH	RC/GC	RC/EV	O/RC	CH/RC	GC/RC	EV/RC	RC/RC	RC/O	RC/CH	RC/GC	RC/EV	O/RC	CH/RC	GC/RC	EV/RC		
1860	4	3										1		1	2							
1861	0																					
1862	1	1								1												
1863	1											1										
1864	6	2	1						2			3										
1865	2	1								1		1										
1866	1	1								1												
1867	3	2	1			1										1						
1868	5	2	2									1				1		1				
1869	1		1																			
1870	3	1	1									1			1							
1871	1	1																	1			
1872	4	4								1								1	2			
1873	3	1	1									1							1			
1874	4	3										1			1				2			
1875	2	2																	2			
1876	3	3												1					2			
1877	3	1	2																1			
1878	5	4										1		1					3			
1879	3	1										2		1								
1880	3	2										1						1		1		
Total	58	35	9			1			2	4		14		4	4		2	2	15	1		

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 241, f. 22-27; dos. 242, f. 1-5

Cele mai multe căsătorii mixte (24 de cazuri) au fost încheiate cu parteneri GC. Ponderea acestor căsătorii s-a ridicat în această perioadă la 70,6%. Înclinația spre mariaje cu parteneri de confesiune GC se înscrie în tendințele, confirmate și în alte parohii, de apropiere spirituală și comunitară dintre RC și GC. Acestea se dovedeau suficient de puternice. Dovada o constituie tocmai numărul redus al căsătoriilor mixte RC-O (ortodoxia era majoritară în regiune, inclusiv în localitatea Ceica). Cele mai multe căsătorii RC-GC au fost încheiate de către femei (19 cazuri)³⁰.

Afinitatea, uneori etnică (în localitate, la 1880, locuiau 41 de slovaci, dar și 145 de maghiari³¹ - unii maghiari erau RC, alții erau CH), s-a dovedit a fi puternică și pe linia RC-CH (asta cu atât mai mult cu cât comunitatea calvină din localitate era mai redusă numeric).

Înclinația spre mariaje mixte s-a dovedit a fi mai puternică în cazul femeilor RC, ele încheind 26 dintre aceste căsătorii (adică 76,5%).

Domiciliul celor doi soți confirmă faptul că tinerii din Ceica erau deschiși să încheie căsătorii cu parteneri din alte localități. Doar 26 de bărbați (44,8%) și 35 de femei (60,3%) au domiciliul în Ceica. Această situație se datora, pe de o parte,

³⁰ *Ibidem*

³¹ *Recensământul din 1880...*, p. 61

dimensiunii reduse a comunității din această localitate, iar pe de altă parte poziției acestei localități de drumul ce lega Depresiunea Beiuș și zona montană de Oradea și zona de câmpie. Faptul că o parte însemnată dintre partenerii tinerilor din Ceica proveneau de la distanțe relativ mari demonstrează mobilitatea locuitorilor din această localitate, dar și fluxul ridicat de populație ce trecea prin Ceica.

De departe, cea mai îndepărtată localitate este cea din care provine Magnus Major, un angajat al serviciului poștal maghiar, originar din Boemia (preotul nu consemnează și numele localității)³². Mobilitatea mai mare a bărbatului s-a confirmat și în cazul acestei localități.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Ceica	26	Ceica	35
Beiuș	1	Batăr	1
<i>Boemia</i>	1	Bucium	7
Bucium	2	Budureasa	1
Corbești	1	Ceișoara	1
Diosig	1	Corbești	1
Dușești	3	Doba Mare	1
Incești	2	Drăgești	1
Oradea	5	Dușești	2
Petreu	1	Incești	1
Pomezueu	1	Oradea	2
Rotărești	2	Pomezueu	1
Sâmbăta	6	Sâmbăta	1
Săbolciu	1	Tărcaia	1
<i>Sătmar</i>	1	Tăut	1
Șimleu Silvaniei	1	Topa de Sus	1
Tărcaia	1		
Tărian	1		
Necunoscută	1	Necunoscută	
Nr. căsătorii	58	Nr. căsătorii	58

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 241, f. 22-27; dos. 242, f. 1-5

Repartiția lunară a căsătoriilor evidențiază ponderea ridicată a partenerilor ce provin din alte localități (situat în medii culturale diferite). Niciuna dintre lunile anului nu a fost aleasă de mai mult de 15,5% dintre tineri pentru încheierea căsătoriei. O pondere mare a căsătoriilor se înregistrează în 3 perioade din an (specifice de altfel și celorlalte localități): 1. ianuarie-februarie cu 20,7% din totalul căsătoriilor; 2. mai-iunie cu 29,3% din totalul căsătoriilor; 3. septembrie-noiembrie cu 36,2% din totalul căsătoriilor³³.

³² Acesta se stabilește în Ceica (nr. 1), iar la data de 24 noiembrie 1864 se căsătorește (deși în vârstă de 38 de ani el nu fusese căsătorit până la data respectivă) cu Carolina Schaller (25 de ani), o tânără germană, a cărei localitate de origine a rămas neidentificată. Cf. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 241, f. 23

³³ *Ibidem*, dos. 241, f. 22-27; dos. 242, f. 1-5

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	58	4	8	1	2	9	8	3	2	5	7	9	1
Procent (%)	100	6,9	13,8	1,7	3,4	15,5	13,8	5,2	3,4	8,6	12,1	15,5	1,7

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 241, f. 22-27; dos. 242, f. 1-5

Starea civilă a celor 58 de perechi ce s-au căsătorit a fost următoarea: în cazul a 44 de căsătorii, cei doi soți au fost la prima căsătorie; 8 căsătorii au implicat un partener văduv (6 când văduv era bărbatul și 2 când femeia era văduvă); 6 căsătorii s-au încheiat între parteneri ce erau ambii văduvi.

Cele mai multe căsătorii s-au încheiat între bărbați cu vârsta de 25-29 de ani și femei cu vârsta de 20-24 de ani (12 cazuri). Cele două grupe de vârstă s-au dovedit a fi cele în care s-au încheiat cele mai multe căsătorii (19 căsătorii atât în grupa bărbatului, cât și a femeii). Urmău grupa de 15-19 ani pentru femeie (14 cazuri) și cea de 20-24 de ani pentru bărbat (10 cazuri).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	8	2									
25-29	4	12	3								
30-34	1	5	2								
35-39	1		3	1	1						
40-44			1								
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 241, f. 22-27; dos. 242, f. 1-5

Vârsta medie a bărbaților este mai ridicată decât în cazul altor localități (28,2 ani). Această valoare ridicată a vârstei medii a bărbatului a condus la o diferență medie de vârstă și ea mai ridicată (vârsta medie a femeii la căsătorie a fost de 21,8 ani).

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	1					
30-39	5	1				
40-49		1				
50-59						
60-69						
> 69						
?						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 241, f. 22-27; dos. 242, f. 1-5

În cazul căsătoriilor când unul dintre soți era văduv, diferența de vârstă a crescut și mai mult în favoarea bărbatului. Vârsta medie a bărbatului s-a situat la 36,2 ani, iar a femeii la 25,6 ani.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30							
30-39	2						
40-49	1	1	1				
50-59							
60-69					1		
> 69							
?							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 241, f. 22-27; dos. 242, f. 1-5

Cele 6 căsătorii la care ambii soți au fost văduvi au implicat persoane din grupe de vârstă relativ diferite. În acest caz, vârsta medie a bărbatului s-a situat la 46,8 ani, iar a femeii la 37,8 ani.

C. Fenomenul marital în parohia Băița (1850-1873). Studiu de caz

Această parohie era parte a districtului vicearhidiaconical Beiuș. În anul 1896, aceasta avea în structura sa 7 filii (Câmpanii de Jos, Câmpanii de Sus, Valea Neagră de Sus, Fânațe, Hârsești, Chișcău și Sighiștel³⁴). Parohia număra în același an, conform datelor oferite de către episcopie, 200 de romano-catolici, 500 de greco-catolici, 2.995 de ortodocși, 6 reformați și 37 de izraeliți³⁵. Localitatea Băița era satul în care locuiau majoritatea romano-catolicilor din această parohie. La 1880, numărul acestora era de 210 persoane³⁶, pentru ca, până în anul 1896, să scadă la 198 de persoane³⁷. Scăderea numărului membrilor comunității romano-catolice s-a produs în contextul unei creșteri consistente a comunității greco-catolice (de la 333 de persoane în 1880 la 497 în anul 1896³⁸), comunitatea greco-catolică fiind de altfel cea mai importantă comunitate din localitate. În același sat, la 1880, mai locuiau 81 de ortodocși, 5 reformați și 9 izraeliți. Situat într-o zonă cu o populație românească majoritară (ce împărțasea în cea mai mare parte credința ortodoxă), satul Băița a cunoscut o deosebită dezvoltare economică datorată exploatărilor miniere de aici. În acest context, în localitate s-au stabilit numeroși locuitori de credință romano-catolică, influențând profilul religios al populației de aici. De altfel, această localitate se remarcă prin cele două comunități catolice (de rit latin și grecesc), care-i conferă un statut aparte în comparație cu numeroasele sate românești ortodoxe din jumătatea sudică a Depresiunii Beiuș.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			RC/RC	RC/O	RC/CH	RC/GC	RC/EV	O/RC	CH/RC	GC/RC	EV/RC	RC/RC	RC/O	RC/CH	RC/GC	RC/EV	O/RC	CH/RC	GC/RC	EV/RC
1850	6		3									3								
1851	3	1	2																1	
1852	4	1	2									1		1						

³⁴ *Schematismus... latinorum...*, p. 312

³⁵ *Ibidem*

³⁶ *Recensământul din 1880...*, p. 50

³⁷ *Schematismus... latinorum...*, p. 312

³⁸ *Ibidem; Recensământul din 1880...*, p. 50

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			RC/RC	RC/O	RC/CH	RC/GC	RC/EV	O/RC	CH/RC	GC/RC	EV/RC	RC/RC	RC/O	RC/CH	RC/GC	RC/EV	O/RC	CH/RC	GC/RC	EV/RC		
1853	2	1	1	1																		
1854	3	1	2	1																		
1855	5		4									1										
1856	1		1																			
1857	6	1	2									3			1							
1858	3		1									2										
1859	4	1	1									2					1					
1860	2		1									1										
1861	5	1	2		1							2										
1862	2		2																			
1863	2		1									1										
1864	3	1	1									1						1				
1865	2		1									1										
1866	1											1										
1867	3	1	2													1						
1868	3		2									1										
1869	0																					
1870	3	1	2														1					
1871	6	2	4		1											1						
1872	1		1																			
1873	5	2	3								1			1								
Total	75	14	41	2	2							1	20		1	2		2	2	1	1	

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 84, f. 32-49

În perioada cercetată, s-au încheiat 75 de căsătorii (3,12 căsătorii/an)³⁹. Dintre acestea, 14 căsătorii au fost mixte (18,7%). Dezvoltarea mineritului a condus la instalarea în localitate a mai multor tineri (în principal bărbați). Din totalul căsătoriilor, 38,7% au implicat cel puțin un partener ce avea domiciliul într-o altă localitate. Doar 5 din cele 14 căsătorii mixte au fost încheiate în interiorul localității. Cele mai multe dintre aceste căsătorii mixte au fost încheiate cu parteneri de confesiune reformată (5 cazuri). Urmău căsătoriile mixte încheiate cu partenerii de confesiune ortodoxă (4 cazuri), cele cu parteneri greco-catolici (3 cazuri) și cele cu parteneri evanghelici (2 cazuri). Urmărind distribuția confesională a acestor căsătorii mixte, ajungem la concluzia că tinerii romano-catolici din această parohie nu manifestau o anumită atracție spre una sau alta dintre confesiuni. Sub influența „revoluției industriale”, populația din această localitate se emancipează, percepțiile religioase și etnice cunosc un proces de diluare. Chiar dacă numărul căsătoriilor cu CH este ridicat (comparativ cu ponderea acestei comunități), nu putem spune că există o atracție între cele două comunități. Mai degrabă, punem aceste căsătorii pe seama atingerii pragului consangvinității în comunitatea reformată, care era obligată să recurgă la mariaje cu persoane de alte confesiuni.

O pondere ridicată au avut și căsătoriile mixte încheiate în parohia greco-catolică de aici. Tinerii GC s-au îndreptat și ei într-un mare număr spre mariaje cu tineri de confesiune RC. Așa cum am spus-o și atunci când am analizat parohia greco-

³⁹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 84, f. 32-49

catolică, în această localitate, dincolo de constrângerile etno-confesionale, determinismele socio-profesionale s-au dovedit a fi deosebit de importante în alegerea partenerilor la căsătorie. Preotul romano-catolic din localitate remarcă și el asemenea cazuri. La 24 iunie 1855, Laurentius Egerbenyi (47 de ani), având o „stare materială foarte bună”, se căsătorește cu o tânără de doar 21 de ani (Catherina Mayer)⁴⁰. La 4 august 1861, Carolus Varady (52 de ani), ce ocupa o funcție importantă în „exploatarea montană”, se căsătorește cu mult mai tânăra Maria Bontek (22 de ani)⁴¹. Moștenirea soțului decedat o „ajută” și pe Catherina Fodor (30 de ani) să se căsătorească cu un bărbat mult mai tânăr, Antonius Schunh (23 de ani), asta cu toate că femeia rămăsese cu 3 copii din prima căsătorie⁴². Exemplele pot continua. Iată deci, ne aflăm în fața unui sistem complex de constrângeri și determinisme, care acționau fie separat, fie în același timp.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Băița	50	Băița	63
Beiuș	3	Beiuș	1
Câmpeni	1	Fânațe	1
Deva	1	Oradea	1
Dobruszka	1	Petriteni	1
Finis	1	Săliște de Vașcău	1
Gotsberg ⁴³	2	Steindorf	1
Grădinari	1	Sighiștel	1
Izbuc	1	Vășcău	3
Marghita	1		
Oradea	1		
Petriteni	1		
Șuncuiuș de Beiuș	1		
Târcaia	1		
Vășcău	6		
Necunoscută	3	Necunoscută	2
Nr. căsătorii	75	Nr. căsătorii	75

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 84, f. 32-49

Așezarea în localitate a unor grupuri de persoane ce veneau de la mare depărtare (sosirea acestora a fost pusă pe seama dezvoltării exploatareilor miniere) este demonstrată și de căsătoriile încheiate de către aceștia. Cei doi bărbați din Gotsberg, cel din Dobruszka sau femeia din Steindorf sunt grăitoare în acest sens. Apoi, la 13 februarie 1855, Ioannes Josephus (46 de ani) din Băița se căsătorește cu Catherina Mindel (48 de ani), văduva lui Joannis Paulovsky (originari din Polonia, dar se instalaseră în Băița cu câțiva ani în urmă)⁴⁴. Pe 4 iulie 1863, Josephus Novak (40 de ani), născut în Moravia, dar stabilit în Băița, se căsătorește cu Iulianna Peter (19 ani)⁴⁵. Aceștia, dar și mulți alții, s-au stabilit în Băița, integrându-se în comunitatea RC din localitate.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 35-36

⁴¹ *Ibidem*, f. 40-41

⁴² *Ibidem*, f. 36-37. Această căsătorie se realizează la data de 18 februarie 1857.

⁴³ Potrivit preotului romano-catolic, această localitate era un „sat în Moravia”.

⁴⁴ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 84, f. 35-36

⁴⁵ *Ibidem*, f. 41-42

Chiar dacă îi excludem pe cei veniți din alte provincii ale imperiului, aria de selecție a partenerilor nu se reduce doar la localitățile învecinate. Numeroși tineri ce se căsătoresc în parohia din Băița sunt născuți în localități mult mai îndepărtate. Unii dintre ei și-au stabilit însă domiciliul în Băița (în cazul acestora, preotul precizează atât locul nașterii, cât și domiciliul pe care îl aveau în momentul cununiei).

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	75	6	10	1	3	14	5	10	6	6	7	7	0
Procent (%)	100	8,0	13,3	1,3	4,0	18,7	6,7	13,3	8,0	8,0	9,3	9,3	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 84, f. 32-49

Repartiția lunară a căsătoriilor evidențiază un comportament diferit de cel al populației din satele tradiționale. Sezonul agricol nu mai influențează (în sensul limitării numărului ceremoniilor legate de nuntă) deciziile de programare a căsătoriilor, asta și datorită faptului că activitățile agricole legate de cultivarea pământului sunt activități secundare în această localitate (nu o permitea nici așezarea localității în lungul unei văi foarte înguste). Perioadele celor două posturi sunt și de această dată ocolite de căsătorii: semn că această societate încă nu se emancipase de sub normele bisericești. Lunile cu cele mai multe căsătorii sunt mai (18,7%), iulie (13,3%) și februarie (13,3%).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	1	1									
20-24	13	8	1								
25-29	12	5	5	1							
30-34		1			1						
35-39	1										
40-44	1										
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											8

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 84, f. 32-49

Cele mai multe căsătorii s-au încheiat între bărbați cu vârsta de 20-24 de ani și femei cu vârsta de 15-19 ani (13 cazuri). Grupele de vârstă în care s-au încheiat cele mai multe căsătorii au fost cele de 25-29 de ani în dreptul bărbatului (23 de căsătorii) și cea de 15-19 ani a femeii (28 de cazuri). Urmau grupa de 20-24 de ani pentru femeie (15 cazuri) și cea de 20-24 de ani pentru bărbat (22 de cazuri). Vârsta medie la căsătorie când cei doi parteneri au avut starea civilă „necăsătorit” a fost de 25,37 ani la bărbat și de 20,7 ani la femeie. Cea mai mare diferență de vârstă dintre bărbat și femeie a fost întâlnită în cazul căsătoriei, amintite deja, încheiate la 4 iulie 1863, între Josephus Novak (40 de ani), născut în Moravia, dar stabilit în Băița, și Iulianna Peter (19 ani)⁴⁶. Cea mai mare diferență de vârstă dintre femeie și bărbat a fost de 6 ani (bărbatul avea 31 ani, iar femeia 37 de ani). Cazurile de căsătorii ce implicau femei

⁴⁶ *Ibidem*

mai vârstnice decât bărbatul erau rare (în doar 6 cazuri femeia este cu cel puțin un an mai învârstă decât bărbatul). Existența lor se datora unor conjuncturi accidentale, dar și unor factori de natură socială și materială. Un astfel de exemplu este dat și de căsătoria (încheiată la data de 26 ianuarie 1852) dintre Franciscus Jūsus, un tânăr reformat de 19 ani din Oradea care, ajuns să lucreze muncitor la exploatarea minieră din Băița, ajunge să se căsătorească la scurt timp cu Ana Lipoczky, o tânără romano-catolică de 24 de ani din Vașcău. Familia fetei oferea însă noii familii un suport material considerabil⁴⁷.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30		1					
30-39	4						
40-49	2		1				
50-59	2						
60-69							
> 69							
?	1						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 84, f. 32-49

Cazurile de căsătorii ce implicau un partener văduv erau rare (doar 11 căsătorii intrau în această categorie). Dintre acestea, doar 2 au fost încheiate între femei văduve și bărbați necăsătoriți. Un astfel de raport ne face să credem că poziția femeii văduve era una mult inferioară în comparație cu cea a bărbatului văduv. Această teorie nu pare a fi susținută și de vârsta la căsătorie a celor doi. Atunci când bărbatul era văduv, vârsta medie a bărbatului a fost de 39 de ani, iar a femeii de 22 de ani (diferența medie dintre cei doi fiind foarte mare – de remarcat este și faptul că toate femeile implicate aveau sub 30 de ani). Dacă luăm însă în considerare cele două căsătorii la care femeia a fost văduvă, raportul se schimbă în favoarea femeii: ambele s-au încheiat între femei ce aveau o vârstă mai mare decât bărbatul. Una dintre aceste căsătorii, amintită mai sus, s-a încheiat la data de 18 februarie 1856 între Catherina Fodor (30 de ani) și un bărbat mult mai tânăr, Antonius Schunh (23 de ani), asta cu toate că femeia rămăsese cu 3 copii din prima căsătorie⁴⁸. Starea civilă de văduv era ea în aceste condiții una de constrângere în alegerea unui nou partener? Chiar dacă existau anumite rețineri, atunci când persoana rămasă văduvă (moștenitoare a averii vechiului partener) avea o situație materială bună și stabilă, acestea dispăreau.

Cea mai mare diferență constatată a fost întâlnită în cazul a două căsătorii: prima, încheiată la 4 august 1861, între Carolus Varady (52 de ani) și tânăra Maria Bontek (22 de ani)⁴⁹; a doua, încheiată la 21 februarie 1865, între Antonius Iordanus (50 de ani) și Emilia Gorman (20 de ani) consemnează aceeași diferență de vârstă dintre bărbat și femeie (30 de ani)⁵⁰.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 33-34

⁴⁸ *Ibidem*, f. 36-37

⁴⁹ *Ibidem*, f. 40-41

⁵⁰ *Ibidem*, f. 42-43

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30						
30-39			1			
40-49		1	1			
50-59		1				
60-69			1			
> 69						
?						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 84, f. 32-49

Doar 5 căsătorii s-au încheiat între parteneri văduvi. Vârsta medie a acestor cupluri era mai înaintată, astfel: bărbatul avea 49 de ani, iar femeia 43,6 ani.

D. Imaginea alterității confesionale prin căsătorie în parohia Oradea. Studiu de caz

În studiul parohiilor din Oradea, așa cum am precizat și cu ocazia efectuării acestui demers asupra parohiei greco-catolice, trebuie să introducem în discuție mai mulți factori, între care amintim: 1. mediul urban orădean a influențat decisiv fenomenul nupțialității, dar și comportamentul marital al tinerilor; 2. diversitatea etno-confesională a populației din oraș era una foarte mare; 3. piața maritală era una foarte mare, excluzându-se în aceste condiții constrângerile legate de atingerea pragului de consangvinitate; 4. emanciparea personală și statutul socio-profesional acționau hotărâtor în alegerea partenerului; 5. existența mai multor parohii într-o arie relativ apropiată geografic făcea ca personalitatea preotului și imaginea parohiei să influențeze aflarea de tineri ce doreau a se căsători în parohia respectivă; etc.

Mediul urban a influențat radical fenomenul diluării percepțelor etnice și confesionale. Barierele dintre comunitățile confesionale din oraș erau, cu trecerea timpului, tot mai greu de perceput. Mai mult, ele sunt tot mai vizibil suprapuse de alte determinisme, în special de cele legate de statutul socio-profesional. Ponderea ridicată a căsătoriilor mixte încheiate în parohia catolică latină (dar și în cea grecească, după cum am putut vedea), care urcă până spre jumătate din numărul total al căsătoriilor, accentuează alteritatea confesională amintită. Deschiderea spre modernitate a însemnat nu doar adoptarea noilor valori, ci și ruperea de tradiționalism. O căsătorie între două persoane de confesiune diferită se încadrează din perspectiva noii societăți în normalitate, dovedind în acest fel o vădită deschidere spre comunicarea și conviețuirea multiconfesională și multiculturală.

Potrivit informațiilor din registrele parohiale romano-catolice din Oradea, în perioada 1860-1910 a existat următoarea evoluție a căsătoriilor mixte în raport cu totalul căsătoriilor:

Perioada	Total căsătorii	Căsătorii mixte	Pondere căsătorii mixte
1860-1869	463	209	45,14
1870-1879	1.102	471	42,74
1880-1889	1.080	467	43,24
1880-1899	1.102	480	43,56
1900-1910	1.027	439	42,75
Total	4.774	2.066	43,28

Sursă: Adelina Stoenescu, *op. cit.*, p. 142; A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 711, f. 1-43; 712, f. 1-75; 713, f. 1-17; 714, 1-101

Din tabelul de mai sus constatăm o pondere foarte mare a căsătoriilor mixte din totalul căsătoriilor. Această pondere a evoluat de la o perioadă la alta, cifrându-se la 43,28% din totalul căsătoriilor înregistrare între anii 1860-1910 (în aceeași perioadă, în parohia greco-catolică ponderea căsătoriilor mixte s-a situat la 49,62% din totalul căsătoriilor)⁵¹.

Dincolo de comportamentul diferit al populației din oraș, în comparație cu celelalte cazuri analizate, constatăm totuși o înclinație majoritară spre parteneri de aceeași confesiune. Nu mai puțin de 56,72% dintre căsătorii au fost încheiate în interiorul comunității romano-catolice⁵². O asemenea situație este în măsură să ne evidențieze gradul alterității confesionale și nu dispariția afinităților față de partenerii de aceeași confesiune. Este drept, sub influența altor factori, în parohia din Oradea s-a constatat o diluare a percepțelor confesionale. Privit din această perspectivă, direcțiile generale trasate la nivelul lumii rurale ar putea fi înlocuite cu elemente noi, specifice unui comportament marital diferit. Interesant de observat pentru desemnarea tendințelor specifice acestui comportament marital sunt orientările și înclinațiile confesionale ale tinerilor din această parohie. Dar existau anumite preferințe? De ce unele și nu altele? Care au fost atunci determinismele ce i-au orientat pe tineri spre un asemenea comportament?

Structura confesională a căsătoriilor în parohia romano-catolică Oradea (1851-1916)

	Total căsăt.	Total căsăt. mixte	RC/ RC	RC/ O	RC/ GC	RC/ CH	RC/ EV	RC/ U	O/ RC	GC/ RC	CH/ RC	EV/ RC	U/ RC
Cazuri înregistrate	5.593	2.439	3.154	80	223	755	57	1	134	303	771	107	8
% din total căsăt.	100	43,61	56,39	1,43	3,99	13,50	1,02	0,02	2,40	5,42	13,79	1,91	0,14
% din căsăt. mixte	-	100	-	3,28	9,14	30,96	2,34	0,04	5,49	12,42	31,61	4,39	0,33

Sursă: Adelina Stoenescu, *op. cit.*, p. 163; A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 711, f. 1-43; 712, f. 1-75; 713, f. 1-17; 714, 1-101

În perioada 1851-1916, în parohia romano-catolică Oradea au fost încheiate 5.593 de căsătorii (84,7/căsătorii/an). Dintre acestea, 2.439 au fost căsătorii mixte (43,61%)⁵³.

Preferințele tinerilor romano-catolici s-au îndreptat în primul rând către parteneri de confesiune CH (62,57%). Această înclinație poate fi pusă atât pe seama unei afinități etnice, știut fiind faptul că o mare parte a romano-catolicilor și reformaților din Oradea erau de etnie maghiară. Pe de altă parte, ponderea mare a comunității reformate oferea o piață maritală mult mai vastă decât celelalte confesiuni (toate celelalte confesiuni creștine nu reprezentau decât aproximativ 15% din totalul populației orașului, asta în condițiile în care comunitatea calvină reprezenta peste 30%). Privită din această perspectivă, înclinația spre mariaje cu parteneri CH nu mai pare a fi atât de evidentă în raport cu celelalte confesiuni creștine.

În raport cu ponderea din totalul populației, tinerii romano-catolici se simțeau cel mai mult atrași de tinerii greco-catolici. Cu toate că uniții nu reprezentau decât puțin peste 5% din totalul populației orașului, ponderea căsătoriilor RC-GC a fost în perioada amintită de 21,56%.

⁵¹ *Ibidem*, p. 142; A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 711, f. 1-43; 712, f. 1-75; 713, f. 1-17; 714, 1-101

⁵² *Ibidem*

⁵³ Apud Adelina Stoenescu, *op. cit.*, p. 163

Dacă în cazul comunității greco-catolice putem evidenția o ușoară afinitate spirituală, în cazul comunității evanghelice (preferată și ea în raport cu dimensiunea acestei comunități) asistăm la exercitarea unei influențe de natură etnică. O mare parte dintre tinerii romano-catolici de etnie germană preferau să se căsătorească cu tineri germani (asta chiar dacă ei erau de confesiune evanghelică). Căsătoriile mixte cu parteneri evanghelici reprezentau 6,73% din totalul căsătoriilor mixte.

Lipsite de orice fel de afinități etnice și confesionale par a fi căsătoriile mixte RC-O (8,77%). Căsătoriile mixte RC-U pot fi puse mai degrabă pe deschiderea pe care trebuia să o aibă mica comunitate unitariană spre mariaje cu persoane de altă confesiune. Această deschidere nu a fost însă percepută în parohia greco-catolică sau în cea ortodoxă. Determinismul etnic pare a fi un factor hotărâtor în aceste condiții.

Sub raportul alterității confesionale prin căsătorie a celor două sexe, constatăm o mai mare înclinație spre căsătorii mixte la femeile romano-catolice (1.323 cazuri, reprezentând 54,24%) decât la bărbați (1.116 cazuri, reprezentând 45,76%). Acest raport a fost diferit de la o confesiune la alta. Din cele 1.526 de căsătorii încheiate cu parteneri CH, 771 au fost încheiate de către femei (50,52%), iar 755 de către bărbați (49,48%). De altfel, căsătoriile RC-CH au fost cele mai echilibrate în privința raportului dintre cele două sexe. Din totalul căsătoriilor cu parteneri GC (526 de cazuri), 303 au fost încheiate de către femei (57,6%), iar 223 de către bărbați (42,4%). Raportul este și mai favorabil femeii RC în cazul celor 214 căsătorii încheiate cu parteneri O (62,62% de partea femeii și 37,38% de partea bărbatului). Cele 164 de căsătorii RC-EV au fost încheiate de către femei în raport de 65,24%, iar de către bărbați 34,76%. În privința căsătoriilor cu unitarieni, 88,89% sunt încheiate de către femei și doar 11,11% de către bărbați⁵⁴.

E. Fenomenul marital în parohia Tileagd (1860-1880). Studiu de caz

Parohia Tileagd, alături de cele din Aleșd, Sânmartin, Seleuș și Peștiș, făcea parte din districtul vicarhidiaconical Aleșd. În anul 1896, parohia avea în componență 18 filii⁵⁵. Întreaga parohie număra 591 – RC, 72 – GC, 7.968 – O, 18 – EV, 3.633 – CH, 2 – U și 374 – Iz. Comunitatea romano-catolică din localitatea Tileagd a cunoscut o creștere importantă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ea număra, la 1880, 290 de persoane⁵⁶, la 1896 a ajuns să numere 352 de persoane⁵⁷, iar în anul 1900, conform recensământului, a ajuns la 469 de membri⁵⁸. Această creștere a comunității romano-catolice s-a produs pe fondul unei creșteri a populației localității de 81% între 1880 și 1900⁵⁹.

⁵⁴ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 711, f. 1-43; 712, f. 1-75; 713, f. 1-17; 714, 1-101

⁵⁵ *Schematismus... latinorum...*, p. 232-233

⁵⁶ *Recensământul din 1880...*, p. 78

⁵⁷ *Schematismus... latinorum...*, p. 232

⁵⁸ *Recensământul din 1900...*, p. 159

⁵⁹ Populația acestei localități a crescut de la 1.383 de locuitori în 1880, la 2.508 locuitori în 1900. Cf. *Recensământul din 1880...*, p. 78; *Recensământul din 1900...*, p. 158

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			RC/RC	RC/O	RC/CH	RC/GC	RC/EV	O/RC	CH/RC	GC/RC	EV/RC	RC/RC	RC/O	RC/CH	RC/GC	RC/EV	O/RC	CH/RC	GC/RC	EV/RC		
1860	6	2										4				1	1					
1861	7	3	3						2			1		1								
1862	2	2			1									1								
1863	4	4												3				1				
1864	5	3	2						1									2				
1865	5	3	2			1								1			1					
1866	6	3	2		3							1										
1867	9	4	3									2		2			1		1			
1868	8	6	1						1			1		1			2	2				
1869	6	4	1		2	1						1		1								
1870	6	5	1		3						1			1								
1871	7	3	2									2					2	1				
1872	3	2	1						1					1								
1873	2		1									1										
1874	5	3	2											1			1					
1875	3	2	1											1			1					
1876	3		2									1										
1877	5	4		1								1		2			1					
1878	4	1	1									2						1				
1879	3	2										1					1	1				
1880	1	1															1					
Total	100	57	25	1	9	2			5		1	18		16		1	12	8	1			

* În anul 1874 s-a încheiat o căsătorie GC/CH (localități diferite).

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1285, f. 20-30

În cei 21 de ani ai perioadei cercetate, s-au înregistrat 100 de căsătorii (4,76 căsătorii/an)⁶⁰. Dintre acestea, 57 au fost căsătorii mixte (57%). Ponderea ridicată a căsătoriilor mixte s-a datorat fără îndoială dimensiunii mici a acestei comunități, obligată să recurgă la mariaje cu persoane de alte confesiuni, dar și emancipării datorate influenței urbane (satul fiind situat la o distanță nu foarte mare de orașul Oradea). Apoi, asistăm în această perioadă la o creștere explozivă a numărului locuitorilor acestui sat. Instalarea în localitate a unui mare număr de persoane este dovedită nu doar de creșterea cu peste 81% a populației în perioada 1880-1900, ci și de cei 27 de bărbați născuți în alte localități (Oradea, Marghita, Suplacu de Barcău, Aleșd, Vășad, Gyula, Săbolciu, Lugaș, Fughiu, etc.), care s-au căsătorit în Tileagd după ce înainte își stabiliseră domiciliul în această localitate. Un astfel de aflux de populație venit dinspre mai multe regiuni a condus la construirea unei societăți complexe, în care percepțiile tradiționale au fost tot mai mult diluate. Doar 43% dintre căsătorii s-au încheiat între parteneri din Tileagd (între protagoniștii acestora s-au aflat nu doar cei 27 de bărbați născuți în alte localități, ci și femei ce s-au stabilit în Tileagd). Iată deci, o mare pondere din totalul căsătoriilor a implicat cel puțin un partener ce își avea originea într-o altă localitate.

Cele mai multe căsătorii mixte au fost încheiate cu parteneri CH (42 de cazuri, reprezentând 73,68%). Dintre acestea, 25 de căsătorii au fost încheiate de către bărbați (16 au implicat parteneri din alte localități, iar 9 s-au încheiat între parteneri ce locuiau

⁶⁰ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1285, f. 20-30

în Tileagd), iar 17 de către femei (5 încheiate între persoane din Tileagd, iar 12 implicau parteneri din afara localității). Această preferință față de partenerii CH are două explicații: pe de o parte, dimensiunea mare a comunității reformate, ce oferea cele mai multe opțiuni pentru tinerii dispuși să încheie o căsătorie în afara grupului confesional, iar pe de altă parte afinității etnice dintre cele două comunități (o mare parte dintre RC din această localitate erau maghiari, la fel ca și cea mai mare parte a reformatilor).

Urmau opțiunile maritale GC. Din totalul căsătoriilor mixte, 10 au fost încheiate cu parteneri de această confesiune (17,54%). Dintre acestea, 2 sunt încheiate de către bărbați, iar 8 de către femei (interesant este faptul că cele 2 căsătorii încheiate de către bărbații RC sunt încheiate în interiorul comunității, iar cele 8 încheiate de către femei au implicat parteneri din afara localității). Acestor căsătorii li se adaugă căsătoria încheiată în anul 1874 între Kondrovies Terente, un GC de 28 de ani, născut în Sâniob dar instalat în Țețchea, și Măle Zsofia, o reformată de 19 ani născută în Sânmiclăuș, dar stabilită în Tileagd⁶¹.

La o primă analiză, am ajuns la concluzia că romano-catolicii de origine slovacă preferau atunci când încheiau căsătorii mixte pe tinerii de confesiune greco-catolică. Cei de origine maghiară îi preferau însă pe cei reformați.

Căsătoriile cu parteneri EV (2 cazuri) – una încheiată între parteneri din Tileagd și una cu partener dintr-o altă localitate – sunt puse pe seama celor câțiva germani RC din localitate.

Cele două căsătorii mixte RC-O sunt mai degrabă două accidente. Spunem asta deoarece comunitatea ortodoxă din localitate era una foarte consistentă dar, cu toate acestea, între cele două comunități religioase s-au realizat foarte puține alianțe prin rudenie. În primul caz, consemnat în anul 1860, este implicat un bărbat O din Poșolca, ce se căsătorește cu o femeie de confesiune romano-catolică tot din Poșolca⁶². În al doilea caz, consemnat în 1877, un bărbat RC din Oradea, rămas necăsătorit până la 30 de ani, se stabilește în Tileagd, căsătorindu-se ulterior cu o văduvă O de 40 de ani din această localitate⁶³.

Sub raportul alterității confesionale prin căsătorie, s-a constatat o mai mare înclinație spre mariaje mixte în dreptul femeilor RC (67,86) decât în dreptul bărbaților (32,14). Interesant este însă faptul că bărbații sunt mai prezenți (66,7%) în căsătoriile mixte încheiate în interiorul localității. În schimb, femeile sunt mai prezente atunci când sunt implicați parteneri din alte localități (57,9%)⁶⁴. Un astfel de raport poate fi pus pe seama emancipării personale mai vizibile în cazul bărbaților (în cazul căsătoriilor încheiate în Tileagd – bărbații acceptând varianta căsătoriilor cu parteneri CH din propriul sat într-o mai mare măsură decât femeile) și pe seama mobilității mai scăzute a femeii (care acceptă varianta căsătoriei cu persoane din alte sate chiar dacă acestea sunt de altă confesiune). În același timp, bărbatul, circulând mai mult are posibilitatea de a cunoaște și stabili relații cu femei de confesiune RC din alte localități (fără să aștepte venirea partenerelor în localitate și apoi să stabilească relațiile cu acestea). Constatăm prin urmare că posibilitățile bărbatului de a-și alege partenera dintre tinerele de confesiunea lui sunt mai mari decât opțiunile femeii.

⁶¹ *Ibidem*, f. 25-26

⁶² *Ibidem*, f. 20

⁶³ *Ibidem*, f. 27-28

⁶⁴ *Ibidem*, f. 20-30

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Tileagd	68	Tileagd	76
Aleșd	3	Hodoș	1
Borozel	1	Ineu	2
Butani	1	Oșorhei	1
Chistag	1	Sânmartin	1
Hodoș	2	Telechiu	2
Ineu	2	Țețchea	2
Oradea	3	Uileacu de Criș	5
Oșorhei	2	Urvind	10
Sanislău	1		
Seleuș	1		
Tinăud	1		
Țețchea	2		
Uileacu de Criș	1		
Urvind	9		
Vadu Crișului	2		
Necunoscută		Necunoscută	
Nr. căsătorii	100	Nr. căsătorii	100

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1285, f. 20-30

Localitățile de proveniență a celor doi soți sunt, în general, localități aflate la mică distanță de Tileagd. Cea mai îndepărtată localitate este satul sătmărean Sanislău, de unde provine un bărbat. După Tileagd, de unde provin 68% dintre bărbați și 76% dintre femei, localitatea cu cei mai mulți reprezentanți este Urvind. Din acest sat provin 9% dintre bărbați și 10% dintre femei.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	100	16	16	0	5	15	6	8	6	8	5	14	1
Procent (%)	100	16	16	0	5	15	6	8	6	8	5	14	1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1285, f. 20-30

Repartiția lunară a căsătoriilor din această localitate confirmă modelul tradițional. Puține căsătorii se înregistrează în perioada posturilor și în lunile când sezonul agricol era în plină desfășurare. Cele mai multe căsătorii s-au încheiat în lunile ianuarie (16%), februarie (16%), mai (15%) și noiembrie (14%).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	7	9	3	1							
25-29	10	11		3	1						
30-34		4	5	2							
35-39	2	1	2								
40-44		2									
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											2

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1285, f. 20-30

Cele mai multe căsătorii între persoane necăsătorite s-au încheiat atunci când soțul avea 25-29 de ani și soția 20-24 de ani (11 cazuri). Cele două grupe de vârstă s-au dovedit a fi cele în care s-au înregistrat cele mai multe căsătorii: 27 în grupa amintită a femeii și 25 în grupa bărbatului. Urmău grupa de vârstă de 20-24 de ani a bărbatului (20 de căsătorii) și cea de 15-19 ani a femeii (19 căsătorii).

Vârsta medie la căsătorie a bărbatului a fost 27,4 ani, iar a femeii de 22,5 ani. Se constată, prin urmare, o diferență medie de vârstă de 4,9 ani, care se încadrează în valorile normale. Apropierea de oraș, dar și dinamica economică a așezării au influențat comportamentul marital prin creșterea vârstei la căsătorie (fenomenul a fost constatat în special în dreptul femeii).

Cazurile căsătoriilor dintre un necăsătorit și un văduv se ridică la 23% din totalul căsătoriilor înregistrate în această perioadă.

Cele mai multe dintre acestea sunt între bărbați văduvi și femei necăsătorite (56,5%). Toate femeile implicate în aceste căsătorii au avut vârsta sub 30 de ani. La această categorie de căsătorii s-a înregistrat cea mai mare diferență medie de vârstă între bărbat și femeie: bărbatul avea 38,5 ani, iar femeia 23,22 ani. Cea mai mare diferență de vârstă s-a constatat la căsătoria încheiată între Limter Karoly (60 de ani) și Iőrok Viktoria (22 de ani). O mare diferență de vârstă s-a înregistrat și între Joannes Siposy (48 de ani), care era „magister”, și Regina Ocsalos (17 ani). O altă mare diferență se înregistrează la căsătoria dintre Lamel Notaveez (45 de ani) și Schnotzer Zofia (19 ani)⁶⁵.

Când femeia era văduvă, raportul diferenței de vârstă s-a schimbat în favoarea acesteia: femeii: bărbatul avea 30,4 ani, iar femeia 33,7 ani. În 6 din cele 10 căsătorii la care femeia este văduvă, bărbatul era mai tânăr decât femeia. O astfel de căsătorie este și cea dintre Stephanus Turue (31 de ani), un romano-catolic „invalid”, și reformata Cseki Maria (33 de ani).

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	5	2					
30-39	2	5	2				
40-49	4	2					
50-59							
60-69	1						
> 69							
?							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1285, f. 20-30

Pe ansamblul perioadei, diferența medie de vârstă (luând în calcul atât cazurile când femeia era văduvă, cât și cazurile când bărbatul era văduv) dintre bărbat și femeie era de 7,2 ani (bărbatul avea 35 de ani, iar femeia 27,8 ani).

⁶⁵ *Ibidem*, f. 20-30

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30							
30-39		1	1				
40-49		2	2	1			
50-59		1		3			
60-69			1				
> 69							
?							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1285, f. 20-30

Doar 12% din totalul căsătoriilor s-au încheiat între parteneri cu stare civilă de văduvi. Vârsta medie la căsătorie a fost de 45 de ani (bărbatul avea 47,25 ani, iar femeia 42,75 ani). Constatăm o mai mare diversitate a grupelor de vârstă a celor ce se căsătoreau în această categorie. Un alt aspect constatat este dat de lipsa persoanelor ce aveau vârsta sub 30 de ani. Putem deduce, prin urmare, că persoanele rămase văduve la vârste de sub 30 de ani (puține la număr) se căsătoreau cu necăsătoriți sau așteptau această posibilitate (necăsătorindu-se o anumită perioadă).

F. Fenomenul marital în parohia Suplacu de Barcău (1860-1880). Studiu de caz

Parohia Suplacu de Barcău făcea parte, alături de alte 4 parohii matre, din districtul vicearhidiaconical Marghita. Registrul parohial de stare civilă al cununaților cuprinde, așa cum consemnează preotul parohiei, pe lângă căsătoriile tinerilor din Suplacu de Barcău și pe cele ale comunităților romano-catolice din Balc, Borumlaca, Ip și Vărzari. Populația localității Suplacu de Barcău era majoritar maghiară, aceasta împărțind în principal credința reformată (1.226 de persoane la 1900⁶⁶). Există însă și un mic grup de enoriași romano-catolici (acesta se ridica la 201 persoane la 1900⁶⁷). Pe lângă cele două comunități, mai erau prezente două comunități religioase mai importante: cea greco-catolică (346 de persoane) și cea izraelită (132 de persoane). În Borumlaca, alături de cei 205 români, locuiau 380 de slovaci⁶⁸. Aceștia împărțeau în totalitate credința romano-catolică. Comunitatea slovacă de confesiune romano-catolică era majoritară și în Vărzari (230 dintre cei 249 de locuitori fiind de această etnie)⁶⁹. În Balc, comunitatea romano-catolică, ce număra, la 1900, 129 de persoane, era alcătuită atât din slovaci, cât și din maghiari. Mica comunitate romano-catolică din Ip (această comunitate nu depășea 60 de persoane la 1900) era alcătuită în majoritate din maghiari⁷⁰.

În condițiile în care o mare parte dintre căsătorii s-au încheiat între parteneri din una sau alta dintre cele 5 localități (fie că ambii erau din aceeași localitate, fie că localitățile difereau) am optat pentru o analiză de ansamblu, fără a mai separa căsătoriile pe tipuri de localități.

În perioada cercetată, s-au înregistrat 223 de căsătorii (10,6 căsătorii/an)⁷¹. Dintre acestea, 27 au fost căsătorii mixte (12,1%).

⁶⁶ *Recensământul din 1900...*, p. 155

⁶⁷ *Ibidem*

⁶⁸ *Ibidem*

⁶⁹ *Ibidem*, p. 146-147

⁷⁰ *Ibidem*, p. 523

⁷¹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1166, f. 9-37

Din cele 223 de căsătorii, 14 au fost încheiate între parteneri ce-și aveau domiciliul în Suplacu de Barcău, 82 între parteneri din Borumlaca, 62 între parteneri din Vărzari, 8 între parteneri din Ip și 2 între parteneri din Balc. Rezultă un număr de 168 de căsătorii (75,3%) ce au fost încheiate între parteneri din aceeași localitate. Restul căsătoriilor au fost încheiate între parteneri din localități diferite.

Evoluția structurii confesionale a căsătoriilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	RC/RC	RC/O	RC/CH	RC/GC	RC/EV	O/RC	CH/RC	GC/RC	EV/RC
1860	10	3	7		1				2		
1861	18	2	16		1				1		
1862	14	2	12						2		
1863	10	3	7		2				1		
1864	6	3	3						3		
1865	5	1	4		1						
1866	10	2	8		1				1		
1867	8		8								
1868	21	3	18		1				1	1	
1869	18	2	16						2		
1870	14	3	11		3						
1871	6		6								
1872	6	1	5						1		
1873	11		11								
1874	12		12								
1875	14		14								
1876	14	1	13		1						
1877	7		7								
1878	6		6								
1879	10	1	9		1						
1880	3		3								
Total	223	27	196		12				14	1	

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1166, f. 9-37

Atunci când au optat pentru căsătorii mixte, tinerii RC din această parohie au ales aproape în totalitate să se căsătorească cu un partener de confesiune reformată, aceste opțiuni reprezentând 96,3% din totalul căsătoriilor mixte. Din cele 26 de căsătorii RC-CH, 14 au fost încheiate de către femei, iar 12 de către bărbați.

O singură căsătorie mixtă a implicat un partener de altă confesiune decât cea reformată: este vorba despre o căsătorie încheiată în anul 1868 între un bărbat GC și o femeie RC.

Lipsa căsătoriilor mixte cu parteneri de alte confesiuni este pusă în primul rând pe lipsa unor astfel de comunități religioase în aceste sate sau în localitățile învecinate. În al doilea rând, se remarcă un puternic instinct de conservare și preservare a propriei identități. Romano-catolicii din aceste sate preferă să se căsătorească între ei (studiul asupra localităților de proveniență va confirma această constatare a noastră). Acest comportament este mult mai vizibil la romano-catolicii de etnie slovacă, care încearcă să-și păstreze identitatea, decât la romano-catolicii maghiari. De altfel, numărul relativ mare al căsătoriilor mixte RC-CH s-a datorat tocmai unor mariaje dintre maghiari romano-catolici și maghiari reformați.

Analizând localitățile de proveniență ale celor doi soți constatăm că: 93,7% dintre bărbați provin din cele 5 sate analizate; în dreptul femeilor, ponderea celor care provin din aceste localități este și mai mare (98,6%).

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Suplacu de Barcău	16	Suplacu de Barcău	18
Balc	4	Balc	3
Borumlaca	95	Borumlaca	107
Ip	11	Ip	14
Vărzari	84	Vărzari	78
Abrămuț	1	Almaș	1
Ardud	1	Buduslău	1
Camăr	1	Leșmir	1
Cehăluț	1		
Dijir	4		
Leșmir	1		
Marghita	1		
Șimleu Silvaniei	3		
Necunoscută	1	Necunoscută	
Nr. căsătorii	223	Nr. căsătorii	223

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1166, f. 9-37

Cu toate că aceste comunități romano-catolice manifestă un puternic comportament de conservare a propriei identități, inclusiv prin căsătorie, constatăm, totuși, un fapt demn de remarcat. Între persoanele ce se căsătoresc, și pe care preotul le consemnează ca având domiciliul în Borumlaca, Balc, Suplacu de Barcău sau Vărzari, existau numeroase persoane (au fost identificate peste 100 de cazuri) ce se instalaseră în aceste localități abia cu câțiva ani înaintea căsătoriei⁷².

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	223	29	34	0	5	18	16	7	16	15	33	50	0
Procent (%)	100	13,0	15,2	0	2,2	8,1	7,2	3,1	7,2	6,7	14,8	22,4	0

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1166, f. 9-37

Două perioade din an sunt cele mai preferate de către tinerii din aceste localități pentru încheierea căsătoriilor: ianuarie-februarie (28,2%) și octombrie-noiembrie (37,2%). O maximă secundară poate fi constatată și în a doua jumătate a primăverii (în lunile mai-iunie s-au încheiat 15,3% din totalul căsătoriilor). Cele 3 perioade sunt despărțite de luni în care s-au încheiat puține căsătorii: 1. martie-aprilie – perioadă în care se desfășura postul Paștelui, dar și începutul sezonului agricol; 2. lunile de vară și început al toamnei – care corespundeau cu sezonul agricol; 3. luna decembrie – lună de post.

Prin repartiția lunară a căsătoriilor aceste comunități romano-catolice se încadrau în modelele tradiționale ale lumii rurale din această regiune.

⁷² Între localitățile de origine ale acestora, preotul amintește unele precum: Debrecen, Abrămuț, Găloșpetreu, Curtuișeni, Sebeș, Șimleu Silvaniei, Solnoc, Sâniob, Lugașu (de Jos?, de Sus?), Șiria, Ersgrul (Moravia), Oșorhei, Alba Iulia, Orașu Nou (Satu Mare), Leva, Iegheriște (Satu Mare), Niclești (Harghita – din această localitate provin nu mai puțin de 24 de persoane, dintre care 7 sunt femei), Szanosujvari, Derecske, Szepes Varalia, Karostelek, Polyana, Konos Ladony, Nagy Kerek, Coltus Neozoli (în dreptul acesteia sunt menționate mai multe persoane), etc. A se vedea în acest sens registrul parohial de stare civilă al acestei parohii (A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1166, f. 9-37).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	35	37	3								1
25-29	18	25	4								1
30-34	3	3	5								
35-39	1		1								
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											2

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1166, f. 9-37

În privința vârstei la căsătorie, putem observa o interesantă distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Dacă în cazul bărbaților nu s-a consemnat nicio căsătorie la vârste sub 20 de ani, dintre fetele de această vârstă la prima căsătorie, ajung în fața altarului nu mai puțin de 57 de persoane. Grupa de vârstă a femeii cu cele mai multe căsătorii a fost însă cea de 20-24 de ani (65 de cazuri). În dreptul băieților, grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de căsătorii este tot cea de 20-24 de ani (76 de cazuri), urmată de cea de 25-29 de ani (48 de cazuri).

Vârsta medie la căsătorie a celor doi soți a fost de 22,96 ani (25,2 ani în cazul bărbaților și 20,7 ani în cazul femeilor). Vârsta combinată a celor doi soți evidențiază o diferență medie de vârstă dintre soț și soție de 4,5 ani.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	16	7	1				1
30-39	7	3	1				
40-49	6	2	1				
50-59	1						
60-69							
> 69							
?							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1166, f. 9-37

Cazurile căsătoriilor dintre un necăsătorit și un văduv se ridică la 20,2% din totalul căsătoriilor înregistrate în această perioadă. Vârsta medie la căsătorie a fost la această categorie de căsătorii de 31,5 ani la bărbați și de 27,6 ani la femeii. Căsătoriile dintre bărbați văduvi și femei necăsătorite au evidențiat o foarte mare diferență între media de vârstă a bărbatului și cea a femeii: bărbatul avea 36 de ani, iar femeia 23,8 ani. Când femeia era văduvă, raportul diferenței de vârstă s-a schimbat în favoarea femeii: bărbatul avea 27,8 ani, iar femeia 30,6 ani.

Din totalul acestor căsătorii, în 39 de cazuri (84,8%) a fost implicat cel puțin un partener ce avea sub 30 de ani (16 când ambii aveau sub 30 de ani, 14 când avea doar femeia și 9 când avea doar bărbatul această vârstă).

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	1	2	1				
30-39	4	7	2				
40-49		5	4	1			
50-59	1	1	2	2			
60-69			1	2	1		
> 69							
?							1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1166, f. 9-37

În cazul căsătoriilor la care ambii soți erau văduvi, vârsta medie a crescut considerabil în raport cu celelalte categorii de căsătorii. Bărbatul avea o vârstă medie de 43,1 ani, iar femeia de 38,4 ani. Dacă în cazul căsătoriilor dintre un văduv și un necăsătorit în 39 de mariaje au fost implicați cel puțin un partener cu vârsta sub 30 de ani, la căsătoriile dintre văduvi, doar în 8 situații se mai întrunește această condiție.

VII. OPȚIUNILE ȘI COMPORTAMENTUL MARITAL ÎN PAROHIIILE REFORMATE

În conformitate cu recensământul din anul 1880, în localitățile ce alcătuiesc județul Bihor de astăzi trăiau 86.231 de enoriași ai Bisericii Calvine, ei reprezentând 27,4% din populația totală a acestui spațiu¹. La 1900, numărul calvinilor din Bihor s-a ridicat la 113.611 persoane, reprezentând 27,13%². Prezența unei comunități reformată atât de puternică în Bihor (această comunitate era, în funcție de ponderea pe care o ocupa, a doua confesiune din comitat după ortodoxie) este lesne explicată de existența aici a unei masive comunități de etnie maghiară. La 1900, enoriașii reformați sunt prezenți în 258 de localități ale comitatului (adică în 61,3% din totalul localităților). Ei sunt majoritari în 66 de localități, iar în 192 de localități ei au o pondere de până la 50% din totalul populației. Numărul localităților cu o pondere de sub 10% este de 150, acest lucru demonstrează dispersia în teritoriu a enoriașilor Bisericii Reformate³. În actualele localități ale județului Satu Mare, la 1880, locuiau 50.775 de reformați (26,13%)⁴. La 1900, aici trăiau 62.061 de protestanți calvini, ponderea lor situându-se de data aceasta la 25,24% din totalul populației⁵.

Metodologic, vor fi efectuate studii de caz asupra unor parohii situate în zone cu caracteristici demografice diferite. Aceste parohii vor fi alese în așa fel încât să putem surprinde cât mai multe posibile aspecte ale comportamentului marital al populației reformate (calvine). Ne interesează, așa cum am menționat și atunci când am efectuat studiile de caz asupra celorlalte confesiuni, condiționările și conexiunile dintre diferitele comunități religioase în chestiunile maritale. Plecând de la aceste considerente, propunem, pentru a putea fi făcute ulterior corelațiile și comparațiile cu realitățile reconstituite în cazul celorlalte comunități religioase, urmărirea aceluiași aspecte ale fenomenului marital (ca și în cazul celorlalte confesiuni cercetate). În procesul de evaluare a determinărilor etno-confesionale, considerăm prin urmare oportună folosirea următoarelor grile:

1. Situația când bărbatul este de confesiune helvetică, calvină sau reformată (CH), iar femeia este de altă confesiune (O-ortodoxă, RC-romano-catolică, GC-greco-catolică, EV-evangelică, luterană, U-unitariană sau Iz-izraelită);
2. Femeia este de confesiune helvetică, calvină sau reformată (CH), iar bărbatul de altă confesiune (O, GC, RC, EV, U sau Iz).

A. Fenomenul marital în parohia Finiş (1860-1880). Studiu de caz

Localitatea Finiş avea o populație alcătuită în principal din două comunități etnice (români și maghiari), alături de care mai conviețuia un mic grup de ruteni

¹ *Recensământul din 1880...*, p. 360

² *Recensământul din 1900...*, p. 614-616. În spațiul comitatului Bihor locuiau 97.369 de persoane, ceea ce reprezenta 25,7% din populație (*Izvoare de demografie istorică...*, p. 359).

³ Alexandru Ilieș, *op. cit.*, p. 253

⁴ *Recensământul din 1880...*, p. 360

⁵ *Recensământul din 1900...*, p. 614-616

(acesta număra 11 persoane la 1880)⁶. Confesional, românii împărtășeau credința greco-catolică (în localitate locuiau totuși 9 ortodocși – o parte dintre ei erau probabil ruteni), iar maghiarii erau reformați (un mic grup de 14 persoane împărtășeau credința romano-catolică). Dintre cei 1.210 locuitori ai satului, la 1880, 312 împărtășeau credința greco-catolică (25,8%), iar 875 pe cea calvină (72,3%)⁷.

Situat în Depresiunea Beiuș, recunoscută în urma efectuării celorlalte studii de caz pentru reticența tinerilor (atât români cât și maghiari) în a încheia căsătorii în afara grupului etnic, satul Finiș poate fi, prin populația mixtă pe care o avea, un studiu interesant și relevant în același timp, pentru descoperirea comportamentului marital al celor două grupuri etnice. Începem acest studiu prin a preciza faptul că cercetarea asupra parohiei greco-catolice din localitate a consemnat un număr redus de căsătorii mixte între cele două confesiuni. Au fost acestea mai multe în parohia reformată? Era oare protestantismul mult mai categoric în privința interzicerii căsătoriilor mixte? Tendințele de preservare a identității etnice a celor două comunități erau ele atât de puternice încât să poată conduce spre evitarea acestor mariaje inter-etnice? Sau, era Biserica reformată mai categorică în a-i presa pe tinerii reformați ce încheiau mariaje mixte să-și determine partenerii să urmeze după căsătorie protestantismul? Sunt doar câteva întrebări la care vom încerca să le găsim răspunsuri analizând fenomenul marital din această parohie, dar și din altele de pe cuprinsul regiunii supuse cercetării de față.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH	CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH
1860	7		7									2								
1861	14		9									5								
1862	6		5									1								
1863	10		8									2								
1864	7		4									3								
1865	17		12									5								
1866	11		7									4								
1867	8		6									2								
1868	15		10									5								
1869	11		8									3								
1870	10		5									5								
1871	13		8									5								
1872	10		9									1								
1873	17		10									7								
1874	14		9									5								
1875	26		15									9								
1876	21		13									8								
1877	9		6									3								
1878	3		2									1								
1879	9		8									1								
1880	11		9									2								
Total	249		170									79								

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 424, f. 60-67; 425, f. 81-102

⁶ *Recensământul din 1880...*, p. 65

⁷ *Ibidem*, p. 64

În perioada cercetată, în parohia reformată din Finiş s-au înregistrat 249 de căsătorii (11,9 căsătorii/an)⁸. Niciuna din aceste căsătorii nu a fost căsătorie mixtă. Asistăm fie la o convertire a eventualilor parteneri de alte confesiuni, fie, așa cum am remarcat deja în cazul altor comunități, în această regiune puternicul determinism etnic a condus la o asemenea distribuție confesională a căsătoriilor. Fără îndoială, dacă sentimentul prezervării identității confesionale a fost prezent la români, atunci el s-a manifestat, cel puțin într-o anumită formă, și la maghiari. Cum a fost totuși posibil ca într-o localitate precum Finiş, unde conviețuiau două comunități etnice consistente numeric, să nu existe nicio căsătorie mixtă înregistrată în parohia reformată? Explicația o găsim chiar în conturarea unor identități foarte puternice a celor două grupuri. Chiar și așezarea lor în sat, românii de o parte, iar maghiarii de cealaltă parte a râului ce străbătea localitatea, confirmă teoria „conviețuirii” oarecum izolate a celor două grupuri etnice.

Ponderea căsătoriilor ce implicau parteneri din afara localității se situa la o valoare relativ scăzută în raport cu alte localități. Doar 31,2% dintre căsătorii au intrat în această categorie.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Finiş	179	Finiş	239
Belejeni	2	Ginta	3
Ginta	10	Șuncuius de Beiuș	3
Ioaniș	7	Târcaia	2
Nimăiești	7	Uileacu de Beiuș	1
Remetea	4		
Șuncuius de Beiuș	16		
Târcaia	18		
Uileacu de Beiuș	4		
Necunoscută	2	Necunoscută	1
Nr. căsătorii	249	Nr. căsătorii	249

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 424, f. 60-67; 425, f. 81-102

Analiza localităților de proveniență a celor doi soți a scos în lumină ceea ce anticipasem: principalele localități de proveniență erau tocmai cele locuite de către maghiari de confesiune reformată. Cum numărul localităților care aveau în componență reformați nu era foarte mare, s-a ajuns la un schimb de populație (inclusiv prin căsătorie) între acestea.

Dacă ponderea mare a tinerilor ce proveneau din Târcaia, Ioaniș, Șuncuius de Beiuș și chiar Nimăiești nu era una surprinzătoare (acestea erau situate la o mică distanță de Finiş), surprinzătoare a fost în schimb proveniența unui mare număr de tineri din Ginta (localitate situată la o mare distanță de Finiş). Situat pe valea Crișului Negru, în aval de Finiş, satul Ginta era și el locuit de o mare comunitate reformată. Asistăm, cel mai probabil, la o bună relație între cele două comunități. Locuitorii satului Finiş (situat la poalele Munților Codru Moma coborau adesea în lungul Crișului Negru spre a găsi de lucru în zona de șes. Satul Ginta s-a dovedit a fi unul din cele mai preferate sate de către maghiarii din Finiş, la fel cum românii preferau localitățile românești din aceeași regiune. Iată deci, asistăm la un interesant fenomen de așezare, prin aceste alianțe matrimoniale, a unor „capete de pod” între zona montană și cea de

⁸ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 424, f. 60-67; 425, f. 81-102

câmpie. Asemenea relații, născute din necesități economice ale ambelor comunități, contribuiau la construirea unui mecanism de schimb între cele două sate. De la forța de muncă la produsele agricole, animale și chiar oameni (prin căsătorie), totul era posibil prin acest schimb ce garanta ambelor comunități acoperirea lipsurilor și obținerea resurselor pe care comunitatea locală nu le putea obține.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	249	29	47	51	35	34	6	3	0	3	5	14	22
Procent (%)	100	11,6	18,9	20,5	14,1	13,7	2,4	1,2	0	1,2	2,0	5,6	8,8

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 424, f. 60-67; 425, f. 81-102

Repartiția lunară a căsătoriilor evidențiază lipsa posturilor și a constrângerilor de a încheia căsătorii în perioadele respective. Biserica reformată nu a impus practic restricții privitoare la perioadele din an în care puteau fi organizate ceremoniile legate de actul cununiei. După cum putem observa, perioadele celor două mari posturi catolice și ortodoxe sunt chiar preferate pentru încheierea căsătoriilor.

În analiza repartiției sezoniere, se constată preferința pentru a încheia căsătorii iarna și primăvara. În lunile decembrie-februarie au fost încheiate 39,4% din totalul căsătoriilor, iar în perioada martie-mai 48,2%. Împreună, cele două anotimpuri au fost preferate pentru încheierea căsătoriei de către 87,6% dintre noile familii care s-au constituit în perioada 1860-1880. Lunile de vară, dar și cele de toamnă, sunt mai puțin preferate în vederea încheierii căsătoriilor. Doar 12,4% dintre căsătorii s-au încheiat în această perioadă. Remarcăm totuși faptul că aproape jumătate (5,6%) dintre căsătoriile din perioada de vară-toamnă s-au încheiat în luna noiembrie. Această lună era de altfel și una dintre cele mai preferate luni pentru încheierea căsătoriilor în lumea catolică și ortodoxă. Această ușoară înclinație pentru luna noiembrie nu putea fi pusă în niciun caz pe influența obiceiurilor celorlalte confesiuni. Lunile de vară și toamnă erau ocolite dintr-un motiv întâlnit în toate satele tradiționale: sezonul agricol (care era în bună parte încheiat la începutul lunii noiembrie). Luna noiembrie corespunde, din acest punct de vedere, cu „debutul” perioadei în care se organizau nunți.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	3	2									
20-24	47	24	2								
25-29	42	24	5								
30-34	5	4	1	2							
35-39				1							
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 424, f. 60-67; 425, f. 81-102

În privința vârstei la căsătorie, putem observa o interesantă distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Dacă în cazul bărbaților s-au consemnat doar 5 căsătorii la vârste sub 20 de ani, în cazul fetelor de această vârstă la prima căsătorie, ajung în fața

altarului nu mai puțin de 97 de persoane, aceasta fiind grupa de vârstă a femeii cu cele mai multe căsătorii. În dreptul băieților, grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de căsătorii a fost cea de 20-24 de ani (73 de cazuri), urmată de cea de 25-29 de ani (71 de cazuri).

Vârsta medie la căsătorie a celor doi soți a fost de 22,25 ani (24,9 ani în cazul bărbaților și 19,6 ani în cazul femeilor). Vârsta combinată a celor doi soți evidențiază o diferență medie de vârstă dintre soț și soție de 5,3 ani. Cea mai mare diferență de vârstă dintre bărbat și femeie (14 ani) a fost consemnată în cazul a 4 căsătorii. În nu mai puțin de 155 de cazuri bărbatul era mai în vârstă decât femeia. Cazurile de căsătorii dintre femei mai vârstnice sunt întâlnite foarte rar (doar în cazul a 7 căsătorii femeia a avut cu cel puțin un an mai mult decât bărbatul).

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	23	6	1				
30-39	21	3	1				
40-49	6						
50-59							
60-69							
> 69							
?							1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 424, f. 60-67; 425, f. 81-102

În cazul căsătoriilor dintre un necăsătorit și un văduv, constatăm faptul că 57 de căsătorii (din 62 de cazuri) au implicat un partener cu vârsta de sub 30 de ani.

Privit sub raportul apartenenței sexuale, constatăm faptul că cele mai multe dintre aceste căsătorii sunt realizate de către bărbați văduvi ce se căsătoreau cu fete nemăritate, în general mult mai tinere (39 de cazuri). În cazul acestor căsătorii dintre bărbați văduvi și femei necăsătorite, nicio femeie nu a avut vârsta mai mare decât bărbatul (la o singură căsătorie femeia a ajuns la 30 de ani). Mai mult, diferența medie de vârstă dintre cei doi a crescut comparativ cu cazurile când ambii soți fuseseră la prima căsătorie. Vârsta medie a bărbatului a fost de 33,2 ani, iar a femeii 21,9 ani (constatăm astfel o diferență medie de 11,3 ani). O asemenea mare diferență de vârstă poate fi pusă pe seama statutului social și material stabil al bărbatului văduv. În cazul bărbaților văduvi, nu a putut fi constatată niciun fel de constrângere în raport cu vârsta. Dimpotrivă, diferența medie de vârstă a crescut așa cum am mai precizat. Cea mai mare diferență de vârstă constatată a fost de 28 de ani (căsătoria a fost încheiată la 5 mai 1860 între Lukacs Gaspar de 46 de ani și Ersebet, o tânără de doar 18 ani⁹). Între aceste căsătorii, găsim multe încheiate de către „țărani înstăriți” din Șuncuiuș de Beiuș, Ginta și Târcaia cu fete tinere din Finiș. Amintim în acest sens căsătoria încheiată la data de 8 martie 1864 între Csaki Sandor (44 de ani) din Șuncuiuș de Beiuș și Tomas Rozalon (23 de ani)¹⁰. Apoi, la data de 22 februarie 1876, Kovacs Mihaly (40 de ani) din Ginta se căsătorește cu o tânără de doar 19 ani din Finiș (Stalasz Teresia)¹¹.

Numărul căsătoriilor dintre femei văduve și bărbați necăsătoriți a fost mult mai mic (23 de cazuri). În 13 cazuri, femeia a avut cu cel puțin un an mai mult decât

⁹ *Ibidem*, dos. 424, f. 60

¹⁰ *Ibidem*, f. 65

¹¹ *Ibidem*, dos. 425, f. 97

bărbatul. Cea mai mare diferență de vârstă (18 ani) a fost înregistrată la 6 noiembrie 1876 prin căsătoria dintre Mani Vura Mihaly (22 de ani), un „țaran sărac”, și Barto Rozalin (40 de ani), ce moștenise o importantă avere de la fostul soț¹². Vârsta medie la căsătorie a fost mai mare la femeie (28,6 ani) decât la bărbat (25,8 ani). Iată deci, nu numai că se confirmă ipoteza noastră, ci am putea spune că statutul de văduv era mai bun. Această realitate își avea originea fără îndoială în starea materială dobândită, ce conferea o stabilitate socială, contribuind astfel la crearea unui mecanism de determinisme socio-profesionale ce s-a dovedit superior constrângerilor comunitare tradiționale (ce manifestau reticențe în fața unei căsătorii cu un văduv).

În cazurile căsătoriilor dintre un văduv și un necăsătorit, vârsta medie a bărbatului a fost de 30,4 ani, iar a femeii de 24 de ani.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	2						
30-39	6	3					
40-49	2	2	1				
50-59		4	3	1			
60-69							
> 69		1					
?							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 424, f. 60-67; 425, f. 81-102

Atunci când ambii soți erau văduvi, vârsta medie la căsătorie a crescut (43,1 ani la bărbați și 32,1 ani la femei). Într-un singur caz, femeia a avut aceeași vârstă cu bărbatul, iar într-un caz a avut cu un an mai mult. La celelalte căsătorii, soțul a fost mai vârstnic decât femeia. Cea mai mare diferență de vârstă s-a constatat la căsătoria încheiată la data de 22 octombrie 1866 dintre Tamas Mihaly (70 de ani) și Holasy Rebeka (30 de ani). Statutul de „țaran înstărit” se pare că a contribuit și la încheierea acestei căsătorii¹³.

B. Fenomenul marital în parohia Ioaniș (1860-1880). Studiu de caz

La fel ca și satul Finiș, localitatea Ioaniș avea o populație mixtă etnic (la 1880, din totalul de 342 locuitori, 131 erau români, iar comunitatea maghiară de aici număra 170 de persoane¹⁴; la 1900, dintre cei 488 de locuitori, 201 erau români, în vreme ce maghiarii era în număr de 287). Compoziția etnică este reflectată și în structura confesională a populației din localitate: maghiarii erau calvini, iar românii erau majoritar greco-catolici (comunitatea ortodoxă număra doar 32 de persoane la 1880, iar la 1900, aceasta a crescut la 43 de enoriași).

Cercetarea fenomenului marital din această localitate, situată la doar câțiva kilometri de Finiș (și având o structură etno-confesională asemănătoare), este în măsură să confirme sau nu comportamentul și tendințele manifestate în comunitatea reformată din satul Finiș. Determinismul etnic a fost el la fel de puternic ca și în celelalte comunități analizate din Depresiunea Beiuș?

¹² *Ibidem*, f. 99

¹³ *Ibidem*, f. 83

¹⁴ *Recensământul din 1880...*, p. 360

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH	CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH		
1860	1		1																			
1861	0																					
1862	2		1									1										
1863	1		1																			
1864	0																					
1865	4		3									1										
1866	3		2									1										
1867	1		1																			
1868	2		1									1										
1869	2											2										
1870	3	1										2		1								
1871	2											2										
1872	1											1										
1873	4											4										
1874	3	1	1									1							1			
1875	1		1																			
1876	2		1									1										
1877	1											1										
1878	3		1									2										
1879	3	1	1		1							1										
1880	2		1									1										
Total	41	3	16		1							22		1					1			

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 561, f. 26-32

În perioada 1860-1880, în mica comunitate reformată din satul Ioaniș, s-au încheiat 41 de căsătorii (1,95 căsătorii/an)¹⁵. Dintre acestea, doar 3 au fost căsătorii mixte (7,3%)¹⁶. Niciuna dintre aceste căsătorii nu a fost încheiată cu tineri români. Două dintre aceste căsătorii s-au încheiat cu tineri RC (cel mai probabil de etnie maghiară), iar una cu un partener EV (posibil german). Aceste căsătorii inter-confesionale au apărut pe fondul dimensiunii mici a comunităților evanghelice și romano-catolice din această regiune. Prima dintre aceste căsătorii s-a încheiat abia în anul 1870, ea avându-i ca protagoniști pe Tih Daniel, un reformat de 26 de ani din Ginta, și Horny Eleonora, o romano-catolică de 17 ani din Ioaniș¹⁷. După căsătorie, cei doi s-au mutat în Beiuș; avem în față o căsătorie asupra căreia s-au manifestat mai multe forme de constrângeri și determinisme: în primul rând, ea este încheiată de către o fată romano-catolică din Ioaniș, iar apoi, după căsătorie, soții s-au stabilit la Beiuș (componenta socio-profesională sau cea materială, deși nu cunoaștem amănunte concrete, par a să fi avut influențe semnificative în decizia de întemeiere a acestei familii). Apoi, cea mai mare diferență de vârstă constatată la căsătoriile din această parohie – 33 de ani (căsătoria a fost încheiată la 13 ianuarie 1874 între Kuncseg Istvan de 49 ani și Honka Ana, o tânără de doar 16 ani¹⁸), implica tocmai bărbatul EV. Nu

¹⁵ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 561, f. 26-32

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ *Ibidem*, f. 29

¹⁸ *Ibidem*, f. 29-30

cunoaștem localitatea de origine a acestuia, doar că noua familie se instalează în Răbăgani, de unde era și soția sa.

Cum numărul reformatilor din sat era relativ mic (178 de persoane la 1880) tinerii CH din Ioaniș erau nevoiți să se căsătorească cu parteneri ce proveneau din alte localități. Din totalul căsătoriilor, 58,3% s-au încheiat cu parteneri din alte sate. Proveniența acestora era, la fel ca și în cazul comunității din Finiș, în principal din satele vecine ce aveau în componență comunități reformate. Schimbul de populație prin căsătorie între aceste comunități pare a fi confirmat și de această dată.

Tabelul de mai jos confirmă proveniența soților aproximativ din aceleași sate ca și în cazul localității Finiș. Mobilitatea mai mare a bărbaților este confirmată și de această dată (53,7% dintre aceștia provenind din alte localități). În dreptul femeii, ponderea celor ce își aveau domiciliul într-o altă localitate era de doar 4,9%.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Ioaniș	19	Ioaniș	39
Finiș	4	Răbăgani	1
Ginta	2	Șuncuiș de Beiuș	1
Nimăiești	1		
Remetea	4		
Șuncuiș de Beiuș	3		
Tărcăia	3		
Uileacu de Beiuș	4		
Necunoscută	1	Necunoscută	
Nr. căsătorii	41	Nr. căsătorii	41

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 561, f. 26-32

Interesant de urmărit este și locul în care se vor stabili cei doi soți după căsătorie (consemnările preotului reformat din această parohie face posibil și un astfel de studiu). În nu mai puțin de 18 cazuri din cele 24 de căsătorii în care erau implicați parteneri din alte localități, noua familie a ales să nu se stabilească în Ioaniș. La 16 decembrie 1862, Geoni Mihai din Remetea s-a căsătorit cu Mate Rebeka din Ioaniș, ulterior cei doi s-au stabilit în Remetea¹⁹. Tot în Remetea s-au stabilit și Molnar Istvan (originar din acest sat) și Ferench Ersebet după ce s-au căsătorit pe 6 iunie 1865²⁰. La 23 octombrie 1866, un tânăr din Șuncuiș de Beiuș, Szakatos Istvan, își aduce de soție pe Koszma Katalin, o tânără din Ioaniș²¹. Doi bărbați din Uileacu de Beiuș se căsătoresc în anul 1869 cu fete din Ioaniș, acestea din urmă alegând să locuiască alături de partenerii lor în Uileacu de Beiuș²². În 1870, Daniel, un reformat de 26 de ani din Ginta, se căsătorește cu Horny Eleonora, o romano-catolică de 17 ani din Ioaniș²³. După căsătorie, cei doi s-au mutat în Beiuș. În anul 1871, două tinere din Ioaniș, după ce se căsătoresc, își urmează soții, una în Finiș, iar cealaltă în Nimăiești²⁴. În Finiș își urmează soțul o tânără din Ioaniș în anul 1872, iar în 1873 o alta în Ginta²⁵. Anul

¹⁹ *Ibidem*, f. 26-27

²⁰ *Ibidem*, f. 27-28

²¹ *Ibidem*, f. 28

²² *Ibidem*

²³ *Ibidem*, f. 29

²⁴ *Ibidem*

²⁵ *Ibidem*

următor, o tânără se mută după căsătorie alături de soțul ei în Șuncuiuș de Beiuș²⁶. Alte două femei își urmează soțul în localitatea de domiciliu al acestuia: una în Remetea (1877) și una în Târcaia (1879)²⁷. Singura căsătorie (când noua familie s-a mutat în altă localitate) la care a fost implicat un bărbat din Ioaniș și o femeie din altă localitate s-a petrecut în anul 1879. Un bărbat văduv de 31 de ani s-a mutat în casa noii sale soții, o văduvă de 44 de ani din Șuncuiuș de Beiuș²⁸. Acestor căsătorii li se adaugă cele încheiate între tineri din Ioaniș, dar care aleg după căsătorie să se mute într-o altă localitate. O astfel de căsătorie s-a încheiat în anul 1876 (noua familie stabilindu-se după căsătorie în Uileacu de Beiuș). Schimbul de populație prin căsătorie nu a funcționat doar într-un singur sens: în anul 1873, trei tineri originari din Șuncuiuș de Beiuș, Târcaia și Finiș se stabilesc în Ioaniș după ce se căsătoresc cu fete din această localitate²⁹.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	41	4	2	9	9	4	2	1	0	2	4	2	3
Procent (%)	100	9,8	4,9	22,0	22,0	9,8	4,9	2,4	0	4,9	9,8	4,9	7,3

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 561, f. 26-32

La fel ca și în cazul parohiei din Finiș, se constată preferința pentru a încheia căsătorii iarna și primăvara. În lunile decembrie-februarie au fost încheiate 21,9% din totalul căsătoriilor, iar în perioada martie-mai, 53,7%. Împreună, cele două anotimpuri au fost preferate pentru încheierea căsătoriei de către 75,6% dintre noile familii care s-au constituit în perioada 1860-1880. Lunile de vară, dar și cele de toamnă, sunt mai puțin preferate în vederea încheierii căsătoriilor. Doar 26,8% dintre căsătorii s-au încheiat în cele 6 luni ale acestei perioade.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	5	6									
25-29	5	3	1								
30-34	2										
35-39											
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 561, f. 26-32

În privința vârstei la căsătorie, putem observa o interesantă distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Dacă în cazul bărbaților nu s-a consemnat nicio căsătorie la vârste sub 20 de ani, în cazul fetelor la prima căsătorie, ajung în fața altarului nu mai puțin de 12 de persoane de această vârstă, aceasta fiind grupa de vârstă a femeii cu cele mai multe căsătorii. În dreptul băieților, grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de

²⁶ *Ibidem*, f. 29-30

²⁷ *Ibidem*, f. 30-31

²⁸ *Ibidem*, f. 31

²⁹ *Ibidem*, f. 29

căsătorii a fost cea de 20-24 de ani (11 cazuri), urmată de cea de 25-29 de ani (9 cazuri). Vârsta medie la căsătorie a celor doi soți a fost de 22,3 ani (24,9 ani în cazul bărbaților și 19,7 ani în cazul femeilor). Vârsta combinată a celor doi soți evidențiază o diferență medie de vârstă dintre soț și soție de 5,2 ani.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	2	4					
30-39	1						
40-49	2						
50-59							
60-69							
> 69							
?							1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 561, f. 26-32

Sub raportul apartenenței sexuale, constatăm faptul că bărbați văduvi ce căsătoreau cu fete nemăritate mult mai tinere. În cazul acestor căsătorii dintre bărbați văduvi și femei necăsătorite, nicio femeie nu avea vârsta mai mare decât bărbatul (la o singură căsătorie femeia a ajuns la 30 de ani). Mai mult, diferența medie de vârstă dintre cei doi a crescut comparativ cu cazurile când ambii soți fuseseră necăsătoriți. Vârsta medie a bărbatului (când acesta era văduv, iar femeia era necăsătorită) a fost de 36,3 ani, iar a femeii de 18,8 ani (constatăm astfel o diferență medie de 17,5 ani). O asemenea mare diferență poate fi pusă pe seama statutului social și material stabil al bărbatului văduv. În cazul bărbaților văduvi nu a putut fi constatată niciun fel de constrângere în raport cu vârsta. Dimpotrivă, diferența medie de vârstă a crescut așa cum am mai precizat. Cea mai mare diferență de vârstă constatată a fost de 33 de ani (căsătoria a fost încheiată la 13 ianuarie 1874 între Kuncseg Istvan de 49 de ani și Honka Ana, o tânără de doar 16 ani³⁰).

Vârsta medie la căsătorie când femeia a fost văduvă a fost mai mare la femeie (32 de ani) decât la bărbat (25 de ani). Cea mai mare diferență de vârstă a fost constatată la căsătoria dintre Micloș Ianoș (27 de ani) din Finiș și Olah Iulianna (38 de ani) din Ioaniș. Determinismul social și material a fost cel care l-a determinat pe tânărul din Finiș să aleagă această căsătorie (asta în condițiile în care, după căsătorie, el se mută în casa femeii). În cazurile tuturor căsătoriilor dintre un văduv și un necăsătorit, vârsta medie a bărbatului a fost de 30,4 ani, iar a femeii de 24 de ani³¹.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30		1					
30-39	1	1	1				
40-49	1	1					
50-59			1				
60-69							
> 69							
?							1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 561, f. 26-32

³⁰ *Ibidem*

³¹ *Ibidem*, f. 26-32

În cazul căsătoriilor dintre parteneri văduvi, constatăm o mai mare diversitate a distribuției acestora pe grupe de vârstă. Vârsta medie la căsătorie a fost de 36,6 ani la bărbați și de 36,9 ani la femei³². Se remarcă așadar o mult mai mică diferență între media de vârstă a celor doi soți (comparativ cu celelalte categorii de căsătorii).

C. Fenomenul marital în parohia Boiu (1853-1879). Studiu de caz

Situat tot în lungul Crișului Negru, de această dată mult mai în aval decât cele două sate studiate anterior (Finiș și Ioaniș), satul Boiu oferea imaginea unei localități tipice de câmpie. La 1880, satul număra 1.193 de locuitori. Dintre aceștia, 116 erau ortodocși (9,7%), 44 erau romano-catolici (3,7%), 1.007 erau reformați (84,4%), 7 erau evanghelici (0,6%), iar 19 erau izraeliți (1,6%)³³. Din punct de vedere etnic, comunitatea maghiară majoritară locuia alături de o comunitate românească și de un mic grup de slovaci (7 persoane)³⁴.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei							
			CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH	CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH
1853	7		6									1								
1854	3		3																	
1855	9		6									3								
1856	10		8									2								
1857	19		15									4								
1858	10		7									3								
1859	9		8									1								
1860	8		5									3								
1861	11		6									5								
1862	12		10									2								
1863	8		8																	
1864	9		7									2								
1865	20		14									6								
1866	11	2	7					1	1			2								
1867	6		5									1								
1868	21		16									5								
1869	13		9									4								
1870	10	1	4	1								5								
1871	12	2	5					1				5					1			
1872	17	4	13						1					1			1		1	
1873	17		14									3								
1874	17		15									2								
1875	22	1	12									9	1							
1876	10		7									3								
1877	8	1												1						
1878	15	1	10									4					1			
1879	7		2									5								
Total	321	12	226	1				2	2			8	1	2			3		1	
												3								

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 140, f. 29-42; 141, f. 15-20; 142, f. 91-125

³² *Ibidem*

³³ *Recensământul din 1880...*, p. 60

³⁴ *Ibidem*, p. 61

Au fost înregistrate, în această perioadă, 321 de căsătorii (11,9 căsătorii/an)³⁵. Din totalul acestor căsătorii, 231 au fost încheiate în interiorul localității (71,9%). Ponderea mare a căsătoriilor încheiate între parteneri din Boiu s-a datorat, fără îndoială, dimensiunii mari a comunității reformată din această localitate. Tinerii de aici nu erau practic obligați să recurgă la mariaje cu persoane din afara localității (piața maritală locală asigurând posibilități și opțiuni suficiente). În privința alterității confesionale, se constată o interesantă distribuție anuală a căsătoriilor mixte: nicio căsătorie mixtă nu a fost înregistrată în prima parte a perioadei cercetate, iar în a doua perioadă s-au consemnat 12 căsătorii mixte inter-confesional (3,7% din totalul căsătoriilor)³⁶.

Tinerii reformați din Boiu au dovedit o înclinație mai mare spre a încheia căsătorii cu parteneri de confesiune romano-catolică (7 din cele 12 căsătorii mixte implicând tineri de această confesiune). Componenta etnică, dar și determinismul socio-profesional, au condus către aceste căsătorii mixte, realizate în principal cu parteneri din localități diferite. În 1866, un cojocar RC se căsătorește cu o tânără CH, ambii parteneri fiind din Boiu³⁷. La 28 februarie 1872, Marko Laszlo (27 de ani), un RC din Oradea, „mașinist” de profesie, se căsătorește cu Suranyi Sara (18 ani)³⁸.

Căsătoriile cu parteneri ortodocși (4 cazuri) s-au încheiat în principal în interiorul localității (într-un singur caz a fost implicat un partener dintr-o altă localitate). Aceste căsătorii mixte s-au datorat mai degrabă atingerii pragului consangvinității în comunitatea românească ortodoxă din localitate. Trecând dincolo de constrângerile etnice și confesionale, aceste căsătorii au fost încheiate și pe fondul altor constrângeri și determinări. La 31 mai 1871, Sztana Konstantin (Stana Constantin), un ortodox rămas necăsătorit până la 40 de ani, de profesie „paznic de pădure”, s-a căsătorit cu Nagy Erzsebeth (32 de ani), rămasă văduvă după moartea primului soț³⁹.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Boiu	241	Boiu	295
Adea	1	Arad	1
Arpășel	4	Arpășel	2
B. Codru (Torontal)	1	Batăr	1
Batăr	1	Chișlaz	1
Chișlaz	2	Ciumeghiu	3
Ciumeghiu	4	Csegöld	1
Doboz	6	Doboz	3
Gepiu	1	Iarmata Neagră	4
Geszt	2	Iribonnhaza	1
Ghiorac	3	Köröstarga	1
Gömörmeaye	1	Salonta	1
Homorog	1	Tămașda	3
Iaoșda	1	Vânători	1
Iarmata Neagră	6		
Marghita	1		
Menbegyhaza	1		

³⁵ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 140, f. 29-42; 141, f. 15-20; 142, f. 91-125

³⁶ *Ibidem*

³⁷ *Ibidem*, dos. 142, f. 96-97

³⁸ *Ibidem*, f. 106-107

³⁹ *Ibidem*, f. 105-106

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Oradea	1		
Pădureni	2		
Salonta	6		
Tămașda	2		
Vânători	5		
Zerind	21		
Zerindu Mic	3		
Necunoscută	4	Necunoscută	3
Nr. căsătorii	321	Nr. căsătorii	321

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 140, f. 29-42; 141, f. 15-20; 142, f. 91-125

Mobilitatea mai mare a bărbatului poate fi constatată atât prin numărul mai mare al localităților din care aceștia proveneau (24 de localități – fără a include aici și cazurile la care domiciliul soțului a fost într-o localitate necunoscută), cât și prin ponderea persoanelor ce proveneau din alte localități (24,9%). Comparativ, femeile proveneau din 14 localități, iar ponderea celor ce proveneau din alte localități decât Boiu era de 8,1%. Localitățile de proveniență a celor doi soți erau în general situate în zona de câmpie din apropiere, dar s-au consemnat și cazuri de tineri care vin în această localitate să se căsătorească de la distanțe mai mari.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	321	35	53	45	31	28	13	5	8	14	8	25	56
Procent (%)	100	10,9	16,5	14,0	9,7	8,7	4,0	1,6	2,5	4,4	2,5	7,8	17,4

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 140, f. 29-42; 141, f. 15-20; 142, f. 91-125

Repartiția lunară a căsătoriilor identifică același comportament remarcat și în cazul celorlalte parohii reformate: preferința pentru încheierea căsătoriilor în lunile de iarnă și primăvară. În lunile decembrie-februarie s-au înregistrat 44,8% din totalul căsătoriilor, iar în perioada martie-mai, 32,4%. Constatăm prin urmare faptul că 77,2% dintre căsătorii au fost încheiate în cele două anotimpuri. În lunile de vară și toamnă, care se suprapuneau peste perioada sezonului agricol, s-au încheiat doar 22,8% din totalul căsătoriilor. Luna noiembrie se remarcă, și în acest caz, drept o lună în care debutează „sezonul căsătoriilor” (nu mai puțin de 7,8% din totalul căsătoriilor s-au încheiat în această lună).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	1	1									
20-24	70	48	2	2							
25-29	30	32	4								
30-34	5	6	2								
35-39											
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 140, f. 29-42; 141, f. 15-20; 142, f. 91-125

În perioada cercetată s-au încheiat 204 căsătorii între parteneri ce aveau starea civilă de necăsătoriți. Grupa de vârstă preferată a fost cea de 20-24 de ani la bărbat și de 15-19 ani la femeie (70 de căsătorii au fost încheiate când cei doi se încadrau în aceste grupe). De altfel, cele două intervale de vârstă au fost și cele în care au fost încheiate cele mai multe căsătorii: 122 de căsătorii în intervalul de 20-24 de ani al bărbatului și 106 căsătorii în cel de 15-19 ani al femeii. Urmau intervalele de 20-24 de ani la femei (87 de cazuri de căsătorii) și cel de 25-29 de ani la bărbat (66 de cazuri).

Vârsta medie la căsătorie a fost de 24,4 ani la bărbat și de 19,7 ani la femeie. Diferența medie de vârstă constatată a fost prin urmare de 4,7 ani. Cele mai multe căsătorii s-au încheiat între bărbat și femeie cu vârstă mai mare decât femeia (191 de cazuri). Cea mai mare diferență de vârstă a fost de 15 ani (întâlnită în cazul a două căsătorii). Una dintre acestea a fost încheiată la data de 31 ianuarie 1866 între Türrözi Ferencz (30 de ani), un „soldat lăsat la vatră, întors recent din Hlogenfurtel” și Farkos Zuzanna (15 ani)⁴⁰. La 4 căsătorii, soțul a avut aceeași vârstă cu soția, iar în cazul a 8 căsătorii femeia a avut cu cel puțin un an mai mult decât bărbatul. Cea mai mare diferență de vârstă dintre femeie și bărbat a fost de 8 ani.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	21	1					
30-39	21	2					
40-49	5	1					
50-59		1					
60-69							
> 69							
?							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 140, f. 29-42; 141, f. 15-20; 142, f. 91-125

Din cele 321 de căsătorii, 52 s-au încheiat între un văduv și un necăsătorit. Vârsta medie la căsătorie a fost de 31,6 ani la bărbat și de 23 de ani la femeie. O mare parte dintre aceste căsătorii au implicat parteneri ce aveau vârste sub 30 ani (47 de femei și 21 de bărbat au avut o asemenea vârstă).

Dintre aceste căsătorii, 71,2% (37 de cazuri) au fost căsătorii încheiate între bărbat văduv și femeie necăsătorită. Toate femeile implicate în aceste căsătorii au fost mai tinere decât bărbatul cu care s-au căsătorit. Vârsta medie a bărbatului a fost de 32,7 ani, iar a femeii de 21,5 ani. Cea mai mare diferență de vârstă constatată a fost de 23 de ani.

Un număr de 15 căsătorii au fost încheiate între femei văduve și bărbat necăsătorit. În acest caz, vârsta la căsătorie a celor doi soți a oscilat foarte mult de la o căsătorie la alta (la 3 căsătorii femeia era mai vârstnică decât bărbatul – diferența maximă de vârstă fiind de 10 ani, la o căsătorie, femeia a avut aceeași vârstă cu bărbatul, iar la 11 căsătorii, bărbatul a fost mai în vârstă decât femeia – diferența maximă de vârstă constatată fiind de 8 ani). Vârsta medie la căsătorie a fost de 28,7 ani la femei și de 26,8 ani la bărbat.

Atât vârsta la căsătorie, cât și ponderea căsătoriilor încheiate de către femeile văduve evidențiază un ușor dezechilibru (favorabil bărbatului) între opțiunile maritale ale bărbatului văduv și cele ale femeii văduve.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 95-96

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	4						
30-39	14	5	2				
40-49	2	12	6				
50-59		2	9	4			
60-69			2	3			
> 69							
?							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 140, f. 29-42; 141, f. 15-20; 142, f. 91-125

Cele 65 de căsătorii încheiate între parteneri cu stare civilă de văduvi au reprezentat 20,2% din totalul căsătoriilor încheiate în această perioadă. Pe parcursul studiului nostru, am constatat un fapt demn de remarcat: toate cele 8 căsătorii din anul 1863 au fost încheiate între parteneri văduvi ce aveau vârste înaintate. O asemenea concentrare a acestor căsătorii credem că ar avea două explicații: prima ar pune în discuție o eventuală „descătușare” a acestor persoane din rigiditatea mentalului colectiv, a doua (mai plauzibilă) pune aceste căsătorii pe seama legitimării „în bloc” a mai multor relații conjugale dintre parteneri ce trăiau în concubinaj.

Vârsta medie a crescut în cazul acestor căsătorii: bărbatul avea la căsătorie în medie 44,1 ani, iar femeia 36,2 ani. În 6 cazuri, femeia a avut o vârstă mai mare decât bărbatul (diferența maximă a fost de 5 ani), în 3 cazuri vârsta celor doi a fost egală, iar în 56 de cazuri bărbatul a fost mai vârstnic (diferența maximă de vârstă fiind de 22 de ani).

D. Fenomenul marital în parohia Balc (1860-1880). Studiu de caz

Situat pe valea superioară a Barcăului, satul Balc avea la 1880 o populație de 707 locuitori. Dintre aceștia, 635 de persoane împărtășeau credința reformată (89,8%), 33 de locuitori erau romano-catolici (4,7%), 17 erau greco-catolici (2,4%), 13 erau ortodocși (1,8%), iar 9 erau izraeliți (1,3%)⁴¹. Etnic, alături de maghiari, care erau majoritari, în această localitate mai conviețuia o mică entitate românească și un mic număr de slovaci, evrei și ruteni.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH	CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH
1860	7		6								1									
1861	11		11																	
1862	10		9								1									
1863	3		3																	
1864	1		1																	
1865	5		5																	
1866	8		8																	
1867	10		10																	
1868	8		8																	

⁴¹ *Recensământul din 1880...*, p. 54

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei									Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei								
			CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH	CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH
1869	2		2																	
1870	5		5																	
1871	7		7																	
1872	7		5									2								
1873	5		4									1								
1874	9		5									4								
1875	12		8									4								
1876	5		3									2								
1877	3											3								
1878	6		4									2								
1879	5		4									1								
1880	10		7									3								
Total	139		115									24								

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 74, f. 73-89

Comunitatea reformată din localitatea Balc s-a dovedit a fi una puțin deschisă spre mariaje în afara comunității. Nicio căsătorie încheiată în această perioadă nu a fost mixtă. Puține căsătorii s-au încheiat cu parteneri din alte localități. Din cele 139 căsătorii (6,6 căsătorii/an), doar 24 au implicat parteneri din alte sate (17,3%)⁴². Asistăm așadar la un comportament marital semi-închis. Puțini tineri din alte localități veneau să se căsătorească în acest sat.

Lipsa unei alterități confesionale a fost generată credem și de suprapunerea într-o mare măsură a celor două componente etnice și confesionale. Este știut faptul că în această regiune maghiarii împărtășeau credința reformată, românii pe cea greco-catolică și ortodoxă, iar slovacii pe cea romano-catolică. La aceste grupuri etnice și confesionale s-au identificat numeroase trăsături ale unui puternic comportament de preservare a propriei identități. Evident, au existat și excepții de la acest cadru general. Într-un asemenea context, alteritatea confesională, dublată și de cea etnică, era una scăzută. Atunci când dispărea componenta etnică (cazul maghiarilor romano-catolici identificați în mariajele cu reformați la Suplacu de Barcău și Ip), alteritatea confesională era mai evidentă. Pe de altă parte, lipsa căsătoriilor CH-RC ar putea fi pusă și pe seama legislației potrivit căreia aceste căsătorii se încheiau în fața preotului romano-catolic. În urma studiului de caz asupra parohiei romano-catolice din Suplacu de Barcău, a cărei filie era satul Balc, nu a fost însă consemnată o asemenea situație.

Comunitatea reformată din Balc, relativ suficient de mare pentru a-și asigura o piață maritală proprie, nu este implicată într-un proces de alterare confesională prin căsătorie.

Ponderea mare a căsătoriilor încheiate între tineri din interiorul localității poate fi constatată și din tabelul de mai sus. Doar 17 bărbați și 11 femei nu proveneau în mod sigur din satul Balc⁴³.

⁴² A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 74, f. 73-89

⁴³ *Ibidem*

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Balc	122	Balc	128
Abram	1	Buduslău	2
Camăr	2	Camăr	1
Horoatu Crasnei	1	Leșmir	1
Leșmir	1	Suplacu de Barcău	1
Mihalț	1	Zăuan	3
Sălard	1		
Suplacu de Barcău	4		
Tășnad	2		
Necunoscută	4	Necunoscută	3
Nr. căsătorii	139	Nr. căsătorii	139

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 74, f. 73-89

În general, localitățile de domiciliu ale soților sunt situate în vecinătate, pe o arie redusă, situată în arealul de contact dintre actualele județe Bihor și Sălaj. Analizând distribuția pe domiciliu a celor două sexe, se remarcă o mai mare mobilitate la bărbați decât la femei. Fenomenul se încadrează în tendințele generale constatate și în celelalte localități analizate.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	139	18	37	30	16	8	3	4	3	4	3	3	10
Procent (%)	100	12,9	26,6	21,6	11,5	5,8	2,2	2,9	2,2	2,9	2,2	2,2	7,2

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 74, f. 73-89

Repartiția lunară a căsătoriilor identifică același comportament remarcat și în cazul celorlalte parohii reformat: preferința pentru încheierea căsătoriilor în lunile de iarnă și primăvară. În lunile decembrie-februarie s-au înregistrat 46,7% din totalul căsătoriilor, iar în perioada martie-mai, 38,8%. Constatăm prin urmare faptul că 85,6% dintre căsătorii au fost încheiate în cele două anotimpuri. Luna în care s-au înregistrat cele mai multe căsătorii a fost februarie (37 de cazuri). În lunile de vară și toamnă, care se suprapuneau peste perioada sezonului agricol, s-au încheiat doar 14,4% din totalul căsătoriilor.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	9										
20-24	41	8									1
25-29	12	9	1								
30-34		4	1	1							
35-39		1	2	1							
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											3

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 74, f. 73-89

În privința vârstei la căsătorie, putem observa o interesantă distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Dacă în cazul bărbatului s-au consemnat doar 9 căsătorii la vârste sub 20 de ani, în cazul fetelor la prima căsătorie, ajung în fața altarului nu mai puțin de 62 de persoane, aceasta fiind grupa de vârstă a femeii cu cele mai multe căsătorii. În dreptul băieților, grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de căsătorii a fost cea de 20-24 de ani (50 de cazuri), urmată de cea de 25-29 de ani (22 de cazuri).

Vârsta medie la căsătorie a celor doi soți a fost de 21,6 ani (23,9 ani în cazul bărbatilor și 19,3 ani în cazul femeilor). Această vârstă medie este printre cele mai scăzute din toate cazurile analizate până acum, fapt ce ilustrează caracterul semi-închis și tradițional al acestei comunități. Vârsta combinată a celor doi soți evidențiază o diferență medie de vârstă dintre soț și soție de 4,6 ani. Cea mai mare diferență de vârstă dintre bărbat și femeie (16 ani) a fost consemnată în cazul unei singure căsătorii. În nu mai puțin de 84 de cazuri bărbatul era mai în vârstă decât femeia. Cazurile de căsătorii dintre femei mai vârstnice și bărbați mai tineri sunt întâlnite foarte rar (doar la 4 căsătorii femeia a avut cu cel puțin un an mai mult decât bărbatul).

Din cele 139 de căsătorii, 23 s-au încheiat între un văduv și un necăsătorit. Vârsta medie la căsătorie a fost de 31,8 ani la bărbați și de 24,6 ani la femei. O mare parte dintre aceste căsătorii au implicat parteneri ce aveau vârste sub 30 de ani (19 femei și 11 bărbați au avut o asemenea vârstă).

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30	9	2				
30-39	7	1				
40-49	2	1				
50-59	1					
60-69						
> 69						
?						

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 74, f. 73-89

Dintre aceste căsătorii, 60,7% (14 cazuri) au fost căsătorii încheiate între bărbați văduvi și femei necăsătorite. Toate femeile implicate în aceste căsătorii au fost mai tinere decât bărbatul cu care s-au căsătorit. Mai mult, cu excepția uneia care împlinise la data căsătoriei 30 de ani, toate celelalte aveau sub această vârstă. Vârsta medie a bărbatului a fost de 34,8 ani, iar a femeii de 22,2 ani. Cea mai mare diferență de vârstă constatată a fost de 27 de ani. Această diferență de vârstă a fost înregistrată la data de 21 iulie 1862, când Iarekas Imre (51 de ani) s-a căsătorit cu Szalai Maria (24 de ani)⁴⁴. Singura explicație pe care o consemnează preotul era aceea că erau „vecini”⁴⁵.

Un număr de 9 căsătorii au fost încheiate între femei văduve și bărbați necăsătoriți. În acest caz, vârsta la căsătorie a celor doi soți a oscilat foarte mult de la o căsătorie la alta (la 5 căsătorii, femeia era mai vârstnică decât bărbatul – diferența maximă de vârstă fiind de 17 ani⁴⁶, la o căsătorie femeia a avut aceeași vârstă cu

⁴⁴ *Ibidem*, 76-77

⁴⁵ *Ibidem*. Femeia locuia în Balc la numărul 155, iar bărbatul în aceeași localitate la numărul 149.

⁴⁶ Această căsătorie a fost încheiată la data de 20 februarie 1865 între Szucs Ferenc (18 ani) și Sarlozi Suzana (35 de ani). *Ibidem*, f. 77

bărbatul, iar la 3 căsătorii bărbatul a fost mai în vârstă decât femeia – diferența maximă de vârstă constatată fiind de 9 ani).

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30		1					
30-39	2	6					
40-49		5	4				
50-59		1	2	1			
60-69			1				
> 69							
?							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 74, f. 73-89

În cazul căsătoriilor dintre parteneri văduvi, constatăm o mai mare diversitate a distribuției acestora pe grupe de vârstă. Vârsta medie la căsătorie a fost de 41,7 ani la bărbați și de 37 de ani la femei. În 3 cazuri, femeia a fost mai în vârstă decât bărbatul (diferența de vârstă cea mai mare a fost de 5 ani). La 4 căsătorii, cei doi soți au avut aceeași vârstă, iar la 16 căsătorii bărbatul a fost mai vârstnic (diferența de vârstă cea mai mare a fost de 16 ani).

E. Fenomenul marital în parohia Abrămuț (1860-1908). Studiu de caz

Situat tot în lungul văii Barcăului, satul Abrămuț era locuit de două comunități etnice importante: români și maghiari. Confesional, la 1880⁴⁷, comunitatea GC număra 206 persoane (48,6%), comunitatea CH număra 162 de persoane (38,2%), cea O 22 de persoane (5,2%), cea RC 9 persoane (2,1%), cea EV 6 persoane (1,4%), iar cea Iz 19 persoane (4,5%). În satele învecinate, pe lângă cele două comunități religioase importante din Abrămuț (GC și CH), existau și importante comunități ortodoxe (Chiraleu, Chișlaz, Fâncica, s.a.) și romano-catolice (Petreu).

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei							
			CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH	CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH
1860	1											1								
1861	1											1								
1862	2											2								
1863	2											2								
1864	3		1									2								
1865	1											1								
1866	1											1								
1867	1		1																	
1868	4	1	1									2					1			
1869	3		1									2								
1870	0																			
1871	1											1								

⁴⁷ *Recensământul din 1880...*, p. 52

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH	CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH		
1872	2		1									1										
1873	3	1	2											1								
1874	1											1										
1875	1		1																			
1876	4		1									3										
1877	1											1										
1878	0																					
1879	3											3										
1880	0																					
1881	5		1									4										
1882	2											2										
1883	4		2									2										
1884	0																					
1885	2	1										1						1				
1886	4	1	1							1		2										
1887	5	2	3							1									1			
1888	2		2																			
1889	1											1										
1890	1		1																			
1891	0																					
1892	3											3										
1893	2											2										
1894	2											2										
1895	1	1								1												
1896	1											1										
1897	1											1										
1898	3	1										2					1					
1899	1											1										
1900	1											1										
1901	0																					
1902	2											2										
1903	4											4										
1904	3	2										1		1			1					
1905	1		1																			
1906	1											1										
1907	0																					
1908	0																					
Total	87	10	20								3	57		1	1			3	1	1		

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 11, f. 40-47; 13, f. 1-9

În perioada cercetată⁴⁸ s-au înregistrat 87 de căsătorii (1,8 căsătorii/an)⁴⁹. Dimensiunea mică a comunității i-a determinat pe tinerii reformati din această

⁴⁸ Studiul nostru a intenționat să cuprindă întreaga perioadă dintre anii 1860-1910, dar preotul reformat nu a mai completat registrul în anii 1909 și 1910. În dreptul anilor 1907 și 1908 apare consemnarea „nu au fost înregistrate căsătorii”, iar după această dată registrul nu a mai fost completat (aceeași filă pe verso se continuă cu înregistrarea căsătoriilor din anul 1946).

localitate să-și caute parteneri (de aceeași confesiune, dacă era posibil) în afara localității. Nu mai puțin de 64 de căsătorii au implicat parteneri din afara localității (73,6%), fapt ce situează această parohie între comunitățile cu cea mai ridicată pondere a celor proveniți din alte localități.

Din totalul căsătoriilor, 10 au fost mixte inter-confesional (11,5%). Cele mai multe căsătorii mixte s-au încheiat cu parteneri de confesiune GC (50%). O asemenea distribuție confesională a căsătoriilor mixte nu este în măsură să ne surprindă, deoarece cele două comunități (reformată și greco-catolică) erau cele mai consistente atât în localitate, cât și în regiune. De altfel, 3 din cele 5 căsătorii CH-GC sunt încheiate de către fete CH din Abrămuț cu băieți GC din aceeași localitate. Asistăm așadar, pe fondul mobilității mai scăzute a femeii, la o mai mare înclinație a acestora spre mariaje mixte în comparație cu bărbatul. Multe dintre tinerele reformate din sat, neavând posibilitatea de a-și alege parteneri reformați din alte localități, au optat pentru mariaje mixte (doar 2 din cele 10 căsătorii mixte au fost încheiate de către bărbați reformați – unul cu o fată GC, iar celălalt cu o fată RC). Deschiderea tinerilor reformați spre mariaje mixte cu tineri GC a fost remarcată și în rândul căsătoriilor încheiate în parohia greco-catolică din localitate⁵⁰.

A doua opțiune a constituit-o mariajul cu un partener RC (40%). Toate cele 4 căsătorii CH-RC au fost încheiate cu parteneri din alte localități (1 de către un bărbat CH și 3 de către femei CH). Partenerii RC proveneau în principal din Petreu (localitate situată la doar 4 km de Abrămuț, care avea în 1880 o comunitate RC alcătuită din 419 persoane⁵¹), dar și din Oradea⁵².

Căsătoriile cu parteneri EV s-au limitat la căsătoria încheiată la data de 22 noiembrie 1887 între Pisszert János (29 de ani), un german de confesiune evanghelică din Săliște (sat situat în actuala comună Spinuș), cu Cseppertő Terezia (19 ani) din Abrămuț⁵³.

Varianta căsătoriilor mixte cu tineri ortodocși nu a fost aleasă de niciun tânăr reformat din Abrămuț, asta cu toate că în satele învecinate se găseau importante comunități de această confesiune.

Raportat la cele două sexe, alteritatea confesională a fost mai mare la femei (80%) decât la bărbați (20%). Aceasta s-a datorat, așa cu am mai precizat, mobilității mai mari a bărbatului, care, circulând mai mult, avea posibilitatea să stabilească relații cu tinere de credință reformată.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Abrămuț	29	Abrămuț	69
Abram	5	Cherechiu	1
Albiș	3	Cheț	1
Bogei	1	Chiraleu	1
Buduslău	2	Crestur	3
Cenaloș	1	Făncica	3

⁴⁹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 11, f. 40-47; 13, f. 1-9

⁵⁰ A se vedea analiza asupra fenomenului marital făcută în protopopiatul greco-catolic Lunca.

⁵¹ *Recensământul din 1880...*, p. 52

⁵² Portörő Karoly din Oradea s-a căsătorit la 26 martie 1868 cu Seres Iulianna din Abrămuț. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 11, f. 43-44

⁵³ *Ibidem*, dos. 13, f. 3-4

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Cherechiu	3	Galoșpetreu	1
Cheț	2	Mișca	1
Ciumești (Satu Mare)		Oradea	1
Crestur	8	Petreu	2
Cubulcut	6	Sânlazăr	2
Derna	1	Sălard	1
Fâncica	3	T. Roft (comit. Heves	1
Galoșpetreu	1		
Marghita	1		
Mișca	3		
Oradea	2		
Petreu	7		
Poclușa de Barcău	1		
Sânnicolau de Munte	1		
Săcuieni	2		
Săliște	1		
Sebiș	1		
Șilindru	1		
Tileagd	1		
Viișoara	1		
Necunoscută		Necunoscută	
Nr. căsătorii	87	Nr. căsătorii	87

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 11, f. 40-47; 13, f. 1-9

Ponderea mare a căsătoriilor ce implicau persoane din afara localității se poate constata și din numărul mare al celor proveniți din alte localități. În dreptul bărbaților, se constată o mai mare pondere a celor ce proveneau din afara localității (66,7%) decât în dreptul femeilor (20,7%). Aria de selecție a partenerilor cuprinde satele cu populație reformată din apropiere, dar și un număr însemnat de localități situate la o distanță mai mare (Sebiș, Ciumești, Oradea, Săliște, Galoșpetreu, T. Roft (comitatul Heves), etc.).

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	87	17	18	13	3	7	2	1	2	2	3	9	10
Procent (%)	100	19,5	20,7	14,9	3,4	8,0	2,3	1,1	2,3	2,3	3,4	10,3	11,5

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 11, f. 40-47; 13, f. 1-9

La fel ca și în cazul celorlalte parohii reformate, se constată preferința pentru a încheia căsătorii iarna și primăvara. Sub influența comunității românești din localitate, acest cadru general a suferit unele nuanțări. Luna aprilie, ocolită de către românii greco-catolici la căsătorie, este una dintre lunile cu cele mai puține căsătorii și în comunitatea reformată. Luna noiembrie, preferată în toate satele românești pentru încheierea căsătoriilor, este o lună cu multe căsătorii și în această parohie. În lunile decembrie-februarie au fost încheiate 51,7% din totalul căsătoriilor, iar în perioada martie-mai 26,4%. Împreună, cele două anotimpuri au fost preferate de către 78,2% din noile familii care s-au constituit în perioada 1860-1908⁵⁴.

Lunile de vară, dar și cele de toamnă, sunt mai puțin preferate în vederea încheierii căsătoriilor. Doar 21,8% dintre căsătorii s-au încheiat în cele 6 luni ale

⁵⁴ *Ibidem*, dos. 11, f. 40-47; 13, f. 1-9

acestei perioade (aproape jumătate dintre aceste căsătorii s-au încheiat însă în luna noiembrie).

În perioada cercetată s-au încheiat 61 de căsătorii între parteneri ce aveau starea civilă de necăsătoriți. Grupa de vârstă preferată a fost cea de 25-29 de ani la bărbat și de 15-19 ani la femeie (22 de căsătorii au fost încheiate când cei doi se încadrau în aceste grupe). De altfel, cele două intervale de vârstă au fost și cele în care au fost încheiate cele mai multe căsătorii: 33 de căsătorii în intervalul de 25-29 de ani al bărbatului și 39 de căsătorii în cel de 15-19 ani al femeii. Urmău intervalele de 20-24 de ani la bărbați (18 cazuri de căsătorii) și cel de 20-24 de ani la femei (16 cazuri).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	14	3	1								
25-29	22	11									
30-34	3	1	3								
35-39				1							
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?		1		1							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 11, f. 40-47; 13, f. 1-9

Vârsta medie la căsătorie a fost de 26,3 ani la bărbați și de 19,7 ani la femei. Diferența medie de vârstă constatată a fost prin urmare de 6,6 ani. Cele mai multe căsătorii s-au încheiat între bărbați cu vârste mai mari decât femeia (60 de cazuri). Cea mai mare diferență de vârstă a fost de 15 ani. Această căsătorie a fost încheiată la data de 15 decembrie 1877 între Molnar Ferencz (32 de ani) din Abrămuț și Kiss Bobola (17 ani) din T. Roft (comitatul Heves)⁵⁵.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	5	1					
30-39	2	2					
40-49	1		1				
50-59							
60-69							
> 69							
?							1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 11, f. 40-47; 13, f. 1-9

Din cele 87 de căsătorii, 13 s-au încheiat între un văduv și un necăsătorit. Vârsta medie la căsătorie a fost de 30,9 ani la bărbați și de 26,4 ani la femei. O mare parte dintre aceste căsătorii au implicat parteneri ce aveau vârste sub 30 de ani (8 femei și 6 bărbați au avut o asemenea vârstă).

⁵⁵ *Ibidem*, dos. 11, f. 45-46

Dintre aceste căsătorii, 30,8% (4 cazuri) au fost căsătorii încheiate între bărbați văduvi și femei necăsătorite. Toate femeile implicate în aceste căsătorii au fost mai tinere decât bărbatul cu care s-au căsătorit. Vârsta medie a bărbatului a fost de 34,5 ani, iar a femeii de 19,75 ani. Cea mai mare diferență de vârstă constatată a fost de 22 de ani. Această diferență de vârstă s-a consemnat la căsătoria încheiată la data de 9 octombrie 1883 între Balogh Imre (41 de ani), născut în Tășnad dar stabilit în Cheț, și Müller Rozalia (19 ani) sosită dintr-o localitate necunoscută în Abrămuț pentru a găsi de lucru (stabilindu-și domiciliul în această localitate la numărul 18)⁵⁶.

Un număr de 9 căsătorii au fost încheiate între femei văduve și bărbați necăsătoriți. În acest caz, vârsta la căsătorie a celor doi soți a oscilat foarte mult de la o căsătorie la alta (la 3 căsătorii, femeia era mai vârstnică decât bărbatul – diferența maximă de vârstă fiind de 6 ani, la o căsătorie, vârsta celor doi soți este necunoscută, iar la 5 căsătorii, bărbatul a fost mai în vârstă decât femeia – diferența maximă de vârstă constatată fiind de 4 ani). Vârsta medie la căsătorie a fost de 29,1 ani la bărbați și de 29,75 ani la femei.

Atât vârsta la căsătorie, cât și ponderea căsătoriilor încheiate de către femeile văduve evidențiază un ușor dezechilibru (favorabil bărbatului) între opțiunile maritale ale bărbatului văduv și cele ale femeii văduve.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)					
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69
< 30						
30-39	1		1			
40-49	2	1	1	1		
50-59			1	1		
60-69		1	2	1		
> 69						
?				1		

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 11, f. 40-47; 13, f. 1-9

Cele 13 căsătorii încheiate între parteneri cu stare civilă de văduvi au reprezentat 14,9% din totalul căsătoriilor încheiate în această perioadă.

Vârsta medie a crescut în cazul acestor căsătorii: bărbatul avea la căsătorie în medie 48,3 ani, iar femeia 41,2 ani. În 2 cazuri, femeia a avut o vârstă mai mare decât bărbatul (diferența maximă a fost de 13 ani), într-un caz vârsta bărbatului nu a fost cunoscută, iar în 10 cazuri bărbatul a fost mai vârstnic (diferența maximă de vârstă fiind de 24 de ani – consemnată la căsătoria dintre un bărbat de 62 de ani și o femeie de 38 de ani).

F. Fenomenul marital în parohia Fughiu (1860-1890). Studiu de caz

Situat pe Crișul Repede, în apropierea orașului Oradea, satul Fughiu avea o populație mixtă româno-maghiară. Confesional, la 1880, 183 de persoane împărtășeau credința protestantă calvină (48,9%), 157 pe cea ortodoxă (42%), 19 pe cea romano-catolică (5,1%), iar 15 pe cea mozaică (4%).

⁵⁶ *Ibidem*, dos. 13, f. 2-3

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei							
			CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH	CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH
1860	8		2									6								
1861	5		3									2								
1862	3		2									1								
1863	2		1									1								
1864	2		2																	
1865	2		2																	
1866	2		1									1								
1867	8		7									1								
1868	10		7									3								
1869	2		1									1								
1870	3		2									1								
1871	5		2									3								
1872	2											2								
1873	7		6									1								
1874	8		6									2								
1875	4		4																	
1876	0																			
1877	2											2								
1878	2											2								
1879	4		1									3								
1880	3		2									1								
1881	1	1																1		
1882	5	1	1									3					1			
1883	2											2								
1884	4											4								
1885	7	1										6					1			
1886	1											1								
1887	3		1									2								
1888	3	1										2					1			
1889	5		1									4								
1890	3	1	1									1						1		
Total	118	5	55									58					3	2		

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 444, f. 67-87

În perioada cercetată s-au înregistrat 118 căsătorii (3,8 căsătorii/an)⁵⁷. Dintre acestea, 55 au fost încheiate între parteneri din Fughiu (46,6%). Ponderea mai mare a căsătoriilor ce implicau parteneri din afara localității (53,4%) era determinată în primul rând de dimensiunea mică a acestei comunități rurale (întreaga localitate număra la 1880 doar 373 de locuitori).

Doar 5 căsătorii au fost mixte inter-confesional (4,2%). Niciuna dintre aceste căsătorii nu a implicat o persoană de confesiune ortodoxă (asta cu toate că în localitate, alături de reformați, conviețuia și o importantă comunitate ortodoxă). De altfel, toate aceste căsătorii au fost încheiate cu parteneri din alte localități.

⁵⁷ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 444, f. 67-87

Constatăm, aşadar, nu doar o puternică identitate confesională, ci şi o puternică identitate etnică (nu excludem ca şi cei 2 greco-catolici implicaţi în căsătoriile mixte cu tineri din Fughiu să fie tot maghiari).

Cele mai multe căsătorii (3 cazuri) au fost încheiate cu parteneri RC (60%). Acestea au fost încheiate: una în 1882 (cu un partener din localitatea Püspök-Ladány situată în comitatul Hajdu), una în 1885 (cu un partener din Tărian), iar alta în 1888 (cu un partener din Oradea). Cele 2 căsătorii GC/CH s-au încheiat în anul 1881 (implicând un partener din Cihei) şi 1890 (implicând un partener din Peştera)⁵⁸.

Toate căsătoriile mixte au fost încheiate de către femei (100%), partenerii acestora având domiciliul în localităţile menţionate.

Domiciliul soţilor la căsătorie

Soţul		Soţia	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Fughiu	52	Fughiu	90
Ceica	2	Apateu	1
Cihei	1	Bălaia	1
Crasna	1	Debrecen	1
Ineu de Criş	14	Füzes-Gyarmat	1
Oradea	2	Hosszu-Palyi	1
Oşorhei	8	Ineu de Criş	8
Peştere	1	Oradea	1
Poşoloaca	2	Oşorhei	4
Püspök-Ladány	1	Peköllös	1
Săbolciu	1	Poşoloaca	3
Săcădat	3	Sărmăşag	1
Tărian	2	Tileagd	3
Tileagd	5	Uileacu de Criş	2
Uileacu de Criş	2		
Urvind	21		
Necunoscută	3	Necunoscută	
Nr. căsătorii	118	Nr. căsătorii	118

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecţia Registrelor de Stare Civilă*, dos. 444, f. 67-87

Ponderea mare a căsătoriilor ce implicau persoane din afara localităţii se poate constata şi din numărul mare al celor proveniţi din alte localităţi. În dreptul bărbaţilor, se constată o mai mare pondere a celor ce proveneau din afara localităţii (55,9%) decât în dreptul femeilor (23,7%). Aria de selecţie a partenerilor cuprindea satele cu populaţie reformată din apropiere, dar şi un număr însemnat de localităţi situate la o distanţă mai mare (Crasna, Püspök-Ladány, Sărmăşag, Hosszu-Palyi, Füzes-Gyarmat, Debrecen, Peköllös, etc.).

Repartiţia lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	118	26	14	12	13	3	7	1	5	5	3	13	16
Procent (%)	100	22,0	11,9	10,2	11,0	2,5	5,9	0,8	4,2	4,2	2,5	11,0	13,6

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecţia Registrelor de Stare Civilă*, dos. 444, f. 67-87

Repartiţia lunară a căsătoriilor identifică acelaşi comportament remarcat şi în cazul celorlalte parohii reformate: preferinţa pentru încheierea căsătoriilor în lunile de

⁵⁸ *Ibidem*

iarnă și primăvară. În lunile decembrie-ianuarie s-au înregistrat 47,5% din totalul căsătoriilor, iar în perioada martie-mai, 23,8%. Constatăm prin urmare faptul că 71,2% dintre căsătorii au fost încheiate în cele două anotimpuri. Luna în care s-au înregistrat cele mai multe căsătorii a fost februarie (26 de cazuri).

În lunile de vară și toamnă, care se suprapuneau peste perioada sezonului agricol, s-au încheiat doar 28,8% din totalul căsătoriilor (mai bine de o treime dintre aceste căsătorii s-au încheiat însă în luna noiembrie – lună în care sezonul agricol era practic încheiat).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	1										
20-24	21	15	3								
25-29	12	13	3								
30-34	1	2	1								
35-39											
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 444, f. 67-87

În perioada cercetată s-au încheiat 72 de căsătorii între parteneri ce aveau starea civilă de necăsătoriți. Grupa de vârstă preferată a fost cea de 20-24 de ani la bărbat și de 15-19 ani la femeie (21 de căsătorii au fost încheiate când cei doi se încadrau în aceste grupe). De altfel, cele două intervale de vârstă au fost și cele în care au fost încheiate cele mai multe căsătorii: 39 de căsătorii în intervalul de 20-24 de ani al bărbatului și 35 de căsătorii în cel de 15-19 ani al femeii. Urmău intervalele de 25-29 de ani la bărbați (28 de cazuri de căsătorii) și cel de 20-24 de ani la femei (30 de cazuri).

Vârsta medie la căsătorie a fost de 24,6 ani la bărbați și de 20,1 ani la femei. Diferența medie de vârstă constatată a fost prin urmare de 4,5 ani. Cea mai mare diferență de vârstă a fost de 13 ani. Această căsătorie a fost încheiată la data de 22 aprilie 1885 între Kis Sandor (32 de ani) din Urvind și Gyori Ersebet (19 ani) din localitatea Füzes-Gyarmat (comitatul Hajdu)⁵⁹. Dorind parcă să ne explice cum a fost posibilă această căsătorie, preotul din sat a consemnat în dreptul fetei faptul că aceasta „nu este fecioară”⁶⁰.

Din cele 118 căsătorii, 22 s-au încheiat între un văduv și un necăsătorit. Vârsta medie la căsătorie a fost de 30,8 ani la bărbați și de 26,7 ani la femei. O mare parte dintre aceste căsătorii au implicat parteneri ce aveau vârste sub 30 de ani (16 femei și 8 bărbați au avut o asemenea vârstă).

Dintre aceste căsătorii, 54,5% (12 cazuri) au fost căsătorii încheiate între bărbați văduvi și femei necăsătorite. Vârsta medie a bărbatului la aceste căsătorii a fost de 33,4 ani, iar a femeii de 21,7 ani. Cea mai mare diferență de vârstă constatată a fost de 25 de ani. Această diferență de vârstă s-a consemnat la căsătoria încheiată la data de

⁵⁹ *Ibidem*, f. 82-83

⁶⁰ *Ibidem*

14 ianuarie 1874 între Balog Peter (42 de ani) din Ineu de Criș și Fazekas Agnes (17 ani) din Fughiu⁶¹.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	7	1					
30-39	8		3				
40-49							
50-59							
60-69							
> 69							
?	1	1					1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 444, f. 67-87

Un număr de 10 căsătorii au fost încheiate între femei văduve și bărbați necăsătoriți. Vârsta medie la căsătorie a fost de 28 de ani la bărbați și de 32,2 ani la femei.

Atât vârsta la căsătorie, cât și ponderea căsătoriilor încheiate de către femeile văduve evidențiază un ușor dezechilibru (favorabil bărbatului) între opțiunile maritale ale bărbatului văduv și cele ale femeii văduve.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	1	1					
30-39	1	4	2				
40-49		2	5				
50-59		1	3	1	1		
60-69							
> 69							
?					1		1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 444, f. 67-87

Vârsta combinată a celor doi soți când ambii sunt văduvi evidențiază o varietate mare a vârstelor celor ce se căsătoreau. Din cele 22 de cazuri la care cunoaștem vârsta ambilor soți, la 7 căsătorii femeia a fost mai vârstnică decât bărbatul (cea mai mare diferență consemnată fiind de 15 ani), iar la 15 căsătorii bărbatul era mai în vârstă decât femeia (cea mai mare diferență fiind de 21 de ani).

G. Fenomenul marital în parohia Sălacea (1860-1880). Studiu de caz

Am optat pentru acest studiu de caz din două considerente. Primul dintre ele este legat de poziția în partea de nord a comitatului și de structura etno-confesională a populației. Al doilea motiv a izvorât din necesitatea unei abordări cât mai complete a fenomenului marital, iar cum asupra parohiei romano-catolice din această localitate a fost efectuat un studiu de caz, a apărut ca o necesitate și studierea acestui fenomen în parohia reformată.

Localitatea Sălacea avea la 1880 o populație totală de 2.954 de locuitori⁶² alcătuită în principal din maghiari. Dintre aceștia, 1.709 erau CH, 1.075 erau RC, 89 erau GC, 61 erau Iz, 19 erau O, iar 1 era EV⁶³.

⁶¹ *Ibidem*, f. 76-78

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH	CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH		
1860	20		19									1										
1861	28		27									1										
1862	20		17									3										
1863	25		22									3										
1864	20		12									8										
1865	15		12									3										
1866	18		18																			
1867	16		14									2										
1868	29	1	26									2		1								
1869	22		19									3										
1870	27		23									4										
1871	20		19									1										
1872	21	2	16									3		1			1					
1873	22		19									3										
1874	30		26									4										
1875	28	1	23						1			4										
1876	17		16									1										
1877	19		16									3										
1878	16	2	13						1			1		1								
1879	27	1	23									3						1				
1880	14		11									3										
Total	454	7	391						2			56		3			1	1				

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1050, f. 24-81

În perioada cercetată s-au încheiat 454 de căsătorii (21,6 căsătorii/an)⁶⁴. Dimensiunea mare a comunității a dat tinerilor posibilitatea de a-și alege partenerul dintr-o varietate mare de opțiuni în interiorul localității. Nu mai puțin de 393 dintre căsătorii (86,6%) au fost încheiate între parteneri din această localitate. Dimensiunea mare a comunității a condus și la o alteritate confesională prin căsătorie foarte redusă în raport cu altele: doar 7 căsătorii au fost mixte (1,5%).

Cele mai multe dintre căsătorii (6 cazuri) au fost încheiate cu parteneri RC. Două dintre acestea s-au încheiat între femei reformate din Sălacea și bărbați romano-catolici din același sat. Prima dintre aceste căsătorii s-a încheiat la data de 30 noiembrie 1875, când s-au căsătorit doi tineri rămași văduvi, Elesi Istvan (25 de ani) și Vleres Klara (23 de ani)⁶⁵. A doua căsătorie s-a încheiat la data de 28 mai 1878 între Somogyi Iozsef (26 de ani) și Boksi Ersebeth (20 de ani)⁶⁶. Celelalte căsătorii CH-RC au implicat parteneri din alte localități. Prima dintre ele s-a încheiat la data de 7 septembrie 1868 între Keisris Layos (30 de ani), „gazdă mare” din Marghita, și Torös Ida (22 de ani), o romano-catolică din Sălacea⁶⁷. La 6 februarie 1872, Szemonn Istvan (25 de ani), un romano-catolic din Cheș se căsătorește cu Lörincz Zsuzsanna (19 ani)

⁶² *Recensământul din 1880...*, p. 74

⁶³ *Ibidem*

⁶⁴ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1050, f. 24-81

⁶⁵ *Ibidem*, f. 68-69

⁶⁶ *Ibidem*, f. 74-75

⁶⁷ *Ibidem*, f. 46-47

din Sălacea⁶⁸. La 2 iulie 1872, Simon Elek (26 de ani) din Ciocaia s-a căsătorit cu Török Eleonora, o văduvă romano-catolică din Sălacea⁶⁹. Ultima dintre aceste căsătorii s-a încheiat la data de 28 mai 1878, când Sipos Andras (31 de ani) din Sălacea (rămas văduv) se căsătorește cu Bakor Ersebeth (22 de ani) din Bicaci⁷⁰.

Singura căsătorie mixtă încheiată cu un partener de altă confesiune decât cea RC a fost înregistrată pe data de 11 noiembrie 1879, când Balozsi Ianos, un GC de 22 de ani din Sălacea, se căsătorește cu Pal Maria (27 de ani), o reformată divorțată din Valea lui Mihai⁷¹.

O parte însemnată a acestor căsătorii mixte par a avea la baza încheierii lor o serie de constrângeri și determinări. Acestea, coroborate cu ponderea mică a căsătoriilor mixte, ne îndreptățesc să credem că alteritatea confesională prin căsătorie era una foarte redusă în comunitatea reformată din Sălacea.

Un comportament similar, în ciuda numărului mai mare al căsătoriilor mixte (33 de cazuri), s-a înregistrat și în parohia romano-catolică din această localitate, deosebirea esențială constând în frecvența cu care tinerii RC (constrânși de numărul mic al acestei comunități) se căsătoreau cu parteneri GC (nu și cu cei CH). Din cele 14 căsătorii mixte încheiate în parohia RC între tineri din Sălacea, 10 au fost cu parteneri GC. Explicația acestui fapt ar putea fi dată de apropierea dintre cele două biserici catolice. Pe de altă parte însă, numărul redus al membrilor comunității GC a condus la atingerea pragului consangvinității în această comunitate, obligându-i pe tinerii GC să se orienteze către căsătorii cu parteneri de alte confesiuni (aleși în ordinea preferințelor confesionale). Cele mai multe căsătorii mixte încheiate în parohia RC au implicat tineri de această confesiune din filiile parohiei. În sate precum Buduslău, Pișcolt, Pir sau Cheț, comunitățile romano-catolice erau reduse numeric, în schimb comunitățile CH sau GC erau mult mai însemnate. Tinerii RC din aceste comunități erau obligați să recurgă fie la mariaje cu parteneri RC din alte localități, fie la mariaje cu parteneri de altă confesiune, opțiunile pentru parteneri CH (10 cazuri) și GC (8 cazuri) căpătând astfel conotația unei constrângeri sanguine. Din cele 8 căsătorii mixte RC-GC, 3 s-au încheiat între parteneri din Pir⁷²; 2 implicau tineri RC din Pișcolt (ca atare, doar 2 căsătorii erau între tineri RC din Sălacea și parteneri GC din alte localități). Aceeași situație este constatată și în cazul căsătoriilor RC-CH ce implicau parteneri din afara localității. Din cele 10 căsătorii, doar 3 implicau parteneri din Sălacea.

Concluzionând, remarcăm în privința alterității confesionale prin căsătorie a celor două mari comunități religioase din Sălacea următoarele trăsături ale fenomenului marital: 1. dimensiunea mare a comunităților reformată și romano-catolice a redus semnificativ numărul căsătoriilor mixte; 2. constrânși de atingerea pragului consangvinității, tinerii GC recurg la căsătorii mixte, acceptând mult mai ușor varianta RC (datorită afinității spirituale dintre cele două comunități); 3. nicio căsătorie nu a implicat parteneri O (această comunitate a avut în anul 1880 19 enoriași); 4. cele mai multe dintre căsătoriile mixte au implicat parteneri din alte localități; 5. fenomenul mariajelor mixte a fost amplificat de căsătoriile mixte încheiate în filiile unde posibilitățile încheierii unor căsătorii în interiorul confesiunii erau mult mai limitate; 6.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 57-58

⁶⁹ *Ibidem*

⁷⁰ *Ibidem*, f. 74-75

⁷¹ *Ibidem*, f. 78-79

⁷² Prima dintre acestea s-a încheiat în anul 1861, a doua în 1876, iar a treia în 1879. *Ibidem*, dos. 1042, f. 70-92

o parte însemnată dintre căsătoriile mixte s-au încheiat pe fondul existenței unor constrângeri și determinări exterioare.

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Cazuri consemnate	Localitatea	Cazuri consemnate
Sălacea	398	Sălacea	447
Albiș	1	Bicaci	1
Andrid	4	Cheț	1
Buduslău	2	Curtuiuşeni	1
Cherechiu	1	Tâşnad	1
Cheşereu	1	Valea lui Mihai	1
Cheț	5	Văşad	2
Ciocaia	1		
Curtuiuşeni	1		
Dindeşti	1		
Galoşpetreu	3		
Leta Mare	1		
Marghita	2		
Oradea	2		
Otomani	8		
Pătăluşa	2		
Petea	1		
Petreu	1		
Pir	11		
Pișcolt	3		
Satu Barbă	1		
Şimian	1		
Vaida	1		
Valea lui Mihai	1		
Viişoara	1		
Necunoscută		Necunoscută	
Nr. căsătorii	454	Nr. căsătorii	454

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1050, f. 24-81

Ponderea foarte mare a căsătoriilor încheiate între tineri din Sălacea poate fi constatată și din tabelul de mai sus. Un număr de 398 de bărbați (87,7%) și 447 de femei (98,5%) proveneau din această localitate. Căsătoriile care au implicat parteneri din afara localității au fost mai degrabă conjuncturale și accidentale și mai puțin o necesitate pentru cele două comunități. Dimensiunea mare a localității permitea dezvoltarea unei piețe maritale locale bogată în oferte. Includerea localității însă într-un mecanism economic regional a condus la stabilirea unor relații maritale între persoane ce veneau din alte localități și tinerii din Sălacea. Mobilitatea mai mare a bărbatului este vizibilă și în cazul acestei localități.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	454	145	94	61	35	32	15	11	9	8	10	11	23
Procent (%)	100	31,9	20,7	13,4	7,7	7,0	3,3	2,4	2,0	1,8	2,2	2,4	5,1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1050, f. 24-81

La fel ca și în cazul celorlalte parohii reformat, se constată preferința pentru a încheia căsătorii iarna și primăvara. În lunile decembrie-februarie au fost încheiate 57,7% din totalul căsătoriilor (surprinde oarecum ponderea mare a căsătoriilor din luna ianuarie – 31,9%), iar în perioada martie-mai, 28,2%. Împreună, cele două anotimpuri

au fost preferate pentru cununie de către 85,9% din noile familii care s-au constituit în perioada 1860-1880. Lunile de vară, dar și cele de toamnă, sunt mai puțin preferate în vederea încheierii căsătoriilor. Doar 14,1% dintre căsătorii s-au încheiat în cele 6 luni ale acestei perioade. Poziția localității într-o importantă regiune agricolă credem că a influențat repartitia sezonieră a căsătoriilor, în sensul limitării ponderii căsătoriilor în perioada sezonului agricol (fenomen vizibil și în cazul parohiei romano-catolice).

În privința vârstei la căsătorie, putem observa o interesantă distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Dacă în cazul bărbatului s-au consemnat doar 2 căsătorii la vârste sub 20 de ani, în cazul fetelor la prima căsătorie, ajung în fața altarului nu mai puțin de 148 de persoane de această vârstă. Grupa de vârstă a femeii cu cele mai multe căsătorii a fost însă cea de 20-24 de ani (154 de cazuri). În dreptul băieților, grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de căsătorii a fost tot cea de 20-24 de ani (204 cazuri), urmată de cea de 25-29 de ani (87 de cazuri).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19	2										
20-24	105	96	2								1
25-29	34	43	8	1							1
30-34	7	15	3	1							
35-39											
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?											

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1050, f. 24-81

Vârsta medie la căsătorie a celor doi soți a fost de 22,2 ani (24,5 ani în cazul bărbaților și 19,9 ani în cazul femeilor). Vârsta combinată a celor doi soți evidențiază o diferență medie de vârstă dintre soț și soție de 4,6 ani. Cea mai mare diferență de vârstă dintre bărbat și femeie a fost de 17 ani.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	21						
30-39	27	4	3				
40-49	5	4					
50-59							
60-69							
> 69							
?							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1050, f. 24-81

Din cele 454 de căsătorii, 64 s-au încheiat între un văduv și un necăsătorit. Vârsta medie la căsătorie a fost de 31,5 ani la bărbați și de 24,5 ani la femei. O mare parte dintre aceste căsătorii au implicat parteneri ce aveau vârste sub 30 de ani (53 de femei și 21 de bărbați au avut o asemenea vârstă). Dintre aceste căsătorii, 67,2% (43 de cazuri) au fost căsătorii încheiate între bărbați văduvi și femei necăsătorite. Toate femeile implicate în aceste căsătorii au fost mai tinere decât bărbatul cu care s-au

căsătorit. Vârsta medie a bărbatului a fost de 32,1 ani, iar a femeii de 22,3 ani. Cea mai mare diferență de vârstă constatată a fost de 26 de ani. Această diferență de vârstă a fost înregistrată la data de 3 septembrie 1872, când Szaito Andras (49 de ani) s-a căsătorit cu Toth Erzebet (23 de ani)⁷³. Preotul consemnează în dreptul bărbatului că avea o „situație materială bună”⁷⁴. Un alt țăran înstărit, Fazekas Peter (42 de ani), s-a căsătorit pe 31 august 1865 cu Kovaks Sara (22 de ani)⁷⁵. O altă căsătorie la care diferența de vârstă dintre bărbat și femeie era foarte mare s-a încheiat 31 mai 1869 între Zefer Balazs (41 de ani), un „țaran înstărit” din Otomani, și Varga Sara (20 de ani)⁷⁶.

Un număr de 21 de căsătorii au fost încheiate între femei văduve și bărbați necăsătoriți. În acest caz, vârsta la căsătorie a celor doi soți a oscilat foarte mult de la o căsătorie la alta (la 5 căsătorii, femeia era mai vârstnică decât bărbatul – diferența maximă de vârstă fiind de 13 ani⁷⁷, la 3 căsătorii, femeia a avut aceeași vârstă cu bărbatul, iar la 13 căsătorii, bărbatul a fost mai în vârstă decât femeia – diferența maximă de vârstă constatată fiind de 15 ani).

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	3	1					
30-39	7	6	2	1			
40-49	5	9	9	1			
50-59		7	9	6			
60-69				4			
> 69							
?							1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1050, f. 24-81

În cazul căsătoriilor dintre parteneri văduvi, constatăm o mai mare diversitate a distribuției acestora pe grupe de vârste. Vârsta medie la căsătorie a fost de 44,9 ani la bărbați și de 38,1 ani la femei. La una dintre aceste căsătorii, vârsta celor doi soți nu a fost înregistrată de către preot. În 10 cazuri, femeia a fost mai în vârstă decât bărbatul (diferența de vârstă cea mai mare a fost de 15 ani). La 4 căsătorii, cei doi soți au avut aceeași vârstă, iar la 56 de căsătorii, bărbatul a fost mai vârstnic (diferența de vârstă cea mai mare a fost de 24 de ani).

H. Fenomenul marital în parohia Curtuiuşeni (1880-1910). Studiu de caz

Această localitate avea, din punct de vedere etnic, o populație mixtă, alcătuită în principal din maghiari și români (la 1880, din totalul de 1.608 locuitori, 24 erau români, iar comunitatea maghiară de aici număra 1.547 de persoane⁷⁸; la 1900, dintre cei 1.941 de locuitori, doar 6 și-au declarat limba maternă ca fiind româna, în vreme ce maghiarii era în număr de 1.925 de persoane⁷⁹).

⁷³ *Ibidem*, dos. 1050, f. 57-58

⁷⁴ *Ibidem*

⁷⁵ *Ibidem*, f. 38-39

⁷⁶ *Ibidem*, f. 48-49

⁷⁷ *Ibidem*, f. 78-79. Această căsătorie a fost înregistrată pe data de 11 noiembrie 1879, când Balozsi Ianos, un GC de 22 de ani din Sălacea, se căsătorește cu Pal Maria (27 de ani), o reformată divorțată din Valea lui Mihai.

⁷⁸ *Recensământul din 1880...*, p. 62-63

⁷⁹ *Recensământul din 1900...*, p. 130-131

Compoziția etnică este reflectată și în structura confesională a populației din localitate (cu precizarea că o parte a maghiarilor erau GC): maghiarii erau în general calvini, iar românii erau greco-catolici. La 1880, în localitate trăiau 316 – GC, 1.107 – CH, 52 – RC, 132 – Iz și 1 – EV⁸⁰. La 1900, numărul GC a ajuns la 513 (a se vedea faptul că în localitate doar 6 persoane și-au declarat limba maternă limba română), cel al CH la 1.249, cel al RC la 95, 1 persoană era EV, 55 erau Iz⁸¹. O asemenea structură etno-confesională, în care comunitatea GC număra nu doar români, ci și maghiari (cei mai mulți la origini fuseseră români, dar între timp au fost maghiarizați – o parte și prin „tehnicele de recensare” folosite, în special în anul 1900), credem că a afectat fenomenul marital, dar și mobilitatea prin căsătorie a tinerilor din această localitate.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei									
			CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH	CH/CH	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH		
1880	14	1	9									4						1				
1881	6	1										5						1				
1882	16		8									8										
1883	6		2									4										
1884	16	1	5									10			1							
1885	14	2	5									7			2							
1886	8		6									2										
1887	14	1	8									5			1							
1888	13		5									8										
1889	10	1	5									4						1				
1890	15	1	4									10						1				
1891	20	1	10			1						9										
1892	8		5									3										
1893	22	4	3									16						1	3			
1894	14	1	7									6						1				
1895	10		4									6										
1896	13		11									2										
1897	11	3	3									5		1					2			
1898	10	1	5		1							4										
1899	9		6									3										
1900	5		1									4										
1901	15		10									5										
1902	12	1	8									3						1				
1903	9	1	6									3						1				
1904	10	1	8									1		1								
1905	12		7									4										
1906	14	1	9							1		3										
1907	13	1	7									6								1		
1908	11		6									5										
1909	19		12									6										
1910	18		3									15										
Total	387	23	188		1	1				1		176		2	4			8	5	1		

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 364, f. 41-61; 366, f. 1-23

⁸⁰ *Recensământul din 1880...*, p. 62-63

⁸¹ *Recensământul din 1900...*, p. 130-131

În perioada cercetată s-au încheiat 387 de căsătorii (12,5 căsătorii/an)⁸². Deși de mare dimensiune, comunitatea reformată din Curtuiuşeni a încheiat multe căsătorii cu parteneri din afara localității. Nu mai puțin de 196 de căsătorii (50,65%) au implicat parteneri din alte localități. Ponderea mare a acestor căsătorii a fost remarcată și în cazul parohiei greco-catolice din localitate.

Un număr de 23 de căsătorii (5,9%) au fost căsătorii mixte inter-confesional. Doar 3 dintre acestea s-au încheiat între parteneri din Curtuiuşeni (una cu un GC și două cu RC). Din cele 20 de căsătorii mixte ce implicau persoane din alte localități, 10 sunt CH-RC, 9 sunt CH-GC, iar 1 CH-EV.

Preferința pentru parteneri de confesiune RC (au fost 12 căsătorii CH-RC) poate fi pusă atât pe seama afinității etnice, cât și pe seama suprapunerii mai multor constrângeri și determinisme venite dinspre ambele părți. Componenta etnică nu poate fi exclusă nici în cazul celor 10 căsătorii CH-GC (știut fiind faptul că în satele din această zonă locuiau mulți maghiari convertiți la greco-catolicism).

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul		Soția	
Localitatea	Caz. consem.	Localitatea	Caz. consem.
Curtuiuşeni	216	Nyirábrány	1
Abram	1	Oradea	1
Adoni	2	Otomani	3
Albiş	2	Peneszték	1
Andrid	7	Peserfal	1
Balosisag	1	Pir	2
Băgamăr	3	Piricse	1
Benerlehsonya	1	Pişcolt	11
Berea	4	Portița	1
Bés	1	Püspökladány	2
Buduslău	2	Püspöllai	1
Carei	6	Resighea	1
Cheşereu	2	Satoralya Ujtél	1
Cheţ	1	Sălacea	6
Ciocaia	4	Sanislău	3
Ciumeşti	1	Sük Szumjogd	1
Debrecen	7	Szent Adoni	1
Dindeşti	1	Szent Böszörmény	1
Er Körös	1	Szent Noinas	2
Fülös	1	Szent-György-Abrány	3
Galoşpetreu	14	Şimian	5
Ghenci	1	Tarcea	4
Irina	3	Tăşnad	1
Kakad	1	Udvari	1
Krasna Ergeny	1	Valea lui Mihai	33
Kutiervő	1	Vamos-Percs	4
Marghita	1	Viişoara	2
Mindszent	1	Voivozi	1
Miskolcz	1	Voivozi	1
Mişca	1	Udvari	1
Necunoscută		1	
Nr. căsătorii		387	

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 364, f. 41-61; 366, f. 1-23

⁸² A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 364, f. 41-61; 366, f. 1-23

În privința ariei de selecție a partenerilor, constatăm o mare diversitate, atât în cazul bărbaților, cât și în cazul femeilor. O mare parte a localităților de proveniență a celor doi soți sunt situate pe teritoriul actual al Ungariei (satul Curtuișeni fiind situat în apropierea actualei frontiere dintre România și statul ungar). Comparativ, bărbatul este mult mai mobil prin căsătorie decât femeia: 1. domiciliul bărbatului este Curtuișeni în 216 cazuri (55,8%). Aceeași localitate este domiciliu în cazul a 353 de femei (91,2%). 2. proveniența bărbaților este mult mai diversă (60 de localități), în comparație cu femeile (19 localități).

Dincolo de diferențierile mari dintre cele două sexe, constatăm o foarte mare arie de selecție a partenerilor, ceea ce demonstrează o dată în plus că această localitate era antrenată într-un angrenaj mai larg de schimb demografic. Acest schimb demografic era favorizat de relațiile economice strânse dintre aceste localități. Din acest punct de vedere, satul Curtuișeni făcea parte dintr-o regiune mai extinsă ce se impunea ca o zonă centrală, caracterizată printr-o mare atracție a forței de muncă sezoniere. De altfel, nu străin de acest fapt, între anii 1880-1900, se constată o creștere cu peste 300 de persoane a populației din această localitate.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	387	45	61	80	54	61	10	3	3	13	12	17	28
Procent (%)	100	11,6	15,8	20,7	14,0	15,8	2,6	0,8	0,8	3,4	3,1	4,4	7,2

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 364, f. 41-61; 366, f. 1-23

La fel ca și în cazul celorlalte parohii reformate, se constată preferința pentru a încheia căsătoria iarna și primăvara. În lunile decembrie-februarie au fost încheiate 34,6% din totalul căsătoriilor, iar în perioada martie-mai, 50,4% (surprinde oarecum ponderea mare a căsătoriilor din luna martie – 20,7%). Împreună, cele două anotimpuri au fost preferate pentru realizarea căsătoriei de către 85% din noile familii care s-au constituit în perioada 1880-1910. Lunile de vară, dar și cele de toamnă, sunt mai puțin preferate în vederea încheierii căsătoriilor. Doar 15% dintre căsătorii s-a încheiat în cele 6 luni ale acestei perioade (aproape o treime dintre aceste căsătorii s-au încheiat însă în luna noiembrie). Poziția localității într-o importantă regiune agricolă credem că influențat repartiția sezonieră a căsătoriilor în sensul limitării ponderii căsătoriilor în perioada sezonului agricol (fenomen vizibil și în cazul parohiei greco-catolice).

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	36	68	6	1	1						3
25-29	57	85	12	1	1						3
30-34	5	8	3								
35-39		5	1								
40-44											
45-49											
50-54											
55-59											
>60											
?	1	3									3

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 364, f. 41-61; 366, f. 1-23

În privința vârstei la căsătorie, putem observa o interesantă distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Dacă nu s-a consemnat nicio căsătorie când bărbatul avea sub 20 de ani, în cazul fetelor la prima căsătorie, ajung în fața altarului nu mai puțin de 98 de persoane de această vârstă. Grupa de vârstă a femeii cu cele mai multe căsătorii a fost însă cea de 20-24 de ani (166 de cazuri). În dreptul băieților, grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de căsătorii a fost cea de 25-29 de ani (159 de cazuri) urmată de cea 20-24 de ani (115 cazuri).

Vârsta medie la căsătorie a celor doi soți a fost de 23,2 ani (25,6 ani în cazul bărbaților și 20,8 ani în cazul femeilor). Vârsta combinată a celor doi soți evidențiază o diferență medie de vârstă dintre soț și soție de 4,8 ani. Cea mai mare diferență de vârstă dintre bărbat și femeie a fost de 18 ani. Aceasta s-a înregistrat la căsătoria încheiată la data de 4 aprilie 1899 între Balazs Sandor (38 de ani) și Kis Iulianna (20 de ani)⁸³.

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	12	3	2				1
30-39	19	6					1
40-49	3	2					
50-59	1						
60-69							
> 69							
?							2

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 364, f. 41-61; 366, f. 1-23

Din cele 387 de căsătorii, 52 s-au încheiat între un văduv și un necăsătorit. Vârsta medie la căsătorie a fost de 31,9 ani la bărbați și de 25,9 ani la femei. O mare parte dintre aceste căsătorii au implicat parteneri ce aveau vârste sub 30 de ani (35 de femei și 18 bărbați au avut o asemenea vârstă).

Dintre aceste căsătorii, 65,4% (34 de cazuri) au fost căsătorii încheiate între bărbați văduvi și femei necăsătorite. La o singură căsătorie, femeia a avut aceeași vârstă cu bărbatul, în cazul celorlalte, toate femeile implicate au fost mai tinere decât bărbatul cu care s-au căsătorit. Vârsta medie a bărbatului a fost de 34,6 ani, iar a femeii de 23,5 ani. Cea mai mare diferență de vârstă constatată a fost de 30 de ani. Această diferență de vârstă a fost înregistrată la data de 26 martie 1889, când Cseke Sandor (52 de ani) s-a căsătorit cu Papp Terezia (22 de ani)⁸⁴. Preotul consemnează în dreptul bărbatului faptul că era „gazdă”⁸⁵.

Un număr de 18 căsătorii au fost încheiate între femei văduve și bărbați necăsătoriți. În acest caz, vârsta la căsătorie a celor doi soți a oscilat foarte mult de la o căsătorie la alta (la 11 căsătorii, femeia era mai vârstnică decât bărbatul – diferența maximă de vârstă fiind de 21 de ani, la o căsătorie, femeia a avut aceeași vârstă cu bărbatul, iar la 6 căsătorii, bărbatul a fost mai în vârstă decât femeia – diferența maximă de vârstă constatată fiind de 9 ani).

⁸³ *Ibidem*, dos. 366, f. 7-8. În dreptul tinerei, preotul din sat consemnează faptul că aceasta „nu mai este fecioară”.

⁸⁴ *Ibidem*, dos. 364, f. 52-53

⁸⁵ *Ibidem*

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30		2					
30-39	3	4	1				
40-49	1	3	10	1			
50-59		1	3	3			
60-69			2	1			
> 69							
?			1				3

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 364, f. 41-61; 366, f. 1-23

În cazul căsătoriilor dintre parteneri văduvi, constatăm o mai mare diversitate a distribuției acestora pe grupe de vârste. Vârsta medie la căsătorie a fost de 44 de ani la bărbați și de 38,5 ani la femei.

VIII. COMPORTAMENTUL MARITAL ÎN PAROHIA LUTERANĂ DIN ORADEA

Ponderea comunității luterane sau evanghelice nu a fost una foarte mare în spațiul Bihorului. La 1880, în întregul spațiu al actualului județ Bihor locuiau doar 1.111 persoane ce împărtășeau această credință (0,35%)¹. La 1900, cei 1.753 de evanghelici reprezentau 0,41%² din populația totală. În general, evanghelicii din Bihor erau de etnie germană. Între cele două comunități nu exista însă o suprapunere perfectă. Numeroși germani (în principal șvabii prezenți în zona câmpiei vestice) împărtășeau credința romano-catolică. Apoi, printre evanghelici mai erau prezente și mici grupuri de maghiari sau țigani.

Ponderea comunității evanghelice nu era una semnificativă nici în orașul Oradea. Aceasta abia ajunge la 2,3% în 1880 (733 de persoane)³, pentru ca, la 1900, să scadă la 1,8% (879 de persoane)⁴, iar la 1910 să ajungă la 2,2% (1.377 de persoane)⁵.

Această comunitate, ce număra în unele localități doar câțiva enoriași, se afla sub o continuă presiune în încercarea de preservare a propriei identități confesionale și etnice. Plecând de la această realitate, liderii acestei comunități, oarecum disperați în a evita căsătoriile mixte, găseau tot felul de impedimente pe care le impuneau tinerilor. „Sinuciderea națională” prin mariaje inter-etnice, despre care vorbesc unii autori, era un fenomen tot mai des întâlnit însă în comunitatea evanghelică. Nu străin de această realitate, pe fondul ideologiei purității rasei germane, la începutul secolului al XX-lea, Misch Bergleiter, într-un articol despre căsătoriile mixte, și-a ales drept motto următorul text: „Cel mai bun lucru pe care germanul îl poate lăsa moștenire viitorului este sângele său german, neamestecat”⁶. Dincolo de această teorie, realitățile socio-demografice erau în măsură să-i constrângă pe tinerii germani să-și aleagă parteneri de alte etnii. Această presiune asupra identității etnice prin căsătorie s-a exercitat în mod diferit, în funcție de dimensiunea comunității germane dintr-o localitate sau regiune. Este evident că această presiune era mai mare la Oradea decât la Sibiu, unde exista o mare comunitate germană evanghelică.

În perioada cercetată s-au încheiat 173 de căsătorii (5,6 căsătorii/an)⁷. Dintre acestea, 120 au fost căsătorii mixte (69,36%). Această pondere mare s-a datorat dimensiunii reduse a comunității evanghelice luterane din Oradea. De altfel, ponderea mică a populației evanghelice, coroborată cu răspândirea mare a acestor comunități, a condus la o alteritate foarte ridicată prin căsătorie la nivelul întregii regiuni. În Ungaria, alteritatea confesională prin căsătorie în comunitatea evanghelică se situa la

¹ *Recensământul din 1880...*, p. 360

² *Recensământul din 1900...*, p. 616

³ *Recensământul din 1880...*, p. 50

⁴ *Recensământul din 1900...*, p. 111

⁵ Apud Adelina Stoenescu, *op. cit.*, p. 162

⁶ Apud Bogdan Crăciun, *Mariajele interconfesionale în comunitățile luterane din Transilvania, în epoca modernă*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *op. cit.*, p. 197

⁷ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 753, f. 19-40

18,6% în anul 1901⁸. Această pondere relativ scăzută era introdusă fără îndoială de alteritatea confesională prin căsătorie redusă din comunitățile săsești compacte. În comunitățile săsești luterane din Transilvania, această pondere era de doar 8,19%⁹.

Confesiunea și locul de origine al partenerilor

Anul	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	Căsătorii cu parteneri din aceeași localitate. Raport bărbați/femei										Căsătorii cu parteneri din altă localitate. Raport bărbați/femei							
			EV/EV	EV/O	EV/CH	EV/GC	EV/RC	O/EV	CH/EV	GC/EV	RC/EV	EV/EV	EV/O	EV/CH	EV/GC	EV/RC	O/EV	CH/EV	GC/EV	RC/EV
1860	5	5			1		2								1		1			
1861	2	1	1				1													
1862	2	2					1										1			
1863	4	2	1		1							1			1					
1864	7	6	1			1	2				1						1		1	
1865	3	2	1				1		1											
1866	6	1	3									2							1	
1867	3	1	1									1			1					
1868	5	5			2	1	1								1					
1869	7	5	1			1	4					1								
1870	5	2	3						1										1	
1871	7	3	1		1	1	1					3								
1872	6	6					2		1		1				2					
1873	4	3	1		1	1	1													
1874	6	3	3				1		1		1									
1875	6	4	2		1					1	1				1					
1876	7	5	1		2	1	1					1			1					
1877	3	2					1					1			1					
1878	3	2	1		1						1									
1879	4	3*					1							1	1					
1880	6	3	2		1	1	1					1								
1881	5	5			1		3								1					
1882	8	4	2		1	1						2					1		1	
1883	4	3			1		2				1									
1884	8	6	1		2		1				1				1				1	
1885	9	7	1				4		2			1			1					
1886	8	7	1		2	1	1				1				1		1			
1887	8	6	1		1		5													
1888	4	3	1				1				2									
1889	9	8	1		2	1	1		2		1	1					1			
1890	9	5	3			1	2					1			1		1			
Total	173	120	36		21	11	41		8	1	10	16		1	1	14		7	5	

* În acest an a fost încheiată și o căsătorie U/EV (ambii soți fiind din Oradea).

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 753, f. 19-40

Dezvoltarea economică, precum și crearea unor noi instituții în orașul Oradea, a condus la stabilirea aici a unui număr important de locuitori veniți din întreaga regiune. Mai bine de un sfert (26,1%) dintre persoanele care s-au căsătorit în parohia luterană proveneau din alte localități. Acest fenomen poate fi observat și în dreptul căsătoriilor mixte, 23,3% dintre acestea implicând un partener din afara Oradiei.

⁸ Bogdan Crăciun, *op. cit.*, p. 197. Cf. *Magyar Statistikai Évkönyv. Új folyam*, Budapest, 1902, p. 33

⁹ *Ibidem*, p. 197

Cele mai multe căsătorii mixte au fost încheiate cu parteneri de credință romano-catolică (70 de cazuri, reprezentând 58,3% din totalul căsătoriilor mixte). Înclinația spre căsătorii cu parteneri RC era determinată într-o mare parte de apartenența la același grup etnic. Este bine știut faptul că germanii din Oradea împărțeau atât credința romano-catolică, cât și pe cea evanghelică. Constrânși fiind de dimensiunea redusă a comunității, tinerii evanghelici preferau un mariaj în interiorul grupului etnic german. Sub raportul distribuției pe cele două sexe a căsătoriilor mixte EV-RC, constatăm faptul că cele mai multe dintre aceste căsătorii au fost încheiate de către bărbați (78,6%). Această realitate nu face decât să confirme instalarea într-un număr mult mai mare a bărbaților evanghelici în localitate (în comparație cu femeile de aceeași confesiune).

În ordinea preferințelor, urmau căsătoriile cu parteneri de confesiune CH. Această preferință se înregistra pe fondul unei structuri confesionale a populației orădene în care ponderea comunității reformate era una semnificativă (în jur de 30%). Cele 37 de căsătorii EV-CH (30,8%) se încadrau așadar în limitele unui fenomen normal. Și în acest caz, bărbații realizau mai multe căsătorii (59,5%) decât femeile (40,5%). Urmău căsătoriile mixte EV-GC. Din totalul căsătoriilor mixte, 13 erau cu parteneri GC (10,8%). Ponderea căsătoriilor EV-GC încheiate de către bărbații luterani a fost de 92,3%, iar a femeilor de doar 7,7%. În anul 1879 a fost încheiată o căsătorie mixtă între un bărbat unitarian (Barta Istvan, un văduv de 35 de ani) și o femeie evanghelică (Ida, o tânără de 22 de ani), ambii din Oradea.

Pe ansamblu, alteritatea confesională prin căsătorie s-a dovedit a fi mai mare la bărbați (74,2%) decât la femei (25,8%).

Domiciliul soților la căsătorie

Soțul				Soția	
Localitatea	Caz. consem.	Localitatea	Caz. consem.	Localitatea	Caz. consem.
Oradea	133	Jazapasi	1	Oradea	163
Also Metrenzef	1	Kovacshaza	1	Borod	1
Arad	1	Leș	1	Cotiglet	1
Bekes Csaba	3	Mezo Bereny	1	Fughiu	1
Bereteyes Ujfalv	2	Nyiregyhaza	1	Gratz	1
Borod	1	Oșorhei	1	Hangyandfalva	1
Budapesta	2	Pazsonyon	1	Oșorhei	1
Ceica	1	Pecze-Szöllös	1	Salonta	1
Cluj-Napoca	1	Praga	1	Santăul Mic	1
Corbești	1	Salonta	2	Șimleu Silvaniei	1
Dany-Pest	1	Santăul Mic	2	Urvind	1
Debrecen	1	Sântion	1		
Diosig	1	Soprony	1		
Gratz	1	Șimleu Silvaniei	1		
Gyula	1	Tileagd	1		
Hangyandfalva	1	Urvind	1		
Iarendorf	1	Valea lui Mihai	1		
Jaskerekegyhaza	1				
Nr. căsătorii		173		Nr. căsătorii	173

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 753, f. 19-40

În privința ariei de selecție a partenerilor, constatăm o mai mare diversitate în cazul bărbaților decât în cazul femeilor. O mare parte a localităților de proveniență a celor doi soți sunt situate pe teritoriul Ungariei. Comparativ, bărbatul este mult mai mobil prin căsătorie decât femeia: 1. domiciliul bărbatului este Oradea în 133 de cazuri

(76,8%). Aceeași localitate este domiciliu în cazul a 163 de femei (94,2%). 2. proveniența bărbaților este mult mai diversă (35 de localități), în comparație cu cea a femeilor (11 localități).

Dincolo de diferențierile mari dintre cele două sexe, constatăm o foarte mare arie de selecție a partenerilor, ceea ce demonstrează o dată în plus că orașul Oradea atrăgea un mare număr de persoane ce se stabileau aici. Analizând poziția geografică a localităților de proveniență a celor doi soți, se constată faptul că o parte însemnată, dintre bărbați în principal, provin din localități situate la o mare distanță de Oradea. Astfel de localități sunt: Budapesta, Praga, Gratz, Soprony, Dany-Pest, Iarendorf, Mezo Bereny, Cluj-Napoca, Also Metrenzef, etc.

Repartiția lunară a căsătoriilor

	Total	Ian.	Feb.	Mar.	Apr.	Mai	Iun.	Iul.	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.
Nr. căsătorii	173	14	13	10	8	23	13	16	15	15	18	17	11
Procent (%)	100	8,1	7,5	5,8	4,6	13,3	7,5	9,2	8,7	8,7	10,4	9,8	6,4

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 753, f. 19-40

Repartiția lunară a căsătoriilor evidențiază o distribuție relativ omogenă a căsătoriilor pe toată durata anului. Cea mai mică pondere (4,6%) s-a înregistrat în luna aprilie, iar cea mai ridicată în luna mai (13,3%)¹⁰. Această distribuție evidențiază un comportament marital puternic influențat de modelele maritale specifice lumii urbane moderne, caracterizat printr-o vădită emancipare a tinerilor de sub vechile norme tradiționale. Piedicile introduse de Biserică și societate tind a dispărea. Dispar însă și determinismele care îi împingeau pe tineri să aleagă anumite luni pentru încheierea căsătoriilor.

Vârsta la căsătorie a soțului și soției (fără văduvi)

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)										
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	>60	?
15-19											
20-24	11	9	4	3							
25-29	18	31	7	2							
30-34	6	17	4	3	1						
35-39	2	2	1	2							
40-44		3	1	1	2						
45-49					1						
50-54						1					
55-59											
>60											
?											1

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 753, f. 19-40

În privința vârstei la căsătorie, putem observa o interesantă distribuție pe grupe de vârstă a celor doi soți. Dacă nu s-a consemnat nicio căsătorie când bărbatul avea sub 20 de ani, în cazul fetelor la prima căsătorie, ajung în fața altarului nu mai puțin de 37 de persoane de această vârstă. Grupa de vârstă a femeii cu cele mai multe căsătorii a fost însă cea de 20-24 de ani (62 de cazuri). În dreptul băieților, grupa de vârstă cu cele mai multe cazuri de căsătorii a fost cea de 25-29 de ani (58 de cazuri), urmată de cea de 30-34 de ani (31 de cazuri). Vârsta medie la căsătorie a celor doi soți a fost de 26,3

¹⁰ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 753, f. 19-40

ani (29,3 ani în cazul bărbaților și 23,2 ani în cazul femeilor). Vârsta combinată a celor doi soți evidențiază o diferență medie de vârstă dintre soț și soție de 6,1 ani.

Din cele 173 de căsătorii, 33 s-au încheiat între un văduv și un necăsătorit. Vârsta medie la căsătorie a fost de 38,4 ani la bărbați și de 29,6 ani la femei. O mare parte dintre aceste căsătorii au implicat parteneri ce aveau vârste sub 30 de ani (19 femei și 6 bărbați au avut o asemenea vârstă).

Vârsta combinată a soților când unul este văduv

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30	3	3					
30-39	6	5	2				
40-49	7	2	1				
50-59	2	1					
60-69	1						
> 69							
?							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 753, f. 19-40

Dintre aceste căsătorii, 57,6% (34 de cazuri) au fost căsătorii încheiate între bărbați văduvi și femei necăsătorite. La o singură căsătorie femeia a avut aceeași vârstă cu bărbatul, la una femeia a fost mai în vârstă decât bărbatul, iar în cazul celorlalte, toate femeile implicate au fost mai tinere decât bărbatul cu care s-au căsătorit. Vârsta medie a bărbatului a fost de 43,3 ani, iar a femeii de 27,2 ani. Cea mai mare diferență de vârstă constatată a fost de 34 de ani. Această diferență de vârstă a fost înregistrată la data de 15 mai 1868, când Siptak Gyorgy (63 de ani) s-a căsătorit cu Szabo Maria (29 de ani)¹¹. Un număr de 14 căsătorii au fost încheiate între femei văduve și bărbați necăsătoriți. În acest caz, vârsta la căsătorie a celor doi soți a oscilat foarte mult de la o căsătorie la alta (la 9 căsătorii, femeia era mai vârstnică decât bărbatul – diferența maximă de vârstă fiind de 12 ani, la o căsătorie, femeia a avut aceeași vârstă cu bărbatul, iar la 4 căsătorii, bărbatul a fost mai în vârstă decât femeia – diferența maximă de vârstă constatată fiind de 17 ani). Vârsta medie la căsătorie a fost de 31,8 ani la bărbați și de 32,9 ani la femei.

Vârsta combinată a soților când amândoi sunt văduvi

Vârsta soțului (în ani)	Vârsta soției (în ani)						
	< 30	30-39	40-49	50-59	60-69	> 69	?
< 30							
30-39	2						
40-49	1	1					
50-59	1	1					
60-69		1					
> 69							
?							

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 753, f. 19-40

În cazul căsătoriilor dintre parteneri văduvi, constatăm o mai mare diversitate a distribuției acestora pe grupe de vârste. Vârsta medie la căsătorie a fost de 47,9 ani la bărbați și de 36,1 ani la femei.

¹¹ *Ibidem*, dos. 753, f. 75

IX. CĂSĂTORIA CIVILĂ ȘI DIVERSITATEA ETNO-CONFESIONALĂ

Legile matrimoniale elaborate în anul 1894¹ au fost cele mai complexe legi ce au reglementat raporturile politico-bisericești din domeniul matrimonial din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Prin claritatea lor, ele au reușit să pună capăt neînțelegerilor dintre autoritățile laice și cele bisericești. Mai mult, a fost tranșată, în favoarea statului, și disputa pe probleme matrimoniale dintre diferitele confesiuni. Căsătoria civilă devine obligatorie, iar cea religioasă facultativă. Tinerii care aveau nemulțumiri sau neînțelegeri cu Biserica puteau acum să ocolească cununia religioasă. Mai mult, vechile dispute cu privire la căsătoriile mixte căpătau acum o altă conotație: opoziția Bisericii față de aceste mariaje nu mai putea fi atât de categorică. Discursul reprezentanților diverselor confesiuni a trebuit, din acest punct de vedere, să fie adaptat la noile realități. Iată deci, o căsătorie ce avea nevoie de diverse dispense acordate de forurile ecleziastice superioare (cu cheltuielile de rigoare!) putea acum să-și găsească legitimitatea (e drept doar civilă!) mult mai ușor. Fenomenul mariajelor clandestine, a concubinajului, cunoaște o altă etapă prin laicizarea actului cununii. Statul dorește o cât mai clară evidență a familiilor, fără însă a interveni în viața intimă a acestora. Pentru a-și garanta succesul, autoritatea laică a legat indirect transmiterea moștenirii asupra copiilor de actul cununii civile a părinților.

Au fost în măsură aceste reglementări să scoată la lumină o altă dimensiune a fenomenului căsătoriilor mixte? Acolo unde exista o comunitate alcătuită din mai multe grupuri etnice și confesionale a reușit statul, prin legislația sa modernă, să rupă barierele dintre indivizi? Este greu de precizat dacă lucrurile au stat într-adevăr așa. Dincolo de orice încercare de stabilire a unor conexiuni între fenomenul căsătoriilor mixte și legislația laică, căsătoria mixtă rămâne o mică revoluție a conviețuirii comune. Acolo unde conviețuiau două sau mai multe grupuri etnice sau confesionale, prin actul cununii dintre două persoane ce aparțineau unor comunități etno-confesionale diferite, se producea o apropiere ce adâncea dialogul și asigura conviețuirea. Micile sate, acolo unde oamenii se cunoșteau foarte bine, prin comportamentul locuitorilor treceau adesea dincolo de barierele confesionale. Căsătoria mixtă, la care erau obligați să recurgă tinerii, era doar o formă prin care se manifesta această conviețuire.

Comportamentul marital în comuna Tiream (1896-1920). Studiu de caz

În componența comunei Tiream sunt incluse următoarele sate: Tiream, Vezendiu și Portița. Acestea sunt situate în lungul șoselei Carei-Tășnad pe o lungime de 12 km, având următoarele distanțe între ele: Tiream-Vezendiu 5 km, Vezendiu-Portița 1 km, Tiream-Portița 6 km. Comuna Tiream este învecinată la nord cu orașul Carei, la nord-vest cu comuna Petrești, la sud cu comuna Căuș, la vest cu comuna Căuș și orașul Carei, la est cu comuna Andrid și la sud-est cu comuna Santău.

¹ *Legea XXXI* (despre dreptul matrimonial), *Legea XXXII* (despre religiunea pruncilor) și *Legea XXXIII* (despre matricolele de stat), promulgate la 9 decembrie 1894. La acestea se adaugă *Instrucțiunea Ministerului de Justiție cu privire la aplicarea Legilor XXXI și XXXIII*, introdusă prin ordonanța din 29 iunie 1895.

Tiream era o localitate în care, pe lângă comunitatea românească și maghiară, viețuia și o importantă comunitate germană. La 1900², din totalul de 2.048 de locuitori, 344 erau români, 878 erau maghiari, iar 822 erau germani. Confesional, această populație era împărțită astfel: 530 – GC, 1.441 – RC, 45 – CH, 31 – Iz și 1 – EV. Vezendiu număra la 1900 o populație totală de 928 de locuitori. Dintre aceștia, 874 erau români, 34 erau maghiari, iar 20 erau germani. Confesional, 879 erau greco-catolici, 18 erau romano-catolici, 11 erau reformați, iar 20 erau izraeliți³. Satul Portița avea în același an o populație de 512 locuitori. Dintre aceștia, 461 erau români, 20 erau maghiari, iar 18 erau germani. Structura confesională era asemănătoare cu aceea a satului Vezendiu: 470 erau GC, 7 erau RC, 13 erau CH, iar 22 Iz⁴.

Între grupurile etnice și cele religioase se pot stabili anumite conexiuni: cei de confesiune greco-catolică sunt români, dar și maghiari, cei de confesiune romano-catolică în majoritate sunt șvabi, dar și maghiari, cei reformați sunt maghiari, iar izraeliții sunt evrei. Realizarea acestui studiu s-a făcut prin cercetarea registrelor de stare civilă laice. Aceste registre se găsesc atât în Arhivele Consiliului Județean Satu Mare, cât și în cele ale primăriei din localitatea Tiream⁵.

În această perioadă s-au încheiat un număr de 592 căsătorii (23,7 căsătorii/an). Din punct de vedere confesional, cei doi soți aparțineau următoarelor comunități religioase:

	RC		GC		CH		Iz		Total	
Soțul	298	50,3%	283	47,8%	8	1,4%	3	0,5%	592	100%
Soția	300	50,7%	282	47,6%	7	1,2%	3	0,5%	592	100%

Sursă: Andreea Bertici, *op. cit.*, p. 26

Soții romano-catolici sunt în total 298 (50,3%), cei greco-catolici sunt 283 (47,8%), cei reformați 8 (1,4%), iar cei izraeliți 3 (0,5%). În cazul soțiilor, 300 erau romano-catolice (50,7%), 282 erau greco-catolice (47,6%), 7 erau reformate (1,2%), iar 3 izraelite (0,5%). Așa cum era de așteptat, majoritatea căsătoriilor din această perioadă au implicat tineri de confesiune romano-catolică și greco-catolică. O asemenea distribuție confesională era dată și de structura confesională a acestor localități.

Distribuția confesională a căsătoriilor

	Religia soției				
Religia soțului	RC	GC	CH	Iz	Total
RC	284	11	3		298
GC	13	268	2		283
CH	3	3	2		8
Iz				3	3
Total	300	282	7	3	592

Sursă: Andreea Bertici, *op. cit.*, p. 26

² *Recensământul din 1900...*, p. 494-495

³ *Ibidem*

⁴ *Ibidem*

⁵ Un aport important în cercetarea acestor registre l-a avut studenta Andreea Bertici, care a elaborat în anul 2001, sub îndrumarea prof.univ.dr. Ioan Horga și conf.univ.dr. Gheorghe Șișeștean, la Universitatea din Oradea, o lucrare de diplomă intitulată *Șvabii din Satu Mare*. Încercând să scoată în evidență cât mai multe aspecte și trăsături ale comunității șvabilor din zona sătmăreană, Andreea Bertici a purces și la o analiză asupra căsătoriilor din localitatea Tiream.

După cum poate fi observat din tabelul de mai sus, în perioada 1896-1920 s-au înregistrat 592 de căsătorii. Dintre acestea, 560 de căsătorii au fost intra-confesionale⁶, iar 32 de căsătorii au fost mixte inter-confesional (5,4%). Această pondere scăzută a căsătoriilor mixte scoate în evidență un comportament semi-închis al comunităților religioase din satele comunei Tiream.

Cele mai multe căsătorii mixte s-au încheiat între parteneri RC și GC (24 de căsătorii). Analizând comparativ aceste cifre cu cele oferite de rapoartele parohiale, constatăm faptul că teoria noastră privind „legitimarea” unor mariaje mixte în contextul introducerii obligativității cununii laice se confirmă. În perioada 1896-1910, preotul greco-catolic din parohia Tiream nu a raportat episcopiei de la Oradea nicio căsătorie mixtă (nu excludem posibilitatea ca aceste rapoarte să fi existat iar ele să se fi pierdut de-a lungul anilor). Am putea presupune că tinerii care încheiau căsătorii mixte s-au cununat doar în fața preotului romano-catolic. O asemenea teorie nu poate fi susținută de documente însă. Prezența căsătoriilor mixte în registrele de stare civilă laice ne determină să credem fie că acești tineri nu au trecut și pe la biserică să se cunune, fie că preotul, în urma unor eventuale promisiuni de convertire, nu a mai consemnat drept căsătorii mixte aceste mariaje.

Din cele 24 de căsătorii RC-GC, 13 au fost încheiate între bărbați greco-catolici și femei romano-catolice, cu un procent de 4,6% din soții greco-catolici și 4,3% din soțiile romano-catolice, iar 11 când soțul este romano-catolic și soția greco-catolică (3,7% din soții cu religie romano-catolică și 3,9% din soțiile cu religia greco-catolică).

Numărul căsătoriilor între reformați a fost foarte redus (2 cazuri). Această pondere redusă a căsătoriilor între tineri reformați, coroborată cu numărul ridicat al căsătoriilor mixte ce implicau parteneri reformați (11 cazuri) s-a datorat dimensiunii reduse a acestei comunități, care era obligată să recurgă la mariaje în afara comunității.

Puținii reprezentanți ai comunității religioase izraelite manifestau un comportament marital ce confirmă caracterul închis al acestei comunități etnice și religioase. Nicio căsătorie nu a implicat un izraelit și o persoană de altă religie.

În cele ce urmează, dorim să analizăm vârsta la căsătorie a soțului, respectiv a soției, în asociere cu religia soțului, respectiv a soției. Vârsta la căsătorie pune în evidență tendințele în evoluția modelelor maritale. Astfel, o diferență mai mică de vârstă între soț și soție indică liberalizarea tendințelor maritale, o diferență mai mare arată tendința înspre un comportament tradițional. Am asociat religia cu vârsta soților pentru a vedea dacă nu există o acțiune de selecție maritală discriminatorie, în funcție de vârsta partenerilor și religia acestora. Am grupat vârsta în următoarele categorii:

- vârsta soțului mai mare decât vârsta soției
- vârsta soțului mai mică decât vârsta soției
- vârsta soțului este aceeași cu vârsta soției.

	RC/RC	GC/GC	RC/GC	GC/RC
Soțul este mai în vârstă decât soția	255	239	8	10
Soțul și soția au aceeași vârstă	13	14	0	1
Soția este mai în vârstă decât soțul	16	15	3	2
Total	284	268	11	13

Sursă: Andreea Bertici, *op. cit.*, p. 26

⁶ Cf. Andreea Bertici, *op. cit.*, p. 26

Din tabelul de mai sus, putem observa că, în 255 de cazuri, la căsătoriile RC/RC, soțul este mai în vârstă decât soția (asta înseamnă că 89,8% din numărul bărbaților RC care se căsătoresc cu femeie romano-catolică au vârsta mai mare decât soția), 13 au aceeași vârstă cu soția, ceea ce reprezintă 5,6%, iar în 16 cazuri soția este mai în vârstă decât soțul. La căsătoriile GC/GC, în 239 de cazuri vârsta soțului este mai mare decât a soției (aceste cazuri reprezintă 89,2% din procentul bărbaților greco-catolici care au soții greco-catolice), 14 au aceeași vârstă (acestea reprezintă 5,2%), iar în 15 cazuri, cu un procent de 5,6%, soția este mai în vârstă decât soțul. În cazul căsătoriilor dintre bărbați RC și femei GC și a soțului GC cu soție RC observăm puține diferențe comparativ cu celelalte două tipuri de căsătorii. În 72,7%, respectiv 76,9%, cazuri observăm tendința de căsătorie la care soțul era mai în vârstă și în 27,3%, respectiv 15,4%, cazuri când soția este mai în vârstă decât soțul.

În ceea ce privește căsătoriile dintre soți romano-catolici și femei reformate, din 3 cazuri, 2 bărbați s-au căsătorit cu soții mai în vârstă și unul cu o parteneră de aceeași vârstă. În dreptul căsătoriilor dintre bărbați greco-catolici și femei reformate, din 2 cazuri, într-un caz soțul este mai în vârstă decât soția, iar într-un caz au aceeași vârstă. În ceea ce privește căsătoriile CH/CH, în ambele cazuri soțul este mai în vârstă decât soția. Din cele 3 căsătorii a izraeliților, în 2 situații soțul este mai în vârstă decât soția, iar într-un singur caz au aceeași vârstă.

Vârsta medie la căsătorie a fost în această perioadă de 28,07 ani la bărbați și de 23,25 ani la femei. Vârsta minimă la căsătorie a fost de 15 ani la femei și de 18 ani la bărbați. Vârsta maximă a fost de 71 de ani la bărbați și de 68 de ani la femei.

Analizând aceste căsătorii după vârsta celor doi parteneri comparativ, formulăm concluzia conform căreia, deși diferența de vârstă între soți este ridicată, ceea ce înscrie comunitatea într-un comportament tradiționalist, vârsta medie la căsătorie, atât în cazul bărbaților, cât și în cazul femeilor, tinde să spargă modelul tradiționalist, remarcându-se apariția unui comportament de factură pre-urbană, apropierea de Carei influențând comportamentul marital al tinerilor din aceste localități.

Pentru a analiza mobilitatea teritorială a celor doi soți s-au făcut corelații în funcție de religia soțului, între domiciliul soțului și domiciliul soției. Pentru a avea o relevanță mai mare, am analizat mobilitatea teritorială doar a căsătoriilor în care erau implicați parteneri RC și GC. Am introdus următoarele categorii de localități:

- Tiream
- Vezendiu
- Portița
- Localități învecinate: Carei, Tășnad, Andrid, Berveni, Lucăceni, Cămin, Căpleni, Ciumești, Domănești, Dindești, Foeni, Ghilvacii, Ghenci, Moftinul Mic, Moftinul Mare, Petrești, Pișcolt, Resighea, Sanislău, Santău, Urziceni, Căuș, Irina
- Localități din județ
- Localități din părțile vestice
- Localități din Ungaria

Selecția maritală în cazul soților romano-catolici era în 217 cazuri din localitatea Tiream, ceea ce reprezintă 74,6% din totalul soților romano-catolici. În 60 de cazuri (20,6%), soții provin din satele învecinate. Această mobilitate relativ redusă a

bărbaților romano-catolici era asociată uneia și mai reduse în cazul soțiilor acestora: 291 dintre acestea aveau domiciliul în Tiream (97,65%).

Domiciliul soților la căsătorie când soțul era romano-catolic

Domiciliul soțului	Domiciliul soției				
	Tiream	Vezendiu	Portița	Localități învecinate	Total
Tiream	217			3	220
Vezendiu		1			1
Portița			1		1
Localități învecinate	60	1			61
Localitățile din județ	6		1		7
Localități din părțile vestice	2				2
Localități din Ungaria	6				6
Total	291	2	2	3	298

Sursă: Andreea Bertici, *op. cit.*, p. 26

Numărul redus al persoanelor ce proveneau din Portița sau Vezendiu (localități ale căror căsătorii au fost incluse integral în acest studiu) s-a datorat dimensiunii foarte reduse a comunității romano-catolice din aceste localități.

Domiciliul soților la căsătorie când soțul era greco-catolic

Domiciliul soțului	Domiciliul soției						
	Tiream	Vezendiu	Portița	Localități învecinate	Localități din județ	Localități din Ungaria	Total
Tiream	94	2	1	1		1	99
Vezendiu	4	51	5	2			62
Portița	1	2	23		1		27
Localități învecinate	28	21	12	1			62
Localitățile din județ	12	5					17
Localități din părțile vestice	1	1					2
Localități din Ungaria	10	1	2	1			14
Total	150	83	43	5	1	1	283

Sursă: Andreea Bertici, *op. cit.*, p. 26

Proveniența soților, atunci când bărbații erau greco-catolici, este mult mai diversă decât în cazul căsătoriilor în care erau implicați bărbați romano-catolici. Din cele 283 de căsătorii ce se încadrau în această categorie, 168 (59,4%) implicau parteneri din interiorul localității (Tiream, Vezindiu și Portița). Acestora li se adăugau căsătoriile încheiate între tineri din una din cele trei localități cu parteneri din celelalte două (15 cazuri). Restul căsătoriilor s-au încheiat cu parteneri din alte localități. Mobilitate mai mare prin căsătorie s-a dovedit a avea, și în acest caz, tot bărbatul.

X. DETERMINISMELE ȘI CONSTRÂNGERILE ETNO-CONFESIONALE ȘI SOCIO-PROFESIONALE ALE CĂSĂTORIEI

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea în această regiune exista o societate rurală tradițională, excepție făceau doar câteva centre urbane și regiunile imediat învecinate ale acestora (caracterul urban este dovedit și de analiza comportamentului marital). Este o lume a constrângerilor și eșaloanelor la care trebuie să se conformeze toți indivizii aparținând grupului. Devianțele sociale, de orice natură ar fi, sunt privite cu scepticism. Percepțiile morale și religioase constituiau desigur o chestiune foarte importantă pentru acele vremuri.

Exista o constrângere foarte consistentă, aceasta se manifesta ca un fel de cenzură din partea comunității și chiar a bisericii. În cazul unei căsătorii mixte ambele autorități ecleziastice ale tinerilor ce se căsătoreau trebuiau consultate și „convinse”.

O căsătorie între tineri de confesiune greco-catolică și ortodoxă era privită ca aproape normală în unele comunități. Acest lucru se explică și prin faptul că puțini enoriași percepeau diferențele între cele două confesiuni. Totodată, avem în vedere și aspectul etnic, etnia nu poate fi separată în acest caz de confesiune, atât greco-catolicii, cât și ortodocșii sunt în acest spațiu în marea lor majoritate de etnie română. De aceste lucruri trebuie să se țină cont cu atât mai mult cu cât am luat în discuție un spațiu majoritar rural, unde „legile” cutumiare se suprapun peste cele oficiale.

Pe de altă parte, în comunitățile mixte greco-catolice și romano-catolice, căsătoriile inter-confesionale sunt acceptate mai ușor la nivelul „oficial”, aceasta datorită faptului că ambele confesiuni se aflau sub aceeași autoritate ierarhic superioară, respectiv scaunul papal. În comunitățile cu credincioși greco-catolici în majoritate covârșitoare ponderea căsătoriile mixte este foarte scăzută. Majoritatea căsătoriilor la această dată se realizau între parteneri ce proveneau din interiorul localității, din localitățile aflate în imediata vecinătate, mai rar din localități îndepărtate. În acest ultim caz majoritatea tinerilor își caută parteneri de aceeași confesiune¹. Nu atât reținerea însă în fața unui partener dintr-o altă localitate părea a influența comportamentul marital al tinerilor din regiune, cât faptul că majoritatea acestora nu prea aveau unde să intre în contact cu persoanele din afara localității, sau cu persoane domiciliat pe o rază mult îndepărtată de satul în care locuiau. Putem deci să considerăm și acest impediment al zonei restrânse din care se făcea selecția maritală ca pe o constrângere a acelor vremuri.

Alt aspect care trebuie luat în considerare este acela al aspirației spre un anumit status social. S-a constatat că într-o mare proporție căsătoriile mixte cu parteneri din altă localitate au și o motivație socio-profesională; unul din parteneri aspira spre statutul social al celuilalt.

¹ La Suncuiușul de Beiuș în perioada 1856-1910, din 90 de căsătorii în care sunt aduși parteneri din altă localitate doar 17 sunt mixte (A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1197, f. 25-33; 1200, f. 1-14). La Vadu Crișului, între 1860-1880, din cele 102 căsătorii ce implică parteneri din alte localități doar 3 au fost căsătorii mixte (*ibidem*, dos. 1381, f. 162-176; 1382, f. 41-51). În aceeași perioadă, la Tarcea, din cele 77 de căsătorii, doar 5 căsătorii au fost mixte inter-confesional (*ibidem*, dos. 1221, f. 35-44). Exemplele pot continua.

O importantă constrângere sau, din contră, o determinare puternică în calea realizării unei familii mixte inter-confesionale vine din partea familiei tinerilor. Numeroase sunt cazurile când părinții s-au opus cu desăvârșire realizării unei căsătorii de acest gen. Băieții erau privați de dreptul de moștenire, apoi există noțiunea de „fată imorală” în ochii comunității și de aici presiunea ce se exercită asupra familiei, iar prin intermediul acesteia asupra tinerilor. Nu în ultimul rând, necesitatea de a face parte dintr-o familie comună cu părinții îi face pe tineri să respecte deciziile care li se impuneau. A te separa de familie, a-ți „ridica satul în cap”, însemna un lucru grav în condițiile în care oamenii erau nevoiți să se sprijine reciproc.

Cum am amintit deja, o puternică presiune în calea realizării unei căsătorii mixte vine din partea bisericii. Ambele parohii din care provin tinerii trebuiesc consultate. Pentru a se putea oficia cununia religioasă era nevoie de obținerea unei dispense de logodnă de la protopopiat (aceste dispense veneau cu întârzieri de săptămâni sau chiar luni, existau situații când căsătoriile nu erau acceptate, deci dispensa nu va fi dată niciodată). Dispensa trebuia plătită, suma era destul de mare așa încât foarte mulți tineri nu își permiteau să o plătească, acest impediment era rezolvat de către mulți prin căsătoria clandestină, „sălbatică”². Se dorea însă limitarea acestui fenomen, biserica, dar și statul, luând măsuri în acest sens. Mentalitatea socială la nivelul comunității, familiei, bisericii sau școlii nu se accepta, și nu se vroia, deranjată de niciun fel de factori perturbatori. Românii (și greco-catolicii prin urmare), în general agricultori, erau legați de pământ în sensul că mobilitatea acestora era foarte mică. Satele românești, dar nu numai, erau societăți închise. Sunt păstrate aici toate normele vieții tradiționale. Obiceiurile rămân intacte. Putem spune cu certitudine însă că această „barieră” păstrează etnia română, școala și biserica sa. Trebuie precizat că în epocă problema căsătoriilor mixte a generat multiple discuții între reprezentanții diferitelor confesiuni. Prin adoptarea Codului civil general austriac (1853) și a legii căsătoriilor (1868) se încerca reglementarea problemei căsătoriilor mixte. Legile adoptate în 1894 și înființarea oficiilor de stare civilă ale statului căutau să pună capăt divergențelor dintre confesiuni, impunând controlul statului asupra acestui fenomen. Evident că un asemenea context a putut influența într-o anumită măsură evoluția strategiilor maritale.

Diversitatea etnică și confesională a populației din regiune impune de la sine o comunicare, o interferență, între diversele comunități etno-confesionale. Întrucât aceste comunități conviețuiau în același spațiu, era firesc ca această „cooperare” să fie vizibilă și în cazul fenomenului marital. Căsătoria mixtă ia, în acest context, forma unui multiculturalism născut din nevoia de a trăi împreună. „Barierele sociale” completau diferențierile etnice și confesionale³. Aceste condiționări sociale păreau a fi mult mai puternice în fața individului ce locuia într-o comunitate mixtă etnic și confesional. Cu timpul, determinismele etnice și confesionale se diluează sub impulsul modernității și a emancipării personale. Statul, tot mai puternic odată cu trecerea anilor, s-a impus, iar prin legislația laică a promovat o nouă percepție asupra mariajului mixt.

2.1. Confesiunea și determinismul acesteia în strategia maritală

Principalul rol al bisericii, de a transmite valorile creștinești, a fost completat cu obligația de a veghea și asupra modului cum acestea sunt urmate de credincioși, prin verificarea comportamentului social și moral. Atât căsătoria, cât și alte evenimente majore din viața familiei au fost controlate de biserică. Așa s-a trecut la introducerea

² Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 71; p. 85

³ Corneliu Pădulean, *Căsătoriile mixte confesional...*, p. 171

registrelor și rapoartelor parohiale anuale. Statul înțelege și el utilitatea înscrisurilor bisericești, acestea reprezentând o sursă principală de evidență a mișcării populației, necesară de altfel pentru prognozele economice, politice și militare. Căsătoria era considerată un act fundamental, sacru, divin, nerepetabil, o taină, asemeni nașterii și morții. Căsătoriei i s-a atribuit o asemenea valoare tocmai pentru a apăra viața familială de capriciile umane, de influențele religioase păgâne, pentru ca familia să-și poată îndeplini rolurile sale economice, sociale, culturale. Legislația bisericească a acordat o atenție deosebită stabilirii condițiilor de încheiere și desfacere a căsătoriei, mai mult decât vieții de familie în sine. Atunci când s-a abordat problema condițiilor în care era posibilă încheierea unei căsnicii un rol important l-a avut confesiunea. Acest factor le-a condiționat pe toate celelalte, cel puțin până la o anumită dată.

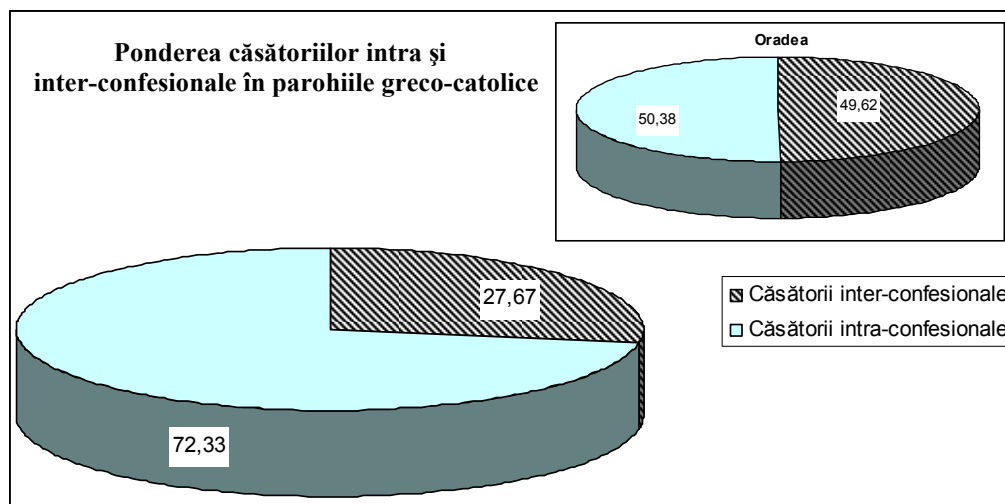
2.1.1. În comunitățile greco-catolice acest fenomen trebuie privit într-un fel nuanțat. La baza afinității dintre tinerii greco-catolici și cei ortodocși nu stă doar confesiunea. Pe lângă aceasta, un rol important îl deține etnia (majoritatea greco-catolicilor din regiune erau de aceeași etnie cu ortodocșii), avem deci o relație strânsă la nivel etno-confesional. Abordând problema confesională ne întrebăm firește de ce există această afinitate între tinerii greco-catolici și cei ortodocși? O parte din răspuns l-am dat câteva rânduri mai sus (sunt de regulă de aceeași etnie) dar răspunsul acesta nu este unul complet. Se pretează a completa spunând că la această dată credincioșii greco-catolici și cei greco-orientali, uniții și neuniții, aveau o relație foarte strânsă, erau foarte apropiați (inclusiv din punct de vedere ecleziastic). Ritul greco-catolic nu se diferențiază semnificativ de cel ortodox; în mintea oamenilor obișnuiți diferența practic nu era percepută. Toți erau la fel (cel puțin așa vedeau o parte dintre greco-catolici și ortodocși).

La nivelul Episcopiei Greco-Catolice de Oradea cele mai multe căsătorii încheiate au fost totuși cele realizate în interiorul comunității confesionale. Studiile de caz efectuate în câteva parohii (acestea au fost alese așa încât să se asigure o reprezentativitate la nivelul întregii episcopii – s-a ținut cont de așezare, dimensiuni, structura etno-confesională a populației, etc.) evidențiază faptul că doar 27,67% dintre căsătorii au fost căsătorii mixte. Dacă excludem din acest raport parohia Oradea, unde gradul de alteritate confesională prin căsătorie a fost destul de mare (49,62%), atunci ponderea căsătoriilor mixte abia se ridică la 16,78% din totalul căsătoriilor încheiate.

Parohia	Număr căsătorii înregistrate	Căsătorii mixte	
		Număr	% din total căsătorii
Păulești	111	39	35,14
Borod	255	45	17,65
Ciutelec	146	17	11,64
Curtuiuşeni	129	22	17,05
Dobricioneşti	143	53	37,06
Drăgeşti	137	42	30,66
Galoşpetreu	53	7	13,21
Ghenci	92	16	17,39
Ioaniş	101	20	19,80
Sfârnaş	96	17	17,71
Şuncuiuş de Beiuş	185	17	9,19
Tarcea	118	7	5,93
Vadu Crişului	311	13	4,18
Oradea	931	462	49,62
Total	2.808	777	27,67

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununaților)

Ponderea mare a căsătoriilor mixte din localitatea Oradea nu o putem pune doar pe seama faptului că în oraș comunitatea greco-catolică era una minoritară, deci obligată să aleagă parteneri de altă confesiune, ci ilustrează mai degrabă faptul că la Oradea, la fel ca și în alte mari orașe, etnia și confesiunea nu mai reprezentau o barieră în calea întemeierii unei familii, cel puțin nu în aceeași măsură ca și în cazul lumii rurale. La oraș statutul social devenea tot mai important. De altfel, o analiză a căsătoriilor din perspectiva socio-profesională a confirmat afinitățile dintre partenerii ce aveau același statut social, și asta dincolo de etnia și confesiunea acestora.

În celelalte localități (rurale de această dată) ponderea căsătoriilor mixte este mai redusă. Se disting totuși câteva localități ce se remarcă printr-o pondere ridicată în raport cu celelalte: la Dobricionești 37,06% dintre căsătorii sunt mixte⁴, la Păulești 35,14%⁵, iar la Drăgești 30,66%⁶.

Alteritatea confesională ridicată din aceste parohii poate fi explicată prin așezarea acestor localități în arii unde populația greco-catolică (chiar dacă era semnificativă în parohie) era minoritară la nivelul regiunii. Pe de altă parte, analizând structura acestor căsătorii mixte constatăm faptul că cele mai multe dintre căsătoriile din aceste parohii sunt încheiate cu parteneri de confesiune ortodoxă (100% în Păulești, 85,7% în Drăgești și 98,1% în Dobricionești). Cum explicăm această apetență mare a tinerilor greco-catolici (în special a fetelor) spre o căsătorie cu un partener ortodox? Amintim în acest context faptul că preoții din aceste localități au raportat foarte puține dintre aceste căsătorii mixte episcopiei (posibil că ele nu erau privite „amestecate” de către preot sau comunitate!). Orientarea tinerilor greco-catolici spre o căsătorie în interiorul etniei cu un partener ortodox, așa cum am precizat, era văzută de către comunitate drept una normală. Între cele două confesiuni existând, la nivelul mentalului tradițional românesc, un foarte ridicat grad de similitudini, fapt ce le conferea o anumită conștiință a unității.

⁴ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 399, f. 7-20

⁵ *Ibidem*, dos. 887, f. 62-73; 888, f. 24-27

⁶ *Ibidem*, dos. 401, f. 8-18

O alteritate confesională redusă (sub 10%) întâlnim în parohiile Vadu Crișului (4,18%), Tarcea (5,93%) și Șuncuiș de Beiuș (9,19%).

La Vadu Crișului, ponderea mare a căsătoriilor realizate în interiorul localității (209 din totalul de 311 căsătorii realizate în perioada 1860-1880), coroborată cu numărul mare al persoanelor ce împărtășeau alte credințe, ne-ar tenta să credem că ne aflăm în fața unei comunități în care gradul alterității confesionale era foarte ridicat. Realitatea (așa cum rezultă ea din registrele parohiale cercetate!) era însă alta: doar 4,18% dintre căsătorii sunt mariaje mixte (13 cazuri). Care să fie explicația acestei ponderi reduse? Cum era posibil ca în toată această perioadă să nu se fi încheiat nicio căsătorie mixtă GC-O (reamintim faptul că în localitate exista o importantă comunitate O ce număra, la 1900, 716 membri)? Dacă în cazurile celorlalte două parohii, asupra cărora s-au efectuat studii de caz, au existat un număr relativ mare de asemenea căsătorii, în Vadu Crișului ele dispar în totalitate. Acest fenomen este lipsit de logică, cel puțin într-o mare parte. Pe de-o parte, explicația lipsei acestor mariaje este aceea a percepției unitare dintre GC și O. Pe de altă parte, dimensiunea mare a comunității greco-catolice din localitate sau din satele vecine asigura piața maritală fără a pune în discuție atingerea pragului consangvinității. Cu toate acestea, cele 13 căsătorii mixte încheiate cu parteneri CH (84,6%) și RC contrazic într-o anumită măsură ipoteza lansată. De ce tinerii GC refuză mariaje cu parteneri O, dar preferă mariaje cu CH sau RC? Să fie oare alteritatea etnică atât de evidentă în cazul acestei localități? În fața unei asemenea situații putem aduce două explicații: 1. luând în discuție faptul că toți partenerii CH sunt din Vadu Crișului⁷, am putea spune că determinismul etnic este foarte redus la cele două comunități (română și maghiară) care se cunoșteau foarte bine, iar în acest caz alți factori conduceau spre asemenea mariaje; 2. dacă totuși constrângerile etnice erau puternice, o parte a acestor mariaje le putem pune pe seama maghiarilor de confesiune GC.

În Tarcea, doar 7 căsătorii sunt mixte inter-confesional (5,9%). Toate aceste căsătorii mixte sunt încheiate cu parteneri din afara grupului etnic românesc (acest fapt era însă unul normal dacă ținem cont de faptul că în localitate, dar și în satele vecine, nu exista o comunitate ortodoxă). Dintre cele 7 căsătorii mixte, 3 au fost încheiate în filia Cheșereu (toate cu parteneri CH), unde comunitatea GC era alcătuită din 56 de persoane, iar comunitatea CH număra 1.358 de persoane⁸.

La Șuncuiș de Beiuș ponderea scăzută a căsătoriilor mixte demonstrează puternicul determinism confesional la populația GC din localitate. Atunci când alteritatea confesională este suprapusă și de către una etnică, constrângerile comunitare, pe de o parte, și înclinațiile personale pe de altă parte, fac ca determinismele etno-confesionale asociate să fie foarte evidente. Doar două căsătorii mixte (din cele 17) implică parteneri ce aparțin unei confesiuni specifice unui alt grup etnic, restul fiind cu parteneri ortodocși (asta în ciuda faptului că în localitate comunitatea O era aproape inexistentă).

La nivelul întregii episcopii, potrivit studiului combinat asupra rapoartelor parohiale și asupra registrelor de stare civilă (efectuat în cazul parohiilor alese în eșantionul propus), în perioada 1860-1910 au fost încheiate 5.392 de căsătorii mixte.

⁷ În această categorie intra, pe lângă cele 10 căsătorii dintre parteneri din localitate, și căsătoria din 1880 dintre un bărbat CH din Vadu Crișului și o femeie GC din Birtin. *Ibidem*, dos. 1382, f. 49-50

⁸ *Schematismus* ..., p. 225

Analizând tabelul de mai jos constatăm o sensibilă diferențiere zonală în ceea ce privește comportamentul marital al populației greco-catolice. Putem identifica, sub acest raport, trei tipuri de protopopiate: primul cu un mare număr de căsătorii mixte (peste 400 de cazuri) în protopopiatele Carei, Mako, Oradea și Satu Mare; al doilea cu un număr mediu de căsătorii (între 100 și 400 de cazuri) în protopopiatele Barcău, Beiuș, Crișul Repede, Eriu, Holod, Lunca, Leta Mare, Sebiș, Șimand, Șiria și Vășad; și în fine, al treilea grup format din protopopiate în care au fost consemnate mai puțin de 100 de căsătorii mixte: Ardud, Mădăras, Someșeni și Supuru de Jos.

O pondere mare a căsătoriilor mixte întâlnim așadar în protopopiatele în care existau centre urbane (mediu în care alteritatea confesională s-a dovedit a fi mai mare) sau în regiuni cu populație greco-catolică redusă și dispersată (cazul protopopiatului Mako).

Protopopiatul	Total căsătorii mixte	GC/O	GC/RC	GC/CH	GC/EV	% bărbați	O/GC	RC/GC	CH/GC	EV/GC	% femei
Ardud	21		15			71,43	1	2	2	1	28,57
Barcău	277	42	50	13	2	38,63	115	43	11	1	61,37
Beiuș	151	29	12	18	3	41,06	62	17	5	5	58,94
Carei	451	18	131	64	9	49,22	9	122	80	18	50,78
Crișul Repede	206	57	12	10		38,35	97	12	16	2	61,65
Eriu	246	15	85	42	3	58,94	16	46	39		41,06
Holod	196	83	22	3	1	55,61	68	16	3		44,39
Leta Mare	247	6	89	40	4	56,28	11	31	61	5	43,72
Lunca	237	28	48	37	6	50,21	65	21	28	4	49,79
Mako	1.413	287	262	83	13	45,65	409	190	157	12	54,35
Mădăras	57	1	18	15	2	63,16	1	8	11	1	36,84
Oradea ⁹	630	147	55	47	8	40,79	300	44	24	5	59,21
Satu Mare	510	14	125	103	16	50,59	17	113	106	16	49,41
Sebiș	150	57	20	12	1	60,0	53	6	1		40,0
Someșeni	48	2	21	6		60,42	1	15	3		39,58
Supuru de Jos	63	5	12	20	4	65,08		16	4	2	34,92
Șimand	151	81	5			56,95	59	3	3		43,05
Șiria	171	70	14	2		50,29	77	6	2		49,71
Vășad	167	7	25	24	2	34,73	6	62	38	3	65,27
Total	5.392	949	1.021	539	74	47,90	1.367	773	594	75	52,10

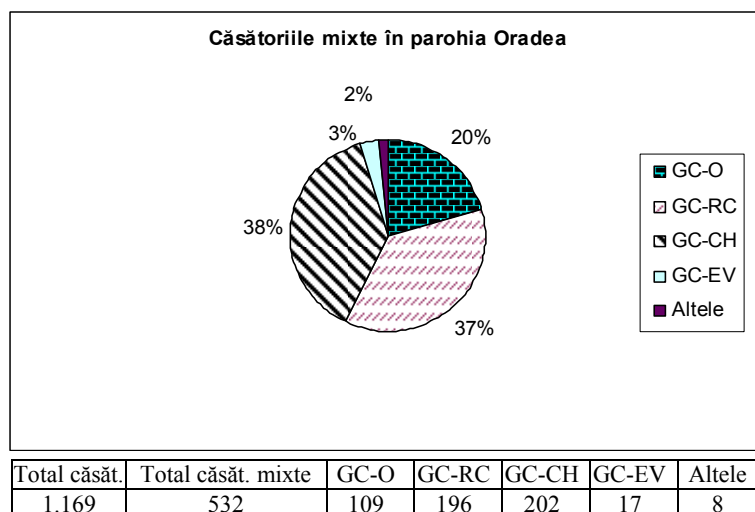
Surse: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununaților); Idem, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Parohiile din Oradea sunt în măsură a ne oferi imaginea unei mari alterități confesionale prin căsătorie. Acest fenomen este credem noi generat de influența modernității, mult mai vizibilă la oraș, unde pe fondul diluării percepțelor tradiționale se constată o evoluție mult mai pragmatică în raporturile maritale. Tabloul următor¹⁰,

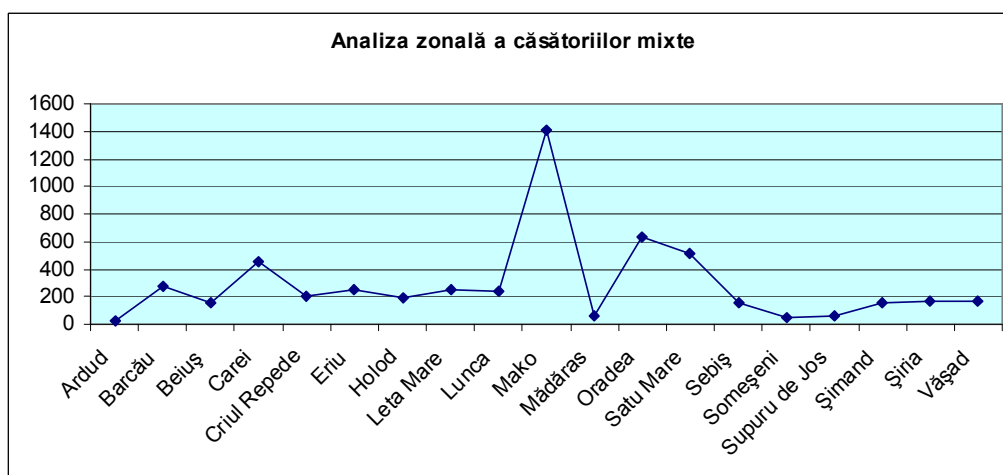
⁹ Informațiile referitoare la acest protopopiat nu includ rezultatele cercetării făcute asupra registrelor parohiale din parohia Oradea. Considerăm că o prezentare separată poate să evidențieze comportamentul marital al populației urbane, dar și percepția preoților din localitate. Pentru o mai clară imagine rugăm a se vedea prezentarea analizei strategiilor maritale (din subcapitolul precedent) făcută pentru acest protopopiat.

¹⁰ Cf. Adelina Stoenescu, *op. cit.*, p. 162; A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 825, f. 21-39 și dos. 827, f. 1-19 (parohia Olosig); dos. 726, f. 6-23 (parohia Oradea Ruteană); dos. 686, f. 1-50 și dos. 687, f. 1-5 (parohia Oradea Catedrală)

ce cuprinde informații obținute în urma cercetării registrelor parohiale din Oradea, este în măsură să accentueze supozițiile enunțate cu această ocazie.

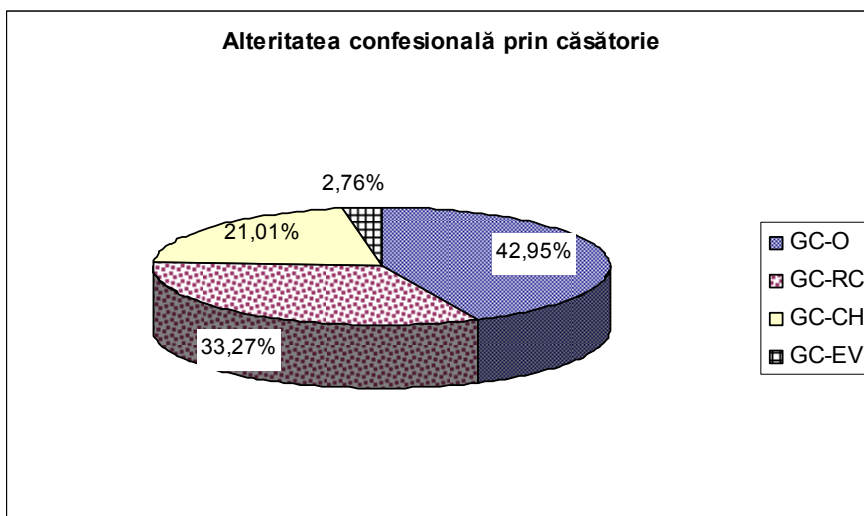

La polul opus se aflau protopopiatele Arduș, Mădăras, Someșeni și Supuru de Jos, toate alcătuite din localități ce aveau o populație majoritar greco-catolică și în care comunitatea ortodoxă era practic inexistentă. În aceste localități considerăm că gradul alterității confesionale prin căsătorie era determinat mai degrabă de presiunea exercitată de celelalte comunități confesionale, obligate de atingerea pragului consangvinității să încheie căsătorii cu parteneri greco-catolici. Apoi, în lipsa ortodocșilor, asupra căsătoriilor mixte s-a exercitat și o presiune din partea determinismului etnic (dorim să amintim cu această ocazie că o mare parte din căsătoriile mixte din parohiile cu multe asemenea căsătorii au fost realizate cu parteneri ortodocși – componenta etnică căpătând așadar o importantă relevanță în studiul nostru).

Semnificativ în abordarea subiectului propus este studiul asupra direcțiilor în care s-a manifestat alteritatea confesională. Potrivit analizei efectuate asupra celor 5.392 de căsătorii mixte s-a constatat o alteritate pe patru direcții principale. Acest proces trebuie fără îndoială privit cu mare circumspecție. Procesul despre care vorbim nu a fost unul cu sens unic. Alteritatea s-a manifestat în ambele direcții (atât dinspre, cât și spre comunitatea confesională greco-catolică).

a. **Alteritatea pe direcția ortodoxă**, coroborată cu afinitatea etnică a celor două confesiuni (ambele erau alcătuite în principal din români), a fost cea mai evidentă. Nu mai puțin de 42,95% dintre căsătoriile mixte s-au încheiat cu parteneri ortodocși. Ponderea acestora a putut fi și mai mare în condițiile în care s-a dovedit în studiul nostru că unii preoți nu raportau aceste căsătorii ca fiind „amestecate”.

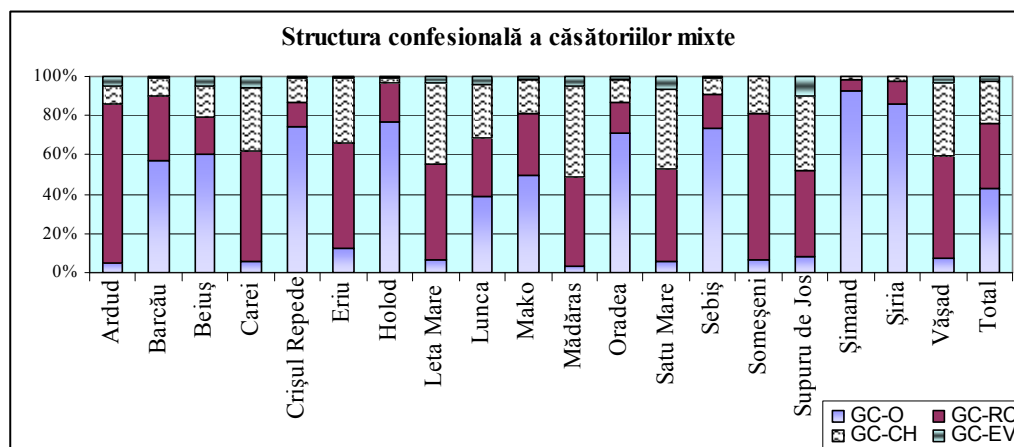

O pondere mare a căsătoriilor mixte GC-O întâlnim (a se vedea graficul de mai jos) în protopopiatele cu o însemnată populație de ortodocși (Barcău, Beiuș, Crișul Repede, Holod, Sebiș, Șimand sau Șiria) dar și în protopopiate în care cele două comunități confesionale ale românilor erau minoritare (Lunca, Mako sau Oradea). În celelalte protopopiate s-au consemnat ponderi mai reduse ale căsătoriilor mixte ce implicau parteneri ortodocși. Explicația acestui fapt o găsim în ponderea redusă (aproape inexistentă) a comunității ortodoxe din aceste protopopiate și nu într-o afinitate mai redusă spre asemenea mariaje¹¹.

b. **Alteritatea pe direcția romano-catolică**. După căsătoriile cu parteneri ortodocși, tinerii greco-catolici preferau căsătoriile cu parteneri de confesiune romano-catolică (33,27% din totalul căsătoriilor mixte). Înclinația spre mariaje cu tineri romano-catolici poate fi demonstrată în principal acolo unde existau și alte comunități numeric mai semnificative decât cea romano-catolică. Această afinitate s-ar datora credem noi apropierei spirituale dintre cele două confesiuni. Apoi, protopopul ce emitea dispensele necesare căsătoriilor mixte, avea sau nu anumite preferințe. El putea să aprobe, să amâne sau chiar să se opună realizării unei căsătorii. Prin poziția sa și

¹¹ Studiile făcute asupra acestor protopopiate au demonstrat chiar contrariul: proporțional cu ponderea populației ortodoxe din aceste localități numărul căsătoriilor mixte ce implicau asemenea parteneri este mai semnificativ.

prin ierarhia superioară, care avea un vârf comun cu cel al credincioșilor romano-catolici, el putea facilita căsătoriile mixte cu credincioși romano-catolici. Doi tineri, unul greco-catolic și unul romano-catolic, ce doreau să se căsătorească, obțin pe de o parte mult mai repede aceste dispense, iar pe de altă parte mulți credincioșii greco-catolici de rând percepeau apropierea de romano-catolici prin faptul că se aflau sub aceeași frățietate a credinței romane. Nu este prin urmare întâmplător faptul că mulți tineri greco-catolici preferau să se căsătorească cu romano-catolici. Această preferință pentru romano-catolici este mai vizibilă luând în considerare ponderea căsătoriilor cu tineri ai altor confesiuni ce aveau credincioși de etnie maghiară (ne referim în principal la căsătoriile cu tineri reformați – ponderea căsătoriilor de acest gen fiind mult mai scăzută comparativ cu cele realizate cu tineri romano-catolici). O pondere ridicată a căsătoriilor mixte GC-RC s-a înregistrat în protopopiatele Ardud, Carei, Eriu, Leta Mare, Mădăras, Satu Mare, Someșeni, Supuru de Jos, Vășad (protopopiate cu însemnată populație romano-catolică).

c. *Alteritatea pe direcția reformată (calvină)*. Varianta căsătoriilor cu parteneri de confesiune reformată a fost preferată în cazul a 21,01% dintre căsătoriile mixte. Această pondere destul de ridicată trebuie privită totuși sub rezerva faptului că în regiune ponderea populației calvine era mult mai mare. În conformitate cu recensământul din anul 1880, în Bihor locuiau 86.231 de enoriași ai Bisericii Calvine. Ei reprezentând 27,4% din populația totală a spațiului actualului județ Bihor¹². La 1900, potrivit informațiilor oferite de către episcopie, în localitățile eparhiei greco-catolice locuiau 365.318 calvini (29,03% din totalul populației)¹³. O pondere mai ridicată a căsătoriilor GC-CH s-a înregistrat în protopopiatele Carei, Eriu, Leta Mare, Mădăras, Satu Mare, Supuru de Jos și Vășad (regiuni cu o pondere foarte mare a populației calvine).

¹² *Recensământul din 1880 ...*, p. 360

¹³ *Schematismus ...*, p. 266. În același an, comunitatea romano-catolică reprezenta 25,05% din populația acestor localități (tinerii GC i-au preferat însă pe aceștia în procent de 33,27%), iar ortodocșii reprezentau doar 15,1% (căsătoriile GC-O au reprezentat 42,95%). Aceste raporturi dovedesc o înclinație mai mică spre mariaje cu parteneri de etnie maghiară și confesiune protestantă (CH).

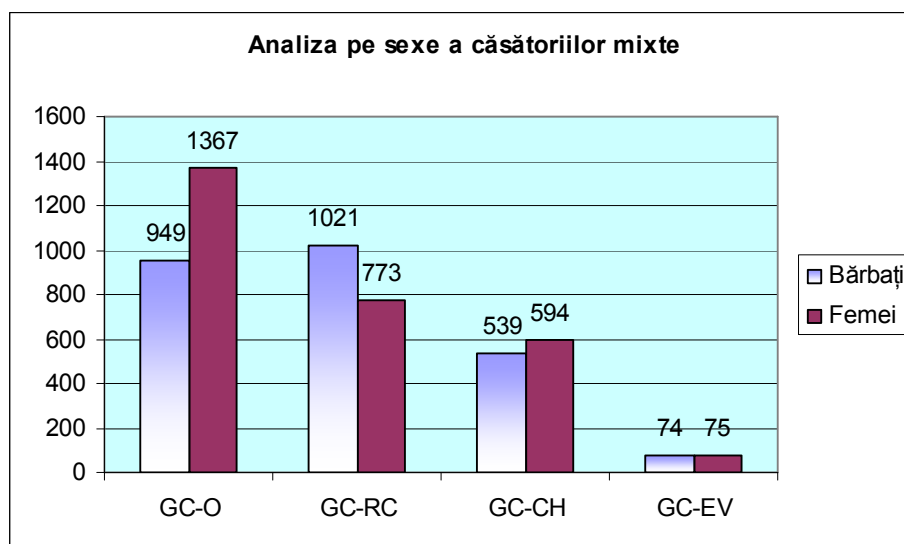
d. **Alteritatea pe direcția evanghelică.** Ponderea căsătoriilor GC-EV este mai scăzută (2,76%), ea fiind mult sub nivelul ponderii populației din spațiul episcopiei (9,8%)¹⁴. Din cele 149 de căsătorii de acest tip, 27 s-au încheiat în Carei, 25 în Mako, iar 32 în Satu Mare (protopopiate cu importante comunități de germani).

Înclinația spre una din cele patru direcții amintite a fost diferită la cele două sexe. În ansamblu, femeile greco-catolice au dovedit înclinație mai mare spre mariaje mixte (52,1%) decât bărbații (47,9%).

Explicația acestui fapt rezidă în primul rând din mobilitatea mai redusă a femeii ce era obligată să recurgă la mariaje mixte atunci când piața maritală nu era suficientă în opțiuni. Această „dispoziție” a femeii spre căsătorii mixte, era totuși contrabalansată de o emancipare mai mare a bărbatului (tinerii bărbați acceptau mult mai ușor un asemenea mariaj).

În raport cu alteritatea confesională, dispoziția spre mariaje mixte a celor două sexe pare a se nuanța. Așa cum explicam și în alte împrejurări, în calea realizării unei căsătorii mixte stau tot felul de obstacole. Printre aceste obstacole era și acela al etniei, al naționalității.

Femeia își putea transmite naționalitatea asupra copiilor într-o mai mică măsură decât bărbatul. În această împrejurare, atrasă fiind mai mult sau mai puțin de idealul național, femeia greco-catolică, după greco-catolici cum era firește, atunci când realizează o căsătorie mixtă, își alege partenerul din rândul tinerilor ortodocși (48,67% dintre fetele greco-catolice antrenate în căsătoriile mixte realizează astfel de căsătorii). Ponderea bărbaților greco-catolici ce realizează căsătorii cu parteneri ortodocși, deși mai scăzută, este totuși semnificativă (36,74%). În opțiunile tinerilor GC urmau partenerii RC. Aceștia sunt preferați de 1.021 de bărbați (39,53%) și 773 de femei (27,52%). Celelalte două opțiuni sunt, sub raport numeric, ușor favorabile femeii ce era mai deschisă în general spre mariaje mixte.

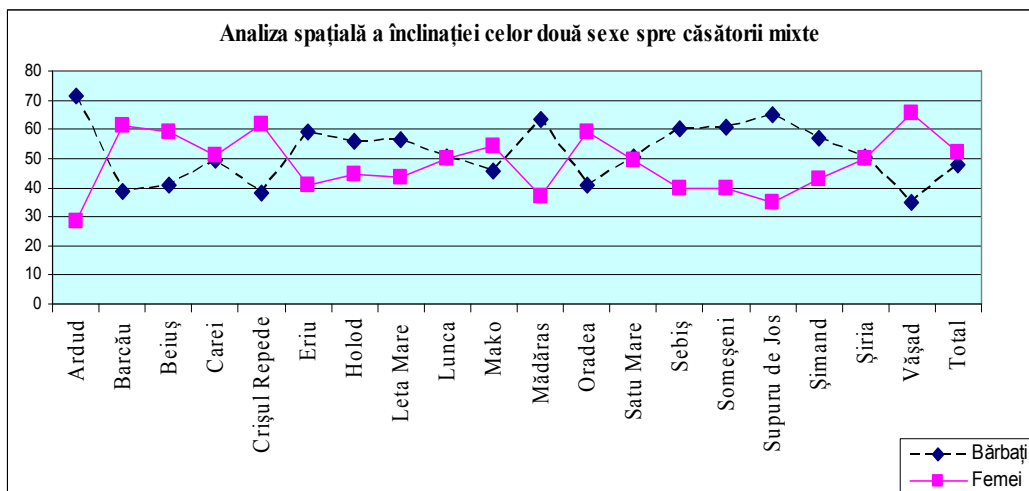

Sub raportul distribuției spațiale a opțiunilor spre căsătorii mixte a celor două sexe se constată o mai mare dispoziție spre mariaje mixte în rândul bărbaților acolo

¹⁴ *Ibidem*

unde societatea tradițională era încă mult mai vizibilă, dar și acolo unde prezența altor grupuri etnice era mai consistentă.

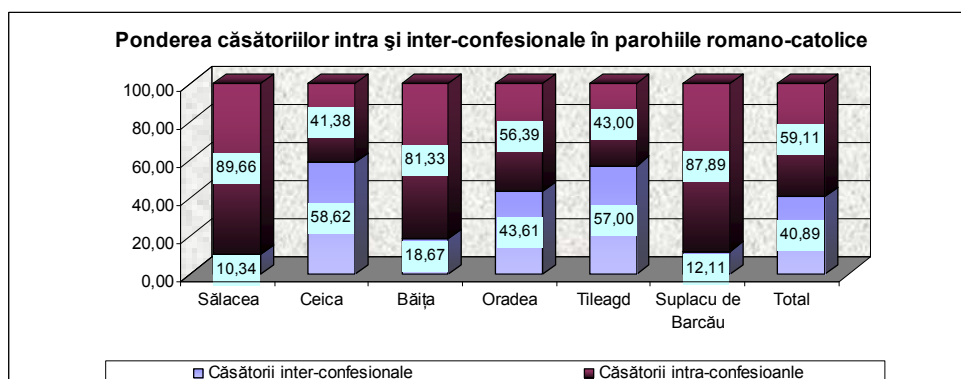
Femeile greco-catolice au optat pentru căsătorii mixte într-o mai mare măsură decât bărbatul în protopopiatele Barcău, Beiuș, Crișul Repede, Mako, Oradea și Vășad.

2.1.2. În comunitățile romano-catolice ponderea alterității confesionale este foarte ridicată (40,89%). Această pondere variază foarte mult de la 58,62% la 10,34%. O pondere mare este întâlnită în localitățile unde comunitățile romano-catolice sunt reduse și izolate (Ceica – 58,62%, Tileagd – 57%) sau în Oradea, unde specificul societății urbane a influențat într-o manieră semnificativă comportamentul tinerilor în momentul căsătoriei.

Parohia	Număr căsătorii înregistrate	Căsătorii mixte	
		Număr	% din total căsătorii
Sălacea	319	33	10,34
Ceica	58	34	58,62
Băița	75	14	18,67
Oradea	5.593	2.439	43,61
Tileagd	100	57	57,0
Suplacu de Barcău	223	27	12,11
Total	6.368	2.604	40,89

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununaților)

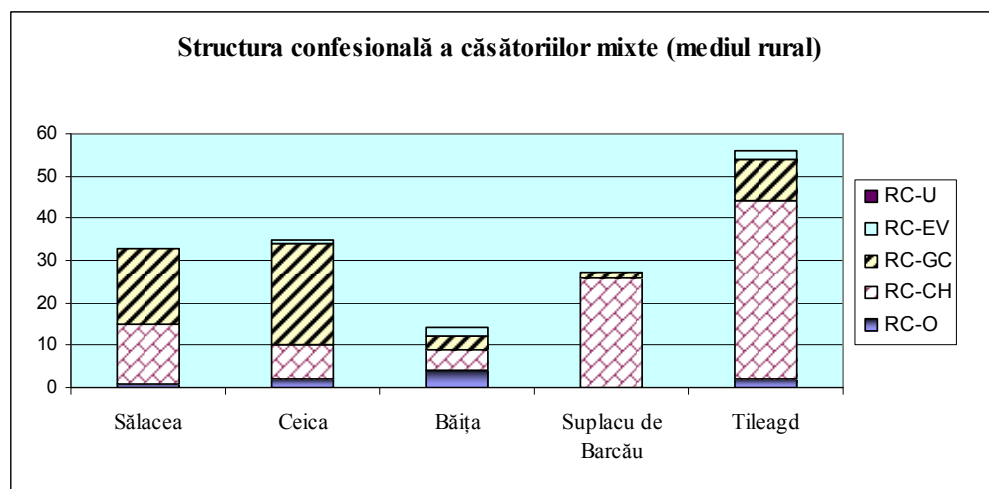
O pondere redusă a căsătoriilor mixte a fost înregistrată în parohiile Sălacea (10,34%), localitate cu o importantă comunitate romano-catolică, și Suplacu de Barcău, localitate în apropierea căreia se află importante comunități romano-catolice slovace (Ip, Borumlaca, Vărzari)¹⁵.

Alteritatea confesională prin căsătorie în parohiile romano-catolice

Parohia	Nr. căs. înreg.	Nr. căs. mixte	RC/O	RC/CH	RC/GC	RC/EV	RC/U	% bărbați	O/RC	CH/RC	GC/RC	EV/RC	U/RC	% femei
Sălacea	319	33		2	2			12,12	1	12	16			87,88
Ceica	58	35		4	5			25,71	2	4	19	1		74,29
Băița	75	14	2	3	2			50,0	2	2	1	2		50,0
Oradea	5.593	2.439	80	223	755	57	1	45,76	134	303	771	107	8	54,24
Tileagd	100	56	1	25	2			50,0	1	17	8	2		50,0
Suplacu de Barcău	223	27		12				44,44		14	1			55,56
Total	6.368	2.604	83	269	766	57	1	45,16	140	352	816	112	8	54,84

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununaților)

Dimensiunea comunităților romano-catolice, structura etnică a acestor comunități, dar și mediul, au condiționat alteritatea confesională a tinerilor în momentul căsătoriei. Comunitățile romano-catolice izolate au fost obligate să recurgă la mariaje cu parteneri de alte confesiuni.

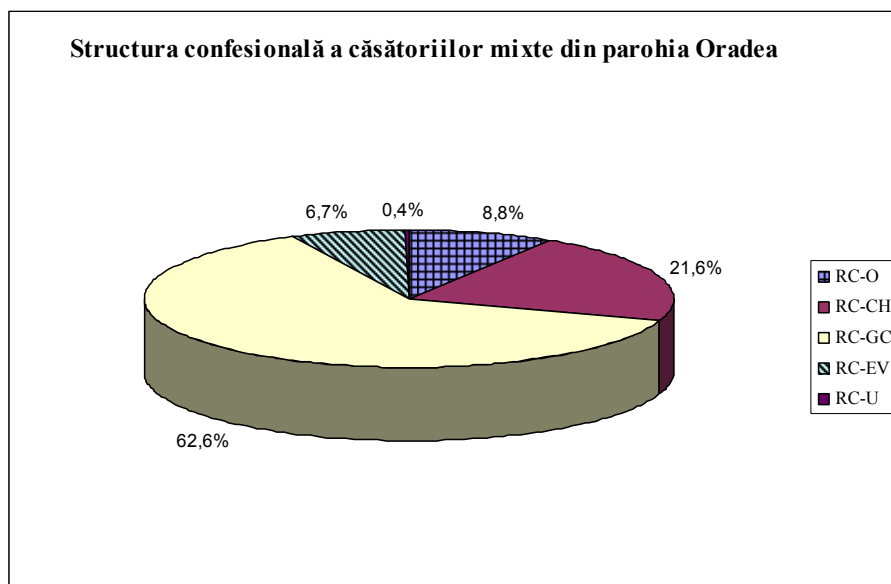
În mediul rural, mai conservator, partenerii preferați ai tinerilor romano-catolici au fost tinerii reformați. Această afinitate confesională credem că a fost determinată și de apartenența comună la grupul etnic maghiar. Asemenea situații pot fi consemnate la Suplacu de Barcău și Tileagd, unde o parte importantă a RC erau maghiari (la fel ca și reformații). O interesantă distribuție a căsătoriilor mixte a fost consemnată la Sălacea. Această localitatea avea la 1880 o populație totală de 2.954 de locuitori¹⁶. Dintre aceștia, 1.709 erau CH, 1.075 erau RC, 89 erau GC, 61 erau Iz, 19 erau O, iar 1 era EV¹⁷.

¹⁵ În acest ultim caz componenta etnică se asocia celei confesionale.

¹⁶ *Recensământul din 1880 ...*, p. 74

¹⁷ *Ibidem*

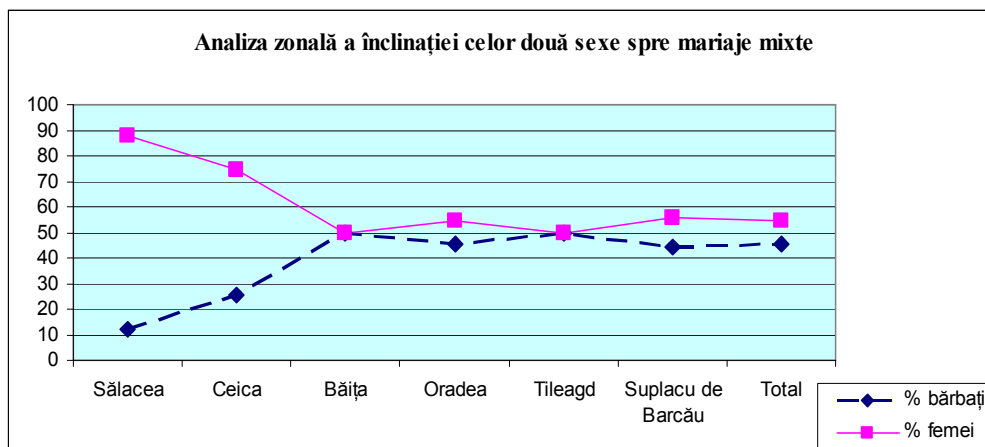
Analizând comparativ structura etno-confesională cu cea a căsătoriilor mixte putem deduce faptul că între RC și GC există o evidentă afinitate. Ținând cont de dimensiunea comunității RC (ce putea să asigure o suficientă piață maritală) credem mai degrabă că această „afinitate” se datorează dimensiunii reduse a comunității GC (nevoită să încheie căsătorii în afara grupului confesional). La Băița, devenit important centru economic, marea diversitate a opțiunilor maritale s-a datorat fără îndoială și compoziției și originii mozaicate a populației din această localitate confruntată cu un aflus important de populație ce se stabilea aici în căutarea unui loc de muncă.

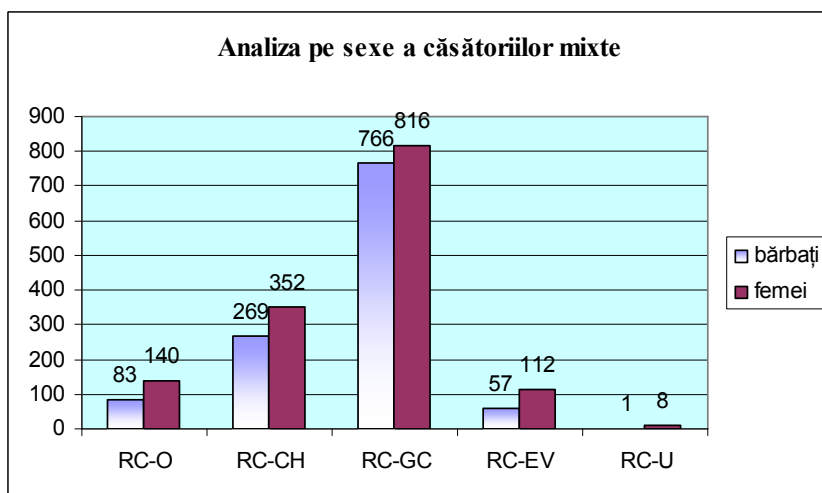
La Oradea, mediul urban a influențat de o manieră decisivă comportamentul marital al populației romano-catolice. Afinitățile etnice păreau a se estompa, în schimb tot mai evidentă este afinitatea spirituală cu GC (observată și în cazul greco-catolicilor¹⁸). Nu mai puțin de 62,6% dintre tinerii RC care au optat pentru căsătorii mixte și-au ales drept partener un GC. Următoarea opțiune, evidentă am spune dacă ținem cont de ponderea acestei comunități în oraș, dar și de afinitatea etnică dintre cele două grupuri, a fost cea a căsătoriilor cu parteneri reformați (21,6%). Urmau căsătoriile cu ortodocși (8,8%), cele cu evanghelici (6,7%) și cele cu unitarieni (0,4%).

Sub raportul înclinației spre căsătorii mixte a celor două sexe se constată un evident raport favorabil femeii, 54,84% dintre mariajele mixte fiind încheiate de către acestea. O asemenea distribuție a căsătoriilor mixte pe cele două sexe este dată de mobilitatea scăzută a femeii, care este „obligată” să recurgă la mariaje mixte. Graficul următor ilustrează cât se poate de clar faptul că femeile romano-catolice au fost implicate (la nivelul tuturor parohiilor analizate) într-o măsură mult mai mare în căsătorii mixte decât bărbații.

¹⁸ Acest proces al conștientizării apropierei spirituale dintre cele două confesiuni catolice era mai vizibil la elite și în mediul urban, unde populația înțelegea mai bine realitățile religioase.

Prezența majoritară a femeii în acest proces de alterare confesională prin căsătorie este vizibilă în raport cu toate confesiunile. Opțiunile celor două sexe nu sunt diferite ca structură, ci doar ca număr.

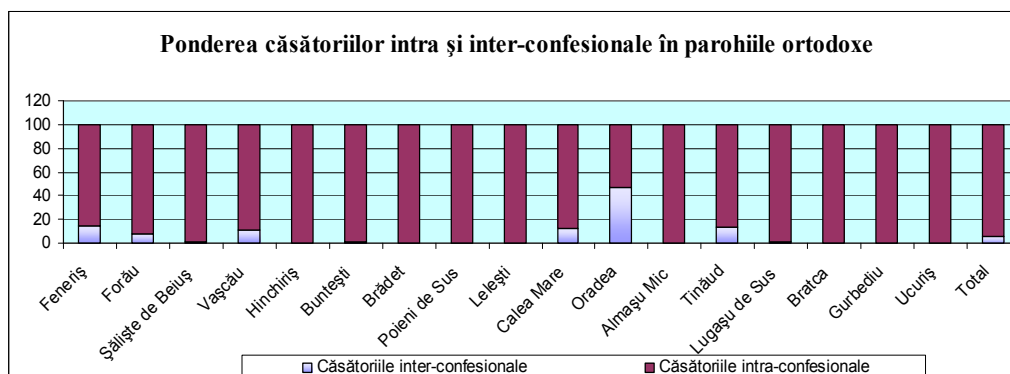
2.1.3. În comunitățile ortodoxe gradul de alteritate confesională prin căsătorie a fost în perioada analizată deosebit de redus. În cele 17 parohii analizate, din totalul celor 3.615 căsătorii, doar 317 au fost căsătorii mixte inter-confesional (8,77%). Din acest punct de vedere, comunitatea ortodoxă poate fi considerată drept una dintre cele mai conservatoare confesiuni creștine sub raportul deschiderii spre mariaje mixte. În ciuda acestei ponderi foarte reduse putem constata, la fel ca și în cazul celorlalte confesiuni, că acolo unde modernitatea s-a impus mai repede (la oraș în principal) alteritatea confesională prin căsătorie a fost destul de ridicată. La Oradea, în aceeași perioadă ponderea căsătoriilor mixte inter-confesionale s-a ridicat la 46,55% din totalul căsătoriilor. Această pondere ridicată s-a datorat cu precădere faptului că în localitate piața maritală intra-confesională era imposibil de asigurat. Numeroșii tineri, sosiți din

întreaga regiune la Oradea, își întemeiau o familie alături de persoane care locuiau deja în oraș (puțini dintre aceștia erau ortodocși¹⁹).

Parohia	Număr căsătorii înregistrate	Căsătorii mixte	
		Număr	% din total căsătorii
Feneriș	300	45	15,0
Forâu	338	26	7,69
Șăliște de Beiuș	134	1	0,75
Vaşcău	214	24	11,21
Hinchiriș	227	1	0,44
Buntești	218	2	0,92
Brădet	117		0,0
Poieni de Sus	187		0,0
Lelești	85		0,0
Calea Mare	129	16	12,40
Oradea	348	162	46,55
Almașu Mic	71	11	15,49
Tinăud	201	26	12,94
Lugașu de Sus	236	2	0,85
Bratca	144		0,0
Gurbediu	387	1	0,26
Ucuiș	279		0,0
Total	3.615	317	8,77

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununaților)

În mai multe parohii situate în regiuni preponderent românești ortodoxe gradul alterității confesionale este zero. Astfel, regiuni întregi din lungul Crișului Negru sau a Crișului Repede se pot distinge printr-un mare grad de conservare și preservare atât a identității confesionale, cât și a celei etnice. Puternica conservare etnică este evidențiată și de înclinația, acolo unde a fost cazul, spre mariaje cu parteneri greco-catolici (în proporție de 100% în mai multe parohii).

Puternica conservare a identității confesionale poate fi observată și din tabelul de mai jos. Puține căsătorii mixte s-au încheiat în afara grupului confesional. Atunci când totuși s-au încheiat asemenea căsătorii, ele tindeau să se realizeze în interiorul comunității românești. Excepție de la această regulă a făcut doar parohia Oradea și într-

¹⁹ A se vedea în sensul exemplificărilor analiza strategiilor maritale pentru parohia Oradea.

o măsură mult mai redusă parohia Vașcău (devenit un centru economic zonal tot mai important și unde, la fel ca și în Oradea, persoanele nou stabilite încercau să se integreze, inclusiv printr-un mariaj cu o persoană din localitate²⁰).

Un fapt demn de remarcat este și înclinația mult mai evidentă spre mariaje mixte a tinerelor ortodoxe (61,2%) în comparație cu bărbații (38,8%).

Parohia	O/GC	O/RC	O/CH	O/EV	% bărbați	GC/O	RC/O	CH/O	EV/O	% femei
Feneriș	6				13,33	39				86,67
Forău					0,0	26				100,0
Șăliște de Beiuș					0,0	1				100,0
Vașcău	3	6	1		41,67	6	7	1		58,33
Hinchiriș					0,0	1				100,0
Buntești					0,0	2				100,0
Brădet					0,0					0,0
Poieni de Sus					0,0					0,0
Lelești					0,0					0,0
Calea Mare	2				12,50	14				87,50
Oradea	37	36	30	1	64,20	28	14	16		35,80
Almașu Mic					0,0	11				0,0
Tinăud			1		3,85	24	1			96,15
Lugașu de Sus					0,0	2				100,0
Bratca					0,0					0,0
Gurbediu					0,0			1		100,0
Ucuiș					0,0					0,0
Total	48	42	32	1	38,80	154	22	18		61,20

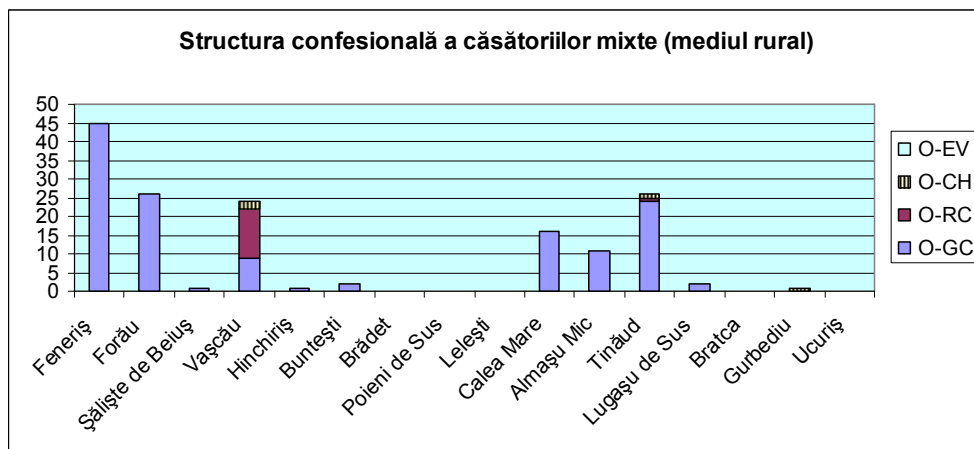
Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununaților)

Analizând structura confesională a căsătoriilor mixte constatăm așa cum am mai precizat că tinerii O erau atrași într-o mică măsură de mariajele mixte.

Atunci când realizau totuși căsătorii mixte ei se orientau cu predilecție spre căsătorii cu parteneri greco-catolici (români). Orientarea tinerilor O spre asemenea mariaje nu poate fi pusă doar pe seama evidentului determinism etnic (foarte puternic, de altfel!), ci credem că a fost influențat și de structura etno-confesională a așezărilor în care se aflau aceste parohii ortodoxe. În general, erau puține localitățile care aveau populație mixtă etnic și unde românii să fie ortodocși și nu greco-catolici. Apoi, ar mai fi încă un fapt asupra căruia merită insistat: legislația statului stabilea ca o căsătorie dintre un catolic și un necatolic să se realizeze în fața preotului catolic (deci nu în registrele ortodoxe de stare civilă trebuiesc căutate eventualele căsătorii de acest gen).

Dincolo de toate acestea, analizând sursele documentare ecleziastice provenite de la celelalte confesiuni (ce aveau enoriași ce nu erau de etnie română), se remarcă totuși numărul redus al căsătoriilor mixte inter-confesional dintre tineri ortodocși și romano-catolici sau protestanți.

²⁰ De această dată fenomenul era asigurat de persoanele ce aveau o confesiune diferită (în special romano-catolică) ce se stabileau într-o regiune preponderent ortodoxă. Fenomenul putea fi și invers: numeroși tineri din satele învecinate (alcătuite într-o proporție aproape absolută din ortodocși) intrau în contact cu partenerii lor în Vașcău sau Băița (localități în care s-au concentrat persoane de alte confesiuni, în special RC).

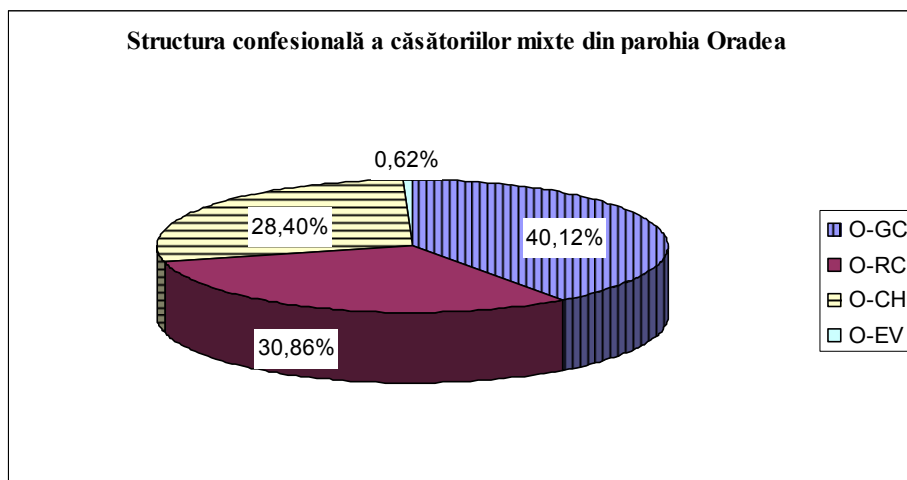
Așezarea unui număr mare de tineri ortodocși în Oradea pe parcursul acestei perioade (inclusiv prin căsătorie) este un fenomen vizibil și în urma unei analize comparate a celor 3 recensăminte efectuate de către statul maghiar în acești ani. Comunitatea ortodoxă din Oradea înregistrează între 1880 și 1910 cea mai mare creștere în raport cu celelalte confesiuni (peste 250%). Ea ajunge de la 1.856 de enoriași în 1880, la 4.649 de enoriași în 1910. Ponderea acestei comunități din totalul populației a crescut și ea de la 5,9% (1880) la 7,2% (1910). Această creștere a comunității ortodoxe din Oradea poate fi pusă nu doar pe seama unui spor natural ridicat, ci în primul rând pe seama așezării în localitate a unui mare număr de persoane ce se instalau în oraș în căutarea unei vieți mai bune. Cum majoritatea celor ce se instalau în Oradea erau din satele bihorene, s-a ajuns la o creștere semnificativă a numărului membrilor comunității ortodoxe de aici. Cei mai mulți dintre noii veniți au fost tineri (în special bărbați) ce căutau de lucru la oraș. O mare parte a acestor tineri optau pentru căsătorii tot în Oradea. Cu cine se puteau căsători? Piața maritală le oferea acestora, dar și altor tineri ortodocși, posibilitatea încheierii unor mariaje în interiorul comunității confesionale? Nu. Cum majoritatea celor care veneau în oraș erau băieți, credem că se ajungea la o insuficientă „ofertă” feminină (în interiorul confesiunii). Nu întâmplător, spre deosebire de alte localități, unde femeile ortodoxe se arătau mult mai deschise spre mariaje mixte, în parohia ortodoxă din Oradea 64,2% dintre căsătoriile mixte sunt realizate de către bărbați.

Prima opțiune a tinerilor ortodocși (fenomen evident în majoritatea localităților cercetate) atunci când realizau căsătorii mixte au fost mariajele cu parteneri GC. Înclinația vădită spre aceste mariaje în parohia din Oradea nu este reliefată doar de numărul (65 de cazuri) și ponderea (40,12%²¹) acestor căsătorii, ci și de faptul că în oraș comunitatea greco-catolică era una destul de redusă (celelalte confesiuni reprezentau prin urmare oferte mult mai largi). Afinitatea mariajelor O-GC s-a dovedit mare și în cazul tinerilor GC (și în acest caz însă oferta RC și CH mult mai bogată i-a împins pe tineri spre mariaje în afara comunității etno-confesionale). Diferențe au existat totuși între cele două comunități: tinerii GC au dovedit o mai mare deschidere spre mariaje cu parteneri de o altă etnie (posibil și ca urmare a apropierei spirituale dintre GC și RC). Apropierea de care am vorbit s-a produs nu doar pe cale spirituală;

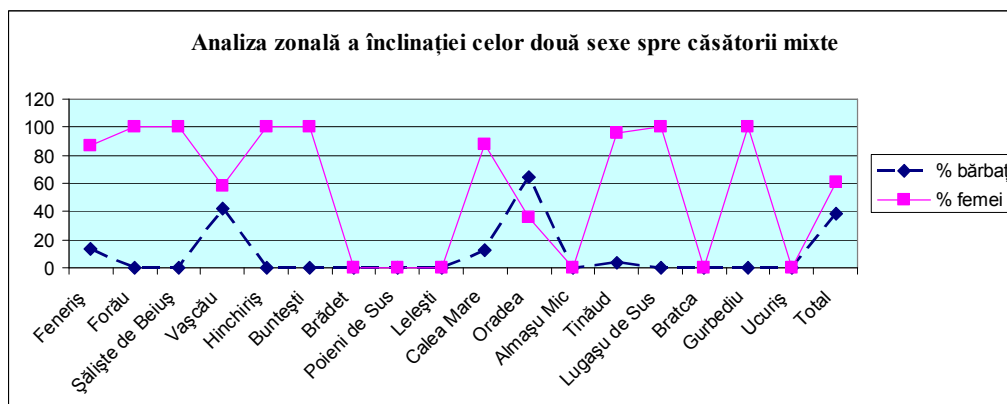
²¹ Aceste căsătorii reprezentau 18,68% din totalul căsătoriilor încheiate în această perioadă de către tinerii parohiei.

conviețuirea comună a condus oarecum și la o anumită diluare a percepțelor etnice în această comunitate. Reamintim faptul că tinerii GC au preferat atunci când au încheiat mariaje mixte parteneri CH într-o pondere de 37,97%, RC într-o pondere de 36,84%, iar O în pondere de 20,48%. Faptul că în Oradea exista o comunitate GC mult redusă în raport cu celelalte confesiuni a contat mult în opțiunile maritale ale tinerilor O. Alta ar fi fost situația dacă această comunitate ar fi fost mai mare. Cu toate acestea, tinerii ortodocși au dovedit un mai mare atașament față de grupul etnic românesc.

Dimensiunea mare a comunității RC din Oradea a condus la un număr consistent de căsătorii mixte O-RC (50 de cazuri, reprezentând 30,86% din totalul căsătoriilor mixte²²). De o dimensiune apropiată era și comunitatea CH, mariajele cu parteneri de această confesiune reprezentând 28,4% din totalul căsătoriilor mixte și 13,21% din totalul căsătoriilor încheiate.

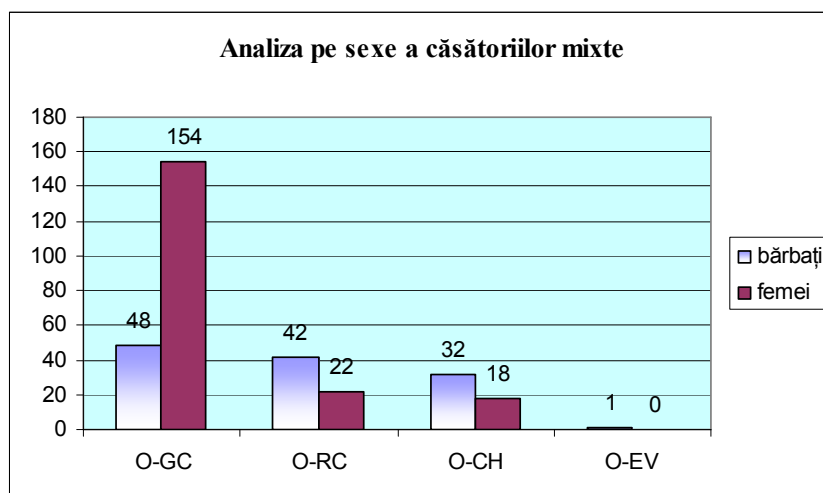

Așa cum deja am amintit, în toate parohiile rurale analizate, femeile ortodoxe s-au dovedit a fi mai deschise spre mariaje mixte. Explicația simplă rezidă tocmai din caracterul închis sau semi-inchis al acestor localități, fapt ce obliga femeia să accepte variantele existente.

²² Aceste căsătorii reprezentau 14,37% din totalul căsătoriilor încheiate în această perioadă de către tinerii parohiei.

Atunci când coroborăm structura confesională cu dispoziția spre căsătorii mixte a celor două sexe lucrurile devin și mai clare din perspectiva determinismelor etnice și socio-profesionale. Femeia ortodoxă este mai deschisă spre mariaje mixte decât bărbatul. Ea este însă dispusă să încheie căsătorii mixte doar cu tineri greco-catolici (români!) și mai puțin cu tineri de alte confesiuni. Bărbatul ortodox, în schimb, părea a nu avea foarte multe rețineri atunci când încheia o căsătorie cu o parteneră de altă etnie.

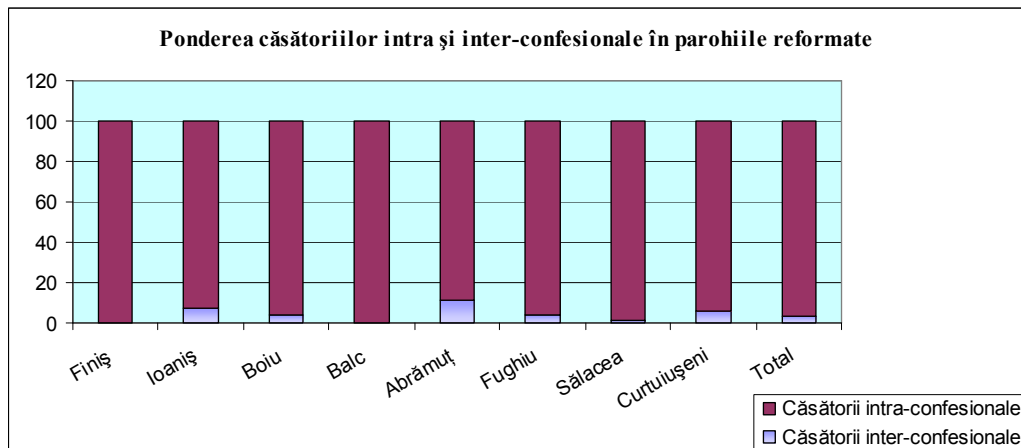
2.1.4. În comunitățile reformatе (calvine) alteritatea confesională prin căsătorie s-a dovedit a fi mult mai redusă. În general comunitățile protestante militau într-o formă mult mai clară și mai vehementă împotriva oricărei diluări a percepțelor confesionale prin căsătorie. Căsătoria trebuia făcută „în Domnul”, iar căsătoriile mixte erau văzute de multe ori ca ceva ce era săvârșit fără voia Bisericii și fără cea a lui Dumnezeu. Aceste percepțe, vizibil mai puternice în cazul comunității reformatе, au căpătat totuși o nuanțare în funcție de structura etno-confesională a populației unei așezări, de realitățile demografice locale și regionale în general, dar și de influențele modernității, mult mai vizibile în mediul urban.

Parohia	Număr căsătorii înregistrate	Căsătorii mixte	
		Număr	% din total căsătorii
Finiș	249		0,0
Ioaniș	41	3	7,32
Boiu	321	12	3,74
Balc	139		0,0
Abrămuț	87	10	11,49
Fughiu	118	5	4,24
Sălacea	454	7	1,54
Curtuiuşeni	387	23	5,94
Total	1.796	60	3,34

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununaților)

Din cele 1.796 de căsătorii încheiate în parohiile analizate, doar 60 au fost mixte inter-confesional. Ponderea medie scăzută (3,34%) a acestor căsătorii ne

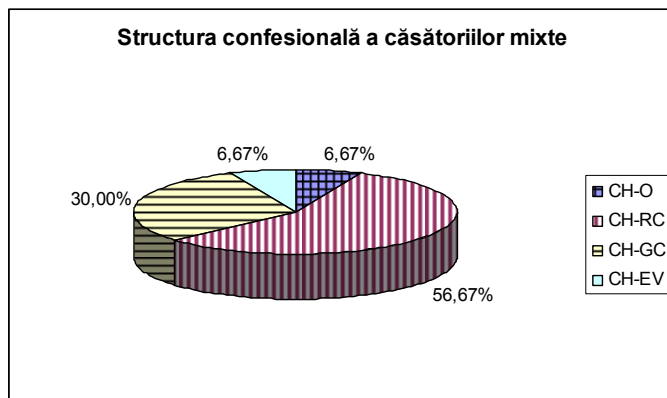
îndreptățește să credem că asistăm, în dreptul enoriașilor acestei biserici, la un puternic fenomen de preservare a identității confesionale. În două dintre cele opt parohii asupra cărora s-au efectuat studii de caz nu s-au încheiat căsătorii mixte. De reținut este faptul că ambele localități au o populație formată dintr-o comunitate reformată majoritară, dar în care existau totuși și alte comunități confesionale. La celălalt pol s-a situat localitatea Abrămuț, parohie în care gradul alterității confesionale prin căsătorie s-a ridicat până la 11,49%²³.

Atunci când realizau căsătorii mixte, înclinația principală a tinerilor reformați s-a dovedit a fi aceea spre mariaje cu parteneri romano-catolici (56,67%). O asemenea înclinație era una normală credem în contextul în care cele mai multe dintre localitățile analizate au în componența lor și importante comunități romano-catolice. Apoi, în contextul determinismelor etno-confesionale (care cel mai adesea acționează concomitent), înclinația spre asemenea mariaje cu tineri romano-catolici, pare una mai ușor de acceptat de către tinerii maghiari ai ambelor confesiuni. Căsătoriile cu parteneri greco-catolici au ocupat și ele o importantă pondere (30%). În localități precum erau Abrămuț (aici, 50% dintre căsătoriile mixte au fost cu parteneri GC) sau Curtuiușeni (în acest caz, 43,47% dintre căsătoriile mixte au fost cu parteneri GC), această pondere a fost determinată de prezența în aceste parohii a unor importante comunități greco-catolice. Nu excludem posibilitatea ca o parte dintre aceste căsătorii să se fi realizat tot în interiorul comunității etnice maghiare (o parte a greco-catolicilor din aceste localități erau maghiari). Celelalte direcții ale alterității confesionale prin căsătorie (cea ortodoxă – 6,67% și cea luterană – 6,67%) sunt mai degrabă considerate „accidente” intervenite pe fondul existenței în aceste localități a unor comunități minoritare a acestor confesiuni²⁴.

²³ Studiul de caz asupra acestei parohii a inclus informațiile provenite din analiza registrelor de stare civilă pentru perioada 1860-1908. A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 11, f. 40-47; 13, f. 1-9

²⁴ Cele două comunități confesionale (cea ortodoxă și cea luterană), în care era adesea atins pragul consangvinității, erau în aceste condiții obligate să recurgă la mariaje în afara grupului confesional.

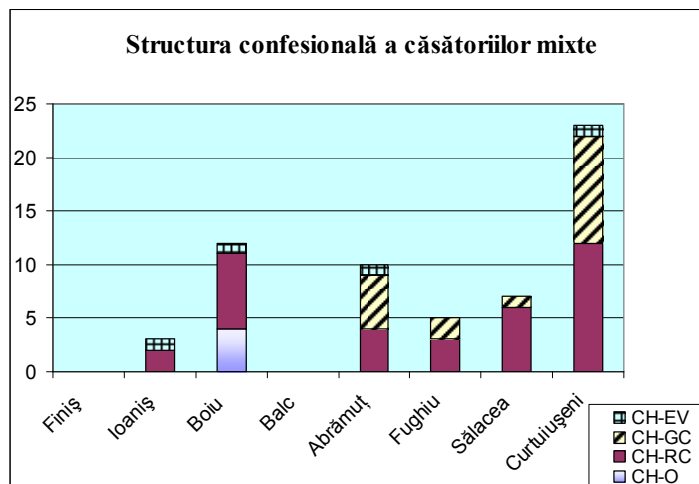
Fără îndoială, alteritatea confesională prin căsătorie, invocată de către noi în cazul comunităților reformatice este demonstrată și de înclinația mai redusă spre mariaje mixte a bărbaților de confesiune calvină. Aceștia, mai mobili (având posibilitatea de a alege) nu renunță la percepțiile confesionale. Femeile calvine, implicate într-o pondere de 68,33% din totalul căsătoriilor mixte, sunt determinate de „presiunea consangvinității” să-și aleagă parteneri de alte confesiuni. Puternicele determinisme confesionale conduc totuși la o rezistență remarcabilă (fapt demonstrat de numărul redus al căsătoriilor mixte) în fața diluării percepțiilor confesionale prin căsătorie.

Parohia	CH/O	CH/RC	CH/GC	CH/EV	% bărbați	O/CH	RC/CH	GC/CH	EV/CH	% femei
Finiș					0,0					0,0
Ioaniș		2			66,67				1	33,33
Boiu	2	2			33,33	2	5		1	66,67
Balc					0,0					0,0
Abrămuț		1	1		20,0		3	4	1	80,0
Fughiu					0,0		3	2		100,0
Sălacea		3			42,86		3	1		57,14
Curtuiuşeni		3	5		34,78		9	5	1	65,22
Total	2	11	6		31,67	2	23	12	4	68,33

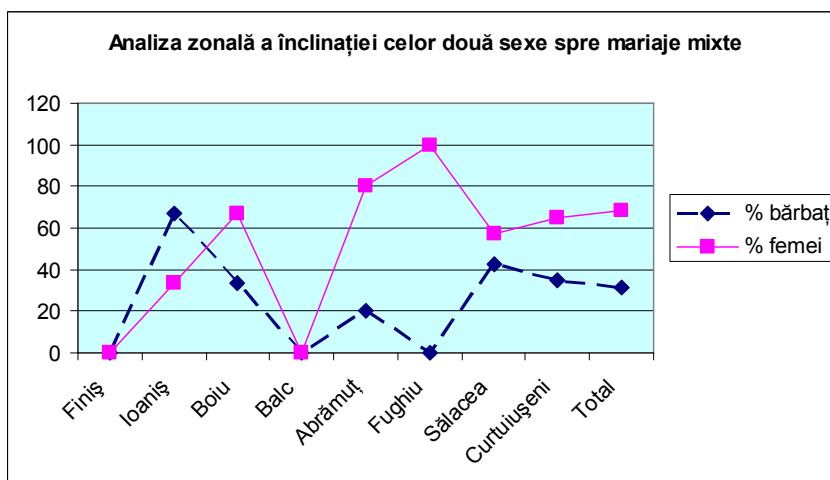
Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununaților)

Sub raportul distribuției confesionale a căsătoriilor mixte constatăm o diferențiere la nivelul parohiilor analizate. Căsătoriile mixte încheiate cu parteneri ortodocși s-au realizat în proporție de 100% în parohia Boiu. Este evident, într-un asemenea context, că asistăm oarecum la o reacție de respingere a acestor opțiuni și că, în parohia Boiu, pe fondul realităților socio-culturale și etno-confesionale locale, se remarcă o estompere a barierei dintre cele două confesiuni (posibil și dintre cele două etnii!). În această parohie o treime dintre căsătoriile mixte fiind încheiate cu parteneri de confesiune ortodoxă. Văzut dintr-o altă perspectivă acest fenomen poate căpăta și o altă nuanțare. Căsătoriile cu parteneri ortodocși (4 cazuri) s-au încheiat în principal în interiorul localității (într-un singur caz a fost implicat un partener dintr-o altă localitate). Aceste căsătorii mixte s-au datorat mai degrabă atingerii pragului consangvinității în comunitatea românească ortodoxă din localitate. Trecând dincolo de constrângerile etnice și confesionale, aceste căsătorii au fost încheiate și pe fondul altor constrângeri și determinări. Așa este cazul căsătoriei încheiate, la data de 31 mai 1871, între Sztana Konstantin (Stana Constantin), un ortodox rămas necăsătorit până la 40 de

ani, de profesie „paznic de pădure”, și Nagy Erzsebeth (32 de ani) rămasă văduvă după moartea primului soț²⁵.

Opțiunea pentru căsătorii cu parteneri GC pare firească în unele localități unde această comunitate era destul de semnificativă numeric (Curtuișeni, Abrămuț) sau în localități unde comunitatea GC era destul de redusă și expusă alterității confesionale (Sălacea). Ne surprinde însă lipsa căsătoriilor mixte de acest gen din Ioaniș (unde exista o importantă comunitate greco-catolică²⁶), dar și existența căsătoriilor CH-GC la Fughiu (localitate în care la 1880 nu este consemnat niciun greco-catolic)²⁷. Căsătoriile cu parteneri evanghelici (întâlnite în parohiile Ioaniș, Boiu, Abrămuț și Curtuișeni) sunt rezultatul deschiderii mai mari a luteranilor spre căsătorii mixte²⁸.

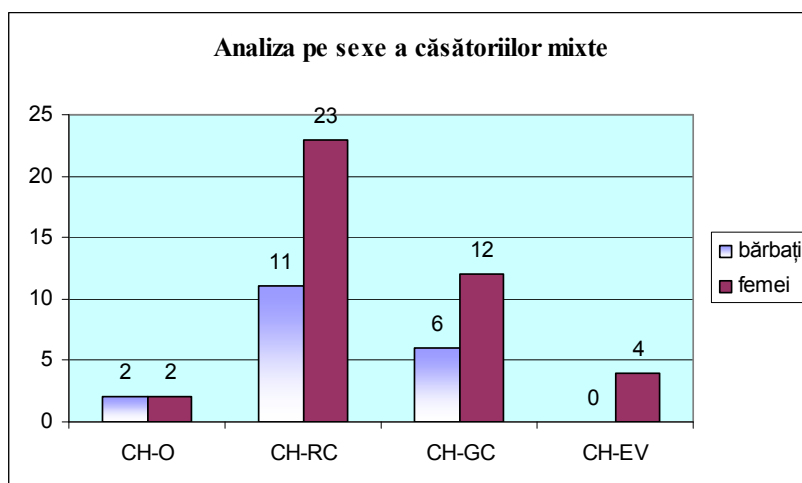
²⁵ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 142, f. 105-106

²⁶ În această localitate, la fel ca și în numeroase alte așezări din zona Beiușului, determinismul etnic a fost deosebit de puternic. *Ibidem*, dos. 561, f. 26-32

²⁷ Ambele căsătorii mixte consemnate în registrul parohial de stare civilă au fost încheiate de către fete reformatate cu băieți GC din alte localități. *Ibidem*, dos. 444, f. 67-87

²⁸ Această deschidere a luteranilor este determinată de numărul redus al membrilor acestei comunități în toate localitățile cercetate.

Înclinația evident mai mare a femeii reformată către căsătorii mixte poate fi observată și din analiza distribuției zonale a căsătoriilor pe cele două sexe. Singura localitate unde bărbații sunt mai prezenți în aceste căsătorii este Ioaniș.

Sub raportul distribuției confesionale, a înclinației spre căsătorii mixte a celor două sexe se constată faptul că femeia reformată (mai prezentă în căsătorii mixte) este mai degrabă determinată de realitățile locale să realizeze aceste căsătorii. Asupra comportamentului marital al populației reformată acționează nu doar propriile nevoi și determinisme, ci și nevoile și determinismele celorlalte comunități confesionale cu care aceasta conviețuiește. Astfel, la Boiu, unde era prezent un mic grup de enoriași ortodocși, fenomenul alterității vine în mod egal dinspre ambele confesiuni, acționând asupra ambelor sexe.

2.1.5. Alteritatea confesională prin căsătorie în comunitățile luterane. La 1880, în întregul spațiu al actualului județ Bihor locuiau doar 1.111 persoane ce împărtășeau această credință (0,35%)²⁹. La 1900, cei 1.753 de evanghelici reprezentau 0,41%³⁰ din populația totală.

În general, evanghelicii din Bihor erau de etnie germană. Între cele două comunități nu exista însă o suprapunere perfectă. Numeroși germani (în principal șvabii prezenți în zona câmpiei vestice) împărtășeau credința romano-catolică. Apoi, printre evanghelici mai erau prezenți și mici grupuri de maghiari sau țigani. Ponderea comunității evanghelice nu era una semnificativă nici în orașul Oradea. Aceasta abia ajunge la 2,3% în 1880 (733 de persoane)³¹, pentru ca la 1900 să scadă la 1,8% (879 de persoane)³², iar la 1910 să crească la 2,2% (1.377 de persoane)³³.

Această comunitate, ce număra în unele localități doar câțiva enoriași, se afla sub o continuă presiune în încercarea de preservare a propriei identități etnice și confesionale. Nu străini de această realitate, liderii acestei comunități, oarecum

²⁹ *Recensământul din 1880...*, p. 360

³⁰ *Recensământul din 1900...*, p. 616

³¹ *Recensământul din 1880...*, p. 50

³² *Recensământul din 1900...*, p. 111

³³ Apud Adelina Stoenescu, *op. cit.*, p. 162

disperați în a evita căsătoriile mixte, găseau tot felul de impedimente pe care le impuneau tinerilor.

Alteritatea etnică și confesională prin mariaje inter-etnice, despre care vorbesc unii autori, era un fenomen tot mai des întâlnit însă în comunitatea evanghelică³⁴. Dincolo de aceste deziderate, realitățile socio-demografice erau în măsură să-i constrângă pe tinerii germani să-și aleagă parteneri de alte etnii.

Parohia	Număr căsătorii înregistrate	Căsătorii mixte	
		Număr	% din total căsătorii
Oradea	173	120	69,36

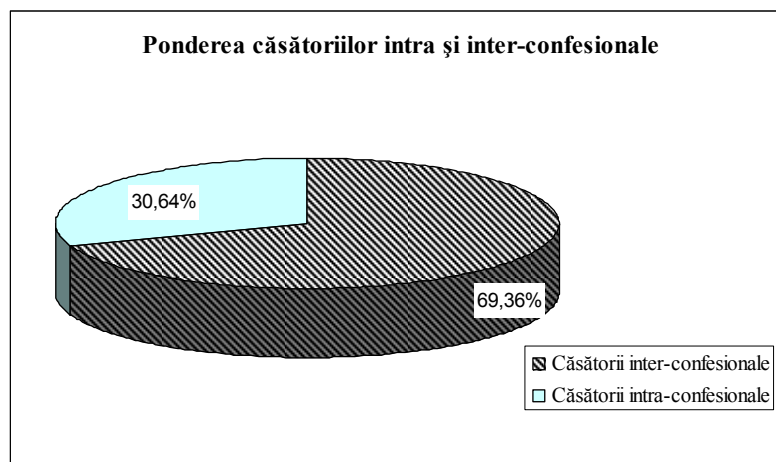
Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 753, f. 19-40

Această pondere mare a căsătoriilor mixte s-a datorat dimensiunii reduse a comunității evanghelice luterane din Oradea. De altfel, ponderea mică a populației evanghelice, coroborată cu răspândirea mare a acestor comunități, a condus la o alteritate foarte ridicată prin căsătorie.

Căsătoriile mixte în parohia luterană din Oradea

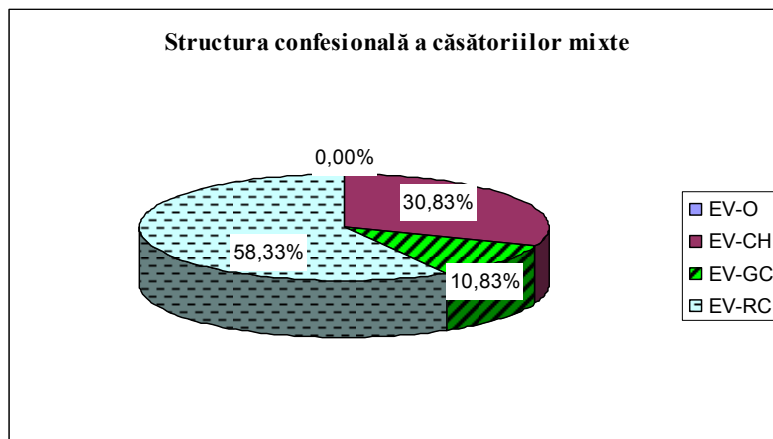
Parohia	EV/O	EV/CH	EV/GC	EV/RC	% bărbați	O/EV	CH/EV	GC/EV	RC/EV	% femei
Oradea	0	22	12	55	74,17	0	15	1	15	25,83

Sursă: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 753, f. 19-40

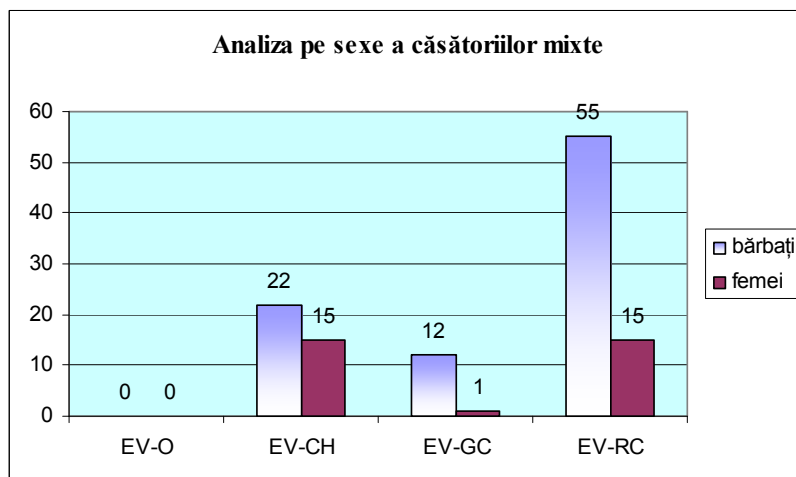

Dezvoltarea economică și crearea unor noi instituții în orașul Oradea au condus la stabilirea aici a unui număr important de locuitori veniți din întreaga regiune (în special bărbați). Mai bine de un sfert (26,1%) dintre persoanele care s-au căsătorit în parohia luterană proveneau din alte localități. Acest fenomen poate fi observat și în dreptul căsătoriilor mixte: 23,3% dintre acestea implicând un partener din afara Oradiei.

³⁴ Apud Bogdan Crăciun, *op. cit.*, în Corneliu Pădulean, Ioan Bolovan (coord.), *op. cit.*, p. 197

Cele mai multe căsătorii mixte au fost încheiate cu parteneri de credință romano-catolică (70 de cazuri, reprezentând 58,3% din totalul căsătoriilor mixte). Înclinația spre căsătorii cu parteneri RC era determinată într-o mare parte de apartenența la același grup etnic. Este bine știut faptul că germanii din Oradea împărtășeau atât credința romano-catolică cât și pe cea evanghelică. Constrânși fiind de dimensiunea redusă a comunității, tinerii evanghelici preferau un mariaj în interiorul grupului etnic german. Sub raportul distribuției pe cele două sexe a căsătoriilor mixte EV-RC constatăm faptul că cele mai multe dintre aceste căsătorii au fost încheiate de către bărbați (78,6%). Această realitate nu face decât să confirme instalarea într-un număr mult mai mare a bărbaților evanghelici în localitate (în comparație cu femeile de aceeași confesiune). În ordinea preferințelor urmau căsătoriile cu parteneri de confesiune CH. Această preferință se înregistra pe fondul unei structuri confesionale a populației orădene în care ponderea comunității reformate era una semnificativă (în jur de 30%). Cele 37 de căsătorii EV-CH (30,8%) se încadrau așadar în limitele unui fenomen normal. Și în acest caz bărbații realizau mai multe căsătorii (59,5%) decât femeile (40,5%).

Urmau căsătoriile mixte EV-GC. Din totalul căsătoriilor mixte, 13 erau cu parteneri GC (10,8%). Ponderea căsătoriilor EV-GC încheiate de către bărbații luterani

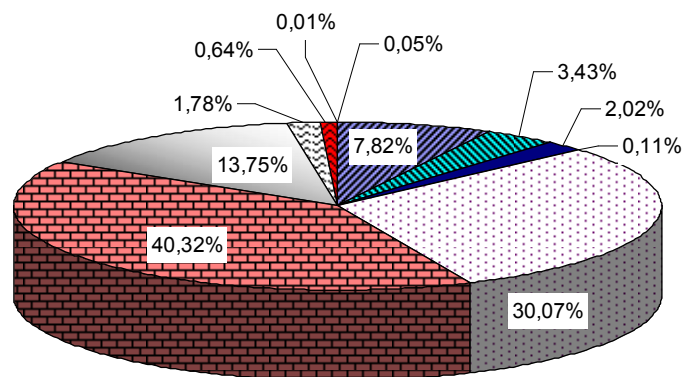
a fost de 92,3%, iar a femeilor de doar 7,7%. În anul 1879 a fost încheiată o căsătorie mixtă între un bărbat unitarian (Barta Istvan, un văduv de 35 de ani) și o femeie evanghelică (Ida, o tânără de 22 de ani), ambii din Oradea. În ansamblu, alteritatea confesională prin căsătorie s-a dovedit a fi mai mare la bărbați (74,2%) decât la femei (25,8%).

2.1.6. Alteritatea confesională prin căsătorie la nivel regional. Un studiu complet nu se putea realiza dacă datele oferite de către izvoarele documentare eclesiastice nu erau coroborate într-un tot care să ofere imaginea de ansamblu a fenomenului alterității confesionale prin căsătorie.

Analizând structura confesională a căsătoriilor mixte realizate în spațiul supus prezentului studiu constatăm o puternică relație pe două direcții:

- prima, pe direcția afinității spirituale dintre romano-catolici și greco-catolici. Nu mai puțin de 40,32% (3.376 de cazuri) dintre căsătoriile mixte descoperite în urma studiului nostru au fost încheiate între parteneri ai celor două confesiuni catolice.
- a doua, pe direcția afinității etnice, dar și spirituale dintre ortodocși și greco-catolici. Din totalul căsătoriilor mixte, 2.518 căsătorii, reprezentând 30,07%, au fost GC-O. Ponderea mare a acestor căsătorii s-a datorat cu precădere afinității naționale, dar și a celei confesionale tradiționale (numeroși români – enoriași ai ambelor confesiuni – nu percepeau nici la această dată diferențele între cele două confesiuni românești).

Imaginea alterității confesionale prin căsătorie în zona Crișanei

Total căsătorii mixte	RC-CH	RC-O	RC-EV	RC-U	GC-O	GC-RC	GC-CH	GC-EV	O-CH	O-EV	CH-EV
8.373	655	287	169	9	2.518	3.376	1.151	149	54	1	4
%	7,82	3,43	2,02	0,11	30,07	40,32	13,75	1,78	0,64	0,01	0,05

Surse: A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă* (Matricola cununăților); Idem, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Urmău căsătoriile GC-CH (13,75% - 1.151 de cazuri), atipice prin „distanța” dintre cele două confesiuni, explicabile prin ponderea mare a celor două comunități confesionale (majoritare cel puțin în partea de nord a regiunii cercetate). Prezența în același areal a celor două mari comunități le-a determinat pe acestea să „comune”, acest fenomen fiind amplificat și de „legătura mai strânsă” între reformați și comunitatea greco-catolică maghiară existentă în mai multe localități din aria studiată.

Căsătoriile RC-CH, considerate oarecum firești (în majoritatea localităților cele două confesiuni își numărau enoriașii din rândurile populației maghiare), urmau în rândurile preferințelor exprimate în această perioadă (655 de cazuri, reprezentând 7,82%).

Restul opțiunilor ne apar drept nesemnificative numeric și procentual. Aceasta s-a datorat unei puternice prezervări a identității naționale în primul rând a comunității românești ortodoxe (aceasta, așa cum s-a arătat, a fost deschisă spre căsătorii mixte cu parteneri GC, fără însă a mai fi la fel de deschisă și față de parteneri ai altor confesiuni), dar și unei slabe prezențe în teritoriu a comunităților evanghelice, luterane și unitariene.

2.2. Etnia și importanța acesteia în realizarea unei căsnicii

Documentele pe care le avem la dispoziție nu ne permit să stabilim cu exactitate etnicitatea celor care se căsătoresc. Chiar dacă am dori să evidențiem doar etnia, nu o să putem face acest lucru pentru că la nivelul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea nici măcar recensămintele oficiale nu folosesc ca variabilă de recenzie naționalitatea³⁵, ci doar limba maternă. Registrele sau rapoartele parohiale de stare civilă permit stabilirea identității etnice a unei persoane într-o și mai mică măsură, aici criteriul după care se ține evidența populației este confesiunea. În acest ultim caz, stabilirea unei relații între etnie și confesiune are o marjă de eroare și mai mare. Documentele ecleziastice sunt însă singurele care ne permit o cercetare a procesului marital, în sensul în care ni-l propunem.

O căsătorie între doi tineri de confesiune greco-catolică și ortodoxă era privită ca aproape normală în unele comunități. Acest lucru se explică și prin faptul că puțini enoriași percepeau diferențele între cele două confesiuni. Totodată, avem în vedere și aspectul etnic. Etnia nu poate fi separată în acest caz de confesiune. Atât greco-catolicii, cât și ortodocșii, sunt în acest spațiu în marea lor majoritate de etnie română. De aceste lucruri trebuie să se țină cont cu atât mai mult cu cât am luat în discuție un spațiu rural aproape în totalitate, unde „legile” cutumiare se suprapun peste cele oficiale. Pe de altă parte, în comunitățile mixte greco-catolice și romano-catolice, căsătoriile inter-confesionale sunt acceptate mai ușor la nivelul „oficial”, aceasta datorită faptului că ambele confesiuni se aflau sub aceeași autoritate ierarhic superioară, respectiv scaunul papal.

Criteriile prin care se poate determina apartenența etnică în această regiune sunt, pe lângă declarația individuală de apartenență etnică (date de care dispunem însă în mică măsură), limba, religia, precum și numele persoanei (în principal numele de familie). Este evident că, folosind aceste criterii, trebuie să ținem cont nu doar de unul dintre acești indicatori. Un individ poate să cunoască sau nu limba poporului de care aparține. El își pierde identitatea religioasă sau, pur și simplu, se convertește la o altă confesiune sau religie. Variabila numelui este și mai relativă. O persoană, cel mai

³⁵ Excepție face recensământul din 1850 ce cuprinde o rubrică referitoare la naționalitatea celor recenzați.

adesea prin căsătorie, își schimbă numele. La începutul secolului al XX-lea se intensifică procesul de modificare lingvistică a numelor sub influența legii Apponyi³⁶. Dar, atunci ce înseamnă identitatea etnică? Un individ care își pierde religia, numele și limba (în mod special) nu își pierde și această identitate etnică? Identitatea etnică, națională este mult mai complexă decât este chestiunea religioasă sau cea lingvistică³⁷. Tocmai, din acest considerent, trebuie să ținem cont de toți factorii și condițiile socio-politice, economice sau culturale care imprimă o anumită realitate de factură etnică.

Este necesar să folosim cel puțin două dintre criteriile amintite. Dacă luăm în considerare religia, putem spune că românii sunt ortodocși și greco-catolici. Nu excludem, chiar se poate dovedi acest fapt, posibilitatea ca unii maghiari să fie greco-catolici sau chiar ortodocși³⁸. Trebuie să avem în vedere toți factorii, toți indicatorii posibili. Faptul că găsim în documente maghiari greco-catolici sau ortodocși se explică, în mai mică măsură prin convertirea maghiarilor la aceste confesiuni, deși în jumătatea nordică a diecezei găsim numeroase astfel de cazuri, ci mai mult prin maghiarizarea unor români, dar care nu renunță la religie. Mulți dintre români, maghiarizați fiind, au trecut apoi la romano-catolicism sau protestantism.

O altă problemă, ce intervine în stabilirea identității etnice după religie este în această zonă, dar nu numai, cea a evreilor. La 1880, în plasa Beiuș și Vașcău sunt 621 de izraeliți³⁹, iar la 1900, în toată Țara Beiușului, sunt 1.709 izraeliți⁴⁰. Toți aceștia sunt în fond evrei. În recensămintele efectuate de statul austro-ungar însă, în regiune nu apare niciun evreu (asta datorită procedurilor de recensare). Majoritatea dintre ei se declară ca fiind de limbă maghiară, dar și română, depinde de situație.

Limba maternă declarată este, nu numai în cazul evreilor, un criteriu discutabil de stabilire a identității etnice. Totuși, limba unei persoane definește mult din identitatea etnică a acelei persoane. Direcția fenomenului a fost pierderea identității lingvistice a românilor. Un alt aspect, destul de interesant, este cel al cunoașterii limbii materne a unei persoane. În anul 1880, când a fost efectuat recensământul ce a cuprins un asemenea indicator de măsurare, persoanele care nu vorbeau au fost înregistrate în dreptul rubricii „limba maternă necunoscută”. La nivelul Țării Beiușului sunt 1.446 de persoane care au limba maternă necunoscută (în această categorie intrau copiii care nu vorbeau încă și prin urmare nu și-au putut declara limba maternă⁴¹). Aceștia ce etnie au? În localități precum Ștei, Lunca sau Buntești unde, ponderea ortodocșilor și a celor care și-au declarat româna ca limbă maternă este covârșitoare, iar numărul celor care au limba maternă necunoscută este destul de ridicat, putem deduce că aceștia erau români.

Folosirea ambelor criterii, asociate cu antroponimele, este necesară după cum am văzut. De altfel, se pare că în procesul de pierdere a identității etnice, la început se pierde limba, apoi religia și, în fine, antroponimul.

³⁶ Gheorghe Șișeștean, *Etnie, confesiune și căsătorie...*, p. 15

³⁷ Nicolae Bocșan, *op. cit.*, p. 130

³⁸ Un bun exemplu în acest sens este cel al localității Șuncuiș de Beiuș, unde, la 1900 erau în localitate, potrivit recensământului maghiar 370 de români, iar numărul greco-catolicilor era de 388, la care se adaugă și cei 19 ortodocși. De aici putem lesne să deducem că o parte dintre cei declarați maghiari, populație majoritară în localitate, erau greco-catolici sau chiar ortodocși.

³⁹ *Recensământului din 1880 ...*, p. 50-82

⁴⁰ Alexandru Ilieș, *op. cit.*, p. 327

⁴¹ *Recensământului din 1880 ...*, p. 50-82

Etnia se exprimă într-un mod determinant în alegerea partenerului de viață. Acest factor nu trebuie în niciun fel neglijat. Nu putem spune însă că în procesul marital etnia este mai importantă decât credința religioasă. Vom încerca însă să surprindem determinismele etnice care, asociate celor confesionale, acționează asupra fenomenului marital.

Important de precizat este faptul că majoritatea căsătoriilor, se fac între parteneri de aceeași confesiune. O mică parte dintre căsătorii implicau un partener de altă confesiune, dar și în acest caz, putem spune că, dintre acestea, doar o pondere redusă implicau câte un partener de altă etnie.

2.2.1. La români fenomenul prezervării identității etnice este evident în cazul ambelor confesiuni. Atunci când își aleg parteneri de altă confesiune, tinerii greco-catolici aleg în proporție de 42,95% un partener de confesiune ortodoxă. De cealaltă parte, tinerii ortodocși aleg varianta greco-catolică într-o pondere de 40,12%. Opțiunea unui partener român a fost așadar, în cazul ambelor comunități, prima după aceea a propriei confesiuni.

În parohia ortodoxă Feneriș⁴², în perioada 1860-1910, s-au încheiat 300 de căsătorii, dintre acestea 45 (adică 15%) au fost căsătorii mixte, inter-confesionale. Toate aceste căsătorii sunt făcute însă cu parteneri greco-catolici. Localitatea are, la 1880, o populație compact românească, în care pe lângă cei 567 de români mai sunt 4 germani și 5 evrei⁴³. Interesant este faptul că, în localitate (la 1880) nu există niciun greco-catolic. Aceste căsătorii explică faptul că la 1900⁴⁴ în localitate au fost înregistrați 25 de greco-catolici. Iată prin urmare nu doar o problemă religioasă; acești tineri vin prin căsătorie într-o parohie ortodoxă, dar ei rămân sau chiar atrag înspre greco-catolicism pe celălalt partener. Conform, „*Codului civil general austriac*” (promulgat la 29 mai 1853), căsătoria dintre un catolic și un necatolic este făcută în fața preotului catolic⁴⁵. Deși nu a fost respectată în totul, această lege a favorizat cele două confesiuni catolice: romano-catolicismul și greco-catolicismul. Din totalul celor 45 de căsătorii cu parteneri greco-catolici, doar 5 sunt cu parteneri din localitate. La începutul perioadei cercetate, majoritatea căsătoriilor mixte se fac între fete ortodoxe din localitate și băieți greco-catolici din alte localități. Doar spre 1900, și după acest an, crește numărul căsătoriilor ce implică parteneri din alte sate între băieți greco-catolici și fete ortodoxe. Se pare că în sat a fost atins pragul de consangvinitate, în aceste condiții tinerii apelează la căsătorii cu parteneri din alte localități. În primul rând, sunt aleși parteneri ortodocși (112 astfel de căsătorii), iar apoi greco-catolici (40 de cazuri). De ce doar greco-catolici, în condițiile în care în localitățile învecinate erau și tineri de alte confesiuni? Acest fapt suportă două explicații general valabile, atât pentru ortodocși, cât și pentru greco-catolici, din această regiune. Pe de o parte, diferența, la nivelul lumii rurale, între cele două confesiuni este greu percepută, iar, pe de altă parte, intervine componenta etnică. Aceasta din urmă acționează în multe cazuri de o manieră foarte determinantă.

O situație asemănătoare o avem și în parohia ortodoxă din Forău⁴⁶, o localitate, iarăși cu o populație românească ortodoxă majoritară⁴⁷. În perioada 1864-1891 aici

⁴² A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 412, f. 47-68

⁴³ *Recensământul din 1880...*, p. 70

⁴⁴ *Recensământul din 1900...*, p. 147

⁴⁵ Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 173

⁴⁶ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 438, f. 4-29

s-au înregistrat 338 de căsătorii, majoritatea între parteneri ortodocși. Faptul că localitatea este foarte mare nu-i obligă pe tineri să recurgă la foarte multe căsătorii cu parteneri din afara localității. Toate cele 26 de căsătorii mixte sunt încheiate însă cu parteneri greco-catolici. În această localitate, toate căsătoriile mixte sunt încheiate de către fete ortodoxe.

Săliște de Beiuș⁴⁸ este o așezare situată într-o zonă compact românească, unde majoritatea românilor erau ortodocși. În această localitate, în perioada 1870-1929, preotul ortodox a înregistrat 178 de căsătorii. Din acestea 114 sunt cu parteneri din alte localități, doar o căsătorie este mixtă (băiat greco-catolic cu fată ortodoxă). Deși sunt obligați să recurgă la căsătorii cu parteneri din alte localități (în localitate trăiau doar 351 de persoane la 1880⁴⁹), tinerii din acest sat nu recurg la căsătorii mixte. Dacă se face o analiză a localităților de unde provin acești tineri putem observa că ei nu vin doar din sate cu populație compact ortodoxă. În această localitate, cel mai puternic factor de influență este confesiunea, doar apoi etnia, care însă nu trebuie neglijată în condițiile în care în localitate erau și 18 reprezentanți ai altor etnii.

Parohia ortodoxă Buntești⁵⁰ se aseamănă foarte mult, din punctul nostru de vedere, cu cea din Săliște de Beiuș. Din cele 218 căsătorii încheiate în perioada 1853-1910, numai două sunt mixte (tot cu parteneri greco-catolici). Doar 54% dintre căsătorii sunt realizate între parteneri din interiorul parohiei. Aceeași situație o întâlnim și în Hinchiriș. Aici în perioada 1865-1908 s-au înregistrat 227 de căsătorii, doar una este mixtă (o fată ortodoxă cu un băiat greco-catolic din altă localitate)⁵¹.

În localitatea Brădet⁵², în perioada 1871-1895 preotul ortodox din această parohie a încheiat un număr de 117 căsătorii (4,7 căsătorii/an). Niciuna dintre aceste căsătorii nu a fost mixtă. Dintre aceste căsătorii, 121 sunt cu parteneri din altă localitate. La Poieni de Sus⁵³, în perioada 1870-1900, toate cele 187 de căsătorii au fost făcute în interiorul confesiunii ortodoxe. Și în acest caz mai bine de jumătate dintre căsătorii s-au făcut cu parteneri din alte localități.

În ceea ce privește populația greco-catolică, aceasta este mai deschisă spre căsătorii mixte inter-etnic. Ea se află situată, geografic, într-o regiune mai eterogenă etnic și confesional. O pondere mare a căsătoriilor mixte GC-O întâlnim în protopopiatele cu o însemnată populație de ortodocși (Barcău, Beiuș, Crișul Repede, Holod, Sebiș, Șimand sau Șiria) dar și în protopopiate în care cele două comunități confesionale ale românilor erau minoritare (Lunca, Mako sau Oradea). În celelalte protopopiate greco-catolice s-au consemnat ponderi foarte reduse a căsătoriilor mixte ce implicau parteneri ortodocși. Explicația acestui fapt o găsim în ponderea redusă (aproape inexistentă) a comunității ortodoxe din aceste protopopiate și nu într-o afinitate mai redusă spre asemenea mariaje⁵⁴. Nu trebuie neglijată în acest context

⁴⁷ Conform recensămintelor maghiare, la 1880, în localitate trăiau 1.127 de persoane din care 1.114 erau ortodocși; la 1900, din 1.300 de persoane, 1.293 sunt ortodoxe.

⁴⁸ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1079, f. 22-39; dos. 1080, f. 1-12

⁴⁹ *Recensământul din 1880...*, p. 56

⁵⁰ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 192, f. 69-88

⁵¹ *Ibidem*, dos. 516, f. 4-21

⁵² *Ibidem*, dos. 174, f. 13-26

⁵³ *Ibidem*, dos. 914, f. 9-24

⁵⁴ Studiile făcute asupra acestor protopopiate au demonstrat chiar contrariul: proporțional cu ponderea populației ortodoxe din aceste localități numărul căsătoriilor mixte ce implicau asemenea parteneri este mai semnificativ.

afinitatea spirituală catolică dintre greco-catolici și romano-catolici ce a contribuit la erodarea și diluarea perceptelor etnice. Apoi, numeroși GC erau în unele regiuni maghiari, iar căsătoria acestora cu maghiari RC sau chiar CH nu are nicio relevanță în erodarea spiritului național al românilor.

2.2.2. La maghiari determinismul etnic este de asemenea vizibil, deși nu în aceeași măsură. O afinitate etnică între tinerii romano-catolici și cei reformați poate fi remarcată în mai multe localități analizate. Această afinitate despre care discutăm este pusă însă în lumină acolo unde una din cele două comunități era minoritară în raport cu o a treia confesiune (de regulă românească).

În parohia romano-catolică din Tileagd cele mai multe căsătorii mixte au fost încheiate cu parteneri CH (42 de cazuri, reprezentând 73,68%). Dintre acestea 25 de căsătorii au fost încheiate de către bărbați (16 au implicat parteneri din alte localități, iar 9 s-au încheiat între parteneri ce locuiau în Tileagd), iar 17 de către femeii (5 încheiate între persoane din Tileagd, iar 12 implicau parteneri din afara localității). Această preferință față de partenerii CH are două explicații: pe de o parte, dimensiunea mare a comunității reformată, ce oferea cele mai multe opțiuni pentru tinerii dispuși să încheie o căsătorie în afara grupului confesional, iar pe de altă parte, afinitatea etnică dintre cele două comunități (o mare parte dintre RC din această localitate erau maghiari la fel ca și cea mai mare parte a reformaților).

O înclinație mai mare spre parteneri de confesiune romano-catolică au dovedit și tinerii reformați din Boiu (7 din cele 12 căsătorii implicând tineri de această confesiune). Componenta etnică, dar și determinismul socio-profesional au condus către aceste căsătorii mixte, realizate în principal între parteneri din localități diferite. În 1866, un cojocar RC se căsătorește cu o tânără CH, ambii parteneri fiind din Boiu⁵⁵. La 28 februarie 1872, Marko Laszlo (27 de ani), un RC din Oradea, „mașinist” de profesie, se căsătorește cu Suranyi Sara (18 ani)⁵⁶.

În parohia reformată Balc lipsa unei alterități confesionale a fost generată credem și de suprapunerea într-o mare măsură a celor două componente etnice și confesionale. Este știut faptul că în această regiune maghiarii împărtășeau credința reformată (în mică parte și pe cea romano-catolică), românii pe cea greco-catolică și ortodoxă, iar slovacii pe cea romano-catolică. La aceste grupuri etnice și confesionale s-au identificat numeroase trăsături ale unui puternic comportament de preservare a propriei identități. Evident au existat și excepții de la acest cadru general. Într-un asemenea context, alteritatea confesională, dublată și de cea etnică, era una scăzută. Atunci când dispărea componenta etnică (cazul maghiarilor romano-catolici identificați în mariajele cu reformați la Suplacu de Barcău și Ip) alteritatea confesională era mai evidentă.

2.2.3. Puternica preservare a identității naționale poate fi observată și în cazul **comunităților slovace** din zona văii Barcăului. Registrul parohial de stare civilă al cununaților parohiei romano-catolice din Suplacu de Barcău cuprinde, așa cum consemnează încă de la începutul registrului preotul parohiei, pe lângă căsătoriile tinerilor din Suplacu de Barcău și pe cele ale comunităților romano-catolice din Balc, Borumlaca, Ip și Vărzari. Populația localității Suplacu de Barcău era majoritar maghiară ce împărtășea în principal credința reformată (1.226 de persoane în anul

⁵⁵ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 142, f. 96-97

⁵⁶ *Ibidem*, dos. 142, f. 106-107

1900⁵⁷). Există însă și un mic grup de enoriași romano-catolici (acesta se ridică la 201 persoane la 1900⁵⁸). Pe lângă cele două comunități, mai erau prezente două comunități religioase mai importante: cea greco-catolică (346 de persoane) și cea izraelită (132 de persoane). În Borumlaca, alături de cei 205 români locuiau 380 de slovaci⁵⁹. Aceștia împărțeau în totalitate credința romano-catolică. Comunitatea slovacă de confesiune romano-catolică era majoritară și în Vărzari (230 dintre cei 249 de locuitori fiind de această etnie)⁶⁰. În Balc, comunitatea romano-catolică, ce număra la 1900 129 de persoane, era alcătuită atât din slovaci cât și din maghiari. Mica comunitate de romano-catolici din Ip (această comunitate nu depășea 60 de persoane la 1900) era alcătuită în majoritate din maghiari⁶¹. În perioada cercetată s-au înregistrat 223 de căsătorii (10,6 căsătorii/an). Dintre acestea 27 au fost căsătorii mixte (12,1%). Atunci când au optat pentru căsătorii mixte, tinerii RC din această parohie au ales aproape în totalitate să se căsătorească cu un partener de confesiune reformată. Aceste opțiuni reprezentând 96,3% din totalul căsătoriilor mixte. Din cele 26 de căsătorii RC-CH, 14 au fost încheiate de către femei, iar 12 de către bărbați. Lipsa căsătoriilor mixte cu parteneri de alte confesiuni este pusă în primul rând pe lipsa unor astfel de comunități religioase în aceste sate sau în localitățile învecinate. În al doilea rând se remarcă un puternic instinct de conservare și preservare a propriei identități. Romano-catolicii din aceste sate preferă să se căsătorească între ei. Acest comportament este mult mai vizibil la romano-catolicii de etnie slovacă, care încearcă să-și păstreze identitatea, decât la romano-catolicii maghiari. De altfel, numărul relativ mare al căsătoriilor mixte RC-CH s-au datorat tocmai unor mariaje dintre maghiari romano-catolici și maghiari reformați.

2.2.4. Tot determinismul etnic îi apropie și pe **germanii** evanghelici de cei romano-catolici. Datorită dispersiei și puternicului proces de maghiarizare la care au fost supuși șvabii romano-catolici, preservarea identității etnice prin căsătorie a fost mai puțin posibilă. La aceasta a contribuit și numărul redus al acestor comunități ce erau, de cele mai multe ori, supuse presiunii consangvinității. Cu toate acestea, în numeroase localități șvabești din regiunea sătmăreană sau la Palota (comuna Sântandrei, jud. Bihor) sunt remarcate trăsăturile unui comportament marital care să asigure supraviețuirea unor comunități izolate.

2.3. Determinismele socio-profesionale și opțiunile maritale

Componenta socio-profesională în opțiunile maritale ale căsătoriilor mixte este extrem de redusă având în vedere faptul că majoritatea acestor căsătorii au loc în mediul țărănesc. Acest fapt este unul normal atâta timp cât am luat în discuție un spațiu rural aproape în totalitate. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea această lume era una de factură tradițională, opțiunile profesionale fiind și ele puține la număr, majoritatea locuitorilor ocupându-se de agricultură. Ca urmare a acestei situații, atunci când discutăm despre determinismul socio-profesional în alegerea unui partener de căsătorie, trebuie să ținem cont că majoritatea tinerilor ce se

⁵⁷ *Recensământul din 1900 ...*, p. 155

⁵⁸ *Ibidem*

⁵⁹ *Ibidem*

⁶⁰ *Ibidem*, p. 146-147

⁶¹ *Ibidem*, p. 523

căsătoreau aveau profesii rurale⁶². Pe de altă parte, componenta socio-profesională este mai activă în mediul urban și în mediul unde predomină populația romano-catolică sau reformată. În ciuda opțiunilor foarte reduse credem că determinismul socio-profesional a avut totuși o importanță deosebită. Statusul social și cel profesional fără îndoială că au avut un rol important în realizarea și întemeierea unei familii.

Analiza la scară largă a fenomenului a condus la concluzia că, acolo unde au existat opțiuni socio-profesionale mai bune, determinismul acestora asupra căsătoriilor poate fi identificat ca fiind unul deosebit de important. Cum putem determina modul în care a acționat componenta socio-profesională asupra căsătoriei? În ce măsură un tânăr cu un statut social și profesional superior avea mai multe opțiuni maritale? În ce măsură alte „constrângeri” (confesiunea, etnia, starea civilă, vârsta, etc.) erau mai puțin importante în fața unui puternic determinism socio-profesional? Mai precis, un bărbat cu un statut socio-profesional superior era dorit de numeroase tinere în ciuda unei vârste înaintate, a unei stări civile de văduv sau divorțat, ori în cazul în care acesta avea o altă confesiune sau etnie? Pentru identificarea mecanismului acestui determinism propunem o analiză mai complexă, în care factorul socio-profesional să fie coroborat cu alte determinisme sau constrângeri ale căsătoriilor. Plecând de la aceste premise, vom încerca în cele ce urmează să facem o analiză a statutului socio-profesional pe următoarele direcții: în raport cu factorul etno-confesional, cu starea civilă și vârsta partenerilor.

2.3.1. Determinismul socio-profesional în raport cu factorul etno-confesional

În urma analizei făcute asupra determinismelor confesionale și etnice s-a ajuns la concluzia că acestea au fost în măsură să influențeze comportamentul marital al tinerilor din această regiune. În studiul nostru coroborat asupra determinismului socio-profesional și asupra factorului etno-confesional, dorim să surprindem eventualele deviații cauzate de statutul social și profesional. Cu alte cuvinte, accepta mai ușor un tânăr să treacă peste diferențele etnice și confesionale dacă partenerul său avea o stare socială mai bună sau un statut profesional superior?

Luând în discuție cazul *căsătoriilor mixte din parohiile greco-catolice*, pe care le-am descoperit, și analizând rapoartele și registrele de stare civilă din perioada 1860-1910, putem avea o imagine clară și de ansamblu asupra acestui fenomen. Din aceste documente arhivistice am descoperit statutul socio-profesional pentru 4.485 de familii mixte inter-confesional proaspăt încheiate⁶³. Este foarte clar însă (datorită curențelor

⁶² Metodologic, în evaluarea determinismelor socio-profesionale am procedat la o împărțire în șase categorii a profesiunilor pe care le avem consemnate în documente și anume:

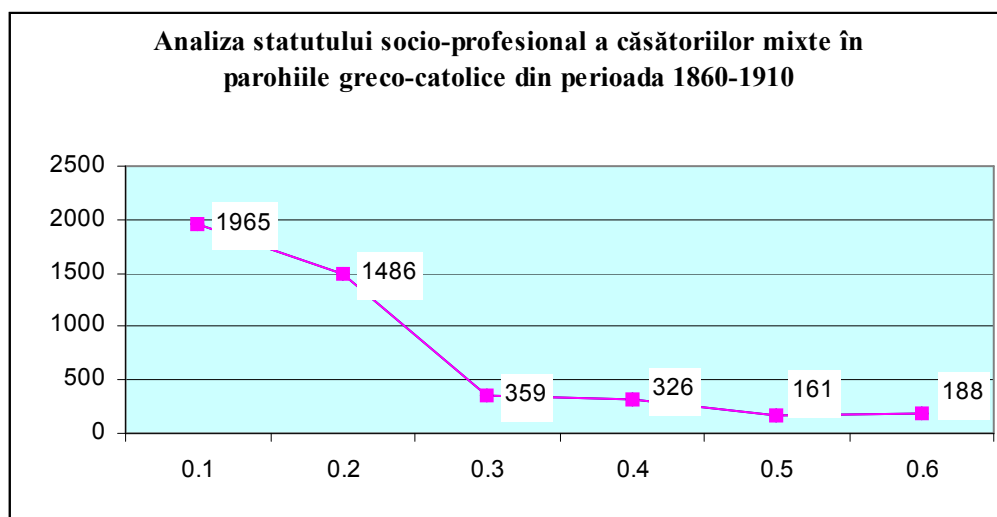
- a. profesii rurale: 01 – cei ce apar în documente la categoria: coloni, zilieri, plugari, etc.; 02 – cei ce apar sub denumirea de: agricultori, grădinari, economi, considerând că reprezintă țărani cu pământ de peste 3 ha;
- b. profesii urbane: 03 – cei ce reprezentau categoriile servile ale orașului, aici intrând în principal servitorii; 04 – cei ce sunt legați de lumea meșteșugărească: zidari, calfe de făurari, tâmplari, cismari, clopotari, etc.; 05 – cei ce sunt orientați spre profesii moderne, cu caracter industrial: lucrători la calea ferată, etc.; 06 – cei ce ar putea reprezenta elita economică, administrativă și culturală a localităților din acea vreme: învățători, lucrători la fisc, vameși, cârciumari, avocați, fotografi, etc.

⁶³ Ioan Horga, Mircea Brie, *Câteva repere ale unor tendințe de istorie socială în nord-vestul României în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: căsătoriile mixte*, în *Noi perspective asupra istoriei sociale în România și Franța*, studii reunite de Alexandru-Florin Platon, Cristina Oghină-Pavie și Jacques-Guy Petit, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003, p. 198

surselor de documentare) că nu în cazul tuturor tinerilor ce se căsătoresc am descoperit acest statut. La nivelul întregii perioade situația se prezintă în felul următor:

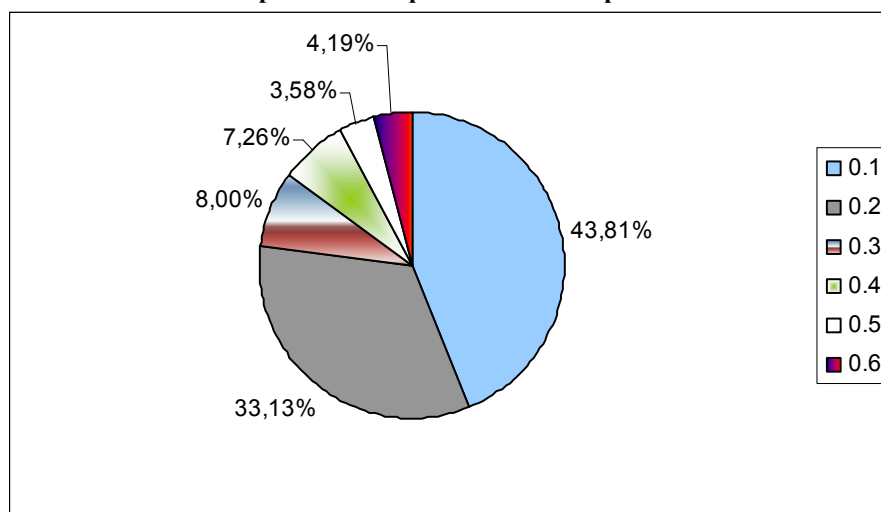
Statut socio-profesional	01	02	03	04	05	06
Număr cazuri	1.965	1.486	359	326	161	188
Pondere	43,81%	33,13%	8,0%	7,26%	3,58%	4,19%

Surse: A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea* (Rapoartele parohiale de stare civilă).

Ponderea ridicată a primelor două categorii este normală, în condițiile în care avem în vedere un spațiu rural aproape în exclusivitate. Cum am mai arătat, acest spațiu, la cumpăna dintre secolele XIX – XX, adăpostea o lume de factură tradițională. Deși ne aflăm într-un spațiu unde mica proprietate este destul de numeroasă, surprinde numărul mare al tinerilor care se căsătoreau și nu aveau deloc pământ (ei lucrau totuși în agricultură ca zilieri).

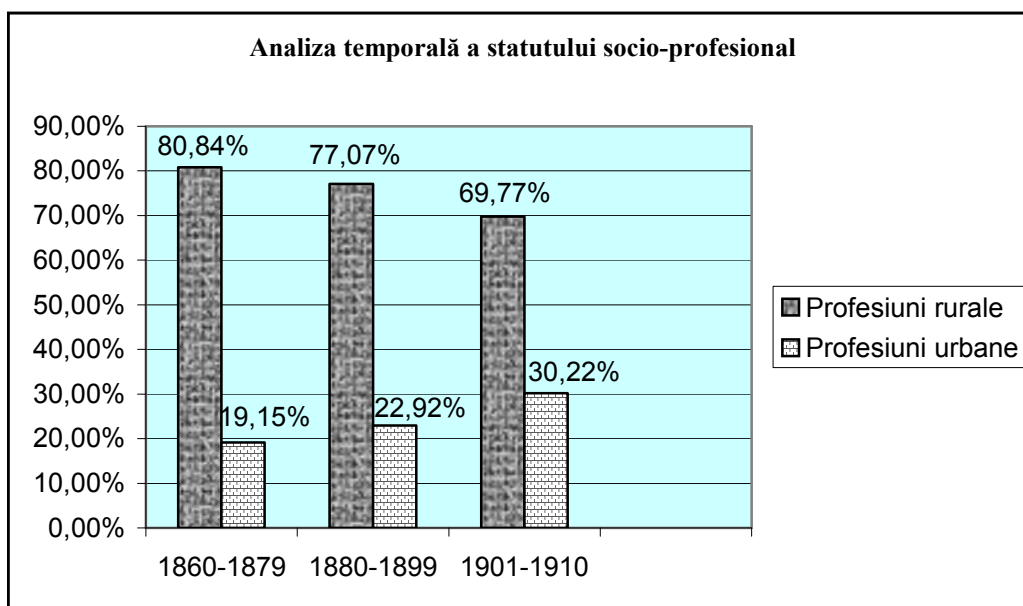
Analiza ponderii componentelor socio-profesionale

Majoritatea căsătoriilor se fac, cum s-a mai spus, între tineri ce au profesii rurale. Cea mai mare parte a tinerilor ce au astfel de profesii nu încercau să atingă prin căsătorie un statut social superior. Din totalul tinerilor la care am descoperit statutul socio-profesional, 76,94% au profesii rurale și doar 23,05% au profesii cu caracter urban (grupele 03 – 06)⁶⁴.

Urmărind acest fenomen de-a lungul perioadei pe care am luat-o spre cercetare, putem constata faptul că frecvența căsătoriilor ce implicau un tânăr cu statut socio-profesional mai ridicat este cu trecerea timpului tot mai mare. Împărțind perioada aceasta în trei, avem următoarea situație:

	1860-1879		1880-1899		1901-1910	
Profesiuni rurale	878	80,84%	2.115	77,07%	441	69,77%
Profesiuni urbane	208	19,15%	629	22,92%	191	30,22%

Concluziile pe care le putem trage sunt legate de anumite momente importante din această perioadă. După 1890, mulți tineri greco-catolici ajung la oraș, ei obținând aici un statut socio-profesional de invidiat pentru restul lumii rurale. Numărul căsătoriilor mixte, ce antrenează parteneri cu o poziție socială ce se încadrează la nivelurile 03-06, crește considerabil după 1900 semn că se produce o schimbare la nivelul mentalului colectiv.

Într-o proporție însemnată băieții greco-catolici cu o poziție socială ridicată sunt atrași spre căsătorii cu fete maghiare, dar și fetele greco-catolice aspiră spre un statut social superior prin căsătorie. Ceea ce putem constata este faptul că puține căsătorii cu parteneri din nivelurile 03-06 se realizează între greco-catolici și ortodocși. Într-o proporție covârșitoare acestea se încadrează la nivelurile socio-profesionale 01-02 (profesiunile cu caracter rural)⁶⁵.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 199

⁶⁵ *Ibidem*, p. 200

Parcurgând cele patru categorii ale profesiunilor cu caracter urban se pot observa două aspecte. În majoritatea cazurilor fetele greco-catolice nu realizau (nu puteau aspira?!) căsătorii cu băieți ce aveau un status social mai ridicat decât cel oferit de statutul de servitor. În al doilea rând, se constată că bărbații români, care se bucurau de un status social important erau „vânați” pentru întemeierea unor căsătorii de către fetele maghiare, îndeosebi de către cele RC. Acest fenomen are cel puțin două explicații. Pe de o parte, pe măsura integrării românilor în civilizația industrială și în cea citadină, are loc o disoluție a spiritului comunitar care acționează ca factor determinant în opțiunile maritale. Pe de altă parte, pentru populația maghiară spectrul constrângerilor comunitare, mai ales în mediul urban era cu mult mai redus, prioritatea o capătă locul ocupat în ierarhia socio-profesională a societății. Nu în ultimul rând, în localitățile mai dezvoltate din punct de vedere industrial, ponderea populației maghiare era mai mare. Acest fapt a avut, în mod cert, o influență asupra opțiunilor maritale ale greco-catolicilor din aceste localități.

În **comunitățile ortodoxe** alteritatea etno-confesională a fost influențată de asemenea de starea socială și profesională a celor doi parteneri. Mulți tineri depășeau barierele etnice și confesionale atunci când realizau o căsătorie. Fenomenul avea o amploare și mai mare atunci când era asociat cu un puternic determinism socio-profesional.

Fenomenul acesta a fost mai puțin vizibil în parohiile din regiunile rurale tradiționale, unde s-au realizat de altfel foarte puține căsătorii mixte. Apoi, în aceste localități componenta socio-profesională era una foarte scăzută și datorită numărului foarte redus de opțiuni: marea majoritate a tinerilor având profesii rurale.

La oraș și în localitățile în care se pot observa germeii unei dezvoltări a sectoarelor economice neagricole identificăm o alteritate etno-confesională mai ridicată. Această alteritate a fost de numeroase ori asociată cu un puternic determinism socio-profesional.

Un elocvent exemplu este oferit de parohia ortodoxă Vașcău. Datorită prefacerilor economice din această localitate (tot mai mult își făceau simțită prezența activitățile cu caracter neagricol), profilul socio-profesional al populației era într-o continuă schimbare. Localitatea Vașcău atrăgea tot mai multe persoane (în special tineri) din satele învecinate, dar nu numai. În acest proces au fost antrenate persoane ce aparțineau altor grupuri etnice sau confesionale. Schimbările survenite între 1880 și 1900 în structura etno-confesională a populației credem că s-au datorat și acestui proces de concentrare a forței de muncă din regiune. Noii veniții, cel mai adesea tineri, așa cum am amintit, și nu de puține ori cu un statut socio-profesional superior, atrăgeau sau erau atrași (nevoiți fiind uneori) de tinerii ortodocși din această parohie. În perioada cercetată (1870-1910), în această parohie au fost încheiate 214 căsătorii (5,2 căsătorii/an). Dintre acestea 24 au fost căsătorii mixte inter-confesional (11,2%). O asemenea pondere a căsătoriilor mixte este destul de ridicată pentru o parohie ortodoxă în care nu exista o comunitate greco-catolică (spre care și-au dovedit înclinații comunitățile ortodoxe din alte localități). Mai mult, comunități greco-catolice nu sunt nici în satele învecinate (singura localitate din arealul protopopiatului cu o comunitate greco-catolică mai mare fiind Băița, situată la o distanță nu tocmai mică de Vașcău). Înclinațiile spre mariaje mixte (în special cu parteneri de confesiune RC) credem că se datorau, pe de o parte emancipării tinerilor din această localitate, iar pe de altă parte, determinismelor de natură socio-profesională. Acestea din urmă s-au dovedit suficient de puternice pentru a produce unele schimbări în comportamentul marital al tinerilor

ortodocși din Vașcău (dar și din satele aflate în imediata vecinătate). Din totalul căsătoriilor mixte, 13 sunt cu parteneri RC (54,2%). O asemenea pondere a căsătoriilor pe linia O-RC s-a datorat fără îndoială unor factori socio-profesionali. Într-o lume rurală tradițională, cum era aceea a satelor din această parte a Depresiunii Beiuș, un tânăr bărbat ce avea un venit, fie el un salariu infim, era privit ca făcând parte din „lumea bună” (chiar dacă era doar un servitor). Ca urmare era dorit de tinerele fete ce își propuneau să iasă din tradițional. Nu putem neglija nici faptul că în interiorul acestei comunități s-au produs unele mutații în comportamentul lumii rurale tradiționale românești. Acestea au fost introduse de conviețuirea comună, de extinderea activităților economice neagricole, ce ofereau locuri de muncă comune, etc. Apoi, se poate constata și dorința tinerilor români de a se emancipa prin căsătorie (comunitatea ortodoxă de aici, deși era suficient de numeroasă – fără a lua în calcul și satele vecine – pentru a asigura o piață maritală consistentă, apelează adesea la mariaje mixte). De altfel, analizând căsătoriile O-RC ne vom asigura de temeinicia acestor afirmații. Prima căsătorie ce implică un partener RC a fost încheiată în anul 1880 între un bărbat romano-catolic de 27 de ani din Băița, Ioan Frantz, ce lucra la „combinatul de fier” și Rosalia Weisen, o tânără ortodoxă de 19 ani din Vașcău⁶⁶. În urma căsătoriei bărbatul din Băița s-a mutat în Vașcău. Anul următor, romano-catolicul Andrei Torthuber în vârstă de 29 de ani, notar în Vașcău, se căsătorește cu Lucreția Laurian, o tânără ortodoxă de doar 17 ani⁶⁷. O altă căsătorie RC/O a fost încheiată în anul 1884, când un alt lucrător de la combinatul din localitate, Figule Marton, originar din Moneasa, în vârstă de 48 de ani, se căsătorește după ce a rămas văduv cu Maria Hangaciu, de 39 de ani, din Vărzarii de Sus, văduvă și ea (noua familie s-a stabilit după căsătorie în Vașcău⁶⁸). În 1885, se căsătorește Tănase Dancu, de confesiune ortodoxă din Bărești, în vârstă de 23 de ani, ce era de profesie cojocar, cu Victoria Naincu, romano-catolică de 19 ani din Vașcău⁶⁹. Tânăra soție își urmează soțul după căsătorie stabilindu-se în casa acestuia din Bărești. În anul 1888, se căsătoresc maestrul lăutar Stefan Culae (42 de ani) de confesiune ortodoxă și Benyr Borba (40 de ani) de confesiune romano-catolică, ambii din Vașcău⁷⁰. Kis Peter-Pal, un cojocar romano-catolic din Beiuș se mută în anul 1898 în Vașcău în urma căsătoriei cu Nica Saveta, o tânără ortodoxă din această localitate⁷¹. Un alt RC, Steiner Imre (24 de ani) din Vașcău, de meserie fierar, își aduce ca soție pe Ana Baruția, o tânără ortodoxă de doar 16 ani din Bărești⁷². În anul 1906 se încheie două asemenea căsătorii: prima îi are ca protagoniști pe Iuliu Mola (RC, originar din Șuștiu, în vârstă de 30 de ani, de profesie cioplitor de piatră) și Sofia Coroiu (O, din Bărești, în vârstă de 28 de ani), iar a doua pe Valeriu Bene (O, din Vașcău, în vârstă de 27 de ani, de profesie „mastru măsurător”) și Floriana Todan (o tânără RC de doar 16 ani din Bărești)⁷³. O altă căsătorie din această categorie s-a încheiat în anul 1909: Paul Ankatya de 24 de ani, un cizmar RC din localitatea arădeană Cil, își ia de soție o tânără O din Bărești (Sofia Bartoși de 19 ani). Din totalul

⁶⁶ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1408, 173

⁶⁷ *Ibidem*

⁶⁸ *Ibidem*, f. 174

⁶⁹ *Ibidem*

⁷⁰ *Ibidem*, f. 176

⁷¹ *Ibidem*, f. 182

⁷² *Ibidem*. Această căsătorie a fost încheiată în anul 1901.

⁷³ *Ibidem*, f. 187

celor 13 căsătorii O-RC, doar 2 (în cazul uneia nu cunoaștem profesia bărbatului⁷⁴) sunt căsătorii ce implicau parteneri ce se ocupau doar de agricultură⁷⁵. Așadar, avem în imagine una din cele mai importante explicații ale unui fenomen, rar întâlnit în satele românești ortodoxe. Căsătoriile cu parteneri GC, 9 la număr (37,5%), sunt și ele antrenate în această transformare a profilului social și profesional. Majoritatea acestor căsătorii s-au făcut însă între țărani: 4 dintre cei 6 bărbați GC implicați în aceste mariaje erau plugari (3 din Băița și 1 din Beiuș)⁷⁶. În ceea ce le privește pe cele 3 femei GC ce se căsătoresc cu bărbați ortodocși, doar una se căsătorește cu un bărbat ce avea o profesie neagricolă (era notar⁷⁷). Mariajele O-GC nu par a avea, din perspectiva determinismelor socio-profesionale, o conotație mai deosebită decât cele intra-confesionale. Mai degrabă putem pune aceste mariaje pe caracterul redus al comunității GC, care era obligată să recurgă la mariaje mixte (în acest caz cu parteneri O). Totuși, remarcăm cele două căsătorii GC/O ce implicau bărbați GC cu profesie neagricolă și care se alătură căsătoriei dintre tânăra greco-catolică și notarul ortodox. Prima dintre cele două căsătorii s-a încheiat la 22 august 1887, între Ioan Șandor (30 de ani) GC din Oradea, de profesie maistru într-o fabrică de mobilă și Hangiu Varvara (22 de ani), O din Bărești⁷⁸. Perspectiva de a se muta la oraș (după căsătorie cei doi s-au stabilit la Oradea) o încântă pe tânăra soție, acceptând astfel repede căsătoria cu bărbatul din Oradea. A doua, s-a încheiat la 27 mai 1894 între Mihai Trimie (văduv de 58 de ani, originar din Băița, dar angajat la „baia” din respectiva localitate) și Frențiu Sofia din Bărești, rămasă de asemenea văduvă (și se pare că avea cel puțin un copil în îngrijire), dar fiind mult mai tânără (26 de ani). În acest caz am fi tentați să spunem că statutul de mamă și văduvă o obligă pe tânăra de 26 de ani să se căsătorească cu un muncitor ce avea un venit modest dar sigur, fără a mai ține cont de faptul că noul ei soț era cu 32 de ani mai vârstnic. Cele două căsătorii cu parteneri CH (una încheiată în anul 1902 de către o femeie ortodoxă și alta în 1906 de către un bărbat ortodox), la fel ca și căsătoriile O-RC trebuiau să aibă și alte condiționări, ori erau legate de anumite determinisme. Astfel de căsătorii nu erau normale printre membrii comunității ortodoxe din acest spațiu. Ele puteau fi apoi generate de caracterul extrem de redus al comunității reformate din spațiul apropiat localității Vașcău sau mai degrabă (așa cum s-a demonstrat) de dorințele de emancipare venite în principal din partea celor două tinere. În primul caz, consemnat în anul 1893, Todanu Alexandru (37 de ani), cârciumar în satul Bărești, se căsătorește cu Fleisches Sofia (20 de ani), originară din Sebiș (aceasta era de confesiune reformată). A doua căsătorie îl are ca protagonist pe fiul unui morar din Beiuș (de confesiune reformată) ce se căsătorește cu o tânără din Crișcior (după căsătorie se vor stabili în Bărești)⁷⁹. În ambele cazuri determinismele socio-profesionale s-au dovedit a fi mai puternice decât constrângerile confesionale și etnice.

⁷⁴ Aceasta a fost încheiată în anul 1910. *Ibidem*, f. 189

⁷⁵ Acestea au fost încheiate în anii 1890 și 1910. Deși nu am reușit să stabilim cu exactitate, bănuim totuși că tânăra O ce se căsătorește în anul 1890 cu o fată RC provenea dintr-o familie de țărani români destul de înstăriți. *Ibidem*, dos. 1408, f. 170-190

⁷⁶ *Ibidem*

⁷⁷ Căsătoria aceasta se încheie în anul 1880 între Nicolae Grava de 32 de ani și Maria Ana Popoviciu de 24 de ani, ambii din Vașcău. *Ibidem*, f. 173

⁷⁸ *Ibidem*, f. 176

⁷⁹ *Ibidem*

În parohia ortodoxă din Oradea pe parcursul perioadei cercetate (1880-1910) s-au încheiat un număr de 348 de căsătorii (11,2 căsătorii/an). Din totalul acestora, 162 de căsătorii au fost mixte inter-confesional (46,55%). O asemenea mare alteritate confesională prin căsătorie în această comunitate ortodoxă se datora credem, pe de o parte dimensiunii reduse a comunității ortodoxe în raport cu celelalte comunități din oraș, iar pe de altă parte emancipării personale și diluării tot mai evidente a percepțelor religioase la nivelul societății urbane. Oferim câteva exemple ale unor persoane cu stare socială bună ce au realizat căsătorii mixte în această parohie (aceste exemple sunt elocvente și sub raportul relației dintre determinismele socio-profesionale și cele ale vârstei partenerilor). În anul 1881, Marcu Andor (38 de ani) din Gepiu se căsătorește cu o romano-catolică din Beiuș, Maria Trummer (23 de ani). În anul 1884, George Marchișiu (45 de ani) din Craiva o ia de soție pe tânăra Elisabeta Magu (29 de ani) din Oradea. Doi ani mai târziu, în 1886, același George Marchișiu (acum de 47 de ani), după ce divorțase de Elisabeta, se căsătorește cu o femeie reformată și mai tânără pe nume Suzana Gyorfi (27 de ani). Mihai Balogh (47 de ani) din Ateaș se căsătorește în anul 1893 cu Carolina Csorsz (20 de ani), aceasta din urmă fiind de confesiune calvină. În anul 1895 romano-catolicul Ioan Cubanyi (69 de ani) din Oradea se căsătorește cu Ana Dima (27 de ani) din Pomezeeu. Continuăm această serie, mult mai numeroasă, cu prezentarea câtorva căsătorii în cazul cărora soția era mult mai vârstnică decât bărbatul. În anul 1889, un tânăr de 29 de ani, Teodor Lengyel din Suiug⁸⁰ s-a căsătorit cu Iuliana Kovaciu (45 de ani), reformată din Carei. Un tânăr ortodox din Apateu, Ioan Szilagy (26 de ani) s-a căsătorit în anul 1897 cu Ecaterina Achim (49 de ani) din Oradea. În anul 1900, Ioan Iacov (25 de ani) din Cârpești o ia de soție pe Iuliana Farcaș (43 de ani) din Oradea⁸¹. Cele două femei din Oradea s-au dovedit opțiuni bune pentru cei doi tineri sosiți la oraș, starea materială a femeilor cântărind mult în decizia celor doi tineri proaspăt instalați în Oradea.

În **comunitățile romano-catolice** s-au consemnat aceleași tendințe. Un exemplu ne este oferit de cazul parohiei Băița. Dezvoltarea mineritului din zona localității a condus la instalarea în sat a mai multor tineri (în principal bărbați). Din totalul căsătoriilor, 38,7% au implicat cel puțin un partener ce avea domiciliul într-o altă localitate. Doar 5 din cele 14 căsătorii mixte au fost încheiate în interiorul localității. Cele mai multe dintre aceste căsătorii mixte au fost încheiate cu parteneri de confesiune reformată (5 cazuri). Urmău căsătoriile mixte încheiate cu partenerii de confesiune ortodoxă (4 cazuri), cele cu parteneri greco-catolici (3 cazuri) și cele cu parteneri evanghelici (2 cazuri). Urmărind distribuția confesională a acestor căsătorii mixte ajungem la concluzia că tinerii romano-catolici din această parohie nu manifestau o anumită atracție spre una sau alta dintre confesiuni. Sub influența „revoluției industriale”, populația din această localitate se emancipează, percepțele religioase și etnice cunosc un proces de diluare. Chiar dacă numărul căsătoriilor cu CH este ridicat (comparativ cu ponderea acestei comunități), nu putem spune că există o atracție între cele două comunități. Mai degrabă punem aceste căsătorii pe seama atingerii pragului consangvinității în comunitatea reformată, care era obligată să recurgă la mariaje cu persoane de altă confesiune. O pondere ridicată au avut și căsătoriile mixte încheiate în parohia greco-catolică de aici. Tinerii GC s-au îndreptat și ei într-un mare număr spre mariaje cu tineri de confesiune RC. Așa cum am spus-o și atunci când am analizat parohia greco-catolică, în această localitate, dincolo de

⁸⁰ Preotul din Oradea consemnează în dreptul acestuia că era „haiduc”.

⁸¹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 678, f. 31-60

constrângerile etno-confesionale, determinismele socio-profesionale s-au dovedit a fi deosebit de importante în alegerea partenerilor la căsătorie. Preotul romano-catolic din localitate remarcă și el unele asemenea cazuri. La 24 iunie 1855, Laurentius Egerbenyi (47 de ani), având o „stare materială foarte bună” se căsătorește cu o tânără de doar 21 de ani (Catherina Mayer)⁸². La 4 august 1861, Carolus Varady (52 de ani) ce ocupa o funcție importantă în „exploatarea montană” se căsătorește cu mult mai tânăra Maria Bontek (22 de ani)⁸³. Moștenirea soțului decedat o „ajută” și pe Catherina Fodor (30 de ani) să se căsătorească cu un bărbat mult mai tânăr, Antonius Schunh (23 de ani), asta cu toate că femeia rămăsese cu 3 copii din prima căsătorie⁸⁴. Exemplele pot continua. Iată deci, ne aflăm în fața unui sistem complex de constrângeri și determinisme, care acționau fie separat fie în același timp.

În *comunitățile reformatate* determinismul socio-profesional în raport cu constrângerile de natură confesională sunt mai greu de descoperit în condițiile unei alterități confesionale prin căsătorie foarte scăzute. Dincolo de aceasta, puținele căsătorii mixte (acolo unde au existat) au fost încheiate și datorită unor asemenea determinisme de natură socială sau profesională.

În parohia Ioaniș, pe parcursul perioadei 1860-1880 doar 3 căsătorii au fost mixte inter-confesional (7,3%). Niciuna dintre aceste căsătorii nu a fost încheiată cu tineri români. Două dintre aceste căsătorii s-au încheiat cu tineri RC (cel mai probabil de etnie maghiară), iar una cu un partener EV (posibil german). Aceste căsătorii inter-confesionale au apărut pe fondul dimensiunii mici a comunităților evanghelice și romano-catolice din această regiune. Prima dintre aceste căsătorii s-a încheiat abia în anul 1870, ea avându-i ca protagoniști pe Tih Daniel, un reformat de 26 de ani din Ginta, și Horny Eleonora, o romano-catolică de 17 ani din Ioaniș⁸⁵. După căsătorie cei doi s-au mutat în Beiuș. Iată deci, avem în față o căsătorie asupra căreia s-au manifestat mai multe forme de constrângeri și determinisme: în primul rând ea este încheiată de către o fată romano-catolică din Ioaniș (căsătoria s-a încheiat în parohia reformată din Ioaniș!), iar apoi, după căsătorie soții s-au stabilit la Beiuș (componenta socio-profesională sau cea materială, deși nu cunoaștem amănunte concrete, posibil că a avut influențe semnificative în decizia de întemeiere a acestei căsătorii). Cea mai mare diferență de vârstă constatată la căsătoriile din această parohie – 33 de ani (căsătoria a fost încheiată la 13 ianuarie 1874 între Kuncseg Istvan de 49 de ani și Honka Ana, o tânără de doar 16 ani⁸⁶), a implicat tocmai bărbatul EV. Nu cunoaștem localitatea de origine a acestuia, doar că noua familie se instalează în Răbăgani, de unde era și soția sa.

În parohia Boiu, din cele 321 de căsătorii 12 (3,7%) au fost căsătorii mixte⁸⁷. Înclinație mai mare au dovedit tinerii reformați din Boiu spre parteneri de confesiune romano-catolică (7 din cele 12 căsătorii implicând tineri de această confesiune). Componenta etnică⁸⁸, dar și determinismul socio-profesional, a condus către aceste

⁸² *Ibidem*, dos. 84, f. 35-36

⁸³ *Ibidem*, f. 40-41

⁸⁴ *Ibidem*, f. 36-37

⁸⁵ *Ibidem*, dos. 561, f. 29

⁸⁶ *Ibidem*

⁸⁷ *Ibidem*, dos. 140, f. 29-42; 141, f. 15-20; 142, f. 91-125

⁸⁸ O asemenea situație poate fi remarcată la nivel regional: enoriașii romano-catolici de etnie maghiară sunt preferați adesea de către reformați, chiar și atunci când existau și opțiuni spre parteneri protestanți (luterani, unitarieni). A se vedea Adelina Stoenescu, *op. cit.*, p. 146

căsătorii mixte realizate în principal între parteneri din localități diferite. În 1866, un cojocar RC se căsătorește cu o tânără CH, ambii parteneri fiind din Boiu⁸⁹. La 28 februarie 1872, Marko Laszlo (27 de ani), un RC din Oradea, „mașinist” de profesie, se căsătorește cu Suranyi Sara (18 ani)⁹⁰. Căsătoriile cu parteneri ortodocși (4 cazuri) s-au încheiat în principal în interiorul localității (într-un singur caz a fost implicat un partener dintr-o altă localitate). Aceste căsătorii mixte s-au datorat mai degrabă atingerii pragului consangvinității în comunitatea românească ortodoxă din localitate. Trecând dincolo de constrângerile etnice și confesionale, aceste căsătorii au fost încheiate și pe fondul altor constrângeri și determinări. La 31 mai 1871, Sztana Konstantin (Stana Constantin), un ortodox rămas necăsătorit până la 40 de ani, de profesie „paznic de pădure”, s-a căsătorit cu Nagy Erzsebeth (32 de ani) rămasă văduvă după moartea primului soț⁹¹. Cele 6 căsătorii mixte încheiate în parohia Sălacea sunt și ele influențate într-o anumită măsură de componenta socio-profesională. Printre aceste căsătorii se numără și cea încheiată la data de 7 septembrie 1868 între Keisris Layos (30 de ani) „gazdă mare” din Marghita și Torös Ida (22 de ani), o romano-catolică din Sălacea⁹².

Fără a fi hotărâtoare în ansamblul fenomenului alterității confesionale prin căsătorie, determinismele socio-profesionale s-au dovedit a fi foarte importante atunci când au fost asociate cu alți factori ce au exercitat constrângeri asupra celor doi parteneri. O asemenea realitate era dată tocmai de caracterul rural tradițional al activității majorității populației acestor așezări, și unde asupra puternicelor determinisme confesionale, cărora li se asociau și determinismele etnice, erau exercitate și presiunile de natură socio-profesională. E drept, în condițiile unei majorități rurale incontestabile și pe fondul unei diversități reduse a opțiunilor maritale, acțiunea acestor factori, determinanți în cazul a numeroase căsătorii, a fost puțin sesizabilă în ansamblul analizei asupra tuturor căsătoriilor reconstituite. Cu trecerea anilor, spre sfârșitul perioadei analizate, pe măsură ce componenta socio-profesională capătă o importanță tot mai mare (în contextul prefacerilor din mediul urban, dar nu numai) ponderea căsătoriilor născute din influența determinantă a unor factori de natură socio-profesională a fost tot mai vizibilă. Acest proces a fost favorizat și de diluarea celeilalte componente luate în discuție (componenta etno-confesională).

În **comunitatea luterană** din Oradea se confirmă comportamentul marital general al populației urbane. Asupra acestei comunități presiunea socio-profesională s-a dovedit a fi și mai puternică în raport cu determinismul etno-confesional, asta în primul rând datorită dimensiunii reduse a comunității evanghelice din orașul Oradea și din regiune în general.

2.3.2. Determinismul socio-profesional în raport cu starea civilă și vârsta celor doi parteneri

În raport cu starea civilă, determinismul socio-profesional s-a dovedit a fi în numeroase cazuri hotărâtor. Cele mai multe căsătorii s-au încheiat între parteneri ce erau la prima căsătorie. Relațiile dintre cei doi factori care au acționat asupra fenomenului marital pot fi identificate atunci când luăm spre dezbateră cazul căsătoriilor ce implicau parteneri văduvi sau divorțați.

⁸⁹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 142, f. 96-97

⁹⁰ *Ibidem*, f. 106-107

⁹¹ *Ibidem*, f. 105-106

⁹² *Ibidem*, dos. 1050, f. 46-47

Care era motivația unei căsătorii dintre un necăsătorit și un văduv sau un divorțat? Era determinismul socio-profesional prezent într-o astfel de relație? O persoană ce avea una dintre cele două stări civile, dar care avea un statut social și profesional mai bun, era mai avantajată de statutul său în comparație cu alte persoane (ce aveau aceeași stare civilă)? Sunt doar câteva dintre întrebările la care căutăm un răspuns. La fel ca și în cazul condiționărilor etno-confesionale, dorim să facem precizarea faptului că majoritatea căsătoriilor s-au încheiat, indiferent de starea civilă, între parteneri ai căror ocupații se aflau în sfera lumii rurale.

Atunci când o persoană rămasă văduvă (bărbat sau femeie), dorea să încheie o nouă căsătorie trebuia să țină cont de contextul mental și de reacția comunității. În majoritatea localităților rurale, statutul de văduv era considerat unul inferior și ca atare posibilitatea încheierii unei căsătorii era condiționată de o serie de constrângeri. Prima reacție era aceea de a găsi un partener ce era de asemenea văduv. De cele mai multe ori interveneau însă și alți factori hotărâtori: dimensiunea pieței maritale (în localitățile mici, unde pragul consangvinității se atinge foarte ușor, cum a fost cazul mai multora analizate de către noi, văduvii se pot recăsători mult mai ușor comparativ cu localitățile mari în care piața maritală era suficientă în opțiuni cu persoane aflate la prima căsătorie), starea materială și socio-profesională a persoanei rămase văduve, religia, etnia, vârsta, numărul de copii rămași din căsătoria anterioară, percepția diferită asupra celor două sexe (femeilor rămase văduve sau necăsătorite, odată cu înaintarea în vârstă li se reduc mult mai repede opțiunile maritale decât bărbatului), etc. Toate acestea sunt în măsură să condiționeze sau să favorizeze realizarea unei căsătorii.

Analizând fenomenul marital prin prisma stării civile și a vârstei partenerilor constatăm, în marea majoritate a localităților, că persoanele văduve se căsătoreau în cea mai mare parte cu persoane mai tinere. Fenomenul este mai vizibil în rândul bărbaților, dar el este prezent și la femei. Un văduv, mai vârstnic, cu o stare materială bună (moștenită și de la vechiul partener, alături de care a acumulat o avere oarecare) se căsătorește cu un partener mult mai tânăr, de regulă aflat la prima căsătorie, dar care provenea dintr-o familie mai săracă. Acesta este tabloul zugrăvit de numeroasele documente arhivistice. Nu toți văduvii aveau însă „șansa” unei situații materiale bune. Aceștia din urmă rămâneau să accepte variantele de mariaje care mai existau.

În cazul bărbaților văduvi nu a putut fi constatată niciun fel de constrângere în raport cu vârsta. Exemplele sunt numeroase în acest sens⁹³. La 24 iunie 1855, Laurentius Egerbenyi (47 de ani) din Băița, având o „stare materială foarte bună” se căsătorește cu o tânără de doar 21 de ani din aceeași localitate (Catherina Mayer)⁹⁴. În aceeași parohie, la 4 august 1861, Carolus Varady (52 de ani) ce ocupa o funcție importantă în „exploatarea montană”, se căsătorește cu mult mai tânăra Maria Bontek (22 de ani)⁹⁵. Pe 4 iulie 1863, Josephus Novak (40 de ani), născut în Moravia dar stabilit în Băița, unde obține un important statut profesional, se căsătorește cu Iulianna Peter (19 ani)⁹⁶. Joannes Siposy (48 de ani), un „magister” din Tileagd se căsătorește

⁹³ Adelina Stoenescu, analizând comportamentul marital al comunității catolice din Beiuș, observă același comportament. „Mici meșteșugari, servitori, comercianți ... aveau un venit care le permitea să-și refacă viața alături de o nouă soție, preferate fiind de obicei tinerele necăsătorite”. Adelina Stoenescu, *Familia mixtă în comunitatea catolică din Beiuș (1801-1880)*, în Corneliu Pădurean (coord.), *op. cit.*, p. 120

⁹⁴ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 84, f. 35-36

⁹⁵ *Ibidem* f. 40-41

⁹⁶ *Ibidem*, f. 41-42

cu o tânără de doar 17 ani (Regina Ocsalos)⁹⁷. În general, bărbații văduvi, cu o stare materială bună, preferau să se căsătorească cu femei necăsătorite mult mai tinere⁹⁸. O altă mare diferență de vârstă se înregistrează, în aceeași parohie, la căsătoria dintre Lamel Notaveez (45 de ani) și Schnotzer Zofia (19 ani)⁹⁹. În parohia reformată din Finiș a fost încheiată la 5 mai 1860 căsătoria între Lukacs Gaspar de 46 de ani și Ersebet, o tânără de doar 18 ani¹⁰⁰. Între asemenea căsătorii găsim și multe încheiate de către „țărani înstăriți” din Șuncuiuș de Beiuș, Ginta și Târcaia cu fete tinere din Finiș. Amintim căsătoria încheiată la data de 8 martie 1864 între Csaki Sandor (44 de ani) din Șuncuiuș de Beiuș și Tomas Rozalon (23 de ani)¹⁰¹. Apoi, la data de 22 februarie 1876 Kovacs Mihaly (40 de ani) din Ginta se căsătorește cu o tânără de doar 19 ani din Finiș (Stalasz Teresia)¹⁰². Cea mai mare diferență de vârstă constatată în parohia reformată din Ioaniș a fost de 33 de ani (căsătoria a fost încheiată la 13 ianuarie 1874 între Kuncseg Istvan de 49 de ani și Honka Ana, o tânără de doar 16 ani¹⁰³). La 31 mai 1871, Sztana Konstantin (Stana Constantin), un ortodox din Boiu, rămas necăsătorit până la 40 de ani, de profesie „paznic de pădure”, s-a căsătorit cu Nagy Erzsebeth (32 de ani) rămasă văduvă după moartea primului soț¹⁰⁴. În acest ultim caz constrângeri și determinisme s-au putut manifesta dinspre ambii parteneri. Bărbatul necăsătorit până la 40 de ani încheie un mariaj cu o femeie căreia i-a murit bărbatul. Comunitatea și biserica manifestă o oarecare înțelegere în cazul recăsătoriei precedate de moartea unui partener¹⁰⁵. O asemenea căsătorie a fost și cea încheiată la data de 9 octombrie 1883 între Balogh Imre (41 de ani), născut în Tășnad dar stabilit în Cheț, și Müller Rozalia (19 ani) sosită dintr-o localitate necunoscută în Abrămuț pentru a găsi de lucru (stabilindu-și domiciliul în această localitate la numărul 18)¹⁰⁶. O diferență de vârstă mare s-a consemnat și în parohia reformată din Sălacea, unde la data de 3 septembrie 1872 Szaito Andras (49 de ani) s-a căsătorit cu Toth Erzebet (23 de ani)¹⁰⁷. Preotul consemnează în dreptul bărbatului că avea o „situație materială bună”¹⁰⁸. Tot în Sălacea, un alt țaran înstărit, Fazekas Peter (42 de ani) s-a căsătorit pe 31 august 1865 cu Kovaks Sara (22 de ani)¹⁰⁹. O altă căsătorie la care diferența de vârstă dintre bărbat și femeie era foarte mare s-a încheiat 31 mai 1869 între Zefer Balazs (41 de ani), un „țaran înstărit” din Otomani, și Varga Sara (20 de ani) din Sălacea¹¹⁰. La data de 26 martie 1886, în parohia reformată din Curtuiușeni Cseke Sandor (52 de ani) s-a căsătorit cu Papp Terezia (22 de ani)¹¹¹. Preotul consemnează în dreptul bărbatului

⁹⁷ *Ibidem*, dos. 1285, f. 20-30

⁹⁸ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 114

⁹⁹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 1285, f. 20-30

¹⁰⁰ *Ibidem*, dos. 424, f. 60

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 65

¹⁰² *Ibidem*, dos. 425, f. 97

¹⁰³ *Ibidem*, dos. 561, f. 29-30

¹⁰⁴ *Ibidem*, dos. 142, f. 105-106

¹⁰⁵ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 113. Cazurile de recăsătoriri ce implicau persoane divorțate au fost excepții rar consemnate.

¹⁰⁶ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 13, f. 2-3

¹⁰⁷ *Ibidem*, dos. 1050, f. 57-58

¹⁰⁸ *Ibidem*

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 38-39

¹¹⁰ *Ibidem*, f. 48-49

¹¹¹ *Ibidem*, dos. 364, f. 52-53

faptul că era „gazdă”¹¹². Acestea, și numeroasele alte exemple prezentate în capitolele referitoare la analiza strategiilor maritale, ilustrează puternicele determinisme socio-profesionale ce acționează în raport cu starea civilă.

„Accidente” sunt completate de numeroasele cazuri de femei rămase văduve, dar care datorită stării materiale bune reușesc să se căsătorească cu bărbați necăsătoriți mult mai tineri. Moștenirea soțului decedat¹¹³ o „ajută” și pe Catherina Fodor (30 de ani) din Băița să se căsătorească cu un bărbat mult mai tânăr, Antonius Schunh (23 de ani), asta cu toate că femeia rămăsese cu 3 copii din prima căsătorie¹¹⁴. O asemenea căsătorie a fost realizată și între Micloș Ianoș (27 de ani) din Finiș și Olah Iulianna (38 de ani), văduvă din Ioaniș. Determinismul social și material a fost cel care l-a „convins” pe tânărul din Finiș să aleagă această căsătorie (asta în condițiile în care după căsătorie el se mută în casa femeii)¹¹⁵. În Finiș la 6 noiembrie 1876 s-a încheiat căsătoria dintre Mani Vura Mihaly (22 de ani), un țăran sărac, și Barto Rozalin (40 de ani), ce moștenise o importantă avere de la fostul soț¹¹⁶.

Iată deci, nu numai că se confirmă ipoteza noastră, ci am putea spune că statutul de văduv era mai bun atunci când era completat de o situație materială „convingătoare”¹¹⁷. Această realitate își avea originea fără îndoială în starea materială dobândită, ce conferea o stabilitate socială, contribuind astfel la crearea unui mecanism de determinisme socio-profesionale ce s-a dovedit superior constrângerilor comunitare tradiționale (ce manifestau reticențe în fața unei căsătorii cu un văduv).

Atunci când unul dintre parteneri era divorțat, determinismul socio-profesional a acționat oarecum în aceeași direcție. În anul 1884, George Marchișiu (45 de ani) din Craiva o ia de soție pe tânăra Elisabeta Magu (29 de ani) din Oradea. Doi ani mai târziu, în 1886, același George Marchișiu (acum de 47 de ani), după ce divorțase de Elisabeta, se căsătorește cu o femeie reformată și mai tânără pe nume Suzana Gyorfı (27 de ani)¹¹⁸. Pe data de 11 noiembrie 1879 s-a căsătorit Balozsi Ianos, un GC de 22 de ani din Sălacea, cu Pal Maria (27 de ani), o reformată divorțată din Valea lui Mihai¹¹⁹. Puținele căsătorii ce implicau divorțați în parohiile romano-catolice cuprind și cazul unei căsătorii, încheiate la 31 ianuarie 1870, în care a fost implicată o femeie divorțată (Bants Katalin de 31 de ani) originară din Sălacea. Aceasta s-a căsătorit cu Kunyus Ignat (25 de ani) din Tășnad¹²⁰.

Vârsta partenerilor a condiționat, așa cum era de așteptat de altfel, majoritatea căsătoriilor. Vârsta medie la căsătorie a fost adesea mult diferită în cazul căsătoriilor

¹¹² *Ibidem*

¹¹³ O stare materială bună moștenită, fie de la părinți, fie de la soțul decedat, era în măsură să conducă către un mecanism de determinisme ce facilita încheierea unei noi căsătorii de către o femeie rămasă văduvă. Iuliana Șranko, *Aspecte privind căsătoriile mixte din Lipova (județul Arad) în secolul al XIX-lea*, în Corneliu Pădurean (coord.), *op. cit.*, p. 156

¹¹⁴ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 84, f. 36-37

¹¹⁵ *Ibidem*, dos. 561, f. 26-32

¹¹⁶ *Ibidem*, dos. 425, f. 99

¹¹⁷ Exemplele consemnate, dar și numeroasele alte situații similare, ne determină să confirmăm ipoteza lansată de Sorina Paula Bolovan referitoare la faptul că femeile văduve își găsesc mult mai greu parteneri în lipsa unor determinisme sau constrângeri. ... „excepțiile identificate ne fac să credem că aceste mariaje au avut mai mult o motivație materială”. Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 114

¹¹⁸ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 678, f. 34-40

¹¹⁹ *Ibidem*, dos. 1050, f. 78-79

¹²⁰ *Ibidem*, dos. 1042, f. 80-81

„accidentale”, puternic influențate de alți factori determinanți, între care evident și cel socio-profesional. Vârsta mai înaintată, cel mai adesea asociată și cu văduvia, a fost în măsură să impună unele bariere în calea căsătoriei/recăsătoriei. Starea materială bună, asociată cu un statut socio-profesional superior majorității celor ce alcătuiau comunitatea, se constituiau în determinisme capabile să surmonteze unele „handicapuri” fizice ori sociale.

XI. CONCLUZII

În investigația noastră accentul principal a căzut pe studiul și analiza strategiilor maritale, a diverselor comportamente, determinisme și constrângeri comunitar-familiale ce se evidențiază cu ocazia realizării unei căsătorii. Căsătoria, prin diversele constrângeri și determinisme, generate evident de *posibilitatea opțiunii*, este deosebit de relevantă în stabilirea unor legități comportamentale. Dimensiunea pieței maritale, coroborată cu realitățile etno-confesionale și socio-profesionale, a dat particularitate fenomenului marital. Specificitatea a fost introdusă și de exprimările regionale și locale. Obiceiurile, tradițiile, dar și cutumele locale, s-au dovedit a fi sub acest raport forțe modelatoare redutabile. Nu în ultimul rând, specificul etno-confesional al populației din această regiune a contribuit la introducerea unor elemente noi sub raportul analizei fenomenului marital. Analiza mecanismului „alegerii” este sub acest raport una deosebit de importantă, ce s-a dovedit pe parcursul cercetării una anevoioasă, dar deosebit de fructuoasă.

Comunitatea, căutându-și echilibrul și, adesea, refugiul, impune familiei modele de urmat, norme și reguli pe care toți trebuiau să le respecte. Comunitatea își găsește astfel expresia în familie, iar familia își descoperă solidaritatea în comunitate. O asemenea realitate, pe care ne-o propunem spre analiză, este greu de abordat doar din perspectiva cifrelor. Plecând de la toate acestea, în cercetarea noastră s-a impus, pe lângă metodologia specifică demografiei istorice, a căror contribuții la cunoașterea familiei s-au dovedit a fi extrem de utile, și apelul la metodologii specifice unor discipline conexe, apropiate prin sfera comună de cercetare. Ne referim în principal la alte discipline în a căror preocupări intră familia și individul (antropologia, sociologia, istoria mentalităților, a imaginarului, etc.).

Sub raport metodologic se mai impune a se preciza faptul că întregul nostru demers s-a construit ținând cont de delimitările inter-confesionale, de organizarea administrativ-ecclesiastică. Proveniența surselor de documentare, dar și specificitatea fiecăreia dintre comunitățile religioase din zonă, ne-a determinat să construim o structură metodologică care să permită evidențierea comportamentelor tuturor entităților confesionale. Căsătoria este pusă astfel în lumina confesiunii, iar mai apoi, prin conexiune, în cea a etnicității. Analiza propriu-zisă asupra căsătoriei se structurează astfel pe mai multe capitole ce permite vizualizarea fenomenului la nivelul fiecărei comunități religioase. În dezbateră noastră, o atenție deosebită a fost acordată analizei determinismelor etno-confesionale ale căsătoriei. De aici o importanță deosebită îi este atribuită căsătoriei mixte. Aceasta permite descoperirea unor întregi mecanisme de constrângeri și determinisme de tot felul ce s-au exercitat asupra tinerilor în perioada analizată. Din această perspectivă, voit asumat, lucrarea de față are o structură asimetrică, construită în jurul analizei asupra fenomenului marital consemnat în interiorul comunității greco-catolice. Această comunitate a fost aleasă tocmai datorită faptului că a oferit cea mai completă imagine asupra subiectului cercetat: comunitatea greco-catolică era legată spiritual de comunitatea catolică, dar păstrând trăsături specifice ortodoxiei; în același timp această comunitate era alcătuită în majoritate din etnici români. Analiza urmărește fenomenul marital în ansamblul său, făcându-se trimitere la numeroase studii de caz. În dreptul comunității greco-catolice s-

a încercat surprinderea unor mecanisme generale printr-o analiză asupra tuturor rapoartelor de stare civilă trimise de preoții greco-catolici episcopiei și păstrate în arhivele naționale. Aceste rapoarte s-au dovedit a fi în numeroase cazuri lacunare și fără relevanță. Datorită unei asemenea realități s-a procedat, acolo unde s-a impus, la realizarea unor studii de caz care să probeze și să înlăture eventualele semne de întrebare cu privire la veridicitatea rezultatelor acestui demers. Întrucât observarea absolut tuturor căsătoriilor nu a constituit obiectul acestui studiu, surprinderea mecanismelor de determinisme și constrângeri externe și interne familiei ce au stat la baza realizării unei căsătorii a putut fi probată în cea mai mare parte de o asemenea metodă de lucru pe care ne-am asumat-o.

O altă problematică, asupra căruia am insistat și care a constituit un element determinant în creionarea imaginii fenomenului marital în ansamblul său, a fost complexitatea prevederilor legislative laice și ecleziastice referitoare la căsătorie. Gestionată de către Biserică (cel puțin în prima parte a perioadei analizate), căsătoria s-a dovedit a fi o pârghie importantă a disputelor confesionale. Asemenea dispute s-au evidențiat constant atunci când în discuție era introdusă problema administrării căsătoriilor mixte.

Imaginea legislației laice și ecleziastice referitoare la familie în general, și la matrimoniu în special, este una foarte complexă. Din dorința de a-și menține controlul, Biserica a reușit, cel puțin până la un moment dat, să impună statului, în privința dreptului familial, propriile percepțe și norme legislative. Aparenta rivalitate dintre stat și Biserică era întregită de diversitatea confesională. Fiecare confesiune percepea familia ca fiind terenul cel mai propice pentru a-și impune punctele de vedere în raport cu alte confesiuni. Niciun pas nu trebuia dat înapoi. Protejată de statul austriac, Biserica romano-catolică a reușit să obțină „prioritatea” încheierii căsătoriilor mixte ce implicau catolici. Mai mult, copiii rezultați dintr-o astfel de căsătorie mixtă ajungeau (adesea în urma abuzurilor preoților catolici aflați sub protecția autorităților civile), de cele mai multe ori, să fie crescuți și educați în spiritul credinței catolice.

Niciuna dintre confesiuni nu a renunțat însă. Mulți preoți, indiferent de confesiune, continuau să boteze copiii altor confesiuni. Intervenția statului a fost una categorică: toate actele legate de momentele importante din viața indivizilor treceau în gestiunea autorităților laice. Doar acestea puteau emite acte recunoscute oficial. Privit dintr-o altă perspectivă, acest „duel” dintre stat și Biserică apare ca o legătură foarte strânsă de colaborare în materie legislativă. La început, slab fiind și lipsit de mijloacele necesare, statul a apelat la Biserică pentru a înregistra și oficializa toate momentele importante din viața unei familii.

Odată cu trecerea timpului, statul a devenit tot mai complex, iar legislația acestuia a devenit tot mai „laică”. Este drept că această legislație laică a împrumutat, cu sau fără voie, percepțe și norme ale legislației bisericești. Statul modern s-a laicizat, instituțiile sale au fost tot mai bine organizate. Familia s-a dovedit a fi în acest context una din marile bogății ale societății moderne, iar statul trebuia să se ocupe direct de gestionarea acesteia. Fragilul dualism stat-biserică în privința dreptului familial a avut de suferit prin impunerea legilor laice ce instituiau obligativitatea oficializării laice a momentelor importante din viața unui individ. Dincolo de impunerea acestor reglementări, față de care clerul, indiferent de confesiune, a avut o reacție cât se putea de ostilă, nu putem admite teoria conform căreia în această perioadă a avut loc o ruptură a colaborării dintre stat și instituțiile ecleziastice.

Biserica a găsit mijloacele necesare pentru a se adapta la noua situație, iar statul avea nevoie de implicarea și influența preoților asupra sănătății vieții de familie. Implicarea statului în chestiunile maritale, în gestionarea problemelor legate de creșterea și educarea copiilor s-a impus ca o necesitate logică. Acest amestec al statului în „competențele exclusive” ale Bisericii a fost influențat de „șocul modernității”, de crearea unor premise comportamentale în sânul societății. Legislația civilă s-a exprimat foarte clar în favoarea intereselor familiei și copiilor. Toate acestea erau făcute pentru a supraveghea mai bine formarea individului într-o familie morală, asupra căreia Biserica trebuia să-și păstreze influența.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea în această regiune exista o societate rurală tradițională, excepție făceau doar câteva centre urbane și regiunile imediat învecinate ale acestora (caracterul urban este dovedit și de analiza comportamentului marital). Este o lume a constrângerilor și eșaloanelor la care trebuie să se conformeze toți indivizii aparținând grupului. Devianțele sociale, de orice natură ar fi, sunt privite cu scepticism. Percepțiile morale și religioase constituiau desigur o chestiune foarte importantă pentru acele vremuri.

Exista o constrângere foarte consistentă, aceasta se manifesta ca un fel de cenzură din partea comunității și chiar a bisericii. În cazul unei căsătorii mixte ambele autorități ecleziastice ale tinerilor ce se căsătoreau trebuiau consultate și „convinse”. O căsătorie între tineri de confesiune greco-catolică și ortodoxă era privită ca aproape normală în unele comunități. Acest lucru se explică și prin faptul că puțini enoriași percepeau diferențele între cele două confesiuni. Totodată, avem în vedere și aspectul etnic. Etnia nu poate fi separată în acest caz de confesiune, atât greco-catolicii, cât și ortodocșii sunt în acest spațiu în marea lor majoritate de etnie română. De aceste lucruri trebuie să se țină cont cu atât mai mult cu cât am luat în discuție un spațiu majoritar rural, unde „legile” cutumiare se suprapun peste cele oficiale. Pe de altă parte, în comunitățile mixte greco-catolice și romano-catolice, căsătoriile inter-confesionale sunt acceptate mai ușor la nivelul „oficial”, aceasta datorită faptului că ambele confesiuni se aflau sub aceeași autoritate ierarhic superioară, respectiv scaunul papal. În comunitățile cu credincioși greco-catolici în majoritate covârșitoare ponderea căsătoriile mixte este foarte scăzută. Majoritatea căsătoriilor la această dată se realizau între parteneri ce proveneau din interiorul localității, din localitățile aflate în imediata vecinătate, mai rar din localități îndepărtate. În acest ultim caz majoritatea tinerilor își caută parteneri de aceeași confesiune. Nu atât reținerea însă în fața unui partener dintr-o altă localitate părea a influența comportamentul marital al tinerilor din regiune, cât faptul că majoritatea acestora nu prea aveau unde să intre în contact cu persoanele din afara localității, sau cu persoane domiciliat pe o rază mult îndepărtată de satul în care locuiau. Putem deci să considerăm și acest impediment al zonei restrânse din care se făcea selecția maritală ca pe o constrângere a acelor vremuri.

Alt aspect care trebuie luat în considerare este acela al aspirației spre un anumit status social. S-a constatat că într-o mare proporție căsătoriile mixte cu parteneri din altă localitate au și o motivație socio-profesională; unul din parteneri aspira spre statutul social al celuilalt. O importantă constrângere sau, din contră, o determinare puternică în calea realizării unei familii mixte inter-confesionale vine din partea familiei tinerilor. Numeroase sunt cazurile când părinții s-au opus cu desăvârșire realizării unei căsătorii de acest gen. Băieții erau privați de dreptul de moștenire, apoi există noțiunea de „fată imorală” în ochii comunității și de aici presiunea ce se exercită asupra familiei, iar prin intermediul acesteia asupra tinerilor. Nu în ultimul rând,

necesitatea de a face parte dintr-o familie comună cu părinții îi face pe tineri să respecte deciziile care li se impuneau. A te separa de familie, a-ți „ridica satul în cap”, însemna un lucru grav în condițiile în care oamenii erau nevoiți să se sprijine reciproc.

Cum am amintit deja, o puternică presiune în calea realizării unei căsătorii mixte vine din partea bisericii. Ambele parohii din care provin tinerii trebuiesc consultate. Pentru a se putea oficia cununia religioasă era nevoie de obținerea unei dispense de logodnă de la protopopiat (aceste dispense veneau cu întârzieri de săptămâni sau chiar luni, existau situații când căsătoriile nu erau acceptate, deci dispensa nu va fi dată niciodată). Dispensa trebuia plătită, suma era destul de mare așa încât foarte mulți tineri nu își permiteau să o plătească, acest impediment era rezolvat de către mulți prin căsătoria clandestină, „sălbatică”. Se dorea însă limitarea acestui fenomen, biserica, dar și statul, luând măsuri în acest sens.

Mentalitatea socială la nivelul comunității, familiei, bisericii sau școlii nu se accepta, și nu se vroia, deranjată de niciun fel de factori perturbatori. Românii (și greco-catolicii prin urmare), în general agricultori, erau legați de pământ în sensul că mobilitatea acestora era foarte mică. Satele românești, dar nu numai, erau societăți închise. Sunt păstrate aici toate normele vieții tradiționale. Obiceiurile rămân intacte. Putem spune cu certitudine însă că această „barieră” păstrează etnia română, școala și biserica sa. Trebuie precizat că în epocă problema căsătoriilor mixte a generat multiple discuții între reprezentanții diferitelor confesiuni. Prin adoptarea Codului civil general austriac (1853) și a legii căsătoriilor (1868) se încerca reglementarea problemei căsătoriilor mixte. Legile adoptate în 1894 și înființarea oficiilor de stare civilă ale statului căutau să pună capăt divergențelor dintre confesiuni, impunând controlul statului asupra acestui fenomen. Evident că un asemenea context a putut influența într-o anumită măsură evoluția strategiilor maritale.

Diversitatea etnică și confesională a populației din regiune impune de la sine o comunicare, o interferență, între diversele comunități etno-confesionale. Întrucât aceste comunități conviețuiau în același spațiu, era firesc ca această „cooperare” să fie vizibilă și în cazul fenomenului marital. Căsătoria mixtă ia, în acest context, forma unui multiculturalism născut din nevoia de a trăi împreună. „Barierele sociale” completau diferențierile etnice și confesionale. Aceste condiționări sociale păreau a fi mult mai puternice în fața individului ce locuia într-o comunitate mixtă etnic și confesional. Cu timpul, determinismele etnice și confesionale se diluează sub impulsul modernității și a emancipării personale. Statul, tot mai puternic odată cu trecerea anilor, s-a impus, iar prin legislația laică a promovat o nouă percepție asupra mariajului mixt.

Modernitatea este diferită sau chiar opusă percepțiilor tradiționale. Societatea modernă este mereu în schimbare, iar în momentul în care modul de viață tradițional e înlocuit de unul mult mai complex, avansat tehnologic, modernitatea apare ca efect al acestor schimbări. Prin contrast, familia modernă se bazează pe individualism ca valoare (ceea ce explică creșterea spectaculoasă a numărului divorțurilor și toleranța din ce în ce mai mare față de acest fenomen social, femeia capătă independență economică, copiii au un mai mare control asupra propriului destin, conformismul devine nefuncțional). Schimbări profunde pot fi constatate pe măsura integrării acestui spațiu într-un circuit economic ce va conduce la impunerea unor mutații în mai multe sectoare economice. Dezvoltarea economică și răspândirea activităților neagricole, asociate unei dezvoltări urbane, a cărei influență era tot mai mare, au antrenat modificări ale relațiilor de familie. Apoi, mutații apar și în relațiile dintre familie, grupul domestic și resursele gospodăriei. Aceste transformări nu sunt însă vizibile în

toate localitățile din regiunea analizată: unele localități rămân ancorate în tradițional, aici noul pătrunde mult mai greu, iar schimbări majore la nivelul mentalului colectiv nu pot fi percepute pe durata perioadei analizate. În lumea rurală tradițională comunitatea intervenea activ și de aproape în viața personală a membrilor săi. Nevoia unei solidarități foarte puternice, necesare în condițiile vitrege ale acelor vremuri, îi obliga pe indivizi să accepte conviețuirea cu restul comunității. Cel mai adesea, comportamentul individual îmbracă expresia comportamentului colectiv. O astfel de influență a comunității a fost evidentă în societățile rurale tradiționale. Cu timpul însă, aceasta a cunoscut diluări progresive sub presiunea factorilor modernității. Statul intervine și el reglementând și impunând diverse norme vieții de familie.

În urma analizei fenomenului marital din acest spațiu se poate constata, ca trăsături și tendințe generale, următoarele:

1. În ceea ce privește problema **alterității etno-confesionale** remarcăm:

a. În comunitățile greco-catolice acest fenomen trebuie privit într-un fel nuanțat. La nivelul întregii episcopii, potrivit studiului combinat asupra rapoartelor parohiale și asupra registrelor de stare civilă (efectuat în cazul parohiilor alese în eșantionul propus), în perioada 1860-1910 au fost încheiate 5.392 de căsătorii mixte. Constatăm o sensibilă diferențiere zonală în ceea ce privește comportamentul marital al populației greco-catolice. Putem identifica, sub acest raport, trei tipuri de protopopiate: primul cu un mare număr de căsătorii mixte (peste 400 de cazuri) în protopopiile Carei, Mako, Oradea și Satu Mare; al doilea cu un număr mediu de căsătorii (între 100 și 400 cazuri) în protopopiile Barcău, Beiuș, Crișul Repede, Eriu, Holod, Lunca, Leta Mare, Sebiș, Șimand, Șiria și Vășad; și în fine, al treilea grup format din protopopiate în care au fost consemnate mai puțin de 100 de căsătorii mixte: Ardud, Mădăras, Someșeni și Supuru de Jos. O pondere mare a căsătoriilor mixte întâlnim așadar în protopopiile în care existau centre urbane (mediu în care alteritatea confesională s-a dovedit a fi mai mare) sau în regiuni cu populație greco-catolică redusă și dispersată (cazul protopopiatului Mako).

Alteritatea pe direcția ortodoxă, coroborată cu afinitatea etnică a celor două confesiuni (ambele erau alcătuite în principal din români), a fost cea mai evidentă. La baza afinității dintre tinerii greco-catolici și cei ortodocși nu stă doar confesiunea. Pe lângă aceasta, un rol important îl deține etnia (majoritatea greco-catolicilor din regiune erau de aceeași etnie cu ortodocșii), avem deci o relație strânsă la nivel etno-confesional. Abordând problema confesională ne întrebăm firește de ce există această afinitate între tinerii greco-catolici și cei ortodocși? O parte din răspuns l-am dat câteva rânduri mai sus (sunt de regulă de aceeași etnie) dar răspunsul acesta nu este unul complet. Se pretează a completa spunând că la această dată credincioșii greco-catolici și cei greco-orientali, uniții și neuniți, aveau o relație foarte strânsă, erau foarte apropiați (inclusiv din punct de vedere ecleziastic). Ritul greco-catolic nu diferea de cel ortodox, în mintea oamenilor obișnuiți diferența practic nu era percepută. Toți erau la fel (cel puțin așa vedeau o parte dintre greco-catolici și ortodocși). În numeroase parohii greco-catolice majoritatea aproape absolută a căsătoriilor mixte se realizau cu ortodocși. Cum explicăm această apetență mare a tinerilor greco-catolici (în special a fetelor) spre o căsătorie cu un partener ortodox? Amintim în acest context faptul că preoții din numeroase localități au raportat foarte puține dintre aceste căsătorii mixte episcopiei (posibil că ele nu erau privite „amestecate” de către preot sau comunitate!). Orientarea tinerilor greco-catolici spre o căsătorie în interiorul etniei cu un partener ortodox, așa cum am precizat, era văzută de către comunitate drept una normală. Între

cele două confesiuni existând, la nivelul mentalului tradițional românesc, un foarte ridicat grad de similitudini, fapt ce le conferea o anumită conștiință a unității. Analizând fenomenul căsătoriilor mixte cu parteneri ortodocși putem fi surprinși de numărul mare al căsătoriilor mixte consemnate în unele parohii, iar în altele nu apare nicio astfel de căsătorie. Pentru explicarea acestei situații trebuie aduse două amendamente. Primul, numărul căsătoriilor mixte inter-confesionale trebuie să fi fost mai mare, dacă includem în discuție și căsătoriile dintre ortodocși și greco-catolici, care în anumite parohii nu erau percepute ca și căsătorii mixte, deci nu se raportau anual episcopiei. Această realitate este dovedită de faptul că în Păulești (protopopiatul Barcău), de exemplu, rapoartele preotului greco-catolic nu consemnează nicio căsătorie mixtă (asta în condițiile în care, conform registrului de stare civilă al parohiei¹, completat de același preot, în această perioadă s-au înregistrat 39 de căsătorii mixte cu parteneri ortodocși). Din acest punct de vedere, ceea ce rapoartele preoților din aceste parohii consemnează este o altă de percepție a realității maritale. În al doilea rând, numărul acestor căsătorii mixte se diminuează considerabil dacă scoatem din discuție căsătoriile dintre ortodocși și greco-catolici care, deși au avut loc, ele nu au fost raportate, nefiind considerate căsătorii mixte sau „amestecate” (de către comunitățile locale respective!), așa cum au făcut preoții din parohia greco-catolică din Păulești, care nu au raportat în 20 de ani nicio căsătorie mixtă. Această tăcere față de cele 39 de căsătorii dintre greco-catolici și ortodocși ne îndeamnă să credem că avem în față o percepție a unității confesionale a tinerilor ce veneau în fața altarului. Pe seama unei asemenea tăceri, rezultat posibil al aceleiași percepții a unității confesionale în cazul actului nupțial, îndrăznim să punem și lipsa căsătoriilor mixte din rapoartele anuale ale celorlalte zece parohii din protopopiat. După cum se poate constata, în cazul protopopiatului Barcău, problema căsătoriilor mixte trebuie privită cu circumspecție, având în vedere că mariajele inter-confesionale dintre ortodocși și greco-catolici nu erau considerate de către mulți preoți greco-catolici ca făcând parte din această categoria căsătoriilor „amestecate”. Prin urmare, se poate bănui că aceste căsătorii aveau o conotație inter-confesională doar în parohiile unde s-au înregistrat căsătorii mixte între tineri de etnie diferită.

Alteritatea pe direcția romano-catolică. După căsătoriile cu parteneri ortodocși, tinerii greco-catolici preferau căsătoriile cu parteneri de confesiune romano-catolică (33,27% din totalul căsătoriilor mixte). Înclinația spre mariaje cu tineri romano-catolici poate fi demonstrată în principal acolo unde existau și alte comunități numeric mai semnificative decât cea romano-catolică. Această afinitate s-ar datora credem noi apropierea spirituală dintre cele două confesiuni. Apoi, protopopul ce emitea dispensele necesare căsătoriilor mixte, avea sau nu anumite preferințe. El putea să aprobe, să amâne sau chiar să se opună realizării unei căsătorii. Prin poziția sa și prin ierarhia superioară, care avea un vârf comun cu cel al credincioșilor romano-catolici, el putea facilita căsătoriile mixte cu credincioși romano-catolici. Doi tineri, unul greco-catolic și unul romano-catolic, ce doreau să se căsătorească, obțin pe de o parte mult mai repede aceste dispense. Pe de altă parte, mulți credincioși greco-catolici de rând percepeau apropierea de romano-catolici prin faptul că se aflau sub aceeași frățietate a credinței romane. Nu este prin urmare întâmplător faptul că mulți tineri greco-catolici preferau să se căsătorească cu romano-catolici. Această preferință pentru romano-catolici este mai vizibilă luând în considerare ponderea căsătoriilor cu tineri ai altor confesiuni ce aveau credincioși de etnie maghiară (ne referim în principal la

¹ A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 887, f. 62-73; dos. 888, f. 24-27

căsătoriile cu tineri reformati – ponderea căsătoriilor de acest gen fiind mult mai scăzută comparativ cu cele realizate cu tineri romano-catolici). O pondere ridicată a căsătoriilor mixte GC-RC s-a înregistrat în protopopiatele Arduș, Carei, Eriu, Leta Mare, Mădăras, Satu Mare, Someșeni, Supuru de Jos, Vășad (protopopiate cu însemnată populație romano-catolică).

Alteritatea pe direcția reformată (calvină). Varianta căsătoriilor cu parteneri de confesiune reformată a fost preferată în cazul a 21,01% dintre căsătoriile mixte. Această pondere destul de ridicată trebuie privită totuși sub rezerva faptului că în regiune ponderea populației calvine era mult mai mare. O pondere mai ridicată a căsătoriilor GC-CH s-a înregistrat în protopopiatele Carei, Eriu, Leta Mare, Mădăras, Satu Mare, Supuru de Jos și Vășad (regiuni cu o pondere foarte mare a populației calvine).

Alteritatea pe direcția evanghelică. Ponderea căsătoriilor GC-EV este mai scăzută (2,76%), ea fiind mult sub nivelul ponderii populației din spațiul episcopiei (9,8%). Din cele 149 de căsătorii de acest tip, 27 s-au încheiat în Carei, 25 în Mako, iar 32 în Satu Mare (protopopiate cu importante comunități de germani).

Înclinația spre una din cele patru direcții amintite a fost diferită la cele două sexe. În ansamblu, femeile greco-catolice au dovedit înclinație mai mare spre mariaje mixte (52,1%) decât bărbații (47,9%). Explicația acestui fapt rezidă în primul rând din mobilitatea mai redusă a femeii ce era obligată să recurgă la mariaje mixte atunci când piața maritală nu era suficientă în opțiuni. Această „dispoziție” a femeii spre căsătorii mixte, era totuși contrabalansată de o emancipare mai mare a bărbatului (tinerii bărbați acceptau mult mai ușor un asemenea mariaj).

b. În comunitățile romano-catolice ponderea alterității confesionale este foarte ridicată (40,89%). Această pondere variază foarte mult de la 58,62% la 10,34%. O pondere mare este întâlnită în localitățile unde comunitățile romano-catolice sunt reduse și izolate (Ceica – 58,62%, Tileagd – 57%) sau în Oradea, unde specificul societății urbane a influențat într-o manieră semnificativă comportamentul tinerilor în momentul căsătoriei. Dimensiunea comunităților romano-catolice, structura etnică a acestor comunități, dar și mediul, au condiționat alteritatea confesională a tinerilor în momentul căsătoriei. Comunitățile romano-catolice izolate au fost obligate să recurgă la mariaje cu parteneri de alte confesiuni. În mediul rural, mai conservator, partenerii preferați ai tinerilor romano-catolici au fost tinerii reformati. Această afinitate confesională credem că a fost determinată și de apartenența comună la grupul etnic maghiar. La Oradea, mediul urban a influențat de o manieră decisivă comportamentul marital al populației romano-catolice. Afinitățile etnice păreau a se estompa, în schimb tot mai evidentă este afinitatea spirituală cu GC (observată și în cazul greco-catolicilor). Acest proces al conștientizării apropierei spirituale dintre cele două confesiuni catolice era mai vizibil la elite și în mediul urban, unde populația înțelegea mai bine realitățile religioase. Nu mai puțin de 62,6% dintre tinerii RC care au optat pentru căsătorii mixte și-au ales drept partener un GC.

c. În comunitățile ortodoxe gradul de alteritate confesională prin căsătorie a fost în perioada analizată deosebit de redus. În cele 17 parohii analizate, din totalul celor 3.615 căsătorii înregistrate, doar 317 au fost căsătorii mixte inter-confesional (8,77%). Din acest punct de vedere, comunitatea ortodoxă poate fi considerată drept una dintre cele mai conservatoare confesiuni creștine sub raportul deschiderii spre mariaje mixte. În ciuda acestei ponderi foarte reduse putem constata, la fel ca și în cazul celorlalte confesiuni, că acolo unde modernitatea s-a impus mai repede (la oraș în

principal) alteritatea confesională prin căsătorie a fost destul de ridicată. La Oradea, în aceeași perioadă ponderea căsătoriilor mixte inter-confesionale s-a ridicat la 46,55% din totalul căsătoriilor. Această pondere ridicată s-a datorat cu precădere faptului că în localitate piața maritală intra-confesională era imposibil de asigurat datorită dimensiunii reduse a comunității ortodoxe. Atunci când realizau totuși căsătorii mixte tinerii ortodocși se orientau cu predilecție spre căsătorii cu parteneri greco-catolici (români). Orientarea tinerilor O spre asemenea mariaje nu poate fi pusă doar pe seama puternicului determinism etnic (foarte puternic, de altfel!), ci credem că a fost influențat și de structura etno-confesională a așezărilor în care se aflau aceste parohii ortodoxe. În general, erau puține localitățile care aveau populație mixtă etnic și unde românii să fie ortodocși și nu greco-catolici.

d. În comunitățile reformatе (calvine) alteritatea confesională prin căsătorie s-a dovedit a fi mult mai redusă. În general comunitățile protestante militau într-o formă mult mai clară și mai vehementă împotriva oricărei diluări a percepțelor confesionale prin căsătorie. Din cele 1.796 de căsătorii încheiate în parohiile analizate, doar 60 au fost mixte inter-confesional. Ponderea medie scăzută (3,34%) a căsătoriilor mixte în aceste parohii ne îndreptățește să credem că asistăm, în dreptul enoriașilor acestei biserici, la un puternic fenomen de preservare a identității confesionale. Atunci când realizau căsătorii mixte, înclinația principală a tinerilor reformați s-a dovedit a fi aceea spre mariaje cu parteneri romano-catolici (56,67%). O asemenea înclinație era una normală credem în contextul în care cele mai multe dintre localitățile analizate au în componența lor și importante comunități romano-catolice. Apoi, în contextul determinismelor etno-confesionale (care cel mai adesea acționează concomitent), înclinația spre asemenea mariaje cu tineri romano-catolici, pare una mai ușor de acceptat de către tinerii maghiari ai ambelor confesiuni.

e. Alteritatea confesională prin căsătorie **în comunitățile luterane** s-a dovedit a fi foarte ridicată datorită dimensiunii reduse a acestei comunități care se suprapunea în mare parte peste comunitatea germană. Alteritatea etno-confesională, în ciuda unui vădit comportament de preservare a propriei identități, era mare (aceasta se datora atingerii pragului consangvinității).

Analizând structura confesională a căsătoriilor mixte realizate în spațiul supus prezentului studiu constatăm o puternică relație pe două direcții:

- prima, pe direcția afinității spirituale dintre romano-catolici și greco-catolici. Nu mai puțin de 40,32% (3.376 de cazuri) dintre căsătoriile mixte descoperite în urma studiului nostru au fost încheiate între parteneri ai celor două confesiuni catolice.
- a doua, pe direcția afinității etnice, dar și spirituale dintre ortodocși și greco-catolici. Din totalul căsătoriilor mixte, 2.518 căsătorii, reprezentând 30,07%, au fost GC-O. Ponderea mare a acestor căsătorii s-a datorat cu precădere afinității naționale, dar și a celei confesionale tradiționale (numeroși români – enoriași ai ambelor confesiuni – nu percepeau nici la această dată diferențele între cele două confesiuni românești).

2. În ceea ce privește problema **determinismelor socio-profesionale**, în raport cu vârsta, starea civilă sau dimensiunea etno-confesională, se constată faptul că la nivel regional componenta socio-profesională în opțiunile maritale este extrem de redusă având în vedere faptul că majoritatea acestor căsătorii au loc în mediul țăranesc. Acest fapt este unul normal atâta timp cât am luat în discuție un spațiu rural aproape în totalitate. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea această lume era una de factură tradițională, opțiunile profesionale fiind și ele puține la număr, majoritatea locuitorilor ocupându-se de agricultură. Ca urmare a acestei situații, atunci

când discutăm despre determinismul socio-profesional în alegerea unui partener de căsătorie, trebuie să ținem cont că majoritatea tinerilor ce se căsătoreau aveau profesii rurale. Pe de altă parte, componenta socio-profesională este mai activă în mediul urban și în mediul unde predomină populația romano-catolică sau reformată.

În ciuda opțiunilor foarte reduse credem că determinismul socio-profesional a avut totuși o importanță deosebită. Statusul social și cel profesional fără îndoială că au avut un rol important în realizarea și întemeierea unei familii. Analiza la scară largă a fenomenului a condus la concluzia că, acolo unde au existat opțiuni socio-profesionale mai bune, determinismul acestora asupra căsătoriilor poate fi identificat ca fiind unul deosebit de important.

În raport cu starea civilă, determinismul socio-profesional s-a dovedit a fi în numeroase cazuri hotărâtor. Cele mai multe căsătorii s-au încheiat între parteneri ce erau la prima căsătorie. Relațiile dintre cei doi factori care au acționat asupra fenomenului marital pot fi identificate atunci când luăm spre dezbateră cazul căsătoriilor ce implicau parteneri văduvi sau divorțați. Atunci când o persoană rămasă văduvă (bărbat sau femeie), dorea să încheie o nouă căsătorie trebuia să țină cont de contextul mental și de reacția comunității. În numeroase localități rurale, statutul de văduv era considerat unul inferior și ca atare posibilitatea încheierii unei căsătorii era condiționată de o serie de constrângeri. Prima reacție era aceea de a găsi un partener ce era de asemenea văduv. De cele mai multe ori interveneau însă și alți factori hotărâtori: dimensiunea pieței maritale (în localitățile mici, unde pragul consangvinității se atinge foarte ușor, cum a fost cazul mai multora analizate de către noi, văduvii se pot recăsători mult mai ușor), starea materială și socio-profesională a persoanei rămase văduve, religia, etnia, vârsta, numărul de copii rămași din căsătoria anterioară, percepția diferită asupra celor două sexe (femeilor rămase văduve sau necăsătorite, odată cu înaintarea în vârstă li se reduc mult mai repede opțiunile maritale decât bărbatului), etc. Toate acestea sunt în măsură să condiționeze sau să favorizeze realizarea unei căsătorii.

Analizând fenomenul marital prin prisma stării civile și a vârstei partenerilor constatăm, în marea majoritate a localităților, că persoanele văduve se căsătoreau în cea mai mare parte cu persoane mai tinere. Fenomenul este mai vizibil în rândul bărbaților, dar el este prezent și la femei. Un văduv, mai vârstnic, cu o stare materială bună (moștenită și de la vechiul partener, alături de care a acumulat o avere oarecare) se căsătorește cu un partener mult mai tânăr, de regulă aflat la prima căsătorie, dar care provenea dintr-o familie mai săracă. Acesta este tabloul zugrăvit de numeroasele documente arhivistice. Nu toți văduvii aveau însă „șansa” unei situații materiale bune. Aceștia din urmă rămâneau să accepte variantele de mariaje care mai existau.

Vârsta partenerilor a condiționat, așa cum era de așteptat de altfel, majoritatea căsătoriilor. Vârsta medie la căsătorie a fost adesea mult diferită în cazul căsătoriilor „accidentale”, puternic influențate de alți factori determinanți, între care evident și cel socio-profesional. Vârsta mai înaintată, cel mai adesea asociată și cu văduvia, a fost în măsură să impună unele bariere în calea căsătoriei/recăsătoriei. Starea materială bună, asociată cu un statut socio-profesional superior majorității celor ce alcătuiau comunitatea, se constituiau în determinisme capabile să surmonteze unele „handicapuri” fizice ori sociale.

3. În ceea ce privește **repartiția sezonieră a căsătoriilor** putem constata un gol principal în timpul Postului Paștelui și un gol secundar în timpul Postului Crăciunului. Pe lângă sărbătorile religioase, hotărâtoare în momentul alegerii datei de

căsătorie erau și muncile câmpului. Două perioade din an sunt cele mai preferate de către tineri pentru încheierea căsătoriilor: ianuarie-februarie (în unele sate din această regiune ponderea căsătoriilor realizate în luna februarie depășește chiar 50% - așa este, de exemplu, cazul căsătoriilor încheiate în parohia greco-catolică din Borod, unde de-a lungul perioadei dintre anii 1860-1880, în această lună s-au încheiat 51,2% din totalul căsătoriilor²) și octombrie-noiembrie. O maximă secundară poate fi constatată și în a doua jumătate a primăverii (lunile mai-iunie). Cele 3 perioade sunt despărțite de luni în care se încheiau puține căsătorii: 1. martie-aprilie – perioadă în care se desfășura postul Paștelui, dar și începutul sezonului agricol; 2. lunile de vară și început al toamnei – care corespundeau cu sezonul agricol; 3. luna decembrie – lună de post. Repartiția sezonieră a căsătoriilor confirmă, cu puține excepții, reținerile unei comunități tradiționale în a încheia căsătorii în perioada celor două posturi mari (Postul Paștelui și cel al Crăciunului). Un comportament diferit s-a consemnat în parohiile protestante, unde constrângerile sunt mai mult de natură comunitară (acolo unde existau comunități mixte inter-confesionale, oarecum din respect față de celelalte confesiuni, nu se organizau nunți în perioada posturilor). Maximele înregistrate în lunile februarie și noiembrie nu mai sunt nici ele atât de evidente în comunitățile protestante: în perioada 1860-1880, doar 4,9% dintre căsătorii s-au încheiat în fața preotului reformat din Ioaniș pe parcursul lunii februarie³. În aceeași perioadă, în parohia reformată din Balc, doar 2,2% dintre căsătorii s-au încheiat în luna noiembrie⁴. Apoi, puține căsătorii se încheiau în timpul sezonului agricol, când „întreruperea, fie și temporară, a muncii la câmp în timpul aratului, semănatului, săpatului sau secerișului nu era prea ademenitoare pentru țăranul ce trudea pe pământul său”⁵.

4. **Laicizarea actului căsătoriei** odată cu introducerea *legilor matrimoniale* elaborate în anul 1894⁶ a avut un impact semnificativ în special prin semnalul dat trecerii dinspre lumea tradițională spre una cu noi valențe puternic legate de expresiile modernizării, urbanizării sau industrializării. Schimbări au fost mai evidente în ariile urbane, dar mai apoi s-au răspândit și în mediul rural. Aceste legi au fost cele mai complexe legi ce au reglementat raporturile politico-bisericești din domeniul matrimonial din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Prin claritatea lor, ele au reușit să pună capăt neînțelegerilor dintre autoritățile laice și cele bisericesti. Mai mult, a fost tranșată, în favoarea statului, și disputa pe probleme matrimoniale dintre diferitele confesiuni. Căsătoria civilă devine obligatorie, iar cea religioasă facultativă. Tinerii care aveau nemulțumiri sau neînțelegeri cu Biserica puteau acum să ocolească cununia religioasă. Mai mult, vechile dispute cu privire la căsătoriile mixte căpătau acum o altă conotație: opoziția Bisericii față de aceste mariaje nu mai putea fi atât de categorică. Discursul reprezentanților diverselor confesiuni a trebuit, din acest punct de vedere, să fie adaptat la noile realități. Iată deci, o căsătorie ce avea nevoie de diverse dispense acordate de forurile ecleziastice superioare (cu cheltuielile de rigoare!) putea acum să-și găsească legitimitatea (e drept doar civilă!) mult mai ușor. Fenomenul mariajelor

² A.N-D.J. BH, *Colecția Registrelor de Stare Civilă*, dos. 144, f. 129-134; dos. 145, f. 1-35

³ *Ibidem*, dos. 561, f. 26-32

⁴ *Ibidem*, dos. 74, f. 73-89

⁵ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 109

⁶ *Legea XXXI* (despre dreptul matrimonial), *Legea XXXII* (despre religiunea pruncilor) și *Legea XXXIII* (despre matricolele de stat), promulgate la 9 decembrie 1894. La acestea se adaugă *Instrucțiunea Ministerului de Justiție cu privire la aplicarea Legilor XXXI și XXXIII*, introdusă prin ordonanța din 29 iunie 1895.

clandestine, a concubinajului, cunoaște o altă etapă prin laicizarea actului cununii. Statul dorește o cât mai clară evidență a familiilor, fără însă a interveni în viața intimă a acestora. Pentru a-și garanta succesul, autoritatea laică a legat indirect transmiterea moștenirii asupra copiilor de actul cununii civile a părinților. Dincolo de orice încercare de stabilire a unor conexiuni între fenomenul căsătoriilor mixte și legislația laică, căsătoria mixtă rămâne o mică revoluție a conviețuirii comune. Acolo unde conviețuiau două sau mai multe grupuri etnice sau confesionale, prin actul cununii dintre două persoane ce aparțineau unor comunități etno-confesionale diferite, se producea o apropiere ce adâncea dialogul și asigura conviețuirea. Micile sate, acolo unde oamenii se cunoșteau foarte bine, prin comportamentul locuitorilor, treceau adesea dincolo de barierele confesionale. Căsătoria mixtă, la care erau obligați să recurgă tinerii, era doar o formă prin care se manifesta această conviețuire.

ABSTRACT

Marriage in North-Western Transylvania (2nd Half of the 19th Century – Beginning of the 20th Century). *External Conditionings and Marital Strategies*

In the latter half of the 19th century and the beginning of the 20th century, in north-western Transylvania there was a traditional rural society, except for some urban centres and their neighbouring areas (the urban character is also proved by the analysis of the marital behaviour). The major events in the family life, such as baptism, marriage (including the prenuptial relations of the partners) and funerals were strictly supervised by the community. The relationship family – community was deep. It could not be perceived through a fragmented and segmented analysis. From the perspective of the family, the community was the general framework providing the “pattern”. On the other hand, the community finds its emotions and sensitivity in the crucial moments of family life.

Documentary sources and methodological benchmarks

We have used several categories of *documentary sources* in our survey. We have the information on the population in north-western Romania due to the ecclesiastic notes (in the parish records or reports and the bishopric notes); on the other hand, we have the information provided by the Austrian and Austro-Hungarian state. This information is completed by references made by several researchers and others that approach directly or tangentially the issue of the population structure and demographic phenomena in the region. The sources of information should be regarded and analysed carefully, as they do not directly respond to our questions. The ecclesiastic information gives a relatively clear image of the family and society. On the other hand, the information has to be analysed carefully; if possible, the items should be compared with other pieces of information coming from other sources, as most of the times it refers only to the parishioners of that particular confession; last but not least, we can notice a certain subjectivism when registering the data. Undoubtedly, the most important information is due to the ecclesiastic sources. The church records are the only ones that can provide an image of the rural family, at least for the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century. The church notes that are fundamental sources for our research can be divided into two categories: 1. the annual parish civil status records and reports; 2. funds of church authorities, notes and minutes written down by bishops. If we analyse the few official censuses carried out by the Austrian and the Austro-Hungarian states for a while, we will try to show the demographic aspects and their development. In our opinion, we consider that this would avoid the shortcomings involved by the research of church funds (these funds – we refer to the civil status records mainly – are often incomplete and subjective; many of them were lost, and so on); at the same time, this will make it possible to place in a general demographic context all the population belonging to the localities in the area.

Methodologically, the first phase of our research consisted of the preparation of the documents investigation strategy, as expected. This material referring to the

inhabitants in north-western Romania in the latter half of the 19th century and the beginning of the 20th century was kept in the National Archives in Oradea and Satu Mare due to the parish notes (we have the parish civil status records and the annual reports of the parishes, as well as other funds of the bishoprics) and other information provided by the official statistics of the time.

In our research, we consider the fact that we approach the area of ecclesiastic entities, as most of our sources for the 19th century belong to the church. This imposes a stress on the confession and its importance. Besides confession, an aspect that we wish to underline is *ethnie*. However, the documents we have do not allow us to exactly establish the ethnicity of the inhabitants in the area. Even if we want to stress *ethnie* only, we will not be able to do so, as not even the official censuses in the 19th century use nationality as a variable, the only element being mother tongue.

The parish civil status records or reports facilitate the establishment of ethnic identity of a person to a smaller extent; the main criterion to classify population was confession. In the last case, by establishing a relation between *ethnie* and confession, there is a greater error risk in our research. The ecclesiastic documents are the only ones allowing us to make a research of the phenomenon in the sense we have in mind.

It is important to see the topic through the marital process, mixed inter-confessional or interethnic marriages. This is much easier to analyse in the ecclesiastic documents; thus we can establish a connection (obviously from this point of view) between *ethnie* and confession, or between confession and *ethnie*.

The ethno-confessional and socio-professional aspects bring to the foreground certain constraints on making a mixed family (we have considered, as mentioned above, mixed inter-confessional marriages and hence we will deduce the interethnic ones). These constraints have their origin in the family, Church and community. At the same time, we have to consider the fact that we refer to the area of a mainly rural area. This is a traditional environment; here the social constraints are powerful and a mixed marriage is difficult to be accepted.

If we research the parish records, we cannot avoid thinking at the possibility to look into the information by following certain techniques and methods. At a first stage of our research, we only make a non-nominative analysis; we centralise practically information gathered from records depending on the nature and topic of the research. By using such a methodology, we get highly important information on a general level referring to the three demographic events in the life of humankind. At the same time, we discover different demographic behaviours, social trends, ethno-confessional determinisms, and so on, tightly related to one of the registered events (baptism, marriage, and decease). For instance, in case of the married couple, we get information such as: place of birth (important to see the spatial mobility, the area of partner selection), youth religion, previous civil status, age at marriage, etc.

Beyond this research on the civil status records, we should resort to other documentary sources too and implicitly to a more complex methodology. From the methodological point of view, when dividing the material, we considered the fact that censuses had been carried out (organised by the state) and these years were witness-pillars in our investigation, as they provided a better knowledge on the ethno-confessional realities (and not only). We also have the bishopric schemata. For these years, we have statistics concerning the structure of the population in point of confession, *ethnie* and from a socio-professional point of view as well. All these

supported us in building a background for different familial and individual behaviours and to correlate information coming from ecclesiastic sources and more.

In our investigation, the main stress has been the study and analysis of marital strategies, of different community-family behaviours, determinisms and constraints when a marriage was achieved. Through different constraints and determinisms obviously generated by the *possibility to choose*, marriage was extremely relevant in settling behavioural laws (if they ever existed!?). The aspect of the marital market corroborated with ethno-confessional and socio-professional realities provided particularity to marriage as a phenomenon. Specifics were introduced by local and regional expression. Local ways, traditions and customs proved to be a strong moulding power. The analysis of the “choice” mechanism is extremely important. It has proved to be very difficult yet fruitful throughout our research.

Seeking for balance and often for refuge, the community imposed on the family models to be pursued, norms and regulations that everybody was supposed to follow. Thus, the community found its expression in the family, while the family discovered its solidarity in the community. Such a reality that we intend to analyse is difficult to approach from the sole perspective of the figures. Starting from here, our endeavour imposes besides the methodology specific to historical demography whose contribution has been very useful turning to methodologies specific to connected subjects with related research focus. We mainly refer to other subjects that focus on family and the individual (anthropology, sociology, history of mentalities or imaginary, etc.).

From the methodological point of view, we also have to point out that our whole endeavour has developed considering the inter-confessional delimitations and the administrative-ecclesiastic organisation. The origin of the sources and the specifics of each of the religious communities in the area have determined us to build a methodological structure helping to bring to the foreground the behaviour of all confessional entities. Thus, marriage is approached from the confessional perspective and by connection from that of ethnicity. The actual analysis on marriage is thus structured in several chapters facilitating the visualisation of the phenomenon at the level of each religious community. In our debate, we have paid attention to analysing ethno-confessional determinisms of marriage. Hence great importance is granted to mixed marriage. This may help discovering means of constraint and all kinds of determinisms exercised on youth at the time we analyse. From this perspective, the paper has an asymmetric structure purposely as it is built around the analysis of marriage as mentioned within the Greek-Catholic community. This community has been chosen precisely because it has provided the most complete image on the topic: the Greek-Catholic community was spiritually related to the Catholic community, yet preserving Orthodox features; at the same time, this community was mainly made up of Romanian ethnics.

Legal framework and collective mental context at marriage

Referring to the *lay and ecclesiastic legal framework*, we support the need for a flexible approach of the topic. The logic of this foray consists of the visualisation of the legal framework – rigid and impregnated with an obvious moralising discourse – on the one hand, and the image of conformism and means of adaptation of the individual, on the other hand. We have to underline that a separate survey of the lay law from the religious one would be void due to the tight cooperation between the

State and the Church in the field. The State often acknowledged the matrimonial norms established by the Church. This relation seems to alter towards the end of the 19th century, when the State managed to impose on the Church to respect the general civil framework. However, we cannot speak of a change in the content; it is more a change of the form in which this matter was shown. The Church and the State still had a relatively close position. In fact, if we compare the canonical texts of the Church with the normative acts of the State, we can notice, at least in the latter half of the 19th century, a mutual influence concerning legislation referring to family life. From another point of view, the legal framework serving as basis and legal landmark for the functioning of the family as an institution underwent significant changes at the modern epoch. The marriage, as a basis of the family institution, was managed by the Church for centuries. At modern epoch however, it turned more and more under the control of the State. From this point of view, the 19th century was the time of a tight relation between the State and the Church from the point of view of family life management. The State acknowledged to the Church the right to be in charge with marrying people, with separating from bed and meal, with the divorce according to the canons of each confession. The State had the right to supervise the civil and military status, the relationship between the spouses, the inheritance, the tutelage, the issue of bringing up the children, the means of living of the spouses and many more. The Church acknowledged the involvement of the State in the major demographic issues of the individual's life.

As time went by, the State became more and more complex, while the legislation became more and more "lay". It is true that the lay law borrowed, whether they wanted it or not, precepts and norms belonging to the church law. The modern State became lay, its institutions becoming better organised. In this context, the family proved to be one wealth of modern society, and the State had to be directly involved in its management. The frail dualism State-Church concerning family law had to suffer by imposing lay laws compelling to make all important moments in life official from a lay point of view. Beyond these regulations to which the clergy, irrespective of their confession, were highly hostile, we cannot admit the theory according to which at the time there was a clash in the cooperation between the State and the ecclesiastic institutions. The Church found the means to adapt to the new situation, while the State needed their involvement and influence on the health of the family life. The involvement of the State in the marital issues, in managing issues relating to bringing up children became a logical need. This interference of the State in the "exclusive competences" of the Church was influenced by the "shock of modernity", by establishing behavioural premises within society. The marital laws elaborated in 1894 were the most complex laws regulating the political-church relations in the marital field in the latter half of the 19th century. Due to their clarity, they managed to put an end to the misunderstandings between the lay and clerical authorities. Moreover, they put an end to the dispute between different confessions to the advantage of the State. The civil law very clearly expressed in favour of the family and children's interests. They were all made to better supervise the education of the individual in a moral family on which the Church had to have an influence.

Marriage and collective mentality. Customary regulations. The family, its formation, the relationships between man, woman, children and relatives, as well as the relationships with the rest of the community were filtered by the "village gossip". The need for a strong solidarity that was necessary in the unfriendly conditions at the time

compelled the individuals to accept the cohabitation with other members of the family (including the extended one) and with the rest of the community. More often than not, the individual behaviour acquired the expression of the collective behaviour. Such an influence of the community was obvious in the traditional rural societies. However, in time, it became progressively diluted under the pressure of modernity. The State intervened too and imposed regulated and different norms for the family life.

We can see that there were deep changes as the area integrated to an economic circuit that would lead to imposing new mutations in several economic sectors. The economic development and the dissemination of non-agricultural activities associated to urban development whose influence went growing brought about alterations in the family relations. Then, there were mutations in the relationship between the family, the domestic group and the household resources. These changes were not obvious in all localities in the region: some of them were still anchored in the traditional as the new managed to penetrate more difficultly, while major changes on the level of the collective mental could not be perceived on a short span of time. Nevertheless, under the influence of modernity, society influenced the family not only in point of form, but also insofar as its role and functions were concerned. Mentalities changed together with the form and nature of society. Family was no longer big; it did no longer accept the interference of the relatives and even less that of the community. Changes were more visible in the city; however, once the social, cultural and economic changes, they became obvious in the countryside too. The nuclear family was the new family model where interference from the outside was insignificant. As they evolved to a modern society, one can see that there was a limitation of the social role of the family, as this role was taken over by other institutions in several fields (market, State, school, and so on). Family did no longer dominate social life. However, even in modern times, family still remained a fundamental social institution with a core role: socialisation, protection, consumption, reproduction. One can see the reduction of the size of the family by restraining the number of a couple's children and by quasi-generalisation of the nuclear family. Small families were more apt for the social mutations that modernity involved. The reduction of the size of the family brought about important changes in lifestyle, in family behaviours. Another important effect of modernity was related to matrimonial mobility, to the decrease of parental authority of the clan in general, and the growth of the role of the individual in deciding the moment of marriage and on the partner. Due to the transfer of these functions of the family to other social institutions, the economic and political reasons of marriage started to lose importance. Although the reasons relating to wealth played a less important role, the similitude of the socio-cultural statuses of the spouses was still dominant in making couples.

Analysis of marital strategies at different religious communities

The starting point of the family is *marriage*. It is the moment when the most important social group of society is established. The community celebrates through marriage the victory over time and in this way human sensitivity is getting closer to the "intended perfection". By means of different regulating mechanisms, the community is deeply involved in the life of the individuals at marriage, at the wedding. Starting with this reality, marriage has become in this research the reference point to which we related the whole debate started on the relationship community – family. The two are taught and prepared to accept the hierarchies assuring the community order. At each

marriage, the defining elements of the interpersonal relationships required by the community are repeated not only to the two people involved, but to the rest of the community. It was in the family that all behaviour norms relating to the community were to be implemented. At the time analysed by us, the families of young people did no longer fully control the act of marriage. If previously marriage had been decided exclusively by the families of the spouses, when feelings were on the second place, the youth had the opportunity to choose themselves on their partner. Despite this radical change in mentality, the community still had the means to control the act of making a new family. This control was more obvious in the country, where the features of a traditional existence were more powerful; it was seen least in the city, where relations between the family (usually nuclear) and the community were built on different norms.

If we approach marriage from the point of view of the confessional and ethnic conditioning, we get to an analysis of the mixed marriages phenomenon. In fact, the analysis of the ethno-confessional and socio-professional determinisms and of other types of community or individual conditions can be easily carried out in the case of mixed marriages. The central point of our research is the analysis of Romanians', Hungarians', and Germans' marital behaviours without ignoring the image of this phenomenon at other populations in the area.

We suggest to begin with the analysis of the marital behaviour at different religious communities, then to get a general picture of the marital phenomenon at the whole population in the area. This survey on the marital phenomenon is made up of two great parts: one referring to the analysis of the marital strategies and the other made up of different marital determinisms and the factors able to condition the accomplishment of a marriage.

The analysis of the marital strategies was carried out through a parallel study of the marital behaviour of different religious communities in the area. The ethnic and confessional diversity of the population imposes a communication and interference of different ethno-confessional communities. As these communities lived together, it was natural that this "cooperation" should be visible in case of marriage. Mixed marriage acquires in this context the form of an innate multiculturalism out of the need to live together. The "social barriers" completed the ethnic and confessional differences. These social conditionings seem to be much more powerful when it comes to an individual living in an ethnically and confessionally mixed community. In time, ethnic and confessional determinisms dilute under the modernity and personal emancipation urges. The State, more and more powerful in time, imposed itself through a lay law that promoted a new perception on the mixed marriages.

In the latter half of the 19th century and at the beginning of the 20th century in the region, there was a traditional rural society, except for certain urban centres and their neighbouring areas (the urban feature is proved also by the analysis of the marital behaviour). It was a world of constraints and standards to which all individuals belonging to the group had to conform. Social deviances of any kind were regarded with scepticism. Social, moral and religious precepts were a very important issue at the time.

After a research on the time of the year when marriages were organised, we can see a main void during the Easter fast and a second one during the Christmas fast. Besides religious events, field labour also influenced the choice of the date settled for marriage. There were two periods preferred for marriages: January – February and October – November. A second period would be in the latter half of spring (May –

June). The three periods are separated by months when few marriages took place: 1. March-April – time when there was the Easter fast and the beginning of the agricultural season; 2. Summer months and the beginning of autumn – during the agricultural season; 3. December – fast month. A different behaviour may be noticed in the Protestant parishes, where constraints were more of a community nature (where there were mixed inter-confessional communities, out of respect for other confessions, they did not organise weddings during fasting periods). The maximal periods in the months of February and November are not so evident in the Protestant communities.

Marriageethno-confessionalandsocio-professionaldeterminismsandconstraints

There is a consistent constraint expressed as a sort of censorship from the community and even the church. Both ecclesiastic authorities of the youth getting married had to be consulted and “convinced”.

A marriage amongst youth belonging to the Greek-Catholic and Orthodox confessions was considered almost normal in certain communities. This can be explained by the fact that few parishioners could grasp the differences between the two confessions. At the same time, we have the ethnical aspect. Ethnie could not be separated in this case from confession, as both Greek-Catholics and Orthodox in the area are mostly of Romanian ethnies. These elements should be considered especially since we considered a mainly rural area, where customs “laws” are superposed over the official ones.

On the other hand, in the mixed Greek-Catholic and Roman-Catholic communities, inter-confessional marriages are easier accepted on the “official” level. This is due to the fact that both confessions are under the same hierarchic authority, that is, the Holy See. In the Greek-Catholic communities, there was a low level of mixed marriages. Most marriages at the time were carried out between partners coming from within the locality, or from neighbouring localities and very seldom from far localities. In this latest case, most youngsters were looking for partners belonging to the same confession. It was not the reserve, but the fact that most of them had no opportunity to get in contact with individuals from outside the locality, or with individuals resident far from their village. So, we can also consider this impediment of the restricted area from where the marital selection was made as a constraint of the time.

Another aspect that should be kept in mind is the aspiration to a certain social status. We could see that most mixed marriages with partners from another place had a socio-professional motivation, as one of the partners wanted the other’s social status.

An important constraint, or, on the contrary, a strong determination against a mixed inter-confessional family came from the families. There are several cases when the parents opposed to such marriages. The boys were deprived of the right to inheritance; then, there was the notion of “immoral girl” in the eyes of the community and hence the pressure exerted over the family and then on the youngsters. Last but not least, the need to belong to a joint family with parents made young people respect the decisions imposed upon them. To separate from the family, to “turn the village against you”, was a serious fact, considering that people had to support one another.

As mentioned before, a strong pressure against achieving a mixed marriage came from the church. Both parishes to which the youngsters belonged had to be consulted. In order to have a religious marriage, they needed an engagement exemption from the archpriest (they came weeks, even months late, there were situations when the

marriages were not accepted, so there would be no exemption). They had to pay a large amount for the exemption, so that many youngsters could not afford to pay for it; this was often solved by clandestine “wild” marriage. However, both the State and the Church wished to stop this phenomenon, so they took steps in this area.

Social mentality on the level of the community, family, church, or school, was not accepted and they did not want to disturb it. The Romanians (both Orthodox and Greek-Catholics), mostly farmers, depended on the land, so their mobility was very limited. The Romanian villages, as well as others, were closed societies. Here were preserved all the norms of traditional life. The customs were intact. We can state that this “barrier” preserved the Romanian ethnics, their school and church.

We have to mention that at the time, the issue of mixed marriages generated several debates amongst the representatives of different confessions. By adopting the Austrian general Civil code (1853) and the marriage law, they tried to regulate the issue of mixed marriages. Through the laws adopted in 1894 and the establishment of civil status offices belonging to the State, they sought to put an end to the divergences amongst confessions by imposing State control over this phenomenon. Obviously, such a context influenced to a certain extent the evolution of marital strategies.

Marriage was considered a fundamental, sacred, divine, non-recurring act, a sacrament, just like birth and death. Marriage was granted such a value precisely to defend family life from human whims, from heathen religious influences, so that the family might keep its economic, social, and cultural role.

By analysing the confessional structure of mixed marriages carried out in the area studied by this survey, we can see a strong relation in two directions:

- The first one is the spiritual affinity between the Roman-Catholics and the Greek-Catholics. No less than 40.32% (3,376 cases) of the mixed marriages discovered during our survey were concluded between partners belonging to the two Catholic confessions.
- The second is the ethnic and spiritual affinity of the Orthodox and the Greek-Catholics. Out of the total number of mixed marriages, 2,518 marriages representing 30.07% were GC-O. The high rate of this kind of marriages was mainly due to national and traditional confessional affinities (several Romanians – parishioners of both confessions – could not perceive the differences between the two Romanian confessions).

These were followed by GC-CH marriages (13.75% - 1,151 cases) atypical due to the “distance” between the two confessions, but that could be explained by the high rate of the two confessional communities (majority at least in the north of the region). The presence in the same area of the two great communities made them “communicate”. This phenomenon was accentuated by the “tighter link” between the Protestants and the Hungarian Greek-Catholic community existing in several localities in the area. Considered somehow normal (most of the parishioners belonging to the two confessions were Hungarian) the RC-CH marriages were the next preference expressed at the time (655 cases representing 7.82%).

Ethnicity also proved to be a determining factor in the development of the marriage. The phenomenon of preserving ethnical identity is obvious in the case of both *Romanian* confessions. When choosing their partners from another confession, the young Greek-Catholics chose a partner of Orthodox confession to an extent of 42.95%. On the other hand, young Orthodox chose the Greek-Catholic option to an extent of 40.12%. Thus, the option of a Romanian partner was the first after their own

confession in the case of both communities. As far as the *Hungarians* were concerned, ethnic determinism is as obvious, although not to the same extent. An ethnic affinity between the Roman-Catholics and the Protestants may be noticed in several areas we have investigated. This affinity that we are about to discuss is brought to the foreground when one of the communities was in minority as compared to a third confession (usually Romanian). The strong preservation of national identity may be noticed in the case of the *Slovak communities* in the area of the Barcau valley. It was the same ethnic determinism that brought together the Evangelical *Germans* to the Roman-Catholic ones. Due to dispersion and the strong Hungarisation process the Roman-Catholic Swabians were subject to, the preservation of ethnic identity through marriage was less possible. This was mainly due to the small number of communities of the kind; they were also subject to consanguinity. Nevertheless, in several Swabian localities in the area of Satu Mare or at Palota (Santandrei commune), there were features of a marital behaviour that supported the survival of some isolated communities.

At the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, this world was traditional; there were few professional options, most of the inhabitants being involved in agriculture. As a consequence, when speaking about socio-professional determinism in choosing a marriage partner, we have to consider that most young people that were getting married had rural professions. On the other hand, the socio-professional component was more active in the urban area and in environments dominated by the Roman-Catholic, or Protestant, population. Despite the small number of options, we believe that socio-professional determinism was still very important. The social and professional status undoubtedly played an important role in achieving and settling a family. A large-scale survey of the phenomenon has led to the conclusion that where there were better socio-professional options, their determinism over marriage could be very important.

As far as civil status was concerned, socio-professional determinism proved to be very important in several cases. Most marriages were concluded between partners getting married for the first time. The relations between the two factors acting upon marriage may be identified when debating the case of marriages involving widowers or divorcees. When a widow/widower wished to marry again, they had to take into consideration the mental context, as well as the reaction of the community. In several villages, the status of a widow/widower was considered as inferior; therefore, there were several constraints to getting married again. The first reaction was to find a widow/widower partner. However, most times there were other determining factors: size of the marital market (in small villages, where they could easily reach the consanguinity realm, as it was in several cases we analysed, widows/widowers could get married easier), the widow/widower's material and socio-professional situation, religion, ethnies, age, number of children from the previous marriage, the different perception concerning the two sexes (widows or women getting married later than usual had smaller options than men), and so on. All these are susceptible to condition, or favour, a new marriage. If we analyse marriage from the point of view of civil status and age, we may draw the conclusion that in most villages, widows/widowers usually got married to younger people. This phenomenon was more obvious amongst men, but it could be seen amongst women, too. An older widow with a good material situation (inherited from the late partner with whom she managed to gather a certain wealth) married a much younger partner, usually unmarried, coming from a poor family. This

is the image depicted by several archives. Not all widows/widowers had the “opportunity” of a good material situation. These had to accept the existing options.

The age of the partners also conditioned most marriages, as expected. The average age at marriage was often very different in the case of “accidental” marriages that were strongly influenced by other determining factors amongst which the socio-professional one. Old age, usually associated with widowhood, could impose certain barriers against marriage/remarriage. A good material situation associated with a socio-professional status superior to the majority of the community were determinisms able to overcome any physical, or social, “handicaps”.

The village was a world of constraints and standards to which all individuals belonging to the group had to conform. Social deviances of any nature were considered with scepticism, while moral and religious perceptions were defining social and societal norms at the time. The community strictly controlled the family through different “rituals” of interference in its internal affairs. It was precisely these “side-slips” that were to be avoided. In this sense, there was a whole attitude and behaviour range meant to prevent the appearance of such situations. Thus, the community regulated the whole mechanism that ensured the respect for social order and norms through constraints and determinisms.

At the time, families of the two young people did no longer have full control over the act of marriage. If previously marriage had been decided exclusively by the families of the youth, in which case feelings of true love came in second, young people had the opportunity to choose their partner. Despite this radical change of mentality, community still had the gauge to control the act of forming a new family. This control was more obvious in the countryside, where the features of a traditional life were more powerful, and frailer in the city, where relations between the family (usually nuclear) and the community were based on other norms. From another perspective, the idea of couple was very relative. Ethnographical surveys have shown that the inhabitants of traditional villages were more or less united in family social life, yet they were always related to the community. The support of the community was very strong considering the omnipresent death dislocating families and making them vulnerable. Instead the community did not die and individuals’ confidence in it had to remain strong. Family was somehow the victim of this reality. However, the individual lived beyond the family, in the social community of the family group they belonged to and more. Family solidarity depended on economic crises, on the need to move for season labour; sometimes season migration was definitive. In this last case, the solidarity of the family increased the phenomenon generated by settling in a new community. There were also personal emancipation, exclusion from legacy, migration to the city, new professions, etc., all leading to a significantly increasing solidarity between the partners. Against the background of the economic changes at the end of the 19th century, a phenomenon associated with industrialisation, urbanisation and medical evolution, new deep behaviour mutations appeared. Women emancipated, their position and status acquired a new form. Against the background of the erosion of behaviour and traditional mentalities, the family changed too and led to the appearance of new forms and patterns.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare inedite

Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bihor
Colecția Registrelor de Stare Civilă
Fondul Episcopiei Greco-Catolice Oradea
Fondul Episcopiei Ortodoxe Oradea
Fondul Episcopiei Romano-Catolice Oradea
Arhivele Naționale, Direcția Județeană Satu Mare
Colecția Registrelor de Stare Civilă

Izvoare editate

- ADAM, Iosif I.; PUȘCAȘ, I., *Izvoare de demografie istorică*, vol. II, *Secolul al XIX-lea – 1914. Transilvania*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1987
- BAȚCO, Atanasie, *Conscrierea protoprezbiteriatelor Orăzii Mari și Bihariei Meridionale*, A.N-D.J. BH, *Fondul Episcopiei Ortodoxe Oradea*, dos. 54/1868, f. 6-13
- BOROVSKY, Samu, *Bihar Vármegye és Nagyárad*, Budapesta, 1901
- Decretele Conciliului prim și al doilea ale Provinciei bisericești greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș*, Blaj, 1927
- FENEȘAN, Costin, *Izvoare de demografie istorică*, vol. I, *Secolul al XVIII-lea. Transilvania*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1986
- Instrucțiunea practică pentru cauzele matrimoniale cu respect la disciplina vigentă în provincia bisericească greco-catolică de Alba-Julia și Făgăraș scrisă în unsul păstorilor sufletești prin prof.dr. Iuliu Simon*, Gherla, 1891
- Îndreptarea legii 1652*, ediție realizată de către Andrei Rădulescu (coord.), Editura Academiei, București, 1962
- Legile politico-bisericești din 1894 și 1895 împreună cu respectivele ordinațiuni ministeriale*, traduse, editate și comentate la ordinul Preaveneratului Consistor metropolitan de Alba-Julia și Făgăraș, Editura Tipografiei Seminarului archidiecezan, Blaj, 1895
- Legislația ecleziastică și laică privind familia românească din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, ediție de texte, studiu introductiv și note de Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Elena Holom, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2009
- Magyar Statistikai Évkönyv. Szerkeszti és kiadja. Az országos Magyar Kir. Statistikai. Hivatal I Füzet (1877 – Budapesta, 1878; 1879 – Budapesta, 1881; 1881 – Budapesta, 1883; 1885 – Budapesta, 1887; 1887 – Budapesta, 1889; 1889 – Budapesta, 1891*
- Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat.*, vol. 46, *A Magyar Szent Korona Országainak 1901-1910. Évi Népmozgalma Községünkint*, Budapesta, 1913

- MOTOTOLESCU, Dumitru D., *Darurile dinnaintea Nunți în dreptul Vechiu românesc comparat cu cel Romano-Bizantin și Slav*, Editura Tipografiei „Convorbiri Literare”, București, 1921
- PLOPU, Georgiu, *Părți alese din dreptul privat ungar*, tom. I-II, Editura Tipografiei „Ateneul” Societate Anonimă, Oradea-Mare, 1924-1929
- RAȚIU, Ioan, *Prelecțiuni teologice despre matrimoniu, impedimente, procedură, cu respect la teoria e praxa vigente în provincia metropolitană greco-catolică a Albei-Julie*, Blaj, 1875
- ROTARIU, Traian (coord.); SEMENIUC, Maria; MEZEI Elemér, *Recensământul din 1910. Transilvania*, Studia Censualica Transsilvanica, Editura Staff, Cluj-Napoca, 1999
- Idem, *Recensământului din 1900; Transilvania*, Studia Censualica Transsilvanica, Editura Staff, Cluj-Napoca, 1999
- ROTARIU, Traian (coord.); SEMENIUC, Maria; MUREȘAN, Cornelia, *Recensământului din 1880. Transilvania*, Studia Censualica Transsilvanica, Editura Staff, Cluj-Napoca, 1997
- Schematismus historicus venerabilis cleri diocesis Magno.Varadiensis latinorum*, Oradea, 1896
- Schematismus Historicus Venerabilis Cleri diocesis Magno-Varadiensis graeci ritus catholicorum pro anno jubiliari 1900*, Magno-Varadini, Typis Samuelis Berger jun, Oradea, 1900
- Statutul organizatoric al Bisericii Greco-orientale Române din Ungaria și Transilvania*, Sibiu, 1881
- ȘAGUNA, Andrei, *Compendiu de drept canonic al unei sântei sobornicești și apostolești Biserici*, ediția a III-a, Sibiu, 1913
- Idem, *Cunoștințe folositoare despre trebile căsătoriei spre folosul preoțimii și al scaunelor protopopești*, Sibiu, 1854
- ȘIREANU, Ioan Russu, *Românii din statul ungar*, Arad, 1904

Lucrări generale

- ARIÈS, Philippe, *Histoire des populations françaises et leurs attitudes devant la vie*, Self, Paris, 1948, ediția II, 1971
- Idem, *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, Seuil, Paris, 1975
- ARIÈS, Philippe; DUBY, Georges (coord.), *Istoria vieții private*, vol. VII-VIII, Editura Meridiane, București, 1997
- BOCK, Gisela, *Femeia în istoria Europei. Din Evul Mediu până în zilele noastre*, ediție în limba română tradusă de Mariana Cristina Bărbulescu, Polirom, Iași, 2002
- BOCȘAN, Nicolae, *Ideea de națiune la românii din Transilvania și Banat - Secolul al XIX-lea*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1997
- BOZON, Michel, *Le mariage: montée et déclin d'une institution*, în François de Singly (coord.), *La famille l'état des savoirs*, La Découverte, Paris, 1991
- CHAUNU, Pierre, *Civilizația Europei clasice*, vol. I, Editura Meridiane, București, 1989
- CHIBU, O., *Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria*, București, 1915
- CIUHANDU, Gheorghe, *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț*, Arad, 1935
- CORBIN, Alain, *Culise*, în Philippe Ariès, Georges Duby (coord.), *Istoria vieții private*, vol. VIII, Editura Meridiane, București, 1997

- DUPAQUIER, Jacques, *La population rurale du Bassin parisien à l'époque de Louis XIV*, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris, 1979
- Idem, *Histoire de la population française*, vol. 3, *De 1789 à 1914*, Presse Universitaire de France, 1988
- Idem, *Introduction à la démographie historique*, Gamma, Paris – Tournai – Monreal, 1974
- EWBANK, Douglas C., *Age Misreporting and Age-Selective Underenumeration: Sources, Patterns and Consequences for Demographic Analysis*, National Research Council, Washington, 1981
- FAUCOULT, Michel, *Histoire de la sexualité*, vol. I, Gallimard, Paris, 1976
- FAVRE, Robert, *La mort au siècle des Lumières*, în *L'Information historique*, 1979, nr. 5, p. 228-231
- FLANDRIN, Jean Louis, *Familles. Parente, maison, sexualité dans l'ancienne société*, Hachette, Paris, 1976
- Idem, *Le Sexe et l'Occident. Evolutions des attitudes et des comportements*, Seuil, Paris, 1981; Robert Muchembled, *Famille et l'histoire des mentalités (XVI – XVIIIe siècles). Etat présent de la recherche*, în *Revue des Etudes Sud-Est Européenne*, 1974, nr. 3, p. 349-369
- GARDEN, Maurice, *Mariages parisiens à la fin du XIXe siècle: une micro-analyse quantitative*, în *Annales de démographie historique*, Société de Démographie Historique, Paris, 1997, p. 111-133
- GHIBU, Onisifor, *Contribuții la istoria poeziei noastre populare și culte*, București, 1934
- GOODY, Jack, *Familia europeană. O încercare de antropologie istorică*, ediție în limba română tradusă de Silvana Doboș, Polirom, Iași, 2003
- Idem, *La famille en Europe* (ediție în limba franceză tradusă de Jean-Pierre Bardon și prefată de Jacques Le Goff), Édition du Seuil, Paris, 2001
- HAJNAL, J., *European marriage pattern in perspective*, în *Populations History*, vol. editat de D.V. Glass, D.E.C. Eversley, Londra, 1968, p. 101-148
- HENRY, L., *La fécondité du mariage: Nouvelle méthode de mesure*, Institut national d'études démographiques, Paris, 1965
- Idem, *Le manuel de démographie historique*, Librairie Droz, Geneva-Paris, 1967
- HENRY, L.; GAUTIER, E., *La population de Crulai, paroisse normande: étude historique*, Institut national d'études démographiques, Paris, 1958
- HENRY, Louis ; FLEURY, Michel, *Des registres paroissiaux à l'histoire de la population. Manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien*, Institut national d'études démographiques, Paris, 1956
- HORGA, Ioan, *Contribuții la cunoașterea jozefinismului provincial*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2000
- Idem, *Tradiție și noutate în spiritualitatea românească greco-catolică din epoca luminilor. Episcopia de Oradea*, Oradea, 1996
- IORGA, Nicolae, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*, vol. II, Editura Minerva, București, 1906
- LIȚIU, Gheorghe, *Eparhia Aradului și Bihorului 1848-1860*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2003
- MAIOR, Petru, *Istoria bisericii românilor*, Buda, 1813
- MICU, Samuil, *Teologie dogmatică și moralicească despre Taina căsătoriei*, Blaj, 1801

- MUCHEMBELED, Robert (coord.), *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu până astăzi*, traducere din limba franceză de Maria și Cezar Ivănescu, Editura Humanitas, București, 1999
- Idem, *Famille et l'histoire des mentalités (XVI – XVIIIe siècles). Etat present de la recherches*, în *Revue des Etudes Sud-Est Europeenne*, nr. 3, 1974, p. 349-369
- MUREȘAN, Cornelia, *Evoluția demografică a României. Tendințe vechi, schimbări recente, perspective (1870-2030)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1999
- NICOARĂ, Toader, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997
- PERROT, Michelle, *Drame și conflicte familiale*, în Philippe Ariès, George Duby (coord.), *Istoria vieții private*, vol. VII, Editura Meridiane, București, 1997
- Idem, *Funcțiile familiei*, în Philippe Ariès, George Duby (coord.), *Istoria vieții private*, vol. VII, Editura Meridiane, București, 1997
- PLATON, Alexandru-Florin, *Societate și mentalități în Europa medievală. O introducere în antropologia istorică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2000
- SCHMITT, Jean-Claude, *Strigoii. Viii și morții în societatea medievală*, ediție tradusă de Andrei Nicolescu și Elena-Natalia Ionescu, Editura Meridiane, București, 1998
- SEGALIN, Martine, *Sociologie de la famille*, ed. IV, Armand Colin, Paris, 1996
- Idem, *Mari et femme dans la société paysanne*, Flammarion, Paris, 1980
- Idem, *Nuptialité et alliance. Choix du conjoint dans une commune d'Eure, Maisonneuve et Larose*, Paris, 1972
- SHORTER, Edward, *The Making of the Modern Family*, Londra, 1976
- Idem, *Naissance de la famille moderne XVIIIe-XXe siècle*, Édition du Seuil, Paris, 1977
- ȘTEFĂNESCU, Barbu, *Lumea rurală din vestul României între medieval și modern*, ediția a II-a, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2006
- VOVELLE, Michel, *Asupra morții*, în *Introducere în istoria mentalităților colective*, studiu introductiv, selecția și traducerea textelor de Toader Nicoară, Cluj-Napoca, 1998, p. 335-357
- Idem, *La Redécouverte de la Mort*, în *La Pensée*, 1976, nr. 189, p. 3-18

Lucrări speciale

- ARDELEAN, Petru, *Terra Ucrus. Pământul Ucuriș (contribuții monografice)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2007
- BOLOVAN, Ioan (coord.), *Transilvania în epocile modernă și contemporană. Studii de demografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002
- Idem, *Transilvania între revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2000
- Idem, *Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Realități etno-confesionale și politici demografice*, Presa Universitară Clujeană, Colecția „Bibliotheca Historica” a Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca, 2000
- BOLOVAN, Ioan; BOLOVAN, Sorina Paula, *Aspecte privind căsătoria în satul românesc din nord-vestul Transilvaniei la mijlocul sec. al XIX-lea*, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, Muzeul de Istorie și Artă din Zalău, 1988, p. 845-850

- BOLOVAN, Ioan; PĂDUREAN, Corneliu (coord.), *Populație și societate. Studii de demografie istorică a Transilvaniei (sec. XVIII-XX)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003
- BOLOVAN, Sorina Paula, *Demografia: metodă de reconstituire a familiei. Considerații istorice și istoriografice privind demografia istorică*, în Ionuț Costea, Valentin Orga (coord.), *Familie și societate*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1999
- Idem, *Familia în satul românesc din Transilvania. A doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1999
- Idem, *Familia și relațiile matrimoniale în satul românesc transilvănean în a doua jumătate a sec. al XIX-lea*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, XXXV, Cluj-Napoca, 1996, p. 209-224
- Idem, *Problema vârstei la căsătorie la românii din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Slujitor al Bisericii și al Neamului*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2002, p. 477-474
- Idem, *Reconstituirea familiei în satul românesc din Transilvania în a doua jumătate a sec. al XIX-lea*, în *Studii istorice. Omagiu Profesorului Camil Mureșanu*, îngrijit de N. Edroiu, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998, p. 329-350
- BOLOVAN, Sorina Paula; BOLOVAN, Ioan (coord.), *Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între sec. XVI-XX*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995
- Idem, *Căsătoriile mixte în Transilvania la sfârșitul epocii moderne. Considerații demografice*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătorii mixte în Transilvania (secolul al XIX-lea și începutul secolului XX)*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005, p. 87-109
- Idem, *Considerații privind vârsta la căsătorie la românii transilvăneni în secolul al XIX-lea*, în Ioan Bolovan (coord.), *Transilvania în epocile modernă și contemporană. Studii de demografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 111-124
- BOLOVAN, Sorina Paula; BOLOVAN, Ioan; PĂDUREAN, Corneliu (coord.), *Transilvania în secolele XIX-XX. Studii de demografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005
- BUCUR, Adrian, *Aspecte privind căsătoriile mixte la Ineu (județul Arad) în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005, p. 219-236
- BUJOREANU, Ioan M., *Pravila lui Mateiu Basarab*, în *Collecțiunea de legiuirile României vechi și celei noi*, București, 1885
- BURGUIÈRE, André; KLAPISH-ZUBER, Christiane, SEGALIN, Martine, ZONABEND, Françoise (coord.), *Histoire de la famille*, Armand Colin, Paris, 1986
- BURGUIÈRE, André; LEBRUN, François, *Le prêtre, le prince et la famille*, în André Burguière, Christiane Klapish-Zuber, Martine Segalen, Françoise Zonabend (coord.) *Histoire de la famille*, vol. III, *Le choc des modernités*, Armand Colin, Paris, 1986, p. 123-204
- CÂRJA, Cecilia; CÂRJA, Ion, *Biserica Unită, dreptul matrimonial și modernitatea în Transilvania (a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX)*.

- Schiță pentru o posibilă analiză de caz: căsătoriile mixte*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005, p. 35-54
- CĂLUȘER, Iudita, *Episcopia Greco-Catolică de Oradea*, Editura Logos '94, Oradea, 2000
- CIOBĂNEL, Alina Ioana, *Tipologia relațiilor de rudenie*, în *Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu”*, nr. 7, București, 1996
- CRĂCIUN, Bogdan, *Mariajele interconfesionale în comunitățile lutherane din Transilvania, în epoca modernă*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005, p. 171-194
- CUC, Ioan Sorin, *Episcopia ortodoxă de Oradea (1920-1940)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2005
- FLOCA, Ioan N., *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și Comentarii*, Editura Sophia, Sibiu, 1991
- HORGA, Ioan, *Considerații pe marginea evoluției demografiei istorice: metodă, surse de documentare, modelare proprie*, în Corneliu Crăciun, Antonio Faur (coord.), *Istoria - ca experiență intelectuală*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2001
- HORGA, Ioan; BRIE, Mircea, *Analiza strategiilor maritale la populația greco-catolică din dieceza de Oradea (1881-1899)*, în *Analele Universității din Oradea, Fascicula Istorie*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2002, p. 139-179
- Idem, *Câteva repere ale unor tendințe de istorie socială în nord-vestul României în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: căsătoriile mixte*, în *Noi perspective asupra istoriei sociale în România și Franța*, studii reunite de Alexandru-Florin Platon, Cristina Oghină-Pavie și Jacques-Guy Petit, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003, p. 188-209
- Idem, *Etnicitatea românilor beiușeni văzută prin prisma procesului marital (sfârșitul secolului XIX – debutul secolului XX)*, în *Analele Universității din Oradea, Fascicula Istorie*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2001 p. 181-198
- Idem, *Opțiuni maritale la populația greco-catolică din nord-vestul Transilvaniei între 1860 – 1879*, în *Analele Universității din Oradea, Fascicula Istorie*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2000, p. 83-113
- ILIEȘ, Alexandru, *Etnie, confesiune și comportament electoral în Crișana și Maramureș*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998
- LUKÁCS, Olga, *Premisele juridice ale căsătoriilor mixte în Biserica Reformată din Ardeal, în secolele XVII-XIX*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005, p. 67-86
- MARIAN, Simion Florea, *Nunta la români. Studiu istorico-comparativ*, ed. îngrijită, introducere, bibliografie și glosar de Iordan Datcu, Editura Saeculum I.O., București, 2000
- MIHOC, Blaga, *Biserică și societate în nord-vestul României. Contribuții monografice*, Editura Logos '94, Oradea, 2003
- MITU, Sorin, *Imagini europene și mentalități românești din Transilvania la începutul epocii moderne*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000

- Idem, *Imagini populare ale feminității în surse ardelene de la începutul secolului al XIX-lea*, în Ionuț Costea, Valentin Orga (coord.), *Familie și societate. Studii de istorie a Transilvaniei*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1999, p. 31-34
- MOLDOVAN, Liviu, *Înregistrarea de către biserici a botezaților, cununaților și înmormântărilor în Țările Române în sec. XVIII-XIX*, în *Populație și societate. Izvoare de demografie istorică*, vol. III, apărut sub redacția lui Ștefan Pascu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980
- Idem, *Registrele confesionale de stare civilă din Transilvania*, în *Revista arhivelor*, 1, nr. 1, București, 1958, p. 159-185
- Idem, *Registrele confesionale de stare civilă din Transilvania (1607-1942)*, în *Din istoria statisticii românești*, Editura Direcției Centrale de Statistică, București, 1969, p. 273-296
- MUREȘAN, Florin Valeriu, *Familia și condiția femeii în districtul românesc al Bistriței la mijlocul sec. al XVIII-lea*, în vol. *Prezențe feminine. Studii despre femei în România*, editori Ghizela Cosma, Eniko Magyari-Vincze, Ovidiu Pecican, Editura Fundației Desire, Cluj-Napoca, 2002, p. 139-158
- Idem, *Satul Românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2005
- NICOARĂ, Toader, *Epidemii și mentalități în societatea românească în zorile modernității (1700-1830)*, în Sorin Mitu, Florin Gogâltan (coord.), *Studii de istorie a Transilvaniei. Specific regional și deschidere europeană*, Asociația Istoricilor din Transilvania și Banat, Cluj-Napoca, 1994, p. 152-163
- Idem, *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Presa Universitară Clujeană/Mesagerul, Cluj-Napoca, 1996
- PASCU, Ștefan, *L'actualité de la démographie historique*, în *Populație și societate. Izvoare de demografie istorică*, vol. III, apărut sub redacția lui Ștefan Pascu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980
- PĂDUREAN, Corneliu (coord.), *Confesiune și căsătorie în spațiul românesc. Secolele XVII-XXI. Studii de demografie istorică*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2006
- Idem, *Căsătoriile mixte confesional în unele localități din județul Arad în secolul al XIX-lea*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005, p. 171-194
- Idem, *Evoluția nupțialității în secolul al XIX-lea în comitatul și orașul Arad*, în *Studia Universitatis „Vasile Goldiș” Arad*, 11, Vasile Goldiș University Press, Arad, 2001, p. 156-164
- Idem, *Populația comitatului Arad în secolul al XIX-lea*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2003
- PĂDUREAN, Corneliu; BOLOVAN, Ioan (coord.), *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005
- POPA, Raul, *Căsătoriile mixte în țările române în epoca modernă. Considerații juridice*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005, p. 55-66
- SĂSĂUJAN, Mihai, *Căsătoriile mixte în lumina legislației bisericești ortodoxe, catolice și protestante în monarhia austriacă, în a doua jumătate a secolului al*

- XIX-lea, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005, p. 19-34
- SOROȘTINEANU, Valeria, *Considerații asupra căsătoriei și divorțului în lumea ortodoxă a Transilvaniei (1899-1916)*, în Corneliu Pădurean, (coord.), *Confesiune și căsătorie în spațiul românesc. Secolele XVII-XXI. Studii de demografie istorică*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2006, p. 159-178
- STOENESCU, Adelina, *Familia mixtă în comunitatea catolică din Beiuș (1801-1880)*, în Corneliu Pădurean (coord.), *Confesiune și căsătorie în spațiul românesc. Secolele XVII-XXI. Studii de demografie istorică*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2006, p. 109-138
- Idem, *Cununiile mixte în comunitățile catolice (latine și orientale) din Oradea între 1851-1918*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005, p. 133-170
- ȘIȘEȘTEAN, Gheorghe, *Arii de selecție maritală pentru diferite comunități etnice și religioase din orașul Șimleu Silvaniei (sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea)*, în *Alma Mater Porolissensis*, nr. 6, Zalău, 2001, p. 62-66
- Idem, *Etnie, confesiune și căsătorie în nord-vestul Transilvaniei*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2002
- Idem, *Sisteme familiale, strategii maritale și transmiterea proprietății*, în *Acta Musei Porolissensis*, 17, Zalău, 1993, p. 447-453
- ȘRANKO, Iuliana, *Aspecte privind căsătoriile mixte din Lipova (județul Arad) în secolul al XIX-lea*, în Corneliu Pădurean (coord.), *Confesiune și căsătorie în spațiul românesc. Secolele XVII-XXI. Studii de demografie istorică*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2006, p. 139-158
- ȘTEFĂNESCU, Barbu, *Lume rurală și ritual în Transilvania secolelor XVII-XVIII*, în *Noi perspective asupra istoriei sociale în România și Franța*, studii reunite de Alexandru-Florin Platon, Cristina Oghină-Pavie și Jacques-Guy Petit, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003, p. 154-155;
- Idem, *Lumea rurală transilvăneană confruntată cu „puseul demografic” al secolului al XVIII-lea. Opțiuni economice și alimentare*, în Traian Rotariu, Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan (coord.), *Populația României. Trecut, prezent, viitor*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p. 61-67
- Idem, *Sociabilitate rurală, violență și ritual*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2004
- VASILESCU, Stelian, *Nunta în Bihor*, Oradea, 1970